

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

**İRAN İSLAM DEVRİMİ’NİN TÜRKİYE’YE ETKİLERİ: 1978-1990
YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE YAYIMLANAN DERGİLER
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Doktora Tezi

HÜLYA ÖZKAN

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

**İRAN İSLAM DEVRİMİ’NİN TÜRKİYE’YE ETKİLERİ: 1978-1990
YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE YAYIMLANAN DERGİLER
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Doktora Tezi

HÜLYA ÖZKAN

DANIŞMAN: PROF.DR. AHMET TABAKOĞLU

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı Doktora öğrencisi 708417007 no'lu Hülya ÖZKAN'ın hazırladığı **"İran İslam Devrimi'nin Türkiye'ye Etkileri: 1978-1990 Yılları Arasında Türkiye'de Yayımlanan Dergiler Üzerine Bir İnceleme"** konulu doktora tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddesi uyarınca 24.02.2020 tarihinde saat 12.00'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin 24.02.2020 ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU	<i>Tabakoglu</i>	<i>Tabakoglu</i>
Prof. Dr. Ali BÜYÜKASLAN	<i>Buyukaslan</i>	<i>Buyukaslan</i>
Prof. Dr. Ali COŞKUN	<i>Coskun</i>	<i>Coskun</i>
Prof. Dr. Halil AYDINALP	<i>Aydinalp</i>	<i>Aydinalp</i>
Doç. Dr. Kübra GÜRAN YİĞİTBAŞI	<i>Guranyigitbasi</i>	<i>Guranyigitbasi</i>

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 23.02.2020 tarih ve 2020/08-04 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

ÖNSÖZ

Her ne kadar kendi iç toplumsal dinamikleri ile gelişen bir toplumsal hadise olsa da İran İslam Devrimi, bölgesel ve küresel ölçekte pek çok sosyo-politik gelişmeyle iç içe geçen ve uluslararası düzeyde etki yaratan bir devrim olmuştur. En azından, devrim sonrası dünya siyasetinin bigâne kalamadığı bir etki gücü yaratarak uluslararası aktörler başta olmak üzere çevre ülkelerinin de siyasetlerini ve projeksiyonlarını yeniden değerlendirmelerine ve dizayn etmelerine sebep olmuştur. Bu etki, sair devletler nezdinde -politik çıkarlar bağlamında- yeni ve yönlendirici bir siyaset dizaynı yönünde baskı oluştururken İslam ülkelerinde -farklılaşan yaklaşımlara rağmen- ağırlıklı olarak bir umut, İslâmî devlet arayışlarında yeni bir pencere ve somut model olarak kodlanmıştır. Ayrıca devrime atfedilen felsefî boyut (devrimin felsefesi ile sosyolojik tezahürleri) ve bunun inşasında etkili olan isimler de İslam ülkelerindeki düşünsel durumu derinden etkilemiş; modern İslam düşüncesinde yeni bir pencere açmıştır denilebilir. Kuşkusuz İslâmî aidiyet ve mezhepsel konumlanışları itibariyle farklılaşan her grup (veya ülke) bu tarihî olayı kendi perspektiflerine bağlı kalarak değerlendirmiş ve yorumlamış; buna göre bir pozisyon almayı tercih etmiştir. Bu ise en genel anlamda devrimi benimseme yahut yadsıma şeklinde bir tezahür alanı yaratmıştır. Nitekim bu tezahür alanlarından en önemlisi de 20. yüzyılın ikinci yarısı için hala önemli bir mecra teşkil etmeyi sürdüren basılı-sürelî yayınların dünyası olmuştur. Dolayısıyla Türkiye’de İslâmî çevrelerin yayınladıkları dergilerin bu anlamda İran’da yaşanan devrim tecrübesine dair yaklaşımları ve bunun farklılaşan boyutlarını analiz etmek dönemin bölgesel-yerel siyasi dengelerinden toplumsal dinamiğe, toplumlar arası etkileşimin mahiyetine ve bunun iletişim bilimleri (medyatik) çerçevesindeki yansımalarına varıncaya kadar oldukça geniş bir yelpazede (siyaset, sosyoloji, tarih, edebiyat, iletişim vb.) analiz gücü kazandıracaktır.

Kuşkusuz, modern dönemde ve ulus-devlet modelinin hâkim olduğu bir evrede İslâmî dinamiklere yaslanan bir toplumsal tecrübenin vukuu pek çok açıdan irdelenmesi gereken bir hadise olmaktadır. Nitekim İran İslam Devrimi’nin mevcut küresel düzende adeta şok etkisi yaratan ‘sürpriz bir gelişme’ olarak karşılanmasının analizi bize oldukça önemli parametreler sağlayacaktır. Bununla birlikte, bu hadisenin etki gücünü ve yarattığı şaşkınlığı onun özgünlüğünde aramak gerekmektedir. Hiç şüphesiz İran İslam Devrimi’ni özgün kılan, reel politik anlamda irrasyonel

görülen bir iddia ile ortaya çıkmasıdır. Bu da, tüm modern siyasi kabullere ve devlet temelindeki hakim modellemeye (ulus-devlet) rağmen farklı ve özgün bir biçimin (devlet ve toplum modelinin) hala mümkün olduğunu ve güçlü bir potansiyeli haiz olabileceğini göstermektedir. Bunu anlamak için, İran İslam Devrimi'nin biraz öncesinde ve hemen akabinde yaşanan küresel hareketliliğe ve bu hareketliliğin arka planındaki aktörlerin hamlelerine (Irak-İran Savaşı'nın çıkarılması vs.) odaklanmak yeterli olacaktır.

Bu bağlamda, her ne kadar günümüzde farklılaşan bir sosyo-politik düzen (artık ulus-devletin aşıldığı, neoliberalizmin yani sermayenin tahakkümünün belirgin hale geldiği, finans-kapitalin küreselleştiği, küreselleşmenin ve kültürel aşınmanın hızlandığı vs.) ve çok hızlı bir değişim süreci mevzubahis olsa da, özgün ve kendi felsefi dinamikleri olan bir toplumsal tecrübe olması itibariyle İran İslam Devrimi'nin olabildiğince geniş bir perspektiften kritik edilmesi hem tarihsel bir evrenin doğru anlaşılması hem de bugüne yansımalarının tespiti açısından önemli veriler sağlayacaktır. İşte biz de bu saikten hareketle Türkiye'deki İslâmî çevrelerin 1978-1990 yılları arasında neşrettikleri dergiler üzerinden dönemin tanıklığını bugüne taşımaya ve elimizden geldiğince tüm yönleriyle tespit etmeye çalıştık. Elbette böyle bir çalışma konuyla ilgili tüm boyutları tüketme iddiasında değildir. Bununla birlikte pek çok disiplin (sosyoloji, tarih, siyaset vs.) için önemli bulguları teşkil etmesi itibariyle bu çalışmamızın ileride yapılacak pek çok çalışma için önemli bir girizgâh ve yol gösterici bir çalışma olacağı; yapılacak bu çalışmalarla bizim eksik bıraktığımız yahut ele alamadığımız hususlardaki boşlukların tamamlanacağını ümit ediyoruz.

Öncelikle bu çalışmanın ortaya çıkmasında yol göstericiliği ile bana daima ılık tutan, yoğun çalışma saatlerine rağmen vaktini esirgemeyen ve destek olan hocalarım Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu ve Prof. Dr. Ali Büyükaslan'a kalbî şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmam vesilesiyle İran'da bulunduğum süre zarfında kendisine yönelttiğim sorulara sabırla cevap veren, beni nitelikli kaynaklara yönlendiren, devrim sürecindeki deneyimlerini paylaşan, devrim sürecini ve süreçteki grupları anlama ve tasnif etmemde paylaşımları ile katkı sunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Hamid Ahmedi'ye, Dr. Homayoun Jafari Jebeli'ye ve Dr. Amir Ahmad Fekri'ye teşekkür ediyorum.

Çalışmamın en başından itibaren kaynaklara ulaşmam konusunda ve çalışmam için son derece önem arz eden metinlerin Türkçe'ye tercümesinde bana her türlü desteği veren, tezimi kendi çalışması gibi sahiplenerek özveri ile destek olan kıymetli dostum Dr. Mohammad Rigiderakhshan'a minnettarım. Görüşleriyle tezime sağladığı kıymetli katkılar ve tezimin son okumalarında çalışma yoğunluğuna rağmen vaktini esirgemeyen, her türlü desteği veren Ağabeyim Muhammed Turan Çalışkan'a şükranlarımı sunuyorum.

Hakeza, çalışmama kaynaklık teşkil eden metinlere ulaşmamda arşivlerinden yararlandığım İran Milli Kütüphanesi (Tahran), Tahran Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, İSAM Kütüphanesi çalışanlarına ve İslamcı Dergiler Projesi'nde bana yardımcı olan ilgililere teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam süresince kendilerinden çaldığım zaman ve ilgiye rağmen gösterdikleri anlayış ve sabırdan ötürü sevgili Babama, Anneme ve kardeşlerime minnettarım.

Bu çalışmanın İslam dünyasındaki gelişmeleri bilimsel ve objektif standartlarda ele alan; bu coğrafya başta olmak üzere dünya genelindeki Müslümanların halihazırdaki durumlarına ve gelecek vizyonlarına yapıcı ve basiretli katkılar sağlayacak çalışmalar için ön ayak olması, katkı sağlaması temennisiyle...

Hülya ÖZKAN

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
TABLolar LİSTESİ	XII
ÖZET	1
ABSTRACT.....	2
GİRİŞ	3
I. Araştırmanın Konusu	8
II. Araştırmanın Önemi.....	9
III. Araştırmanın Varsayımları.....	10
IV. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	11
V. Araştırmanın Yöntemi.....	12
1. BÖLÜM: İRAN İSLAM DEVRİMİ: GENEL BİR BAKIŞ.....	26
1.1. İran İslam Devrimi'ne Kuramsal Bir Bakış.....	27
1.2. Devrimin Nedenleri.....	30
1.2.1. Devrimin Sosyo-Ekonomik Nedenleri.....	30
1.2.2. Devrimin Dinî ve Siyasi Nedenleri.....	32
1.3. Devrime Giden Süreç.....	36
2. BÖLÜM: DEVRİMİN AKTÖRLERİ	43
2.1. Devrim Sürecinde Etkili Olan Gruplar.....	43
2.1.1. Milli /Ulusal Cephe.....	44
2.1.2. İran Özgürlük Hareketi	46
2.1.3. Tudeh Partisi	47
2.1.4. Silahlı Örgütler.....	49
2.1.5. Ruhaniler	50
2.2. Devrime Giden Süreçte Öne Çıkan İsimler	52
2.2.1. Ayetullah Ruhullah Humeyni	52

2.2.2. Ali Şeriatî	55
2.2.3. Celal Ale Ahmed.....	60
3. BÖLÜM: DEVRİM ARDI İRAN	62
3.1. <i>İran İslam Cumhuriyeti'nin Anayasal Yapısı</i>	63
3.1.1. Velayet-i Fakih Teorisi ve Velayet-i Fakih (Rehberlik) Kurumu.....	65
3.1.2. Cumhurbaşkanı (Reise Comhur) ve Yürütme.....	67
3.1.3. Uzmanlar Şurası (Şura'ye Khobregan).....	67
3.1.4. Koruyucular Şurası (Şora'ye Negahban).....	68
3.1.5. Düzenin Yararını Teşhis Konseyi (Mecme'e Teşhis'e Meslahat'e Nezam)	69
3.1.6. İslami Şura Meclisi (Mecles'e Şora'ye Eslami) ve Yasama Süreci	69
3.1.7. İran İslam Cumhuriyeti'nde Yargı.....	70
3.2. <i>Devrim Ardı Süreçte İran'ın Dış Politikası</i>	71
3.2.1. Devrimin İslam Dünyasına ve Türkiye'ye Etkisi	73
3.2.2. İslam Dünyasının Devrime Bakışı	74
3.2.3. İran İslam Devrimi ve Türkiye	78
3.2.3.1. Siyasi ilişkiler.....	80
3.2.3.2. Ekonomik İlişkiler	81
3.2.3.3. Dini ve Mezhebi İlişkiler	82
4. BÖLÜM: 1978-1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE İSLAMİ GRUPLAR VE SİYASİ PARTİLER	85
4.1. <i>Tarikatçı Cemaatler</i>	87
4.2. <i>Milli Görüş Partileri</i>	88
4.3. <i>Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)</i>	90
4.4. <i>Akıncılar</i>	92
4.5. <i>İBDA-C / İbdacılar</i>	93
4.6. <i>Müslüman Gençlik</i>	94
4.7. <i>Hizbullah</i>	94
4.8. <i>Hizbu't-Tahrir</i>	95
4.9. <i>Aydınlar ve Dergiler Etrafındaki Oluşumlar</i>	97

5. BÖLÜM: 1978-1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE YAYIMLANAN İSLAMİ DERGİLER VE İRAN İSLAM DEVRİMİ 102

<i>5.1. Devrim Konusuna Yer Veren Dergiler</i>	<i>103</i>
5.1.1. Hareket.....	105
5.1.2. Diriliş	107
5.1.3. İktibas.....	108
5.1.4. Düşünce.....	115
5.1.5. Maveria	117
5.1.6. İslam.....	119
5.1.7. Hilal.....	120
5.1.8. Fedai.....	122
5.1.9. Sebil	123
5.1.10. Yeniden Milli Mücadele	124
5.1.11. Pınar	130
5.1.12. Girişim	131
5.1.13. İnsan.....	133
5.1.14. Aylık Dergi	134
5.1.15. Bu Meydan.....	135
5.1.16. Dış Politika	136
5.1.17. Son Karar	138
5.1.18. Akıncılar	139
5.1.19. Akıncı Güç.....	140
5.1.20. Şura	141
5.1.21. Tevhid	142
5.1.22. Hicret.....	145
5.1.23. İslami Hareket.....	147
5.1.24. Kriter	149
5.1.25. Nesil	149
5.1.26. İslam'ın İlk Emri Oku	150
5.1.27. Rayet	151
5.1.28. Altınoluk	152

5.1.29. Davet	152
5.2. Devrim Konusuna Yer Vermeyen Dergiler	154
6. BÖLÜM: DERGİLERİN İÇERİK ANALİZİ	156
6.1. İran İslam Devrimi'ne Yer Verilen Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı.....	157
6.2. İran İslam Devrimi'ne Yer Verilen Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı.....	158
6.3. Dergi ve Yazarların İran İslam Devrimi'ne Yaklaşımı.....	162
6.3.1. “Çok Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinler.....	162
6.3.2. “Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinler	164
6.3.3. “Konu Edinen” Metinler	166
6.3.4. “Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinler.....	167
6.3.5. “Çok Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinler	170
6.4. Devrime İlişkin Tanımlamalar/Kavramsallaştırmalar	172
6.4.1. “İran Devrimi” İfadesinin Kullanımı	174
6.4.1.1. “İran Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi	176
6.4.2. “İran İslam Devrimi” İfadesinin Kullanımı	187
6.4.2.1. “İran İslam Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi	189
6.4.3. “Humeyni Devrimi” İfadesinin Kullanımı.....	197
6.4.4. “İran Hadisesi” İfadesinin Kullanımı.....	199
6.4.5. “İslam İnkılabı” İfadesinin Kullanımı	200
6.4.5.1. “İslam İnkılabı” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi	201
6.4.6. “İslam Cumhuriyeti” Kavramına Yaklaşım ve Kullanımı.....	202
6.4.6.1. “İslam Cumhuriyeti” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi.....	205
6.4.7. “İslami Anayasa” Kavramına Yaklaşım ve Kullanımı	211
6.4.7.1. “İslami Anayasa” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi	213
6.5. Dergi ve Yazarların Ayetullah Ruhullah Humeyni'ye Karşı Yaklaşımı.....	215
6.5.1. Ayetullah Humeyni'ye Karşı Yaklaşımların Sınıflandırılması.....	218
6.5.1.1. “Çok Muhalif” Tutum Sergilenen Metinler	218
6.5.1.2. “Muhalif” Tutum Sergilenen Metinler.....	219
6.5.1.3. “Konu Edinen” Metinler	219
6.5.1.4. “Taraftar” Tutum Sergilenen Metinler.....	220
6.5.1.5. “Çok Taraftar” Tutum Sergilenen Metinler	221

6.5.2. “Ayetullah” Unvan/Sıfatının Kullanılması	222
6.5.2.1. “Ayetullah” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi	224
6.5.3. “İmam” Unvan/Sıfatının Kullanılması	230
6.5.3.1. “İmam” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi	233
6.6. <i>Şah’a ve Şahlık Rejimine Yaklaşım</i>	239
6.6.1. “Şah/Şahlık” İfadelerinin Kullanımının Yıllara Göre Dağılımı	243
6.6.2. “Şah” ve “Şahlık rejimi” İfadelerinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi	244
6.6.3. Haber/Makale Metinlerinde Şahlık ve Emperyalizm İlişkisi.....	248
6.6.3.1. “Şahlık” ve “Emperyalizm” İfadelerinin Birlikte Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi.....	250
6.7. <i>Irak-İran Savaşı ve İran İslam Devrimi İle İlişkisi</i>	254
6.7.1. Irak-İran Savaşı’nın Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı.....	256
6.7.1.1. “İran-İrak Savaşı” İfadesinin Yer Verildiği Metinlerin Çözümlemesi	257
6.8. <i>İran İç Siyaseti: Devrim Konseyi Geçici Hükümeti ve Anayasal Cumhuriyet Dönemi</i>	263
6.8.1. Devrim Konseyi Geçici Hükümeti.....	263
6.8.2. Anayasal Cumhuriyet Dönemi.....	264
6.8.3. İran İç Siyasetinde Dönemsel İki Aktör: Mehdi Bazergan ve Beni Sadr	266
6.8.3.1. Mehdi Bazergan’ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	268
6.8.3.2. Beni Sadr’ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	270
6.8.4. İran İç Siyasetinin Konu Edildiği Metinlerin Çözümlemesi.....	272
6.9. <i>İran İslam Devrimi ve Mezhep</i>	280
6.9.1. Ana Temanın Mezhep Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	281
6.9.2. Mezhep Konusunun Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı.....	282
6.9.3. Ana Temanın Şiilik Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	283
6.9.4. Ana Temanın Sünnilik Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	286
6.9.5. Mezhep Konusunun Yer Verildiği Metinlerin Çözümlemesi	288
6.10. <i>İran İslam Devrimi Ve Devrim İhracı</i>	295
6.10.1. Devrim İhracının Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı	298
6.10.2. Devrim İhracı ve Irak-İran Savaşı İlişkisi.....	300

6.10.3. Devrim İhracı ve Şiilik İlişkisi.....	301
6.10.4. Devrim İhracı ve Ali Şeriatı'nın Düşünceleriyle İlişkisi	307
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	310
EKLER	319
KAYNAKÇA.....	349

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Haber/Makale Metinlerinin Dergilere Göre Dağılımı.....	104
Grafik 2. İran İslam Devrimi'ne Yer Verilen Haber/Makale Metinlerinin Yıllara Göre Dağılımı	157
Grafik 3. 10 ve Üzeri Haber/Makale Kaleme Alan Yazar/Kaynaklar	159
Grafik 4. 4-10 Arası Haber/Makale Kaleme Alan Yazar/Kaynaklar.....	160
Grafik 5. 2 veya 3 Yazı Kaleme Alan Yazar/Kaynaklar	161
Grafik 6. “Çok Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	163
Grafik 7. “Çok Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Yazarlara Göre Dağılımı	163
Grafik 8. “Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	165
Grafik 9. “Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	165
Grafik 10. “Konu Edinen” Yazıların Dergilere Göre Dağılımı	166
Grafik 11. “Konu Edinen” Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı	167
Grafik 12. “Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	168
Grafik 13. “Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı.....	169
Grafik 14. “Çok Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	171
Grafik 15. “Çok Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı .	171
Grafik 16. “İran Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Yazıların Dergilere Dağılımı	174
Grafik 17. “İran İslam Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı .	187
Grafik 18. “İslam İnkılabı” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	200
Grafik 19. “İslam Cumhuriyeti” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı..	204
Grafik 20. “İslami Anayasa” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	212
Grafik 21. Ayetullah Humeyni'ye “Çok Muhalif” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	218
Grafik 22. Ayetullah Humeyni'ye “Muhalif” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	219
Grafik 23. Ayetullah Humeyni'yi “Konu Edinen” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	220
Grafik 24. Ayetullah Humeyni'ye “Taraftar” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı.....	221
Grafik 25. Ayetullah Humeyni'ye “Çok Taraftar” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	222
Grafik 26. “Ayetullah” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	223

Grafik 27. “İmam” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	232
Grafik 28. “Şah” ve “Şahlık Rejimi” İfadelerinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	241
Grafik 29. “M. Rıza Pehlevi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	242
Grafik 30. “Şah” Ve “Şahlık Rejimi” İfadelerinin Kullanımının Yıllara Göre Dağılımı	243
Grafik 31. “Şahlık” Ve “Emperyalizm” İfadelerinin Birlikte Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	249
Grafik 32. “Irak-İran Savaşı” İfadesine Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	255
Grafik 33. “Irak-İran Savaşı”nın Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı	257
Grafik 34. Mehdi Bazergan’ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	268
Grafik 35. Beni Sadr’ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	270
Grafik 36. Ana Temanın Mezhep Konusu Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	281
Grafik 37. Mezhep Konusunun Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı	283
Grafik 38. “Şia- Şii-Şiilik” İfadelerinin En Az Birine Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	284
Grafik 39. “Sünni-Sünnet-Sünnilik” İfadelerinden En Az Birine Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	286
Grafik 40. “Devrim İhracı” İfadesinin Kullanımının Dergilere Göre Dağılımı	297
Grafik 41. Devrim İhracı Konusunun Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı	299
Grafik 42. Devrim İhracını Irak-İran Savaşı İle Birlikte Değerlendiren Yazarlar	300
Grafik 43. “Şiilik” ve “Devrim İhracı” İfadelerinin Birlikte Yer Verildiği Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	302
Grafik 44. “Ali Şeriatî” İfadesine Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı	307

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İçerik Analizi İçin Belirlenen Biçimsel ve İçeriksel Değişkenler	15
Tablo 2. Hareket: İncelenen Metinler	105
Tablo 3. Diriliş: İncelenen Metinler	107
Tablo 4. İktibas: İncelenen Metinler	108
Tablo 5. Düşünce: İncelenen Metinler	115
Tablo 6. Maverâ: İncelenen Metinler	117
Tablo 7. İslâm: İncelenen Metinler	119
Tablo 8. Hilâl: İncelenen Metinler	120
Tablo 9. Fedai: İncelenen Metinler	122
Tablo 10. Sebil: İncelenen Metinler	123
Tablo 11. Yeniden Milli Mücadele: İncelenen Metinler	125
Tablo 12. Pınar: İncelenen Metinler	130
Tablo 13. Girişim: İncelenen Metinler	131
Tablo 14. İnsan: İncelenen Metinler	133
Tablo 15. Aylık Dergi: İncelenen Metinler	134
Tablo 16. Bu Meydan: İncelenen Metinler	135
Tablo 17. Dış Politika: İncelenen Metinler	136
Tablo 18. Son Karar: İncelenen Metinler	138
Tablo 19. Akıncılar: İncelenen Metinler	139
Tablo 20. Akıncı Güç: İncelenen Metinler	140
Tablo 21. Şura: İncelenen Metinler	141
Tablo 22. Tevhid: İncelenen Metinler	142
Tablo 23. Hicret: İncelenen Metinler	145
Tablo 24. İslami Hareket: İncelenen Metinler	147
Tablo 25. Kriter: İncelenen Metinler	149
Tablo 26. Nesil: İncelenen Metinler	150
Tablo 27. İslâm'ın İlk Emri Oku: İncelenen Metinler	150

Tablo 28. Rayet: İncelenen Metinler.....	151
Tablo 29. Altınoluk: İncelenen Metinler.....	152
Tablo 30. Davet: İncelenen Metinler.....	152
Tablo 31. "İran Devrimi" İfadesinin Kullanım Sıklığı.....	186
Tablo 32. "İran İslam Devrimi" İfadesinin Kullanım Sıklığı.....	196
Tablo 33. Dergilerde "Humeyni Devrimi" İfadesinin Kullanıldığı Metinler.....	199
Tablo 34. Dergilerde "İran Hadisesi" İfadesinin Kullanıldığı Metinler.....	199
Tablo 35. "İslam Cumhuriyeti" İfadesinin Kullanım Sıklığı	210
Tablo 36. "İslami Anayasa" İfadesinin Kullanım Sıklığı.....	214
Tablo 37. "İslami Anayasa" İfadesinin Kullanıldığı Metinler	214
Tablo 38. "Ayetullah" Unvan/Sıfatının Kullanım Sıklığı.....	229
Tablo 39. "İmam" Unvan/Sıfatının Kullanım Sıklığı	238
Tablo 40. "Şah / Şahlık" İfadelerinin Kullanım Sıklığı	247
Tablo 41. "Şah/Şahlık" İle "Emperyalizm" İfadelerinin Birlikte Kullanıldığı Metinler Ve Kullanım Sıklıkları.....	252
Tablo 42. Irak-İran Savaşı'nın Sıklıkla Birlikte Yerildiği İsim ve Kavramlar	255
Tablo 43. "Irak-İran Savaşı" İfadesinin Kullanım Sıklığı.....	262
Tablo 44. "Mehdi Bazergan/Bazergan" İfadelerinin Kullanım Sıklığı	269
Tablo 45. "Beni Sadr" İfadesinin Kullanım Sıklığı.....	271
Tablo 46. "Şia / Şii / Şiilik" İfadelerinin Kullanım Sıklığı	285
Tablo 47. "Sünni-Sünnet-Sünnilik" İfadelerinin Kullanım Sıklığı	287
Tablo 48. "Devrim İhracı" İfadesinin Kullanım Sıklığı.....	298
Tablo 49. "Ali Şeriatı" İfadesinin Kullanıldığı Metinler	308

ÖZET

İran İslam Devrimi'nin Türkiye'deki dergilerde nasıl yer aldığı sorusuna cevap aranan bu çalışmada, öncelikle devrim kavramsal ve kuramsal bir çerçevede ele alınmıştır. Bu bağlamda devrimin arka planı üzerine odaklanılarak sosyo-ekonomik, dinî ve siyasal nedenleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiş ve devrime giden sürecin aşamalarına kronolojik olarak yer verilmiştir.

Çalışmada devrime giden süreçte etkili olan grupların rollerine değinilmiş ve bu süreçte öne çıkan isimler ile devrime zemin hazırlayan görüşlere ayrıca yer verilmiştir. Devrimden sonraki süreçte İran'ın izlediği dış politika tahlil edilerek, devrimin dünyaya ve Türkiye'ye etkilerine, dünyada devrimin nasıl algılandığı ve Türkiye'deki resmî kurumlar nezdinde devrime yönelik yaklaşıma dikkat çekilmiştir.

Çalışma tarih aralığı olarak 1978-1990 şeklinde sınırlandırılarak Türkiye'deki İslami gruplar, siyasi partiler, aydınlar ve dergiler etrafındaki oluşumlar ve bu oluşumlara ait basın-yayın organlarına dair genel bir çerçeve çizilmiştir. Söz konusu gruplar ile ilişkili dergiler belirlenerek, devrimi konu edinen 29 dergi; *Hareket, Diriliş, İktibas, Düşünce, Maveria, İslam, Hilal, Fedai, Sebil, Yeniden Milli Mücadele, Pınar, Girişim, İnsan, Aylık Dergi, Bu Meydan, Dış Politika, Son Karar, Akıncılar, Akıncı Güç, Şura, Tevhid, Hicret, İslami Hareket, Kriter, Nesil, İslam'ın İlk Emri Oku, Rayet, Altınoluk, Davet* çalışma bağlamında incelenmiştir.

Konunun temel parametreleri olan "biçimsel değişkenler" ve "içeriksel değişkenler" haber ve makalelerde tarama modeline dayalı içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Metinlerin ana teması ise; *Devrim'e yaklaşım, Ayetullah Humeyni'ye yaklaşım, Şah'ın ve Şahlık rejiminin konumlandırılması, mezhep konusunun yer alma/işlenme biçimi, devrim ihracı, Irak-İran Savaşı ve İran iç siyasetinin konu edinilmesi* bağlamında belirlenmiştir. Böylelikle 1978-1990 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan dergilerde devrimin ve devrim ile ilişkili gelişmelerin okurlara aktarılma biçimleri ve bağlamı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran İslam Devrimi, Türkiye'deki İslamcı Dergiler, Devrim İhracı, Şiilik-Sünnilik, Irak-İran Savaşı, Ayetullah Humeyni.

ABSTRACT

In this study, which sought to answer the question of how the Islamic Revolution of Iran took place in Turkish journals, the revolution was first discussed in a conceptual and theoretical framework. In this context, by focusing on the background of the revolution, socio-economic, religious and political causes are discussed in detail and the stages of the process leading up to the revolution are covered chronologically.

The domestic groups who were influential in the process preceding the revolution are analysed. In addition, prominent names and opinions that paved the way for a ground to the revolution are dealt with. In doing so, the post-revolutionary Iranian foreign policy, its impact on the world and Turkey; the perception of the revolution outside Iran and how the established order in Turkey approached it are studied.

Narrowing down time period to the years 1978-1990, the study Islamic groups and political parties in Turkey are categorised as circles around tariqas, the intelligentsia and the magazines; through which way a general frame is drawn regarding these groups and related media platforms. Magazines related to the listed groups that directly address the revolution are *Hareket*, *Diriliş*, *İktibas*, *Düşünce*, *Mavera*, *İslam*, *Hilal*, *Fedai*, *Sebil*, *Yeniden Milli Mücadele*, *Pınar*, *Girişim*, *İnsan*, *Aylık Dergi*, *Bu Meydan*, *Dış Politika*, *Son Karar*, *Akıncılar*, *Akıncı Güç*, *Şura*, *Tevhid*, *Hicret*, *İslami Hareket*, *Kriter*, *Nesil*, *İslam'ın İlk Emri Oku*, *Rayet*, *Altınoluk*, *Davet*.

The main parameters of the subject, "formal variables" and "contextual variables", were examined by the content analysis method based on the scanning model in news and articles. The main theme of the texts are designated in the context of the approach to the revolution and to *Ayatollah Khomeini*, *positioning of the Shah and Shahdom regime*; *the way madhhab theme covered*; *concept of exporting the revolution*, *the Iraq-Iran War and the internal politics of Iran*. What is attempted is, thus, to ascertain coverage patterns of the revolution and revolution-related developments to the readers by the magazines.

Keywords: Islamic Revolution, Islamic Magazine In Turkey, Concept Of Exporting The Revolution, Shiism-Sunnism, Iraq-Iran War, Ayatollah Khomeini.

GİRİŞ

İran İslam Devrimi çağdaşı olduğu diğer toplumsal hareketlerle karşılaştırıldığında sahip olduğu özellikleri itibarıyla ayrıksı niteliği inkâr edilemez. İran İslam Devrimi'nin özgüllüğü ve özgünlüğüne içkin belirginleşen boyutlarından öne çıkan, İran'daki sosyal kitle hareketliliklerinin en son kertesinde bir sosyal dönüşüm veya *devrim* düzeyine yükselmesidir.

İran'da ve bölge ülkelerindeki sosyal, kültürel ve politik süreçlerde din kurumunun etkinliği kabul edilen bir gerçekliktir. Ortadoğu'daki sosyal ve politik yapılar üzerinde dinin etkinliği ve tarihselliği nüfuzunu korumaya devam etmektedir. Özellikle rasyonalist bir hareketin etkisiyle siyasetin ve dinin ayrılığı üzerinden temellendirilen Batılı demokrasi modellerinin reddedildiği İran'da seküler, laik yapıların hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır¹.

İran İslam Devrimi, modern çağda teokratik bir kimliğe sahip anayasal yapının kurulmasına zemin hazırlayan kitlesel devrimci bir hareket olması sebebiyle son derece önemlidir. Devrim ile birlikte köklü bir değişim ve dönüşümün söz konusu olduğu İran'da dinsel yapının siyasal yapılar üzerindeki etkisi gözle görülür bir hal almıştır. İran'da, devrim sonrası düşüncede ise Karl Raimund Popper ve Martin Heidegger'in görüşleri üzerinden başlatılan tartışmalar yeniden alevlendirilmiştir. Bu tartışmalarla sadece siyasetle ilgili yanına değil aynı zamanda epistemolojik boyut üzerinde de durulmuştur.

İran İslam Devrimi'nin gündeme getirdiği tartışmaların entelektüel açıdan sağlam, felsefi açıdan sofistike, toplumsal yönüyle oldukça işe yarar, politik açıdan ise modern tartışmalar olmaları da üzerinde ayrıca durulması gereken bir husustur. Bu çalışmada sözü edilen tartışmaların Türkiye'deki İslami duyarlılığa sahip entelektüel çevrelerce nasıl yorumlandığının yanında politik olarak doğurduğu sonuçların nasıl yorumlandığına da dikkat çekilmiştir.

¹ Mehrzad Boroujerdi, "İran'da Devrim Sonrası Düşüncenin Hegel, Heidegger ve Popper İle Karşılaştırılması", Ortadoğu'da Kültürel Geçişler, (Ed. Şerif Mardin), Doğu Batı Yayınları, 2019, s.306-3012.

Devrime dair literatür incelendiğinde devrimin hem Ortadoğu’da hem de dünyanın diğer ülkelerinde ciddi bir etkiye yol açtığı açıkça görülmektedir. Devrime dair ileri sürülen önde gelen tezleri, yaklaşımları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

Theda Skocpol 1982’de kaleme aldığı “*Renties State and Shia Islam in Iranian Revolution*”^{*} başlıklı makalesinde İran İslam Devrimi’nin nedenleri sıralamıştır. Devrimin nedeni olarak hızlı modernleşme sürecini göstermiştir. Ayrıca devrimi kriz anında gerçekleşen bir toplumsal hareket değil, güçlü bir yapıya karşı kazanılan mücadele olarak ifade etmiştir. Orta sınıfın gerçekleştirdiği ve bazaarın etkili olduğu bir devrim olduğunu belirtmiştir. İran İslam Devrimi’ni ideolojik bir devrim olarak tanımlayan yazar, Ayetullah Humeyni’nin karizmatik liderliğine de dikkat çekmektedir².

Michel Foucault, İran İslam Devrimi’nde sınıf mücadelesinin olmadığına dikkat çekmiştir. Devrimin yalnızca bir ideolojiye, gruba ya da sınıfa ait olamayacağını belirtmiştir. Foucault, İran İslam Devrimi’nin ekonomik ya da maddi unsurların etkin olduğu bir devrim olmadığını söylemiştir. Devrim sürecinde ekonomik sorunlardan ziyade Şah’ın baskıcı rejiminin halkı harekete geçirme noktasında daha etkili bir neden olduğunu savunmuştur. Devrimin ruhunun Şii İslam’dan kaynaklı manevi bir bakış açısı olduğunu da eklemiştir³.

Abrahamian ise devrimin gerçekleşmesinin nedeni olarak “gelişmişlik” ya da “az gelişmişlik”in ileri sürülemeyeceğini belirtmiştir. Abrahamian, İran İslam Devrimi’nin özellikle Şah’ın politikalarının etkisiyle iktisadi ve siyasal değişimlere rağmen aynı kalmaya devam eden toplumsal tabaka arasındaki dengesizlik sebebiyle gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Ayrıca devrimin gerçekleştirilebilmesinin önemli nedenlerinin başında Ayetullah Humeyni’nin kitleleri harekete geçirici güce sahip olan karizmatik liderliğini göstermiştir⁴.

* Rantiyer Devlet ve İran Devrimi’nde Şii İslam

² Theda Skocpol, “Renties state and Shia Islam in Iranian Revolution”, **Theory and Society**, Vol.11, No.3, 1982, s.265-283.

³ Muhammed Bager HorremŞad, Foucault ve Engelage Eslami: Meneviyet Gerayı Der Siyaset, Tahran: Neşre Metin, 1998.

⁴ Ervand Abrahamian, *Iran Between two Revolution*, Princeton: Princeton University Press, 1981, s.427.

Homayoun Katouzian, devrimin nedenlerini açıklarken İran toplumunun sınıfsızlığına dikkat çekmiştir. Batı'daki gibi sınıf çatışmalarının olmadığı bir toplumda rejim değişikliğini gerçekleştirebilmenin daha olası olduğuna değinmiştir⁵.

Nikki Keddie, İran İslam Devrimi hakkında kaleme aldığı eserlerinde İran İslam Devrimi'nin diğer devrimlerden farkına değinerek, dini bir kimliğe sahip liderin ilk kez monarşik yapıdaki bir rejime baş kaldırışının önemine dikkat çekmektedir. Keddie, İran İslam Devrimi'ni siyasal, ekonomik, sosyal ve dini özellikler taşıyan bir devrim olarak görmüştür. Bu unsurların birbirinden ayırt edilemeyeceğini ifade eden Keddie, ekonomik, sosyal ve politik memnuniyetsizliğin birleşiminin de bir anda değil, uzun bir süreçte oluşabileceğini ifade etmiştir. Nikki Keddie, İran'da gelişen devrimci fikirleri meşru kılan ve devrime yol açan yeni bir din yorumuyla kitlelerin harekete geçirildiğini belirtmiştir⁶.

John Furan İran İslam Devrimi'ni konu edinen birçok makale ve kitaba imza atmıştır. Furan çalışmalarında^{*} özellikle devrimin nedenleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Furan ayrıca devrime ilişkin ileri sürülecek tezlerin ideoloji, kültür, din ve rehberlik gibi faktörleri de gözetmesi gerektiğine dikkat çekmektedir⁷.

Hamed Elgar devrime dair kaleme aldığı eserlerinde İran İslam Devrimi'ni diğer devrimlerden ayıran temel özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Bu özelliklerin başında halk kitlelerinin geniş katılımını göstermektedir. Rusya, Çin veya Fransa'da yaşanan devrimlerin iç savaşlarla birlikte gerçekleşen devrimler olduğunu fakat buna karşın İran İslam Devrimi'nde tam aksinin görüldüğüne değinmektedir⁸.

⁵ Homayoun Katouzian, *Tezate Dovlet ve Mellet Der İran*, Ali Rıza Teyyip (çev.), Tahran: Neşre Ney, 2001.

⁶ Mehr News, “Tebyine Engelabe İslami; Ez Tehlile Cameshenakhti Ta Tehlile Erfani”,
<https://www.mehrnews.com/news/4218999/> (Erişim Tarihi: 12.10.2018)

^{*} “*Engelabe İran: Çaleşi Beraye Nezeriyaye İctimaye*” başlıklı makalesinde

⁷ John Furan, **Mogavemet'e Shikenende; Tarikhe Tevolate İctimayi (Ez Sefevi Ta Engelabe Eslam)**, Ahmed Tedeyyun (çev.), Tahran: Neşre Risa, 2015.

⁸ Parstoday.com, “Düşünürlerin Bakışında İslam İnkılabı”, [Http://Parstoday.Com/Tr/Radio/Programs-İ61304-Düşünürlerin_Bakışında_İslam_İnkılabı_9](http://Parstoday.Com/Tr/Radio/Programs-İ61304-Düşünürlerin_Bakışında_İslam_İnkılabı_9) (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

Leyli Eshghi, *Zemani Miyane Zemanha* (Emam, Şia ve İran) başlıklı kitabında devrimin irfani bir devrim olduğunu savunmuştur. Leyli Eshghi, kitabında devrimin nedeni olarak Şii irfani kimliğin etkin faktör olduğunu belirtmiştir⁹. Muhammed Bager Horremşad ise İran’da İslami bir devrim gerçekleştiğini ve bu devrimin Müslüman ülkeler için bir model oluşturduğunu belirtmiştir¹⁰. Menuçer Muhammedi, İran İslam Devrimi’nin uluslararası sistemi nasıl etkilediğini anlatmıştır¹¹.

Mustafa Melekutiyani, *Tesirate Mentege’yi ve Cehani’ye Engelabe Eslami İran**, başlıklı makalesinde devrimin dünyaya ve bölgeye etkilerinin sonuçlarının neler olduğunu sıralamıştır. Melekutiyani bu etkileri Lübnan’da Hizbullah’ın yükselişi, Ürdün’de İhvan’e Müslimin’in meclise girmesi, Türkiye’de ise İslami partilerin başarı elde etmesi şeklinde açıklamıştır¹².

John Esposito’nun, *Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan*** kitabında İran İslam Devrimi’nin Müslüman ülkeleri nasıl etkilediği ve devrim ihracının nasıl gerçekleştirilmeye çalışıldığı anlatılmaktadır. Bu kitap, devrime dair çeşitli makalelerden oluşan bir derlemedir. Kitapta David E. Long tarafından “*Bastabe Engelabe İran Ber Şebe Cezire Erebiistan ve Keşverhaye Khalice Fars****” başlığı ile kaleme alınan makalede devrim sürecinde monarşiler tarafından yönetilen Ortadoğu ülkelerinin devrime ilişkin endişelerine yer verilmiştir. Irak-İran Savaşı’yla birlikte ise devrim ihracının gücünün kırıldığı ifade edilmektedir¹³.

⁹ Leyli Eshghi, *Zemani Miyane Zemanha (Emam, Şia Ve İran)*, Ahmed Negibzade (Çev.), Tahran: Bazshinasiye Eslam Ve İran, 2000

¹⁰ Muhammed Bager Horremşad, *Bastabe Engelabe Eslami İran Der Nezariyaye Engelab*, Tahran: Mecelle Cameşinasi İran, 2011, s.20-21.

¹¹ Menuçer Muhammedi, *Bastabe Caniye Engelabe Eslami*, Tahran: Ferheng Ve Endişe, 2006.

* Türkçesi: “İran İslam Devriminin Bölgeye ve Dünyaya Etkileri”

¹² Mustafa Melekutiyani, *Tesirate Mentegeyi ve Caniye Engelabe Eslami İran*, Daneşgahe Tahran, Hukuk ve Ulum Siyasi, 2005, s.265-285.

** Türkçesi: “İran Devrimi’nin Küresel Etkisi”.

*** Türkçesi: “İran Devrimi’nin Arabistan ve Fars Körfezi Ülkelerine Yansıması”.

¹³ John L. Esposito, *Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan*, Mohsen Moderşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003, s.19-20

Philip Robins'in *Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan* kitabında *Irak: Tedithaye Nezami ve Parsokhaye Rejim* **** başlıklı makalesinde Irak'ın nüfusundaki Şii yoğunluğuna dikkat çekilerek Irak'ta İran'dakine benzer bir devrimin neden gerçekleşmediği sorgulanmaktadır¹⁴.

Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan kitabında ayrıca Augustus Richard Norton, devrimin Lübnan'a etkisini, Şahrüh Akhavi devrimin Mısır'a etkisini, Lisa Anderson devrimin Tunus ve Libya'ya etkisini, Olivier Roy Afganistan'a etkisini, Martha Brill Olcott Orta Asya'ya etkisini, Fred R. von der Mehden Malezya ve Endonezya'ya etkisini, John O. Voll ise devrimin Sudan'a etkisini incelemiştir¹⁵.

Ferhad Kazemi, Said Amir Ercumend, Muhsin Milani, Barry Rosen, Richard W. Cottam ve Fred Halliday gibi isimler de İran İslam Devrimi'ne ilişkin eserler kaleme alan önemli yazarlardır.

İran İslam Devrimi'ne ilişkin Türkiye'de kaleme alınan eserlere bakıldığında devrimin özellikle fikri anlamdaki alt yapısının irdelendiği ve doğrudan devrim konu edinilerek İran'da gerçekleşen sosyal hareketliliğin teorik çerçevede tartışıldığı bir eser olan Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi başlıklı Amir Ahmad Fekri'nin kaleme aldığı çalışma dikkat çekicidir. Yazar, çalışmasında İran'da gerçekleşen devrim ile birlikte 'kurumsal İslam'ın iktidar tecrübesiyle karşı karşıya kaldığına dikkat çekerek, devrimin siyasal süreç ve toplumsal olaylarında aktif yer almış bir aktivist deneyimleriyle devrimin tarihsel arka planına dair değerlendirmelerde bulunmaktadır¹⁶.

Bunların yanı sıra, gerçekleştirilen literatür taraması neticesinde daha önce alandaki İslami duyarlılığa sahip dergilerin söylemlerinin incelemeye tâbi tutulmadığı saptanmıştır. Söz konusu dönemde yayımlanan dergilerde devrimin Türkiye'deki İslamcı gruplar üzerindeki etkisi, basın-yayın organlarına nasıl yansıdığı, devrimin Türkiye'ye sosyolojik bağlamda etkilerinin ne olduğu gibi hususların ayrıntılı bir şekilde incelenmediği tespit edilmiştir.

**** Türkçesi: "Irak: Silahlı Tehditler ve Rejimin Yanıtları".

¹⁴ Esposito, s.20-21.

¹⁵ Esposito, *Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan*.

¹⁶ Amir Ahmad Fekri, *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*, İstanbul: Mızrak Yayıncılık, 2011, s.172-178.

Bu çalışmada mezkûr dergiler üzerinden geliştirilen söylemlerin Türkiye'nin siyasal tartışmalarına nasıl etki ettiğinin araştırılacak olması ve toplum nezdinde nasıl karşılandığının irdelenecek olması da dönemin Türkiye'sine etkisinin ve toplumsal yapısının anlaşılması konusunda son derece önemlidir. Ayrıca İran ile Türkiye arasındaki ilişkilerin devrimden sonra nasıl şekillendiğini anlamlandırma hususunda da bu çalışmanın önemli bir bakış açısı sunacağına inanıyoruz.

I. Araştırmanın Konusu

Türkiye'de 1978-1990 yılları arasında yayımlanan özellikle İslami bir anlayışa sahip dergilerde İran İslam Devrimi'ne ilişkin değerlendirmelerin ve devrimin Türkiye'ye etkisi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Dönem dergilerinin tamamı incelenmiş, araştırmanın yöntem ve sınırlılıklarında belirtildiği üzere devrimin doğrudan ya da dolaylı olarak konu edinildiği dergilerde yer verilen haber ve makale metinleri çalışmaya temel oluşturmuştur.

Çalışmada İran İslam Devrimi'nin Türkiye'ye etkisi, Türkiye'deki İslami duyarlılığa sahip dergiler üzerinden toplumsal düzey ve devlet düzeyinde ele alınacaktır. Devlet düzeyindeki ilişkilerde, İran İslam Devrimi gerçekleştiğinde Türkiye'yi bu noktada düşünmeye sevk edecek üç faktörün olduğu tespit edilmektedir. İlk olarak, Türkiye'de etkinlik gösteren İslami hareketlerin İran İslam Devrimi'nin etkisiyle güç kazanmaya başlamaları ve rejimin laik kimliği için bir tehdit unsuruna dönüşme ihtimalidir. İkinci olarak ise İran İslam Devrimi'nin gerçekleştirilmesinin ardından İran'da yaşayan büyük orandaki Kürt nüfusunun bağımsız bir Kürt devleti kurma ihtimali Türkiye açısından endişeye sebebiyet vermiştir. Bunun yanında devrimin ardından Sovyet etkisine girebilecek bir İran düşüncesi de söz konusu dönemde sağ-sol çatışmalarının yaşandığı Türkiye için bir başka endişe kaynağı olmuştur.

İslam Devrimi'yle birlikte yaşanan değişimin ideolojik çatışmaya zemin oluşturması ve Türkiye İran ilişkilerini olumsuz anlamda etkileme gücüne sahip bütün bu sebeplere rağmen, iki komşu arasındaki ilişki ekonomik alanda köklü değişiklikler görülmeden istikrarlı bir biçimde sürdürülmüştür. Türkiye, İran İslam Cumhuriyeti'ni kuruluşunun hemen ardından tanıdığını açıklamıştır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti devletinin taşıdığı laik model özelliği, İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Ayetullah Ruhullah Musavi Humeyni açısından İran'da kurulan

yeni rejime karşı tehdit olarak algılanmıştır. Dolayısıyla İran İslam Cumhuriyeti, Türkiye'ye karşı kurulduğu günden itibaren temkinli bir tutum benimsemiştir.

Toplumsal anlamda devrimin Türkiye'de oluşturduğu beklentiye bakıldığında İslami hareketler üzerinde heyecan ve beklenti uyandırdığını söylemek mümkündür. Fakat dönemin basın yayın organları incelendiğinde söz konusu etkinin devrime yönelik farklı yaklaşımlara sahip grupları karşı karşıya getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki İslami gruplarca çıkarılan dergiler 1978-1990 yılları arasını kapsayacak şekilde incelenerek devrim ve devrim ile ilişkili konulara dair yaklaşımlar ortaya konacaktır.

II. Araştırmanın Önemi

Türkiye ile İran arasındaki coğrafi yakınlık Türkiye'deki gelişmelerin İran'ı, İran'dakilerin ise Türkiye'yi doğrudan etkilemesine zemin hazırlamıştır. Bu sebeple, İran İslam Devrimi'nin Türkiye'den nasıl görüldüğünün dönemin dergileri üzerinden incelenmesi bugün için 40 yıllık geçmişe sahip bir hadisenin ilk sıcaklığı ile şu anki etkisi arasındaki farkı ortaya koyacaktır.

Bundan sonra da bu ilişkilerde devrime İran'ın kendi içindeki bakışın bile değişmiş olduğunu göz önüne alırsak devrim ile oluşan kadronun bundan sonraki süreçte devrim etkisinde bir ilişkinin süreceği mi yoksa bunun dışında Şii ve Sünni şeklinde geliştirilmiş kampların refleksleri ile geliştirilen bir ilişkiler ağıyla mı devam edeceği sorusu önemlidir. Türkiye'nin siyasal yaşantısında çalkantılı bir sürece tekabül eden İran İslam Devrimi, 1980'li yıllarda Türkiye'deki İslamcılar nezdinde nasıl anlaşıyordu? Bugün gelinen noktada nasıl algılanıyor? Şii-Sünni ayrımı üzerinden bu nasıl devam ettirildi? Yol haritalarındaki değişiklikleri ortaya koymak Türkiye'deki İslamcı entelektüelin devrim öncesi ve sonrası fotoğrafını çekmek açısından da önemlidir.

III. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada incelenecek dergilerde devrim ve devrim ile ilişkili temalara dair aşağıda belirtilen varsayımlarda bulunulmuştur;

- İran'ın "Sünni İslam Dünyası"nın dışındaki konumu tespit edilmekle beraber, İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni'nin "Biz Müslümanlar farklı hükümetler altında ve çeşitli bölgelerde olsak da tek bir aileyiz" şeklindeki yaklaşımı Türkiye'deki İslami yayınlar üzerinde etkili olmuştur. Ayetullah Humeyni'nin bu ve benzeri yaklaşımları için devrime yönelik olumsuz yaklaşım sergileyen grupların yayın organlarında çeşitli argümanlar yer almıştır.
- Devrimin mezhebi karakterinin ön plana çıkarılmasına karşı kimi İslami duyarlılık gösteren dergilerde Sünni İslamcı refleks oluşmuştur.
- Türkiye'de yayımlanan dergilerdeki haber ve makalelerde İran'daki devrime İslamcı yazarlar nezdinde sempati ile bakılmıştır.
- Bazı İslami cemaat ve tarikatların İran kaynaklı fikirlere İslam birliğini zedeleyici fikirler olarak baktığı varsayılmaktadır.
- Irak-İran Savaşı'nın İran'da kurulan yeni rejimin gücünü zayıflatmak ve olası bir devrim ihracının önünü kesmek için başlatıldığı varsayılmıştır.
- İran asıllı İslamcı yazarların eserlerinin Türkçe'ye tercümesi beraberinde bir usul ve kaynak tartışmasını da gündeme getirmiştir.
- İslami kaynaklara bakış farklılıkları devrime ilişkin değerlendirmeleri doğrudan etkilemiştir. Özellikle hadisler ve sıhhat dereceleri noktasındaki yüzlerce yılın biriktirdiği ihtilaflar, Türkiye'de devrime yönelik farklı yaklaşımlara sahip grupları karşı karşıya getirmiştir.

- Devrime ilişkin değerlendirmelerde farklılıklar Türkiye’de yayımlanan İslami yayınlara doğrudan yansımıştır.
- Devrim sonrası Sünni Arap ölkelerinin Türkiye ile yakınlık kurmaya çalıştığı görölmektedir.
- 1980’lerin ikinci yarısında üniversitelerde meydana gelen “Başörtüsü Eylemleri” üniversiteli gençlik arasında İslamcı görüşlerin yayılması için uygun bir atmosfer oluşturmuştur. 1988’de meydana gelen “Şeytan Ayetleri” olayı ve Ayetullah Humeyni’nin bu konudaki fetvası dünya genelinde siyasi anlamda kendilerini temsil hakkı elinde bulunmayan İslamcıları memnun etmiştir.
- “İslamcı Dergiler” devrimin liderine ilişkin tutumlarında belirli bir yol ve olumlu yaklaşımla hareket etmişlerdir.
- İran İslam Devrimi üzerinde genel bir değerlendirme yapılacak olursa, devrime zemin hazırlayan üç ismin öneminin yadsınamayacağı görölecektir. Bunlar, Ayetullah Humeyni, Talegani ve Şeriati’dir¹⁷. Bu üç isminden özellikle Ayetullah Humeyni ve Ali Şeriati’nin fikir ve yaklaşımlarının etkisi çalışma kapsamındaki dergilerde yer alan makale ve haberlerde açıkça görölmektedir.

IV. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları belirlenirken tarih aralığı olarak 1978-1990 yıllarının belirlenmesinde aşağıda sıralanan nedenler etkili olmuştur;

Devrimden bir yıl öncesinden başlanarak, 1978 yılında Türkiye’deki dergilerin İran’da yaşanan süreci nasıl aktardığı ve sürecin aktörlerine yaklaşımlarının tespiti açısından metinlerin incelenmeye başlandığı tarihin başlangıcı 1978 olarak belirlenmiştir.

Öte yandan 1990’a kadar devam eden süreçteki gelişmelerin, önemli olayların anlaşılır olabilmesi, devrime ve devrimin aktörlerine yaklaşımda olası değişimlerin tespit edilebilmesi, devrim ve

¹⁷ Abdülkerim Suruş, *Dini Düşüncenin Yeniden Kurulması ve Ali Şeriati*, Sabah Kara (çev.), Ankara: Kıyam Yayıncılık, 1989.

devrim ile ilişkili konuların dergilerde ele alış biçimlerinin değerlendirilebilmesi ve devrimden sonraki süreçte Türkiye ile İran ilişkilerinde devrimin etkisinin tespiti açısından 10 yıllık bir zaman aralığı dikkate alınarak dergiler incelenmiştir.

1978-1990 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan dergilerden İran İslam Devrimi’ne ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı dergiler incelenmiş; çalışmamız bu dergilerden özellikle “İslamcı Dergiler” olarak adlandırılan ve İslami bir yayın politikası izleyen ya da belli İslami kriterleri esas alarak yayınlar ortaya koyan dergilerdeki değerlendirmeler ile sınırlandırılmıştır.

Söz konusu dönemde bu dergiler dışındaki diğer dönem dergileri de incelenmiş ancak devrime ilişkin değerlendirmeleri ile Türkiye’deki okuyucu üzerinde bir etki oluşturmayı amaçlayan dergiler üzerinde özellikle durulmuştur.

V. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada elde edilen veriler, içerik analizi ile birlikte söylem analizi kullanılarak tahlil edilmiştir. 1978- 1990 yılları arasında Türkiye’de yayın yapan İslami duyarlılığa sahip dergilerin* kapak ve içindekiler kısmı içerik analizi yöntemi ile taranarak bunlardan İran İslam Devrimi’nin doğrudan konu edinildiği dergiler seçilmiştir. Belirlenen dergiler üzerinden İran İslam Devrimi’ne ilişkin kavramlar ve terminoloji üzerinden tespitlerde bulunulmuştur. Tespit edilen bu kavramlardan hareketle söylem analizi yöntemi ile dergilerin devrime ilişkin görüş ve yaklaşımları ortaya çıkarılmış ve sözü edilen dönem dergilerinin gündemini belirleyen devrime ilişkin terminoloji ve ürettikleri söylemlerin toplumsal yansımalarının nasıl karşılık bulduğu analiz edilmeye çalışılarak, olayların dergilerin söylemleriyle nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca dilbilimden göstergebilime giden süreçte anlamın dilsel göstergeler ve görsel göstergeler düzeyinde gerçekleştiğinden hareketle¹⁸, dergilerde yer verilen metinlerde inşa edilen anlamın görsel olarak da –özellikle dergilerin kapak fotoğraflarıyla- nasıl desteklendiği incelenmiştir.

* Dergiler belirlenirken İlmi Etüdler Derneği (İLEM) tarafından 2013’ten itibaren yürütülen İslamcı Dergiler Projesinde (İDP) “İslamcı Dergiler” şeklinde ifade edilen dergiler üzerinden bir tarama yapılmıştır.

¹⁸ Ali Büyüksan, *İletişim Yazıları-Dil Kültür İletişim*, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018, s.42.

Bu çerçevede araştırmada, tarama modeline dayalı içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Bilindiği üzere, içerik analizi iletişim sürecinde aktarılan içeriğin sistematik ve nicel bir biçimde araştırılmasıdır¹⁹. Sistematik, nicel ve nesnel bir teknik ile birlikte içeriğin betimlenmesi şeklinde karşımıza çıkan içerik analizi, sosyal gerçeğe dair çıkarımların gözlem yapılarak elde edilmesini amaçlamaktadır. Krippendorff, içerik analizi ile çeşitli biçimlerde kayıt altına alınanların da yazıya çevrilerek sistemli bir şekilde analiz edilip kodlanarak nicelleştirmenin yapıldığını ifade etmiştir²⁰. Fox, içerik analizini ifade ederken; yazılı ve sözlü olarak belirlenen verilen ilk etapta belirlenmiş amaçlar doğrultusunda sınıflandırılarak, tespit edilen değişkenlerin ölçülmesi ve bu değişkenler üzerinden, değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkileri dikkate alınarak anlamlar çıkarmak üzere kategorilerin oluşturulması şeklinde bir yaklaşım ortaya koymaktadır²¹. Merten ise içerik analizini, içerik özellikleri açık, belirgin olmayan sosyal gerçek hakkında çıkarımlar yaparak sosyal gerçeğin araştırılması olarak ifade etmiştir²². Sıralanan tanımlamalardan da hareketle içerik analizinin *nesnellik*, *sistemlilik* ve *genellik* özelliklerini taşıması gerektiği²³, bu özelliklerin yöntemin birincil öneme sahip özelliklerinden olduğu görülmektedir.

İçerik analizinde temel amaç elde edilen yazılı, sözel ve diğer verileri sayısal verilere dönüştürmektir. İçerik analizi yapılırken öncelikle araştırmanın hipotezleri oluşturulur çünkü içerik analizinin temel noktasını hipotezler oluşturmaktadır. Daha sonra ise araştırmaya konu edinilen sorunun popülasyonu belirlenir. Söz konusu popülasyona uygun örneklem seçilir ve çözümleme birimi seçilerek tanımlanır. Çözümenecek içerik kategorileri belirlenerek bir nicelikselleştirme sistemi oluşturulur. Ardından ise belirlenmiş tanımlara uygun içerikler kodlanarak toplanan veriler çözümlenip sonuç çıkarılır, kanıtlar aranır²⁴.

¹⁹ Bernard Berelson, **Content Analysis In Communication Research**, New York: Hefner, 1952, s.18.

²⁰ Klaus Krippendorff, **Content Analysis (An Introduction to Its Methodology)**, Beverly Hills: Sage Publication, 1984, s.13.

²¹ David J. Fox, **The Research Process in Education**, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1969, s.646.

²² Keith F. Punch, **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Dursun Bayrak & vd. (çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.

²³ Berelson, s.18.

²⁴ Gülseren Şendur Atabek, **Medya Metinlerini Çözümlemek**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007, s.26.

Buradan hareketle çalışmamızda incelenecek metinler üzerinde içerik analizi yöntemi ile kategoriler oluşturulduktan sonra, Van Dijk'ın geliştirdiği söylem analizi yöntemi çerçevesinde metnin içeriği, retorığı, semantiği ve anlatısı tahlil edilmiştir. Haber/makale metinlerine dair genel bir çerçevenin oluşturulabilmesi adına başlıklar, spotlar veya giriş cümlelerine bakılarak biçimsel değişkenler belirlenmiştir. Arka plan, konunun ele alındığı bağlam ve yorum gibi detay bilgiler ise ana metinde temalar üzerine yoğunlaşarak analiz edilmiştir.

Van Dijk metinlerin ideolojik çözümlemesini yaparken cümle yapılarında tercih edilen fiillerdeki etken ve edilgenlik ya da uzunluk ve kısalık, bileşik veya basit gibi karakteristik faktörleri göz önünde bulundurarak çözümleme yapmaktadır. Cümlelerin birbirleriyle ilişkileri, tercih edilen sözcükler, sıfatlar vb. haberin kaynağının, yayıncısının ideolojik boyutuna dair bilgi vermektedir. Ayrıca metnin retorığını arttırmak için kullanılan etkili görseller de (grafik, tablo, şema vb.) metnin mikro yapısında ön plana çıkan öğeler olmaktadır²⁵.

Araştırmada içerik analizi ile oluşturulan kategorilerdeki metin çözümlemeleri yapılırken alt kategorileri oluşturan içerikler için tercih edilen başlıklar, ara başlıklar, giriş cümleleri, metin içerisinde ana aktörün konumlandırılması, oluşturulan temanın devrim ile ilişkisi, metne konu olan aktörler için tercih edilen ifadeler, meydana gelen olayın olumlanarak ya da olumsuz ifadeler ile okura yansıtılırken kurulan bağlamsal arka plan gibi faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca belirlenen temalarda ön plana çıkan ifadeler kodlanarak, kullanım sıklıklarının SPSS* programında sıklık/frekans analizleri yapılmış; alt temaların oluşturulması için ise kodlar arasındaki bağlantılar ilişki analizi ile belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında kategorilerin uygulanması için çalışmanın kapsamını belirleyen 1978-1990 yılları arasında İran İslam Devrimi'nin doğrudan veya dolaylı bir biçimde konu edinildiği haber ve makalelerde çeşitli kodlama birimleri oluşturulmuştur. Kodlama birimi *biçimsel* ve *içeriksel* olacak şekilde iki başlık altında tanımlanmıştır. Biçimsel boyutu cümle ve paragraflar oluştururken;

²⁵ Ertan Z. Keskin, "Türkiye'de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi", **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınları, 2004, s. 391-406.

* SPSS: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)

içeriksel boyutta ise anlam üzerinde durulmaktadır²⁶. Kodlama cetveli oluşturulurken belirlenen değişkenler aşağıda Tablo 1.'de belirtilmiştir.

Tablo 1. İçerik Analizi İçin Belirlenen Biçimsel ve İçeriksel Değişkenler

a) Biçimsel Değişkenler	b) İçeriksel Değişkenler
a.1. Derginin Adı	b.1. Haberin/Makalenin Ana Teması
a.2. Derginin Yayın Yeri	b.2. Haberde/Makalede Devrime Yaklaşım
a.3. İçeriğin Türü (Haber ya da Makale)	b.3. Haberde/Makalede Ayetullah Humeyni'ye Yaklaşım
a.4. Haberin/Makalenin Yayınlandığı Tarih	b.4. Haberde/Makalede Şah'a ve Şahlık Kurumuna Yaklaşım
a.5. Haberin/Makalenin Yayınlandığı Sayfa	b.5. Haberde/Makalede Mezhep Konusunun Yer Alma Biçimi
a.6. Haberde/Makalede Kaynak Kullanımı	b.6. Haberde/Makalede Devrim İhracı Konusu
a.7. Makalenin Yazarı	b.7. Haberde/Makalede Irak-İran Savaşı'nın Yer Alma Biçimi
a.8. Haberin/Makalenin Başlığının Devrim ile İlişkisi (Doğrudan ilişkili –Dolaylı olarak ilişkili)	b.8. Haberde/Makalede İran İç Siyasetinin Konu Edinilmesi

Kodlama Cetvelinin Oluşturulması

İçerik analizinin uygulanacağı çalışmalarda metinlerin çözümlemeleri kodlama cetveli oluşturularak yapılmaktadır. Kodlama cetvelinde belirlenen içerikler çeşitli istatistik programları aracılığı ile bulgulanır²⁷. Bu doğrultuda öncelikle biçimsel değişkenlere dair başlıklara yer verilmiştir.

²⁶ Orhan Gökçe, **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.

²⁷ Aysel Aziz, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.132.

Derginin Adı: Araştırma kapsamında biçimsel ve içeriksel olarak incelenen dergiler aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

DERGİ ADI	
1.	AKINCI GÜÇ
2.	AKINCILAR
3.	ALTINOLUK
4.	AYLIK DERGİ
5.	BU MEYDAN
6.	DAVET
7.	DIŞ POLİTİKA
8.	DİRİLİŞ
9.	DÜŞÜNCE
10.	FEDAİ
11.	GİRİŞİM
12.	HAREKET
13.	HİCRET
14.	HİLAL
15.	İKTİBAS
16.	İNSAN
17.	İSLAM
18.	İSLAMIN İLK EMRİ OKU
19.	İSLAMİ HAREKET
20.	KRİTER
21.	MAVERA
22.	NESİL
23.	PINAR
24.	RAYET
25.	SEBİL
26.	SON KARAR
27.	ŞURA
28.	TEVHİD
29.	YENİDEN MİLLİ MÜCADELE

Haberin/Makalenin Yayınlandığı Tarih: Analiz edilen haber/makalelere ait tarih aralığı Ocak 1978 ve Aralık 1990 tarih aralığını kapsayıcı şekilde belirlenmiştir. Devrime ilişkin haber ve makalelerin dergilerin hangi sayılarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Bu tarih aralığı seçilirken devrimden önceki süreçte yaşanan gelişmelere karşı tutum ve devrim gerçekleştikten sonraki önemli olaylar ile birlikte devrimin nasıl yorumlandığı, devrime yaklaşımda ne tür değişikliklerin meydana geldiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Haberin/Makalenin Yayınlandığı Sayfa: Haberin/makalenin yayınlandığı sayfalar 1 (birinci sayfa / kapak), 2 (derginin kendi başlıkları içerisinde hangi bölüm/ başlık altında yer aldığı ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.)

İçeriğin Türü: Araştırmada içeriğin türü haber ve makaleler olacak şekilde belirlenmiştir. Metni destekleyen diğer unsurlardan sayılabilecek fotoğraf, illüstrasyon, karikatür vb. türler ise ayrıca belirtilmiştir.

Haberin/Makalenin Başlığının Tonu: Bir haber ya da makale için belirlenen başlık dergi ya da gazete okuyucusu açısından dikkat çeken ilk unsurlardandır. Bir yönüyle başlık aslında aktarılmak istenen içeriğin bir özeti şeklinde okuyucuya sunulmaktadır. Bu nedenden dolayı haberin ya da makalenin tonuna dair analiz yapılırken metnin başlığı son derece önemli bir gösterge olarak ele alınmaktadır.

Başlık göz önünde bulundurularak, gövde metindeki ifadelerle de başvurulup, analiz edilen metin içerikleri (5) çok olumlu, (4) olumlu, (3) konu edinen, (2) olumsuz, (1) çok olumsuz şeklinde sınıflandırılmıştır.

Haberde/Makalede Kaynak Kullanımı: Haberlerde (1) birincil kaynaklar olarak derginin kendi yazarı ya da muhabirinin aktardığı içerikler (2) ikincil kaynaklar olarak ise bir diğer haber kaynağından alınan içerikler şeklinde bir ayırım yapılmıştır.

Makalenin Yazarı: Haberde kaynak önem arz ederken, makalelerde ise yazarın kim olduğu çalışma kapsamındaki dergilerin birbirleri ile olan ilişkilerini ve devrime ilişkin tutumun tahlil edilmesi konusunda önem arz etmektedir. Buradan hareketle analiz edilen makalelerin yazarları belirtilerek yazarların makale kaleme aldıkları dergiler değişiklik gösterdikçe devrime yönelik

yaklaşımında da bir değişiklik olup olmadığı ya da belli yazar gruplarının dönemsel olarak çıkardıkları dergilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Haberin/Makalenin Başlığının Devrim ile İlişkisi: Çalışma kapsamında analiz edilen haber/makale metinlerinin doğrudan devrimi mi konu edindiği (devrimi ile doğrudan ilişkili (1)) yoksa diğer gelişmelerle bağlantılı olarak mı devrime ilişkin göndermelerde bulunduğu (devrim ile dolaylı olarak ilişkili (2)) ayrımı yapılmıştır.

Haberin/Makalenin Ana Teması: Devrimi doğrudan konu edinen metinlerin ana teması devrimken (1); devrimi dolaylı olarak konu edinen metinlerin temaları ise Irak-İran Savaşı (2), İran iç siyaseti (3), mezhep konusu (4), devrim ihracı (5) şeklindeki kategorilendirilerek yer verilmiştir.

Haberde/Makalede Devrimin Tanımlanma Biçimi ve Devrime Yaklaşım: Haber ve makale metinlerinde İran’da gerçekleşen devrimin dergi ve yazarlar tarafından tanımlanma biçimleri, “İran Devrimi” (1), “İran İslam Devrimi” (2), “Humeyni Devrimi” (3), “İran Hadisesi” (4), “İslam İnkılabı” (5) şeklinde kategorilendirilmiştir.

Hangi yazarın ya da derginin sıralanan hangi ifade ve ifadeleri devrimi tanımlarken kullandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte devrim yazarlar tarafından değerlendirilirken devrim sürecinde ve devrim ardı süreçte üzerinde sıklıkla durulan “İslam Cumhuriyeti” ve “İslami Anayasa” kavramlarının nasıl tanımlandığı ve bu kavramların hangi bağlamlarda ele alındığı üzerinde de durulmuştur.

Ayrıca çalışma kapsamındaki dergilerin/yazarların kullanmayı tercih ettikleri tanımlamaları hangi bağlamlarda kullandıkları ise devrime yaklaşımları ile birlikte tahlil edilmiştir. Çalışma kapsamındaki metinler bütüncül bir şekilde tahlil edilerek, “çok olumlu” (5), “olumlu” (4), “konu edinen” (3), “olumsuz” (2) ve “çok olumsuz” (1) şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın yapılabilmesine zemin hazırlayan ifadeleri ise aşağıdaki gibi örneklendirebiliriz;

“Çok olumlu” (5):

“Kafir dünyası şaşkın”

“İran’da Gerçekleşen Şanlı Devrim”

Allahu Ekber’li sancağın gölgesinde”

“Allah’a İmanın İlk Şartı Tağutlara İsyen Etmektir”

“İran yeryüzünün her yanında sürünen İslam’ı, yeryüzünün İran kadar yerinde de olsa, yerden kaldırıp tozunu kirini silmeye, İslam’ı kendine ait mutena mevkii olan insan ve toplum hayatına kazandırmaya çalışmaktadır”

“İslam devrimi çağımızın en önemli olaylarından, hatta tarihin dönüm noktalarından biri”

“İslam’ın İran’da aldığı netice”

“Kokuşmuş Batı reddediliyor”

“İran İslam Devrimi bence 20. yüzyılın en önemli iki üç olayı arasında mütalaa edilmesi gereken bir gelişmedir. İran İslam Devrimi özellikle bugün sayısı 1 milyara bakan İslam dünyasının “Kış uykusundan” çıktığını ifade eden bir büyük olay...”

“Olumlu” (4):

“Görünen odur ki İran’daki hareket Müslümanların kontrolündedir ve bu hareket başarılırsa dünya değişik olaylara gebe dir. Bizim için İran Mücadelesindeki azimlilik, disiplin ve itaatiyle başlı başına bir numunedir.”

“Amerikan bayraklarının yakılmasına vesile olan hadise”

“Siz haklısınız. Biz de ‘Devrim’inizin daha derin ve kendisine has özellikler taşıdığından haberdarız. Daha fazla konular üzerinde siz ve diğer yetkililer ile görüşüp, incelemeler yapmaları için bir grup araştırmacı ve bilirkişinin İran’a gönderilmesini istiyoruz”

“Konu Edinen” (3):

İran’da gerçekleşen devrim dergi okurlarına aktarılırken diğer başlıklar altındakine benzer olumlayıcı ya da olumsuzlayan ifadeler yer verilmeyen gelişmelerin aktarıldığı metinler “konu edinen” şeklinde sınıflandırılmıştır.

“Olumsuz” (2):

“Bir yanıyla Fransız İhtilalinin özgürlük düşüncesini yani hükümdar önünde kişinin de bir hakkı olduğu düşüncesini getiren, bir yanıyla da İran’da Şiiliğin din teşkilatının nefis müdafaası sebebiyle devlet el koyması olan, gerçekte İran milliyetçiliğine dayalı 1979 devrimini, evrensel İslam devrimi gibi göstermek, yine İranlılara mahsus bir mübalağadan çağa da uygun dışa yönelik bir propagandadan başka bir şey değildir.”

“Humeyni de Aynı Oyunun İçinde Mi?”

““İslam Devrimi” diye propaganda edilen hareket”

“Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?”

“Senaryo Aynı Oyuncu Değişik”

“Çok olumsuz” (1):

“Eskiden emperyalizmin güdümünde olan Şah Rıza Pehlevi yine aynı emperyalizm tarafından düşürülmüş ve Humeyni başa geçmiştir.”

“Şii lider Humeyni bu hareketi nasıl gerçekleştirmişti? Yalnız mıydı? Kimler destek oluyordu? Sonra Şii lider, hiçbir siyasi faaliyet yapmama şartı ile kabul etmiş bulunan Fransa nasıl olmuştu da, Onun İran’daki olaylara yön vermesine müsaade etmişti?”

“Emperyalizmin İran Oyunu”

“Kim ne derse desin biz Humeyni hareketinin Batı kaynaklı ve güdümlü olduğuna inanıyoruz. Emperyalizm, İran’daki oyununun gerçekleştirmek için Humeyni’yi kullanmaktadır.”

Haberde/Makalede Ayetullah Humeyni İçin Kullanılan Sıfat/Unvanlar ve Ayetullah Humeyni’ye Yaklaşım: Çalışmada içerik analizine tabi tutulan metinlerde Ayetullah Ruhullah Humeyni için sıklıkla kullanılan unvanlar/ sıfatlar “Ayetullah” (1) ve “İmam” (2) ifadeleri olduğu tespit edilmiştir. Metinler analiz edilirken her iki ifadenin de hangi dergi ve yazar tarafından ne kadar sıklıkla geçtiği belirlenmiştir. Sözü edilen ifadelerin hangi bağlamlarda kullanıldığı ise metin içeriklerinde Ayetullah ifadesinin “dini alim” (1.a.) mi yoksa “devlet başkanı” (1.b.) şeklinde mi kullanıldığı saptanmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde “İmam” ifadesinin de “dinsel” (2.a.) mı yoksa “siyasal” (2.b.) mı anlamlandırıldığı tespit edilmiştir.

Bununla birlikte metinler içeriksel olarak analiz edilerek dergi ve yazarların Ayetullah Humeyni’ye yaklaşımları “çok taraftar” (5), “taraftar” (4), “konu edinen” (3), “muhalif” (2) ve “çok muhalif” (1) şeklinde kodlanarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Sınıflandırmalara zemin hazırlayan ifadeler, aşağıdaki belirtildiği haliyle örneklendirilmiştir;

“Çok Taraftar” (5):

“Bazıları, Humeyni’yi İran’da kurduğu rejimden dolayı eleştiriyorsa da karizması ve itibarı hala çok büyük. Humeyni’nin hayattayken düşürülebileceğini sanmıyorum. Humeyni kitleleri gerçek bir devrim için harekete geçirebilir. Bugün sahnede, O’nun gibi kimse yok.”

“İran İslam Devriminin önderi İmam Humeyni’nin dini konumu gereği bütün Müslümanlara kol ve kanat germe görevi olduğunu”

“Taraftar” (4):

“İran devriminin lideri Humeyni”

“İran İslam Devriminin lideri”

“Konu Edinen” (3):

Ruhullah Humeyni için “Ayetullah” ya da “İmam” ifadesini kullanırken herhangi bir olumlu veya olumsuz şekilde ifade edilebilecek içerik ile desteklemeden konu edilmesi, yer verilmesi şeklinde değerlendirilmiştir.

“Muhalik” (2):

“Yaşlı imam”

“Şii lider”

“Çok Muhalik” (1):

“emperyalizmin güdümünde”

“emperyalizm tarafından başa geçirilmiş”

“Şiilerin başı”

“Muhalik molla”

Haberde/Makalede Şah’a ve Şahlık Kurumuna Yaklaşım: Şah’a ve Şahlık rejimine karşı dergi ve yazarların tutumu belirlenmeye çalışılırken, Şah ve Şahlık rejimi için kullanılan ifadelerle dikkat çekilmiştir. Dergi ve yazarların devrim öncesi süreçte nasıl bir tutum içinde oldukları ve devrim ardı süreçte herhangi bir tutum değişikliğinin olup olmadığı saptanmıştır. Çalışma kapsamında içerik analizine dahil edilen metinlerin toplam 232 tanesinde Şah’ın ve Şahlık rejiminin konu edinildiği görülmektedir. Bu metinlerin 16 tanesinde Şah’tan söz edilirken “Muhammed Rıza Pehlevi” (1) ifadesi kullanılmıştır. Diğer metinlerde ise Şah’tan söz edilirken “İran Şahı” (2), “Şah” (3), “devrik Şah” (4) ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Şahlık rejimi için ise; “gayr-ı İslami rejim” (1), “kokuşmuş rejim” (2), “müşrik rejim” (3), “monarşik rejim” (4) gibi ifadelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen metinlerde Şah'ın ve Şahlık kurumunun sıklıkla emperyalizm konusu ile birlikte ele alındığı saptanmıştır. Bu ilişkinin anlamlı bir ilişki olup olmadığının tespiti açısından *Şah ve Şahlık rejimi ile emperyalizm arasında ilişki var mı?* şeklindeki sorusuna,

(1) Evet var,

(2) Hayır yok

seçeneklerinden oluşan ikili ölçekli yanıt sistemiyle cevap aranmıştır. Şah ve Şahlık rejimi ile emperyalizm arasında ilişki kurulan metinler tespit edilmiş ve dergilere göre dağılımları tablolaştırılmıştır.

Haberde/Makalede Mezhep Konusunun Yer Alma Biçimi: Bu kategoride devrimin Şiilik ve Sünnilik konuları ile hangi bağlamlarda ve devrim ile ne ölçüde ilişkilendirildiğine dikkat çekilmiştir. Zira devrime ilişkin “olumsuz” ve “çok olumsuz” yaklaşım sergileyen dergi ve yazarların devrime Şii bir karakteristik atfederek bir olumsuzlamaya gittikleri anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamındaki metinlerde mezhep konusunun 66 metinde ana tema olarak geçtiği tespit edilmiştir. “Şia-Şii-Şiilik” ifadelerinden en az birinin yer verildiği metinler ile “Sünni-Sünnet-Sünnilik” ifadelerinden en az birinin geçtiği metinlerde devrime yaklaşımın ne yönde olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca mezhep konusunun yıllara göre konu edinilme durumuna bakıldığında da dönemin önemli gelişmeleriyle olan ilişkisine dikkat edilmiştir. Zira devrimden hemen önceki yıl (1978) ile Irak-İran Savaşı'nın başlamasının hemen ardından (1982) yıllarında mezhep konusunun dergilerde yoğun olarak konu edinildiği ve dolaylı olarak da devrim ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Haberde mezhep konusu devrim ile birlikte mi ele alınmıştır?: (1) evet, (2) hayır seçenekleri ile oluşturulan ikili ölçek kullanılarak mezhep konusu ile devrim arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Evet (1) seçeneğine yanıt veren metinler yazar ve yer verildiği dergi belirtilerek yayımlandığı yıl ile birlikte tablolaştırılmıştır.

Haberde/Makalede “Devrim İhracı” Konusu: Devrim ardı süreçte “devrim ihracı” konusunun hangi dergi ve yazarlar tarafından kaç kez değinildiği sıklık (frekans) analizi ile tespit edilmiştir.

Ayrıca “devrim ihracı” ifadesinin ne sıklıkla kullanıldığı tespit edilen haber ve makale metinleri yayımlandıkları yıllara göre göre grafiklendirilerek konunun hangi yıllarda dergilerde yer aldığı, yer verilme oranındaki artış ve azalış saptanmıştır.

“Devrim ihracı” ile Irak-İran Savaşı arasında doğrudan bir ilişki var mı?:

(1) Evet var,

(2) Hayır yok

seçenekleri ile oluşturulan ikili ölçek ile uygulanmıştır. Aralarında doğrudan ilişki saptanan metinler tespit edilerek yazarlarına göre sınıflandırılmıştır.

“Devrim ihracı” ile Şiilik arasında doğrudan bir ilişki var mı?

(1) Evet var,

(2) Hayır yok

seçenekleri ile oluşturulan ikili ölçek uygulanarak ilişkinin var (1) olarak belirlendiği metinler yer verdikleri dergilere göre dağılımı grafiklendirilmiştir.

“Devrim ihracı” ile Ali Şeriatî ve eserlerinin dergilerde ele alınması arasında ilişki var mı?

(1) Evet var,

(2) Hayır yok

seçenekleri ile oluşturulan ikili ölçek uygulanmıştır. Çalışma sınırlılıkları içerisindeki yıllarda Ali Şeriatî, eserleri ve fikirlerine dair kaleme alınan haber ve makale metinleri dergilere göre dağılımları belirtilerek, “Ali Şeriatî” ifadesinin kullanım sıklığı tablolaştırılmıştır.

Haberde/Makalede Irak-İran Savaşı’nın Yer Alma Biçimi: Çalışma kapsamındaki haber ve makale metinlerinde Irak-İran Savaşı’na yer verilirken devrim ile hangi bağlamlarda ilişkilendirildiği üzerinde durularak, savaşın özellikle devirme yaklaşımı ne yönde etkilediğinin tahlili amaçlanmıştır.

Irak-İran Savaşı ifadesinin metinlerde kaç kez tekrar edildiği ve bu ifadenin yoğun olarak hangi diğer temalar ile birlikte ele alındığı üzerinde durulmuştur. Savaşın konu edinildiği metinlerde savaşın tarafları olan Ayetullah Humeyni (1) ve Saddam Hüseyin’e (2) hangi sıklıkla yer verildiği,

metinlerden hangisinin ana aktör olarak konumlandırıldığı da yine sıklık (frekans) analizi ve metin içeriklerinin söylemsel olarak analiz edilmesi neticesinde ortaya konmuştur.

Irak-İran Savaşı'nın ele alındığı metinlerin yayımlandıkları yıllara göre grafikleri oluşturularak, savaşın hangi yıllarda sıklıkla dergilerde yer verildiği tespit edilmiştir.

Haberde/Makalede İran İç Siyasetinin Konu Edinilmesi: Türkiye'deki dergilerde dönemin İran iç siyasetinin konusu olan meseleler ele alınırken olayların devrim ile olan ilişkisine dikkat edilmiştir. Bununla birlikte devrimden kısa bir süre sonra kurulan Devrim Konseyi Geçici Hükümeti ile Beni Sadr'ın Cumhurbaşkanlığı süreci olan Anayasal Cumhuriyet döneminde meydana gelen olayların devrimin sonuçları ile olan ilişkisi analiz edilmiştir. Dergilerde bu tür gelişmelere yer verilirken devrim ardı İran için nasıl bir tablonun çizildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamındaki haber ve makale metinlerinde İran iç siyasetinin konusu olan gelişmelerin Mehdi Bazergan (1) ve Beni Sadr'ın (2) ana aktör olarak konumlandırılarak işlendiği görülmektedir. Gelişmeler aktarılırken devrim ile nasıl ilişkilendirildiği ve devrim ardı süreçte yaşananlar üzerinden devrime ne tür yorumlar getirildiği metin içerik çözümlemeleri ile ortaya konmuştur.

1. BÖLÜM: İRAN İSLAM DEVRİMİ: GENEL BİR BAKIŞ

Modern dönemde, modernite olgusu olabilecek düzeyde bir toplum mühendisliği eseri/ürünü olan Pehlevi dönemi İran, 1979 yılında sosyal kitlelerin hareketliliği ile İran İslam Devrim deneyimiyle karşılaşmıştır. İran İslam Devrimi şeklinde ifade edilen söz konusu sosyal kitle hareketlilikleri; ekonomik alt yapı etkenlerinden yoksun tabakalaşan (stratified) sosyal yapının bir ürünü olmuştur.

Kitle hareketliliğinin başkent Tahran ayağında karşılaşması sonucu gerçekleşen sürecin, dönemin Şahlık kurumunu devirmesi ve tarihe teslim etmesi de sosyal kitle hareketliliğinin bir *devrim* olarak nitelenmesine yeterli zemini hazırlamıştır. Bu bağlamda İran'da gerçekleşen toplumsal hareket, devrim olarak olağanca anlamlandırılabilir. Dinsel katmanların temsilcisi Ayetullah Ruhullah Humeyni; antik özgülüğü, tarihsel arka plana içkinliği ve sosyokültürel örüntünün kaçınılmaz örgünü Şahlık kurumunun devrilme amacı doğrultusunda, hareketliliğin eylemci odaklarınca liderliğe getirilmiştir. Liderliğin devrim sürecine sosyal dinsel bilinç temelli birleştirici unsur niteliği taşıması, devrimin İslami kimliği açısından da belirleyici olmuştur.

Sözü edilen sosyal yapının örüntüsünü oluşturan kültür, mezhep ve tüketim modernite sonucu beliren üst yapıya içkin gelişen alt, orta ve üst sınıfların karşılaşması ile birleştikleri Tahran sokaklarında, tarihsel bir karakteristik kertenin temsilcisi olan Şahlık rejimine dinsel bir kimlik etrafında birleşerek karşı koymalarına atıf edilen ifade/tanım 'İran İslam Devrimi' şeklinde anlanmaktadır.

Sosyal kitlelerin hareketliliğine ivme kazandıran ve hareketliliğin son dönemlerinde özellikle birbirlerinden farklı ideolojik yaklaşımları benimseyen grupların birlikte hareket edebilmesine uygun zemini hazırlayan dinsel katman/tabakalar, hareketliliğin liderliğini üstlenmişse de devrim sürecini sonuçlandırmaya yürüten Marksist ve sosyalist yerel ideolojik eylemci/aktivistlerin süreçteki rolü inkâr edilemez. Devrim terminolojisi göz önünde bulundurulduğunda da sol ifadelerin ağırlık kazandığı bir terminoloji karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın süreç devam ederken din adamları ve onların aydın kadroları halkla bütünleşerek solcu ve Batıcı aydın kadrosunu tesirsiz bırakmışlardır²⁸.

²⁸ Diriliş Dergisi, Gündem: İran, 9 Haziran 1989, s.1.

Mart 1979’da gerçekleşen iki seçenekli bir referandum sonucu kurulan İran İslam Cumhuriyeti rejiminin kurulum sürecinde farklı siyasal ve ideolojik temelli ‘sol’ grupların etkinliğinden söz etmek mümkün olsa da İslam Cumhuriyeti’nin kuruluşu itibariyle devrimci kadroların da öne sürmüş oldukları ve yeni kurulan rejime atfettikleri ‘İslamilik’ özelliği itibariyle devrim için olarak İran İslam Devrimi şeklinde nitelendirilmiştir²⁹. Hâlihazırda İran İslam Cumhuriyeti, rejim olarak etkinliğini sürdürmekte olduğundan, yaşanan devrim tecrübesinin İran İslam Devrimi şeklinde nitelendirilmesi bu çalışma açısından kaçınılmaz görünmektedir.

1.1. İran İslam Devrimi’ne Kuramsal Bir Bakış

İran İslam Devrimi’ni yalnızca bir tek neden üzerinden açıklamaya çalışmak olası görünmemektedir. İran’da devrime giden süreçte birçok unsur birbirine etki etmiş ve böylelikle devrim kaçınılmaz hale gelmiştir.

Devrimin nedenleri üzerinde durulurken ileri sürülen dört temel görüşü şu şekilde sıralamak mümkündür; Komplo teorisiyle yaklaşanlara göre^{*}; Bir grup için İran İslam Devrimi büyük güçler aracılığı ile Şah’ın yönetimine son verilmek üzere organize edilmiştir. Bu görüşü Şah’ın ailesi, saray ahalisi ve Şah’ın taraftarları desteklemektedirler. Fakat Şah taraftarları arasında bile sözü edilen görüş üzerinde bir ihtilaf söz konusu olmuştur. Özellikle İngiltere ve Amerika’nın, Muhammed Rıza Şah’ın gücünü zayıflatarak devrime uygun zemin hazırlandığını ileri sürmüşlerdir. Bu bakış açısını savunanların belli bir kesimi ise Musaddık Darbesi’nin ardından Şah’ın Amerika’yla yakınlaşmasına karşılık olarak İngiltere’nin Şah’ın hükümlarlığına son vermeye çalıştığını iddia etmişlerdir. Bazıları ise Şah’ın OPEC hamlesine karşılık devrimin gerçekleştirildiğini ileri sürmüşlerdir. Şah taraftarlarının çoğunluğu ise İran’ın teknik alanda ilerleyişinin Batı için bir tehdide dönüştüğünü, İran’ın Batı için ikinci bir Japonya olacağı ve pazarının genişleteceği korkusunun Batı’da hâkim olduğuna dikkat çekmişlerdir. Yine Şah taraftarlarından olan bir başka grup ise İran’ın iki güç arasında yani Rusya ile Amerika arasında

²⁹ Amir Ahmad Fekri, “Marksizm ve İran Devrimi Deneyimi”, **Tezkire Dergisi**, Sayı: 31-32, 2003, s.185-198.

^{*} Komplo teorisi ifadesi her ne kadar subjektif bir değerlendirme, sınıflandırma şeklinde görülse de literatürde “komplo teorisi” olarak belirtilmektedir. (Bkz. Ervand Abrahamian, Ahmed Eshref, Muhammad Ali Homayoun Katouzian, **Jostarhayi Derbareye Teorie Totee Der İran**, (çev.) Muhammed İbrahim Fettahi, Tahran: Neşre Ney, 2014.) Bilindiği üzere devrim tek başına dış etkenlerden kaynaklı olarak değerlendirilebilecek bir sosyal olay değerlendirilememektedir.

kurban edildiğini savunmuşlardır**.

Modernleşme teorisiyle devrimi açıklamaya çalışanlara göre; İran'ın modernleşme sürecine girmesi sonucunda devrim gerçekleşmiştir. Çoğunlukla Batılı analistler bu tezi savunmuş olsalar da İranlı analistlerden de bu tezi ileri sürenlerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu görüşe göre, Muhammed Rıza Şah, son on yılında sosyal ve iktisadi alanda derinlemesine reformlar gerçekleştirmek istemiştir. Söz konusu reformlar İran'ın sahip olduğu geleneksel toplum çehresini Batılı tarzda bir kimliğe büründürmeye zorlamıştır. Bu reformlar ile İran'ın kültürel yapısında değişim hedeflenmiştir. Geleneksel yapıya sahip bir toplumu kısa sürede modern bir forma sokmayı hedeflemek haliyle çatışmalara ortam hazırlanmıştır. Tepeden inme bir yaklaşım ile modernleştirilmeye çalışılan İran toplumu, bir tepki olarak devrimi gerçekleştirmiştir³⁰.

Devrim teorik zeminde açıklanmaya çalışılırken sanayileşme programı temel alınarak başlatılan karşı koyuşlar üzerinde ağırlıklı olarak durulmaktadır. Ancak anti modernite tezi devrimin neden Şah'ın iktisadi modernizasyon politikasını başlatıp hızlandırdığı dönemlerde değil de 1970'lerin sonlarında patlak verdiğine açıklık getirememektedir. Ayrıca Ayetullah Kazım Şeriatmedari ve Ayetullah Hadi Milani gibi isimlerin 1970'li yılların sonlarına kadar Şahlık rejimi ile birlikte hareket etmeleri hususunu da yeterli şekilde açıklayamamaktadır. Bu tablodan hareketle dinî otoriteyi Şah rejimi ile karşı karşıya getiren asıl sebebin 1970 yılı başlarında Şahlık rejiminin yakın takibe aldığı dini oluşumların gücünü azaltmak ve hatta son vermekle sonuçlanan politikaları olduğu görülmektedir³¹.

Devrimin nedenleri konusunda iktisadi faktörleri ileri sürenler arasında Marx'ın yaklaşımlarının hatırlatan bir tonda hem Batılı hem de İranlı araştırmacılar vardır. Batılı gruba göre, 1974 yılında petrol fiyatlarında görülen yüksek artış Şah'ın iktisadi alandaki reformları gerçekleştirme sürecini hızlandırmıştır. 1970'lerde gerçekleştirilmeye çalışılan değişimler uzun vadeli planlanmadığı için

** Sözkonusu iddialar Londra'da Misbah Zade tarafından yayınlanan Keyhan gazetesi tarafından analiz edilmiştir. Daryush Humoyun "Dün, Bugün, Yarın: İran Devrimine Dair Üç Söz" başlıklı makalesinde değinmiştir. Muhammed Rıza Şah da "Tarihe Cevap" adlı kitabında ve devrimin ardından vermiş olduğu röportajlarda devrimin Batı tarafından gerçekleştirildiği iddiasını yinlemiştir. Ayrıca William Shokeras "*Şahın Son Seferi*" adlı kitabında benzer iddiaları dile getirmiştir. Sadık Zibakelam da "*Mukaddeme-i ber Engılab-e Islami*" adlı kitabında ileri sürülen "komplo teorileri"ne yer vermiştir.

³⁰ William A. Dorman ve Mansur Farhang, "Reporting Iran The Shah's Way", **Columbia Journalism Review**, January-February, 1979, s.27-33.

³¹ Bill, s.7-10

ekonomik problemleri de beraberinde getirmiştir. Ekonomik alanda patlak veren krizler siyasi sorunlara da yol açmıştır. Bunun neticesinde ise bir halk ayaklanması ile devrim gerçekleştirilmiştir³². Söz konusu görüşü Nikkie Keddie, Michael Fischer, Fred Halliday, Richard W. Cottam savunmuşlardır.

Devrime dinî nedenleri gerekçe olarak sunan grupların ileri sürdükleri görüşleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür;

Devrime Şah'ın çeşitli reformlarının dini engelleyici nitelik taşıdığını ileri süren gruplar, Şah'ın dini ayaklarının altına aldığı iddiasında bulunmuşlardır. Aynı şekilde halkın İslam için ve İslami bir devrim için dönemin rejimine karşı harekete geçtiğini ileri sürmüşlerdir³³. Abbas Ali Emid Zencani "*Engelabe İslami ve Risheaye An*" adlı kitabında yukarıda saydığımız gerekçelerin yanında Şah'ın İslam karşıtı politikalarını devrimin gerçekleşmesinde temel etken olarak ileri sürmüştür. Menuçer Muhammedi de "*Tehlil-e Ber Engelabe Eslami*"³⁴ adlı kitabında Şah'ın reformlarını İslam karşıtı olarak değerlendirmiş ve dini duyguların halkı harekete geçirmesi sonucunda Şah'ın mağlup edildiğini ileri sürmüştür.

Yine bu bakış açısına göre Batılılaşmaya çabalayan Pehlevi yönetiminin laiklik ilkesine başvurmadan bunu uygulamaya kalkışması devrimi tetikleyen başka bir neden olmuştur. Müslüman ülkelerin pek çoğunda Batılılaşma hareketi zaman zaman kendini göstermiştir. Bu konuda başarılı olanlara bakıldığında, çok az ülkenin laik bir davranış içinde bu sonuca ulaştıkları görülmektedir³⁵.

Şah'ın Ak Devrim'i ulemanın sahip olduğu gelir kaynaklarından olan vakıf arazisini kısıtlamayı öngörüyordu ve böylelikle ulemanın ekonomik kaynaklarına bir ket vurulmaktaydı. Buna bir de laik bir eğitim sisteminin amaçlanması eklenince ulema sınıfı sert tepkiler sergilemeye başlamıştır³⁶.

³² Micheal M.J. Fischer, **Iran: From Religious Dispute to Revolution**, Cambridge MA: Harvard University Press, 1980.

³³ Abbas Ali Emid Zencani, **Engelabe İslami ve Risheaye An**, Tahran: Neşre Kitabe Siyasi, 1988.

³⁴ Menuçer Muhammedi, **Tehlil'e Ber Engelabe Eslami**, Tahran: Emir Kebir, 1987.

³⁵ Turgut Tülümen, **İran Devrimi Hatıraları**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998, s.231-232.

³⁶ Turgut Tülümen, **Türk-İran İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1994, s.111

Söz konusu süreçte İran’da “İslamcı” olarak adlandırılabilen gruplara bakıldığında daha çok İslam ve halkın sorunları üzerine kurulu bir dil dikkat çekmektedir. Yeryüzünde adaletin İslam ile sağlanabileceğini savunan Ayetullah Humeyni taraftarları, diğer yandan ise sıklıkla halkçılığa vurgu yapmışlardır. Şah döneminde ortaya konan politikaların, halkın çıkarına olmadığını ileri süren Ayetullah Humeyni destekçileri, aynı zamanda dış politikada ise anti-emperyalist şeklinde ifade edilebilecek bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini belirtmişlerdir³⁷.

1.2. Devrimin Nedenleri

İran İslam Devrimi’nin gerçekleşmesi için uygun zemini oluşturan unsurlar; sosyo-ekonomik ve dinî-siyasi nedenler olmak üzere iki başlıkta ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle devrimin temel nedenlerinden sayılan; ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullara değinilmiştir. Ardından ise dini-siyasi nedenler başlığı altında geleneksel örüntünün bileşeni niteliğindeki din kurumu ve Şahlık üzerinde yapısal bir doku olarak inşa edilen Batı merkezli modernitenin devlet-millet çatışması şeklinde topluma yansımaları ele alınacaktır.

1.2.1. Devrimin Sosyo-Ekonomik Nedenleri

Her ne kadar devrimin başlaması birçok uzman yazar tarafından Jimmy Carter’in “İnsan Hakları Politikası” bağlamında değerlendirilip açıklanmaya çalışılsa da devrime zemin hazırlayan nedenlerin başında ekonomik temelli problemler ve buna paralel olarak petrolden elde edilen gelirin dağılımdaki dengesizlikler gelmektedir. Petrol, İran ekonomisi için adeta bir motor görevi görmektedir çünkü İran ekonomisi devrim sürecine gelinirken yarım yüzyıldan fazla bir süre petrol ve petrol ürünleri etrafında vücut bulmuştur. İran’da 1960’lara gelindiğinde ekonomik olarak insanların derinden sarsıldığı şiddetli bir enflasyonla karşı karşıya kalınmıştır³⁸. Bu süreç, doğrudan petrol gelirleri konusunda ortaya çıkan sorunlarla bağlantılıdır.

Musaddık Darbesi’nin ardından ise Şah’ın otoriter yönetimi uluslararası alanda önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu güç ise büyük oranda petrol gelirleri ile ilişkilidir. Güç doğrudan petrol gelirlerinin yarattığı zenginlikten kaynaklanmıştır. Petrol gelirlerinden elde edilen bu zenginlikten

³⁷ Ervand Abrahamian, **Humeynizm: İslam Cumhuriyeti Üzerine Denemeler**, Mehmet Toprak (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 36

³⁸ Fekri, *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*, s.165.

ise yalnızca belli bir kesim faydalanabilmiştir³⁹.

Söz konusu ekonomik gelirlerin artmasının toplumsal hayatta olumlu bir etki oluşturmaması gerekirken, oluşan zenginliğin hiçbir şekilde halka yansımaması, gelir dağılımında görülen adaletsizlik, sınıflar arasındaki uçurumu zaman geçtikçe daha da büyütmüş ve sınıflar arası çatışmalara yol açmıştır. Oysa ülke zenginleşirken, toplumsal refahın da doğru orantılı olarak artması gerekmektedir. Fakat sözü edilen gelir artışının eşit bir şekilde toplumsal tabakalar arasında paylaşılmaması sebebiyle alt sınıflarda memnuniyetsizlikler giderek artmıştır⁴⁰.

Ak Devrim ile planlanan reformlar ise daha çok kentsel alanlar ile sınırlı olmuştur. Kırsal bölgelerde ya da köylerde reformların etkisi çok olmamıştır. Hazırlanan reform paketiyle hedeflenen başarı elde edilememiş, aksine ulemanın ve toplumun merkezî yönetimden uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir.

Şah söz konusu reformlarla toplumda sosyolojik ve ekonomik olarak bir değişim gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Fakat bu değişimin siyasi ve sosyolojik sebeplerden dolayı bu değişimin gerçekleştirilebilmesi pek mümkün olmamıştır. Abrahamian, 1979'da gerçekleşen devrimin sosyolojik ve ekonomik alanda yol açtığı değişime karşın siyasi sistemin aynı kalmasının, devrime zemin hazırladığını ifade etmiştir. Abrahamian'a göre aslında devrim ne fazla "gelişmişlik" ne de "az gelişmişlik" sebebiyle gerçekleşmemiştir. İran İslam Devrimi, bazı alanlardaki değişimlerin karşısında aynı kalmış olan diğer alanlar arasında doğan dengesizliğin bir sorucu olarak gerçekleşmiştir⁴¹.

Daha sonraki süreçlerde de Şah'ın yaşam koşulları hususunda halka vadettiği seviyeyi yakalayamaması, ülke genelinde bir memnuniyetsizlik doğurmuştur. Petrolün sağladığı gelirin büyük bir kısmının silahlanmaya ayrılması*, genel olarak savunmaya yapılan aşırı harcamanın yalnızca belli bir kesimi memnun etmesi ve iş gücü açığına rağmen çok sayıda yabancı uyruklu

³⁹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, İstanbul: İmge Kitabevi, 1998, s.494.

⁴⁰ John W. Limbert, *Iran at War with History*, Boulder, Colo: Westview Press, 1987, s.103.

⁴¹ Abrahamian, *Iran Between two Revolution*, s.427.

* 1973-1978 arası dönemde ekonomik ve toplumsal alandaki projelere yalnızca 30 milyar dolar pay ayrılmıştır. Buna karşın 1977 senesinde sadece savunma için yapılan harcama 9.4 milyar dolardır. (Bkz.Tayyar Arı, 2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi, s. 130).

personelin farklı sektörlerde çalışmak için İran'da bulunması toplumun tepkisine sebebiyet vermiştir⁴². Kaynakların dışarıya aktarılması ve gelir dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle işsizlik sorunu daha da artmıştır. İşsiz insan sayısında görülen artışa rağmen Şah'ın probleme çözüm getirmek yerine, halkı yönetimden dışlaması devrime giden süreci hızlandırmıştır⁴³.

1975 sonlarında yine petrol krizi kaynaklı uluslararası ekonomik durgunluk, ülkede ekonomiden kaynaklı sorunların en belirgin olarak yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde tarımsal üretimin ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması ve artan enflasyon sonucu halkın temel ihtiyaçlarını sağlayabilmesi güçleşmiştir. Petrole talebin durduğu ve dolayısıyla ülkenin petrol gelirlerinin büyük ölçüde düştüğü bu dönemde krizle başa çıkmak için devlet harcamalarının kısıtlanması ve sanayileşmeye yönelik yatırımların durdurulması da işsizlik sorununu tetikleyen bir başka sebep olmuştur⁴⁴.

Özetle denilebilir ki, 1979 öncesi halkın ekonomik sorunları had safhaya ulaşmış, gelir dağılımı iyice bozulmuştur. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve Şah'ın modernleşme politikasının doğurduğu sorunlar halkın Şah yönetimine muhalefet etmesine, ulemanın etrafında birleşmesine zemin hazırlamıştır⁴⁵.

1.2.2. Devrimin Dinî ve Siyasi Nedenleri

Devrimin dinî ve siyasi düzeydeki nedenlerinden söz edilirken öncelikle dikkat çekilmesi gereken nokta Şii düşünceye dayandırılabilen muhalefet refleksidir. Şiilerin “sevad-ı azam” denilen İslam'ın Sünni yorumu karşısında azınlık olması ve geçmişten günümüze muhalefette kalmalarının onlara vermiş olduğu bilinç, Şii inancında da kendini göstermektedir. Şiilikte, liderlik makamı ve kişiliğine sosyal, siyasi ve ilahi olanı birlikte karşılayabilecek bir öğreti de karşımıza çıkmaktadır⁴⁶.

Devrime giden süreçte geliştirilen ideoloji, İslam'ın savunulması ve laik devlet yönetimine son

⁴² Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, s.130.

⁴³ Fereydoun Hoveyda, *Iranian Mythology and Islamic Revolution: The Shah And The Ayatollah*, Westport: Praeger Publishers, 2003, s.15.

⁴⁴ John Furan, *Taking Power: On the Origins of Third World Revolutions*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s.79-80.

⁴⁵ Hasan Onat, *Yirminci Asırda Şiilik ve İran İslam Devrimi*, Ankara: Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı Yayınları, 1996, s.36.

⁴⁶ Ali Şeriati, *Bazınasiye Huiyeti İrani-İslami*, Tahran: Elham Yayınevi, 1983.

verilmesi gerektiği şeklindedir. Doğu'nun da Batı'nın da etkisinde olmayan İranlı ve Şii bir devlet anlayışı, özellikle kayıp on ikinci İmam dışında herhangi bir hükümdarın otoritesinin meşru olamayacağı için de büyük bir devrimci potansiyeli barındırmıştır⁴⁷.

Devrime zemin hazırlayan siyasi nedenlere bakıldığında; fikrî anlamdaki alt yapısı itibariyle Şii İslam anlayışının geçmişten bu yana var olan muhalefet etme özelliği önemli bir unsur olmakla beraber Şah'ın tepeden inme bir yaklaşımla gerçekleştirmek istediği modernleştirme projesi, çeşitli siyasi gruplara ve yayın organlarına yönelik kısıtlama ve baskıları, ayrıca din âlimlerinin yetki ve nüfuzlarını zayıflatacak çeşitli uygulama ve kararlar devrime ortam hazırlayan siyasi nedenler arasında zikredilebilir.

Ocak 1968'de Şah'ın 6 maddelik Ak Devrim reform paketiyle birlikte ruhanilerin muhalefeti iyice artmıştır. Ak Devrim'in mollaların vakıf arazileri üzerindeki gücünü sınırlayan değişiklikleri beraberinde getiriyor olması, mollaların sert tepki göstermelerinin önde gelen nedenleri arasındadır. Özellikle Ayetullah Humeyni'nin Ak Devrim referandumunu protesto için çağrıda bulunması tepkilerin dozunu daha da arttırmıştır⁴⁸.

Muhalefet kısa süre sonra geniş çaplı ayaklanmalara dönüşmüştür. Ayetullah Humeyni, 5 Haziran günü -15 Hordad Kıyamı olarak tarihe geçen günde- tutuklanarak Kasr Hapishanesi'ne götürülmüş, tutuklanma haberi üzerine protestoların şiddetlenerek artması neticesinde ise ev hapsine alınmış, akabinde sürgüne gönderilmiştir.

1964'te başlayan sürgün hayatı Türkiye'den başlayarak Paris'te son bulmuştur. Ayetullah Humeyni, sürgünde olduğu süre boyunca rejime yönelik muhalefetine ve eleştirilerine ara vermeden devam etmiştir. Türkiye'den ayrılarak Necef'e geçen Ayetullah Humeyni, Velayet -i Fakih ve İslami hükümet temalı dersler vermeye başlamıştır. Şahlık rejiminin devrilmesini açıkça talep etmeye başlayan Ayetullah Humeyni, yürüttüğü çalışmalarda İslam devletinin kurulmasına dair yöntem, metotlar üzerine teorik tespitlerde bulunarak pratiğine dair içerikler sunmuştur⁴⁹.

⁴⁷ Arthur Goldschmidt JR. ve Lawrence Davidson, **Kısa Ortadoğu Tarihi**, Aydemir Güler (çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008, s.483-484.

⁴⁸ Sadık Zibakelam, **Mukaddeme-e Ber Engelabe Eslami**, Tahran: Ruzene Yayınları, 1996.

⁴⁹ Ali Mirsepasi, **Teammül'i der Modernite'ye İrani**, Celal Tevekkulyan (çev.), Tahran: Terhe Nove, 2005, s.152.

Sürgünde olduğu süre içerisinde talebeleri Ayetullah Humeyni'nin konuşmalarının kaydedildiği kasetleri yaymada ve İran'daki hareketler ile bağlantı kurmada kilit rol oynamışlardır. Ayetullah Mutaharri, Ayetullah Munteziri, ve Ayetullah Beheştî gibi din adamları kendisiyle doğrudan ve dolaylı olarak görüşerek halkın rejimin uygulamalarına yönelik bilinçlendirilmesi hususunda yoğun bir faaliyet yürütmüşlerdir⁵⁰.

1970'lere gelindiğinde ise toplumda devrime sosyo-kültürel açıdan zemin hazırlayacak unsurlar giderek daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Şah'ın İran kültürüne uzak yaşantısı İran halkının yaşam biçimiyle örtüşmemiştir. Doğulu bir ülke için fazlaca Batılılaşmış olan Şah'ın modernleşme projesinin sonuçlarından dolayı toplumsal hoşnutsuzluklar artmaya başlamıştır⁵¹.

Din adamları, modernleştirme politikalarıyla yetkilerinin kısıtlanmasının da etkisiyle tıpkı meşrutiyet sürecinde olduğu gibi din adamları hem anlaşmazlıkları dile getirecek hem de baskıcı rejime karşı mücadeleyi yönlendirecek pozisyonda olmuşlardır. Şah rejimi, modernleşme ve Batılılaşma politikalarıyla dinin ve din adamlarının toplumsal etkinliğini azaltmayı amaçlamış olsa da başarılı olamamıştır. Batılılaşmanın İran toplumu tarafından kabul görülmemesiyle Şah rejimine yönelik güven azalmıştır. Buna karşılık din adamlarının toplum üzerindeki etkinliği ise yeniden artmaya başlamıştır. Öte yandan seçkinler olarak ifade edilebilecek bir grubun kültürel ve dinsel geleneklere yönelik saygısızlığı da halkın Şah rejimi yerine başka bir yönetim isteğini perçinlemiştir⁵². 1970'li yıllar boyunca toplumsal ve siyasal olarak İranlılar din ve dini kurumların çatısı altında bir araya gelmişlerdir. Dini kurumların ve din alimlerinin sözü edilen süreçte Şahlık rejiminin doğrudan hedefi olması devrim ile sonuçlanacak bir nefsi müdafaa sürecine zemin hazırlamıştır⁵³.

Milli Cephe taraftarlarına göre; 1978'in Haziran ayında devrimin gerçekleşmesine zemin hazırlayan ayaklanmalar başlamıştır. Milli Cephe'den önde gelen bazı isimlerin Şah'a yazmış

⁵⁰ <https://kadivar.com/?p=14846> (Erişim 16.09.2018)

⁵¹ Daniel Yergin, **Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, Kamuran Tuncay (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995, s.518.

⁵² Farhad Khosrokhavar ve Oliver Roy, **İran: Bir Devrimin Tükenişi**, İsmail Yerguz (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2000, s.21.

⁵³ Bill, s.7.

oldukları mektubu halka da dağıtmaları sonucunda ayaklanmalar kitleselleşmiştir. Tudeh Partisi'nin iddiasına göre ise 1978 yılının Nevruz'unda işçilerin ayaklanmaya başlaması ve hapisteki siyasi hükümlülerin açlık grevleri ile birlikte başlamıştır.

Halkın Fedailerine göre, 1978'in yazında Tahran'ın güney ve çevre bölgelerinde bulunan gecekondu sahiplerine yönelik baskı sonucu başlayan çatışmalar devrim sürecinin başlamasının kıvılcımı olmuştur. Dindar muhaliflere göre ise devrimin başlama sürecini Ayetullah Humeyni'nin oğlu Mustafa'nın öldürülmesi tetiklemiştir. Diğer bir iddiaya göre, devrim sürecinin ilk kıvılcımı İttılaat Gazetesi'nde "İrticai Sorkh u Siyah" başlığı ile yayımlanan Ayetullah Humeyni'ye yönelik ağır eleştiriler içeren yazı olmuştur⁵⁴. Ayetullah Humeyni hakkında hakaretlerle dolu olan ve Ayetullah Humeyni'yi halkın nezdinde küçük düşürmeyi hedefleyen bu yazının yayınlanmasının ardından rejime karşı gösteriler katliam ve protestolara; yas törenleri ise döngüsel bir eyleme dönüşmeye başlamıştır.

6 Ekim 1978 günü Ayetullah Humeyni, Kuveyt'e geçmek için Irak'tan ayrılmıştır. Kuveyt'in ikamet izni vermemesi üzerine ise Ayetullah Humeyni, birkaç saat içinde Paris'e geçmiştir. Ayetullah Humeyni çalışmalarını çeşitli iletişim araçları ile İran halkına Fransa'dan ulaştırmaya başlamıştır⁵⁵.

Muhammed Rıza Şah "*Tarihe Cevap*" adlı son kitabında, Amerika'ya bağımlı hale geldiğini ve ortaya koyduğu politikalara ilişkin özeleştiriye bulunmuştur. Muhammed Rıza Şah, İran'da gerçekleşen siyasi ve sosyolojik devrime sebep olarak Amerika'yla ilişkilerini sebep olarak göstermiştir⁵⁶.

Abrahamian ise, Ayetullah Humeyni'nin Şah rejimine muhalefet etmesinin nedenleri arasında seçimlere yönelik müdahaleleri, halkın İslami yaşamına müdahaleyi, yabancılara yönelik

⁵⁴ Zibakelam, s.131.

⁵⁵ Nasır Gergozlu, **Ez Engelabe Sefid Ta Engelabe İslami**, Paris: Daire Mina Yayınları, 2006, s.148.

⁵⁶ Muhammed Rıza Pehlevi, **Pasokh be Tarikh**, Huseyin Ebuturabian (çev.), Tahran: Mütercim Yayınları, 1993, s.302.

ayrıcılıkları, üniversitelere, siyasi partilere ve basına müdahale ve baskıyı, bazaar ve işçilerin ticari problemlerini çözüme kavuşturmamasını göstermektedir⁵⁷.

Ayrıca devrime zemin hazırlayan çeşitli siyasi nedenler olmasına rağmen söz konusu farklılıkların Ayetullah Humeyni etrafında kümelenerek etkinlik göstermeye başlamasının nedenini Ali Mirsepasi, SAVAK'ın sol siyasi parti ve gruplara yönelik müdahalesi sonucunda bu grupların zayıflatıldığını, buna karşın İslami kimliğe sahip grupların daha fazla etkinlik göstermeye başlayarak daha sonraki süreçte ise diğer grupları da yanlarına çekerek Ayetullah Humeyni etrafında kümelandikleri şeklinde ifade etmiştir⁵⁸.

Devrim sürecinde özellikle Ayetullah Humeyni'nin görüşleri mezhepsel farklılığa rağmen İslami duyarlılığa sahip grupların birçoğu üzerinde etkili olmuş ve kabul görmüştür. Bu etkinin en önemli nedenlerinin başında mezhepsel olarak gücün yöneticilerin hâkimiyetinde değil ulemanın elinde olmasıdır⁵⁹.

1.3. Devrime Giden Süreç

Ayetullah Humeyni'nin siyasi arenada görünürlük kazanması şeklinde değerlendirilebilecek gelişmeler* ile birlikte Şah ve Ayetullah Humeyni doğrudan karşı karşıya gelmeye başlamış ve devrime ortam hazırlayan olaylar silsilesi de vuku bulmaya başlamıştır. Ayetullah Humeyni, Şah'ın gerçekleştirmeyi hedeflediği ve kısmen hayata geçirdiği reformları İslam'a bir meydan okuma şeklinde değerlendirmiş⁶⁰ ve aslında bir yönüyle de devrime giden süreç ve devrim ardı süreçte İslami karakterin öncelendiği siyasal bir yapı için zemin hazırlamıştır.

⁵⁷ Ervand Abrahamian, **İran Beyne Do Engelab**, Ahmed Golmuhammedi (çev.), Tahran: Neşre Ney, 2005, s.523.

⁵⁸ Mirsepasi, s.151.

⁵⁹ Gilles Kepel, **İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, İstanbul: Doğan Yayınları, 2001, s.118.

* Özellikle Ak Devrim şeklinde ifade edilen reformlarla Şah'ın kaybettiği olumlu imajını yeniden kazanmak için attığı adımlara Humeyni'nin karşı çıkışı ve söz konusu reformlar ile İslam hukukunun örtüşmediğini açıkça dile getirmeye başladığı süreçle birlikte Humeyni'nin siyasi arenada görünürlük kazandığını söylemek mümkündür. (Bknz. Asghar Alam Tabriz, "Aydınlar, Dini Liderler ve Esnafın İran'ın Yakın Dönem Toplumsal Hareketlerindeki ve Devrimlerindeki Rollerinin İncelenmesi", Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2004, s.168)

⁶⁰ William L. Cleveland, "Modern Ortadoğu Tarihi", (Çev.Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, 2008, s.468

İran’da devrimin gerçekleşmesini hızlandıran olaylar silsilesini, devrimin lideri Ayetullah Humeyni ile başlayan tarihi seyri aşağıdaki gibi kronolojik bir sıralama yaparak sunmak mümkündür*;

8 Ekim 1961 (16 Mehr 1340), Ayetullah Seyyid Hüseyin Burucerdî’nin vefatından sonra Pehlevî rejimi tarafından Irak’ta bulunan taklit mercilerine taziyelerin bildirildiği mektup göndermiştir. Gönderilen bu mektuplarla aslında İran içindeki Ayetullahlardan ziyade Irak’taki taklit mercilerinin otoritesi tanınmış ve öncelemiştir. Böylelikle de İran içindeki mollaların gücü, Irak’taki mollalara adeta aktarılmıştır.

29 Kasım 1961 (8 Azer 1340), Encümenhaye Eyaleti ve Velayeti Kanunu’na göre artık milletvekillerinde Müslüman olma şartı aranmayacak ve mecliste İslam üzerine yemin etmek zorunluluklarına son verilecektir. Bu karar hem ulema hem de halk tarafından yoğun eleştiri ve muhalefet ile karşılanmıştır.

9 Ocak 1963 (19 Dey 1341), İslam ulehasını temsilen Ayetullah Humeyni ve Ayetullah Haeri Şah’a mektup yazarak alınan kararın kabul edilemez olduğunu iletmış; ve bunun üzerine dönemin Başbakanı olan Esedullah Alem bu kanunu iptal ettirmiştir.

22 Mart 1963 (1 Ferverdin 1342), Ayetullah Humeyni Şah’ın hayata geçirmeyi planladığı reformlara karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın da etkisiyle Tahran bazaarı kepenk kapatmıştır. Ayetullah Humeyni Şah’a karşı Nevruz Bayramını yas günü ilan etmiştir. İranlılar, evlerinin çatılarına siyah bayraklar asmışlardır.

4 Haziran 1963 (13 Hordad 1342), Şah’ın Ayetullah Humeyni ile doğrudan karşı karşıya gelmesinin ardından, Şah yeni bir yol haritası izlemeye koyulmuş ve din adamlarını tamamen saf dışı bırakmaya çalışmıştır. Şah’ın bu adımı üzerine Ayetullah Humeyni bir fetva yayımlayarak Şah’a karşı mücadele için çağrıda bulunmuştur⁶¹. İmam Caferi Sadık’ın vefat yıldönümü nedeniyle

* Aşağıda yer verilen kronolojik süreç <https://www.ilam.ac.ir/news/show/?ihwfszuzh--روز-شمار-وقایع-انقلاب-اسلامی-در-یک-نگاه> adresinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

⁶¹ M.Serkan Taflioğlu, **Humeyni- İran İslam Devrimi (Şah Nasıl Mat Oldu?)**, İstanbul: Kripto Yayınları, 2010, s.125.

Fevziye Medresesinde düzenlenen törende Şahlık askeri güçleri ile törene katılanlar arasında bir arbeye yaşanmış ve bunun üzerine -(22 Mart 1963) Fevziye Olayları şeklinde anılan olayın ardından- Ayetullah Humeyni şu ifadeleri sarf etmiştir⁶²;

“... Ben kalbimi, sizin memurlarınızın süngüsüne takmışım, ama asla zulmünüzü kabul edip baskılarınıza boyun eğmeyeceğim!; “..Sayın Şah, bu işlerden el çekmenizi tavsiye ediyorum... Aksi halde vazifemiz ve vazifen ağırdır, yaşayamazsın! Bu millet seni yaşatmaz!... İkazlarımızı duy ve bu işleri yapma! (...) Zavallı! Bütün şeyleri sana yüklediklerini bilmiyor musun? Şimdi seninle dost olanların hiçbiri, bir durum olunca seninle dost olmayacaktır. Şah ve İsrail arasındaki ilişki nedir ki, istihbarat teşkilatı şah ve İsrail hakkında (aleyhinde) konuşmamamızı söylüyor. Bu ikisinin ilgisi nedir? (Yoksa) Şah İsrailli midir?”.

Ayetullah Humeyni bu sözleri ile adeta Şah’ın İsrail ile ilişkili olduğunu halka göstermek, Şah’ın izlediği yolun İslam düşmanlarına hizmet ettiğine halkı ikna etmek istemiştir.

5 Haziran 1963 (15 Hordad 1342), Şah, ABD ve İsrail karşıtı vaazlar vererek siyasi bir lider imajına bürünen Ayetullah Humeyni’nin liderliğindeki muhalefet, kısa süre sonra geniş çaplı ayaklanmalara dönüşmüştür. Gerginliğin Muharrem ayına denk gelmesi de 1963’teki dini törenlerin siyasi bir kimliğe bürünmesine zemin hazırlamıştır. 5 Haziran 1963’t^{*}e yaşananlar ise çatışmaları şiddetlendirmiştir. 5 Haziran yani 15 Hordad Kıyamı olarak da tarihe geçen günde, yaklaşık 15 bin kişi hayatını kaybetmiş, Ayetullah Humeyni ise tutuklanarak Kasr Hapishanesi’ne götürülmüştür.

3 Ağustos 1963 (11 Mordad 1342), Kum’daki ulema ve halk Ayetullah Humeyni’nin tutuklanması üzerine sokaklara akın etmiştir. Ayetullah Humeyni’nin tutuklandığı haberinin yayılmaya başlamasıyla Kum, Tahran, Şiraz, Meşhed, Tebriz, Kaşan ve İsfahan’da kalabalık grupların protesto gösterileri başlamıştır. Ancak tanklarla bastırılabilen gösterilerde çok sayıda protestocu öldürülmüştür. Bu ölümler harekete hem meşruluk kazandırmış hem de rejim karşıtı düşünceleri

⁶² Hilmi Kocaaslan, “Eyyamullah’ın Büyük ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şumul İslam İnkılabı’nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine”, Davet Dergisi, Şubat 90, s.30-38.

* Tarihe 15 Hordad (1342) olarak geçen olaylar.

körüklemiştir. Ayetullah Humeyni'nin Şah'a yönelttiği eleştirilerinin halk nezdinde destekleniyor olması Şah'ı tedirgin etmeye başlamasının bir sonucu olarak ise Ayetullah Humeyni, sürgüne gönderilmiştir.

6 Nisan 1964 (17 Ferverdin 1343), Ayetullah Humeyni hapisten çıkarılıp Tahran'da SAVAK'a ait bir evde tutulmaya başlanmıştır. 9 ay boyunca bu evde tutulan Ayetullah Humeyni, 18 Ferverdin 1343 (7 Nisan 1964) tarihinde, yani bir gün sonra ise Kum'daki evine dönmüştür.

26 Ekim 1964 (4 Aban 1343), Yabancılar yönelik dokunulmazlık ve imtiyazlar getirilmiştir. Bu dokunulmazlıklar halkın ciddi bir muhalefetine neden olmuştur.

4 Kasım 1964 (13 Aban 1343), Yabancılar yönelik dokunulmazlıklardan haberdar olan Ayetullah Humeyni, halkın muhalefetine destek çıkmış ve halka rejime karşı başkaldırma çağrısında bulunmuştur.

2 Şubat 1965 (1 Behmen 1343), Ayetullah Humeyni'nin bu yaklaşımının ardından ise Şah rejimi Ayetullah Humeyni'nin sürgününe karar vermiştir. Böylelikle Ayetullah Humeyni, Türkiye'ye gönderilmiştir.

10 Nisan 1965 (21 Ferverdin 1344), Dönemin başbakanı Hasan Ali Mensur Muhtef, İslami gruplarca düzenlendiği iddia edilen bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir.

16 Haziran 1965 (26 Hordad 1344), İran ordusundan bir asker, Mermer Saray'da Şah Rıza Pehlevi'ye suikast düzenlemek istemiş fakat başarılı olamamıştır.

7 Ocak 1968 (17 Dey 1346), Şah rejimi Irak devleti ile görüşüp Ayetullah Humeyni ve oğlu Mustafa'yı Irak-Necef'e göndermiştir.

1971 yılının sonuna gelindiğinde Şahlık rejiminin dini kurumlara karşı doğrudan müdahalesi başlamıştır. Rejim İranlıların saygı duyduğu, Ali Şeriatî gibi önemli isimlerin konuşmalarını dinlemek için bir araya geldikleri Tahran'daki Hüseyini-i İrşad'ı kapatmış ve 1972-1977 yılları

arasındaki süreçte din alimlerine devamlı bir baskı uygulamıştır. Vakıflar rejimin kontrolüne geçirilmiş, cami ve mescitlerdeki toplantılar gözetim altında tutulmuştur. Aynı süreçte Tahran ve Kum'daki dini yayınlar neşreden yayınevleri* de kapatılmıştır. Devrimden sonra önemli siyasal görevlere gelen isimler** bu dönemde hapsedilmiştir. Dini kurum ve isimlere yönelik bu baskılar devrim gerçekleşene kadarki süreçte kesintiye uğramadan devam etmiştir. O kadar ki, daha ılımlı siyasal eğilimlileri temsil eden, Şah yönetimiyle çeşitli durumlarda uzlaşabilen müçtehidler*** bile bu süreçte Pehlevi karşıtı harekete katılmışlardır⁶³.

18 Haziran 1977 (29 Hordad 1356), Ali Şeriatî İngiltere’de öldürülünce İran halkı bunun rejim tarafından gerçekleştirilen bir katliam olduğunu ileri sürmeye başlamıştır.

7 Ocak 1978 (17 Dey 1356), Ayetullah Humeyni’nin oğlu Mustafa’nın, Irak’ta SAVAK ile Baas rejimi tarafından öldürüldüğü haberleri yayılmaya başlamıştır.

8 Ocak 1978 (18 Dey 1356), İttılaat Gazetesi’nde “İrticai Sorkh u Siyah” başlığı ile yayımlanan, Ayetullah Humeyni’ye yönelik hakarete varan eleştiriler içeren makaleye halktan büyük bir tepki gelmiştir. Ayetullah Humeyni’ye yönelik ağır ithamlara yer verilmesine müsaade edildiği gerekçesiyle halk, Kum’da rejim askerleri ile karşı karşıya gelmiştir. Protestolarda çok sayıda İranlı hayatını kaybetmiştir.

30 Mart 1978 (10 Ferverdin 1357), Kum’da hayatını kaybedenler için Tebriz’de ulema tarafından bir anma töreni gerçekleştirilmiş ve o gün Tebriz’de yas ilan edilmiştir. Halk ile silahlı kuvvetler arasında çıkan çatışmada çok sayıda İranlı hayatını kaybetmiştir. Olaylarda atılan “Dorut Ber Khomeyni ve Merg Ber Shah”* sloganları dikkat çekicidir.

* Örneğin Shirket-e Entesharat.

** En önemli örnekler; Mahmut Talegani, Hüseyin Ali Muntazari, Ali Ekber Haşimi-Rafsancani, Muhammed Cevad Huccet-i Kermani ve Ali Hüseyin Hamaney’dir.

*** 1978’de Ayetullah Kazım Şeriatmedari’nin Şah kuvvetlerince basılması ve taraftarlarından birinin Şah’ın askerleri tarafından öldürülmesi sonucunda Şeriatmedari de muhalefete katılan isimlerden olmuştur.

⁶³ Bill, s.7-10.

* “Humeyni’ye Selam, Şah’a ölüm!”.

21 Temmuz 1978 (30 Tir 1357), Tahran ve diğer şehirlerde 15 Hordad olaylarında hayatını kaybedenler için protestolar düzenlenmiş ve çok sayıda işçi greve başlamıştır.

19 Ağustos 1978 (28 Mordad 1357), Şah rejimi sıkıyönetim ilan etmiş ve ülkede özellikle Tahran’da kontrolü sağlamaya çalışmıştır.

27 Ağustos 1978 (5 Şehriver 1357), Abadan’daki Reks Sineması’nın kimliği belirlenemeyen kişilerce yakılmıştır. Reks Sinemasının yakılması olayında SAVAK İslami grupları, İslami gruplar ise rejimi suçlamışlardır.

8 Eylül 1978 (17 Şehriver 1357), Kara Cuma olarak tarihe geçen günde, Ramazan Bayramı namazından sonra halk, Şah rejimine karşı geniş çaplı protestolara başlamış ve Şahlık rejiminin yıkılmasını istediklerini açıkça ifade ettikleri sloganlar atmaya başlamışlardır. Ertesi gün ise halk, Jale Meydanı’na^{**} akın etmiş protestolarda çok sayıda protestocu rejim askerleri tarafından öldürülmüştür.

5 Ekim 1978 (13 Mehr 1357), Saddam Hüseyin’in Şah ile arasındaki yakın ilişkinin etkisiyle Ayetullah Humeyni Irak’tan ihraç edilerek Kuveyt’e gönderilmiş, Kuveyt devleti kabul etmeyince ise Fransa’ya geçmiştir^{***}. Ayetullah Humeyni Fransa’da bulunduğu süre içerisinde Avrupa’daki gazetecilere röportajlar vererek uluslararası alanda tanınır hale gelmiştir⁶⁴. Özellikle Le Monde’ye verdiği röportajda, “Komünistlerle iş birliği yapmayacağız” diyerek halk arasındaki birtakım gruplarda ortaya çıkması muhtemel farklı görüşlerin önüne geçmeyi amaçlamıştır⁶⁵. İbrahim Yezdi, Beni Sadr ve Kutupzade gibi isimler Ayetullah Humeyni’nin yazdıklarını farklı dillere çevirmiş, röportajlarında tercümanlıklar yapmışlardır. Böylece onun mesaj ve görüşlerinin daha çok kişiye ulaşmasına aracılık etmişlerdir.

16 Ekim 1978 (24 Mehr 1357), İran’da ülke genelinde basın greve başlamıştır.

^{**} Meydanın ismi devrimden sonra Şuheda meydanı olarak değiştirilmiştir.

^{***} Sözü edilen dönemde İran ile birçok Avrupa ülkesi arasında vizesiz geçişlere izin verilmiştir.

⁶⁴ Mohsen Milani, *Şekl’giriye Engelabe Eslami: Az Pahlavi Ta Comhuriye Eslami*, Mocteba Attarzade (çev.), Tahran: Game Now Yayınları, 2006, s.220.

⁶⁵ Kocaaslan, s.30-38.

30 Ekim 1978 (8 Aban 1357), İran'ın petrol sanayisi çalışanları greve başlamıştır.

1 Kasım 1978 (10 Aban 1357), Ayetullah Talegani hapishaneden çıkmıştır.

4 Kasım 1978 (13 Aban 1357), Ordu petrol sanayii tesislerinin kontrolünü ele geçirmiştir. Aynı gün üniversite ve lise öğrencileri protestolara başlamışlardır. Çok geçmeden Şerif İmami'nin kabinesi istifa etmiştir. General Ezhari liderliğindeki ordu yönetime el koymuştur.

1 Ocak 1979 (11 Dey 1357), Halk birçok şehirde akşamları evlerin çatısına çıkarak “Allahu Ekber” diye bağırıp düzenli protestolara başlamıştır. Ayaklanma 3 gün kesintisiz olarak devam etmiştir. Üçüncü günün sonunda ordu halka yönelik doğrudan müdahalede bulunmaya başlamıştır.

13 Ocak 1979 (23 Dey 1357), General Ezhari'nin kurduğu kabine de istifa etmiştir. Şah bunun üzerine önce Milli Cephe ile görüşmelere başlamıştır. Şahpur Bahtiyar ile görüşmeler yapılmış ve Bahtiyar, Şah'ın ülkeden gitmesi şartı ile yönetime geçebileceğini ifade etmiştir⁶⁶.

16 Ocak 1979 (26 Dey 1357), Ayetullah Humeyni Paris'te İnkılap Şurası'nı kurmuştur.

19 Ocak 1979 (29 Dey 1357), Şah Saltanat Şurası'nın kurulması emrini verip İran'dan gitmiştir.

1 Şubat 1979 (12 Behmen 1357), Ayetullah Humeyni 15 yılın ardından İran'a dönmüştür.

5 Şubat 1979 (16 Behmen 1357), Mehdi Bazergan, Ayetullah Humeyni'nin emri ile geçici hükümeti kurmuştur.

6 Şubat 1979 (17 Behmen 1357), Ordunun hava kuvvetleri Ayetullah Humeyni'ye bağlılığını ilan etmiştir.

⁶⁶ Mohammad Rigi Derakhshan, **Berresi Tetbikhe'ye Zeminea'ye Siyasi'ye Buruze Engelabe Meşrute ve Eslami**, Tahran: Daneşgah'e Tehran Merkez Daneşkede'ye Ulume Siyasi, 2011.

2. BÖLÜM: DEVRİMİN AKTÖRLERİ

Çalışmanın bu bölümünde devrime giden süreçte etkili olan siyasi gruplar, partiler ve önde gelen isimlerin siyasi karakterleri tahlil edilecektir. Hem siyasi grup ve partilerin hem de önde gelen isimlerin devrime yönelik düşünsel zemindeki etkileri irdelenerek, devrime ne oranda müdahil oldukları ve devrime giden süreçte üstlendikleri roller tespit edilecektir.

İran’da devrim sürecinde etkinlik gösteren siyasi grup ve partilere bakıldığında liberal hareketlerin başında İran Özgürlük Hareketi ve Milli Cephe grupları gelmektedir. İslami söylem ve kimliğiyle ön plana çıkan grup ise, Halkın Mücahitleri örgütüdür. Söz konusu süreçte önde gelen Marksist hareketlerin başında ise Halkın Fedaileri Örgütü ve Peykar gelmektedir.

Devrime teorik ve pratik anlamda zemin hazırlayan isimleri ise; Tanrı Tapan Sosyalistler (Sosyalisthaye Khuda Perest) siyasi akımından Ali Şeriatî, Ayetullah Seyyid Mahmud Talegani, Ayetullah Lahuti, Ayetullah Zencani, Ayetullah Golzadeh Gafuri, Celal Ale Ahmed gibi isimler gelirken, dönemi şekillendiren diğer gruplardan isimleri ise Ayetullah Humeyni, Mehdi Bazergan, Ayetullah Murteza Mutahharî ve Ayetullah Hüseyinali Munteziri şeklinde sıralamak mümkündür.

Sözü geçen siyasi grupların etkinliği, geliştirdikleri ve önerdikleri ideolojiler kapsamında anlaşılabilmektedir. Bu gruplar esas itibarıyla iki temel düşünce akımında yararlanarak ideolojilerini geliştirmişlerdir. Sosyal gerçeklik olarak kabul edilen Şia anlayışı ya liberal anlayış temelinde anlamlandırılarak ideolojiye dönüştürülmüştür veya sosyalist düşüncenin felsefi yapısı içerisinde Şia mezhebi yeniden üretilmiştir.

2.1. Devrim Sürecinde Etkili Olan Gruplar

Devrime giden süreçte etkili gruplar incelendiğinde 1950’lerde muhalif grupların başında Tudeh Partisi ve Milli Cephe gelmektedir. 1953 Musaddık darbesiyle birlikte güç kaybeden Tudeh ve Milli Cephe, 1979’da tekrar sahneye çıkmıştır. Şah’ın 1963’teki reform hareketlerinin ruhaniyete karşı gelişi ruhanilerin halkı Şah’a karşı ayaklandırmasına zemin hazırlamıştır. Böylece süreç Şah’ın aleyhine sonuçlanmıştır. Ruhaniyet eliyle başlayan ayaklanmalar 1977’de yoğun bir şekilde artmıştır. Ayaklanmalara tüccarlar (bazaar) ve öğrenciler de katılmışlardır. 1977 süresince ise farklı

ideolojik düşüncelere sahip grupların Şah'ın iktidarına son vermesi noktasında ortak paydada buluştukları görülmektedir.

Ruhaniler ilk etapta Şah aleyhindeki ayaklanmalara karışmamışlardır. Fakat Şah'ın reformlarının dini hayata yönelik kısıtlamaları, Ruhanilerin de Şah'a yönelik sert eleştirilerine ve ayaklanmalarına zemin hazırlamıştır. 1978'e gelindiğinde farklı düşünce yapılarına sahip bu gruplar Ayetullah Humeyni etrafında birleşmeye başlamışlardır. Bu süreçte grupların birbirileri ile organize ve planlı hareket etmeleri karşısında Şah'ın telaşlanması ve isabetli siyasal adımlar atmaması devrimin gerçekleşme sürecini kolaylaştırmıştır⁶⁷.

2.1.1. Milli /Ulusal Cephe

1949 yılının Eylül ayında halk tarafından seçilen yirmi kişilik bir grup seçimlerde özgür bir ortamın olmadığı gerekçesiyle Şah'a yönelik yazılı bir metin sunmak amacıyla bir araya gelmiştir. Seçilen bu yirmi kişilik grupla birlikte Milli Cephe olarak adlandırılan grubun temelleri atılmıştır. Bu grubun kuruluş aşamasında temel iki amacı olmuştur. İlki istiklal, ikincisi ise özgür bir seçim ile milli bir hükümetin oluşturulması şeklindedir.

Milli Cephe kurulduktan sonra grubun kuruluş aşamasında yer alan isimlerden birkaçı 16. Dönem Milletvekili seçimlerde meclise girmişlerdir. Böylece İran petrollerinin millileştirilmesi gündeme gelmiştir. 1950'nin Mart ayında millileştirme çalışmaları hız kazanmış, ardından ise 1951'de Musaddık başbakan olmuştur. Musaddık, çalışmalarına mevcut meclisin karşı çıkması ve karar alma sürecinde işleyişi yavaşlattığı gerekçesi ile söz konusu dönemde mevcut meclisin devamlılığı için bir referandum kararı almıştır. Referandumun sonucu meclis üyelerinin yeniden seçilmesi yönünde olmuştur. Bunun üzerine Amerika ve İngiltere destekli bir darbe girişiminde bulunulmuştur. İlk darbe girişimi başarısız olmuş bunun üzerine Şah İran'ı terk etmiştir⁶⁸. Çok geçmeden Amerika desteğiyle ikinci bir darbe ile Musaddık'ın iktidarına son verilmiştir.

⁶⁷ John D. Stempel, **Derune Engelabe İran**, Menuçer Şocayı (çev.), Tahran: Risa Yayınları, 1999, s.63-64.

⁶⁸ Gergozlu, s.75-81.

Bu olayların akabinde Milli Cephe, illegal bir örgüt ilan edilmiştir. Milli Cephe'nin önde gelen lider ve üyeleri hapse atılmıştır. Darbeden bir yıl sonra *Neyzet'e Mukavemet'e Melli* adıyla Milli Direniş Grubu adı altında Musaddık döneminin kültür bakanı olan Kerim Sanjabi, Ayetullah Zencani, Şapur Bahtiyar, Dariush Forouhar, Halil Meliki, Mehdi Bazergan ve Ayetullah Mahmud Talegani gibi isimlerden oluşan bir grup etkinlik kazanmaya başlamıştır⁶⁹. Bu grup üyeleri arasında çıkan görüş ayrılıkları grubun zayıflamasına sebep olmuştur. Hem grup üyeleri arasındaki ihtilaflar hem de Şah iktidarının baskıları sonucunda grup dağılmıştır.

1960'ların ilk yıllarına gelindiğinde Şah rejimi üzerinde etkili olan Amerikan baskısıyla* İran'da daha liberal bir politik atmosfer oluşturulmaya çalışılmıştır. Şah'ın fermanı ile 20. Dönem Milletvekili seçimlerinde görece özgür bir ortam oluşturularak her gruptan vekilin seçimlere katılımının önü açılmıştır. Bu fırsattan yararlanılarak, Allah-Yar Saleh liderliğinde 2. Milli Cephe oluşturulmuştur. Ayetullah Zencani, Dariush Forouhar, Halil Meliki gibi isimlerde 2. Milli Cephe'de yer almışlardır. İran Millet Partisi, İran Partisi ve Sosyalist Toplum Partisi'nin bir araya gelmesiyle oluşturulan 2. Milli Cephe'ye çok geçmeden Mehdi Bazergan ve Ayetullah Talegani'nin liderliğini yaptığı İran Özgürlük Hareketi de katılarak güç takviyesinde bulunduklarını belirtmişlerdir⁷⁰.

Milli Cephe mensupları Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencileri ile birlikte geniş çaplı protestolar organize etmiştir. Öte yandan Celaliye Meydanı'nda da geniş çaplı protestoları örgütlemişlerdir. Milli Cephe'nin katıldığı ve Ayetullah Humeyni destekçilerinin organize ettiği 1963 yılındaki eylemlerin ardından, Milli Cephe yeniden illegal örgüt ilan edilmiştir.

Milli Cephe'yi oluşturan isimler arasındaki fikir ayrılıkları nedeniyle ikiye bölünme söz konusu olmuştur. Birinci grubu İran Partisi'nin üyelerinden oluşmuştur. Bu grup Avrupa'da 2. Milli Cephe adını kullanarak çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Avrupa'da İranlı Öğrenciler Konfederasyonu'nda etkinlik göstermişlerdir. Bakhter'e Emruz gazetesini yayınlamaya başlamışlardır. Yayınlarından İran'da demokratik ve seküler bir devlet talebinde bulunmuşlardır.

⁶⁹ Mehdi Bazergan, *Engelabe İran Der Do Hareket*, Tahran: Mezahiri Yayınları, 1984, s.9-11.

* Kennedy yönetiminin baskılarının sonucu olarak.

⁷⁰ Gergozlu, s.78-79.

İkinci grubu oluşturan İran Özgürlük Hareketi, İran Millet Partisi ve Sosyalist Toplum Partisi ise 3. Milli Cephe adıyla faaliyetlerine devam etmişlerdir fakat çok aktif olamamışlardır. Daha çok İran dışında Fransa'daki İranlı öğrenciler ve Kuzey Amerika'da bulunan İranlı öğrenciler aracılığı ile faaliyetlerde bulunmuşlardır. İran'e Azad ve Khabername adıyla iki gazete yayınlamaya başlamışlardır. İran'ın sürgün edilen dini liderleri ile bağlantı kurmuşlardır. Söz konusu dönemde Ayetullah Humeyni Irak'ta bulunmuştur. Devrim'den bir yıl önce Kerim Sanjabi, Şahpur Bahtiyar ve Dariush Forouhar öncülüğünde Milli Cephe yeniden faaliyete geçirilmeye çalışılmıştır. Bunun için ise 4. Milli Cephe oluşturulmuştur. Devrim sürecinde özellikle hem Ayetullah Humeyni'nin karizmatik liderliği hem de Şah'ın yoğun baskılarına maruz kalınması nedeniyle Milli Cephe Musaddık dönemindeki gücüne bir daha kavuşma imkânı bulamamıştır⁷¹.

2.1.2. İran Özgürlük Hareketi

İran Özgürlük Hareketi, Mehdi Bazergan ve Yedullah Sahabi öncülüğünde devrimden 17 yıl önce kurulmuştur. Bir araya gelme amaçları; İslam kimliği ile demokratik, milli ve hukuki bir hükümet kurma şeklinde olmuştur. Bir diğer amaçları ise; Milli Cephe'ye nazaran daha radikal bir duruş sergileyerek Şah'a muhalefet etmek olmuştur⁷².

Bu hareketin fikri yapısına göre, İran toplumunun kimliği millilikten ziyade İslami'dir. Bu düşünceden dolayı halk nezdinde çok sayıda taraftar toplayabilmişlerdir. Ayrıca Özgürlük Hareketi'ne göre bir hükümetin demokratik ve hukuki olması gerektiği fikri Şah'ın istibdat rejimine yönelik tepkileri arttırmıştır.

Bazergan, İran Özgürlük Hareketi'nin kuruluşunda ve devrim sürecinde gruplar arası karar alma aşamalarında aktif rol oynamıştır. Gruba kimlik kazandırma noktasında Bazergan dışında Ali Şeriatî, İbrahim Yezdi ve Ezzetullah Sahabi gibi isimler de önemli roller oynamışlardır. Özgürlük Hareketi özellikle Ak Devrim döneminde Şah'a muhalefet etmiştir. Mahmut Talegani'nin fikirlerini destekleyerek kamusal bir toprak talebinde bulunmuşlardır. Özgürlük Hareketi'nin önde

⁷¹ Gergozlu, s.80-81

⁷² Gergozlu, s.83.

gelen isimleri, Şah'ın siyasi bir güç kazanmak için Ak Devrimi gerçekleştirmek istediğini ileri sürmüşlerdir⁷³.

Özgürlük Hareketi, Şah'ın ağır baskılarına maruz kalmıştır. Önde gelen isimleri uzun süre hapsedilmişlerdir. Özgürlük Hareketi, geleneksel ve modern düşünceyi bir araya getirmesiyle de destek toplamış ve öğrenciler nezdinde son derece önemli bir aktöre dönüşmüştür. Bununla birlikte Ayetullah Humeyni ile de yakın ilişkiler içerisinde olunarak, devrim sürecinde etkin bir pozisyona sahip olmuştur. Devim ile birlikte önde gelen bakanlıklara bu gruptan isimlerin getirildiği görülmektedir⁷⁴.

ABD Büyükelçiliğine yönelik saldırı bağlamında, başta Bazergan ve diğer Özgürlük Hareketi mensupları arasında ayrılıklara neden olan düşünce farklılıkları söz konusu olmuştur. Özgürlük Hareketi mensupları saldırılara karşı çıkararak görevlerinden istifa etmişlerdir. Bazergan da başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Sonraki süreçte ise Özgürlük Hareketi mensupları, yeni kurulan hükümete muhalif bir pozisyon almaya başlamıştır⁷⁵.

2.1.3. Tudeh Partisi

Tudeh, Rıza Şah döneminde Fransa ve Almanya'ya gönderildiği sürede Avrupalı bir Marksizm ile tanışan öğrencilerin daha sonra İran'a dönerek oluşturdukları bir örgüttür. Tudeh Partisi'nin fikri alt yapısını oluşturan Ehsan Teberi, kaleme aldığı *İran Der Do Se Deh'e Vapesin* adlı kitabında İranlı işçilerin Kafkasya bölgesine gittikten sonra Bakü'nün Petrol sanayilerinde çalıştıkları süre içerisinde Rus sosyal demokratları ile tanıştıkları ve fikirlerinden etkilenerik, bu fikirleri İran'a taşıdıklarını ifade etmiştir⁷⁶.

⁷³ Neyzet'e Azadi; Sefehati Ez Tarihi Muasire İran 1. Cilt, Esnade Neyzet'e Azadi İran, Raika, 1982, s.202-221.

⁷⁴ Gergozlu, s.88.

⁷⁵ Stempel, s.78.

⁷⁶ (Aktaran: Menuşer Yezdi, *Kalbod Shkafi Roshenfikran'e Siyasi'ye İran*, Tahran: Payegahe Siyavesh, 2009- s.4.)

1942’de İran’ın Sovyet ve İngiliz işgaline uğradığı dönemde Tudeh Partisi kurulmuştur⁷⁷. Tudeh Partisi, 1920’de kurulan fakat Rıza Şah tarafından 1930’da varlığına son verilen İran Komünist Partisi’nin yerine geçmiştir. Parti’nin ilk kongresinde Süleyman İskenderi partinin kuruluş amacını şu şekilde özetlemiştir; Tudeh’in hedefi, halkı, işçileri, çiftçiler, tüccarlar, sanatkârlar ve aydınları bir araya toplamaktır⁷⁸.

Tudeh’in parti programının bazı maddeleri hareketin siyasi çizgisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu maddelerin önemli birkaçını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Her türden diktatörlüğe karşı mücadele etmek,
- Kamusal ve bireysel hakların garanti altına alınmasına elverişli zemini hazırlayacak demokratik bir rejim kurmak,
- Ülkenin egemenliğini ve bağımsızlığını korumak,
- Ticari ve ekonomik alanlarda reformlar yapmak,
- Ulaşım olanaklarını geliştirmek⁷⁹.

Tudeh Partisi, Musaddık Darbesi’nden önce geniş halk kitlelerini bir araya toplama konusunda son derece etkin bir rol oynamıştır. Hatta CIA (Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı) kaynaklarına göre özellikle İşçi Bayramı’nda ülke çapında yoğun katılımların sağlanmasıyla Tudeh’in zor kullanmadan yönetimi ele geçirebilecek güce sahip olduğu belirtilmiştir⁸⁰.

Tudeh’in antifaşist sloganları ile işçi ve aydınları bir araya getiren söylemleri sonucunda yaklaşık otuzbeş yayınevi partiye destek olmuştur⁸¹. Musaddık Darbesi’nin gerçekleştirildiği dönemde Musaddık’a destek olmayan Tudeh Partisi, Musaddık’ın devrilmesiyle birlikte güç kaybetmeye başlamıştır. Tudeh’in üyelerinin birçoğu 1950’li yıllarda, SAVAK*, tarafından tutuklanmışlardır.

⁷⁷ Stempel, s.83.

⁷⁸ Gergozlu, s.60.

⁷⁹ Muhammed Ümidvar, “İran TUDEH Partisi’nin Kısa Tarihçesi”, Tahir Silahtaroğlu (Çev.), Ürün Sosyalist Dergi, Mayıs-Haziran 2000, s.42.

⁸⁰ Gergozlu, s.65.

⁸¹ Yezdi, s.7.

* Dönemin İran Gizli İstihbarat Teşkilatı

1960'lara gelindiğinde Milli Cephe'ye yakınlaşmaya başlayan Tudeh'e Musaddık Darbesi sürecinde gösterdiği tutum sebebiyle halk nezdinde güvensizlik oluşmuştur. Şah, Tudeh Partisi'nin siyasi faaliyetlerini yasakladığı için, sürgün edilen üyeler Doğu Almanya'da çeşitli faaliyetlerde bulunmaya devam etmişlerdir⁸².

1977'de Tahran'daki üniversitelerin araştırma gruplarında yeniden etkinlik kazanmaya başlayan Tudeh Partisi, 1978 yılında ise önemli bir aktör olarak siyasi faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Tudeh, devrime giden süreçte Nurettin Kiyanuri öncülüğünde aktif İslami gruplara açıkça destek vermiştir⁸³.

2.1.4. Silahlı Örgütler

Silahlı örgütlerin başında İslami köktencilere olarak da adlandırılan Halkın Mücahitleri ve Tahran Üniversitesi Siyaset Bilimi öğrencileri tarafından oluşturulan Halkın Fedaileri gelmektedir. Halkın Mücahitleri SAVAK'ın baskıları neticesinde parçalı bir yapıda faaliyet gösterebilmiştir. Grup liderleri arasındaki temas ile parçalı yapıdaki örgüt arasında bağlantı kurulabilmiştir. Mescidlerin* yardımı ile Halkın Fedailerine dönem dönem maddi destek sağlanmıştır.

Filistin Kurtuluş Örgütü ve Muammer Kaddafi bu örgütlere yardımda bulunmuştur. Devrimden sonraki süreçte de İran'ı ilk ziyaret eden isim Filistin Kurtuluş Örgütü'nün lideri Yaser Arafat olmuştur. Bu örgütler 1966'dan devrime kadarki süreçte bu örgütlerin yaklaşık 400 ila 600 kadar mensubu silahlı eğitim almıştır⁸⁴.

Devrimden sonra ise dört farklı grup halinde yaklaşık üç bin kişi silahlı eğitim almıştır. Bu grupların tamamı İslami hükümete destek vermişlerdir. Bu gruplardan ilki sol ideolojiden beslenmiş ve "halk demokrasisi" taraftarı olmuşlardır. Bir diğer grup ise sağ ideolojiden beslenmiştir. Ayetullah Humeyni'nin en radikal destekçileri olmuşlardır. Üçüncü grup; köyden

⁸² Stempel, s.83.

⁸³ Stempel, s.83-84.

* Mescid; İran toplumunda büyük camilerin karşılığıdır. Halk tarafından yapılan bağışlar ile bazı dönemlerde Halkın Fedaileri gibi gruplara maddi destek sağlanmıştır.

⁸⁴ Stempel, s.81.

kentlere göç eden işçilerden ve Ayetullah Humeyni taraftarlarından oluşmuştur. Dördüncü grup ise, 1979'da Daneshcuyan'e Peyruve Khatte İmam^{**} adıyla oluşturulan gruptur. Bu grup ABD büyükelçiliği saldırısında etkinlik gösteren gruptur. Bu grup Halkın Mücahidlerinin fikri anlamda takipçisi olmuştur. Devrimin gerçekleştirilmesiyle birlikte İran ordusunun güvenlik noktasındaki görevlerini bu silahlı örgütler yerine getirmişlerdir. Daha sonraki aşamada ise Devrim Muhafızlarına katılarak, Devrim Muhafızlarının büyük bir bölümünü oluşturmuşlardır⁸⁵.

2.1.5. Ruhaniler^{***}

Ruhaniler İran'da sosyal alanda ve dini ilgilendiren çeşitli konularda fikrine başvurulacak önemli kaynakların başında gelmektedirler. Devrimden önceki süreçte Şah'ın reform hareketlerine karşı gelen Ayetullahlar, Şah'ın gücünü önemli ölçüde kısıtlamışlardır. Hatta Rıza Şah döneminde rejim ve ruhaniyet arasındaki çatışmalar göz önünde bulundurularak Muhammed Rıza Şah çeşitli uygulama ve kısıtlamalarda değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır⁸⁶.

Devrim sürecinde ruhaniler ve ulemanın oynadığı merkezi ve yönlendirici rol göz ardı edilemez⁸⁷. Bu bağlamda 4 Haziran 1963 tarihi, Ayetullah Humeyni'nin devrime öncülüğü ve ruhanilerin devrimde kilit rol oynamaları konusunda kritik bir tarihtir. Ayetullah Humeyni tüm İran halkını kapsayıcı bir rehberlik sergilemenin yanında, gösterilerde ilk defa yüksek bir sesle İslami sloganları da dillendirmeye başlamıştır. 1963'ten devrime kadar devam geçen süreçte bazaar ile ruhaniler arasında da sıkı bir iş birliğinden söz etmek mümkündür. Bu iş birliği milliyetçiler ve ruhaniler arasındaki güç dengesini de önemli ölçüde değiştirerek gücün ruhaniler tarafına geçmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca köyden kente göç edenler üzerinde Mescid'in^{**} etkili olması da Ruhanilerin bu süreçteki gücüne güç katmıştır. Tüm bu nedenlerin yanında ruhanileri süreçte güç sahibi yapan bir diğer faktör de Ayetullah Humeyni'nin karizmatik liderliği olmuştur⁸⁸. Öte yandan Ayetullah Humeyni'yi devrime giden süreçte liderliğe taşıyan özelliklerinden bir diğeri de

^{**} İmamın Takipçisi Öğrenciler

⁸⁵ Stempel, s.82-83.

^{***} Ruhaniler sınıflandırması yapılırken (din alimleri ve Ayetullahlar da bu sınıfın içinde dahil edilmişlerdir.

⁸⁶ Stempel, s.69.

⁸⁷ Bill, s.7-10.

^{**} Mescidler o dönemde önde gelen dini örgütlerdir ve halk üzerinde etkileri de oldukça yüksektir.

⁸⁸ Stempel, s.70.

farklı düşünce yapılarına sahip grupları ötekileştirmeden, tüm grupları kapsayıcı bir dil geliştirmesi olmuştur⁸⁹.

Devrime giden süreçte Ayetullah Humeyni İran dışında bulunsa bile kitlesel yayın araçları aracılığı ile İran'daki sürece müdahil olabilmıştır. Özellikle Necef ve Paris'ten Kum'a ve Kum aracılığı ile ülke genelindeki birçok Mescide ses kayıtlarının iletilmesiyle, Ayetullah Humeyni'nin söylemleri söz konusu dönemde etkili bir güce sahip olmuştur. Ayrıca söz konusu dönemde ruhanilerin ve Mescidlerin organize olmaları noktasındaki maddi giderlerinin yaklaşık yüzde seksenini bazaarın karşılaması da ruhanileri etkin ve güçlü bir pozisyona taşımalarına katkı sağlamıştır⁹⁰.

Ayetullah Humeyni'nin din adamlarının siyaset ile ilişkilerine dair görüşlerini açıklamaya başlamasıyla birlikte ruhaniler arasında da fikir ayrılıkları vücut bulmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde ruhaniler arasında birbirinden farklı görüşlere sahip üç grup oluşmuştur. Birinci grubu oluşturan din alimleri siyasete daha mesafeli olmuşlardır. Ayetullah Houyi Necefi, Ayetullah Ahmedi Horasani, Ayetullah Merheşi Necefi gibi isimlere göre ruhaniler siyasetten uzak durmalı ve yeni nesli eğitmek noktasında aktif olmalıdırlar. Bu grup siyasetten uzak durmuştur fakat Şah'ın bazaara ve dindar gruplara yönelik tutumundan dolayı siyaset arenasında rol almaya başlamışlardır. Bu gruba göre Şah'ın yasaklamaları toplumsal yozlaşmaya sebebiyet vermiştir⁹¹.

İkinci grup ise orta yolcu muhalif ruhaniler olarak adlandırılabilir. Bu grubun önde gelen isimleri, Ayetullah Gulpayigani, Ayetullah Muhammed Ahdi Milani ve Ayetullah Kazımi Şeriatmedari olmuşlardır. Bu grup, toprak reformu ve kadınların oy vermeleri noktasında Şah'a muhalefet etmişlerdir. Fakat bu grup yalnızca muhalefet etmemiş, aynı zamanda Şah ile orta yolun bulunması için de çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Meşrutî bir saltanatın olması gerektiği fikrini ileri sürmüşlerdir. Çünkü meşrutî bir saltanatta beş müçtehidin onayı ile kanunların yürürlüğe geçmesi ve kabulü mümkündür. Üçüncü grubu ise radikal muhalif ruhanilerden oluşmaktadır. Bu gruba Ayetullah Humeyni Irak'tan liderlik etmiştir. Bu grupta Ayetullah Muntezeri, Ayetullah Beheştî, Ayetullah Muttaharri, Ayetullah Rafsancani (Huccet'ul İslam), Ali Hamanei gibi isimler yer

⁸⁹ Gergozlu, s.101.

⁹⁰ Stempel, s.71.

⁹¹ Gergozlu, s.99-100.

almışlardır. Bahsedilen diğer iki gruptan farklı olarak üçüncü grup, meşruti bir saltanattan ziyade yeni bir İslami hükümet sistemi geliştirilebileceği fikrini savunmuşlardır⁹².

2.2. Devrime Giden Süreçte Öne Çıkan İsimler

İran İslam Devrimi'ne ilişkin literatüre bakıldığında Ervand Abrahamian, Ali Mirspasi, Mirzade Burucerdı, Sadık Zibakelam, Homayoun Katouzian, Gulam Rıza Necati gibi önde gelen yazarlar devrime teorik anlamda şekil veren isimleri Celal Ale Ahmed, Ali Şeriati ve devrimin lideri Ayetullah Humeyni olarak sıralamışlardır.

Ali Şeriati'nin görüşlerinden etkilenen ve devrim sonrası Uzmanlar Şurası'na seçilen, Tahran'a ilk Cuma İmamı tayin edilen Ayetullah Seyyid Mahmud Talegani, İran petrollerinin millileştirilmesinde de önemli bir rolü olan Ayetullah Kaşani, siyaset ile din ayrımının Batı düşünce geleneğinin bir ayrımı olduğu ve bunun İslam uygulanamayacağı üzerine devrim sürecinde çok sayıda kitap kaleme alan Mehdi Bazergan gibi isimler de devrim sürecinin önde gelen isimlerindendir.

Ayrıca Şii ve Sünni mezheplerinin yakınlaşması için çalışmalarda bulunan Ayetullah Burucerdı, başta Marksizm olmak üzere Batıdan ithal çeşitli fikirlere karşı felsefi bir yöntem ile eserler kaleme alan Ayetullah Murteza Mutaharri ve devrim ardı süreçte yeni anayasanın hazırlanması çalışmalarında yer alan fakat daha sonrasında Velayet-e Fakih konusunda Ayetullah Humeyni'nin görüşleriyle çatışmaya başlayan Ayetullah Hüseyinali Munteziri de bu süreçte etkinlik gösteren önemli isimler arasındadır.

2.2.1. Ayetullah Ruhullah Humeyni

Ayetullah Humeyni'nin genel siyasal stratejisi önemli oranda Şia felsefesine dayanmaktadır. Bu durum kendisinin nihai karar mercii olması rolüyle de yakından ilişkilidir. Ayetullah Humeyni halkın isteklerini anlamaya çalışmış ve siyasal prensiplerini halkın istek ve yaşam biçimine göre şekillendirmeye çalışmıştır. Ayetullah Humeyni, kendisinin İran halkı için bir sembol olduğunu ve

⁹² Gergozlu, s.99-100.

bunun gerekçesinin ise halk ile doğrudan ilişki içerisinde olduğu şeklinde açıklamıştır. Konuşmalarında sürekli olarak İslam'ın halkçılığını vurgulayan Ayetullah Humeyni, ezilmişlerin (mazlumların) ve alt sınıfların haklarının korunması gerektiğine sıklıkla dikkat çekmiştir. Ayetullah Humeyni, zenginler ve yoksullar arasındaki mücadeleye atıfta bulunurken “kapitalistler”, “burjuvazi” ve “proleterya” gibi Marksist kavramlar üzerinden değerlendirmelerde bulunmaktan açıkça kaçınmış ve bu kavramların yerine “müstekbirin”, “mustazafın” gibi Kurani ifadeler kullanmayı tercih etmiştir⁹³.

Abrahamian, Bolşevik Devrimi için Lenin, Çin Devrimi için Mao, Küba Devrimi için Castro ne ise İran İslam Devrimi için de Ayetullah Humeyni odur demektedir. Ayetullah Humeyni'nin iki karakteristik özelliği onu etkili kılmıştır; sade yaşantısı⁹⁴ ve Şah ile uzlaşmamış olması*. Ayrıca Ayetullah Humeyni, sürgün hayatı süresince ve öncesi süreçte ideolojik olarak kendi düşüncesi dışında kalan diğer hiçbir grubu sert ifadelerle eleştirmemiştir. Söz konusu gruplara karşı daha ılımlı söylemler geliştirmiş, uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir⁹⁵.

Ali Mirsepasi, Ayetullah Humeyni'nin Necef'teyken yaptığı Velayet-i Fakih konuşmalarının* ana temasının devlet ve toplum kavramlarının siyasi Şii İslam düşüncesindeki yerine dikkat çekmek ve Pehlevi döneminde söz konusu olan İran toplumunu tepeden inme bir modernleştirmeye tâbi tutan sürecini eleştirmek olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ayetullah Humeyni'nin yapmış olduğu konuşmalarda Şii anlayış çerçevesinde İslami bir devletin nasıl inşa edilebileceği ve İslami bir toplumda ruhanilerin rolünün ne olması gerektiğinin cevabını verdiğine de dikkat çekmektedir⁹⁶.

Gulam Rıza Necati ise, İran'ın son iki yüzyılına bakıldığında Ayetullah Humeyni kadar cesaretle muhalefet edebilen başka bir ismin olmadığını ifade etmiştir. Gulam Rıza Necati ayrıca, Muhammed Rıza Şah döneminde Tudeh Partisi, Milli Cephe ve diğer gruplara baskı uygulanarak

⁹³ Bill, Nisan 1986, s.7.

⁹⁴ Atasoy Müftüoğlu ile devrime ilişkin gerçekleştirdiğimiz yüz yüze görüşmede devrimin ardından Ayetullah Humeyni'yi ziyaret ettiklerinde sade yaşantısının dikkatleri çektiğini ifade etmiştir. (Atasoy Müftüoğlu, İstanbul, 10 Şubat 2018, Kişisel Görüşme).

* Ayetullah Humeyni dışındaki birçok din âlimi o dönemde Şah ile bir uzlaşmaya varılabileceğini öngörmüş ve uzlaşma önerilerinde bulunmuşlardır.

⁹⁵ Abrahamian, *İran Beyne Do Engelab*, s.655.

* Daha sonraki süreçte ise bu konuşmalar kitaplaştırılmıştır.

⁹⁶ Mirsepasi, s.152.

faaliyetlerinin kısıtlanmasına Ayetullah Humeyni dışında hiç kimsenin yüksek sesle ve cesaretle karşı çıkmadığına değinmektedir⁹⁷.

5 Haziran günü -15 Hordad Kıyımı olarak tarihe geçen günde- yaşananların ardından ruhaniler ile rejimin doğrudan karşı karşıya geldiğini belirten Kediver'e göre, 15 Hordad günü yaşananlar İran İslam Devrimi için bir kıvılcım olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca Kediver'in ifade ettiği üzere, Şah yönetiminin Amerika destekli oluşu da Ayetullah Humeyni ve ruhanilerin halk tarafından desteklenmelerine katkı sağlamıştır⁹⁸.

15 Hordad gününde yaşananlar yalnızca Şah'ı ve ruhanileri karşı karşıya getirmemiş, aynı zamanda ruhaniler arasında da kutuplaşmalara sebebiyet vermiştir. Bir kesim ruhanilerin siyasete müdahil olmaması gerektiğini savunurken, diğer kesim aksini savunmuştur. Siyasete müdahale edilmesi gerektiğini savunan ruhaniler, İslam'a siyasal arenada görünürlük kazandırarak topluma yeni söylemler ile hitap etmeye başlamışlardır⁹⁹. Ayetullah Humeyni'nin bu görüşü savunarak muhalefet etmesiyle de siyasal İslam cephesi bir lidere kavuşmuştur. Ayetullah Humeyni'nin karizmatik liderliği sayesinde ise İslami bir devlet anlayışını savunan ruhanilerin sayısında kısa sürede artış görülmüştür¹⁰⁰.

Ayetullah Humeyni, Şah'a, Şahlık rejimine muhalefet ederken dönemin Kültür Bakanlığını ve basın yayın organlarını da hedefine almıştır. Dönemin medyasının İran halkına yozlaşmanın yollarını öğrettiğini¹⁰¹ ifade eden Ayetullah Humeyni'ye Şah'a muhalefet eden halk kitleleri destek olmaya başlamışlardır. Şah'ın kendi iktidarına meşruiyet kaynağı olarak nasyonalist bir yaklaşımla köklü İran tarihini işaret etmesine karşılık, Ayetullah Humeyni ise söylemlerine İslam üzerinden bir kimlik kazandırarak meşruluk elde etmeyi amaçlamıştır¹⁰².

⁹⁷ Gulam Rıza Necati, **Tarikhe Bist u Penç Sal'e İran (Ez Kudeta ta Engelab)**, Tahran: Risa Yayınevi, 1994, s.477.

⁹⁸ Cemile Kediver, **Ruyaruyi; Engelabe Eslami İran ve Amerika**, Tahran: Neşre İttılaat, 1990, s.61.

⁹⁹ Mirzade Burucerdî, **Rushenfikran'e İrani ve Garb**, Cemşid Şirazi (çev.), Tahran: Furuzane Ruz, 1999, s.137.

¹⁰⁰ Mirsepasi, s.151.

¹⁰¹ Ruhullah Musavi Humeyni, **Keşf'ul Esrar**, Kum, 1944, s.282-283.

¹⁰² Burucerdî, s.135.

Diğer taraftan Abrahamian ise, İran'da dönemin aydınlarının Ayetullah Humeyni'yi nasyonalist olarak tarif ettiklerini belirtmektedir. Zira Ayetullah Humeyni'nin ülkeyi içerideki faşizmden ve yabancıların emperyalizminden kurtararak Musaddık'ın hedefini hayata geçirdiğini ileri sürmüşlerdir. Burjuvaziye göre Ayetullah Humeyni, Şah rejiminin gerçek karşıtıdır ve özel mülkiyetin koruyucusudur. İşçi sınıfına göre Ayetullah Humeyni, halkın içinden bir liderdir. Ayetullah Humeyni liderliğinde sosyal adaletin sağlanacağı ve milli servetin adil dağılımının gerçekleştirileceği bir devlet kurulabileceğine inanmışlardır. Köylüler ise Ayetullah Humeyni için toprak, yol, su gibi temel gereksinimleri karşılayacak isim beklentisi içerisinde olmuşlardır¹⁰³.

Sadık Zibakelam, Ayetullah Humeyni'nin tek bir zümreye ait olmadığını, halkın her kesimini temsil gücüne sahip olduğunu belirtmiştir¹⁰⁴. Zibakelam, Ayetullah Humeyni'nin, Meşrutiyet döneminin önde gelen ismi Şeyh Fazlullah Nuri'den, Rıza Şah döneminde Ayetullah Muderris'ten, Musaddık döneminde ise Ayetullah Kaşani'nin görüşlerinden etkilendiğini ileri sürmüştür. Zibakelam, Ayetullah Humeyni'nin etkilendiği bu fikirleri harmanlayarak devrimin ideolojisini ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Ayetullah Humeyni devrime ilişkin fikirlerini teorik boyutun dışına çıkararak pratiğe dönüştürebilmiştir¹⁰⁵.

2.2.2. Ali Şeriatî

Ali Şeriatî dindar bir ailede yetişmiş Müslüman bir ideologdur. Şeriatî, Şah dönemindeki seküler sistemi İran'ın İslami kültürünü olumsuz yönde etkilediği için eleştirmiştir. Bundan dolayı seküler ideolojiye karşılık modern bir forma sahip İslami yaklaşımı ortaya koymayı amaçlamıştır¹⁰⁶.

İran'da 1960'larda entelektüel çevrede etkin isim Celal Ale Ahmed iken, 1970'lerde ise Ali Şeriatî olmuştur. Celal Ale Ahmed 1960'larda Batılılaşmanın oluşturduğu toplumsal sorunları dile getirmiştir*. Problemlerin adeta somut bir tablosunu ortaya koyan Celal Ale Ahmed'den farklı

¹⁰³ Abrahaiman, *İran Beyne Do Engelab*, s.656.

¹⁰⁴ Zibakelam, s.122.

¹⁰⁵ Rigi Derakhshan, s.98-102.

¹⁰⁶ Mirsepasi, s.144.

* Celal Ale Ahmed bu sorunları Garbzedegi (Batılılaşma Hastalığı) kitabında ortaya koymuştur.

olarak Ali Şeriati ise sorunların çözümlerine dair önerilerde bulunmuştur. Şeriati, çözümün İslami bir öze dönüşte^{**} olduğu görüşünü savunmuştur¹⁰⁷. O, söylemlerinde İslam’a ve şehadete yönelik yeni bakış açıları geliştirmiştir. Ali Şeriati, genç öğrencilerine kendi siyasi düşüncelerini aktarırken İslami düşünceyi devrimci bir yaklaşımla harmanlayarak sunmuştur¹⁰⁸.

Diğer yandan Şeriati, toplumun hafızasında canlılık gösteremeyen bazı Şii kavramlara yeniden canlılık kazandırmıştır. Şehadet, şehid, intizar^{***}, mektep, imamet, risalet (...) gibi kavramlar bunlardandır. Şeriati bu kavramlara yalnızca canlılık kazandırmakla kalmamış aynı zamanda bu kavramları Şah rejimine karşı radikalize etmiştir¹⁰⁹. Bir başka deyişle “Şah diktatöryası”na karşı İslam’ın ilk dönemlerinden beslenen radikal bir siyasi hareketin teorisini oluşturmayı amaçlamıştır¹¹⁰. Hitabet yeteneği sayesinde Şeriati, çok sayıda genci etkilemiştir. Gençleri İslami sosyalist teoriyle motive eden Ali Şeriati, devrim sürecinde etkinlik gösteren önemli isimleri de etkileyen bir ideolog olmuştur¹¹¹.

Şeriati, Şah’ın seküler bir kimliğe sahip nasyonalizmine karşı İran’ın İslami mirasına dayanarak bir antitez geliştirmiştir. Ali Şeriati, 1970’lerde İranlı gençler üzerinde etkili olan Marksist ideolojiyle mücadele için ise Marksizmin ithal bir ideoloji olduğuna dikkat çekerek, İran’ın kendi bünyesinde geçmişten bu yana var olan değerleri ön plana çıkarmıştır. Gençler üzerinde Batılı ideolojilerin etkili olmasının nedeni olarak ise İran’daki âlimlerin muhafazakâr tutumunu göstermiştir¹¹².

Şeriati, özellikle Hüseyiniye’i İrşad’da yaptığı konuşmaları ile devrimci gençliğin düşüncelerinin Marksizmden İslam’a doğru evrilmesinde etkili olmuştur. Klasik Şiilik kadar Marksizm ve

^{**} Şeriati İslami öze dönüşü “Bazgeş be Khishtene Eslami” tanımlamasıyla yapmaktadır.

¹⁰⁷ Burucerdî, s.167.

¹⁰⁸ Necati, s.478.

^{***} İmam zamanını beklemek

¹⁰⁹ Zibakelam, s.119.

¹¹⁰ Rigiderakhshan, s.87.

¹¹¹ Ali Ekber Emini, **Gofteman’e Edebiyat’e Siyasi Der Astane’ye Do Engelab**, Tahran: Sireng, 2001, s.270.

¹¹² Burucerdî, s.177.

modernizme de eleştiriler getiren Şeriati, özellikle Ehl-i Beyt ve çevresindeki Selmân-ı Fârisî (Selmân-ı Pâk) ve Ebû Zer gibi figürler üzerinden devrimci bir karizmatik prototip ve kült oluşturmayı amaçlamıştır. Şeriati'nin fikirleri özellikle bu noktada İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinde oldukça önemli bir etken olmuştur¹¹³. Şeriati'nin geleneksel yaklaşımların aksine modern yaklaşımlar üzerinden Müslümanları ilgilendiren konuları İslamileştirerek ele alması, Türkiye'deki Müslüman yazarların düşüncelerinde de ciddi bir etki oluşturmuş, katkı sağlamıştır¹¹⁴.

Şeriati, Batı'nın İran toplumunu ve diğer Müslüman ülkelerin İslam'dan uzaklaştırdığını ve İslam ülkelerinde var olan İslam'ın hakiki İslam olmadığını ileri sürerek, hakiki İslam'a geri dönülmesi gerektiğini ifade etmiştir¹¹⁵.

İslam, Şiilik, İranlılık kimliğine dair düşüncelerine yeni bir boyut kazandırırken Heidegger ve Henry Corbin'dan etkinlenen¹¹⁶ Ali Şeriati'nin görüşleri üzerinde ayrıca 1960'larda Fransa'da eğitim gördüğü dönemde Raymond Aron, Jean Paul Sartre, Frantz Fanon ve Louis Massignon gibi isimler de etkili olmuşlardır. Şeriati'nin kaleme aldığı metinler incelendiğinde Georg W. Friedrich Hegel, Karl Marx, Marcus Aurelius ve Martin Heidegger gibi düşünürlerin etkisi açıkça görülmektedir¹¹⁷.

Ali Ekber Emîni, Şeriati'yi etkileyen isimler için bu kadar uzağa gidilmemesi gerektiğini belirtmiş ve Seyid Cemaleddin Esad Abadi, Muhammed İkbal Lahorî ve Frantz Fanon gibi daha yakın coğrafyadaki isimlerin Şeriati üzerindeki yoğun etkisine dikkat çekmiştir¹¹⁸.

¹¹³ Ümit Aktaş, "İttihad-ı İslam ve İslami Hareket(ler): Bir Kriz Sürecinde Strateji Arayışları", **Özgün Düşünce Dergisi**, İstanbul, Sayı:1, 2009, s.45-100.

¹¹⁴ Muhammedrıza Zare, "Elele Rosde İslamgerayi Der Torkiye", **Muesseseye Mutalaate Endişesazane Nur**, Tahran, 2008, s.308.

¹¹⁵ Mirsepasi, s.206.

¹¹⁶ Mirsepasi, s.67.

¹¹⁷ Burucerdî, s.168.

¹¹⁸ Emîni, s.247.

Ali Şeriati, modernite eleştirilerinde hem İslami kaynaklardan hem de Frankfurt Okulu kaynaklarından etkilenmiştir. Şeriati'nin modernite eleştirileri Habermas ve Marcus'un eleştirilerine yakındır. Şeriati'nin modernite eleştirilerine gerekçe olarak ise Marx'tan ve Weber'den etkilenmiş olma hali gösterilmektedir¹¹⁹.

Şeriati, modern toplumda maddi unsurların ön planda olduğunu ve insanın nesneleştirildiğini; buna karşın İslami toplumlarında ise manevi unsurlara daha fazla önem atfedildiğini belirtmiştir. Şeriati, modernite eleştirisinde Batı'nın doğu toplumlarına saldırısının ekonomik ya da siyasi faktörlerden ziyade kültürel bir saldırı olduğuna dikkat çekmektedir¹²⁰. Şeriati, Batı toplumları ile Doğu toplumları arasındaki farklılıkları, kültürel karakteristik özellikler üzerinden ortaya koymaktadır. Şeriati'ye göre, Eski Yunan kültürel karakteri, felsefesidir; Rum kültürel karakteri, sanattır; Çin kültürel karakteri Sufiyanedir; Hindistan'ın kültürel karakteri ruhanidir; Müslümanların kültürel karakteri ise mezhep ve İslam'dır. Şeriati, Batı düşüncesine ait Marksizm, Liberalizm, Faşizm gibi ideolojilerin beşeriyete rehberlik edecek yeterlilikteki düşünceler olmadığını savunarak, beşeriyeti kurtuluşa eristirecek, toplumsal bütünlüğe oluşturacak tek yolun Asrı Saadet'ten geçtiğini belirtmiştir¹²¹.

Şeriati'nin belli temel konular hakkındaki görüşleri göz önünde bulundurulduğunda İran'da devrime zemin hazırlayacak özelliğe sahip fikirleri inşa eden ideolojik söylemler geliştirdiği görülmektedir. Şeriati, bu görüşlerini ifade ettiği kavramları İslami bir forma büründürerek halkın örgütlenmesi, harekete geçmesini amaçlamıştır. Ali Mirsepasi, Ali Şeriati'nin "Müslüman İran toplumunu fasid* Şah rejimiyle mücadele edilmesi gerektiği konusunda telkinlerde bulunduğuna ve dönemin gençleri üzerinde etki olduğuna" dikkat çekmektedir¹²².

Yine Mirsepasi'ye göre, devrim fikri İran toplumu için ithal bir fikir değildir. Aksine İran toplumunun bünyesinde var olan bir fikirdir. Şeriati, "*Bazgesh be Khishtene Eslami*" şeklinde ifade

¹¹⁹ Rigiderakhshan, s.90.

¹²⁰ Mirsepasi, s.187.

¹²¹ Rigiderakhshan, s.91.

* bozulmuş, gayri meşru

¹²² Mirsepasi, s.170.

ettiği *İslami öze dönüş* düşüncesi ile devrim ideolojisini bütünleştirmiştir. Bundaki amacı ise Müslüman gençler üzerinde etkili olan modern düşünceler ile İslamiyet arasındaki çatışmaları ortadan kaldırmaktır. Bu diyalogun bir diğer amacı ise İran toplumu için, modern bir forma sahip devrim ideolojisi inşa etmektir¹²³.

Ali Şeriatî, görüşlerini gençler ile paylaşırken ilk etapta doğrudan Şah'ı, Şahlık kurumunu hedef olarak göstermemiştir. Fakat çok geçmeden Şeriatî'nin İran genelinde bilinen ve takip edilen bir fikir adamı olmasıyla birlikte -1960'larda- Şeriatî, doğrudan Şah'a yönelik eleştirilerde bulunmaya başlamıştır¹²⁴. Nitekim onun gençler üzerinde oluşturduğu etkiyi o döneme kadar hiçbir dini alim oluşturamamıştır. Şeriatî'nin İslami söylemleri orta sınıf ve eğitilmiş gençler için son derece cezbedici olmuştur¹²⁵.

Devrim sürecinde etkin sloganlara bakıldığında Şeriatî'nin etkisini duvar yazılarında ve gösterilerde atılan sloganlarda da açıkça görmek mümkündür. “Selam olsun Ali Şeriatî'ye”*, “Selam Olsun Devrimin Hocasına”**, “Şeriatî uyanışı başlatandır!”*** şeklindeki sloganlar Şeriatî'nin devrim sürecindeki rolünü ortaya koymaktadır. Ayrıca devrimden yaklaşık dört ay sonra Tahran'daki üniversitelerde yapılan bir araştırmaya göre, devrim sürecinde üniversiteli gençleri etkileme noktasında ve okunma oranı açısından en ciddi etkiyi oluşturan isim Ali Şeriatî'dir¹²⁶. Devrim'den 2 yıl önce Şeriatî hayatını kaybetmiştir****. Devrim sürecinde ise Şeriatî'nin takipçisi olan gruplar, Ayetullah Humeyni'nin rehberliğine tâbi olmuşlardır¹²⁷.

¹²³ Mirsepasi, s.203.

¹²⁴ Zibakelam, s.298.

¹²⁵ Mirsepasi, s.164.

* “Durud ber Ali Şeriatî”

** “Durud Ber Muallime Engelab”

*** “Şeriatî Agaz'e Bidari”

¹²⁶ Mehdi Moseniyane Rad, **Engelabe Metbuat ve Erzeşha**, Tahran: Neşre Engelabe Eslami, 1996, s.104.

**** Ali Şeriatî'nin öldürüldüğü yönünde de çeşitli iddialar vardır.

¹²⁷ Zibakelam, s.291.

2.2.3. Celal Ale Ahmed

Celal Ale Ahmed ilk olarak Tudeh Partisi'nde etkinlik göstermiştir. Marksist bir bakış açısını benimseyen Celal Ale Ahmed, Tudeh Partisi'nin Sovyetlere yakınlığı nedeniyle Tudeh ile ilişkisini keserek Milli Cephe bünyesinde faaliyetlerde bulunmuştur. Daha sonraki süreçte fikirlerinde köklü değişiklikler meydana gelmiş ve İslam'ın devrimi gerçekleştirebilecek bir potansiyele sahip olduğu görüşünü savunmaya başlamıştır¹²⁸. Celal Ale Ahmed, Ahmedi Kesrevi'den akılcı bakış açısını, Sadık Hidayet'ten nesir, Naima Yushic'ten manzum eserlere dair bilgiler edinmiştir. Halil Maliki'den ise siyasi mücadele konusunda etkilenmiştir¹²⁹.

Celal Ale Ahmed, İranlı aydınlar arasında “Batı Hastalığı”^{*} ifadesini kullanarak, Batıcılığa yeni bir tanımlama getirmiştir. Celal Ale Ahmed, modernleşmeyi ise bir Batı projesi olarak değerlendirmiş ve buna karşı İranlı İslami geleneksel düşüncenin gelişmesi gerekliliğini savunmuştur¹³⁰. Celal Ale Ahmed, Batılılaşmayı, İran toplumunu temel yapı taşlarından uzaklaştırdığı gerekçesiyle bir “hastalık” şeklinde nitelendirmiştir. Ahmed, *Der Khidmet ve Khiyanet'e Ruşenfikran*^{**} kitabında ise İran'ın modernizmi savunan aydınlarını sert bir dille eleştirmiştir¹³¹.

Garbzadeği kitabının İran'ın toplumsal düşünce yapısına katkısını Burucerdi şu şekilde ifade etmiştir; Garbzadeği, İran'ın son yüz yılının aydınlarının fikirlerini ortaya koymuştur. İran'ın milli ve etnik kimliğinde var olan özelliklerden yeni kavramlar üretilebileceğini, ithal fikir ve kavramlara gerek olmadığını savunmuştur. Modernleşmeye karşı geleneksel kavramlara yeniden canlılık kazandırmıştır. Ayrıca İranlı aydınları modernleşmeye karşı adeta uyarmıştır¹³².

Celal Ale Ahmed, *Garbzadeği* kitabını Ayetullah Humeyni'nin din adamlarının siyasette aktif olmaları gerektiği görüşlerini açıkladığı dönemde yayınlamıştır. Ahmed'in bu kitabında İran İslam

¹²⁸ Mirsepasi, s.176.

¹²⁹ Burucerdi, s.109.

^{*} Garbzadeği kitabında değinmektedir.

¹³⁰ Mirsepasi, s.143.

^{**} Aydınların Hizmet Ve İhanetleri” şeklinde çevrilebilmektedir.

¹³¹ Rigiderakhshan, s.79.

¹³² Burucerdi, s.11.

Devrimi fikrine dair bazı işaretler de görmek mümkündür. Celal Ale Ahmed, meşrutiyete karşı gelen aydınlarından Şeyh Fazlullah Nuri’yi destekleyici görüşleri savunarak kendisine yönelik “Büyük/Kıymetli Şehid”^{*} sıfatını kullanmıştır. Ahmed’e göre meşrutiyet döneminde liberal Batı yanlıları Şeyh Fazlullah Nuri’yi siyasal İslam yaklaşımının önünü kesmek için şehit etmişlerdir.

Celal Ale Ahmed’e göre dini bir kimliğe sahip örgütsel yapılar devlet içinde birer devlet ve gizli birer hükümet niteliği taşımaktadırlar. Ahmed, İran’da İslam inancının önemli nişaneleri olan dini kuruluşların yeniden canlandırılması gerektiğini savunarak, toplumsal hareketleri meydana getirebilecek en önemli gücün bu dini gruplar olduğunu ileri sürmüştür¹³³.

Celal Ale Ahmed’in ileri sürdüğü fikirler üzerinden devrim sürecinde aydınlar ve ruhanilerin Şah rejimine karşı tek çatı altında toplanması hedeflemiştir¹³⁴. Zira Celal Ale Ahmed’in görüşleri, Şah rejimine muhalif sol grupların ve dindar kimliğe sahip grupların bir arada bulunması gerektiği yönünde olmuştur. Ahmed, bu amacını gerçekleştirmek için Ayetullah Humeyni’yi ziyaretinde *Garbzadeği* kitabını kendisine hediye etmiş ve görüşmenin sonunda Ayetullah Humeyni ile el sıkışırken “Şu anda bizim ellerimizin birleştiği gibi İran’daki farklı ideolojilere sahip gruplar da birleşirlerse Şah rejimini devirebiliriz” şeklindeki ifadeleri kullanmıştır¹³⁵.

^{*} *Şehid’e Bozorgvar*

¹³³ Mirsepasi, s.187-188.

¹³⁴ Burucerdi, s.123.

¹³⁵ Mirsepasi, s.185.

3. BÖLÜM: DEVRİM ARDI İRAN

Devrimin hemen ardından İran’da herhangi bir kültürel değişim yaşanmamıştır. Kültürel ve dinsel yapının iç içe varlığını sürdürmesine paralel, antik ve tarihsellik özelliği taşıyan Şahlık/ saltanat kurumunun yerine yeni bir anayasal yapının inşa edildiği görülmektedir. Yeni siyasal yapıyla ilişkili olarak ise iç ve dış siyasette izlenen ve öncelik verilen kimlikler* belirmiştir.

Sosyolojik olarak bir değişimden söz edilmemekle birlikte siyasal söylem düzeyinde farklı siyasal bir süreç dillendirilirken, siyasal iktidar düzeyinde ise devrim öncesi dönemdeki iktidar anlayışından farklı bir yapının oluşumundan bahsedilebilmektedir. Yasama, yürütme ve yargı erklerinin dışında nihai siyasal karar alma süreçlerinde etkin role sahip olan Velayet-i Fakih kurumunun varlığı ve oluşturulan bu mekanizmanın İslami bir alt yapıya dayandırılması, devrim öncesi süreçteki Şahlık kurumu ile yeni kurulan siyasal yapı arasındaki temel farkı ortaya koymaktadır.

Üzerinde durulması ve irdelenmesi gereken öncelikli husus ise devrim ardı süreçte siyasal iktidarın dinsel iktidar ile özdeşleşmesi ve dinsel iktidara dönüşmesi konusudur. Dolayısıyla devrim ardı siyasal kurumsallaşma süreci dinsel iktidarın kurumsallaşması olarak anlaşılabilmektedir. Bu kurumsallaşmanın temelinde devrim sonrası İran’a özgü “kurumsal İslam” kavramı ile tanımlanabilecek bir süreçten söz etmek mümkündür¹³⁶.

* Özellikle İslam kimliğinin dış politikada ve iç politikada görünür olması başta komşu ülkeler olmak üzere dış politikadaki ilişkilerde değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Benzer durumu iç politikada da görmek mümkündür. Yeni siyasal yapının öncelikleriyle bağlantılı olarak oluşturulan yeni kurumlarda görev alma ve siyasal katılım süreçleri gibi hususlarda değişiklikler gerçekleştirilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakınız;

*Ahmedi, H. (2017), Kovmiyet ve Kovmiyergerayi der İran, Tahran: Neşr’e Ney.

*Firuzabadi, S. C.; Nuri, V. (2012). Siyaset Khariciye Cumhuriye İslami İran Der Dorane Usulgarayî, Tahran: Daneshgahe İmam Sadık.

*Kahramanpur, R. (2015), Huviyet ve Siyasete Harici Der İran ve Khavermiyane, Tahran: Rozene Yayınevi.)

¹³⁶ Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi, Amir Ahmad Fekri, Mızrak Yayıncılık, İstanbul, 2011

Çalışmanın bu bölümünde İran İslam Devrimi'yle birlikte kurulan yeni rejimin sahip olduğu anayasal yapının temel bileşenlerinin neler olduğu açıklanmıştır. Sözü edilen erkler; Velayet-i Fakih (Rehberlik) Kurumu, Cumhurbaşkanı (Reise Comhur), Uzmanlar Şurası (Şura'ye Khobregan), Koruyucular Şurası (Şura'ye Negahban), Düzenin Yararını Teşhis Konseyi (Mecme'e Teşhis'e Meslahat'e Nezam) ve İslami Şura Meclisi (Mecles'e Şora'ye Eslami) şeklinde sıralanarak, siyasal yapı için taşıdıkları öneme ve bu kurumların üstlendikleri rollere yer verilmiştir.

Ayrıca devrimle birlikte kurulan yeni siyasal yapının izlemeye başladığı dış politikanın taşıdığı karakteristik özelliklerinin de belirtilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte İran İslam Cumhuriyeti'nin sürdürdüğü dış politikayla ilişkili olarak dünyada ve Türkiye'de yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti'ne yaklaşım değerlendirilerek devrim ardı süreçte İran ile Türkiye ilişkilerinin hangi temel unsurlar üzerinden sürdürüldüğüne değinilmiştir.

3.1. İran İslam Cumhuriyeti'nin Anayasal Yapısı

İran'da devrimden sonra kurulan yeni anayasal yapı, modern bir teokrasiyle birlikte devrimci siyasal kültürü oluşturan ana unsurun ne olduğu sorusuyla karşılaşmıştır. Yeni anayasal yapı, devrimciliğin yanında yöneticiliğin de temel gereksinimlerinin neler olduğunun bilinmesi gerektiğini göstermiştir¹³⁷.

1979'un Mart ayında gerçekleştirilen referandumla devletin şeklinin ne olacağı halka sorulmuş ve iki yanıtli referandumun neticesinde %98,2 oranındaki “evet” ile yeni kurulacak devletin “İslam Cumhuriyeti” olması kesinlik kazanmıştır¹³⁸. Referandum sonucu ile Şahlık döneminin monarşik özelliğe sahip rejimi ortadan kaldırılarak, İslam Cumhuriyeti yönetimi resmen kurulmuştur.

¹³⁷ Boroujerdi M., s.304

¹³⁸ herat.icro.ir, “Nezame Cumhuriyet İslamiye İran”, http://herat.icro.ir/uploads/321713_ایران_اسلامی_جمهوری_نظام.pdf (Erişim 15.10.2018).

Yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti, iki temel belirleyici üzerine inşa edilmiştir. İran anayasasına göre, sistem iki saç ayağı olan Cumhuriyetçilik ve İslamcılık üzerine inşa edilmiştir¹³⁹. İran'ın anayasasında da devletin İslam ve Cumhuriyet üzerine inşa edildiği ibaresi yer almaktadır¹⁴⁰.

Yeni devletin anayasal yapısı Veli'ye Fakih (Rehber)¹⁴¹, yasama, yürütme ve yargı erkelerinden meydana gelmektedir. İran İslam Cumhuriyeti Devleti'nin anayasasının 57. Maddesinde yasama, yürütme ve yargı erkelerinin birbirinden bağımsız olduğu ifade edilmiştir¹⁴². Bu kuvvetler Velayet-i Fakih kurumunun altında yer alarak birbirlerinden bağımsız olarak konumlandırılmışlardır.

İran İslam Cumhuriyeti'nin anayasası devrimden yaklaşık bir yıl sonra Meclis-e Khobregan tarafından 175 madde şeklinde hazırlanmıştır. Belirtilen sistemde Veli'ye Fakih en üst makamdadır. Anayasaya göre silahlı kuvvetlerin tümünün başında bulunmaktadır.

İran ordusu ise genelkurmay, hava, deniz ve kara kuvvetlerinden oluşmaktadır. Ordunun tüm teçhizatının sağlanmasından Milli Savunma Bakanlığı sorumludur¹⁴³. Ayrıca bu silahlı kuvvetler dışında bir de İran Devrimi Koruma Muhafızları* adıyla devrim öncesi süreçte halk tarafından Şah rejimiyle mücadele için kurulan birliklerden oluşan bir ordu vardır. Devrimin ardından bu birlikler yasal bir hal almışlardır.

İran Devrimi Koruma Muhafızları kurumsal olarak yürütme ile bağlantılı olmasına rağmen doğrudan Veli'ye Fakih'e bağlıdır. Bu kuvvetlerin görevleri İran Devrimi Koruma Muhafızları tüzüğünde; din ve siyaset adamlarını koruması konusunda ülkede emniyeti sağlamak için diğer silahlı kuvvetlerle iş birliği, istihbarat ve ordu ile İran'ın bağımsızlığını korumak için ve

¹³⁹ Muhammed Cevad Eresta, Negayi be Mebani'ye Tahliliye Nizam'e Cumhuriye Eslamiye İran, Bustane Kitap, Tahrán, 2012.

¹⁴⁰ Muhammed Cevad Eresta, a.g.e.

¹⁴¹ İran'ın dini lideri

¹⁴² Yürütme, kuvveye mucriye yani devlettir. Yasama, kuvveye mugannene (meclise şuraye İslami ve şuraye negehban), yargı ise kuvveye gezaiye'dir.

¹⁴³ İran İslam Cumhuriyeti Ordu Kanunu 3.ve 7. maddeler.

* Sıpah'ı Pasdaran'ı Engelaab'e Eslami

topraklarının bütünlüğünü sağlamak için iş birliği, İslam Cumhuriyetinin kanunlarını engelleyenler ile mücadele, felaketler karşısında ilk yardım faaliyetlerine katılma şeklinde ifade edilmiştir.

3.1.1. Velayet-i Fakih Teorisi ve Velayet-i Fakih (Rehberlik) Kurumu

İran’da anayasal yapı Velayet-i Fakih temel alınarak oluşturulmuştur. Bundan dolayı İran İslam Cumhuriyeti’nin siyasal mekanizmasını, işleyişini anlamak için Velayet-i Fakih teorisini doğru analiz etmek gerekmektedir.

Şii öğretisine göre gaybet döneminde Mehdi yerine yönetime geçen hiçbir yönetimi meşru görülmemektedir. Şii siyasal düşüncesinde siyasi ve dini otorite İmamlara^{*} aittir ve İmam’ın yokluğunda (gaybet döneminde) ise siyasal ve dini liderin kim olacağı sorunu uzun yıllar Şii siyasal düşüncesindeki tartışma konusu olmuştur.

Ayetullah Humeyni, 1970’te Necef’te verdiği Velayet-e Fakih; İslami Devlet^{**} başlıklı derslerinde "velayet-i fakih" teorisine yeni bir yorumla formüle ederek siyasal otoritenin din alimlerinin elinde olması gerektiğini ileri sürmüştür¹⁴⁴. Velayet-i Fakih’ten İslami bir yönetim oluşturma fikri Ayetullah Humeyni’ye aittir. Bu yüzden devrimin liderliğini üstlenmenin yanında aynı zamanda devrim sonrasında yeni yönetimin lideri de olmuştur¹⁴⁵.

1979’da İran İslam Cumhuriyeti kurulurken anayasal sistem, Velayet’i Fakih teorisi üzerine inşa edilmiş ve imamet eksenli Velayet-i Fakih anlayışı¹⁴⁶ 2 Aralık 1979’da gerçekleştirilen referandumla kabul edilen anayasada yerini almıştır.

Velayet-i Fakih, 12 İmam düşüncesinden kaynaklı olarak, kayıp İmamın yokluğunda İran İslam Cumhuriyeti’nde devlet ile halkın idaresinin Veli’ye Fakih’e yüklendiği ideolojik-teolojik bir

^{*} Ali b. Ebû Talib, Hasan b. Ali, Hüseyin b. Ali, Ali Zeynelabidin b. Hüseyin, Muhammed Bakır b. Ali, Ca’fer es-Sadık b. Muhammed, Musa el-Kazım b. Ca’fer, Ali er-Rıza b. Musa, Muhammed et-Takiyy b. Ali, Ali el-Hadi en-Nakiyy b. Muhammed, Hasan Askerî b. Ali ve Muhammed el-Mehdi b. Hasan olmak üzere oniki İmamdandır ibarettir.

^{**} Velayet’e Fakih: Hokümet’e Eslami

¹⁴⁴ Hamed Algar, **İslam and Revolution: Writings and Declarations of Imam Khomeini**, Berkeley: Mizan Press, 1981, s.47-49

¹⁴⁵ Seyyid Muhammed Haşimi, **Hukuk’e Esasi Cumhuri İslami İran**, Tahran: Neşre Mizan, 2005, s.3.

¹⁴⁶ kadivar.com, “Evvelin Nezeriye Ostad Muntezeri Derbareye Velayet’e Fakih” https://kadivar.com/?p=5568#_Toc297131000 (Erişim: 19.12.2018)

kurumdur. Bu kurum, 1989 yılında ise yapılan birtakım düzenlemelerle birlikte yeni bir forma kavuşmuştur. Ayetullah Humeyni'nin vefatının ardından anayasada yapılan değişiklik ile dini liderin taklid merciinde¹⁴⁷ olması şartı kaldırılmıştır. Böylece aslında Veli'ye Fakih'in görevi manevi rehberlikten ziyade daha siyasal bir kimliğe kavuşmuştur. Ayrıca 1979'da oluşturulan ilk Anayasada belirtildiği üzere –57. Madde- yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbiriyle ilişkilerini düzenleyen kurum Cumhurbaşkanlığı iken, 1989'da ki değişiklik ile söz konusu erklerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleme görevi Veli'ye Fakih'e verilmiştir. Veli'ye Fakih, anayasanın 107. maddesinde belirtildiği üzere halk tarafından seçilerek oluşturulan Uzmanlar Şurası* tarafından seçilmektedir. Velayet-i Fakih kurumunun İran devlet yapısı içerisinde en yetkili makam olması yeni kurulan devletin İslami niteliğe sahip oluşunu da bir tür güvence altına almıştır.

Yürütmenin başı olan Veli'ye Fakih'in yetkileri anayasanın 110. Maddesinde; rejimin genel politikalarını denetleme, savaş, barış ve seferberlik ilan etmek, 12 temsilciden oluşan Koruyucular Şurası'nın** ulemadan olan altı üyesini atamak, Devrim Muhafızları Ordusunun Başkomutanını ve Genelkurmay Başkanını atamak; yasama, yürütme ve yargı arasındaki ihtilafları çözmek, 'Şura-yı Ali-yi Gezaiye'nin*** başkanını atamak, referandumlara karar vermek şeklinde sıralanmıştır¹⁴⁸.

Bu yetkilerin yanında ayrıca ekonomik, sosyal, kültürel ve çok sayıda özel ya da devlete bağlı kurum ve kuruluşların kontrolünü sağlayan mekanizmanın Veli'ye Fakih olduğu göz önünde bulundurulduğunda İran'da yönetimde kilit rolün Veli'ye Fakih'te olduğu açıkça görülmektedir.

¹⁴⁷ “Müctehidler arasından en âlimini belirlemek mümkün değilse veya tesbit edip kendisine müracaatta bulunmak imkânı olmazsa daha alt seviyedeki bir kişi (mef-dül) merci seçilebilir. Taklîd-i meyyit (mer-ci öldükten sonra onun yazılı fetvalarına göre hareket etmek) câiz değildir. Ancak ölen âlimin ilim bakımından yaşayanlardan çok daha üstün olduğu kesin olarak biliniyorsa fetvalarına uyulabilir. Aynı anda birkaç merciin taklit edilmesi, ancak aralarından hangisinin daha âlim olduğunun ayırt edilememesi durumunda câizdir; fakat en âlim belirlenebildiğinde ona dönmek gerekir.” (Hamid Algar, “Merci’i Taklid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 29, s. 173.)

* Şoraye Khobregan

** Şoraye Negahban

*** ‘Hakimler Yüksek Kurulu’ olarak da ifade edilebilir.

¹⁴⁸ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 110 ve 113.

3.1.2. Cumhurbaşkanı (Reise Comhur) ve Yürütme

İran’da Cumhurbaşkanı halkın oyu ile dört yıl görevde kalmak üzere seçilmektedir¹⁴⁹. Cumhurbaşkanı’nın mutlaka erkek olması gerekmektedir ayrıca İran’ın resmi mezhebi olan oniki İmam Şia’sına bağlı olmalıdır¹⁵⁰. Cumhurbaşkanlığına aday olacak kişilerin gerekli şartlara uygun olup olmayışı Koruyucular Şurası tarafından incelenip, kabul ya da reddedilebilmektedir. Cumhurbaşkanı millete, Veli’ye Fakih’e ve İslami Şura Meclisi’ne karşı sorumludur¹⁵¹.

Anayasanın 126. Maddesinde belirtildiği üzere Cumhurbaşkanı ülkenin idari, bütçe, plan gibi işlerinden doğrudan sorumludur. Veli’ye Fakih’in yetkileri dışında kalan yürütmenin başı da yine Cumhurbaşkanıdır¹⁵². Bu yetki Cumhurbaşkanlığını makamını İran’da Veli’ye Fakih’ten sonraki en yüksek resmi makam kılmaktadır.

Ayrıca Devrim Yüksek Kültürü Meclisi’nin* ve Milli Güvenlik Yüksek Kurulu’nun** başkanlıklarını da Cumhurbaşkanı yürütmektedir. Bakanlar Kurulunun başında yer alan Cumhurbaşkanı, kurulun faaliyetleri noktasında Meclis’e karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı mazbatasını Veli’ye Fakih’ten alarak göreve başlamaktadır. İstifasını da yine Veli’ye Fakih kurumuna sunmaktadır¹⁵³.

3.1.3. Uzmanlar Şurası (Şura’ye Khobregan)

3 Ağustos 1979’da İran İslam Cumhuriyeti’nin anayasa taslağının düzenlemek üzere kurucu meclis olarak toplanan grup İlk Uzmanlar Şurası’dır. Anayasanın referandum ile kabulünün ardından söz konusu şura dağılmıştır. İkinci Uzmanlar Şurası ise 1982’de gerçekleştirilen seçimler neticesinde toplanmıştır. Bu meclis, Ayetullah Humeyni’nin vefatından sonra yeni Veli’ye Fakih’in atanması görevini yerine getirmiştir. Uzmanlar Şurası tüzüğü’nün ikinci maddesinde belirtildiği üzere şartlara

¹⁴⁹ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 116 ve 120.

¹⁵⁰ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 115.

¹⁵¹ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 122.

¹⁵² İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 113.

* Reyaset’e Şura’ye Engelab’e Eslami

** Şura’ye Ali Emniyet’e Melli

¹⁵³ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 130.

uygun fakihler arasından bir değerlendirme yapılarak yeni Veli'ye Fakih tayin edilir. Tayin edilen Veli'ye Fakih'in anayasasının 5. maddesinde ve 109. maddesinde belirtilen şartları kaybetmesi halinde, Uzmanlar Şurası Veli'ye Fakih'in yetkilerine son vermekle yükümlüdür.

Uzmanlar Şurası halkın oyları ile 8 yılda bir yapılan seçimler sonucunda belirlenmektedir. Seçime katılacak din alimlerinin gerekli şartları sağlayıp sağlamadığı ise Koruyucular Şurası tarafından denetlenmektedir¹⁵⁴.

Uzmanlar Şurası düzenli toplantıları* dışında yılda en az iki kez de Kum'da toplanmaktadır¹⁵⁵. Bu meclisin tüzüğü, üyelerinin seçimi, sayıları ve seçilme şartları İran İslam Cumhuriyeti Anayasasının 108. maddesinde belirtilmiştir.

3.1.4. Koruyucular Şurası (Şora'ye Negahban)

Koruyucular Şurası, İran'ın anayasal yapısı ile din arasındaki ilişkiyi kuran kurumdur. Bu şura halkın oyları ile iş başına gelen Milli Meclis'e meşrutiyet kazandırması¹⁵⁶ gücü ile sistem içerisinde din egemenliğinin halk egemenliğinden üstün olduğunu da ortaya koymaktadır¹⁵⁷.

Koruyucular Şurası meclisin koyacağı kanunların anayasaya ve İslam'a uygunluğunu yorumlamaya yetkili¹⁵⁸ tek organ olmasının yanında İran'ın dış politikasında belirtilen hedeflere riayeti denetleme konusunda da önemli bir gücü elinde tutmaktadır. Bu şuranın üyeleri 6 yıl için seçilmektedirler ve ilk 3 yılın ardından kura yöntemi ile üyelerin yarısı değiştirilerek yerlerine yeni üyeler seçilmektedir¹⁵⁹.

¹⁵⁴ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 108-110.

* Düzenli toplantılar Tahran'da yapılmaktadır.

¹⁵⁵ İsmail Safa Üstün, **Humeyni'den Hamaney'e İran İslam Cumhuriyeti Yönetim Biçimi**, İstanbul: Bileşik Yayıncılık, 1999, s.36

¹⁵⁶ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, 93. Maddesinde belirtildiği üzere.

¹⁵⁷ C.M. Lake, "The Problems Encountered in Establishing an Islamic Republic in Iran 1979-1981", **Bulletin (British Society for Middle East Studies)**, Cilt 9, Sayı 2, 1982, s.148.

¹⁵⁸ 94. Ve 96. Maddeleri gereğince (İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989).

¹⁵⁹ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 92.

Anayasanın 99. Maddesinde belirtildiği üzere Koruyucular Şurası, seçimleri ve halk oylamalarını denetlemekle görevlidir. Koruyucular Şurası ayrıca Cumhurbaşkanı, Uzmanlar Şurası üyeliği seçimleri ve İslami Şura Meclisi seçimlerine nezaret etmekle görevlidir.

3.1.5. Düzenin Yararını Teşhis Konseyi (Mecme'e Teşhis'e Meslahat'e Nezam)

Düzenin Yararını Teşhis Konseyi, İslami Şura Meclisi ile Koruyucular Şurası arasında çıkan ihtilafları çözmek için 1988'de danışma kurulu olarak oluşturulmuştur. Kısa süre sonra ise siyasi danışmanlık görevini yerine getiren kurum anayasa değişikliği ile ülkenin milli çıkarları ile şer'i hükümler arasında dengeyi sağlamakla görevli anayasal bir kurum haline gelmiştir*.

Konsey, Veli'ye Fakih'in atadığı daimî ve geçici üyelerden oluşmaktadır. Üyeler Koruyucular Şurası, yasama, yürütme ve yargı başkanlarından altı din alimi üyesi ve Veli'ye Fakih'in atadığı diğer üyelerden oluşmaktadır¹⁶⁰. Düzenin Yararını Teşhis Konseyi'ne cumhurbaşkanı başkanlık etmektedir. Heyet kendi oluşturduğu komisyonlar aracılığı ile faaliyetlerini sürdürmektedir¹⁶¹. Düzenin Yararını Teşhis Konseyi ayrıca ülke siyasetinin belirlenmesin noktasında Veli'ye Fakih'e danışmanlık görevini sürdürmekle yükümlüdür¹⁶².

3.1.6. İslami Şura Meclisi (Mecles'e Şora'ye Eslami) ve Yasama Süreci

İran İslam Cumhuriyeti devletinin yasama organı olan Meclis, devrimden önceki süreçte Milli Meclis iken Ayetullah Humeyni'nin emriyle ismi İslam Meclisi olarak değiştirilmiştir. Anayasanın 63. maddesi gereğince Meclis üyelerinin seçimleri yasama dönemi bitmeden gerçekleştirilmektedir. 15 yaşını doldurmuş ve akıl baliğ olan her İran vatandaşı meclis üyelerinin seçimlerinde oy kullanma hakkına sahiptir¹⁶³.

* 1989 tarihli anayasa değişikliği ile.

¹⁶⁰ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 112.

¹⁶¹ Düzenin Yararını Teşhis Konseyi İç Tüzüğü, 4. Madde.

¹⁶² İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 110.

¹⁶³ İranhr.net, “Sherte Sinni Reh Dehendıgan”, <https://iranhr.net/fa/print/5/2890/> , Erişim Tarihi: 8 Mart 2019.

Dört yıl görevde kalmak üzere seçilen 290 üyeden oluşan Meclis'te Asuri ve Keldani Hristiyanlar bir temsilci, Ermeni Hristiyanlar* birer temsilci, Museviler ve Zerdüştlar birer temsilci ile temsil edilmektedirler¹⁶⁴.

İslami Şura Meclisi Bakanlar Kurulu oluşturulurken her bakan için ayrı ayrı güvenoyu verme yetkisine sahiptir. Bakanlar Kurulu faaliyetlerini sürdürürken her türlü ihtilafta ve sorun karşısında İslami Şura Meclis'inden güvenoyu isteyebilmektedir¹⁶⁵. İslami Şura Meclisi, anayasada çizilen sınırlar çerçevesinde her türlü sorunun çözümüne ilişkin kanun koyabilmektedir¹⁶⁶.

Ayrıca Meclis, cumhurbaşkanı, bakan ve bakanlar kurulu hakkında gensoru önergesi verebilme gücüne de sahiptir.¹⁶⁷ Bu güç, meclisi yürütme karşısında daha güçlü kılmaktadır. Bu durum güçlü meclis ve halk egemenliği arasında kurulan ilişkide, meclisin yürütme organlarıncı olası mutlakıyetçi bir güce dönüşümünü engelleyeceği şeklinde de değerlendirilmektedir¹⁶⁸.

3.1.7. İran İslam Cumhuriyeti'nde Yargı

İran İslam Cumhuriyeti'nde yargı, ülkede toplumsal ve bireysel adaleti sağlamakla görevlidir. İran İslam Cumhuriyeti anayasasında yargı erkinin İslami sistem içindeki kritik görevi açıkça belirtilmiştir. Anayasanın 157. maddesine göre Veli'ye Fakih yüksek yargı başkanını atama ve azletme yetkisine sahiptir. Yargı içerisindeki idari ve mali işler Yargı Yüksek Şurası tarafından yerine getirilmektedir.

* Güneydeki ve kuzeydeki Ermeni Hristiyanlar.

¹⁶⁴ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 64.

¹⁶⁵ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 87.

¹⁶⁶ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 71.

¹⁶⁷ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 88-89.

¹⁶⁸ Mehran Kamrava, **The Political History of Modern Iran: From Tribalism to Theocracy**, London: Praeger Publishers, 1992, s.92.

Yargı organının diğer erklere karşı sorumluluğu yoktur. Yargı, yürütmenin faaliyetlerini denetlemekle sorumludur¹⁶⁹. Yargı ayrıca gerekli görüldüğü takdirde hükümet üyelerini ve cumhurbaşkanı da yargılama gücüne sahiptir¹⁷⁰.

Yargının önde gelen diğer görevlerini ise yargılamaların kanunlara göre yapılıp yapılmamasını denetlemek¹⁷¹, memurların çalışma ve faaliyetlerini denetlemek¹⁷², vatandaşların devlet görevlileri hakkındaki yazılı şikayetlerini kabul etmek şeklinde sıralamak mümkündür.

3.2. Devrim Ardı Süreçte İran'ın Dış Politikası

1979 İran İslam Devrimi'nin ardından İran'ın dış politika kimliğini belirleyen unsurlar iç politikadan bağımsız olarak şekillenmemiştir. Uluslararası siyasi çevrelerce gerek yakın gerek uzak coğrafyada İran İslam Devrimi'nden sonra dile getirilen argüman her zaman İran'ın “devim ihraç” edeceği şeklindeki söylem olmuştur. İran'ın dış politikası devrim ardı süreçte iç politika dinamikleri ile ilişkili ve devrimin öne çıkan özelliklerinin etkili olduğu bir dış politika şeklinde oluşmuştur.

İran'ın Ayetullah Humeyni dönemi dış politikasında Beni Sadr ve Mehdi Bazergan'ın liderliğinde 1979-1981 yıllarında Sovyet karşıtı ve Batı eğilimli olmakla birlikte tarafsız bir tutumun sergilendiği belirtilmektedir¹⁷³. 1985'e gelindiğinde ise daha radikal adımların atıldığı fakat Irak-İran Savaşı'nın gidişatının değişmesiyle idealist bir çizgiden ziyade daha realist bir çizgiye kayma söz konusu olmuştur. 1985'ten Ayetullah Humeyni'nin vefatına kadar ki süreçte ise radikal kararları ile ön plana çıkan din adamlarının yerine daha ılımlı isimlerin etkin olmaya başladığı bir süreç görülmektedir¹⁷⁴.

¹⁶⁹ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 158.

¹⁷⁰ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, 110. ve 140. Maddeler.

¹⁷¹ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 161.

¹⁷² İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Son Düzenleme Tarihi: 1989, Madde 173.

¹⁷³ Gökhan Çetinsaya, “Rafsanjani'den Hatemi'ye İran Dış Politikasına Bakışlar”, **Türkiye'nin Komşuları**, (Der. Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel), Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s.297.

¹⁷⁴ Humeyni dönemi dış politikası için bkz. Nasır Esedi, “Charcubi Tehlili Beraye Berresiye Goftmane Siyasete Kharici Emam Khomeyni”, **Feslnameye Rabordi Siyaset**, 2015, s.9-35.

Tam bağımsızlık, anti-emperyalizm ve İslam kimliğine öncelik verilmesi gibi unsurlar göz önünde bulundurduğunda devrimin ardından İran'ın dış politikada köklü değişikliklere gidildiği açıkça görülmektedir.

İran'ın 19. yüzyılda İngiliz ve Rus sömürgesi haline gelmesi ve ardından ABD destekli Şah rejimiyle yönetilmesinden sonra 1979'da sömürgecilikten ve diğer güçlerin tahakkümünden kurtulması İran'ın dış politikasında tam bağımsızlık ilkesinin güçlü bir şekilde benimsemesinin önemli nedenlerindendir.

Statükocu ve muhafazakâr bir devlet olmaktan çıkıp ilerici ve radikal/devrimci bir ülke olan İran, evrensel ve ideolojik boyutu ağırlık kazanan bir dış politikaya sahip olmuştur¹⁷⁵. İran'ın dış politikasında benimsediği bir diğer kimlik olan anti-emperyalizm, İran'ın geçmişte sıkı ilişkiler içerisinde olduğu ABD ve İsrail ile ilişkilerinin değişmesine yol açmıştır. İran, ABD ile SSCB'nin lideri olduğu blokların yerine bu bloklar dışında kalan ülkelerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Özellikle İsrail ile ilişkilerin kesilip yerine Filistin Kurtuluş Örgütü ile yakın ilişkilerin geliştirilmesi İran'ın yeni dış politikasının ne yönde seyredeceğine dair önemli ip uçları vermiştir. İran'ın bu tutumu bir diğer dış politika kimliği olan devrimin ihracıyla da ilişkili olarak değerlendirilebilir. Ayetullah Humeyni'nin hem kendi ifadelerinden hem İran Anayasası'nda da açıkça belirtildiği üzere¹⁷⁶ İran'ın dış politikasının temel amaçlarının belirleyen iki önemli unsur mevcuttur. Bunlar; “Ne Doğu ne Batı”¹⁷⁷ sloganıyla da içselleştirilen Doğu ve Batı'nın gündelik yaşamındaki dini inanç eksikliğinden dolayı reddedilmesine dayandırılmaktadır. Arı ise, her iki kutbu da reddetmeye karşılık İran'ın devrimi diğer ülkelere yaymasıyla bölgede etkin güç olmaya zemin hazırladığını ileri sürmüştür¹⁷⁸. İran'ın ileri sürülen “devrim ihracı” amacının komşu ülkeler

¹⁷⁵ Çetinsaya, *Rafsanjani'den Hatemi'ye İran Dış Politikasına Bakışlar*, s.296.

¹⁷⁶ İran İslam Cumhuriyeti Anayasasının 11. maddesine göre; ‘Tüm Müslümanlar tek bir millettir. İran İslam Cumhuriyeti İslam dünyasının siyasal, ekonomik ve kültürel birliğini sağlamaya çalışmalıdır’ ifadesi yer almaktadır. İran'ın dış politikasına bakıldığında bu ifadenin İran'ın dış politika kimliklerinden olduğu ve dış politikasının yol haritasını ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

¹⁷⁷ İran devrim sonrasında “Ne Doğu ne Batı” sloganını kendisine temel slogan olarak benimsemiştir. Bkz. Stephen C. Fairbanks, “Iran: No Easy Answers”, *Journal of International Affairs*, Vol: 54, No: 2, 2001, s. 448.

¹⁷⁸ Arı, *Basra Körfezi ve... a.g.e.*, s.147.

için ve özellikle bölgede yoğun Şii nüfusa sahip ülkeler* için bir tedirginlik oluşturmuştur. Devrim ihracı noktasında Şii yoğunluğa sahip ülke nüfuslarının çoğunlukla Şiiliğin farklı fırkalarından olmaları Caferi** inancın hüküm sürdüğü İran için bir handikap oluşturmuştur.

Özellikle devrim ihracı konusunda tetikleyici bir unsur olan dünya topraklarını sınıflandırmaya yönelik bakış açısı dikkat çekicidir. İslam Cumhuriyeti anlayışına göre, dünya toprakları iki grup olarak ayrılmaktadır. Bunlar; İslam düşünce ve topluluğunun hâkim olduğu Dar'ül İslam toprakları ve Müslüman olmayanların hâkim oldukları Dar'ül Harp topraklarıdır. Bu bakış açısından hareketle Dar'ül Harp bir savaş alanıdır ve başarı elde edilene kadar da mücadeleye devam edilmelidir¹⁷⁹. Devrimden sonra Türkiye'de İran İslam Devrimi'nin etkisinde kalan bir grup İslami hareketlerin de benzer tutum içerisinde olup Dar'ül Harp gerekçesi ile Cuma namazlarına iştirak etmedikleri bilinmektedir.

3.2.1. Devrimin İslam Dünyasına ve Türkiye'ye Etkisi

İran İslam Devrimi tüm dünyada ses getiren bir devrim olmuştur. Devrim özellikle Ortadoğu ülkelerinde dönemin rejimlerine yönelik ciddi bir tehdit olarak görülmüştür. Devrimin şekillenme açısından taşıdığı ayırt edici özelliği ve yeni bir siyasal model sunuyor olması bölge ülkeleri üzerindeki etkisinin anlaşılması hususunda önemlidir. Devrim ardı süreçte Türkiye'deki ve bölgenin diğer ülkelerindeki İslami grupların iç ve dış politikada önemli aktörlere dönüşmeye başlaması da devrimin etkisinin tahlili açısından önemli argümanlardır.

İran İslam Devrimi bölge ülkeleri üzerinde doğrudan bir etki yaratırken, coğrafik olarak İran'a yakın bölgelerde yer almasa bile devrimin doğurduğu sonuçlar itibariyle devrimin etkisinde kalan

* Bölge ülkelerindeki Şii nüfusun oranları; İran %90, Irak %64, Azerbaycan %74, Bahreyn %70, Yemen %70, Kuveyt %30, Lübnan %35–40, Afganistan %19, Pakistan %20, Katar %20, Suriye %11–12, BAE %16, Suudi Arabistan %5, Tacikistan %5 şeklindedir. Bkz. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html>. (Erişim: 28.12. 2018)

** İran anayasasında resmi dinin İslam olduğu belirtilmekle birlikte onu takiben geçen 'Jafari Asna Ashari' ifadesiyle de Caferiliğin resmi dini görüşleri olduğu kabul edilmiştir.

¹⁷⁹ Atilla Eralp ve Özlem Tür, "İran'la Devrim Sonrası İlişkiler", **Türkiye ve Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik**, Meliha B. Altunışık (Der.), İstanbul: Boyut Yayınları, 1999, s.83.

lkeler de olmuştur. Birbirine yakın coğrafyalarda bulunan ülkeler üzerinde özellikle devrim ihracı konusunda ciddi bir etkilenmeden söz edilebilmektedir. Tunus, Lübnan, Mısır, Irak, Libya, Afganistan, Türkiye gibi ülkeler devrim ihracı konusunda doğrudan etkileşimlerin yaşandığı ülkelerdir. Bu ülkelerin sınırları içerisinde etkili olan İslami gruplar, devrimden doğrudan etkilenmeleri nedeniyle, dönemin siyasal iktidarları açısından birer tehdit olarak görülmüş ve kendilerine yönelik çeşitli kısıtlamalar ve baskılar uygulanmıştır.

Öte yandan İran'ın sahip olduğu yoğun Şii nüfus ve devrimi gerçekleştiren kadronun Şii din alimler olması nedeniyle Sünni kimliğin ağırlık gösterdiği bazı ülkeler ise İran'da kurulan yeni rejime yönelik karşıt bir refleks göstermeye başlamışlardır.

Türkiye ile ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda siyasi temelli ilişkilerde belirleyici olurken; dini, mezhebi konular ise toplumsal boyutta devrime ve devrim ardı süreçte kurulan yeni siyasal otoriteye karşı oluşturulan olumlu ve olumsuz algıda etkili olmuştur. İran'da kurulan yeni rejimin Türkiye'deki laik anayasal yapıya ilişkin olumsuz eleştirilerine rağmen ekonomik temelli ilişkilerde ise ciddi bir değişiklik söz konusu olmamıştır.

Ayrıca yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti rejimi taşıdığı özellikler ve ortaya koyduğu dış politika kimlikleri itibariyle de uluslararası arenada dikkat çekmiştir. Nitekim Irak ile girilen uzun süreli savaşı da yine devrimin hem bölge ülkeleri açısından hem de uluslararası konjonktür açısından yarattığı etkinin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

3.2.2. İslam Dünyasının* Devrime Bakışı

İran İslam Devrimi'nden yalnızca Müslüman ve komşu ülkeler değil, bölge üzerinde ulusal çıkarları söz konusu olan diğer gler de etkilenmişlerdir. Dolayısıyla devrimin etkileri ve devrimin nasıl anlamlandırıldığı üzerinde durulurken İran'ın komşu ülkeleri ya da bölgedeki ülkelerin gelişmelere yaklaşımlarının yanında uluslararası alanda diğer g sahipleri tarafından da devrimin nasıl tanımlanıp, anlamlandırıldığı üzerinde durulması gerekmektedir.

* İslam Dünyası ifadesi ile kastedilen yoğun olarak Müslümanların yaşadığı ülkeler ve bu ülkelerin devrime yönelik yaklaşımlarıdır.

Ruhullah Ramazani, Amerika ve Sovyetler kendi ideolojilerine yaygınlık kazanmak istemelerine karşın İran'ın ise İslam Devrimi ile birlikte İslam'ı dünyaya hakim kılmak istediğini ileri sürmüştür. Ramazani'ye göre İran'ın dış politikasının kökeni Ayetullah Humeyni'nin İslam tefsiridir¹⁸⁰.

Ferheng Recai ise, İran'ın devrimden sonraki dış politikası göz önünde bulundurulduğunda İran'ın amacının bir ütopya adeta bir medine-i fazile yaratmak olduğunu belirtmiştir. Recai, bu bakış açısı ile devrimin diğer ülkeleri etkisi altına alıp benzer taban hareketlerinin harekete geçirilmesinin hedeflendiğini ve İran'ın gerçekleşen devrim ile bölgede yeniden söz sahibi olmak istediğini ifade etmiştir¹⁸¹.

İran İslam Devrimi'nin bölge ülkeleri üzerinde oluşturduğu etki incelendiğinde Irak'taki etkisi şaşırtıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Çünkü Irak toplumunun kültürel ve dinsel olarak İran toplumu ile arasındaki benzerlik ve yakınlık daha ileri düzeyde bir etki oluşturacağı beklenmesine rağmen sonuçlar beklentiyi karşılamamıştır. Bu duruma zemin hazırlayan faktör ise Irak'ın izlediği politikalar olmuştur. Irak, söz konusu dönemde muhalif Şii liderleri siyaset arenasında etkisiz bırakmış ve Şii grupları merkeze bağlayıcı stratejiler izlemiştir. Bu adımlar ise devrimin Irak üzerindeki etki gücünde azalma meydana getirmiştir¹⁸².

Fars Körfezi bölgesinde ise krallıklar ile yönetilen ülkelerin İran'dan etkilenip devrim yapacakları beklentisi oluşmuştur fakat bu beklenti gerçekleşmemiştir. Bu duruma gerekçe olarak ise Ayetullah Humeyni hükümetinin devrimden sonra giderek radikalleşmesi gösterilmiştir. Özellikle Irak-İran Savaşı sürecindeki radikalleşme, Fars Körfezi ülkelerinin devrime ve İran'a temkinli yaklaşımlarına neden olmuştur. David E. Long, devrimin Fars Körfezi ülkeleri ve Arabistan üzerindeki etkisini tahlil ettiği makalesinde, bir diğer neden olarak ise bölge ülkelerinin iç ve dış

¹⁸⁰ Ruhullah Karger Ramazani, "Sudure Engelabe İran: Siyaset, Hed'af ve Vesayel", Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan, 2003, s.55-75

¹⁸¹ Ferheng Recai, **İdeoloji ve Cehanbiniye İrani: Sudure Ferhengiye Engelab**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi'ye Eslam ve İran, 2003, s.77-92.

¹⁸² Philip Robins'in, "Irak: Tedithaye Nezami ve Parsokhaye Rejim", **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi'ye Eslam ve İran, 2003, s.93-109.

güvenlik tehdidi gerekçesi ile Şiilere yönelik baskılara işaret etmiştir¹⁸³.

İran'ın devrim ardı süreçte Lübnan ile ilişkileri incelendiğinde, Lübnan'a ekonomik alanda verdiği destek ön plana çıkmaktadır. Özellikle kentleşme çalışmalarında sağladığı alt yapı desteği dikkat çekmektedir. İran İslam Cumhuriyeti sağladığı sosyal hizmetler ile sadece Hizbullah kanalı ile değil diğer grupların desteğini de alacak faaliyetlerde bulunmuştur. Augustus Richard Norton, İran'ın Şahlık rejimine son verip, anti-emperyal bir politika izlemesini Hizbullah ve diğer gruplar açısından bir rol model olarak gördüğünü ileri sürmüştür¹⁸⁴.

İran İslam Devrimi'ni Mısır'da Müslüman Kardeşler, radikal gruplar, öğrenci örgütleri, İslami sol gruplar bir coşku ile karşılamış ve dönemin mevcut rejimini değiştirebileceklerine dair inançları güç kazanmıştır. Mısırlılar, bunu gerçekleştirmek için halkı topyekûn harekete geçirecek güce sahip liderlere ihtiyaç duymuşlardır. Şahruh Akhavi, bu grupların devrimin yolundan ve ruhundan ilham aldıklarını fakat İran modelinden farklı bir yönetim modeli ortaya koymak istediklerini belirtmiştir¹⁸⁵.

Devrimin Tunus ve Libya'da oluşturduğu etki birbirine benzerlik göstermektedir. Tunus'ta Habib Burgiba yönetimi, Libya'da ise Muammer Kaddafi yönetimi, İran İslam Devrimi'ni kendi rejimleri açısından tehdit olarak görmüşlerdir. Rejimlerin bu yaklaşımlarına karşın hem Libya'da hem de Tunus'taki İslami gruplar devrimin bir rol model olacağına inanmışlardır. İran İslam Cumhuriyeti'nin etkisi göz önünde bulundurulduğunda Lübnan'dakine benzer bir etkiyi bu ülkelerde gözlemlemek mümkün olmamıştır. Kaddafi kendisine muhalif İslami grupları iç politikada pasifi hale getirmiş ve kendi İslami yaklaşımını hâkim kılmayı amaçlamıştır. Burgiba ise İran İslam Devrimi'nden etkilenen grupların İran'dan destek aldıklarını ileri sürmüş ve bu

¹⁸³ David E. Long, "Bastabe Engelabe İran Ber Şebe Cezire Erebian ve Keşverhaye Khalice Fars", **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi'ye Eslam ve İran, 2003, s.111-127.

¹⁸⁴ Augustus Richard Norton, "Lübnan: Cidale Dakhili ve İrtibat Ba İran, Engelabe" **İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi'ye Eslam ve İran, 2003, s.129-151.

¹⁸⁵ Şahruh Akhavi, "Bastabe Engelbe İran Ber Mesr", **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi'ye Eslam ve İran, 2003, s.153-170.

grupları “Humeynici (Humeynist)” şeklinde tanımlamıştır¹⁸⁶.

Öte yandan Tunus’ta dönemin İslami hareketlerinden en etkin sayılabilecek İslami Eğilim Hareketi ve bu hareketin lideri Raşit Gannuşi 1979’da İran’da İslam Devrimi’nden sonra güçlenmeye başlamıştır. Bu durum dönemin Türkiye basını tarafından “Tunus’ta Humeyni Gölgesi” şeklinde yorumlanmıştır¹⁸⁷.

Afganistan, İran’ın sınır komşusu olsa bile, Afgan Mücahidler Sünni kimliklerine öncelik vermeleri nedeniyle devrimden cüz’i oranda etkilenmişlerdir. Buna karşın Afganistan’da %15’lik bir Şii nüfus devrimden etkilenmiştir. Özellikle Şeyh Asıf Muhsini’nin liderliğindeki İslami Hareket grubu devrimden en fazla etkilenen gruplar arasındadır¹⁸⁸.

Martha Brill Olcott, İran İslam Devrimi’nin Orta Asya’ya etkisini incelediği makalesinde “Eminim ki, İran Devrimi Orta Asya’yı etkiledi; özellikle Orta Asya’da İran’ın radyo yayınlarını dinleyen gruplar devrimin etkisinde kaldılar.” şeklindeki ifadelerle yer vererek, devrimden etkilenen grupların geçmiş ile güçlü bağları koruyan aynı zamanda dönemin şartları ile uyumlu İslami bir hükümet istediklerini belirtmiştir¹⁸⁹.

John Esposito ve James P. Piscatori İran İslam Devrimi’nin dünyaya etkisini değerlendirirken Lübnan ve Bahreyn’e doğrudan müdahalede bulunduğu; Mısır, Tunus, Nijerya, Sovyetler, Pakistan ve Filipinler’de bu ülkelerin bünyesindeki İslami gruplara destek verdiğine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca İran’ın Mısır, Sudan, Malezya ve Endonezya gibi ülkelerde İslami grupların siyasi alanda harekete geçmelerinde tetikleyici rol oynamaktır¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Lisa Anderson, “Tunis ve Libi: Vakonuşa’i Be Terikate Eslami”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003, s.171-190.

¹⁸⁷ Cumhuriyet, “Tunus’ta Humeyni Gölgesi”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 09.10.1987, s.3.

¹⁸⁸ Olivier Roy, “Mucahidin ve Ayendeye Afganistan”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003, s.191-215.

¹⁸⁹ Martha Brill Olcott, “Asya’ye Merkezi Şurevi: Aya Moskov Ez Nufuze İran Mi Herased?”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003, s.217-242.

¹⁹⁰ John Esposito, James P. Piscatori, “Bastabe Cehaniye Engelabe İran: Çeşmendaz Hetme Şia”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003, s.325-337.

Bununla birlikte İran’da gerçekleşen devrimin olası etkilerine karşı Irak, Mısır, Tunus, Endonezya ve Türkiye gibi ülkelerdeki rejimler kendi bünyelerindeki İslami grupları rejim açısından olası bir tehdit ve tehlike oluşturacağı düşüncesinden hareketle pasifize etmeye başlamışlardır¹⁹¹.

Fethi Abdulaziz, “Humeyni: Alternatif İslam” başlıklı eserinde devrimi “Humeyni devrimi” şeklinde ifade etmiş ve devrimin İslami bir fırkanın başka bir İslami fırka aleyhinde kullanabileceği bir devrim olmadığını altını çizmiştir. Abdulaziz ayrıca devrimi ortak inanç ve tüm Müslümanların bir araya toplanmasına davet şeklinde değerlendirmiştir¹⁹².

3.2.3. İran İslam Devrimi ve Türkiye

İran ile Türkiye’nin komşu iki ülke olmalarının yanında siyasal, kültürel, tarihsel yakınlıklarının da söz konusu olması, Türkiye’nin İran İslam Devrimi’nden yoğun olarak etkilenmesine sebebiyet vermiştir¹⁹³. İki ülke arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda, İran İslam Devrimi’nin ardından belli noktalarda değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Hem iç politikada hem de dış politikada devrimden önce bir benzerlik söz konusuyken devrimin ardından bu durum tam tersi bir hal almıştır.

Burada rejimlerin seküler ve İslam Cumhuriyeti olarak farklılık göstermeleri temel bir ayrım olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülkenin dış politikalarında da derin farklılıklar söz konusu olmuştur. Türkiye Batı ile iş birliği içerisinde iken, İran İslam Cumhuriyeti özellikle Amerika ile büyük ihtilaflar yaşamıştır. Ayrıca devriminde etkisi ile Türkiye’de İslamcılık temelli fikir akımlarının etkinlik kazanması, Türkiye’nin İran’daki rejime muhalif grupları desteklediği yönündeki iddialar, Kürtler, Pantürkizm ve İsrail-Türkiye ilişkileri gibi hususlar da Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile İran İslam Cumhuriyeti Devleti arasındaki ilişkilerde belirleyici olmuştur. İşaret edilen bu

¹⁹¹ Gehreman Porbonab, “Tesire Engelabe Eslami Ber Torkiye”, **Feslname Mutalaete Khavermiyane**, Sayı 4, Tahran, 2000, s.73-100.

¹⁹² Fathi Abd al Aziz, Khomeini: al-Badil al-İslam (Cairo: Dar al- Itisam, 1979), 48-49-59, Cited in Machpur and Rousillon, 45,54.

¹⁹³ Zare, s.291.

farklılıkları ile birlikte Türkiye-İran ilişkilerinde Osmanlı-Safevi dönemindeki gibi çatışmaların yaşandığı bir ilişki söz konusu olmamıştır¹⁹⁴.

Türkiye’de yaşanan 12 Eylül askeri darbesi, İran ile Irak arasında yaşanan sekiz yıllık savaş, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi gelişmeler de iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinde dönemin etkili olan gelişmelerdendir.

1979’da İran’da kurulan yeni rejimin Sovyet karşıtı oluşu Türkiye ve müttefiki olduğu ülkeler tarafından olumlu karşılanmıştır. İran’ın bu yaklaşımının da etkisiyle devrimin hemen sonrasında Türkiye 13 Şubat 1979’da İran’daki rejim değişikliğine dair yapıcı açıklamalarda bulunmuştur. Üst düzey ilk mesaj dönemin başbakanı Bülent Ecevit tarafından İran’a gönderilmiştir. Ecevit, Türkiye’nin İran’a yönelik desteğini şu sözlerle ifade etmiştir¹⁹⁵:

“Komşumuz ve dostumuz İran’da yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin kardeş İran halkına hayırlı olmasını dilerim. Türkiye, İran’daki olayların gelişimini, başka ülkelerin içişlerine karışmama kuralına titizlikle uyarak izlemiştir. Uzun bir devlet deneyimine sahip olan İran halkının tüm sorunlarını kendi özgür iradesiyle çözebilecek yetenekte olduğu ve halkın siyasal erginliğinin bunu sağlayacak düzeyde bulunduğu, olaylar içinde kanıtlanmıştır.

Türkiye ile İran arasında, komşuluğun ötesinde, tarihsel ve kültürel bağlar ile ortak manevi değerlerden kaynaklanan bir yakınlık vardır. Hükümetimiz İran’daki yeni yönetimle ilişkilerini, ülkelerimiz arasındaki bu yakınlığa ve geleneksel dostluğa uygun biçimde geliştirmeye özen gösterecektir. İlişkilerimizdeki gelişme, inanıyorum ki, bölge barışı ve huzuru açısından da önemli bir etken olacaktır.”

Ecevit, mesajıyla herhangi bir ihtiyaç durumunda Türkiye’nin İran’a destek olacağı bilgisini paylaşmıştır. Türkiye’nin bu yaklaşımının altında yatan nedenlerin başında İran’ın iç

¹⁹⁴ Hamid Ahmedi, **Revabite Ferhengiye Cumhuriye Eslamiye Iran ve Emsayegan (Mutalehe Moridi: Keşvere Torkiye)**, Tahran: Pejoyeşgahe Ferhenge Honer ve İrtibatat, 2011, s.105-108.

¹⁹⁵ Tülümen, İran Devrimi Hatıraları, s.65.

denklemlerinden kaynaklanabilecek bir kargaşa bölgede doğabilecek bir otorite boşluğu ve bu durumda Türkiye'nin güvenlik temelli sorunlarının ortaya çıkması olmuştur¹⁹⁶.

İran İslam Devrimi'nin Türkiye üzerinde siyasal, ekonomik, toplumsal ve dinsel/mezhepsel olarak çeşitli etkileri görülmektedir. İran İslam Devrimi toplumsal taban nezdinde yalnızca İslami gruplar üzerinde değil, Türkiye'deki sol gruplar üzerinde de ciddi bir etkiye neden olmuştur. Zira devrimin anti-emperyalist, anti-batıcı bir kimliğe sahip oluşu Türkiye'deki sol grupların da İran'daki gelişmelere karşı sempati duymalarına zemin hazırlamıştır¹⁹⁷.

3.2.3.1. Siyasi ilişkiler

İran ile Türkiye arasındaki siyasi ve güvenlik temelli ilişkilerde Pantürkizm ve Kürtler başlığı ön plana çıkmaktadır. Yoğun bir Kürt nüfusun yaşadığı İran'da olası bir Kürt ayaklanmasının Türkiye sınırları içerisine de sıçrama ihtimali Türkiye'nin endişe nedenlerinden olmuştur¹⁹⁸. Öte yandan İran Azerbaycan konusunda endişeli bir tavır sergilemiştir. Çünkü Türkiye'nin destekleyebileceği bir "Azerbaycan Milliyetçiliği" yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti devleti için bütünlük ve güvenlik sorunu doğurabilecektir. Ayrıca söz konusu dönemde dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün'ün Tahran'a yapmış olduğu resmi ziyaret sonrasında Azeri kökenli Ayetullah Şeriatmedari ile görüşmesi de İran'ın endişelerini arttırmıştır¹⁹⁹.

Türkiye-İran arasındaki Pantürkizm meselesi Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri devam eden bir sorun olmuştur. Türkiye'deki Pantürkizmcilerin yaklaşımları ve bu bakış açısına sahip grupların yayınevlerinin İran'ın tarih, kültür ve medeniyetine ilişkin olumsuz içeriklere sahip yayınları neşretmeye başlaması da İran-Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilere neden olmuştur. Belli gruplar tarafından sergilenen bu yaklaşım, devletler arası düzeyde Türkiye'nin İran'a yönelik dış politikasına doğrudan etki etmemiştir. Azerbaycan ve olası bir Kürt ayaklanması iki ülke arasındaki güvenlik temelindeki ilişkilerini şekillendirmiştir. İran ile Türkiye arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyen bir diğer unsur ise Türkiye'nin İsrail ile devam eden ilişkisi olmuştur. Türkiye'nin

¹⁹⁶ Çetinsaya, "Türk-İran ilişkileri", s.149.

¹⁹⁷ Zare, s.291.

¹⁹⁸ Zare, s.290.

¹⁹⁹ Atay Akdevelioğlu ve Ömer Kürkçüoğlu, *Orta Doğu İle İlişkiler*, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.286

Müslüman bir halka sahip ülke olarak İsrail'in varlığını resmen kabul etmiş olması İran'ın Türkiye'ye yaklaşımını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca söz konusu dönemde İsrail'in Türkiye ziyaretleri sırasında İran'a yönelik tehditlerde bulunması da İran'daki basın yayın organlarınca sert bir şekilde eleştirilmiştir²⁰⁰. Öte yandan İran'da yeni kurulan rejime muhalif isimlerin Türkiye'de olması, Türk diplomatlarına yönelik suikastlarda İran'ın ilişkili olduğu yönündeki iddialar, mezhepsel ve etnik problemler, Türkiye'nin Batı ile yakın ilişkileri şeklinde sıralanabilecek faktörler Türkiye ile İran ilişkilerinin inişli çıkışlı bir şekilde devam etmesine sebebiyet vermiştir.

3.2.3.2. Ekonomik İlişkiler

İran İslam Devrimi'nden sonraki süreçte Türkiye ile İran arasındaki ekonomik temelli ilişkiler, devrimden kısa bir süre sonra başlayan Irak-İran Savaşı ile bağlantılı olarak şekillenmiştir. Türkiye, Irak-İran Savaşı'nda tarafsız bir politika izlemiş ve İran'a yönelik ekonomik ambargoya dahil olmamıştır. 1980 darbesinin ardından Türkiye, ekonomide özelleştirmeye ve ihracata yönelik liberal bir politika izlenmeye başlamıştır²⁰¹. Darbenin ardından söz konusu politikaların da etkisiyle iki ülke arasındaki ekonomik temelli ilişkiler İran, Türkiye ve Pakistan arasındaki Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü, imzalanan yeni antlaşma ile Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür²⁰².

Ayrıca iki ülke arasında imzalanan güvenlik antlaşmasıyla da her iki ülke, topraklarında diğer ülkenin güvenliğine tehdit oluşturabilecek eylemlere yönelik yasaklama getirmiştir. Bu antlaşma ile Türkiye'ye İran tarafından gelebilecek PKK faaliyetlerinin engellenmesi amaçlanmıştır²⁰³.

1980'lerin ortalarına gelindiğinde ise İran ile Türkiye arasında enerji alanındaki antlaşmalar ön plana çıkmaya başlamıştır. 1986'da İskenderun'a kadar ulaşan petrol boru hattı projesi konusunda uzlaşıya varılmıştır. Bu sürece kadar Türkiye-İran ilişkilerinde bir sorun ortaya çıkmasa da 1986 sonrasında iki ülke arasında devam eden ticaret hacminde ciddi oranda bir düşüş görülmüştür.

²⁰⁰ Ahmedî, s.110.

²⁰¹ Robert Olson, **Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004 (Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik)**, Kezban Acar (çev.), Ankara: Babil Yayıncılık, 2005, s.12.

²⁰² Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013, s. 176-177.

²⁰³ Eralp ve Tür, s.77.

İthalatı 1.1 milyar dolar olan Türkiye 564 milyon dolara kadar gerilemiştir. İhracat ise 1.3 milyar dolar seviyesinden 221 milyon dolara kadar düşmüştür²⁰⁴.

Bunun temel nedenleri arasında petrol fiyatlarındaki düşüşüne paralel olarak İran petrol gelirinde de meydana getirdiği düşmüş olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin İran'dan yalnızca petrol ithal etmesi, buna karşın Türkiye'nin tekstil malları için İran'ın birinci pazar haline gelmesi²⁰⁵ ve İran'ın ise sanayi tarım ürünlerine ilgi göstermemesi ticaret hacmindeki düşüşe neden olan faktörlerdir.

Ekonomik temelli bu problemlerin yaşanmasının ardından iki ülke ilişkileri Irak-İran Savaşı'nın bitmesiyle beraber yeniden eski haline dönmeye başlamıştır. Öte yandan sözü edilen süreçte Irak-İran Savaşı'nın getirdiği ekonomik yük İran'ın devrim ihracı hedefini gerçekleştirmesine engel teşkil etmiştir. Bunun üzerine Suudi Arabistan devrimin özellikle Türkiye üzerindeki etkisini kırmak maksadıyla Türkiye'deki bazı İslami gruplara mali yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca 1980'lerle başlayan muhafazakârlığın İran'ın devrim ihracına karşı alınan bir önlem olarak da kullanıldığı ileri sürülebilmektedir. Zira muhafazakarlık devrimci bir karakteristiğe sahip değildir²⁰⁶.

3.2.3.3. Dini ve Mezhebi İlişkiler

Devrim ardı süreçte Türkiye-İran ilişkileri incelendiğinde, İran İslam Devrimi'nin Türkiye'deki İslami grupları etkisi altına alması ön plana çıkan bir gelişme olmuştur²⁰⁷. Nitekim sözü edilen gruplar için öyle de olmuştur. İran'da etkin İslami kimlik taşıyan fikir akımları, Türkiye'deki grupları da etkilemeye başlamıştır. Söz konusu süreçte Türkiye'de radikal yaklaşıma sahip İslami gruplar ve daha ılımlı yaklaşıma sahip çeşitli İslami gruplar aktiflik kazanmaya başlamışlardır. Özellikle 'Kudüs Günleri'nde Konya, Sakarya, Bursa gibi şehirlerde düzenlenen Kudüs mitinglerinde atılan sloganlar oldukça dikkat çekicidir. "Laiklik Allahsızlıktır!", "Şeriat gelecek, Barbarlık silinecek", "İslami topluma İslami devlet", "Ya ölüm ya şeriat", "Kur'an tek anayasadır" gibi sloganların atılması, devrime giden süreçte İran'da düzenlenen sokak gösterilerinde Şah ve

²⁰⁴ Gündoğan, İslamist İran and Turkey, s. 4.

²⁰⁵ Ahmedî, s.105-108.

²⁰⁶ Porbonab, s.73-100.

²⁰⁷ Olson, s.11.

Şahlık rejimine karşı atılan sloganları anımsatmıştır²⁰⁸.

Laik rejimi karşısına alan bu sloganlar ve gelişmeler neticesinde Türkiye’deki rejimin İslami hareketlerin aktifliğinden rahatsızlığı artmıştır. Zare, hem rejimin rahatsızlığı hem de bölgede İran’da Pehlevi döneminin son bulmasıyla gücü ciddi oranda kırılan ABD’nin Türkiye’deki İslami grupların güçlenmesini kendi çıkarları açısından tehlikeli bulması nedeniyle 1980 Darbesi’nin gerçekleştirildiğini ifade edilmiştir²⁰⁹.

Türkiye’deki İslami hareketler İran İslam Devrimi’nden önce özellikler 1970’lerde Milli Selamet ve Milli Nizam çatısı altında siyasi arenada görünürlük kazanmaya başlamışlardır. Bu gruplar 1980 ve 1990’larda güçlenmeye başlarken söz konusu gücün İran’da gerçekleşen rejim değişikliğinden alındığı ileri sürülmüştür. Bu gelişmelerle ilişkili olarak İran’ın iç politikaya müdahale ettiği şeklindeki iddialar da ileri sürülmeye başlanmıştır²¹⁰. Ayrıca İran’ın Türkiye’deki İslami hareketleri desteklediği ve Türkiye’de bulunan İran’ın yeni kurulan rejimine yakın isimler aracılığıyla olası bir İslam devrimi için propaganda yapıldığı da ileri sürülmüştür²¹¹.

İslami gruplar bu süreçte İran İslam Devrimi’nin de etkisiyle çok sayıda çeviriler yapmışlardır. Özellikle devrimin teorisini olarak anılan Ali Şeriatî’nin düşüncelerine yoğunlaşarak çok sayıda eseri Türkçe’ye çevrilmiştir. Marksist ve seküler düşüncelere karşı Şeriatî’nin görüşleri adeta bir kalkan gibi kullanılmıştır. Bu yüzden en “radikal İslamcılar” eski Marksistler olmuşlardır. Bu dönemde İslami gruplar tarafından 45 gazete ve dergi de yayın hayatına başlatılmıştır. Ayrıca Türkiye’deki İslami gruplar devrimin de etkisiyle siyaset arenasında daha faal olmaya başlamışlardır. Aynı şekilde Kürt milliyetçisi gruplar da hem yayınlar çıkarma konusunda hem de siyasi temsiliyet açısından etkinlik kazanmışlardır²¹². Türkiye’nin bölgedeki Müslüman ülkeler için bir model ülke olabilecek potansiyel taşıma ihtimali ve buna karşın İran’ın ise yeni kurulan rejim ile bölge ülkelerine İslami bir yönetim biçimi olarak model olma isteği iki ülkeyi karşı karşıya getiren bir başka nedendir.

²⁰⁸ Zare, s.292.

²⁰⁹ Zare, s.293.

²¹⁰ Ahmedi, s.107-108.

²¹¹ Porbonab, s.73-100.

²¹² Porbonab, s.73-100.

İran'ın Türkiye'nin içişlerini ilgilendiren konulara ilişkin açıklamalar yaptığı iddiası da iki ülke ilişkilerinin olumsuzlaşmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Türkiye'de başörtüsü yasağı ile ilgili olarak İran'ın açıklamalarda bulunması Türkiye'de rahatsızlık oluşturmuştur. Ayrıca Ayetullah Humeyni'ye Lübnan'ın İngilizce yayın yapan bir gazetesinde verdiği röportajında İran'daki devrimin Türkiye'yi etkileri sorulduğunda Ayetullah Humeyni, İran'daki hareketin İslami bir hareket olduğu ve tüm Müslümanlar etkileyeceğini ifade etmesi²¹³ ve bir başka açıklamasında ise “Biz Müslüman bir millet olsun istiyoruz. Mısır, Irak ve Türkiye'deki Müslümanlar için de İslami ve adil bir rejimin olmasını istiyoruz.”²¹⁴ demesi de Türkiye'deki rejim açısından endişe oluşturmuştur.

İran'ın resmi kanallar aracılığıyla Türkiye'ye devrimi ihraç etmek istediğini ileri sürülememekle birlikte ekonomik ilişkilerinden doğan ikili ilişkinin daha belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Dağı, bu hususta Türk kamuoyunun ve siyasal alıcıların tepkilerinin İranlı bürokratlar tarafından ölçüldüğünü ileri sürmüştür²¹⁵. İran'ın stratejiyi izlerken hem devrim henüz olgunlaşmadan nasıl bir kimlikle algılandığını anlamayı hedeflediğini hem de darbenin ardından devrimin konuşulmasının bile engellenmeye çalışıldığı bir ortamda halkın tepkisi ve devriminden etkilenme durumu tespit etmeyi amaçladığını söyleyebiliriz.

Her ne kadar İran, Türkiye'yi Batı'nın laik devlet taklidi olarak görse de iki ülke arasındaki ilişkiler ekonomik temelli pragmatik bir ilişki şeklinde devam etmiştir. Fakat çok geçmeden ideolojik unsurların ön plana çıktığı ve etkili olmaya başladığı bir süreç patlak vermiştir. Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerde laiklik ve toprak bütünlüğü meseleleri ilişkilerin seyrini belirleyen en önemli faktörler olmaya başlamışlardır²¹⁶. Ayrıca Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından meydana gelen olaylar da iki ülke ilişkilerinin giderek kötüleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Türkiye'deki İslami gruplar ile Kemalist bürokrasi arasında problemler giderek artmıştır. ‘İslami grupları etkileyen ve destekçi olan bir ülke’ şeklinde tanımlanmaya başlayan İran'a yönelik ötekileştirici bir yaklaşım sergilenmiştir²¹⁷.

²¹³ Ayetullah Ruhullah Humeyni, *Sahifeye Nur*, Cilt 4, Tahran: 1984, s.112-115.

²¹⁴ Ayetullah Ruhullah Humeyni, *Sahifeye Nur*, Cilt 1, Tahran: 1984, s.50-57.

²¹⁵ İhsan Dağı, *Ortadoğu'da İslam ve Siyaset*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998, s.147-179.

²¹⁶ Porbonab, s.73-100.

²¹⁷ Balcı, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, s. 178.

4. BÖLÜM: 1978-1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE İSLAMİ GRUPLAR VE SİYASİ PARTİLER

Çalışmanın bu bölümünde genelde Türk siyasal hayatında görüş ve düşünceleri ile öne çıkan kronolojik olarak devrimin gerçekleşmesi sürecinde kendilerini dini referanslarla tanımlayan grupların yanı sıra doğrudan kendileri tarafından olmasa da Türk toplumunda dini referanslarla adı bir arada anılan tarikat, cemaat, parti ve benzeri örgütlü yapılar ele alınmıştır. Kısaca örgütlü yapılar olarak tanımlamaya çalıştığımız devrim öncesi ve devrim ardı süreçte dini referanslarla kendilerini konumlandıran ve kimliklendiren bu yapıların düşünsel ve eylemsel planda hemen her birinin özellikle dergilerle kendilerini ortaya koydukları görülmektedir.

20. yüzyılın İslamcılık açısından en önemli olayı olarak değerlendirilen Ayetullah Humeyni önderliğinde İran’da gerçekleştirilen İran İslam Devrimi, neredeyse yüz yıllık bir mücadelenin sonucunda meydana gelen ve kendisinden sonra İslam dünyası kadar dünya siyasetini de köktenci bir biçimde değiştiren İslami bir toplumsal hareketin sonucudur²¹⁸. Söz konusu sürecin Türkiye’de İslamcılığın serüveni açısından “*tevhidi bilinçlenme süreci*”²¹⁹ olarak ifade edilen ya da İslamcılığa dair dönemlendirmeler yapılırken “*Radikal ve Entelektüel İslamcılık Dönemi*”²²⁰ olarak tanımlandığı görülmektedir. 1960-1980 yıllarına tekabül eden dönemde Türkiye’de dergiler etrafında yoğunlaşan geniş kapsamlı faaliyetler ile etkinlik gösteren çeşitli gruplar dikkat çekmektedirler.

Türkiye’deki tevhidi bilinçleniş sürecine değinirken bu yıllarda İslami camiada çeşitli faaliyetlerde bulunan pek çok cemaat (Nakşiler, Nurcular, Süleymancılar, Kadiriler) ve entelektüel çevrelerce (Hareket, Büyük Doğu, Diriliş, Yeniden Milli Mücadele dergilerinin yazarları (...) ile MTTB ve Mücadele Birliği elemanları) sağcı, devletçi, milliyetçi çizgi aşılamamış, Türkiye’deki İslamcılık

²¹⁸ Aktaş, *İttihad-ı İslam ve İslami Hareket(ler): Bir Kriz Sürecinde Strateji Arayışları*, s.45-100.

²¹⁹ Hamza Türkmen, *Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştir*, İstanbul: Ekin Yayınları, 2008, s.75-132.

²²⁰ İsmail Kara, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketleri Sempozyum Tebliğleri*, (Ed. İsmail Kara), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, s.31.

muhafazakâr, mukaddesatçı özelliğe sahip olmasının yanında milliyetçi kimliği dolayısıyla eklektik bir görünüm arz etmiştir²²¹.

Bu süreçte Türkiye'deki İslamcıların* büyük bir çoğunluğu için İslam'ın bir zaferi şeklinde değerlendirilen İran İslam Devrimi'nin Şia ve Sünniliği daha önce hiç görülmemiş bir biçimde birbirine yakınlaştırdığı görülmektedir²²². Ayrıca daha önce rastlanmadık bir şekilde çok sayıda Şii kaynaklardan tercümeler yapılmış, İranlı düşünürler başta olmak üzere İslam dünyasından birçok yazarın Türkiye'de İslami gruplar üzerinde etkisi gözlemlenmiştir. Özellikle Ali Şeriati'nin özgün ve evrensel İslami anlayışının ürünleri olan eserlerine yoğun ilgi gösterilmiş ve tercümeler yapılmıştır²²³.

Şeriati'nin eserlerinden önce Mevdudi, Seyyid Kutup, Abdulkadir Udeh gibi isimlerin eserlerinin tercüme edilmiş olması da bu süreçte daha politik ve eylemci hareketlerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu tercümelerin doğurduğu yeni bir dinsel “aydınlanmanın” etkisiyle uzun süre bir kenara itilmeye çalışılan dindarlık çok daha üst düzeyde bir entelektüel seviyede ele alınmaya ve savunulmaya başlanmıştır.

Bu dönemde yoğunluk kazanan ve Türkiye'de Müslümanların 1945'ten bu yana da sürdürmekte oldukları parti ve dergi araçlarıyla kendilerini ifade etme yolunda ivme kazanmalarına ortam hazırlayan önemli bir diğer etken ise Turgut Özal'ın liberal politikalarıdır. Özal'ın politikalarının etkisiyle hem siyaset arenasında hem de diğer alanlarda, dindar kimliğe sahip gruplar etkinlik kazanmaya başlamışlardır. Özal'ın politikalarının aslında hem bir gayesi hem de bir sonucu olarak milliyetçi-mukaddesatçı bir İslami kimlik oluşturulmuştur²²⁴. Özellikle dönemin İslami duyarlılığa

²²¹ Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*, s.77.

* İslamcılık üzerinde kavramsal olarak nitelikli çalışmalar yapıldığı ve İslamcılık tanımlamalarının halen zaman zaman tartışmalara konu teşkil ettiği bilinmektedir. Bu çalışmada ifadenin kullanımında işaret edilen anlam; siyasal ve entelektüel olarak devrimi destekleyen bir anlayıştır. Bu yaklaşımın dışında devrimin anti-emperyalist bir karakteristiğe sahip oluşu da Türkiye'deki birçok kesim tarafından devrimin olumlu karşılandığı görülmektedir.

²²² Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyumu Tebliğleri*, s.15-43.

²²³ Aktaş, *İttihad-ı İslam ve İslami Hareket(ler): Bir Kriz Sürecinde Strateji Arayışları*, s.45-100.

²²⁴ Porbonab, s.73-100.

sahip dergilerinde “Türk İnsanı” veya “Türk toplumu” ile İslam’ı özdeşleştirmenin yolu aranmıştır²²⁵.

Dönemin sistem açısından en büyük korkusu ise diğer Müslüman ülkelerdeki İslami hareketlerin faaliyetleri olmuştur. Yani anti komünist dalgayı yükseltmek kadar İslami duyarlılığın da millilik ölçüleri dışına taşmaması gerekiyordu. Görece özgürlük ortamının devam ediyor olması Türkiye’deki Müslümanların dünyadaki İslami gelişmelerden etkilenebileceği ihtimalini de doğurmuştur.

Bu etkililik haline zemin hazırlayan bir diğer faktör ise 1950’lerle birlikte kentlere başlayan kitlesel göçün neticesinde kentlerde yaşamaya başlayan geniş kalabalıkların İslam’ın nasıl daha iyi ve doğru yaşanabileceğine yanıt aramaya başlamasıdır. Bu sorgulama süreciyle birlikte kentlerde etkinlik gösteren çeşitli İslami gruplar oluşmaya başlamıştır²²⁶. Sözü edilen grupların bir halk muhalefetine söylemi olarak²²⁷ faal olmaya başlamaları İslami yayınlarda çeşitlenmeleri beraberinde getirmiştir.

Söz konusu süreçte hem ortaya koydukları İslami yayınlar açısından arz ettikleri önem göz önünde bulundurularak hem de kentli Müslümanlar nezdinde karşılık bulmaları açısından önde gelen grupları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

4.1. Tarikatçı Cemaatler^{*}

Ortadoğu’daki İslami Hareketlerin ideolojik duruşları üzerinde İbn Teymiyye gibi alimler etkili olurken Türkiye’deki İslami grupların geçmişlerinde ise iki önemli ismin ön planı çıktığı

²²⁵ Macide Göç, “Çok Partili Sisteme Geçerken İslamcı Dergiler”, **Haksöz Dergisi**, Sayı:28, Temmuz 1993.

²²⁶ Ahmet Köroğlu, “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak”, **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler**, (Ed. Vahdettin Işık vd.), İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2016, s.14.

²²⁷ Yasin Aktay, “Halife Sonrası Durumdan Vatandaşlık Siyasetine: İslamcı Politik Teolojinin Seyri Notları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Dönemler ve Zihniyetler**, (9), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.1258-1280.

^{*} Tarikatçı cemaatler ifadesi Mahsum Aytepe’nin ‘Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi’ başlıklı makalesinden alınan bir tanımlamadır. (Mahsum Aytepe, “Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi”, **Muş Alparaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, Cilt:4, Muş, 2016, s.180.)

görülmektedir. İlki İmam Rabbani ve onun başlattığı Ahmediye hareketi, diğeri ise Nakşibendi Şeyhlerinden Şeyh Halid Bağdadi ve onun takip ettiği Halidiye hareketidir²²⁸.

Bu hareketlerin İran İslam Devrimi'ne yaklaşımlarını doğru anlamak konusunda özellikle Nakşibendiliğin Halidiye kolunun özelliklerini dikkate almak gerekmektedir. Halidiye hareketinin, Şiilere karşı olmak ile Sünnete, şeriata, devlete ve cemiyet hayatında şeriatın üstünlüğüne yönelik vurguları²²⁹ İran'da gerçekleşen devrime karşı geliştirilen yaklaşım üzerinde son derece belirleyicidir.

Nakşibendiliğin Halidiye kolu, tasavvufun Şer'i çizgiyi zorlayan yorumlarını dengelemek için Sünneti ve şeriati vurgulamayı; Şii düşmanlığını ise Şiilerin özellikle Hindistan'daki ve Anadolu'daki yoğun etkisine karşı Sünni bir refleks şeklinde içselleştirmiştir²³⁰. Nakşibendiliğin Halidiye koluna bağlı gruplar arasında İskender Paşa, İsmail Ağa, Menzil, Erenköy, Süleyman Efendi gibi cemaatler karşımıza çıkmaktadır.

Tasavvufa dayalı İslami birliklerin/tarikatların birincil amacının sistemi değil bireyin nefsinin sorgulamak olduğu söylenebilir. Hatta 12 Eylül öncesi yaşanan çatışma ortamına İslami grupların katılmamasının bir nedeni olarak da radikalizmden uzak tasavvufa dayalı oluşumların egemen sistemin İslami bir sistemle değiştirilmesi şeklinde bir taleplerinin olmadığını da göstermektedir²³¹.

4.2. Milli Görüş Partileri

Müslümanlar 1960 dönemi öncesinde sistem için ciddi bir oy potansiyeline sahip olmuşlardır²³². Bu cemaatler milliyetçi-muhafazakâr siyasal oluşumlar arasında dönemler arası farklılık gösterebilen tercihlerde bulunmuşlardır. Fakat İskender Paşa cemaati, M. Zahit Kotku döneminde milliyetçi-muhafazakâr partilerin beklentilerine karşılık vermemesi neticesinde, kendilerini

²²⁸ Hamid Algar, **Nakşibendiyye**, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s. 335-342.

²²⁹ Bahsir Abu Mennah, **1826'da Nakşibendi Müceddidi ve Bektaşî Tarikatları, Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler**, (Ed.: İslami İlimler Araştırma Vakfı), İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999, s.113-127.

²³⁰ AYTEPE, s.180.

²³¹ Alev Erkilet, **Orta Doğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, Ankara: Hece Yayınları, 2010, s.146.

²³² Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*, s. 45.

doğrudan temsil edecek bir parti kurmaya yönelmiştir. Böylece Milli Selamet Partisi kurulmuştur. Milli Selamet Partisi ilk yıllarda toplumun kültürel ve ahlaki yaşamına ilişkin faaliyetlere öncelik vermiş olsa da 1970'lerin sonlarına gelindiğinde dünyadaki diğer gelişmelerden de etkilenecek daha radikal bir çizgiye yönelmiştir. Özellikle Erbakan'ın Konya'da düzenlenen Kudüs mitingindeki söylemleri²³³ dönemin önemli gelişmelerinden olan İran İslam Devrimi'nin de etkisi ile radikalliğin ivme kazandığı görülmektedir. Zira İran'da laiklik ve batı yanlısı olan Şahlık rejimine son veren İran İslam Devrimi'ni ve İran'da kurulan yeni rejimi desteklediğini Erbakan açıkça ifade etmiştir²³⁴. “Milli görüş” partilerinden olan Milli Nizam Partisi'nin ise ideolojik anlamda olmasa da kültürel olarak İslami bir kimliğe sahip olduğu görülmektedir²³⁵.

Öte yandan Necmettin Erbakan'ın “milliyetçi ve mukaddesatçı Türkiye” sloganını devam ettirmesi Türkiye'deki İslamcılığın sağcılık ve milliyetçilikten kopamama sorununu da beraberinde getirmiştir. Türkmen, bu noktada “Milli Görüş” İslami duyarlılığı yüksek olmakla birlikte çözümü sistem içerisinde bulmaya çalışan eklektik bir söylemin taşıyıcısı olduğunu ifade etmiştir²³⁶.

“Milli Görüş” söylemi, Milli Selamet, Milli Nizam, Refah, Fazilet ve sonrasında Saadet partileriyle devam eden oldukça dinamik bir serüvene sahip, devleti yeniden tanzim fikrinden vazgeçmeden İslam'ın geleneksel siyasal tasavvurunu sıkça hatırlayarak hayata geçirmeye yönelik modern bir tasavvur olarak tanımlanabilir²³⁷. Nakşi geleneğin sahip olduğu hiyerarşik yapı içerisindeki ilişkilere benzer bir teşkilatlanmaya sahip olan Milli Görüş partileri, İslamcıların dünya Müslümanlarıyla bütünleşmesi çabalarına düşünsel ve kurumsal olarak zemin hazırlamayı amaçlamıştır²³⁸.

²³³ Erbakan Konya'daki konuşmasında “Bizi AB değil, Fatih Sultan Mehmed'in imanı kurtaracak” şeklindeki ifadeleri dönemin dış politikasına yönelik ciddi bir eleştiri olmakla birlikte Türkiye'nin yüzünü Müslüman ülkelere dönmesi gerektiği alt mesajını taşımaktadır.

²³⁴ Zare, s.291-293.

²³⁵ Hulusi Şentürk, **İslamcılık-Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset**, İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.

²³⁶ Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*, s. 54.

²³⁷ Necdet Subaşı, “1980'lerde İslamcıların Okuma Serüveni”, **“Bir Başka Hayata Karşı” 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler**, (Ed. Lütfi Sunar), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019, s.375.

²³⁸ Aytepe, s.186.

4.3. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)

Milli görüşün irtibatlı olduğu bir diğer önemli gençlik teşkilatı ise Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)'dir. MTTB, 1916'da kurulan ve 1965'e kadar CHP'yi destekleyen fakat daha sonra 1970'te Milli Nizam Partisi'nin açılmasıyla birlikte Mili Görüş hareketine yaklaşan dönemin etkin gençlik teşkilatlarındandır.

MTTB'nin geçirdiği değişimler göz önünde bulundurulduğunda içinde çok çeşitli fikirler barındırdığı görölmektedir. Milliyetçi bir çizgiden "İslamcı" bir kimliğe evrilen MTTB'nin bu çizgi değişikliği üzerinde Türkiye'nin içinden geçtiği önemli kırılma dönemlerinin ve İslam dünyasında vuku bulan kritik hadiselerin rolü büyüktür²³⁹.

MTTB, Türk siyasi tarihinin adeta mikro bir örneğini teşkil etmektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir hareket MTTB'nin temsil ettiği gibi birbirinden uç noktaları temsil eden fikir akımlarını temsil etmemiştir. MTTB, tek parti dönemi boyunca milliyetçi bir tutum benimserken, çok partili döneme geçilmesiyle ise önceki döneme kıyasla daha muhafazakâr bir duruş sergilemiştir. Ardından 60 darbesiyle ise darbecilerin safında yer alan bir çizgide konumlanmışır²⁴⁰.

1965'te genel merkez seçimleriyle Rasim Cinisli'nin MTTB başkanlığına getirilmesinin ardından hızlı bir dönüşüm süreci yaşayarak yeniden muhafazakâr ve milliyetçi bir tavra bürünen MTTB, İsmail Kahraman'ın başkanlığı dönemiyle ise bünyesinden milliyetçi ve sağ kesimler ayrılmış ve İslami çizginin ağırlık kazandığı bir kimlik kazanmıştır. Özellikle yayın organlarından olan Milli Gençlik dergisinin İslami çizgide yayın yapan bir dergiye dönüşmesi dikkat çekicidir. Bu değişimle birlikte "Kaynağımız Kur'an'dır" sloganı ile yayın hayatına devam eden Milli Gençlik dönemin etkinlik gösteren grupları arasındaki safını da belirgin hale getirmiştir.

²³⁹ M.Cüneyt Özşahin, "Soğuk Savaş Yıllarında MTTB'nin Batı Algısına Dair Bir Değerlendirme", **"Bir Başka Hayata Karşı" 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler**, (Ed. Lütfi Sunar), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019, s. 113.

²⁴⁰ Serkan Yorgancılar, "Milli Türk Talebe Birliği ve Milli Gençlik Dergisi Üzerine Bir Değerlendirme", **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler, Toparlanma ve Çeşitlenme**, (Ed.: Vahdettin Işık vd.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.369.

Milli Türk Talebe Birliği'nin ana yayın organlarından olan Çatı ve Milli Gençlik dergileri 1970'li ve 80'li yılların önde gelen dergilerinden olmuşlardır. Çatı daha çok gençleri hedef kitlesi olarak konumlandırırken, Milli Gençlik ise dönemin önde gelen Müslüman düşünürlerin yazılarına yer veren geniş bir bakış açısına sahip olmuştur.

"Ne Zemin Ne de Teras Katıyız Biz Vatan Köşkünde Çökmez Çatıyız" sloganı ile yayın hayatına başlayan Çatı dergisi, genç kalemlerin yetişmesinde önemli katkılar sunmuştur. Çatı dergisi de tıpkı Milli Gençlik dergisi gibi siyasi şartların elverişsizliği ve maddi yetersizlik nedeni ile düzenli olarak yayımlanma imkânı bulamamıştır. Öğrencileri ve genç kalemlerin ilgisini çekmeyi hedefleyen Çatı, Şubat 1975 ile Mart 1978 tarihleri arasında aralıklarla 30 sayı olarak yayımlanmıştır. Çatı dergisi haber yorum olarak kategorize edilebilecek bir muhtevaya sahip olarak çıkarılmıştır.

Çalışmamızın sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda Çatı'nın yayınlandığı son yıl olan 1978, çalışmamıza dahil edilmiştir. Fakat Çatı dergisinin 1978 yılında çıkardığı sayılarında yer verdiği haber ve makale metinlerinde doğrudan ya da dolaylı bir biçimde İran İslam Devrimi çerçevesinde ele alınabilecek herhangi bir başlığa yer vermediği görülmektedir. Bununla birlikte Çatı'nın 1977'deki sayıları incelendiğinde ise yer verilen yazı ve haber içeriklerinde gençlere seslenilerek "şariatçı olunması gerektiği" vurgusunda bulunulmuş ve gençlere inanıyorlarsa şayet "harekete geç!" meleri gerektiğine dair telkinde bulunulmuştur²⁴¹.

MTTB'nin yayınlarında sürekli olarak bir inkılabın beklendiğinin gündeme getirilmesi dikkat çekicidir. Örneğin, Çatı dergisinin 10 Haziran 1977 yılında yayımlanan sayısı incelendiğinde "İslam İnkılabının Bileşenleri" başlığı ile yayımlanan yazıda bir inkılabın hangi özelliklere sahip olduğu takdirde İslam inkılabı olarak değerlendirilebileceği konusu üzerinde durulmuştur²⁴². Milli Gençlik dergisinin yayınları incelendiğinde de Çatı dergisinde olduğu gibi doğrudan İran ya da İran İslam Devrimi ile ilişkili meselelerin konu edilmediği görülmektedir.

²⁴¹ Çatı, "Her Müslüman Şariatçı Olmak Zorundadır", **Çatı Dergisi**, 18 Ocak 1977, s.4.

²⁴² Şeyhmus Durgun, "İslam İnkılabının Bileşenleri", **Çatı Dergisi**, 10 Haziran 1977, s.7.

Demokrasi, emperyalizm, laiklik karşıtlığını kesin ifadeler ile ortaya koyan Milli Gençlik, yayın içerikleri bakımından ümmetçi olarak ifade edilebilecek kimlikle görünürlük kazanmıştır. Tıpkı Çatı'nın ki gibi Milli Gençlik dergisinin de hitap ettiği kitle İslami duyarlılığı yüksek üniversite gençliği olmuştur.

4.4. Akıncılar

Milli görüş kadroları özellikle sahada gençlerin eylemci-aksiyoner yönlerini geliştirmeleri için çeşitli gençlik teşkilatları kurmuşlardır. Bu oluşumların başında 1975'te Ankara Akıncılar Derneği adıyla kurulan Akıncılar gelmektedir.

1977 seçimlerinde Milli Selamet Partisi (MSP) beklediği sonuçları alamayınca Tefik Rıza Çavuş'a kurdurulan Akıncılar Derneği aktif hale getirilmeye başlanmıştır. Akıncılara aslında Milli görüş hareketinin genç taşıyıcıları görevi verilmek istenmiştir. MSP, İslami renkleri yeniden ön plana çıkarmak ve dindar gruplar üzerindeki etkisini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Hatta Düşünce Dergisi incelendiğinde Akıncıların adeta MSP'yi tabanıyla buluşturma misyonu taşıdığı açıkça görölmektedir²⁴³.

1979'da Sakarya, Kayseri ve Konya mitinglerinde İslami Hareket, Şura, Tevhid ve Hicret dergilerinin de beslediği "Laik Devlet Yıkılacak Elbet", "Şariat Gelecek Vahşet Bitecek", "İslami Hareket Engellenemez" gibi sloganlarla Akıncı gençler²⁴⁴ sistem için açık bir tehdit haline gelmeye başlamışlardır.

Akıncılar tarafından yayımlanan dergiler incelendiğinde söylem ve sloganlarda özellikle İran'da gerçekteşen İslam Devrimi'nin de etkisiyle Türkiye'deki dönemin rejimine yönelik ileri düzeyde bir karşı çıkışın yanında ayrıca alternatif bir rejim teklifinin ileri sürüldüğü de görölmektedir²⁴⁵.

²⁴³ Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştiri*, s.60.

²⁴⁴ Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştiri*, s.91.

²⁴⁵ Hicret, Şura ve Tevhid dergilerinin birçok sayısında bu yaklaşım açıkça ifade edilmiştir.

4.5. İBDA-C / İbdacılar

Akıncılar içinde bir grup öğrencinin Gölge dergisi etrafındaki oluşumları neticesinde Salih Mirzabeyoğlu'nun başında bulunduğu Akıncı Güç adıyla yeni bir grup oluşmuştur²⁴⁶. İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi (İBDA-C) olarak da bilinen bu grup, Necip Fazıl'ın Büyük Doğu fikrinin etkisi çerçevesinde yayınlar çıkarmaya başlamışlardır.

1984'ün Ağustos ayında kurulan İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi (İBDA-C), seküler ve laik yönetimlerin karşısında duran yeni federal bir devlet kurma amacı güden propaganda benimsemiştir. Ehl-i sünnet çizgisini ön planda tutan İBDA-C'nin, temel gayesi ise “zıtlararası muvazene sistemi olan İslam'ı hâkim kılmak” şeklinde ifade edilmektedir²⁴⁷.

1985 yılına gelindiğinde ülke çapında faaliyetlerde bulunmaya başlayan İBDA-C, Gölge, Akıncı Güç, Akın Yolu, Taraf, Ak Doğuş, Tahkim, AK Zuhur ve Akademya gibi dergiler aracılığı ile propagandasını devam ettirmiştir.

1976'da Salih Mirzabeyoğlu'nun yönetiminde yayımlanmaya başlayan Gölge dergisinde yayımlanmakta olduğu 1978 senesi içerisinde Doğu Türkistan ve Filistin'de yaşananların konu edinildiği yazılara yer verilirken, İran ya da İran İslam Devrimi'ne ortam hazırlayan gelişmelere dair herhangi bir içeriğe rastlanmamaktadır.

Akıncı Güç dergisi ile birlikte İran ve İran İslam Devrimi'ne ilişkin yazılara yer vermeye başlanmıştır. “Bizi saymazsak, dünyada İslami bir örgüt yok” yaklaşımları²⁴⁸ nedeniyle de diğer İslami gruplarca soğuk karşılanan İbdacılar, ileri derecedeki İran ve Şia karşıtı tutumları nedeniyle de dikkat çekmektedirler.

Ak-Doğuş dergisinin 3. sayısında her türlü İslamcı kıpırdamanın bile İran kaynaklı olarak değerlendirilmesi hususundaki rahatsızlıkları Mustafa Saka tarafından dile getirilmiştir. Saka Ak-

²⁴⁶ Ruşen Çakır, **Ayet ve Slogan**, İstanbul: Metis Yayınları, 1990, s.179.

²⁴⁷ Said Aykut, “Salih Mirzabeyoğlu ve İBDA”, **Akademya**, Sayı 9, 1989, s.14-17.

²⁴⁸ Çakır, s.182.

Doğuş dergisinde “Zaruri Bir Konum Netleştirmesi” başlığı ile yer alan yazısında Ak Doğuş ekibinin ehl-i Sünnete bağlılığı vurgusunu yaparak İran aleyhtarlığını “(...) Halk aynı halktır ve artık bu ihtilalleri de gündelik bir işmiş gibi kanıksamışlar. İran’da da bir inkılap söz konusu değildir halen. Bugün en çok uyuşturucu ve viski tüketilen ülkelerden birisidir orası.” şeklindeki sözlerle açıkça beyan etmiştir²⁴⁹.

Benzer tutum Ak Doğuş yazarlarından Hayrettin Soykan’ın yazılarında da görülmektedir. İran karşıtlığı üzerinden gündemleştirilen İslam İnkılabı söylemleri İran’da yaşanan İslam Devrimi’nin her ne kadar İbdacı grup tarafından olumsuz bir tutum benimsenerek yer verilse bile bir inkılabın gerçekleştirilmesi ve İslam İnkılabı kadrolarının yetiştirilmesi gerektiği noktasında fikri alt yapı oluşturduğunu söylemek mümkündür.

4.6. Müslüman Gençlik

1980’lerin sonunda özellikle Yıldız ve Marmara üniversitelerinin öğrencileri Akıncılar ile irtibatlı olmalarının da etkisiyle çeşitli faaliyetler göstermişlerdir. Ağırlıklı olarak Tohum grubu, İnsan Vakfı ve Malatyalılar olarak bilinen gruplar tarafından teşekkül ettirilmişlerdir. İhvan çizgisinin baskın olduğu bu grup belli bir hiyerarşisi olmayıp yalnızca öğrencilerin birlikte hareket etmek için oluşturdukları bir platformdur²⁵⁰.

4.7. Hizbullah

1980 darbesinin ardından Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da İslami gruplar arasında İslami mücadelenin nasıl devam ettirileceği noktasında yoğun bir gündem oluşmuştur. 1979’da temelleri atılan fakat darbenin ardından teşkilatlanmaya başlayan bir grup tarafından Hizbullah cemaati kurulmuştur. 1983’e gelindiğinde ise Hüseyin Velioğlu tarafından Diyarbakır’da açılan İlim kitabevi etrafında oluşum gösteren grubun çalışmalarına Fidan Güngör’ün 1981’de açtığı Menzil kitabevi eşlik etmiştir²⁵¹.

²⁴⁹ Mustafa Saka, “Zaruri Bir Konum Netleştirmesi”, **Ak Doğuş Dergisi**, Sayı 3, İstanbul, Ocak 1990.

²⁵⁰ AYTEPE, s.190.

²⁵¹ www.huseynisevda.biz (Erişim: 03.04.2019)

Grubun yayın hayatındaki faaliyetleri arasında Menzil Kitabevi'nin ortaya koyduğu eserler ve 1990'da yayınlanmaya başlayan Davet dergisi gösterilebilir. Kendini "Hizbullahi Dergi" şeklinde tanımlayan Davet Dergisi, siyasi, sosyal ve dini konuları kapsayan yazılara yer vermiştir²⁵². Davet Dergisi yayımlanmaya başladığı ilk sayıdan itibaren Ayetullah Humeyni ve İran'daki gelişmelerle yakından ilgilenmiştir²⁵³. Derginin özellikle Haziran 1990'da yayımlanan 6. sayısı bu noktada dikkat çekicidir. Derginin kapağında Ayetullah Humeyni'nin dua eder şekildeki fotoğrafıyla birlikte "İmam Özel Sayısı" ifadesine yer verildiği görülmektedir. Ayetullah Humeyni'nin yaşantısının ve kendisine ilişkin geniş yazılara yer verildiği bu özel sayı Hizbullah grubunun İran İslam Devrimi'ne ve Humeyni'ye karşı tutumuna dair önemli göstergeler sunmaktadır²⁵⁴.

4.8. Hizbu't-Tahrir

1960'ların ikinci yarısında meydana gelen siyasi hareketlilik çerçevesinde kurulan İslami duyarlılığı yüksek teşkilatların kuruluş döneminde bütünsel İslami taleplerle varlık kazanan bir diğer hareket ise Hizbut't Tahrir hareketidir. Türkiye'de siyasi boyutu olan ciddi birtakım faaliyetler icra eden, faaliyette bulunduğu İslam ülkelerinde siyasi iktidarı devrim yoluyla ele geçirmeyi hedefleyen Hizbu't-Tahrir (Özgürlük Partisi)²⁵⁵, halkı Müslüman olan devletleri dar'ül İslam'a çevirmek, hilafeti öncelemek, Şura meclisi ve meclisin seçeceği başkanın (halifenin) otoritesine dayanmak ve şeri mahkemelerin yeniden kurulmasını teklif eden düşünceleri ile bilinmektedir²⁵⁶.

²⁵² Davet Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/196/davet> (Erişim Tarihi: 09.03.2019)

²⁵³ Ocak 1990'da yayımlanan ilk sayıda 1. Yıldönümü münasebetiyle İmam Humeyni'nin Gorbaçov'a gönderdiği mesajın tam metnine yer verilmiştir. (Davet, "1. Yıldönümü Münasebetiyle İmam Humeyni'nin Gorbaçov'a Gönderdiği Mesajın Tam Metni", **Davet Dergisi**, Ocak 1990, Sayı:1, s.36.) Şubat 1990'da yayımlanan 2. Sayıda ise üzerinden zaman geçmiş olmasına rağmen Selman Rüşdi olayına ve Ayetullah Humeyni'nin verdiği emirler yeniden gündeme alınmıştır. (Hilmi Kocaaslan, "Selman Rüşdi Olayı ve İmam Humeyni'nin Verdiği Öldürme Emrinin Düşündürdükleri", **Davet Dergisi**, Şubat 1990, Sayı:2, s. 23) Aynı şekilde Mart 1990'da yayımlanan 3. Sayıda ise Ayetullah Hamenei'nin devrimin 11. Yıl dönümü münasebeti ile yaptığı konuşmanın tam metnine yer verilmiştir. Aynı şekilde derginin diğer sayıları incelendiğinde de İran İslam Devrimi'ne ve Ayetullah Humeyni'ye yönelik son derece olumlu bir yaklaşım sergilendiği açıkça görülmektedir.

²⁵⁴ Ayrıntıları için Davet Dergisi, Sayı:6, Haziran 1990 tarihli sayısı incelenebilir.

²⁵⁵ 1952'de Ürdün'lü Takiyüddin el-Nebhani tarafından kurulan partinin Türkiye sorumluluğunu 1965'teERCÜMEND ÖZKAN üstlenmiştir. Fakat çok geçmeden düşünsel ayrılıklardan dolayı Özkan ile partinin yolları ayrılmıştır. (Aytepe, s.192.)

²⁵⁶ Erkilet, *Orta Doğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*, s.151-172.

Bütünsel İslami taleplerle ortaya çıkan, Türkiye’deki radikal hareketlerin başında gelen Hizbu’t-Tahrir Partisi’nin Türkiye sorumluluğunu 1965 yılında Ercümen Özkan üstlenmiştir. Özkan da örgütün ihtilalle İslam devletinin kurulabileceğini inandığını ifade etmiştir²⁵⁷.

Çok geçmeden çeşitli düşünsel ihtilaflar nedeniyle Hizbu’t-Tahrir ile yollarını ayıran Özkan, yeni bir oluşuma giderek 1971’de “İslam Partisi”ni kurmuştur. Farklı İslami çevrelerle görüşüp, destek arayışı içerisine giren Özkan, ihtiyaç duyduğu desteği bulamayınca bu girişimi rafa kaldırmıştır. Ercümen Özkan, örgütlenme yoluyla çalışmalarını sürdüremeyeceğini fark etmiş ve 12 Eylül Darbesi’nin de oluşturduğu atmosferin etkisiyle bu kez farklı bir çalışma tarzına yönelerek İktibas dergisini çıkarmaya başlamıştır²⁵⁸.

Ercümen Özkan, 1981 yılında başlayarak ilk dört ay ayda iki kez, daha sonra ise aylık olarak yayımlanan İktibas dergisindeki başyazarlığına 1995’te vefatına kadar devam etmiştir. Özkan, İktibas’ta “Okuyucu Mektuplarına Cevaplar”, “Yorum”, “Kavramlar” gibi başlıklarıyla birkaç köşede yazmaya devam etmiştir. Özkan’ın 1987’nin Ağustos’unda rahatsızlığı nedeniyle 1989’un Kasım ayına kadar yayınlarına ara veren İktibas, vefatından sonra yine Özkan’ın belirlediği düşünce sistemi ekseninde yayımlanmaya devam etmiştir²⁵⁹. İktibas dergisinin hitap ettiği okuyucu kitlesi dikkat çekicidir. İktibas, yalnızca Müslümanlar; hatta sıradan Müslüman olmanın ötesinde İslam’ı bir politik bağlanma olarak kabul eden Müslümanları kendisine hedef kitle olarak belirlemiştir²⁶⁰.

Hem Hizbu’t-Tahrir hareketi içinde iken ortaya koyduğu tavır, hem İktibas’ta kaleme aldığı yazıları itibariyle Ercümen Özkan’ın en fazla üzerinde durulması gereken özelliğini Erkilet şu ifadeler ile ortaya koymaktadır²⁶¹:

²⁵⁷ AYTEPE, s.191-192.

²⁵⁸ Kürşad Atalar, Çağdaş Müslüman Düşünce/Sembol Şahsiyetler, “Ercümen Özkan: Türkiye’de ‘Radikal İslam’ın Öncüsü (1938-1995)”, Pınar Yayınlar, 2015.

²⁵⁹ Erkilet, *Orta Doğu’da Modernleşme ve İslami Hareketler*, s.177.

²⁶⁰ Çakır, s.199.

²⁶¹ Alev Erkilet, “II. Dünya Savaşı Sonrası Şartlarda “Arı-Duru” Bir İslâm Arayışı: Ercümen Özkan, İktibas ve İslâm Partisi Deneyimi”, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, (Ed. İsmail Kara, Asım Öz), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, Kitap No:31, 1.Baskı, Aralık 2013, s.505.

“Hizbu’t Tahrir’in ve özellikle de Ercümend Özkan’ın, en fazla üzerinde durulması gereken özelliği, İslâmcılık ile sağcılık/muhafazakârlık arasına açık bir ayrım koymaları ve komünizm tehlikesine binaen sağcı iktidarlara işbirliği yapmanın ve ABD’nin müttefiki olmanın kabul edilemez olduğunu öne sürmeleridir. Bu tezlerin anlamını daha iyi kavrayabilmek için, Adnan Menderes ve Süleyman Demirel iktidarlarının ezanın aslına uygun bir şekilde Arapça okunmasına izin verilmesi, İmam Hatip Okullarının açılması, Yüksek İslâm Enstitülerinin kurulması gibi dindar halk kesimlerini memnun eden birtakım uygulamalara imza attıklarını ve CHP’nin baskıcı, seçkinci ve zora dayalı modernleştirme uygulamalarının geriletilmeye başlandığını hatırlamak gerekir. Bu uygulamalar, dindar oyların söz konusu partilere akmasına neden olmuş ve İslâmi olanla sağ/liberal ve muhafazakâr olan arasındaki ayrımı silikleştirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Özkan’ın, Türkiye siyasetinde daha on yıllar boyunca etkisini devam ettirecek olan temel bir eğilime, en başından dikkat çekmiş olduğu görülmektedir”

Özkan, sahip olduğu bu yaklaşımın etkisiyle devlet içinde kadrolaşma eğilimlerine karşı mesafeli durmuş ve bu tür kadrolaşmaların mevcut düzeni işletmekten başka bir anlama gelmediğini ifade etmiştir. Bu noktada Milli Selamet Partisi çizgisini “iktidara kısmen katılmak” noktasında eleştirmiştir²⁶².

4.9. Aydınlar ve Dergiler Etrafındaki Oluşumlar

Evrensel İslami Hareketlerin tevhidi uyanış aşamasında Türkiye’deki Müslüman genç kuşakta bıraktığı etkinin bir sonucu olarak dergiler etrafında bir araya gelen gruplar ön plana çıkmaktadır. Bu gruplar, özellikle temelleri 1940’larda atılan dergiler ve sonraki dönemlerde diğer Müslüman ülkelerdeki İslami hareketlerinden de etkilenererek ve İslami bilinçlenme çabasıyla çıkarılan dergi çevrelerinde görünürlük kazanmaya başlamışlardır. Sözü geçen grupların başında 1939’da Nurettin Topçu tarafından yayımlanmaya başlanan Hareket, Necip Fazıl Kısakürek tarafından 1943’te yayımlanmaya başlayan Büyük Doğu ve 1960’ta Sezai Karakoç yönetiminde yayımlanmaya başlayan Diriliş dergisi ve çevreleri gelmektedir. 70’lere gelindiğinde ise Ercümend Özkan ve

²⁶² Erkilet, *Orta Doğu’da Modernleşme ve İslami Hareketler*, s.167.

İslam Partisi çevresi, Düşünce Dergisi çevresi, Kriter, Talebe dergileri ve Aylık Dergi çevreleri ön plana çıkmaya başlamıştır²⁶³.

Hareket ve Diriliş dergileri daha çok fikri ve edebi boyutun ön planda tutulduğu dergiler olarak ön plana çıkarken, Büyük Doğu ve Düşünce dergileri ise fikri boyutun yanında siyasi boyuta da dikkat çekilen dergiler olmuşlardır. Ayrıca Aylık Dergi, Maveria ve Edebiyat dergileri ise edebiyat alanında bir oluşumun imkânı arayışında olurken, Nesil ve İslam Düşüncesi dergileri ise toplumsal açıdan gelişmeleri İslami ilimler ışığında okuma gayreti içinde olmuşlardır.

1960'ların Türkiye'sinde ön plana çıkan İslami gruplar incelendiğinde ferdin Müslüman olma özelliğinin sözü edilen cemiyet üyelerinin bir araya gelmelerine kaynaklık oluşturan yeterli bir sebep olduğunu söylemek mümkündür. Dönemin yayınları incelendiğinde örgütlenmeye zemin hazırlayan yönelimler birbirine benzerlik teşkil ettiği için bu grupların birbiriyle ya doğrudan ilişkili olduğu ya da kendi içlerinde küçük gruplara ayrılarak yeni oluşumlar içerisine girdiklerini çıkarımında bulunmak mümkündür.

1970'lerin sonlarına doğru İslami kesim, gittikçe daha fazla görünürlük kazanmaya başlanmasıyla birlikte farklı ideolojik çevrelerin dikkatini çekmeye başlamıştır. İslami gençliğin, öğrenmek için asıl kaynaklarla diyalog kurmaya davet etmeleri bunun temel nedeni olmuştur. Dinin yaşama biçimi ve hayat tarzı olduğunu vurgulayan bu çevreler birtakım karşı atakların da muhatabı olmuşlardır. Gelenekçi olarak adlandırılan çevreler, İslam aleminden yapılan tercümeler ile İran'da gerçekleşen devrimin etkisini gözden geçirmek ve daha da önemlisi kendi yaklaşımlarının tesirsiz kalmasından endişe duydukları için “vahabilik”, “Şiilik”, “mezhepsizlik”²⁶⁴ gibi sınıflandırmaları gündeme almışlardır. 80'lerin başında hala varlığını koruyan bu tartışmalara yoğun olarak Düşünce dergisinin de dahil olduğu görülmektedir. Düşünce Dergisi devlet, düzen, daru'l harp, dar'ul İslam, İslam devleti gibi kavramlara geniş yer vermiştir²⁶⁵. İslam devleti, İslam anayasası, İslam iktisadı

²⁶³ Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*, s.80-81.

²⁶⁴ 70'lerden sonra Diriliş dergisinin öncelikleri 60'lara göre farklılaşır. Divan edebiyatı yönelimi ve Batı dünyasından yapılan tercümelerin yanında mezhep konulu tartışmalarla alakası kurulabilecek “İtikatta ve Amelde Doğru Mezhepler” (70, sayı:4-5) başlıklı yazılara yer verilmiştir.

²⁶⁵ Ahmet Ağırakça, “Türkiye'de İslami Uyanışa Dergilerin Katkısı”, **Haksöz Dergisi**, Sayı:101, Temmuz-1999.

gibi meselelerin işlendiği kitaplar ve makaleler de aynı dönemde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu süreçte İslam'ın dar bir inanç sistemi olmadığı bir dünya görüşü olduğunu kavramaya başlayan bazı Marksist gençler arasında da İslam'a olan ilgi artmış ve aralarından ihtida edenler de olmuştur. Düşünce dergisi çevresi ile irtibat içinde iken ihtida eden ve entelektüel açılımlar sağlayan Abdurrahman Aslan ve Talebe dergisi yazılarıyla irtibat içinde iken İslam'ı seçen İsmet Özel, iki örnektir²⁶⁶.

İran'da devrime giden sürece paralel olarak İslami uyanış ve tevhidi bilinçleniş sürecinin yaşandığı Türkiye'de, Düşünce Dergisi üzerinden sürdürülen kavramsal tartışmaların yanında İslami bilinç ve kimlik arayışının daha yalın ifadeler ile devam ettirilerek kitlesel bir etkiyi hedefleyen gruplar ön plana çıkmaktadır. Bunların başında daha önce MTTB bünyesinde etkinlik göstermiş fakat görüş ayrılıkları nedeniyle gruptan ayrılan gençler gelmektedir. Devrimci bir dönüşüm talebini yüksek sesle dile getirmeye başlayan gençler Akıncılar, Akıncı Güç ve İslami Hareket gibi yayınları çıkarmaya başlamışlardır²⁶⁷.

Özellikle Sezai Karakoç'un 1976'da kitap haline getirilen Diriliş Neslinin Amentüsü eserinin tesiriyle yayınlar ortaya koyan genç gruplar, bu yayınları meydanlarda, okullarda ve cami önlerinde içerikleri sloganlaştırılmış ifadeler ile duyurmaya çalışmışlardır.

İslami mücadele konusunda izlenecek yolun nasıl olacağı tartışılmaya devam ederken, özellikle İran'da gerçekleşen devrim, Türkiye'deki İslami grupların çözüm arayışında tetikleyici ve belirleyici bir faktör niteliği taşımıştır. Her ne kadar çeşitli noktalarda anlaşmazlıkların ve uyuşmazlıkların söz konusu olduğu süreçler ve tartışmalar yaşansa da yeni kaynaklara yönelme, önceki dönemin İslami epistemolojisinin dışındaki görüşlere başvurma süreci yaşanmıştır. Dolayısıyla bu yöneliş sonraki aşamada ortaya konan yayınların içeriklerinin anlaşılır ve kapsayıcı kılınmasına katkı sağlamaktadır.

²⁶⁶ Hamza Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*, s.87-88.

²⁶⁷ Öz, s.129-130.

“Yeniden İlme Dönüş” başlıklı çıkış yazısıyla 1976 Mayıs ayında yayın hayatına başlayan Kriter dergisi, İslam mücadele konusundaki tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Kriter’deki yazıları ile peşin yargılara karşı mesafeli bir tutum sergileyen M. Said Çekmegil, İslam’a dair tartışmalarda ilişkin önemli tenkitlerde bulunmuştur. Sözgelimi İran İslam Devrimi’nin etkisi neticesinde Emeviler ve Abbasiler’in İslami yaklaşımlarına yönelik ağır eleştirilerin haksızlığına değinmiştir²⁶⁸.

Bununla birlikte 1979’da Türkiye’deki İslami Hareketlerin ortaya koymuş olduğu çeşitli dergilerin gündemi Türkiye’nin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemle sınırlı kalmamış diğer İslam ülkelerinde yaşanan gelişmelere karşı da dikkat çekici ölçüde bir duyarlılık ortaya konulmuştur. Dönemin dergileri incelendiğinde özellikle İran İslam Devrimi, Afganistan direnişi ve Pakistan’daki gelişmelere ayrıntılı bir biçimde değinildiği görülmektedir. Sözü edilen dönemde dünyada İslami hareketlerin yükselişi konuşulurken, Türkiye’de de bu hareketlerin etkisi ile mevcut sisteme karşı ciddi bir muhalefete sevk edecek yayınlara imza atılmıştır. Dönemin dergilerine bakıldığında hem Afganistan’daki direniş hem de İran’da gerçekleşen İslami Devrim Türkiyeli Müslümanlarda çok önemli bir özgüvenin ve coşkunun oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Aylık dergi, dönemin edebiyat dergilerine karşı çıkan düşünce dergilerinin yanında, sanatçı çevrelerinin siyaseti, fikri meseleleri göz ardı eden edebiyat dergilerinin tutumlarını eleştirmiş; dergi olarak edebiyat dergilerinde bulunmayan, pek rastlanmayan kimi şeyleri okuyucularına ulaştırma gayretinde olmuştur²⁶⁹. Özellikle İran İslam Devrimi’ne ilişkin gelişmelere sıkça yer vererek, gelişmelerin derinlemesine analiz edilmesinin önünü açmıştır. Bu dergiler çevresinde örgütlenen ve özellikle İstanbul’da giderek yükselen bu İslami duyarlılığın önü çok geçmeden kesilmiştir. Beşir Eryarsoy, İran İslam Devrimi akabinde Amerika’nın ve yerli işbirlikçilerinin bölgedeki diğer Müslümanların da benzer refleksleri gösterebilme potansiyeline karşı Müslümanların sindirilmesi için yeni olayların tezgahlandığına işaret etmiştir²⁷⁰.

²⁶⁸ Öz, s.130-131.

²⁶⁹ Öz, s.150.

²⁷⁰ Beşir Eryarsoy, “Sedat Yenigün Niçin Şehid Edildi?”, **Haksöz Dergisi**, Sayı: 28, Temmuz 1993.

Batı, İran İslam Devrimi'nin başarıya kavuşmasının sonucunda Ortadoğu'da Şah döneminde elde ettiği üssünü kaybetmiştir. Ve bölgede SSCB ile mücadelesinde en önemli üs olarak iş birliğini sürdürdüğü Türkiye'yi riske atmak istememiştir. Böylelikle özellikle İran ve Afganistan'daki gelişmelerin etkisiyle Türkiye'de yükselişe geçen İslam dalgasının önü 12 Eylül 1980 tarihli darbe ile kesilmiştir²⁷¹.

1980 Darbesi'nin ardından ise bu oluşumlar varlıklarını sistemden ve demokrasi sürecinden bağımsız olarak devam ettirme yoluna gitmişlerdir. Bu tutumun ortaya konulmasının nedenleri arasında İran İslam Devrimi'nin gruplar üzerinde bıraktığı devrimci tavır gösterilebilir. Geleneksel cemaatler ise darbenin ardından ya tamamen geri çekilmiş ya da Necip Fazıl örneğinde olduğu gibi sistemle uzlaşma reflekslerini yeniden tazelemişlerdir²⁷².

²⁷¹ Porbonab, s.73-100.

²⁷² Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*, s. 67.

5. BÖLÜM: 1978-1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE YAYIMLANAN İSLAMİ DERGİLER VE İRAN İSLAM DEVRİMİ

1978-1990 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan İslami duyarlılığa sahip dergiler incelendiğinde arşiv taraması neticesinde toplam 52 dergi karşımıza çıkmaktadır. Bu dergilerde yer verilen binin üzerindeki metin incelendiğinde ise 29 dergide yer alan metinlerde İran İslam Devrimi’ni konu edildiği görülmektedir. İran İslam Devrimi’ni doğrudan konu edinmemiş fakat devrim ardı süreçte devrimin etkisi ile gündemine getirilmiş olabileceği düşünülen tartışmaları içeren diğer dergiler de kendi aralarında gruplandırılmışlardır. Bu dergilerde ise sıklıkla gündeme getirilen konu başlıklarına bakılmıştır*. Devrimi konu edinen dergilerde yayımlanan toplamda 492 ayrı metinden oluşan haber ve makale içerik analizi yöntemi ile tahlil edilmiştir. Devrimi konu edinen dergi ve yazarlar kendi aralarında hem devrimi doğrudan ve dolaylı olarak konu edinenler şeklinde hem de devrime karşı yaklaşımları (çok olumlu, olumlu, konu edinen, olumsuz, çok olumsuz) açısından sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmaya dahil edilen dergiler aşağıda belirtilen ifadeleri doğrudan kullanarak kendilerini tanımlamışlardır;

İktibas; “Sürelî Yayınlar Tarama Dergisi”,

Düşünce; “Aylık Kültür Dergisi”,

Mavera; “Aylık Edebiyat Dergisi”,

İslam; “Aylık Siyasi Dini İlmi Mecmua”,

Hilal; “Dini-Ahlaki-İlmi-Edebi-Siyasi Aylık Mecmua”,

Fedai; “Aylık Dava Dergisi”,

Sebil; “Haftalık, Tarafsız, Siyasi, Edebi, Tarihi, İlmi Gazete”,

Pınar; “Aylık İlim Sanat ve Meslek Dergisi”,

Girişim; “Aylık Haber Yorum-Kültür Dergisi”,

İnsan; “Aylık Düşünce Dergisi”,

Bu Meydan; “Düşünce-Sanat-Siyaset”,

* İran İslam Devrimi’nin doğrudan konu edilmediği fakat devrimden etkilenen dergilerin gündemleştirdiği meselelere değinen dergileri ise; Edebiyat, Gerçek, Gölge, Şadırvan, Tomurcuk, Cemre, Genç Birikim, Gül Çocuk, Kayıtlar, Yedi İklim, Yönelişler, Büyük Doğu, Çatı, Dönüşüm, İslam Medeniyeti, Milli Gençlik, Tohum, Aşura, Kalem, Mektep ve Müslüman Sesi şeklinde sıralayabiliriz.

Son Karar; “Aylık Siyasi Fikir ve Aksiyon Dergisi”,
Akıncı Güç; “15 Günlük Siyasi Dergi”,
Nesil; “Aylık Fikir Dergisi”,
İslam’ın İlk Emri Oku; “Dini, İctimai, Edebi Aylık Mecmua”,
Rayet; “Aylık Kadın Dergisi”,
Altınoluk; “Aylık Mecmua”,
Davet; “Aylık İslami Siyaset ve Kültür Dergisi” ve birbirlerinin devamı niteliği taşıyan Şura, Tevhid ve Hicret dergileri ise kendilerini “Haftalık Siyasi Gazete” şeklinde tanımlamışlardır.

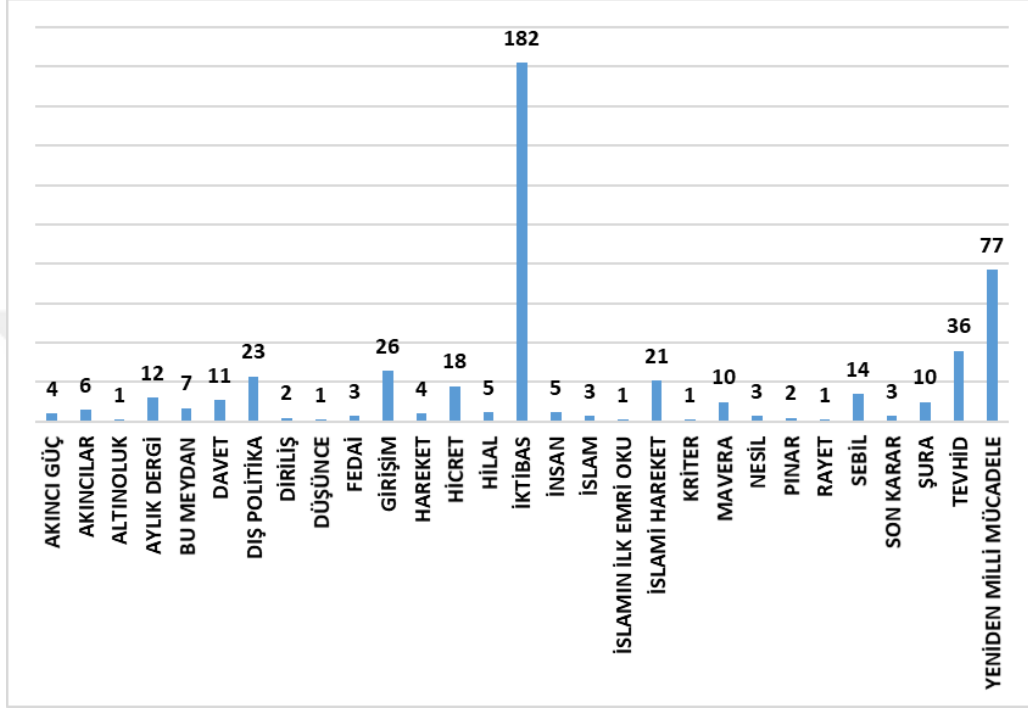
Hareket dergisi kendisini belli dönemlerde farklı ifadeler kullanarak ifade etmişse de son haliyle dergi kendisi için doğrudan herhangi bir tanımlayıcı ifade kullanmamıştır. İçerik açısından ele alındığında derginin düşünce, fikir ve edebi bir dergi olduğunu söylemek mümkündür. Diriliş dergisi içerik açısından tahlil edildiğinde düşünce ve edebiyat dergisi şeklinde ifade edilebilir. Aylık Dergi de kendini doğrudan tanımlayıcı herhangi bir ifade kullanmamıştır. Dergi içerikleri göz önünde bulundurulduğunda Aylık Dergi’nin de düşünce, fikir ve siyasi içerikli bir dergi olduğu söylenebilir. Yeniden Milli Mücadele, İslami Hareket ve Akıncılar dergileri içerik açısından ele alındığında düşünce ve siyasi içeriklerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Kriter dergisi muhtevası bakımından yoğun olarak dini ameli meseleleri konu edinen bir dergi olurken; Dış Politika dergisi ise düşünce ve haber dergisi şeklinde ifade edilebilir.

5.1. Devrim Konusuna Yer Veren Dergiler

1978-1990 yılları arasında yayımlanan İslami dergiler incelendiğinde Hareket, Diriliş, İktibas, Aylık, Yeniden Milli Mücadele, Girişim, Sebil, Nesil, Maveria, Akıncı Güç, Akıncılar, Bu Meydan, Fedai, Dış Politika, İnsan, İslam, Hilal, İslami Hareket, Kriter, Pınar, Son Karar, Tevhid, Şura, Hicret dergileri ön plana çıkmaktadır.

Devrimi konu edinen haber ve makaleler göz önünde bulundurulduğunda devrime ilişkin en fazla yayına farklı yazar ve içeriklere sahip toplamda 182 haber/makale metni ile İktibas’ta yer verildiği saptanmıştır. İktibas’ı 77 metin ile Yeniden Milli Mücadele dergisi takip etmiştir. Devrimi doğrudan ele alan ya da dolaylı biçimlerde konu edinen metinlerde Yeniden Milli Mücadele dergisinde yoğun olarak “olumsuz” ve “çok olumsuz” bir yaklaşım söz konusu iken; İktibas

dergisinde ise birbirinden çok farklı yaklaşımlara sahip haber/makale metinlerine yer verilmekle birlikte devrime karşı genel yaklaşım “olumlu” şeklindedir.

Grafik 1. Haber/Makale Metinlerinin Dergilere Göre Dağılımı

Ayrıca Tevhid dergisinde 36 metinde, Girişim’de 26 metinde, Dış Politika dergisinde ise 23 haber/makale metninde, İslami Hareket dergisinde 21 metinde, Hicret dergisinde 18 metinde devrimin doğrudan yer verildiği veya devrim ile dolaylı olarak ilişkilendirildiği görülmektedir. Sebil dergisinde ise 14 metinde, Aylık Dergi’de 12, Davet dergisinde 11, Şura ve Maver’a da 10’ar metinde, Bu Meydan dergisinde 7 metinde, Akıncılar’da 6, İnsan ve Hilal dergilerinde 5’er metinde, Hareket ve Akıncı Güç dergilerinde 4’er metinde devrimin işlendiği tespit edilmiştir. Fedai, İslam, Nesil, Son Karar dergilerinde 3’er metinde, Diriliş ve Pınar dergilerinde 2’şer metinde, Altınoluk, Düşünce, Rayet, Kriter ve İslam’ın İlk Emri Oku dergilerinde ise 1’er metinde devrim ele alınmıştır.

5.1.1. Hareket

- **Yayımlandığı Yıllar:** 1939-1982
- **Derginin Sahibi:** Ezel Erverdi, Sedat Çelikdoğan, Ercümen Konukman, Turgut Evren
- **Başyazar:** Nurettin Topçu
- **Yazı İşleri Müdürü:** Nurettin Topçu, Ercümen Konukman

Tablo 2. Hareket: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran Muamması	1.Mar.79	4	Hareket
İran Ve Yeni Ortadoğu	1.Nis.79	4	Hareket
Devrim Ve Devlet	1.Eyl.79	2	Hareket
Ali Şeriatı Ve "İslam Sosyolojisi Üzerine"	1.Nis.80	44	Necati Güneyceli

Kendisini “Aylık Siyasi Mecmua” olarak tanımlayan Hareket dergisi, 1939’un Şubat ayında Nurettin Topçu tarafından yayın hayatına kazandırılmıştır. "Fikir-Sanat, Fikir-Ahlak-Sanat, Fikir ve San'atta Hareket" sloganı ile yayımlanan Hareket, 1982 yılına kadar çeşitli yayın dönemlerini kapsayacak şekilde aralıklı olarak ve toplamda 187 sayı olacak şekilde yayımlanmıştır. Dergi 1966 yılında başladığı yayın döneminde ise Fikir ve Sanatta Hareket adıyla çıkarılmıştır.

Hareket bir araç görevi görmüş ve Topçu’nun İslam tasavvufu ve Anadolu insanının felsefi değerlendirmesini yapmıştır. Hareket’te yer verilen yazılarda genel olarak toplumsal kurumların nasıl olması gerektiği, devlet ile toplum yapısı arasındaki ilişkiler teorik ve pratik yönleriyle ele anılmıştır. Özellikle milliyetçilik, din, inkılap ve toplumsal düzen gibi kavramlar resmi görüşün dışında yeni anlamlar getirilerek ele alınmıştır. Topçu ve hareket Dergisi çevresi Ziya Gökalp’in milliyetçiliğinin dışında yeni bir yaklaşımla Anadolu sınırları içindeki milli bir tarihin barındığı, Türklüğün ise İslam içerisinde inkişaf ettiğini benimseyen bir milliyetçilik anlayışı sergilemişlerdir²⁷³.

Hareket’teki yazılara bakıldığında Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Kabaklı, Ali Fuad Başgil, Emin Işık, Ahmet Tabakoğlu, Hüseyin Hatemi, Hüsrev Hatemi, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Ziyaeddin

²⁷³ Hareket Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/73/hareket> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

Fahri Fındıkoğlu, Ali Bulaç, Hüseyin Batuhan, Remzi Oğuz Arık gibi imzalar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca çeşitli konuların derinlikli olarak ele alındığı röportajlar ve Batı ile Doğu dillerinden çeviri yazılara yer verildiği görülmektedir.

Çalışmamızın konusu ile ilişkili olarak Hareket'in yayınları incelendiğinde Hareket'in Mart 1979 ve Nisan 1979 tarihli sayılarında İran'da yaşanan devrime dair yazılar ön plana çıkmaktadır. 1979 yılının Mart ayında yayımlanan sayıda İran'da yaşanan devrim süreci "İran Muamması" başlığı ile ele alınmış ve devrim sürecinde etkili çeşitli gruplar üzerinden sürece dair genel bir çerçeve çizilmiştir. Yeni bir siyasal yapının henüz kurulmaya çalışıldığı bir dönemde kaleme alınan yazıda siyasal yapı açısından henüz önemli ölçüde belirsizliklerin olduğu ifade edilerek, devrim ardı süreçte İran-Türkiye ilişkilerinin nasıl etkileneceği, ne yönde seyredeceği sorusunda yanıt aranmıştır²⁷⁴. Ayrıca Nisan 1979 tarihli sayı incelendiğinde ise "İran ve Yeni Ortadoğu" başlığı ile kaleme alınan yazıda İran'ın içinde bulunduğu devrim sürecinde toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda geçireceği değişim, dönüşüm dikkate alınarak Ortadoğu'daki yeni güç dengeleri ile olası ilişkilerin tespitine gidilmiştir²⁷⁵.

Yukarıda sözü edilen iki yazı dışında İran'da yaşanan devrime ilişkin siyasal ve toplumsal sürecin konu edinildiği herhangi bir yazıya Hareket dergisinde yer verilmemiştir. Fakat İran ve İran İslam Devrimi ile doğrudan ilişkilendirerek ele alınabilecek Ali Şeriatî'ye dair Nisan 1980 tarihli sayıda bir yazı kaleme alınmıştır. Necati Güneyceli imzası ile yayımlanan yazıda Ali Şeriatî'nin İslam sosyolojisi üzerine bir değerlendirme yazısına yer verilmiştir²⁷⁶. Bunun yanında Eylül 1979'da yer verilen bir yazıda devrim ve devlet kavramlarının derinlemesine analiz edilmesi de dikkat çekicidir²⁷⁷.

²⁷⁴ Hareket, "İran Muamması", **Hareket Dergisi**, Mart 1979, s.4.

²⁷⁵ Hareket, "İran Ve Yeni Ortadoğu", **Hareket Dergisi**, Nisan 1979, s.4.

²⁷⁶ Necati Güneyceli, "Ali Şeriatî Ve "İslam Sosyolojisi Üzerine", **Hareket Dergisi**, Nisan 1980, s.44.

²⁷⁷ Hareket, "Devrim Ve Devlet", **Hareket Dergisi**, Eylül 1979, s.2.

5.1.2. Diriliş

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1960-1992 / İstanbul, Ankara
- **Derginin Sahibi:** Hüsnü Gündüz, Sezai Karakoç
- **Yazı İşleri Müdürü:** Hüsnü Gündüz, Sezai Karakoç

Tablo 3. Diriliş: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar
İran- Irak Savaşı	8.Ağu.88	1	Diriliş
Gündem: İran	9.Haz.89	1	Diriliş

Sezai Karakoç öncülüğünde yayımlanmaya başlayan Diriliş, 1960-1992 yılları arasında yayınlanmaya devam etmiş ve dönemlendirme yapıldığında ise 7 ayrı başlık altında ele alınabilecek süreçler ile yayınlarına devam ettirmiştir. Çalışmamıza zemin hazırlayan yayınlar incelendiğinde 1979-1980 yılları arasında 12 sayı olarak yayımlanan dönem karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Ekim 1979'dan başlanarak yayımlanan Diriliş, Eylül 1980 ile yani 1980 darbesinin ardından ise yayınlarına ara verilmiştir.

Ayrıca bununla birlikte Ocak-Haziran 1983 döneminde 161 sayı olacak şekilde ve 133 sayı yayımlanacak şekilde 1988-1992 yılları arasındaki dönemler de çalışmamıza kaynak teşkil edecek içeriklerin yer aldığı dönemler arasında zikredilebilir. 1979-1980 yılları arasındaki yayınlarda Batı fikriyatına karşı “İslam Medeniyeti” kavramının ön plana çıkarılmaya başlandığı görülmektedir. Ocak-Haziran 1983 yılları arasında yani darbe sonrası süreçte ise teorik konulardan ziyade aktüel meseleleri öne çıkarmaya başlayan bir dergi profili karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamıza kaynaklık eden bir diğer dönem olan 1988-1992 yılları arasındaki dönemde “İslam ülkesi”, “İslam devleti”, “İslam milleti” gibi kavramların etrafında sürdürülen tartışmalar ve İslam dünyasına çözüm önerileri sunma çabası dikkat çekmektedir.

Diriliş Dergisinde yer alan iki yazıda İran İslam Devrimi'nin doğrudan ele alınmıştır. Söz konusu yazılarda İran'da gerçekleşen devrimin mahiyeti üzerine derinlemesine bir değerlendirmede

bulunulmuştur²⁷⁸. Ayrıca Irak-İran Savaşı'nın incelendiği "Irak-İran Savaşı" başlıklı yazıda ise savaşın bölge ülkeleri ve uluslararası konjonktür açısından taşıdığı anlam ve önemi üzerinde durulmuştur²⁷⁹.

5.1.3. İktibas

Sürelî Yayınlar Tarama Dergisi

"Fikir Verir"*

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1981-2016 /Ankara
- **Sahibi:** Ercümen Özkan
- **Başyazar:** Ercümen Özkan
- **Yazı İşleri Müdürü:** Erhan Aktaş, Hüseyin Alan, Hüseyin Bülbül

Tablo 4. İktibas: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Humeyni'nin İran'ı	1.Oca.81	13	Eric Rouleau
Ortadoğu'da Devrim Ve Karşı Devrim	1.Oca.81	26	Haluk Gerger
İran Devrimi 1. Yılı	15.Oca.81	4	Tanju Cılızoğlu
Beni Sadr, Mısır Halkını Başkan Sedat'a Karşı Ayaklanmaya Çağırdı	15.Oca.81	24	Tercüman
Humeyni'nin İran'ı II	15.Oca.81	26	Eric Rouleau
Kissinger: İslam'dan Bir Şey Anlamıyorum	1.Şub.81	8	İktibas
Humeyni'nin İran'ı III	1.Şub.81	14	Eric Rouleau
Humeyni: Türkiye'deki Amerikan Üslerinin Kullanılmasına İzin Vermeyin	1.Şub.81	13	İktibas
İran Devlet Başkanı İle Görüştüm	1.Şub.81	26	Doğan Koloğlu
İstanbul'da Ortadoğu'nun Batı Karşısındaki Yeni Uyanışı Tartışıldı	1.Şub.81	16	Cengiz Çandar
İran'da Neler Oluyor?	15.Şub.81	10	Cengiz Çandar
Ayetullah'a Ödeyeceğimiz Bedel	15.Şub.81	12	Nicholas Bethell
İran'da Ölen Irak Askerlerine Şehit Töreni Yapılıyor	15.Şub.81	19	Özden Akbal
Humeyni'nin İran'ı IV	15.Şub.81	22	Eric Rouleau

²⁷⁸ Diriliş, "Gündem: İran", **Diriliş Dergisi**, 9 Haziran 1989, s.1.

²⁷⁹ Diriliş, "Irak-İran Savaşı", **Diriliş Dergisi**, 8 Ağustos 1988, s.1.

* İktibas, Mart 1990 tarihli 135. sayısından itibaren bu sloganı benimsemiştir.

Humeyni: "Sovyetlere De Abd'ye Yaptığımı Yaparım" Dedi	15.Şub.81	23	Hergün
Irak-İran Savaşından Kazananlar Ve Kaybedenler	15.Şub.81	27	Ali Abbud
İran Rusya'nın Askeri Yardımını Reddetti	15.Şub.81	33	Türkiye
İran'ı Sanki Gizli Bir El Yönetiyor	1.Mar.81	8	Hürriyet
Ortadoğu Rüzgarları (2)	1.Mar.81	18	Cengiz Çandar
Humeyni'nin İran'ı V	1.Mar.81	22	Eric Rouleau
İran Nereye Gidiyor	1.Mar.81	26	Marvin Zonis
Humeyni'nin İran'ı VI	15.Mar.81	11	Eric Rouleau
Ortadoğu Rüzgarları (3)	15.Mar.81	18	Cengiz Çandar
İran Başbakanı Recai İle Sovyet Elçisinin Görüşmesi	15.Mar.81	24	İktibas
İmam Humeyni'nin İslam Zirvesi İyi Niyet Heyetine Yaptığı Konuşmanın Özeti	15.Mar.81	32	İktibas
Savcı: İran Devlet Başkanı Beni Sadr'ın Dokunulmazlığı Yoktur	15.Nis.81	33	Yeni Nesil
Eğer Uçakla Londra'dan İran'a Gidiyorsanız Saatlerinizi Lütfen 1400 Yıl Geriye Alınız	1.May.81	8	Sabah
Humeyni Hiç Kimseye Muhtaç Olmayacağız	1.May.81	13	İktibas
Humeyni'nin Mesajı	15.May.81	12	İktibas
İran İslam Cumhuriyeti Lideri İmam Humeyni'nin Tüm Müslümanlara Ve Müslüman Gençliğe İslami Tavsiyeleri	15.May.81	22	İslam Ümmeti
İdris Barzani'nin İttılaat Gazetesi Muhabiri İle Röportaj	1.Haz.81	30	İttılaat Gazetesi
İran'da Birşeyler Mi Oluyor	15.Haz.81	4	İktibas
Beni Sadr'ın Yazgısı Bir Buçuk Yılda Söndü	1.Tem.81	12	Cengiz Çandar
Musavi: Dünyadaki Hürriyet Hareketlerine Yardım Edeceğiz	1.Ağu.81	14	Yeni Nesil
Humeyni Adliye Teşkilatında Tasviye İstedi	15.Tem.81	17	Le Monde
İran'da Yedi Bahai Lideri Daha Öldürüldü	1.Ağu.81	28	Türkiye
İran-Irak Kavgasında İslam İyi Niyet Heyeti Tarafları Uzlaştıramadı	15.Ağu.81	10	Le Monde
İran'da Devlet Başkanı İçin Dindarlık Şartı Aranıyor	15.Ağu.81	22	Bülent Erandaç
Ayetullah Muntazari "İslam'ı Her Yere Yayacağız" Dedi	15.Eyl.81	26	İktibas
İran Olaylarının Gerçekleri	1.Eki.81	4	Ercümend Özkan
İmam Humeyni'nin Nosud Savaş Bölgesinden Kaçan Ehli Sünnet Müslümanlarına Yaptığı Konuşmadır	1.Eki.81	36	İttılaat Gazetesi
İran Olaylarının Gerçekleri	15.Eki.81	3	Ercümend Özkan

Humeyni: Müslümanlar, Allah'ın İpine Sarılmanın Zamanı Gelmedi Mi?	1.Kas.81	10	Humeyni
İran Dışişleri Bakanı Suudi Arabistan'da Bir Devrimin Kaçınılmaz Olduğunu Söyledi	1.Kas.81	20	Son Havadis
İran'da İdamları Eleştiren Eski Başbakan Bazargan Aleyhine Gösteriler Yapıldı	15.Kas.81	9	İktibas
İmam Humeyni'nin Konuşması	15.Kas.81	18	İktibas
Humeyni, "Şehadet Hepimizin Seçmesi Gereken Yoldur"	15.Kas.81	23	Milliyet
İmam Humeyni: Hacc Siyasi Bir İbadettir	1.Ara.81	16	İktibas
İran Başbakanıyla Görüşme: Hüseyin Musavi	15.Ara.81	10	İktibas
Humeyni: Saddam Hüseyin Paris'te, Sürgünde Hükümet Kursun	1.Oca.82	18	İktibas
İmam Humeyni'nin Kral Halid'e Cevabı	1.Şub.82	10	Humeyni
Humeyni: Müslümanlar Birleşseydi Ne Afganistan Ne De Filistin İşgal Edilirdi	1.Şub.82	15	Sabah
Humeyni, Otomobil Kullanan Kadınların Eşarp Takmasını Ve Eldiven Giymesini İstedi	1.Şub.82	20	İktibas
Humeyni'nin Son Fetvaları	15.Şub.82	22	Yeni Asır
Şii-Sünni İstismarı	15.Şub.82	30	İktibas
Batı İstihbarat Örgütlerine Göre: İsrail'in Yeni Hedefi Humeyni	1.Mar.82	19	Günaydın
Humeyni Korkusu	1.Mar.82	21	Haluk Ülman
Humeyni'nin Darbesi	1.Mar.82	24	İktibas
İslam Devrimi Kendi Kendini İhraç Eder	1.Mar.82	30	Cengiz Çandar
İslam Devriminin Üçüncü Yılı Kutlanıyor	1.Mar.82	21	İktibas
Ayetullah Murtaziri	15.Mar.82	13	İran İslam Cumhuriyeti
Sürgündeki İranlılara Amerika Destek Sağlıyor	15.Mar.82	28	New York Times
Irak-İran Savaşı Yakın Ve Uzak Sonuçları	1.Nis.82	3	İktibas
İran'dan Kısa Haberler	1.Nis.82	15	Tehran Times
İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması	1.Nis.82	17	Keyhan
İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması	15.Nis.82	25	Keyhan
Her Gün Aşure Her Yer Kerbela	15.Nis.82	20	Cengiz Çandar
Devrim Muhafızlarına Politika Yasağı	15.Nis.82	30	Yeni Asır
Şeriatmedari Mi Basiret Mi?	1.May.82	3	İktibas
News Week Dergisinin İran Cumhurbaşkanı Sayın Seyyid Ali Hamaney İle Yaptığı Röportajın Tam Metni	1.May.82	20	Keyhan

İran Bölge Ülkelerinin Dikkatini Çekiyor	15.May.82	7	İttılaat Gazetesi
İran İslam Devrimi Üzerine	15.May.82	20	Mavera
Humeyni'nin Konuşması	1.Haz.82	7	Ayetullah Humeyni
İran Irak'ı Yenerse Ne Olur?	1.Haz.82	23	Güneş
İran İslam Devrimi Üzerine	1.Haz.82	27	Mavera
İran, Irak'a Girse Ne Olabilir	1.Haz.82	29	Cengiz Çandar
Haig: Irak-İran Savaşı Batının Çıkarları İçin Tehlikeli Oluyor	1.Haz.82	29	Cumhuriyet
İran'ı Doğru Değerlendirmek	1.Haz.82	31	Güneş
Irak-İran Ve İngiltere-Arjantin Savaşları Amerikan Gücünün İflasını Gösteriyor	15.Haz.82	7	Güneş
Humeyni: Allah İçin Savaşta Yenilgi Yoktur	15.Haz.82	11	Milli Gazete
İran İslam Devrimi Üzerine	15.Haz.82	20	Mavera
Ayetullah Beheştî'nin Biyografisi	15.Haz.82	23	Bha
İran İsrail'e Karşı Gönüllü Topluyor	15.Haz.82	27	Milliyet
Humeyni: Irak'ı Destekleyen Arap Ülkeleri Hatalarını Anlayıp Hemen İslam'a Dönmelidir	15.Haz.82	28	Milliyet
Ortadoğu'da Üç Boyutlu Bunalım	1.Tem.82	9	Cumhuriyet
Avrupa'daki İran	1.Tem.82	13	Tercüman
İhvan Ve İran	1.Tem.82	16	Aylık Dergi
Humeyni: İran Halkı Kendi Doğru Yolunu Bulmuştur	15.Tem.82	12	Ayetullah Humeyni
Ayetullah Muntazari: Petrolümüz Müslümanların	15.Tem.82	20	Yeni Devir
Hac / Ali Şeriatî	15.Tem.82	28	Ali Şeriatî
İran İslam İlkelerine Uymayan Şah Döneminin Kanunlarını İptal Etti	15.Ağu.82	13	Milli Gazete
Humeyni'nin Hostesleri Tek Tip	1.Eyl.82	9	Hürriyet
Humeyni: Hala Şii-Sünni Ayrımı Yapmak İsteyenler Var	1.Eyl.82	10	Yeni Devir
İranlı Ve Diğer Müslüman Hacılar Kafirleri Lanetliyor	15.Eyl.82	10	BHA
İran, Şah Dönemine Ait, Tüm Yasaları İptal Etti	15.Eyl.82	24	Cumhuriyet
Türkiye-İran Tabii Gaz Anlaşması Amerika'da İlgiyle Karşılandı	15.Eyl.82	24	Tercüman
Humeyni'nin Hacı Adaylarına Çağrısı "Emperyalizm'e Karşı Uyanık Olun"	15.Eyl.82	27	İmam Humeyni
İşte Yeni İran	1.Eki.82	8	Hayat
Cengiz Çandar'la Söyleşi	15.Kas.82	20	İktibas
Cengiz Çandar'la Söyleşi	1.Ara.82	12	İktibas

Ortadoğu Ülkelerinde Radikal İslamcı Hareket Giderek Yaygınlaşıyor	15.Ara.82	8	Cumhuriyet
İran	1.Oca.83	23	Al Akhbar
İran'da Yönetim Tudeh'e Karşı	1.Oca.83	27	Hürriyet
Devrimin Yıldönümü Nedeniyle İmam Humeyni'nin Müslümanlara Çağrısı	1.Şub.83	17	Yeni Devir
Sermedi: Irak'taki Rejimi Devirip, İsrail İle Savaşacağız	1.Şub.83	21	Tercüman
İran'ın Kaderini Kadınlar Çizecek	1.Şub.83	20	Bulvar Gazetesi
Saddam Hüseyin, Humeyni İle Görüşmek İstedğini Bildirdi	1.Şub.83	20	Günaydın
Irak-İran Savaşı İslam-Küfür Savaşıdır	15.Şub.83	22	Yeni Devir
Humeyni Düşmanlarının Yeni Oyunları	1.Mar.83	24	Yeni Devir
Irak-İran Savaşında Abd Irak'ı Tutuyor	15.Mar.83	11	Milli Gazete
Humeyni Garaudy'nin Aklını Çeldi	15.Mar.83	17	Nokta
İran'ın Bitmeyen Savaşı	15.Mar.83	21	Nokta
İran'da Devrim Rayına Oturdu	1.Nis.83	9	Milli Gazete
İran'da İstikrara Doğru	15.Nis.83	17	Forum
Hadi Gaffari: Şah'ın Heykelini İlk Kırın Din Adamı	15.Nis.83	18	Cumhuriyet
İmam Humeyni'nin Genelgesi	1.May.83	22	Crescent International
Tudeh'in Rolü Abartılıyor	1.Haz.83	13	Nokta
İran Ve Komünizm	15.Haz.83	16	Fahir Armaoğlu
İran Ve Sovyet Rusya	1.Tem.83	13	Cihad Baban
Irak Yenilirse Humeyni Hun Hükümdarı Atilla Gibi Avrupa'yı Titretir	15.Tem.83	20	Günaydın
Irak-İran Savaşındaki Son Gelişme "Acil Müdahale Gücü" Nü Gündeme Getirdi	15.Ağu.83	10	Cumhuriyet
Humeyni'nin Başarısı Bütün Dünya İçin Öldürücü Darbe Olur	15.Ağu.83	11	Tasvir
Humeyni: Amerikan Barışını İstemiyoruz	15.Eyl.83	8	Yeni Asır
İran Ve Dünya	15.Eyl.83	11	Hamle
Humeyni: Komşularımız İhtiyatlı Davranmalı	15.Eyl.83	28	Güneş
İslam Devrimi Ve İran İslam Cumhuriyeti'nin Kurucusu İmam Humeyni'nin Dünya Müslümanlarına Hitaben Yayınladığı 1983 Yılı Hac Mesajı	1.Eki.83	10	Bha
Türkmen: İran'la İlişkilerimize Büyük Önem Vermeliyiz	1.Eki.83	19	Nilüfer Yalçın

Humeyni: Irak'a Yardım Edilirse Petrol İhracatını Durdururuz	1.Eki.83	19	Hürriyet
Velayeti: İran'da Türkiye Aleyhindeki Faaliyetlere İzin Verilmeyecek	1.Eki.83	21	Cumhuriyet
Hilafet Yeniden Mi Hortluyor?	15.Ara.83	23	Frankfurter Allgemeine
İktibas Dergisi Sahibi Ve YayımcısıERCÜMEND ÖZKAN İLE BİR SÖYLEŞİ	15.Oca.84	13	İktibas
Dinleme Servisi	1.Mar.84	31	İktibas
İran Devrimi 5 Yaşında	1.Nis.84	21	Haluk Ülman
Türkiye-İran İlişkileri	1.May.84	3	İktibas
İran Muhalefeti Bölündü	1.May.84	14	Cumhuriyet
İslam Devrimi, İran Pazarını Türkiye'ye Açtı	1.May.84	20	Hürriyet
Irak-İran Savaşı Ve Etrafındaki Gerçekler	15.May.84	7	Mehmed Selim
Amerikalılar, Türkiye'nin Laik Bir Ülke Olduğunu İran Devrimi İle Öğrendi	15.May.84	30	Günaydın
Humeyni: Amerika İran'ı Korkutmak İçin Gürültü Çıkartıyor	1.Haz.84	20	Güneş
İran, İstanbul Başkonsolosu'nun Açıklaması	15.Ağu.84	29	Yankı
Humeyni'ye Göre Sabotajcılar Çatapatçı	1.Eyl.84	26	Hürriyet
Cia Belgelerinden Şah'ın Dramı (4-5)	15.Eyl.84	7	Mehmet Barlas
Humeyni'nin Resimleri Güneşi Engelliyor	15.Eyl.84	23	Milliyet
İran Devriminin Bugünkü Durumu	1.Kas.84	19	Impact International
İran'la Yapılan Anlaşmayı Muhalefet De Beğendi	Oca.85	43	Yeni Asır
Özal: İran'da Devrim Oturdu	Oca.85	47	Yalçın Doğan
Turgut Özal: İran'da Başka Alternatif Yok	Şub.85	35	Emre Aygen
Humeyni Turp Gibi	Nis.85	46	Hürriyet
İran, Şii: Sünni Ayrımına Karşı	Haz.85	10	Hürriyet
Beşinci Yılıni Dolduran Irak-İran Savaşı	Eki.85	12	Süleyman Arslantaş
Humeyni Basına Kızdı	Eki.85	17	Sabah
Humeyni Türkiye'yi Uyardı	Kas.85	1	Günaydın
Humeyni Türkiye'yi Uyardı	Kas.85	38	İktibas
Humeyni'nin En Büyük "Şeytanı" 1	Oca.86	25	Samim Lütfü
Rafsancani: İslam Devrimi S.S.C.B'yi De Korkutuyor	Şub.86	27	Cumhuriyet
Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Mar.86	8	James A. Bill
Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Nis.86	7	James A. Bill
İranlı Komutan Bacı	Nis.86	18	Cumhuriyet
Humeyni Konuşuyor	Nis.86	44	İ.İ.C.S. Radyosu

Humeyni, Ordu-Devrim Muhafızları Sürtüşmesinden Tedirgin	Ağu.86	47	Cumhuriyet
Batı Humeyni'yi Durduramayacak	Eyl.86	26	Güneş
İran'daki Rejim Karşıtları	Eki.86	41	Bbc
Yeni Bir İslam Cumhuriyetine Doğru	Kas.86	13	Hürriyet
İran'da Gazetecilerin Adı: Haber Neferi	Kas.86	13	Milliyet
Batı Ve İran	Oca.87	12	Financial Times
Humeyni'nin Rüyası Türkiye'de İran Tipi Bir Rejim Kurulmasıdır	Mar.87	19	Bulvar Gazetesi
İslam Devrimine İzin Yok	Mar.87	38	Güneş
Humeyni'yi Kesinlikle Örnek Almıyoruz	Nis.87	22	Tercüman
Humeyni Sapasağlam	Nis.87	29	İktibas
İslami Devlet Planı	Nis.87	32	Örsan Öymen
Humeyni'den Son Çengel	May.87	19	Hürriyet
İran, İslam'ı Değiştirdi	May.87	26	Cengiz Çandar
Humeyni Korkusu	Tem.87	26	Haluk Ülman
İran'da Askeri Rejimi Yeğlerdik	Ağu.87	29	Cumhuriyet
Tunus'ta Humeyni Gölgesi	Kas.89	15	Cumhuriyet
İran Devrimi Kuşatılmalı	Kas.89	20	Zaman
Humeyni Tam Destek	Kas.89	74	Ajanslar
Humeyni'den 6 Vasiyet	Ara.89	30	Tercüman
İran Sykes-Picot'a Karşı Cihanşumül Sistemi Yaşıyor	Ara.89	77	Crescent International
İran'ın Durumu Dünya Çapında Etkili Olan Büyük Suikast Nedeniyle Kötüleştirdi	Ara.89	78	Crescent International
Rafsanjani: Biz Her Türlü Baskı Ve Sultaya Karşıyız	Ara.89	87	İ.İ.C.S. Radyosu
İran İslam Cumhuriyeti Çizgisinden Bir Zerre Bile Sapmayacaktır	Ara.89	88	İ.İ.C.S. Radyosu

Ercümen Özkın tarafından 1981 yılında yayımlanmaya başlayan İktibas, ilk etapta iki haftada bir yayımlanırken Ocak 1985'ten itibaren ise aylık olarak yayımlanmaya devam etmiştir. İktibas, farklı yaklaşımlara sahip birçok dergi ve gazeteden yapılan alıntılara ve derginin kendi yazarları tarafından kaleme alınan yazı ve şiirleri okurlarına bir arada sunmuştur.

İktibas'ın sayıları incelendiğinde de dönemin İslamcı dergileri olarak ifade edilebilecek dergiler arasında en uzun süre ve en kapsamlı şekilde İran İslam Devrimi'ni konu edinen dergi olduğu görülmektedir. İktibas'ta İran'a ilişkin toplam 182 yazıya yer verilirken bu yazıların 121 tanesi ise doğrudan İran İslam Devrimi'ne dair içeriklerden oluşmaktadır.

Sözü edilen yazılar incelendiğinde İran İslam Devrimi'ne ilişkin farklı bakış açılarına da yer verilmekle birlikte devrime ölçülü bir destek de açıkça fark edilebilmektedir. Özellikle Ercümen Özkan'ın devrime dair değerlendirmeleri ve röportajları incelendiğinde bu olumlama ve destekleme durumu belirginlik kazanmaktadır. Özkan, Türkiye'deki bazı İslami grupların İran'da gerçekleşen devrime yönelik "Şii devrim" şeklindeki yaklaşımlarına karşı çıkmış ve şu ifadeleri sarf etmiştir²⁸⁰:

"Yanlışları varsa, onları kardeşin kardeşin yanlışını düzelttiği gibi düzeltmek vacibi ile karşı karşıyayız... Bugün bilinen mezheplerin hiçbirisi yokken İslâm vardı... Sünnilik ya da Şiiliğe sahip çıkmak yerine Müslümanlığa sahip çıkmalıyız."

5.1.4. Düşünce

Aylık Kültür Dergisi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1976-1979 / İstanbul
- **Sahibi:** Ahmet Kuru, Fikret Özdin, Ali Bulaç
- **Başyazar:** Ali Bulaç
- **Yazı İşleri Müdürü:** Ali Bulaç, Ali Kemal Temizer

Tablo 5. Düşünce: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran Mücadelesinin Tarihi	1.Eyl.78	22	El-Beyan

Tevhidi ilkelerin siyasal, sosyal ve iktisadi açılımlarını keşfetmeye başlayan gençlerin bu bilgiyi daha fazla insana ulaştırma heyecanı ile Nisan 1976'da yayımlanmaya başlayan ve Kasım 1979'a kadar aralıklarla yayımlanan Düşünce dergisi toplamda 36 sayı çıkarmıştır. Derginin adı Düşünce olup künyede ise "İslami Düşünce" olarak ifade edilmiştir. İmtiyaz sahibinin Ahmet Kuru olduğu

²⁸⁰ Ercümen Özkan, "Aylık Dergi: İktibas Dergisi Sahibi ve Yayımcısı Ercümen Özkan ile Bir Söyleşi", **İktibas**, 1984, Cilt: 4, Sayı: 74, s 14.

Düşünce dergisinin başyazarı ise Ali Bulaç olmuştur. Derginin kadrosunu oluşturan isimler Milli Türk Talebe Birliği ve Yüksek İslam Enstitüleri’nden gelen isimler olmuştur²⁸¹.

İslami mesajın “haraç düzeni”ne karşı gündeme getirilmeye başlanan Düşünce dergisiyle Hizbu’t-Tahrir, Cemaat-i İslami, İhvan’ı Müslimin gibi diriltici ve sorgulayıcı İslam anlayışı harmanlanarak, sistemli olarak Müslümanlara ulaştırılmaya çalışılmıştır²⁸².

Düşünce’de edebi eserler, tarih yazıları, kitap değerlendirmeleri, İslami ilimlere dair makaleler, kitap kritikleri ve gündeme dair değerlendirmelere yer verilmiştir. Derginin çekirdek kadrosunu Ahmet Kuru, Ali Bulaç, M. Sait Şimşek, Beşir Eryarsoy, Sabri Adıyaman oluşturmuştur. Ayrıca Abdurrahman Arslan, Sedat Yenigün, Ahmed Şişman ve İsmet Özel gibi isimler de Düşünce dergisinde faaliyet gösteren isimler olmuşlardır.

Özellikle vakıf, dernek ve parti gibi sosyal örgütlenmelerin yasaklı hale getirildiği 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında pek çok isim dergi ve yayınevleri çevresinde toplanmaya başlamıştır. İslamcılığın bir dönemi şeklinde de ifade edilen “dergi etrafında örgütlenme” denilen bu toparlanma sürecinin başlatıcısı olarak Düşünce dergisine işaret edilmektedir²⁸³.

Düşünce yazarlarının İslami Hareket, Hicret, Şura, Tevhid dergilerde de çeşitli yazılar kaleme aldıkları görülmektedir. “Hicretin 1400. Yılı Bildirgesi” Düşünce dergisi ile birlikte Sebil, İslami Hareket, Hicret gibi dergilerin ortaklaşa hazırlamış oldukları bir bildirgedir. Bu bildirge aslında dönemin dergilerinin büyük bir çoğunluğunun iç içe geçmiş bir süreç yaşadıklarının önemli bir göstergesidir. Özellikle İran İslam Devrimi’nin tesiriyle Düşünce’nin yazar kadrosunda olan Ali Bulaç Beşir Eryarsoy gibi isimlerin yoğun yayıncılık faaliyetleri içine girerek Tevhid, Şura ve Hicret gibi dergilerin yayımlanmasına zemin hazırlamışlardır. Bu yayınların içerikleri ele alındığında İran İslam Devrimi ile birlikte yaşananların haftalık olarak doğrudan okurlara

²⁸¹ Düşünce Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/14/dusunce> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

²⁸² Hamza Türkmen, “Türkiye’deki Tevhidi Uyanışa Verilen Hizmet: Düşünce Dergisi”, **Haksöz Dergisi**, Sayı:106, Ocak 2000.

²⁸³ Mehmet Erken, “Bir Yayıncılık Menbaı Olarak Düşünce Dergisi”, Vahdettin Işık (Ed.), **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.412-413.

aktarılması görevini yerine getirdiklerini söyleyebiliriz. Ortaya çıkan bu tablo da aslında İran İslam Devrimi'nin Türkiye'deki İslamcı yayıncılık üzerindeki etkisinin başat göstergelerindendir.

Düşünce'de İran İslam Devrimi'nin doğrudan konu edildiği yazılara bakıldığında Eylül 1978 tarihli sayıda El-Beyan kaynaklı olarak yer verilen “İran Mücadelesinin Tarihi” başlıklı yazıya rastlanmaktadır²⁸⁴. Düşünce dergisi kaynaklı yayınevlerinin özellikle İran İslam Devrimi ve Batılı Müslümanların kitaplarını yoğun bir şekilde yayımladıkları görülmektedir²⁸⁵.

5.1.5. Maveria

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1976-1990 / Ankara
- **Derginin Sahibi:** Erdem Bayazıt, Bahri Zengin
- **Başyazar:** A. Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören, Alâeddin Özdenören, Erdem Bayazıt
- **Yazı İşleri Müdürlüğü Yapan/lar:** Erdem Bayazıt, Rasim Özdenören, H. R. Yananlı, İlyas Şanlıtürk, Mustafa Çelik, İhsan Işık, Mustafa Yürekli, Selim Kutsan, Müştehir Karakaya, Ahmet Yürekli

Tablo 6. Maveria: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran	Ara.78	31	Süleyman S. Kalkan
İran'a Bakış	Oca.79	48	Mehmet Çağlar
İran Ve Büyüyen Korku	Şub.79	38	A. İmran
İran İslam Cumhuriyeti Anayasası Üzerine Doç. Dr. Hüseyin Hatemi İle Bir Konuşma	Tem.80	25	Taha Dinçer
İran Irak Savaşında Gelişmeler	May.82	5	Ahmet Sağlam
İran İslam Devrimi Üzerine	May.82	8	Maveria
İran	Nis.83	7	Fehmi Kuru
İran'da Devrim Dört Yılımı Doldurdu	Nis.84	1	Fehmi Muzafferoğlu
Orta Doğu Kan Revan	Şub.87	2	Ali Bulaç
Humeyni'yi Kaybettik	Tem.89	1	Maveria

²⁸⁴ El-Beyan, “İran Mücadelesinin Tarihi”, **Düşünce Dergisi**, Eylül 1978, s.22.

²⁸⁵ İlhan Kutluer, “Rene Guenon’dan Seyid Hüseyin Nasr’a Gelenekçi Ekol’e Ait Öğretilerin Türkiye’ye İntikali Ve Algılanma Biçimleri”, **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi: Sempozyum Tebliğleri**, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür, 2011.

1976-1990 yılları arasında yayımlanmaya devam eden Maveria dergisinin kendini “aylık edebiyat dergisi” şeklinde ifade etmiş olsa da özellikle 1979, 1982 ve 1987 yıllarında yayımlanan sayıları incelendiğinde dönemin edebiyat dergilerinden farklı olarak yalnızca edebi metinlere yer vermemiş bununla birlikte dönemin siyasi ve uluslararası ilişkiler açısından önem arz eden gelişmelerin de gündeme getirildiği görülmektedir. Maveria dergisi “Yedi güzel adam”^{*} şeklinde ifade edilen grup tarafından kurulmuştur. Kendisini “Müslüman yazar, Müslüman şair” şeklinde tanımlayan Maveria kadrosu ortaya koydukları tüm ürünlerini İslam şuur ve bakış açısı ile kaleme almayı hedeflediklerini belirtmişlerdir.

Maveria’nın sayıları incelendiğinde Aralık 1978’de İslam devletinin hangi özellikleri taşıması gerektiğinin tartışıldığı yazıların ve İran’ın konu edinildiği yazılara yer verilmiştir²⁸⁶. Ocak 1979’a gelindiğinde ise İran’da devrimin gerçekleşmesine kısa bir süre kala İran’da yaşananların kaleme alındığı yazılara rastlanmaktadır²⁸⁷. Ardından ise “İran ve Büyüyen Korku” başlığı ile İran’da gerçekleşen İslami devrimin oluşturmaya başladığı etki analiz edilmiştir²⁸⁸.

1980-1981 yılları arasında ise Afganistan’daki mücahidlerin mücadelesi dergide sıkça işlenmiştir. Afgan Mücahidlerin mücadelesini adeta içselleştiren dergi, Afgan mücahidlerin kendilerine yönelik ziyaretlerine de dergide yer vermişlerdir. Erdem Beyazıt’ın Afganistan’a gidişi ve dönüşünün ardından gözlemlerinin dergi üzerinden paylaşılmıştır.

Temmuz 1980’de Hüseyin Hatemi ile İran İslam Cumhuriyeti Anayasası üzerine yapılan bir röportaj²⁸⁹ Maveria okurlarına sunulurken, 1982’ye gelindiğinde İran-İrak arasında yaşanan savaşa ilişkin gelişmelere Maveria’da yer verilmiştir²⁹⁰. Bununla birlikte İran İslam Devrimi’nin değerlendirildiği röportajlara ve yazılarına da genişçe yer ayrıldığı görülmektedir. İran İslam

* Rasim Özdenören (1985) Maveria için fikri ön hazırlık yapan arkadaş grubunu şu yedi kişi olarak ifade etmiştir; Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt, Akif İnan, Nazif Gürdoğan, Bahri Zengin ve Hasan Seyithanoğlu.

²⁸⁶ Süleyman S. Kalkan, “İran”, **Maveria Dergisi**, Aralık 1978, s.31.

²⁸⁷ Mehmet Çağlar, “İran’a Bakış”, **Maveria Dergisi**, Ocak 1979, s.48.

²⁸⁸ A. İmran, “İran Ve Büyüyen Korku”, **Maveria Dergisi**, Şubat 1979, s.38.

²⁸⁹ Taha Dinçer, “İran İslam Cumhuriyeti Anayasası Üzerine Doç. Dr. Hüseyin Hatemi İle Bir Konuşma”, **Maveria Dergisi**, Temmuz 1980, s.25.”

²⁹⁰ Maveria, “İran Irak Savaşında Gelişmeler”, **Maveria Dergisi**, Mayıs 1982, s.5.

Devrimi'nin 4. yılı ve gelinen nokta analiz edilmiştir²⁹¹. 1987'deki sayılar incelendiğinde ise Ali Şeriatî'nin eserleri, görüşleri ve şahsiyetinin konu edinildiği yazılara rastlanmaktadır. Temmuz 1989'da ise Ayetullah Humeyni'nin vefatı derginin 1. sayfasından okurlar ile paylaşılmıştır²⁹². Maverâ'da ayrıca Müslüman ülkelerin yanı sıra Müslümanların azınlıkta yaşadığı Kuzey Amerika ve Almanya gibi ülkelerin haber ve yorumlarına da rastlanmaktadır. Maverâ'nın bu tutumu ümmet bilinciyle hareket ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

5.1.6. İslam

- **Derginin Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1983-1999 / Ankara
- **Derginin Sahibi:** Abdullah Eren
- **Başyazar:** Halil Necatioğlu

Tablo 7. İslam: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Şiraz'da İslami Cihad Eğitimi	Şub.85	24	İslam
İran'da	Ağu.85	42	İran Kültür Evi
İran-Abd Silah Satışında İki Farklı Görüş	Oca.87	21	İslam

İslam dergisi 1983-1999 yılları arasında yayımlanmış “aylık siyasi dini ilmi mecmua” şeklinde kendini ifade eden bir dergidir. Toplamda 187 sayı yayımlanan derginin basım yeri Ankara olup, imtiyaz sahibi Abdullah Eren, başyazarı ise Halil Necatioğlu'dur²⁹³.

Derginin sayıları incelendiğinde Ekim 1983'te Irak-İran Savaşı'na ilişkin gelişmelere genişçe yer verildiği görülmektedir. 1984'teki sayılara bakıldığında ise özellikle Mevlâna, Mesnevi'den metinler ile ve Hz. Ali'nin sözlerine dergide yer ayrılmıştır. Mart-Mayıs-Haziran-Ağustos 1985 sayıları incelendiğinde ise Irak-İran Savaşına ilişkin gelişmeler ile İran'a dair bilgilerin yer aldığı haber ve yazılara yer verildiği dikkat çekmektedir²⁹⁴.

²⁹¹ Fehmi Muzafferoğlu, “İran'da Devrim Dört Yılına Doldurdu”, **Mavera Dergisi**, Nisan 1984, s.1.

²⁹² Maverâ, “Humeyni'yi Kaybettik”, **Mavera Dergisi**, Temmuz 1989, s.1.

²⁹³ İslam Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/371/islam> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

²⁹⁴ İslam, “Şiraz'da İslami Cihad Eğitimi”, **İslam Dergisi**, Şubat 1985, s.24.

5.1.7. Hilal

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1958-1993 / İstanbul, Ankara
- **Derginin Sahibi:** Salih Özcan
- **Yazı İşleri Müdürü:** Osman Yüksel Serdengeçti, Mustafa Egemen, Mehmet Akif İnan, İsmail Kazdal

Tablo 8. Hilal: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran Olayları Ve Türkiye'deki Basın	Şub.79	1	Nizami Sakallıoğlu
İranlı Bir Mücahid Sesleniyor	Mar.79	4	Ayetullah Humeyni
Humeyni Ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!	Ağu.79	15	Hilal
Ortadoğu'da Oynanan Son Oyunlar	May.80	6	Ramazan Nazlı
Devrim Yolunda İran	Şub.83	8	Safa Haeri L'express

Yayın hayatına 1958 yılında başlayan Hilal dergisi, "Gayemiz, Hilal'imiz İcabıdır" sloganı ile çıkmış ve kendisini "Dinî-Ahlâkî-İlmî-Edebî-Siyasî Aylık Mecmua" şeklinde tanımlamıştır. Hilal dergisinin yazar kadrosu birbirinden farklı düşüncelere sahip yazarlardan oluşması derginin bir ekip dergisi olmadığını şeklinde değerlendirilebilir.

1960'ların Türkiye'sinde Müslümanların arasında milliyetçi-mukaddesatçı düşüncenin yaygınlık kazandığı bir atmosferde çıkarılmaya başlanan Hilal dergisinde de dönemin özelliklerini taşıyan yazılara rastlanmaktadır.

Hilal dergisi, ilk sayısında çıkış amacını şu ifadeler ile bildirmiştir²⁹⁵;

"Bu asrın insanlık tarihine maddi-manevi büyük facialar kaydettiği muhakkaktır. Bu belki de kuvvetli olan monoteist düşünceye karşı, bütün yüksek ve ilahi düşüncelere karşı, haşa bir infial değil, fakat daha çok bu sahadaki esen fırtınanın bir neticesi

²⁹⁵ Hilal, "Çıkarken", **Hilal Dergisi**, 1958, Sayı:1, s.1.

olarak izah edilmek mümkün olmaktadır. Hilal'i muhterem Türk ve Müslüman efkarına çıkarmayı zaruri kılan sebeplerden ancak biri budur."

Hilal'in yayın kadrosunda öne çıkan isimleri, İsmail Kazdal, M. Hamidullah, H. Basri Çantay Salih Özcan, Zekai Konrapa şeklinde sıralayabiliriz. Hilal'in ilk yıllarında Müslüman ülkelerin teknik ve fen bilimlerindeki ilerleyememe durumlarına dikkat çekilirken, 1960'lara gelindiğinde ise milliyetçi-mukaddesatçı kimliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Anti-komünist bir propagandanın yapıldığı Hilal dergisinde Muhammed İkbâl, Hasan el-Benna, Mevdudi, Seyyid Kutup gibi isimlerin yaklaşımlarına da yer verilmiştir.

1970'lere kadar tevhidi anlayış çerçevesinde bir çizginin ağır bastığı dergide yoğun tercüme faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Hilal dergisi Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde İslamcılığın ve İslami düşüncenin önemli bir dönüm noktası olarak görülen çeviri faaliyetlerinin * ilk mecrası ve başlatıcısı olması nedeniyle Türkiye'de dergicilik açısından önemli bir yere sahiptir. Hilal dergisi ayrıca neredeyse her sayısında yer verdiği tercümeler ve bu tercüme eserleri tanıtıcı metinlerle tercüme eserlerin görünürlük kazanmasına ve yaygınlaşmasına hizmet etmiştir.

Hilal dergisinde çalışmamıza kaynak teşkil edecek yayınlara ise özellikle Şubat 1979'dan başlayarak Şubat 1983 kadar devam eden süreçteki sayılarda rastlanmaktadır²⁹⁶. Hilal dergisi bu dönemde İran'da yaşananlar, İran İslam Devrimi'ne dair görüşler ve İran'da gerçekleşen devrimin de etkisi ile "devrim", "anarşi", "İslami Şura", "Hz. Ali'den öğütler", "İslam'da hükümet", gibi konu başlıklarını önceleyen yazılara ver vermiştir.

* "Çeviri faaliyetleri" ifadesinin kapsamını, Ali Bulaç'ın İslamcılarının ikinci nesli (2004) olarak tanımladığı dönemi temsil eden isimler ile çerçevelediriz. Bu tanımlamada büyük oranda İhvan'ı Müslimin ve Cemaat-i İslamiye hareketlerinin çerçevesindeki düşünürlere işaret etmektedir. Ancak Bulaç'ın da belirttiği üzere "İslamcılığın üç nesli" arasında çoğu zaman kalın çizgiler mevcut değildir. Bu anlamda Bulaç'ın kavramsallaştırmasıyla baktığımızda; Hilal dergisi birinci ve ikinci nesil İslamcılarının bir arada yer aldığı bir mecra olmuştur (Alperen Gençosmanoğlu, *Hilal Dergisi ve Hilal Yayınları: Yerli Bir Neşriyat Harekâtı Olarak Çeviri Faaliyetleri, 1960-1980 Arası İslamcı Dergiler, Toparlanma ve Çeşitlenme*, (Ed.: Vahdettin Işık vd.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.293)

²⁹⁶ Nizami Sakalioğlu, "İran Olayları ve Türkiye'deki Basın", **Hilal Dergisi**, Şubat 1979, s.1; Ayetullah Humeyni, "İranlı Bir Mücahid Sesleniyor", **Hilal Dergisi**, Mart 1979, s.4; Hilal, "Humeyni Ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!", **Hilal Dergisi**, Ağustos 1979, s.15.

5.1.8. Fedai

Aylık Dava Dergisi

"Allah'a Vatana ve Hürriyete"

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1963-1979 / İzmir
- **Derginin Sahibi:** Ayşe Fedai Coşkun, Kemal Fedai Coşkun
- **Başyazar:** Kemal Fedai Coşkun
- **Yazı İşleri Müdürü:** Erdem Solakoğlu, Zübeyir Yetik, İbrahim Akkan, Ömer Işık, Kemal Fedai Coşkun, Fuat Turgut

Tablo 9. Fedai: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran Ve Cahil Mollalar	Oca.79	15	Fedai
İran Olayları, Şah Ve Humeyni	Şub.79	3	Fedai
İran'da Türk Katliamı	May.79	10	Fedai

Ağustos 1963'te yayın hayatına başlayan Fedai dergisi, Temmuz 1970'e kadarki süreçte "Aylık dava dergisi" sloganı ile yayın hayatını sürdürmüştür. Yayımlarına bir süre ara verilen Fedai, Ocak 1979'da "Allaha Vatana ve Hürriyete" sloganıyla yayınlarına yeniden devam etmiştir. Kendisini "Türk Milliyetçileri"²⁹⁷ şeklinde ifade eden Fedai dergisinin yayınları incelendiğinde de milliyetçi ve muhafazakâr bir tavır içerisinde olduğu görülmektedir. Fedai'de Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek'in yazılarının yanında Arif Nihat Asya, Abdürrahim Karakoç gibi şairlerin de şiirleri yer almıştır.

Fedai dergisinin 1979 yılındaki Ocak, Şubat ve Mayıs aylarında neşredilen sayılarında İran İslam Devrimi'nin doğrudan konu edinildiği yazılara yer verildiği görülmektedir. Yazı içerikleri incelendiğinde devrime yönelik genel olarak olumsuz/muhafif bir tavır sergilendiği ortaya

²⁹⁷ Fedai, "Yolumuz", **Fedai Dergisi**, Ağustos 1963, s.2.

çıkmaktadır. “İran ve Cahil Mollalar” ifadelerinin yer aldığı daha ileri gidilen bir başlık ile gelişmelerin okurla paylaşılması dikkat çekmektedir²⁹⁸.

5.1.9. Sebil

Haftalık, Tarafsız, Siyasî, Edebî, Tarihî, İlmî Gazete, "Herşey Hak İçin"

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1976-1991 / İstanbul, Almanya
- **Derginin Sahibi/ Başyazar/ Yazı İşleri Müdürü:** Kadir Mısıroğlu

Tablo 10. Sebil: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Şeriatmedari İle Pehlevi Karşı Karşıya	21.07.1978	10	Sebil
İran'dan Ümidini Kesen Amerika'nın Karargahı Türkiye Mi Olacak?	15.01.1979	16	Sebil
Şah Mat Oldu!	22.01.1979	1	Sebil
İran Nereye Gidiyor?	5.02.1979	16	Sebil
İran İhtilali Üzerine	5.02.1979	3	Nevzat Yalçıntaş
İran'da Gerçekleşen Zafer İslamındır!	5.02.1979	11	Hüseyin Hatemi
İstikbal İslamındır!	30.03.1979	8	Sebil
İran Devrimi Batı'nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirmiştir	4.05.1979	16	Z.A. Suleri
Rusların Oyunu	10.12.1979	2	Sebil
"Farrah, Kocasını Öldürürse Affolur"	11.02.1980	3	Sebil
İran'da Neler Yapıldı?	21.04.1980	8	El-Eman
Irak-İran Savaşı Ve Yahudi Silah Tacirleri	18.12.1980	3	Kadir Mısıroğlu
İran İslam İnkılabına Karşı Beni Sadr Kürtçülerle Birleşti...	1.01.1982	13	Sebil
İran'la Amerika Arasında Bir Yer!...	1.06.1988	10	Emrehan Selim

1976'da “Her Şey Hak İçin” sloganı ile Kadir Mısıroğlu tarafından yayımlanmaya başlayan Sebil, bazı kesintilerle birlikte 1992 yılında kadar yayımlanmaya devam etmiştir. Toplamda 269 sayı yayımlanan Sebil, ilk etapta haftalık olarak, 1980 yılına gelindiğinde ise aylık olarak yayımlanmaya devam etmiştir. 1980 darbesi ile birlikte Sebil'in yayınlarına son verilmiştir.

²⁹⁸ Fedai, “İran ve Cahil Mollalar”, **Fedai Dergisi**, Ocak 1979, s.15; Fedai, “İran Olayları, Şah ve Humeyni”, **Fedai Dergisi**, Şubat 1979, s.3; Fedai, “İran'da Türk Katliamı”, **Fedai Dergisi**, Mayıs 1979, s.10.

Sebil'in sayıları incelendiğinde CHP'ye karşı sergilenen sert bir tavır içinde olduğu, buna karşın dönemin sağ partilerine yönelik yakın bir tutum sergilendiği görülmektedir. Ayrıca Sebil üzerinde Necip Fazıl Kısakürek'in fikirlerinin etkisi de hissedilmektedir.

Sebil'de İran İslam Devrimi'nin konu edinildiği 14 yazı öne çıkmaktadır. Bu yazılardan bir kısmı devrime ilişkin olumlu içerikler sunarken bazılarında ise temkinli yaklaşılması gereken bir gelişme olduğu ileri sürülmüştür.

Sebil imzalı olarak “İran nereye gidiyor?” başlığı ile yayımlanan yazıda İran'da devrimin gerçekleştiği ilk aylardaki siyasal belirsizlikten duyulan endişe dile getirilirken²⁹⁹, Z.A. Suleri imzalı “İran Devrimi Batı'nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirmiştir” başlıklı yazıda ise devrime yönelik antiemperyalist bir kimlik ön plana çıkarılarak ortaya konan olumlu yaklaşım dikkat çekmektedir³⁰⁰.

Hüseyin Hatemi'nin görüşlerine yer verilen “İran'da Gerçekleşen Zafer İslamındır!” başlıklı yazıda ise yine benzer olumlu yaklaşım ortaya konulmuştur³⁰¹. Bununla birlikte Sebil'de yer verilen bu yazılarla birlikte “milli” kimliği önceleyen diğer dergilerin sahip olduğu temkinli ve zaman zaman ciddi seviyelere ulaşan olumsuz yaklaşım Sebil'de de karşımıza çıkmaktadır.

5.1.10. Yeniden Milli Mücadele

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1970-1980 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Ömer Ziya Belviranlı, İrfan Küçükköy
- **Başyazar/ Yazı İşleri Müdürü:** Aykut Edibali

²⁹⁹ Sebil, “İran Nereye Gidiyor?”, **Sebil Dergisi**, 05.02.1979, s.16.

³⁰⁰ Z.A. Suleri, “İran Devrimi Batı'nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirmiştir”, **Sebil Dergisi**, 4.05.1979, s.16.

³⁰¹ Hüseyin Hatemi, “İran'da Gerçekleşen Zafer İslamındır!”, **Sebil Dergisi**, 5.02.1979, s.11.

Tablo 11. Yeniden Milli Mücadele: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran Nereye Sürükleniyor?	30.May.78	11	Yeniden Milli Mücadele
İran Kaynayan Bir Kazan Durumunda	29.Ağu.78	10	Yeniden Milli Mücadele
Şah'ın İktidarını Sarsan Kim?	5.Eyl.78	11	Yeniden Milli Mücadele
Batı'nın Desteği Şah'ı Yerde Tutabilecek Mi?	28.Kas.78	6	Yeniden Milli Mücadele
Batı, İran'ı Ortadoğu'nun Jandarması Olarak Görüyor	28.Kas.78	11	Yeniden Milli Mücadele
Şah'ın İkinci Krizi	5.Ara.78	2	Time
Brejnev: İran'a Yapılacak Bir Müdahaleyi Hoş Karşılamayız	5.Ara.78	14	Yeniden Milli Mücadele
İran Karışıkça Karışıyor	12.Ara.78	7	Yeniden Milli Mücadele
İran'da Kanlı Olayların Önüne Geçilemiyor	19.Ara.78	11	Yeniden Milli Mücadele
Şah'ın Gözden Çıkarılması Ve Azerbaycan Planı	26.Ara.78	8	Yeniden Milli Mücadele
İran Üzerine Pazarlık	2.Oca.79	7	Yeniden Milli Mücadele
Şah'ın İran'dan Ayrılışı Gezi Mi Kaçış Mı Olacak?	16.Oca.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Şah'ın Gitmesi İran'ı Kurtaracak Mı?	23.Oca.79	7	Yeniden Milli Mücadele
İran'daki Olaylar Türkiye'nin Güvenliğini Tehdit Ediyor	30.Oca.79	4	Yeniden Milli Mücadele
İran'daki Kargaşa Türkiye'ye Nasıl Yansıyacak?	30.Oca.79	2	Yeniden Milli Mücadele
İran'daki Son Gelişmeler Ve Türkiye İçin Çalan Tehlike Çanları	6.Şub.79	7	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni: Bağımsız Ve Bağlantısız Bir Cumhuriyet Kuracağız	6.Şub.79	2	Yeniden Milli Mücadele
İran Yeni Karışıklıkların Eşiğinde	13.Şub.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni Ve "Beyin Takımı"	13.Şub.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?	20.Şub.79	4	Yeniden Milli Mücadele
"Abd'li Diplomatlar Humeyni Ve Bahtiyar'la Temasta"	20.Şub.79	2	Yeniden Milli Mücadele
Emperyalistler Ateşle Oynuyor!	20.Şub.79	3	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni Yönetimi Ele Geçirdi Ama Ülkedeki Kargaşa Yeni Boyutlar Kazanıyor	27.Şub.79	7	Yeniden Milli Mücadele
Tarih Tekerrür Ediyor	27.Şub.79	9	Yeniden Milli Mücadele
İran'da Komünistler Humeyni Yönetimini Zorluyor	6.Mar.79	8	Yeniden Milli Mücadele
Tarih Tekerrür Ediyor	13.Mar.79	6	Yeniden Milli Mücadele

Humeyni-Bazergan İhtilafı Büyürken Komünistler İktidara Oynuyor	13.Mar.79	6	Yeniden Milli Mücadele
İran İçin İç Savaş Tehlikesi Geçerliliğini Koruyor	20.Mar.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni İle Hükümet Arasındaki İhtilaf Giderilemiyor	27.Mar.79	7	Yeniden Milli Mücadele
İran'ı Kimler İdare Ediyor?	10.Nis.79	2	Yeniden Milli Mücadele
Batı "İslami Birikimi" Kullanma Peşinde	17.Nis.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni De Aynı Oyun İçinde Mi?	17.Nis.79	6	Yeniden Milli Mücadele
İran Yönetiminde İkilik	27.Nis.79	5	Yeniden Milli Mücadele
İran'daki İç Savaş Tehlikesi Ve Türkiye	1.May.79	3	Yeniden Milli Mücadele
Türkiye İran'daki İç Savaş Tehlikesi Karşısında Uyanmalıdır!	1.May.79	4	Yeniden Milli Mücadele
İran'daki Kaos Sürüyor	8.May.79	8	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni Yönetimi Tehdit Altında	15.May.79	8	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni "Emperyalist" Dediği Amerika İle İlişki Kuruyor	22.May.79	7	Yeniden Milli Mücadele
İran'ı Bir Çok Kuruluş Aynı Anda Yönetiyor	12.Haz.79	8	Yeniden Milli Mücadele
İran'daki İç Kargaşa Ve Irak'ın Müdahalesi	19.Haz.79	8	Yeniden Milli Mücadele
İran-Irak Çekişmesinin Sonu Nereye Varacak?	17.Tem.79	8	Yeniden Milli Mücadele
İran Devrimi Azerbaycan'ı Etkileyecek Mi?	24.Tem.79	2	Time
Humeyni- Bazergan İhtilafı Tekrar Büyüyor	24.Tem.79	5	Yeniden Milli Mücadele
İran Yönetimi Hala Çıkamazda	7.Ağu.79	7	Yeniden Milli Mücadele
İran'da Son Söz Kimin Olacak?	14.Tem.79	6	Yeniden Milli Mücadele
İran'da Bunalım Ülkeyi Nereye Sürüklüyor?	28.Ağu.79	5	Yeniden Milli Mücadele
İran, İç Savaş Eşiğinde	4.Eyl.79	5	Yeniden Milli Mücadele
İran Hükümetinin Başı Dertte	11.Eyl.79	2	Time
İran'da Kutuplaşma Derinleşiyor	11.Eyl.79	5	Yeniden Milli Mücadele
İran'daki Kaosun Önü Alınmıyor	25.Eyl.79	6	Yeniden Milli Mücadele
İran'da Belüciler De Ayaklanıyor	2.Eki.79	5	Yeniden Milli Mücadele
"Humeyni, Amerika'dan Silah Ve Yedek Parça Alıyor"	9.Eki.79	2	Time
İran Krizinden, Batı Faydalıyor!	9.Eki.79	9	Yeniden Milli Mücadele
"İran-Irak Gerginliği Çatışmaya Dönüşecek Boyutlar Kazanıyor"	16.Eki.79	8	Yeniden Milli Mücadele
İran, Abd İle İlişkilerini Geliştiriyor	23.Eki.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni Genelkurmay Başkanlığını Da Üstlendi	30.Eki.79	7	Yeniden Milli Mücadele

İran "Devrim Konseyi" Parçalanma Noktasında	13.Kas.79	8	Yeniden Milli Mücadele
Gelişmeler, İran'ı Nasıl Bir Akıbeta Sürüklüyor?	20.Kas.79	8	Yeniden Milli Mücadele
Abd-İran İlişkileri Sürtüşmeye Dönüştü	27.Kas.79	8	Yeniden Milli Mücadele
Abd İle İran Arasındaki Anlaşmazlık Çözülemiyor	4.Ara.79	2	Time
Abd-İran Gerginliği Bölgeyi Nasıl Etkileyecek?	4.Ara.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Abd'nin Ortadoğu Politikasında İran'ın Yeri	25.Ara.79	2	Time
İran'ı Kimler Yönetiyor?	25.Ara.79	2	Time
İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede	25.Ara.79	6	Yeniden Milli Mücadele
Abd'nin Ortadoğu Politikasında İran'ın Yeri-2-	2.Oca.80	2	Time
İran'da Karşmaşık Görüntü	2.Oca.80	6	Yeniden Milli Mücadele
Humeyni İktidarı Yıpranırken Sol Partilerin Durumu	8.Oca.80	2	Time
Sovyetler İran Kürtlerini Desteklemekten Ne Menfaat Bekliyor?	8.Oca.80	2	Business Week
İran'da Rehineler Konusunda İzlenecek Politika Tartışılıyor	15.Oca.80	2	Time
İran'da Etnik Grupların Öfkesi	22.Oca.80	2	Time
İran, İç Ve Dış Tehlikelerle Karşı Karşıya	29.Oca.80	9	Yeniden Milli Mücadele
Eski Şah: "Beni Abd Petrol Firmaları Devirdi"	5.Şub.80	4	Yeniden Milli Mücadele
Beni Sadr'ın Devlet Başkanı Seçilmesi İran'daki Bunalımı Ne Yönde Etkileyecek?	12.Şub.80	6	Yeniden Milli Mücadele
"İran Devrim Konseyi'nde Görüş Ayrılıkları Var"	19.Şub.80	2	Yeniden Milli Mücadele
Beni Sadr Batı-İran İlişkilerini Yumuşatacak Mı?	19.Şub.80	6	Yeniden Milli Mücadele
İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?	26.Şub.80	7	Yeniden Milli Mücadele
Beni Sadr Ve Rehineler İçin Artan "Ümitler"	18.Mar.80	2	Time

“Mücadele Birliği”^{*} tarafından 1967’de Yeniden Milli Mücadele Hareketi’nin kurulmasından üç yıl sonra yayımlanmaya başlayan Yeniden Milli Mücadele dergisi, 1980 yılına kadar haftalık bir dergi olarak yayımlanmıştır. “Millet ideolojisini” inşa etmeyi amaçlayan Yeniden Milli Mücadele Hareketi’nin yayın organı olan Yeniden Milli Mücadele dergisi, “Milletin iman, ahlak, kültür, tarih ve maddi çıkarlarına bağlı bir siyasi millî dava dergisi” sloganı ile okurlarına ulaştırılmıştır³⁰².

Yeniden Milli Mücadele dergisi, ilk sayısında derginin çıkış amacını aşağıdaki ifadeler ile okurlarına sunmuştur³⁰³;

"Milletimizin buhranı, milletimizin asırlardan beri yaptığı mücadeleyi kaybetmesinden doğmaktadır. Ve kelimenin tam manasıyla, yuvarlandığımız buhran korkunçtur. Millet düşmanlarının, milletimizi köleleştirmek için sürdürdükleri sınırsız harp, önce imanımızı, ahlakımızı ve kültürümüzü kemirirken; diğer taraftan zenginliğimizi çalarak tam bir esaretin içine yuvarlanmak istemektedir. Millete hayat veren ideallerin alçakça darbelenmesi neticesi, siyasi askeri, ahlaki ve kültürel alanda hıyanet tomurcuklandı. (..)

Ancak içinde yüzdüğümüz buhran, sebebsiz ve basit olmaktan başka; gayesiz de değildir. Zira içine yuvarlandığımız buhran, şuurlu bir kadronun rehberliğinde bütün milletin teşkilatlanması ve mücadeleye katılması ile yok edilmezse; Türkiyemizi, milletimizi, dinimizi bekleyen bir tek akibet vardır: Yok olmak!

Bu savaşın kolay olmadığını biliyoruz. Dünyanın en güçlü sermayeleri ve tekniği karşısında; milletimize hazırlanan hıyanetleri duyurmak, onu teşkilatlamak ve mücadeleye sevk etmek elbette kolay değildir. İşte "Yeniden Milli MÜCADELE" milletin muhteşem mazisine uygun bir hayat kurmak isteyen, bütün vatan severlerin, gerçek müminlerin mecmuası olmak için çıkıyor"

Yeniden Milli Mücadele Hareketi ve bu oluşumun yayın organı olan YMM dergisine katılan 1960’ların Müslüman kuşağı, 1970’lere gelindiğinde Türk kültürünü, sağcı partilerin ittifakını ve DGM’leri savunan bir çizgiyi benimsemeye başlamaları dikkat çekicidir. İkinci kuşak olarak ifade edilebilecek Yeniden Milli Mücadele mensupları ise, Kur’ani İslami kavrama ve İslam inkılabının gerçekleştirmenin yerine ulusal değerleri önceleyen söylemler ile ön plana çıkmışlardır. İslami söylem bir alt kültür konumuna itilmeye başlanmıştır³⁰⁴.

^{*} “Mücadele Birliği, 1967-1980 yılları arasında aktif olan bir milli uyanış hareketinin adıdır. Kısaca ve yaygın olarak Mücadeleciler diye de isimlendirilirler.” Ayrıntılı bilgi için Bkz: İrfan Küçükköy, **Bir Uyanışın Anatomisi Mücadele Birliği**, Konya: Alagöz Ofset, 2011.

³⁰² Yeniden Milli Mücadele Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/103/yeniden-milli-mucadele> (Erişim Tarihi: 12.06.2019)

³⁰³ Yeniden Milli Mücadele Dergisi, 1. Sayı, 3 Şubat 1970, s.3.

³⁰⁴ Hamza Türkmen, “Yeniden Milli Mücadele”, **Haksöz Dergisi**, Sayı: 40, Temmuz 1994.

Yeniden Milli Mücadele’de devrimi konu edinen yazılara bakıldığında neredeyse tamamında devrime yönelik olumsuz bir tutum göze çarpmaktadır. İran’da devrime giden süreçten başlanarak devrim ardı süreçte de İran’daki gelişmelere geniş yer verildiği görülmektedir. 30 Mayıs 1978’de “İran Nereye Sürükleniyor?” başlıklı yazı ile İran’daki dönüşüm süreç mercek altına alınmaya başlanmıştır³⁰⁵.

Devrime giden süreç “İran Kaynayan Bir Kazan Durumunda”³⁰⁶ ve “İran Karışıkça Karışıyor”³⁰⁷ şeklinde ifade edilerek, Şah yönetiminin varlığına tehdit oluşturan grup ve şahıslar üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur³⁰⁸. Devrim ardı süreçte ise Yeniden Milli Mücadele dergisinin, Batı’nın yeni kurulan rejimi desteklediği yönünde bir algı oluşturma çabası içine girdiği görülmektedir³⁰⁹.

Ayrıca İran’ın iç siyasetinin konusu olan meselelerin yakından takip edilmiştir. Örneğin Ayetullah Humeyni ile Mehdi Bazergan arasında vuku bulan gelişmeler üzerinden yeni kurulan rejimle birlikte de devrim öncesi çizilen “kaos” tablosu yeniden çizilmeye çalışılmıştır. Söz konusu gelişmeler, “İran’da Ülke Bütünlüğü Tehlikede”, “İran’da Karşmaşık Görüntü”, “İran, İç Ve Dış Tehlikelerle Karşı Karşıya”, “İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?”, “İran, İç Savaş Eşiğinde”, “İran İçin İç Savaş Tehlikesi Geçerliliğini Koruyor”, “Humeyni Yönetimi Ele Geçirdi Ama Ülkedeki Kargaşa Yeni Boyutlar Kazanıyor”, “Humeyni-Bazergan İhtilafı Büyürken Komünistler İktidara Oynuyor” ve “İran’daki Kaos Sürüyor” şeklindeki başlıklar ile Yeniden Milli Mücadele okurlarına sunulmuştur*.

Öte yandan İran’da gerçekleşen devrime dair dikkat çekilen başka bir husus ise devrimin Türkiye’ye yönelik olası etkileri olmuştur. Devrim ile birlikte kurulan yeni iktidarın Türkiye, bölge ülkeleri ve Batı ile kurulacak ilişkiler konusunda değerlendirmelere yer verilirken, Türkiye adeta

³⁰⁵ Yeniden Milli Mücadele, “İran Nereye Sürükleniyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 30 Mayıs 1978, s.11.

³⁰⁶ Yeniden Milli Mücadele, “İran Kaynayan Bir Kazan Durumunda”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 29.08.1978, s.10.

³⁰⁷ Yeniden Milli Mücadele, “İran Karışıkça Karışıyor”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 12.12.1978, s.7

³⁰⁸ Yeniden Milli Mücadele, “Şah’ın İktidarını Sarsan Kim?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 5.09.1978, s.11.

³⁰⁹ Yeniden Milli Mücadele, “Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 20.02.1979, s.4.

* Sözü edilen başlıkların yer aldığı yazara ilişkin bilgiler Yeniden Milli Mücadele dergisinde “Devrimi Konu Edinen Sayılar / Sayfalar; Yazılar/ Yazarlar” başlığı ile ayrıntılı olarak sıralanmıştır.

uyarılmak istenmiştir. “Türkiye İran'daki İç Savaş Tehlikesi Karşısında Uyanmalıdır!” başlıklı yazıda özellikle İran’da dönemin iç siyasetinde etkin olan gruplar bir tehdit olarak görülmüş³¹⁰, Humeyni yönetimine yönelik de bir güvensizlik ise “Humeyni De Aynı Oyun İçinde Mi?”, “Humeyni "Emperyalist" Deddiği Amerika İle İlişki Kuruyor”, “İran'ı Kimler İdare Ediyor?,” gibi başlıklar ile ortaya konulmuştur³¹¹.

5.1.11. Pınar

Aylık İlim Sanat ve Meslek Dergisi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1960-1980 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Bekir Sami Sağbaş, Şemsettin Özdemir, Bayram Erdem, Vedat Öztürk, Mehmet Kiraz, Ramazan Demir, Gazi Altun, Muzaffer Tetik, Şefik Dursun.

Tablo 12. Pınar: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm Ve İran İhtilali	Mar.79	5	H. Bayraktaroğlu
İslama Dayanan Hareketler Ve Batı'nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı	Haz.80	19	Kamil Çileçöp

Yeniden Millî Mücadele Hareketi’nin yayın organı; Yeniden Milli Mücadele dergisinin yanında faaliyet gösteren diğer bir dergi ise Pınar dergisi olmuştur. 1960 ile 1980 arası yıllarda bazı kesintilere uğrayarak yayımlanan Pınar dergisi, Çapa Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Derneği tarafından yayın hayatına başlatılmış olsa da 1972’deki Yeniden Milli Mücadele Hareketi’nin yayın organlarından olmuştur. 1972’deki bu el değiştirme ile birlikte Pınar dergisi, Yeniden Milli Mücadele dergisinin sürdürdüğü “milli”liğin ön plana çıkarıldığı bir çizgi seyretmiştir. Pınar dergisi, Yeniden Milli Mücadele’den farklı olarak siyasi alandaki gelişmelerden ziyade edebi içerikli metinlerin ağırlık kazandığı, sosyal, toplumsal olayların kaleme alındığı bir dergi olmuştur.

³¹⁰ Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Komünistler Humeyni Yönetimini Zorluyor”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 6.03.1979, s.8.

³¹¹ Yeniden Milli Mücadele, “İran'ı Kimler İdare Ediyor?”, Yeniden Milli Mücadele Dergisi, 10.04.1979, s.2.

Pınar dergisinin 1960-1980 yılları arasındaki sayılarına bakıldığında dergide İran İslam Devrimi'ne dair iki yazıya yer verildiği görülmektedir. “Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm Ve İran İhtilali” ve “İslama Dayanan Hareketler Ve Batı'nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı” başlıklı bu yazılarda devrime dair yapıcı eleştirilere rastlanırken, İran'daki gerçekleşen devrime karşı Batı'nın sergilediği tutum değerlendirilirken devrimin emperyalizme karşı önemli bir karşı koyuş olduğu fikri desteklenmiştir³¹².

5.1.12. Girişim

Aylık Haber-Yorum-Kültür Dergisi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1985-1990 / Konya
- **Derginin Sahibi:** Arif Kingir, Hüseyin Okçu

Tablo 13. Girişim: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Irak-İran Savaşı Ve Düşündürdükleri	Eki.85	8	Girişim
İran Müslümanların "Moskova'sı" Mıdır?	Oca.86	12	Metin Aydın
7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi	Şub.86	12	İhsan Nur
Şehadetinin 10. Yıldönümünde Ali Şeriatî	Haz.87	58	Ali Tuna
Rafsanjani "Saddam Hüseyin Irak Kürtlerine Zulmediyor"	Haz.88	26	Girişim
Cenneti: "Herkes Bulunduğu Mezhebi Takib Etmelidir."	Haz.88	22	Metin Kızmaz
İran'da Ne Oldu?	Ağu.88	4	Abdurrahman Dilipak
Hizbullah'ın Zaferi Ve Yeni Bir Dönem Açan İmam'ın Fetvası	Ağu.88	42	Kelim Sıddıki
Mehmet Metiner: Türkiye'deki İran, İran'daki İran Değil..."	Mar.89	30	Mehmet Metiner
İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu	Mar.89	32	Mehmet Metiner
Şeytan, Şeytanın Ayetleri Ve Hizbü's-Şeytan	Nis.89	26	Hüseyin Erdem
10. Yılında İran İslam Devrimi	Nis.89	48	Kelim Sıddıki
"İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu" Çerçevesinde	May.89	3	Girişim

³¹² H. Bayraktaroğlu, “Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm Ve İran İhtilali”, **Pınar Dergisi**, Mart 1979, s.5.

İran'daki Son Gelişmeler Ve Munteziri Meselesi	May.89	30	Girişim
Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum	May.89	46	Ferhat Boratav-Bbc
İmam Humeyni'nin Vefatı	Eyl.89	14	Girişim
Türkiye Müslümanları İmam Humeyni'nin Gıyabi Cenaze Namazını Kıldılar	Tem.89	10	Hüseyin Erdem
"İmam Humeyni'nin Vefatını Fırsat Bildiler"	Tem.89	12	Murat Doğu
Humeyni Kimdi?	Tem.89	12	Girişim
İmam Humeyni'nin Yaşamı	Tem.89	30	Girişim
O Gece Cemeran'da Neler Oldu?	Tem.89	32	Girişim
İmam Humeyni'nin Konuşmalarından Kesitler...	Tem.89	33	Girişim
İmam Humeyni'den Sonraki İran	Tem.89	36	Girişim
İmam Humeyni'den İslam Gençliğine Öğütler	Tem.89	28	Girişim
İmam Humeyni'den Bir Şiir	Tem.89	29	Girişim
Haşimi Rafsancani: "Rehberlik Meselesi Nizamın En Önemli Meselesidir."	Tem.89	42	Girişim

1985'te yayımlanmaya başlanan Girişim dergisi yayın hayatına 1990'da kadar devam etmiştir. Kendisi "Aylık Haber-Yorum-Kültür Dergisi" şeklinde ifade eden Girişim, toplamda 60 sayı yayımlanmıştır. Devrimi konu edinen toplam 26 yazıya yer verilen Girişim dergisinde, Mehmet Metiner, Ali Tuna, Metin Kızmaz, Hüseyin Erdem gibi isimlerin yazıları ön plana çıkarken devrime ilişkin Girişim imzalı yazılara da ağırlıklı olarak yer verildiği görülmektedir.

Devrimin ve doğrudan Ayetullah Humeyni'nin şahsının konu edinildiği yazıların neredeyse tamamının olumlu içerik olmasının yanında Ayetullah Humeyni için "İmam" sıfatının kullanılması da dikkat çekmektedir. 1985-1989 yılları arasında yayımlanan sayılarda devrime ve Ayetullah Humeyni'ye yönelik çok olumlu ve bir yaklaşımın sergilendiği devrimin derinlemesine analiz edildiği, Ayetullah Humeyni'nin yaşamının ve konuşmalarının yer verildiği yazılar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Girişim dergisi, İranlı akademisyenlerin İran İslam Devrimi'nin Türkiye'ye etkilerini değerlendirmek için üzerinde akademik çalışmalarda bulundukları bir dergi olması nedeniyle de önemlidir³¹³.

³¹³ Gehreman Porbonab, "Tesire Engelabe Eslami Ber Torkiye", **Feslname Mutalaete Khavermiyane**, Sayı 4, Tahran, 2000, s.73-100.

5.1.13. İnsan

Aylık Düşünce Dergisi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1985-2000 / İzmir
- **Derginin Sahibi:** Mehmed Eker
- **Yazı İşleri Müdürü:** Sefer Ceylan

Tablo 14. İnsan: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Soruşturma	Ekim 1988	18	Atasoy Müftüoğlu
İmam Humeyni'nin Konuşmasından	1988	18	İmam Humeyni
İmamet Sorunu	1989	13	Said Hakim
Yalnızlık Ve Selam	1989	21	Ali Şeriatî
İslam Ve İnkılap Düşmanları	1990	33	Said Hakim

1985'te yayımlanmaya başlayan İnsan dergisi, 2000 yılına kadar toplam 33 sayı çıkmıştır. İnsan dergisinde İran İslam Devrimi'nin ve Ayetullah Humeyni'nin konu edinildiği ilk yazı 1988 yılında doğrudan Ayetullah Humeyni'nin kendi konuşması olmuştur. Bunun yanında Ali Şeriatî'nin yazılarının da yer verildiği İnsan dergisinde Said Hakim İmamet sorunu ve İnkılap gibi konuları gündemleştirirken Atasoy Müftüoğlu'nun da konuya dair görüşlerine yer verildiği görülmektedir. İnsan dergisinde devrim ile ilişkili toplam 5 yazıya yer verilmiş ve bu yazıların içerikleri incelendiğinde tamamının devrime karşı "olumlu" şeklinde sınıflandırılabilir bir tutuma sahip olduğu görülmektedir.

5.1.14. Aylık Dergi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1978-1988 / Ankara
- **Derginin Sahibi:** Yaşar Kaplan

Tablo 15. Aylık Dergi: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Ali Şeriatî'nin Yaşam Öyküsü	1.Ara.79	8	Aylık Dergi
Papa Ve Marx Olmasaydı	1.Ara.80	1	Ali Şeriatî
Müslümanlar İslam'ı Bulmalıdırlar	1.Şub.81	1	Ayetullah Humeyni
Müslüman Ülkeler Dünyadaki Özgürlükçü Tüm Örgütleri Savunmalıdırlar	1.Mar.81	9	Ayetullah Humeyni
Ülkemizi Ve İslam'ı Kanımızın Son Damlasına Değın Savunacağız	1.May.81	19	Yaşar Kaplan
Ulemanın Politikaya Karışmaması Emperyalistlerin Düşüncesidir	1.Tem.81	7	Ayetullah Humeyni
Arayınız Ve Doğu'yu Bulunuz	1.Eyl.81	1	Yaşar Kaplan
İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümen Özkan İle Bir Söyleşi	1.Tem.82	101	Aylık Dergi
Recep Yumuk'la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi	1.Tem.82	105	Aylık Dergi
Ehli Sünnet Alimlerine Ve Bütün Müslümanlara	1.Kas.81	1	Mustafa Yaşar
İhvan Ve İran İlişkileri Üzerine	1.Şub.83	53	Aylık Dergi
Atasoy Müftüoğlu İle Bir Söyleşi	1.Oca.84	64	Yaşar Kaplan

Aylık Dergi sanatı ve sanatçının yetişmesini Kur'an merkezli bilinçlenmeyle ele alan bir yaklaşımla 1978'de yayın hayatına başlamıştır. Ankara'da Yaşar Kaplan tarafından yayınlanmaya başlayan Aylık Dergi'de dönemin İslami hareketleri ve liderlerinin görüşlerine geniş yer verilerek okuyucuya bütünsel bir bakış açısı sunulması amaçlanmıştır.

İran'daki devrim süreci Aylık Dergi tarafından yakından takip edilmiş, dergide devrimi konu edinen 12 yazıya yer verilmiştir. Zeynep Burucerdî'nin tevhidi mücadeleyi güncelleştiren, İran'da gerçekleşen devrimi yüreklendiren şiirleri gündeme getirilmiştir³¹⁴. Ayrıca Ali Şeriatî'nin

³¹⁴ Hamza Türkmen, "Aylık Dergi: Sanatta Kur'an Merkezli Bilinçlenme Arayışı", **Haksöz Dergisi**, Sayı:112, Temmuz 2000.

hayatının ve yazılarının ayrıntılı olarak işlendiği yazılar okuyucuya sunulmuştur. Ayetullah Humeyni'nin "İslam Yüce Tevhid Dinidir" başlığı ile verdiği demeçler ve Humeyni'nin devrimin ilk yıllarında verdiği röportajlar Yaşar Kaplan tarafından Türkçe'ye çevrilerek okuyucular ile paylaşılmıştır. Recep Yumuk'un İran izlenimlerine, Ercümen Özkan ve Atasoy Müftüoğlu'nun ise İran devrime dair değerlendirmelerinin yer aldığı röportajlara yer verilmiştir. Aylık Dergi'de devrime ilişkin yer verilen yazılar incelendiğinde tamamının olumlu ifadeler içerdiği görülmektedir.

5.1.15. Bu Meydan

Düşünce-Sanat-Siyaset

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1989-1991 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Hüseyin Besli, Yaşar Kaplan
- **Yazı İşleri Müdürü:** Hüseyin Besli, Hakan Erdil, Yaşar Kaplan

Tablo 16. Bu Meydan: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?	1.Tem.89	13	Bu Meydan
İslam'ın İfadesi Olmak	1.Tem.89	15	Atasoy Müftüoğlu
Her Nefis Ölümü Tadacaktır	1.Tem.89	18	Ümit Aktaş
Devrimi Kimler Yaptı?	1.Tem.89	25	Ali Bulaç
Yükselen Bir Çizgi Üzerinde	1.Ağu.89	21	Atasoy Müftüoğlu
İran'da Yas Günleri	1.Ağu.89	30	Cihan Aktaş
Cengiz Çandar: "Devrim İhrac Etmek İçin Yapılır"	1.Eyl.89	48	Bu Meydan

Bu Meydan dergisi 1989-1991 yılları arasında düşünce-sanat-siyaset dergisini olarak toplamda 29 sayı yayımlanmıştır. Yaşar Kaplan'ın Hüseyin Besli'den derginin sahipliğini üstlenmiştir. Dergide özellikle devrime ilişkin yazılara bakıldığında Atasoy Müftüoğlu, Ali Bulaç, Ümit Aktaş gibi isimlerin yazıları ön plana çıkmaktadır.

Aylık dergide olduğu gibi Yaşar Kaplan'ın ismi ile özdeşleşen Bu Meydan dergisinde Temmuz 1989, Ağustos 1989 ve Eylül 1989 sayılarında İran İslam Devrimi'ne değinilen yazılara yer verilmiştir. Dergide Ayetullah Humeyni'nin vefatının ardından Ümit Aktaş tarafından "Her Nefis

Ölümü Tadaacaktır”³¹⁵ başlıklı bir yazıya yer verilirken, devrimin ardından 1 yıldan fazla bir süre geçse de devrimin etkileri canlı tutulmuş, Ali Bulaç’ın devrim sürecindeki gruplar üzerine derinlikli bir incelemede bulunduğu “Devrimi Kimler Yaptı?”³¹⁶ başlıklı yazısına yer verilmiştir.

Ayrıca Cihan Aktaş’ın İran seyahatinde kaleme aldığı notlarından bir araya gelen “İran’da Yas Günleri” başlıklı yazısında ise Ayetullah Humeyni’nin vefatıyla birlikte İranlıların nasıl bir hale büründükleri, İran halkı için Ayetullah Humeyni’nin ifade ettikleri, devrim ardı süreçte İran’ın içinde bulunduğu duruma ilişkin gözlemler yer almaktadır³¹⁷. Bu Meydan’da Temmuz 1989 ve Ağustos 1989 sayılarında ise Atasoy Müftüoğlu’nun İran İslam Devrimi’ne dair değerlendirmelerine geniş yer verilmiştir. Bu Meydan’da devrime ilişkin kaleme alınan yazılarının tamamında olumlu bir yaklaşım ortaya konulmuştur.

5.1.16. Dış Politika

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1988-1990 / İstanbul
- **Derginin Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:** Abdurrahman Dilipak

Tablo 17. Dış Politika: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran- Irak Savaşı Ve...	1.Mar.88	152	Ahmet Taha
İran- Irak Savaşı Bitti Mi?	1.Eki.88	220	Abdurrahman Dilipak
İran- Irak Savaşı	1.Eki.88	225	Cengiz Çandar
Beni Sadr İle	1.Eki.88	228	Dış Politika
Barış Sürecinde İran-Irak	1.Nis.89	68	Dış Politika
"İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı	1.Nis.89	72	Cengiz Çandar
Batılı Ülkeler Ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor	1.Nis.89	78	Toktamış Ateş
Savaş Yeniden Başlayabilir	1.Nis.89	82	Şükrü Hanioglu
İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor	1.Nis.89	85	Atasoy Müftüoğlu

³¹⁵ Ümit Aktaş, “Her Nefis Ölümü Tadaacaktır”, **Bu Meydan Dergisi**, Temmuz 1989, s.18.

³¹⁶ Ali Bulaç, “Devrimi Kimler Yaptı?”, **Bu Meydan Dergisi**, Temmuz 1989, s.25.

³¹⁷ Cihan Aktaş, “İran’da Yas Günleri”, **Bu Meydan Dergisi**, Ağustos 1989, s.30.

İran-İrak Harbinin Devamı İsrail'in Lehine Olmuştur	1.Nis.89	90	Nevzat Yalçıntaş
Şeytani Ayetler Üzerine	1.Nis.89	155	Abdurrahman Dilipak
Şeytan Ayetleri Ve Akla Gelen Bazı Sorular	1.Nis.89	157	Ergun Balcı
Humeyni Dinler Mi?	1.Nis.89	157	Sami Kohen
Humeyni'nin Şeytanları	1.Nis.89	158	Fahir Armaoğlu
Barış Ve Gazab	1.Nis.89	159	Talat Halman
Müslümanız Elhamdülillah Ama Kiralık Katil Değiliz	1.Nis.89	160	Metin Toker
Selman Rüştü Olayı	1.Nis.89	162	Zafer Atay
Şeytanın İşi	1.Nis.89	163	Uğur Mumcu
Şeriatçılık İşte Budur	1.Nis.89	163	Aziz Nesin
Hangi İslam Hoşgörüsü?	1.Nis.89	164	Yaşar Kemal
Şeytanın Pabucunu Ters Giydirenler	1.Nis.89	164	Burhan Bozgeyik
Ayetler Ve İran'daki Dengeler	1.Nis.89	166	Cengiz Çandar
10. Yılında İran İslam Devrimi	1.Nis.89	234	Mehmet Metiner

Abdurrahman Dilipak tarafından 1988 yılında yayınlanmaya başlayan Dış Politika dergisi, 1990 yılında kadar toplam 10 sayı olarak çıkarılmıştır. Dış Politika dergisinde Müslüman ülkelerle ilgili haberlere ağırlıklı olarak yer verilmiş, okuyucular dünyadaki siyasal, ekonomik, toplumsal gelişmelerden haberdar edilmeye çalışılmıştır.

Dış politikada İran'a dair kaleme alınan çok sayıda yazıya yer verilirken, devrim ile doğrudan ilişki 23 yazıya yer verilmiştir. Ahmet Taha, Abdurrahman Dilipak, Cengiz Çandar, Toktamış Ateş, Şükrü Hanioglu, Atasoy Müftüoğlu, Nevzat Yalçıntaş, Ergun Balcı, Sami Kohen, Fahir Armaoğlu, Talat Halman, Metin Toker, Zafer Atay, Burhan Bozgeyik, Mehmet Metiner gibi isimlerin İran'daki gelişmelere yönelik kaleme aldıkları yazılara Dış Politika dergisinde rastlanmaktadır.

İran- Irak Savaşı'nın dünyaya ve Türkiye'ye etkilerinin değerlendirildiği yazılara derginin birçok sayısında yer verilmiştir. Dönemin çok konuşulan gelişmelerinden olan Şeytan Ayetleri ve Selman Rüşdi olayının da birçok yazar aracılığı ile konu edinilmiştir. Bazı yazarlar Ayetullah Humeyni'nin Selman Rüşdi'ye karşı sarf ettiği ifadeleri eleştirilirken, bazıları ise Şeytan Ayetleri'ne karşı tüm Müslümanların bir karşı refleks geliştirmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Cengiz Çandar ise “Ayetler Ve İran'daki Dengeler” yazısında sözü edilen olay üzerinden aslında doğrudan Ayetullah Humeyni’nin hedef haline getirilmeye çalışıldığına dikkat çekmiştir³¹⁸. Mehmet Metiner ise Dış Politika’nın Nisan 1989 tarihli sayısında “10. Yılında İran İslam Devrimi” başlığı ile kaleme aldığı yazısında devrimin tüm Müslüman ülkeler için arz ettiği öneme dikkat çekilerek, Müslümanlar için benzeri görülmeyen bir örneklik teşkil ettiğini belirtmiştir³¹⁹.

Dış Politika dergisinde devrimi konu edinen yazılardan yaklaşık yarısı olumlu bir yaklaşıma sahipken diğer yarısı ise olumsuz ve taraftar olunmayan bir tutum ortaya koymuşlardır. Olumsuz içerikli yazıların çoğu Ayetullah Humeyni’yi Selman Rüştî olayında sergilediği tavır noktasında eleştirirken, olumlayanlar ise devrim ve Ayetullah Humeyni örnekliliği üzerinden Müslüman ülkelerin içinde bulundukları sıkıntılı süreçlere dikkat çekerek benzer bir devrim süreci ile bir çıkış yolu arayışında olmuşlardır.

5.1.17. Son Karar

Aylık Siyasi Fikir ve Aksiyon Dergisi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1988-1990 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Serdar Yücel
- **Yazı İşleri Müdürü:** Serdar Yücel

Tablo 18. Son Karar: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran Devrimi Diyor Ki...	Kas.88	2	Ali Hışıroğlu
Şia Üzerine	Kas.88	11	Halis Turan
Humeyni Öldü	Tem.89	15	Muhittin Tufan

1988-1990 yılları arasında yayımlanan Son Karar dergisinde İran İslam Devriminin konu edinildiği toplamda 3 yazı karşımıza çıkmaktadır. Bu yazılar Ali Hışıroğlu, Halis Turan ve Muhittin Tufan imzalıdır. Kasım 1988 tarihli sayıda Şia mezhebi konu edinilirken, Temmuz 1989 tarihli sayıda ise

³¹⁸ Cengiz Çandar, “Ayetler Ve İran'daki Dengeler”, **Dış politika Dergisi**, Nisan 1989, s.166.

³¹⁹ Mehmet Metiner, “10. Yılında İran İslam Devrimi”, **Dış politika Dergisi**, Nisan 1989, s.234.

Ayetullah Humeyni'nin vefatı “Humeyni Öldü” başlığı ile okurlara duyurulmuştur. Ali Hışıroğlu'nun Kasım 1988 tarihli sayıda kaleme aldığı “İran Devrimi Diyor ki...” başlıklı yazıda ise İran'da gerçekleşen devrim yaklaşık 10 yıl aradan sonra değerlendirilmiştir. Son Karar'da devrime ilişkin yer verilen yazıların tamamında devrime yönelik mezhepçi bir refleksin sergilendiği ve olumsuz bir yaklaşımın ortaya konulduğu görülmektedir.

5.1.18. Akıncılar

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1979-1980 / İstanbul, Ankara
- **Derginin Sahibi:** Mehmet Güney
- **Yazı İşleri Müdürü:** Abdulkadir Özkan, Selahaddin Akgüre

Tablo 19. Akıncılar: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Bağdat'ın Yeni Beyi: Batıya Daha Batıya	3.Ağu.79	7	Ahmet Yaman
Suriye İkinci Bir İran Olacak Mı?	19.Eyl.79	9	Akıncılar
İran İslam Devriminde 60 Bin Şehit Verdik	19.Eyl.79	15	Akıncılar
Sudan'da Er Geç İslam Devleti Kurulacaktır	19.Eyl.79	13	Akıncılar
Humeyni: "İslami Olmayan İktidarları Devirmeliyiz"	19.Eyl.79	11	Le Figaro
Çağımıza Damgasını Vuran Üç Büyük Lider: Hasan El Benna, Eb'ul Alel-Mevdudi, Ayetullah Humeyni	21.Eki.79	4	Akıncılar

1979 yılında yayımlanmaya başlayan Akıncılar iki haftada bir toplamda 12 sayı olarak 1980 yılına kadar yayımlanmıştır. Dergide Akif İnan, Mehmet Güney, Rasim Özdenören, Sezai Karakoç, Arif Altunbaş gibi isimler öne çıkmaktadır.

“İslam Devleti” konusunun sıkça gündeme getirildiği dergide, toplumun köklü bir değişiklik yapması gerektiği fikrine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu bağlamda Kasım 1979 sayısı “1400 Hicri Özel Sayısı” olarak bu fikrin adeta bir manifestosu olarak yayımlanmıştır. Akıncılar dergisinde Afganistan'da Sovyetlere karşı verilen mücadele, İran'daki devrim süreci, Türkiye'de içinde bulunulan süreç ve Akıncı hareketin faaliyetlerine sıkça yer verilmiştir.

Akıncılar dergisinde İran İslam Devrimi'nin doğrudan veya belli diğer gelişmelerle birlikte dolaylı olarak konu edinildiği metinlere bakıldığında toplamda 6 sayıya rastlanmaktadır. Bu metinlerin

hepsi olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Yazı içeriklerine bakıldığında yazı içerikleri daha çok Humeyni'nin konuşmalarından ve diğer yayın organlarında Ayetullah Humeyni ya da doğrudan devrimin konu edinildiği haberlerden alıntılar şeklindedir. Yer verilen yazılarda diğer Müslüman ülkelerin içinde bulundukları sıkıntıların İran'dakine benzer bir devrim ile nihayetlendirebileceği düşüncesi ile İslami hareketlerin mücadeleleri desteklenmiştir³²⁰.

5.1.19. Akıncı Güç

15 günlük siyasi dergi

"İyi, Güzel, Doğru Yolunda"

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1979 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** M. Fazıl Aslantürk
- **Yazı İşleri Müdürü:** Hüsnü Kılıç, M. Hayri Adalı

Tablo 20. Akıncı Güç: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Talegani Öldü	15.Eyl.79	1	Akıncı Güç
Humeyni Kaddam'la Görüştü	1.Eyl.79	6	Akıncı Güç
Sıra Irak'ta	25.Haz.79	7	Akıncı Güç
Kissinger Meksika'da Şah İle Görüştü	17.Ağu.79	4	Akıncı Güç

1979'da İBDA-C hareketi içerisindeki düşünce farklılıklarının sebebiyet verdiği ayrılıklar neticesinde Salih Mirzabeyoğlu tarafından çıkarılmaya başlanan Akıncı Güç dergisi de yine Necip Fazıl Kısakürek'in düşünceleri ile paralel olarak bir çizgi izlemiştir. Akıncı Güç, Akıncılar'dan Büyük Doğu fikri doğrultusunda bir yol izlenmediği eleştirisi yapılarak ayrılmış ve derginin ilk sayısı Necip Fazıl Kısakürek'e ithaf edilerek çıkarılmıştır.

Kendisini "15 günlük siyasi dergi" olarak tanımlayan Akıncı Güç dergisi, "İyi, Güzel, Doğru Yolunda" sloganıyla, 1979 yılında toplamda 8 sayı olarak yayımlanmıştır. Salih Mirzabeyoğlu,

³²⁰ Akıncılar, "Suriye İkinci Bir İran Olacak Mı?", **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül, 1979, s.9; Akıncılar, "Sudan'da Er Geç İslam Devleti Kurulacaktır", **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979, s.13.

Zübeyir Yetik, H. Hüsnü Kılıç, Kurtuluş Tezbi ve Atilla Ozdür dergi kadrosunda öne çıkan isimlerdendir.

Akıncı Güç dergisinde İran İslam Devrimi'ni konu edinen 4 yazıya yer verilmiştir. Ayetullah Humeyni'nin dönemin Suriye Dışişleri Bakanı Abdulhalim Kaddam ile görüşmesinin, Şah'ın Kissinger ile görüşmesi üzerinden devrim sürecindeki taraflara dair görüşlerin açığa çıktığı bu yazılarda devrime yönelik olumlu bir yaklaşım sergilenmiştir. İran'da gerçekleşen devrim İslam devrimi şeklinde değerlendirilmiş Ayetullah Humeyni'nin şahsına yönelik de taraftar bir tutum ortaya konulmuştur.

5.1.20. Şura

Haftalık Siyasi Gazete

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1978 / İstanbul, Ankara
- **Derginin Sahibi:** İhsan Aslan, Yılmaz Yalçınar, Ali Galip Vural

Tablo 21. Şura: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Şah Yine Cinayetlere Başladı	2.Mar.78	4	Şura
İran Şeriat İstiyor	18.May.78	7	Şura
Şah'ın Müşrik Rejimine Karşı Şeriatçıların 17 Yıllık Kanlı Mücadelesi	5.Haz.78	8	Şura
İran'da Şaha Karşı 40 Günde Bir Gösteri Yapılıyor	19.Haz.78	6	Şura
Komeyni: İdealimiz, İran'da İslami Bir Devlet Kurulmasıdır"	14.Ağu.78	11	Le Monde
Fatih Akıncıları: İran'daki Savaş, Bizim Savaşımızdır	18.Eyl.78	4	Şura
Komeyni'nin Beyannamesi: Askerler Küfür Rejimine İsyan Edin!	24.Eyl.78	9	Şura
Darülislam Darulharp	2.Eki.78	3	Ahmed Selami
Küfür Rejimi Devrilmeli	2.Eki.78	6	Şura
Müslümanlar Ayağa Kalkıyor, Akıllı Olan Bu Kavgaya Baş Kor	16.Eki.78	4	Şura

Şura dergisi 1978'de yayımlanmaya başlamıştır. Toplamda 41 sayı olarak yayımlanan Şura aynı yıl içinde kapatılmıştır. Şura dergisinde Sebil dergisinden gelen isimler etkili olmuşlardır.

Düşünce dergisi çevresinin yayımladığı dergilerde yazılar kaleme alan yazarların izlediği İslami gelenekten beslenen Şura dergisi kısa sürede gündemin önemli tartışma konularına dahil olmuş ve sürdürdüğü radikal yaklaşımınla dikkat çekmiştir. Şura dergisinin yayımlandığı tarih aralığı İran’da devrime giden hareketli sürece tekabül etmektedir. Henüz devrimin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusu İran’da bile tartışılırken, Şura’da kaleme alınan yazılarda coşkulu bir devrim beklentisi ortaya konuşmuştur.

1978 yılı içerisinde devrime giden sürecin doğrudan konu edinildiği toplamda 10 yazıya Şura dergisinde yer verilmiştir. Yazıların tamamı Humeyni yönetimindeki ekibin faaliyetlerine yönelik olumlayıcı bir dil ortaya koyarken, devrim sürecinde etkili olan başat aktörlerin ise dini alimlerin olduğu vurgusu yapılmıştır. Şah ve Şahlık rejiminin sert bir dille eleştirildiği³²¹ Şura dergisinde “Müslümanlar Ayağa Kalkıyor, Akıllı Olan Bu Kavgaya Baş Kor”³²² şeklindeki başlıklar ile İran’daki mücadeleye destek olunması gerektiği fikri savunulmuştur. Şura’nın yayınlarına son verilmesiyle birlikte dergi ekibinin başında gelen Yılmaz Yalçın, Selahaddin Eş Çakırgil ve Mekki Yassıkaya gibi isimler tarafından Tevhid yayımlanmaya başlamıştır.

5.1.21. Tevhid

Haftalık Siyasi Gazete

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1978-1979 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Abdülkadir Vural

Tablo 22. Tevhid: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar
İran’da Artık Dini Liderler Katlediliyor	17.Ara.78	4	Tevhid
İran Hadiseleri Ve Türkiye Müslümanları	25.Ara.78	7	Ali Bulaç
Ali Ekber Mehdipur, "Abd, Rusya Ve Çin Şah'ı Desteklemektedir..."	25.Ara.78	12	Tevhid
"Allah'ın Yardımıyla Hareket Zafere Ulaşacak"	8.Oca.79	3	Tevhid
İran Müslümanları Hedefe Yaklaştı	23.Oca.79	3	Tevhid

³²¹ Şura, “Şah Yine Cinayetlere Başladı”, **Şura Dergisi**, 2 Mart 1978, s.4; Şura, “Şah'ın Müşrik Rejimine Karşı Şeriatçıların 17 Yıllık Kanlı Mücadelesi”, **Şura Dergisi**, 5 Haziran 1978, s.8.

³²² Şura, “Müslümanlar Ayağa Kalkıyor, Akıllı Olan Bu Kavgaya Baş Kor”, **Şura Dergisi**, 16 Ekim 1978, s.4.

Şah'ın Şahane Gidişi Ve Sonrası...	23.Oca.79	3	Selahaddin Eş Çakırgil
Hıyanet Belgelendi	1.Şub.79	2	Tevhid
İslam, Dünya Dengesini Bozarken...	1.Şub.79	3	Selahaddin Eş Çakırgil
Humeyni Kürtlere Seslendi	1.Şub.79	17	Tevhid
"İran Halkı İslam Ümmetinin Bir Parçasıdır"	19.Şub.79	3	Tevhid
Müslümanla İlgilenmek, Hayata Müslüman Gibi Bakmak "Khumeynicilik" Midir?	19.Şub.79	2	Selahaddin Eş Çakırgil
"İran'daki Zafer Bütün Müslümanların Zaferidir"	19.Şub.79	10	Tevhid
Mehdipur: Anayasamızın Kaynağı Kur'an-ı Kerim Olacaktır	19.Şub.79	11	Tevhid
İran'dan Türkiye'ye	26.Şub.79	5	Ali Bulaç
Humeyni: Ölsek De Ölmesek De Cennete Gideriz	26.Şub.79	6	Time
Şimdi Sıra Filistin'de	26.Şub.79	6	Tevhid
İran Müslümanı "Kıyas'da Hayat Vardır" Diyor	12.Mar.79	12	Selahaddin Eş Çakırgil
Humeyni: Birlik Olun Ki Anayasamızın Kaynağı Kur'an Olsun!"	19.Mar.79	3	Tevhid
İran'da Sünni Ve Şii İmamlar Elele Verdi	26.Mar.79	3	Tevhid
Humeyni: İslam, Ezilenleri Kurtarmak İçindir!	26.Mar.79	10	Tevhid
İslam Cumhuriyeti	9.Nis.79	16	Erol Güngör
İran Türkiye İle Münasebetlerini Askıya Aldı	16.Nis.79	3	Tevhid
Şeriatmedari Türkiye Müslümanlarını Birlik Ve Beraberliğe Çağırđı	23.Nis.79	10	Tevhid
İran'da Parazit Sınıf Temizleniyor	23.Nis.79	14	Tevhid
Humeyni, "Fakir Halkın Yediğinden Farklı Yemeyeceksiniz"	30.Nis.79	3	Tevhid
Humeyni: "Ulema'nın Vazifesi Haddleri Tatbik Etmekdir-Bir Köşeye Çekilmek Değil!"	30.Nis.79	4	Tevhid
Ehl-i Sünnet İle İmamiye Arasında İtikadi Ve Fıkhi Görüşlerin Mukayesesi	30.Nis.79	8	Tevhid
İran'dan Daha Çok Söz Edin!	30.Nis.79	14	Tevhid
İran'dan Kaçan Kaçana	21.May.79	15	Tevhid
"İslam'a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!"	28.May.79	3	Tevhid
Ahmed Davutoğlu: "İran İslam Hareketi Desteklenmelidir"	28.May.79	3	Milli Gazete
Mehdipur: "Hz. Ömer'e Sünni Kardeşlerimiz Gibi Hümet Ederiz!"	28.May.79	3	Tevhid
Humeyni Stili İçki Partisi	11.Haz.79	16	Tevhid
"Sistemin Temeli Tevhid İnancıdır"	23.Tem.79	11	Tevhid
İran'ın Bayrağında Ne Olsun?	23.Tem.79	19	Tevhid

Şura dergisinin yayınlarına son verilmesinin ardından aynı kadro, Akıncı gençliğe hitap eden Tevhid dergisini çıkarmaya başlamıştır. Aralık 1978 yılında yayın hayatına başlayan Tevhid dergisi yayınlarına haftalık olarak devam etmiştir. Toplamda 32 sayı yayımlanan Tevhid dergisi yayın hayatını Ağustos 1979’a kadar devam ettirmiştir.

Müslüman ülkelerde etkili olan İslami hareketlere ilişkin gelişmeleri yakından takip eden Tevhid dergisi, başta İran Afganistan ve Pakistan olmak üzere diğer birçok Müslüman ülkenin içinden geçtiği süreçleri okurları ile paylaşmıştır. Dönemin mevcut rejimlerini sert bir dille eleştiren Tevhid dergisi, emperyalizm, Kemalizm gibi konular sıklıkla yer verilerek, karşı bir cephenin inşası amaçlanmıştır.

Tevhid dergisinde İran İslam Devriminin yoğun olarak gündeme getirildiği görülmektedir. Derginin sayıları incelendiğinde doğrudan devrimi konu edinen toplam 36 yazıya yer verildiği görülmektedir. Yazıların tamamı devrime yönelik olumlu bir yaklaşıma sahiptir.

Ayetullah Humeyni’nin konuşmaları Türkçe’ye çevrilerek okuyucu ile paylaşılmıştır. Yeni kurulan rejimin karakteristik özellikleri birçok yazıda değinilmiştir. Özellikle İslami anayasa olması noktasında Müslüman her ülkenin İslami bir anayasa ile yönetilmesi gerektiği fikri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Öte yandan yeni kurulan rejimin Şii bir karakteristiğe sahip olmadığı, İran’ın içindeki farklı mezhepsel etnik gruplar arasında da böyle bir ayrılığın, farklılığın söz konusu edilmediğine dikkat çekilmiştir. "İslam'a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!"³²³ ve "İran'da Sünni Ve Şii İmamlar Elele Verdi"³²⁴ başlıklı yazılar bu görüşün savunulduğuna önemli örneklikler teşkil etmektedir.

Tevhid dergisinin yayınlarına son verilmesiyle birlikte dergiyi yayımlayan ekibi başında gelen Selahaddin Eş Çakırgil, Beşir Eryarsoy, Ali Bulaç ve Hüsnü Aktaş gibi isimler zaman kaybetmeden Hicret dergisini çıkarmaya başlamışlardır.

³²³ Tevhid, "İslam'a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!", **Tevhid Dergisi**, 28 Mayıs 1979, s.3.

³²⁴ Tevhid, "İran'da Sünni Ve Şii İmamlar Elele Verdi", **Tevhid Dergisi**, 26 Mart 1979, s.3.

5.1.22. Hicret

"Cemaat'ten Devlet'e..."

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1979-1980 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** S. Coşar

Tablo 23. Hicret: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Humeyni: İslami Olmayan İktidarları Devirmeliyiz"	17.Eyl.79	18	Hicret
Tevhid Çağrısı	8.Eki.79	3	Hicret
Muntaziri: Herhangi Bir Devlet Değil İslami Devlet İstiyoruz	29.Eki.79	5	Hicret
İran-Abd İlişkileri Kopma Noktasında	11.Kas.79	13	Hicret
İran'daki Son Gelişmeler Üzerine...	19.Kas.79	11	Ali Bulaç
Humeyni: "Biz Casuslara, Ajanlara Eman Vermedik!"	19.Kas.79	14	Hicret
Mısır Firavunu Sedat Humeyni'ye "Deli" Diyor	19.Kas.79	15	Hicret
Şeriatmedari-Humeyni İhtilafı	10.Ara.79	12	Hicret
İran'da Akl-I Selim Galip Geldi	17.Ara.79	15	Hicret
Demirel Humeyni'ye Esef Etti	24.Ara.79	9	Hicret
Humeyni: "Papa Güçlü Zalimlerin Sesidir..."	24.Ara.79	15	Hicret
Sovyetler Birliği'nde "İslam Rahatsızlığı" Doğdu	21.Oca.80	14	Hicret
Amerika'nın İran'da İslam'dan Yediği Darba, Vietnam'daki Yenilgisinden Daha Ağır Oldu!	25.Şub.80	14	Hicret
Beni Sadr: "İnşallah, Bir Gün İslam Toprakları Üzerinde Kafirlerin Çizdiği Sınırlar Yok Olacak!..."	3.Mar.80	12	Selahaddin Eş Çakırgil
Humeyni Fukara Yığınların Bir Ferdi Ve En Çok Onların Lideri!	12.Mar.80	12	Selahaddin Eş Çakırgil
Sinemalar İnkılabi Olmuş, Bütün Meyhaneler Kapanmış, Heykeller Yüz Üstü!..	24.Mar.80	12	Selahaddin Eş Çakırgil
İslam İnkılabçıları: "Muvaffak Olmaya Mecbur Ve Hatta Mahkumuz!.. Çünkü Devlet, İslam'ın Elinden Çıkarsa Tagut Gelir!"	24.Mar.80	14	Selahaddin Eş Çakırgil
Hedefimiz: Sınırsız Ve Sınıfsız Tek İslam Devleti!	1.Nis.80	12	Selahaddin Eş Çakırgil

İlk sayısı 18 Aralık 1978'de çıkarılan Tevhid Dergisi'nin kapanmasından yaklaşık bir aylık sürecin ardından 17 Eylül 1979'da Hicret Dergisi yayın hayatına başlamıştır. Hicret Dergisi, Tevhid

Dergisi'nin sahip olduğu özelliklerde yine aynı ebat ve sayfa sayısıylhaftalık olarak çıkarılmaya başlanmıştır.

Tevhid-Hicret gibi dergiler, döneminde tercüme faaliyeti ile yetişen genç kuşak tarafından çıkarılmışlardır. Seyyid Kutup, Hasan El-Benna, Mevdudi, Takiyyüddin Nebhani gibi isimlerin tercüme eserlerinin etkisiyle toplumcu-İslamcı anlayışı benimseyerek, Mısır merkezli İhvan-ı Müslimin ve Pakistan'daki Cemaat-i İslami hareketlerini yakından takip etmişlerdir. İran İslam Devrimi'nin etkisiyle Türkiye'nin de İslamlaşacağına yönelik bir beklentileri oluşmaya başlamıştır. İran İslam Devrimi'nin yanında Pakistan'da Ziya-ül Hakk'ın partisinin iktidara gelmesi de İslami uyanış ve tevhidi bilinçleniş yönündeki beklentiyi daha da arttırmıştır. Tevhid ve Hicret dergileri söz konusu toplumsal hareketleri ve siyasal bağlamdaki gelişmeleri okuyucuları ile hemen hemen her sayısında paylaşmışlardır.

Hicret Dergisi'nde dönemin rejimi eleştirilirken önerilecek olan yeni sisteme ilişkin İran İslam Devrimi'nin etkisini hissetmek mümkündür. Dergi yazarlarının kaleme aldıkları inceleme ve değerlendirmeler, "Cuma namazının sahihliği" gibi konuları tartışmalara açmış olmaları, İslam devleti, halifeye biat, millet gibi kavramlar üzerinde durmaları da İslam Devrimi'nin etkileri arasında gösterilebilmektedir. Logosunun hemen altında yer alan "Cemaat'ten Devlet'e..." sloganı ile dikkat çeken Hicret Dergisi'nde, Tevhid Dergisi'nin de kadrosunda yer almış olan Ali Bulaç, Selahaddin Eş Çakırgil ve Hüsnü Aktaş gibi isimlere ilaveten M. Beşir Eryarsoy, M. Mengüç Yenigün (Sedat Yenigün), Fatih Selim (Ali Ünal), Sami Adil (Sami Şener), gibi isimlerin de inceleme ve yazıları yer almıştır.

Selahaddin Eş Çakırgil, Hicret için kaleme aldığı ilk yazısında İslam ümmeti içerisinde sorunların baş göstermesinin ve bir tür bozulmanın sebepleri sorgulamıştır. Bu sorgulamayı yaparken de cemaatleşmenin İslamlaşmanın birincil koşulu olduğunu ifade etmiştir. Derginin yazarlarından Ali Bulaç ise özellikle bazı kavramlar kapsamlı bir şekilde yazılarında tartışmaya açmıştır. Anayasa kavramı, Kuran'ı Kerim'de millet, kapitalist düzen, İslami Hareketlerin 1960 sonrası dönemdeki durumu gibi konulara yazılarında yer vermiştir. Fatih Selim ise daha çok siyasi-ideolojik içerikli inceleme yazılarını antikomünist propaganda çerçevesinde ele almayı tercih etmiştir.

Hicret dergisinde devrimin konu edinildiği 18 yazının tamamında devrime yönelik çok olumlu bir tavır benimsenmiş ve hatta Ayetullah Humeyni'ye karşı dergi yazarlarınca çok taraftar bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Yazılar daha çok Selahaddin Eş Çakırgil, Ali Bulaç ve Hicret imzaları ile dergiye yer almıştır. Sözü edilen yazılarda devrim süreci yakından takip edilerek gelişmeler okuyucuya aktarılmış ve Ayetullah Humeyni'nin özellikle "tevhid" noktasındaki sözleri ve konuşmaları sloganlaştırılmıştır³²⁵.

5.1.23. İslami Hareket

"Din Yalnızca Allah'ın Oluncaya ve Fitne Yeryüzünden Kalkıncaya Kadar"

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1978-1980 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Hüseyin Öztürk
- **Yazı İşleri Müdürü:** Hasan Güneş, Yusuf Balcı

Tablo 24. İslami Hareket: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran: İslami Devlete Doğru	1.Ara.78	7	El-Beyan
"İran'daki Alçaklar"	1.Ara.78	12	Selahaddin Eş Çakırgil
İran'ın Geleceği Ve Emperyalistler	1.Oca.79	6	Yaşar Ömeroğlu
İran'da İslami Hakimiyete Doğru	1.Oca.79	6	İslami Hareket
İran Üzerine	10.Şub.79	8	Ali Bulaç
Bu Adam Ne Diyor?	10.Şub.79	9	Milliyet
"Şah'ın Umudu Mini Etekli Genç Kızlardı!"	20.Nis.79	3	Milliyet
"İran İslam Cumhuriyeti Desteklenmeli!"	20.Nis.79	9	Ahmed Davudoğlu
Humeyni'nin Kitabının Getirdiği Yeni Yorumlar Ve İran Meselesine Bakış Tarzımız	20.Haz.79	4	Mehmet Mengüç
Humeyni'nin Hac Mevsimi Dolayısıyla Dünya Müslümanlarına Yayınladığı Mesaj	20.Eki.79	6	Ayetullah Humeyni
Humeynicilik Mi, Yoksa İslamın Yeniden Dirilişi Mi?	1.Oca.80	3	Mehmet Mengüç
İran Raporu	1.Oca.80	4	İslami Hareket
İnkılap Sonrası İran	1.Oca.80	6	Mehdi Pur

³²⁵ Hicret, "Tevhid Çağrısı", **Hicret Dergisi**, 8 Ekim 1979, s.3.

İran Dış İşleri Bakanı Kubizade İle Bir Konuşma	1.Oca.80	7	Time
İslami İnkılabın Birinci Yılında İran	15.Mar.80	8	Ali Bulaç
İran Notları	15.Nis.80	10	İslami Hareket
Hür Bir Tartışma Örneği	15.Nis.80	10	İslami Hareket
İran Notları	15.May.80	5	İslami Hareket
Ali Şeriatî Ve İslami Sosyoloji Işığında Meselelerimiz	15.May.80	10	Sami Adil
İslam Anayasası Üzerine	15.Haz.80	10	Sami Adil
İslam İnkılabının Muhasebesi	1.Eyl.80	12	İslami Hareket

1978 yılında yayın hayatına başlayan İslami Hareket dergisi, "Din Yalnızca Allah'ın Oluncaya ve Fitne Yeryüzünden Kalkıncaya Kadar" spotuyla, yayınlarına aylık olarak devam ederek 1980 yılına kadar toplam 31 sayı olarak yayımlanmıştır. İslam'ın pratikteki karşılığı üzerine eğilen başlıklara sıkça yer verilen İslami Hareket dergisinde özellikle Sedat Yenigün'ün dergide etkinlik göstermeye başlamasıyla birlikte daha İslami bir çizgi şeklinde değerlendirilebilen özelliği sahip yayınlara imza atmıştır. İslami Hareket dergisinde Türkiyeli Müslümanlar ifadesi ön plana çıkarılarak ümmete dair algının oluşturulması noktasında özel hassasiyet gösterilmiştir³²⁶.

İran İslam Devrimi ile ilgili gelişmelere duyarlılık gösterilmiş ve dergide toplamda 21 yazıda devrim konu edinilmiştir. İslami Hareket dergisinde devrime ilişkin yazıların tamamında olumlu bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Devrime dair yazılarda Sami Adil, Selahaddin Eş Çakırgil, Mehmet Mengüç, Yaşar Ömeroğlu, Ali Bulaç ve İslami Hareket imzaları öne çıkmaktadır.

İran'da yeni kurulan rejimle birlikte İslami bir düzenini hâkim olduğu ön plana çıkarılarak, Türkiye Müslümanlar olarak bu mücadelenin desteklenip örnek alınması gerektiği fikri savunulmuştur. Hatta İslami Anayasa üzerine teorik tartışmalara ağırlık verilmiş, İslami devrimin muhasebesi geniş çaplı bir şekilde kaleme alınmıştır. Bunun yanında Ali Şeriatî'nin sosyolojik bakışına dair dönemin mevcut düzenine karşı Müslümanca bir tavrın nasıl konulabileceği tartışması yapılarak, okurlara bir kapı aralanmaya çalışılmıştır.

³²⁶ İslami Hareket Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/48/islami-hareket> (Erişim Tarihi: 14.06.2019)

5.1.24. Kriter

"Akıl İçin Yol Birdir"

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1976-1984 / Ankara
- **Derginin Sahibi:** Alaaddin Gürün, Selami Çekmegil
- **Yazı İşleri Müdürü:** Ökkeş Kekeç, Vahdeddin Yiğitcan

Tablo 25. Kriter: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran	Ara.78	13	Kriter

“Yeniden İlme Dönüş” sloganıyla 1976 yılında yayımlanmaya başlayan Kriter dergisi, 1984 yılına kadar yayınlanmaya devam ederek, toplamda 48 sayı çıkarılmıştır. Kriter dergisinde Said Çekmegil, Bahaeddin Bilhan, Metin Önal Mengüşoğlu gibi isimler öne çıkmaktadırlar.

Kriter dergisinde siyasi konulardan ziyade daha çok dini algılama ve ameli meselelerin konu edinildiği yazılara yer verilmiştir. Batı’nın kritik edildiği yazılarla birlikte bidat ve hurafe gibi konular kapsamlı olarak işlenmiştir. Bu yazıların yanında Ebu’l Ala Mevdudi, Muhammed İkbal, Hurşit Ahmed ve Said Ramazan gibi isimlerin ise kültürel ve akidevi içerikli yazılarından çevrilere de rastlanmaktadır.

Dergide İran İslam Devrimi’nin konu edinildiği yalnızca bir yazı karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen yazı Aralık 1978 tarihli sayıda “İran” başlığı ve Kriter imzası ile yer verilmiştir. Mesele Ayetullah Humeyni üzerinden ele alınarak olumlu veya olumsuz şekilde değerlendirilebilecek herhangi bir ifadeye yer verilmeden, yaşanan gelişmeler okuyucu ile paylaşılmıştır.

5.1.25. Nesil

Aylık Fikir Dergisi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1976-1980 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** M. Saim Yeprem, Nesil Vakfı

Tablo 26. Nesil: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
Anarşiye Bir Bakış: Ehl-i Sünnet Açısından Şiilik Ve İran Hadisesi	Ağu.79	3	Nesil
Sünni-Şii İttifakına Doğru	Tem.79	33	Abdullah Efendi
İslam Ülkeleri: İran	Mar.80	28	Mehmet Erkal

1976 yılında İmam-Hatip ve Yüksek İslam Enstitüsü kökenli isimler tarafından yayımlanmaya başlayan toplamda 48 sayı olarak 1980 yılına kadar çıkarılmıştır. Dergi bünyesinde Saim Yeprem, Yaşar Nuri Öztürk, Emin Işık, Hayreddin Karaman, Yaşar Kandemir, Bekir Topaloğlu, Ahmet Topaloğlu, Mustafa Çağrı, İsmail Lütfi Çakan, ve Mehmet Şeker gibi isimler yer almıştır.

Nesil'in sayıları incelendiğinde İran İslam Devrimi çerçevesinde cereyan eden olayların konu edinildiği toplamda 3 sayı karşımıza çıkmaktadır. Bu yazıların içeriklerine bakıldığında ise Sünni Şii ittifakının ön plana çıkarıldığı, Ehli Sünnet açısından Şiilik ve İran'da meydana gelen olayların nasıl değerlendirilmesi gerektiğini muhasebesi yapılmıştır. Nesil'de devrimi konu edinen yazıların tamamında devrime yönelik olumlu bir yaklaşım ortaya konulmuştur.

5.1.26. İslam'ın İlk Emri Oku

Dinî, İçtimaî, Edebî Aylık Mecmua

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1961-1979 / Konya
- **Derginin Sahibi:** Mustafa Pektut

Tablo 27. İslam'ın İlk Emri Oku: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İslami İnkılabı Doğru	Haz.78	2	İslamın İlk Emri Oku

İmam-Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti tarafından 1961 yılında yayımlanmaya başlayan İslam'ın İlk Emri Oku dergisi, yayınları Ekim 1979 yılına kadar devam etmiştir. Toplamda 209 sayı yayımlanan dergide İslam'a dair konulara ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Ayrıca Müslüman

ülkelere dair kaleme alınan yazılara da dergide rastlanmaktadır. Hayrettin Karaman, Ahmet Suphi Fırat, Mehmet Şeker, gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte Kadir Mısıroğlu, Ali Ulvi Kurucu gibi isimlerin de yazılarına, Muhammed Esed, Abdurrahman Azzam, Mevdudi gibi isimlerin ise tercüme edilen metinlerine İslam'ın İlk Emri Oku dergisinde yer verilmiştir.

Derginin sayıları incelendiğinde İran İslam Devrimi'nin konu edinildiği 1 yazıya karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen yazı devrime giden süreçte, Haziran 1978 tarihli sayıda yer almaktadır. Derginin kendi imzasıyla kaleme alınan yazı “İslami İnkılabı Doğru” başlığı ile okurlara sunulmuştur. Yazının başlığından da anlaşılacağı üzere dergi İran'da gerçekleşen devrimin İslami kimliğini olumlayarak ön plana çıkarmıştır.

5.1.27. Rayet

Aylık Kadın Dergisi

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1979-1980 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Mekke Yassıkaya

Tablo 28. Rayet: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran'da İnkılabın Birinci Yılı	Oca.80	12	Rayet

Kendisini aylık kadın dergisin olarak ifade eden Rayet dergisi, 4 sayı şeklinde 1979-1980 arası dönemde yayımlanmıştır. Rayet'in sayılarına bakıldığında İran İslam Devrimi'nin birinci yılı münasebeti ile kaleme alınan bir yazıya rastlanmaktadır. Söz konusu yazı Ocak 1980 tarihli sayıda kaleme alınmış ve “İran'da İnkılabın Birinci Yılı” başlığı ile okurlara sunulmuştur. Yazının içeriği incelendiğinde ise devrime ve Ayetullah Humeyni'ye yönelik olumlu bir yaklaşım görülürken, devrimin anti-emperyal özelliği sahip oluşu üzerinden bir olumlumaya gidildiği dikkat çekmektedir.

5.1.28. Altınoluk

Aylık Mecmua

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1986-2016 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** Abdullah Sert

Tablo 29. Altınoluk: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
İran-Sovyet Yakınlaşması	1.Ağu.89	35	Altınoluk

Erkam yayınları tarafından 1986 yılında aylık tasavvuf ve düşünce dergisi olarak yayın hayatına kazandırılan Altınoluk dergisi 2016 yılına kadar toplamda 370 sayı olacak şekilde yayımlanmıştır. Tasavvufi bir çizgide içerikler ile okuru ile buluşan Altınoluk dergisinde İran İslam Devrimi'nin doğrudan konu edinilmediği fakat İran İslam devrimi ile ilişkilendirilebilecek toplamda 1 metne yer verilmiştir. Sözü edilen metin ise Ağustos 1989 tarihli sayıda Altınoluk imzası ile "İran-Sovyet Yakınlaşması" başlığı ile okurlara sunulmuştur. Metinde devrime ilişkin doğrudan bir değerlendirmeye rastlanmasa bile Ayetullah Humeyni'ye yönelik ifadeler dikkat çekicidir. Ayrıca Ayetullah Humeyni'ye yönelik olumlu olarak ifade edilebilecek bir tutum sergilenmiştir.

5.1.29. Davet

Aylık İslami Siyaset ve Kültür Dergisi

"Hizbullahi Dergi"

- **Yayımlandığı Yıllar ve Basım Yeri:** 1990 / İstanbul
- **Derginin Sahibi:** İhsan Çakır, Mehmet Coşkun

Tablo 30. Davet: İncelenen Metinler

Yazı Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar / Kaynak
1. Yıldönümü Münasebetiyle İmam Humeyni'nin Gorbaçov'a Gönderdiği Mesajın Tam Metni	Oca.90	36	Davet
İmam Humeyni	Şub.90	39	Davet

Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şumul İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine	Şub.90	30	Hilmi Kocaaslan
İslam İnkılabı, Tarihinin En Güçlü Ve En Heyecanlı Günlerini Yaşıyor!...	Mar.90	14	Bilal Coşkun
Ayetullah Hamene'in İnkılabın 11. Yıldönümü Münasebetiyle Yaptığı Konuşmanın Tam Metni	Mar.90	18	Davet
Hama Olayı Ve İran İslam İnkılabı	Mar.90	59	Hizbullah Hakverdi
İran İslam Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken...	Nis.90	8	Hilmi Kocaaslan
İmam Humeyni (r.a)'nın Fani Dünyadan Dar-ı Ukbaya Refik-i Alaya Vasıl Oluşunun 1. Yıldönümünü Hüzünle Hicranla İdrak Ederken!...	Haz.90	10	Hilmi Kocaaslan
İmam Humeyni'nin Ağabeyi Ayetullah Pasendide İmam'ı Anlatıyor...	Haz.90	14	Davet
İmam Humeyni'nin Hayatından Parıltılar	Haz.90	16	Davet
Vefatından Önce Merhum İmam Humeyni'nin Son Günleri	Haz.90	27	Davet

Kendisini "Hizbullahi Dergi" olarak tanımlayan Davet dergisi 1990 yılında toplamda 8 sayı olarak yayın hayatını devam ettirmiştir. Davet dergisinin sayıları incelendiğinde yer verilen yazıların içeriklerinin sosyal, dini ve siyasi konuları ele alan yazılar oldukları görülmektedir.

Davet dergisinde İran İslam Devrimi'nin üzerinden yaklaşık 10 yıl geçmemesine rağmen, devrimin ve Ayetullah Humeyni'nin yoğun olarak konu edinildiği görülmektedir. Neredeyse her sayıda Ayetullah Humeyni ya da İran İslam Devrimi ile ilişkili yazıların yer aldığı dergide yazıların tamamının içeriklerinin olumlu bir yaklaşıma sahip olmuştur. Bununla birlikte yazılar incelendiğinde ileri seviyede bir tarafsızlık de dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım çalışmamızda dönemin İslami gruplarının ele alındığı başlıkta da belirtildiği üzere söz konusu süreçte İran'ın Müslüman ülkelerin bünyesindeki İslami gruplar üzerindeki etkisinin önemli göstergeleri olarak karışımıza çıkmaktadır. Davet dergisinde Ayetullah Humeyni'nin hayatının ayrıntılı olarak işlendiği yazılar ile Ayetullah Humeyni'nin konuşmalarının, verdiği demeçlerin tercümelerine yer verilmiştir. Ayrıca devrimin 11. yılı münasebeti ile İran'da yapılan tören ve konuşmaların yer aldığı yazılar da okuyucu ile paylaşılmıştır.

5.2. Devrim Konusuna Yer Vermeyen Dergiler

Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde 1978-1990 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan İslami dergiler incelendiğinde İran İslam Devrimi’nin doğrudan veya dolaylı bir biçimde ele alınmadığı dergilere de rastlanmıştır.

Türkiye’deki dergicilik tarihinde ciddi bir yere sahip olan Büyük Doğu dergisinde İran İslam Devrimi’ne hiçbir sayıda yer verilmediği görülmektedir. Büyük Doğu’da İran İslam Devrimi’nin doğrudan konu edinildiği herhangi bir yazıya rastlanmamakla beraber, İslam İnkılabı başlığı altında yer verilen yazılara rastlanmaktadır. Söz konusu yazı içeriklerinde bir devrimin gerçekleştirilmesi gerektiği fikrine yer verilirken İran’da gerçekleşen devrime dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

İran İslam Devrimi’ni hiçbir şekilde konu edinmeyen diğer dergiler ise;

- Sezai Karakoç’un Diriliş dergisinin yayınına ara vermesi üzerine kendilerine yeni bir mecra kazandırmak üzere Nuri Pakdil’in öncülüğünde M. Akif İnan, Rasim Özdenören ve Erdem Bayazıt tarafından kurulan Edebiyat,
- Ocak 1973’te ilk sayısı çıkan ve 1980’e kadar faaliyet gösteren, Ayhan Songar, Zekeriya Kitapçı, Mehmet Çetin, Aykut Edibali, Mehmet Akif Ak, Cemil Meriç gibi isimlerin yazılarının yer aldığı Gerçek,
- 1973 yılında kurulmuş olan Hanımlar İlim Kültür Derneği’nin yayın organı olarak 1976 yılında faaliyete geçen, milliyetçi-mukaddesatçı bir çizgiye sahip olan Şadırvan,
- 1989-1995 yılları arasındaki dönemde Hikmet Yaşar Eren, Yusuf Ziya Cömert ile Abdulgaffar Gündeşli’nin çıkarmış olduğu aylık edebiyat, düşünce, kültür dergisi olan Kayıtlar dergisinde çalışmamıza kaynaklık oluşturabilecek herhangi bir içeriğe rastlanmamıştır.

Ayrıca söz konusu tarih aralığında yayımları devam eden Tohum, Genç Birikim, Cemre, Yedi İklim ve Yönelişler dergileri de İran İslam Devrimi'ne dair herhangi bir içeriğe rastlanmayan dönem dergileri arasında yer almaktadırlar.

Bu dergilerin dışında Aşura, İslâm Medeniyeti, Çatı, Kalem, Milli Gençlik, Müslüman Sesi ve Dönüşüm dergileri ise doğrudan İran İslam Devrimi'ni konu edinmeseler bile dolaylı olarak İran ve İran'da gerçekleşen devrimin etkisi şeklinde değerlendirilebilecek başlıkları kendilerine konu edinmişlerdir. Müslüman Sesi dergisinde sıklıkla Aşura, Muharrem, Ehl-i Beyt^{*}; İslam Medeniyeti dergisinde İslam hukuku ve Sünnet ilişkisi^{**} ve Aşura dergisinde Ehl-i Beyt'e tabi olmanın önemi, Alevilik, Hz. Ali'nin vasiyeti, Hz. Ali'nin şehadeti, Hz. Ali'nin hutbeleri ve Kerbela^{***} gibi konulara, Mektep dergisinde ise Ali Şeriatî ve eserlerinin işlendiği yazılara^{****} sıklıkla yer verildiği görülmektedir.

* Müslüman Sesi dergisinin Kasım 1981, Eylül 1982, Şubat 1983, Nisan 1983, Aralık 1983 tarihli sayılarına bu başlıklara yer verilmiştir.

** İslam Medeniyeti dergisinin Temmuz 1979 tarihli sayısında konuya genişçe yer verilmiştir.

*** 1989-1993 yılları arasında yayımlanan Aşura dergisinin çalışmamızın sınırlılıklarının belirtildiği 1978-1990 yılları arasında kalan 1 Nisan 1989, Mayıs-Haziran 1989 ve Ekim 1989 tarihli sayılarında devrimin dolaylı etkisi şeklinde değerlendirilebilen, yukarıda sıralanan başlıklara yer verilmiştir.

**** Mektep dergisinin Temmuz 1987 sayısı sayfa 46'da H. Ebubekir Salih kaleminden "Şehid Ali Şeriatî" başlıklı yazıya, aynı sayının 47. Sayfasında ise Ali Şeriatî'den alıntılara yer verilmiştir.

6. BÖLÜM: DERGİLERİN İÇERİK ANALİZİ

Türkiye’de İran İslam Devrimi’ne yaklaşımın incelendiği bu araştırmada, kendilerini İslamcı dergi olarak tanımlayan ya da İslami kimliğini vurgulamasa da sürdürdüğü yayın çizgisi itibariyle İslami yayın kategorisinde ele alınan dergiler mercek altına alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın yönteminin belirtildiği başlıkta öncelikle içerik ve söylem analizlerine dair bilgi verilmiş ardından ise sözü edilen analizler, oluşturulan temalar altında çalışmaya dahil edilen haber/makale metinlerine uygulanmıştır. İran İslam Devrimi’nin ele alındığı haber/makale metinlerinin hangi yazar/kaynaklar tarafından kaleme alındığı, devrime ilişkin haber/makale metinlerinin yoğun olarak hangi yıllarda yayımlandığı gibi bilgilere nicelleştirilerek yer verilmiştir.

Devrimin ana tema olarak konumlandırıldığı ya da dolaylı bir biçimde ele alındığı metinler tespit edilerek, devrimin ana tema olmadığı metinlerin hangi konuları içerdiği sınıflandırılarak devrim ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Devrimin yoğun olarak birlikte işlendiği temalar; Irak-İran Savaşı, devrim ihracı, mezhep, İran iç siyaseti, Şah ve Şahlık rejimi şeklinde belirlenerek alt başlıkları ile birlikte analiz edilmiştir.

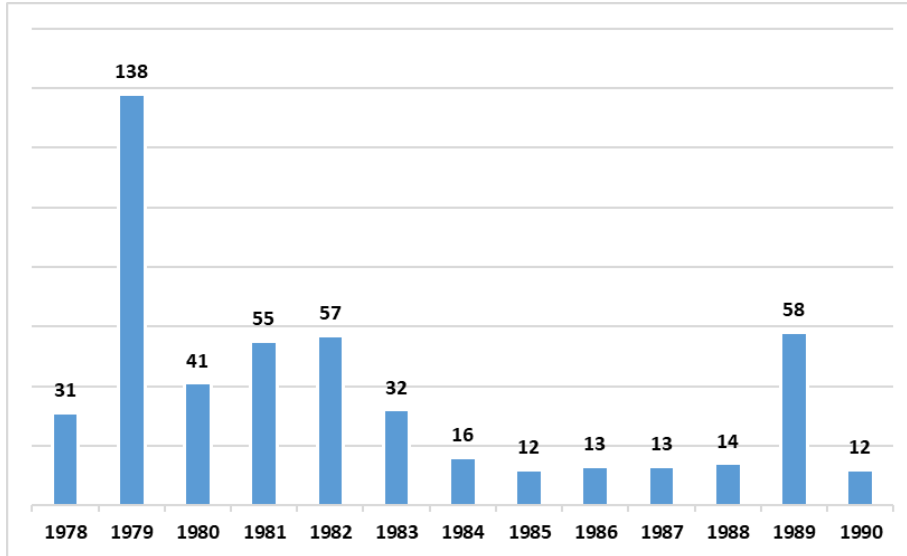
Nicel ve nitel analizlerin yapıldığı bu bölümde İran İslam Devrimi’ne yaklaşım ve devrimin hangi ifadeler ile tanımlandığı üzerine yoğunlaşarak dergi ve yazarların devrime karşı tutumları tespit edilmiştir. Ayetullah Humeyni’ye karşı dergi ve yazarların tutumu ise Ayetullah Humeyni için kullanılan unvan ve sıfatlara dikkat çekilerek tahlil edilmiştir. Şah ve Şahlık rejimine karşı tutum da benzer şekilde Şah ve Şahlık rejimine ilişkin sarf edilen ifadeler üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Başka bir başlıkta ise Irak-İran Savaşı ve İran İslam Devrimi’nin birlikte ele alındığı metinlerde savaşın taraflarına ve savaşa ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Mezhep konusu ile İran İslam Devrimi ilişkisinin analiz edildiği başlıkta, devrimin Şiilik ve Sünnilik ile birlikte ele alındığı metinlerde devrime karşı mezhepsel tavır üzerinde durulmuştur. Devrim ihracı konusunun irdelendiği başlık altında ise devrim ihracının çalışma kapsamında incelenen 10 yıllık süreç içerisinde gerçekleşebilmesi konusunda dergi ve yazarların görüşlerine başvurulmuştur. Bununla birlikte devrim ihracı konusunda devrimin ihracını engelleyici olduğu ileri sürülen Irak-İran Savaşı ve mezhep konularına da ayrıntılı bir biçimde dikkat çekilmiştir.

6.1. İran İslam Devrimi'ne Yer Verilen Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışma kapsamındaki haber/makale metinlerinde devrimin ana tema olduğu ya da devrimin dolaylı şekillerde ele alındığı yazıların yayın tarihlerine bakıldığında İran İslam Devrimi'nin daha gerçekleşmeden bile bir devrim beklentisi ile Türkiye'deki dergilerde ele alınmaya başlanmıştır. Devrimin gerçekleştiği 1979 yılı ise çalışma kapsamındaki dergilerde devrime ilişkin haber ve makale metnlerinin sayıca en fazla yer verildiği yıl olmuştur. Devrim ardı süreçte İran ve Türkiye ilişkilerinde önemli gelişmelerden olan Irak-İran Savaşı'nın ise dergilerde sıklıkla devrim ile birlikte ele alınarak gündemleştirildiği tespit edilmiştir.

Dergilerde Irak-İran Savaşı'nın yoğun olarak konu edilmesi konusunda savaşın olası sonuçları ve İran İslam Devrimi'nin Türkiye üzerindeki etkileri arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Türkiye'de Irak-İran Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce 1980 darbesi gerçekleşmiş ve bu darbenin ise ulusal bütünlüğün sağlanması için gerçekleştirildiği savunulmuştur. Zira Türkiye'deki İslami gruplarda radikalizmin yükselmesi ve Kürt milliyetçilerde ise bölgesel bir yönetim fikrini tetiklenmeye başlanması İran İslam Devrimi'nin Türkiye üzerindeki etkileri arasında gösterilmiştir³²⁷.

Grafik 2. İran İslam Devrimi'ne Yer Verilen Haber/Makale Metnlerinin Yıllara Göre Dağılımı

³²⁷ Zare, s.293.

İran İslam Devrimi'nin doğrudan veya dolaylı biçimde yer verildiği haber/makale metnlerinin çalışmanın sınırlılıklarında belirtilen yıllara göre dağılımında en fazla yazının devrimin gerçekleştiği 1979 yılında, toplam 138 haber/makale metni şeklinde olduğu görülmektedir.

1979 yılından sonra devrimin ele alındığı metinlere Irak-İran Savaşı'nın başlangıç ve bitiş yıllarında yoğun olarak yer verilmiştir. Sözü edilen yıllarda devrimin Irak-İran Savaşı'nın ana tema olarak yer verildiği metinlerde dolaylı biçimde ele alındığı görülmektedir. Devrimin hemen öncesi olan 1978 yılında 31 metinde, 1980 yılında ise 41 metinde devrimin doğrudan ve dolaylı olarak konu edinildiği saptanmıştır.

Ayrıca 1983 yılında 32 metin, 1984 yılında 16 metin, 1986 ve 1987 yıllarında ise 13'er haber/makale metninde devrimin dolaylı olarak ya da doğrudan ele alındığı metinlere rastlanmaktadır. 1985 ve 1990 yılları ise devrime ilişkin haber/makale metnlerinin en az sayıda olduğu yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.2. İran İslam Devrimi'ne Yer Verilen Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı

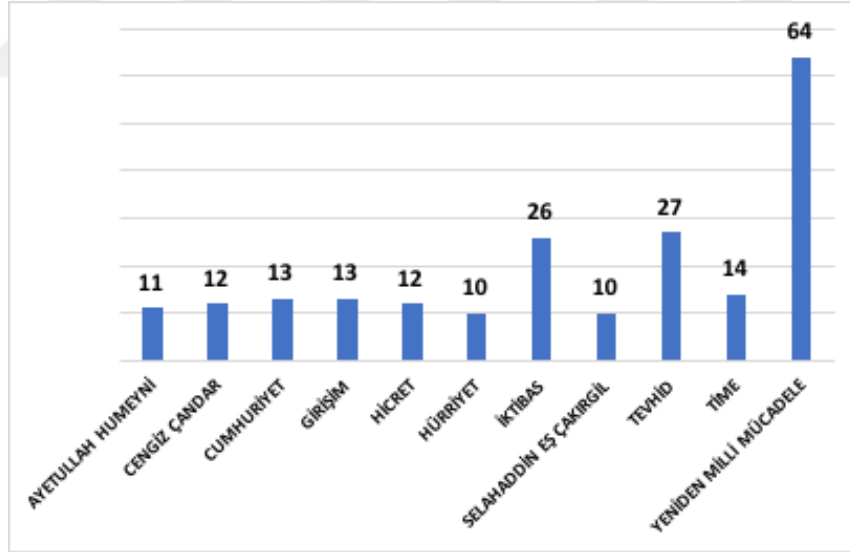
Çalışma kapsamında incelenen haber/makale metnlerinin yazarlara göre dağılımına bakıldığında yazarların kendi isimleri ya da müstear isimler ile kaleme aldıkları yazıların yanında özellikle haber metinlerinde çeşitli haber ajanlarının ve gazetelerin kaynak olarak belirtildiği görülmektedir. Ayrıca dergilerde yer verilen bazı makaleler de yine dergi ve gazetelerin isimleri kaynak gösterilerek yayımlanmıştır.

Yazar/kaynakların tespiti dönem dergileri arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi için de ayrıca önem arz etmektedir. Böylelikle çalışma kapsamındaki bazı dergilerin belli yazar grupları tarafından birbirinin ardılı olarak yayın hayatına kazandırıldıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanında her ne kadar dergilerin İran İslam Devrimi'ne yaklaşımı derginin ve baş yazar/ların imzasıyla yer verilen yazılar üzerinden tespit edilebiliyor olsa da dönem dönem diğer haber kaynakları ve yazarların imzaları ile yer verilen haber/makale metinlerinde devrime yaklaşımda farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla derginin devrime ilişkin tutumu dergide haber/makale

metnine yer verilen yazarlarınki ile benzerlik göstermeyebilmektedir. Bu nedenle haber/makale metinlerinde devrime ilişkin tutumlar tespit edilirken doğrudan yazar/kaynaklara başvurulmuştur.

Çalışmanın bu başlığında devrimin doğrudan veya dolaylı biçimde yer verildiği haber/makale metinlerinin hangi kaynak/yazarlar üzerinden okuyucuya aktarıldığı tespit edilip, niceliksel farklılıklara göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda kaynak olarak gösterilen tüm dergi, gazete, haber ajansı ve yazar isimleri yer aldıkları toplam haber/makalede sayısı ile birlikte gruplandırılarak sıralanmıştır.

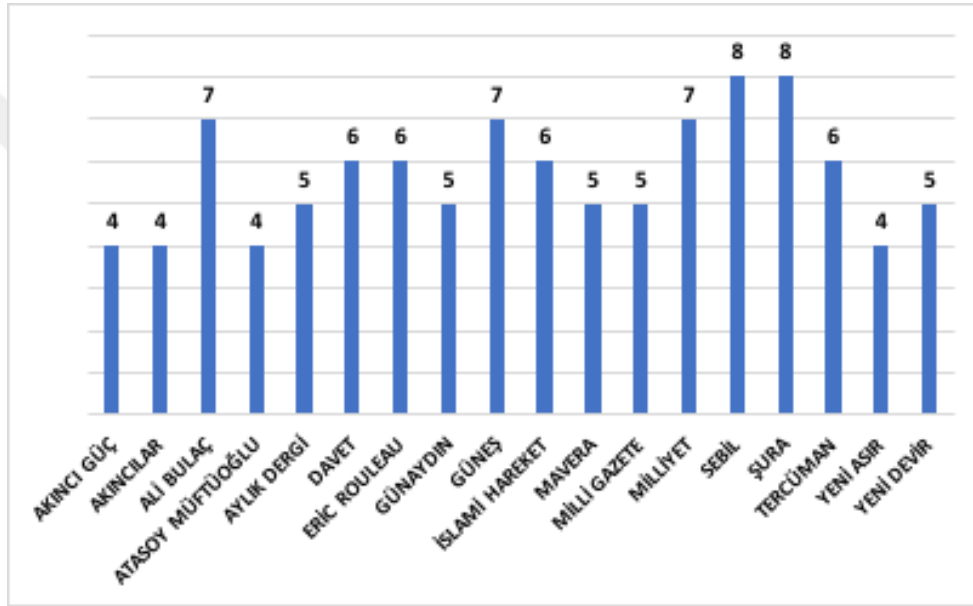
Metinlerde kaynak olarak ismi en fazla zikredilen yazarlar; Cengiz Çandar, Ayetullah Humeyni, Selahaddin Eş Çakırgil, Ali Bulaç, Atasoy Müftüoğlu, Eric Rouleau olurken; en fazla kaynak gösterilen dergi, gazete veya haber ajansları ise Yeniden Milli Mücadele, Tevhid, İktibas, Time, Cumhuriyet, Hicret, Girişim, Güneş, Sebil, Şura, Tercüman olmuştur.

Grafik 3. 10 ve Üzeri Haber/Makale Kaleme Alan Yazar/Kaynaklar

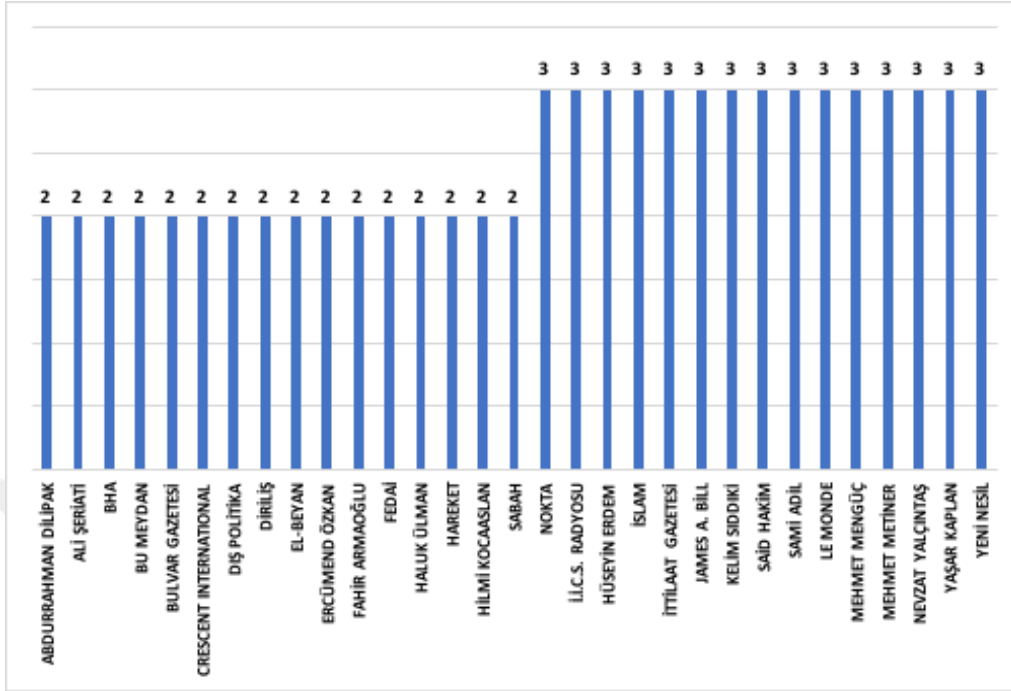
Devrime ilişkin haber/makale metinlerindeki yazar/kaynakların başında Yeniden Milli Mücadele gelmektedir. Toplam 64 metinde yazar/kaynak olarak Yeniden Milli Mücadele dergisi gösterilmiştir. Yeniden Milli Mücadele’yi toplam 27 haber/makale metni ile Tevhid, 26 metin ile de İktibas izlemiştir. Toplam 14 metinde Time yazar/kaynak olarak gösterilirken; 13’er metinde ise Cumhuriyet gazetesi ve Girişim dergisi yazar/kaynak olarak gösterilmiştir.

12 haber/makale metninde yazar/kaynak olarak Cengiz Çandar'ın isminin yer alıyor olması da Çandar'ın devrim konusuna yer veren yazarlar arasında en fazla metin kaleme alan isim olduğunu göstermektedir. Yine 12 metinde yazar/kaynak olarak Hicret dergisi gösterilirken; 11 metinde ise Ayetullah Humeyni (İmam Humeyni, Ruhullah Humeyni) yazar olarak belirtilmiştir. 10'ar metinde ise Selahhaddin Eş Çakırgil ve Hürriyet yazar/kaynak olarak gösterilmiştir.

Grafik 4. 4-10 Arası Haber/Makale Kaleme Alan Yazar/Kaynaklar

Devrim konusunun yer aldığı 8'er metinde Sebil ve Şura dergileri yazar/kaynak olarak gösterilirken; Ali Bulaç, Güneş ve Milliyet ise 7'şer metinde yazar/kaynak olarak ifade edilmiştir. Eric Rouleau, Tercüman, Davet ve İslami Hareket ise 6'şar haber/makale metninde yazar/kaynak olarak isimleri geçmektedir. Aylık Dergi, Günaydın, Maveria, Milli Gazete ve Yeni Devir'in yazar/kaynak olarak gösterildiği metin sayısı ise 5 şeklindedir. Atasoy Müftüoğlu, Akıncılar, Akıncı Güç ve Yeni Asır ise toplam 4'er metinde yazar/kaynak olarak gösterilmişlerdir.

Grafik 5. 2 veya 3 Yazı Kaleme Alan Yazar/Kaynaklar

Nokta, İ.İ.C.S. Radyosu, Hüseyin Erdem, İslam, İttılaat Gazetesi, James A. Bill, Kelim Sıddiki, Said Hakim, Sami Adil, Le Monde, Mehmet Mengüç, Mehmet Metiner, Nevzat Yalçıntaş, Yaşar Kaplan ve Yeni Nesil toplam 3'er haber/makale metninde yazar/kaynak olarak gösterilirken; Abdurrahman Dilipak, Ali Şeriatî, BHA, Bu Meydan, Bulvar Gazetesi, Crescent International, Dış Politika, Diriliş, El-Beyan, Ercümend Özkan, Fahir Armaoğlu, Fedai, Haluk Ülman, Hareket, Hilmi Kocaaslan ve Sabah gibi yazar/kaynaklar ise toplam 2'şer haber/makale metninde yazar/kaynak olarak belirtilmişlerdir.

Devrimi ele alan yalnızca 1 haber/makale metninde imzası yer alan yazar/kaynaklar ise aşağıdaki gibidir;

Frankfurter Allgemeine, A. İmran, Abdullah Efendi, Ahmed Davudoğlu, Ahmed Selami, Ahmet Sağlam, Ahmet Taha, Ahmet Yaman, Ajanslar, Al Akhbar, Ali Abbud, Ali Hışiroğlu, Ali Tuna, Altınoluk, Aziz, Nesin, BBC, Bilal Coşkun, Burhan Bozgeyik, Business Week, Bülent Erandaç, Cihad Baban, Cihan Aktaş, Doğan Koloğlu, El-Eman, Emre Aygen, Emrehan Selim, Ergun Balcı, Erol Güngör, Fehmi Kuru, Fehmi Muzafferoğlu, Ferhat Boratav-BBC, Financial Times, Forum, H.Bayraktaroğlu, Halis Turan, Haluk Gerger, Hamle, Hayat, Hergün, Hilal, Hizbullah Hakverdi,

Hüseyin Hatemi, Impact International, İhsan Nur, İran İslam Cumhuriyeti, İran Kültür Evi , İslam Ümmeti, İslam'ın İlk Emri Oku, Kadir Mısıroğlu, Kamil Çileçöp, Kriter, Le Figaro, Marvin Zonis, Mehdi Pur, Mehmet Selim, Mehmet Barlas, Mehmet Çağlar, Mehmet Erkal, Metin Aydın, Metin Kızmaz, Metin Toker, Muhittin Tufan, Murat Doğu, Mustafa Yaşar, Necati Güneyceli, Nesil, New York Times, Nicholas Bethell, Nilüfer Yalçın, Nizami Sakallıoğlu, Örsan Öymen, Özden Akbal, Ramazan Nazlı, Rayet, Safa Haeri / L'express, Sami Kohen, Samim Lütfü, Son Havadis, Süleyman Arslantaş, Süleyman S. Kalkan, Şükrü Hanioglu, Taha Dinçer, Talat Halman, Tanju Cılızoğlu, Tasvir, Tehran Times, Toktamış Ateş, Türkiye, Uğur Mumcu, Ümit Aktaş, Yalçın Doğan, Yankı, Yaşar Kemal, Yaşar Ömeroğlu, Z.A. Suleri, Zafer Atay, Zaman.

6.3. Dergi ve Yazarların İran İslam Devrimi'ne Yaklaşımı

İran İslam Devrimi'nin Türkiye'deki İslami duyarlılığa sahip dergiler tarafından nasıl tanımlanıp yansıtıldığı, dergilerde yer verilen haber/makale metinlerine uygulanan içerik analizi yöntemiyle saptanmıştır.

Çalışma kapsamındaki haber/makale metinlerinde devrimi tanımlama ve aktarmada tercih edilen ifadeler kendi aralarında 5'li likert ölçeği kullanılarak sınıflandırılmıştır. Metinler tahlil edilirken ifadelerin hangi bağlamlarda kullanıldığı tanımlanmış ve devrime yönelik “çok olumlu”, “olumlu”, “konu edinen”, “olumsuz” ve “çok olumsuz” şeklinde kodlanan ölçümle sistemiyle dergi ve yazarların tutumları tespit edilmiştir. Bu bağlamda ölçümleme yapılırken hem metin içeriklerinin çözümlenmesinde hem de kodların tanımlanmasında ölçüt olarak alınan ifadeler örneklendirilerek yer verilmiştir.

6.3.1. “Çok Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinler

Çalışma kapsamında “çok olumsuz” olarak kodlanan içeriklere sahip toplam 29 metin tespit edilmiştir. “Çok olumsuz” içeriklere sahip 29 metnin 18 tanesinin Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer almaktadır. Kaynak ve yazarlar açısından incelendiğinde de “çok olumsuz” içeriklere sahip olan metinlerin Yeniden Milli Mücadele imzalı olarak yayımlandığı saptanmıştır.

Devrime karşı “çok olumsuz” şeklinde kodlanan ifadeler aşağıdaki gibi örneklendirilmiştir;

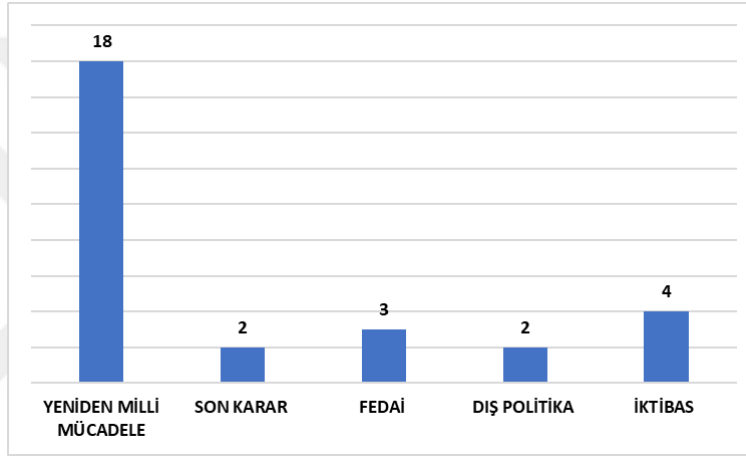
“Eskiden emperyalizmin güdümünde olan Şah Rıza Pehlevi yine aynı emperyalizm tarafından düşürülmüş ve Humeyni başa geçmiştir.”

“Şii lider Humeyni bu hareketi nasıl gerçekleştirmişti? Yalnız mıydı? Kimler destek oluyordu? Sonra Şii lider, hiçbir siyasi faaliyet yapmama şartı ile kabul etmiş bulunan Fransa nasıl olmuştu da, Onun İran’daki olaylara yön vermesine müsaade etmişti?”

“Emperyalizmin İran Oyunu”

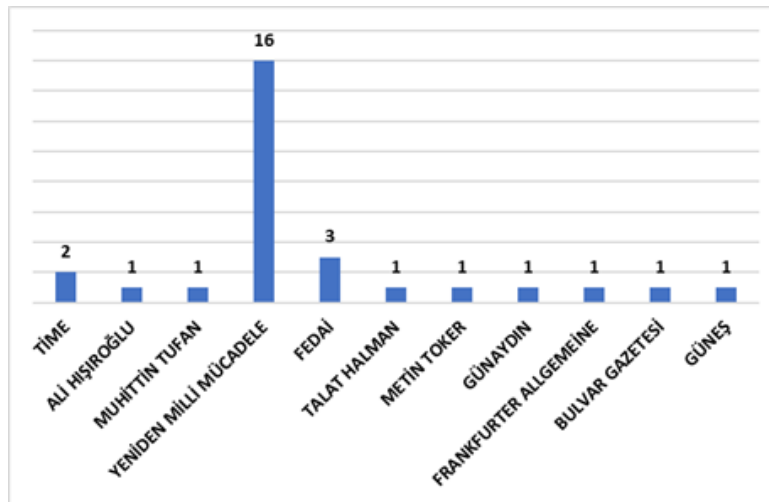
“Kim ne derse desin biz Humeyni hareketinin Batı kaynaklı ve güdümlü olduğuna inanıyoruz.”

“Emperyalizm, İran’daki oyununun gerçekleştirmek için Humeyni’yi kullanmaktadır.”

Grafik 6. “Çok Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Dergilere göre dağılım açısından İktibas dergisinde 4 metinde, Fedai dergisinde 3 metinde, Son Karar ve Dış Politika dergilerinde ise 2’şer metinde devrime “çok olumsuz” bir tutum sergilendiği tespit edilmiştir.

Grafik 7. “Çok Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Yazarlara Göre Dağılımı

Çalışma kapsamındaki metinlerde, “çok olumsuz” tutuma sahip olan kaynak ve yazarları ise, Ali Hışıroğlu (1 metin), Time (2 metin), Muhittin Tufan (1 metin), Talat Halman (1 metin), Fedai (3 metin), Metin Toker (1 metin), Günaydın (1 metin), Frankfurter Allgemeine (1 metin), Bulvar Gazetesi (1 metin) ve Güneş (1 metin) şeklinde sıralayabiliriz.

6.3.2. “Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinler

Çalışmaya dahil edilen dergilerde “olumsuz” şeklinde kodlanan toplam 70 metne yer verildiği tespit edilmiştir. Bu metinlerin yarısından fazlasının tıpkı “çok olumsuz” içerikli metinlerde olduğu gibi yine en fazla içeriğin Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verildiği görülmektedir.

Devrime karşı “olumsuz” şeklinde kodlanan ifadeler aşağıdaki gibi örneklendirilmiştir;

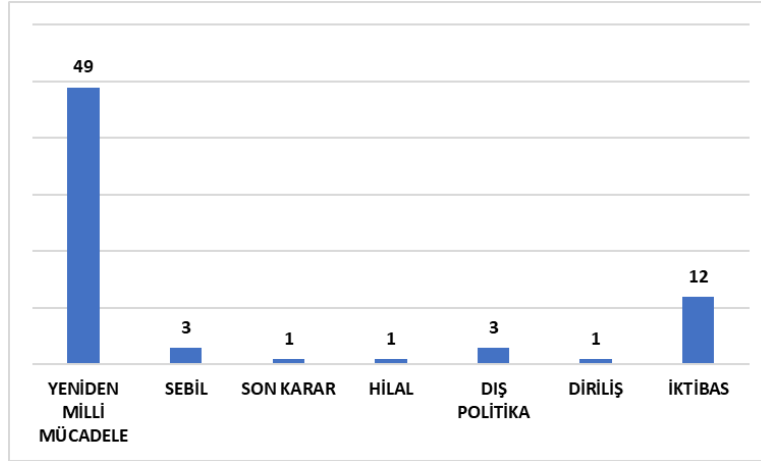
“Bir yanıyla Fransız İhtilalinin özgürlük düşüncesini yani hükümdar önünde kişinin de bir hakkı olduğu düşüncesini getiren, bir yanıyla da İran’da Şiiliğin din teşkilatının nefis müdafaası sebebiyle devlet el koyması olan, gerçekte İran milliyetçiliğine dayalı 1979 devrimini, evrensel İslam devrimi gibi göstermek, yine İranlılara mahsus bir mübalağadan çağa da uygun dışa yönelik bir propagandadan başka bir şey değildir.”

“Humeyni de Aynı Oyunun İçinde Mi?”

““İslam Devrimi” diye propaganda edilen hareket”

“Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?”

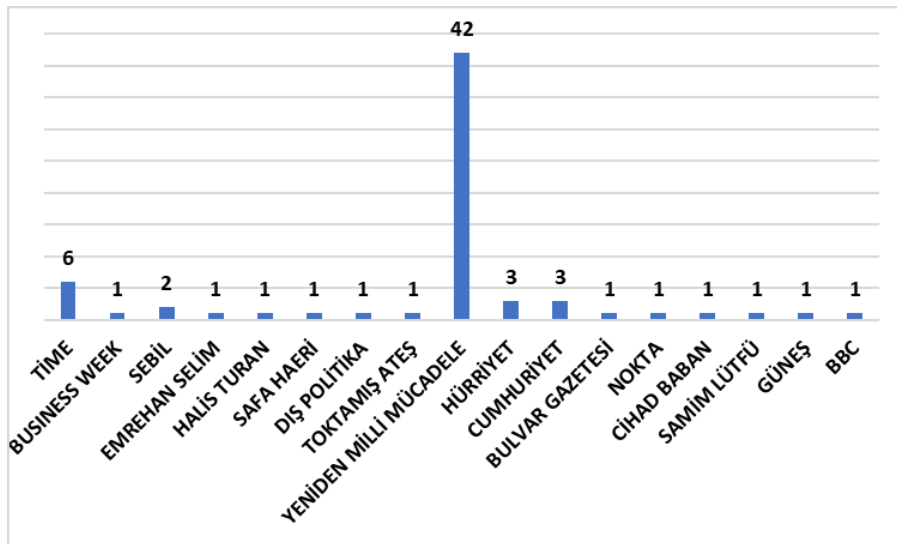
“Senaryo Aynı Oyuncu Değişik”

Grafik 8. “Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Devrime karşı “olumsuz” yaklaşım sergilenen 49 metne Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilmiştir. İktibas dergisinde de “olumsuz” olarak kodlanan metin içerikleri 12 haber/makale metni şeklindedir. Bu yönüyle İktibas diğer birçok dergiden farklı olarak, hem en fazla “olumlu” içeriğe sahip olan hem de “olumsuz” içeriklere sıklıkla yer veren dergi olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer durum Dış Politika ve daha düşük metin sayısına sahip olan Sebül dergisinde de söz konusudur.

“Olumsuz” yaklaşım sergileyen diğer dergileri ise, Sebül (3 metin), Dış Politika (3 metin), Son Karar (1 metin), Hilal (1 metin) ve Diriliş (1 metin) şeklinde sıralayabiliriz.

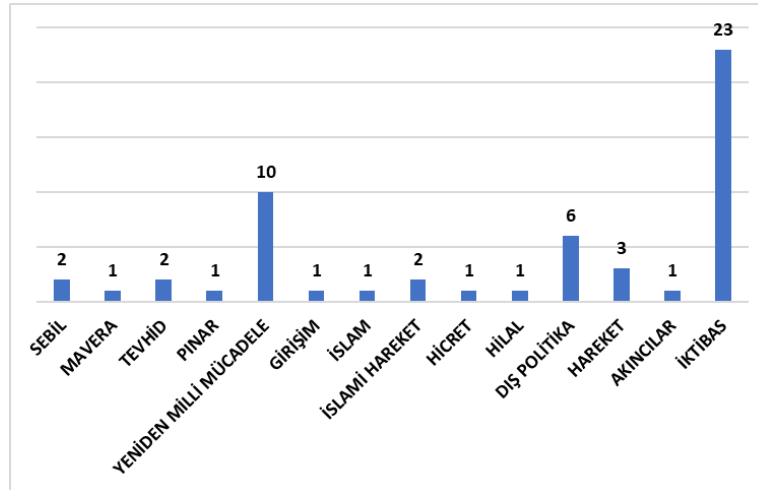
Grafik 9. “Olumsuz” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“Olumsuz” içerikli haber/makale metinlerinin yazar/kaynaklara göre dağılımında kaynak olarak en fazla kullanılan dergi ve gazetelere; Yeniden Milli Mücadele (42 metin), Time (6 metin), Hürriyet (3 metin) ve Cumhuriyet (3 metin) olurken; yazarlar arasında Halis Turan (1 metin), Safa Haeri (1 metin), Cihad Baban (1 metin), Samim Lutfü (1 metin), Toktamış Ateş (1 metin) gibi isimler öne çıkmaktadır.

6.3.3. “Konu Edinen” Metinler

Olumlu ya da olumsuz şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulabilecek herhangi bir ifade içermeyen metinlerin yani sınıflandırmada “konu edinen” şeklinde kodlanan metin sayısının toplam 55 olduğu görülmektedir.

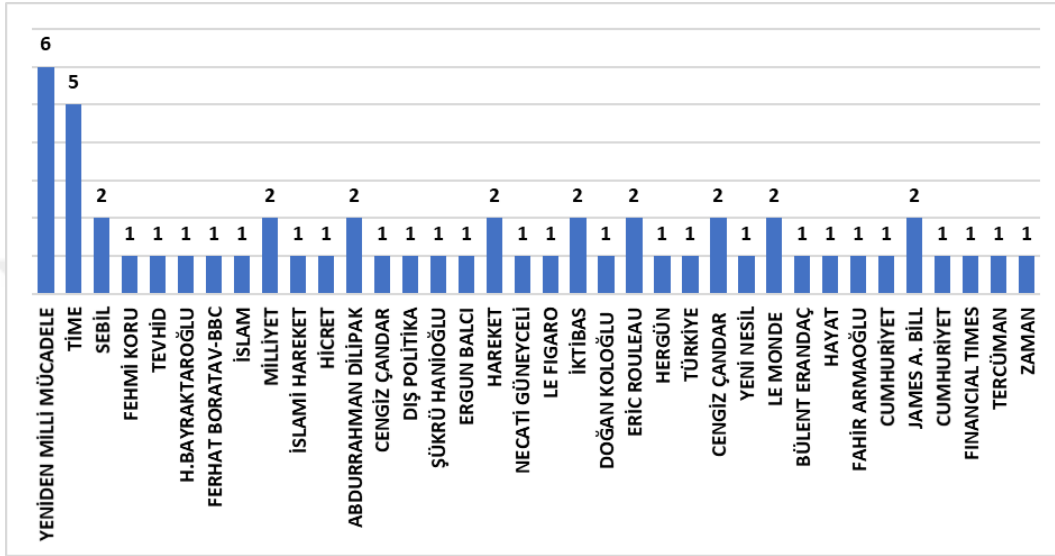
“Konu edinen” metinlerin dergilere göre dağılımlarına bakıldığında en fazla “konu edinen” metnin İktibas ve Yeniden Milli Mücadele dergilerinde yer verildiği saptanmıştır.

Grafik 10. “Konu Edinen” Yazıların Dergilere Göre Dağılımı

Yeniden Milli Mücadele dergisinin “çok olumsuz” ve “olumsuz” kategorilerinde; İktibas dergisinin ise “olumsuz” ve “olumlu” metin içeriklerinin sayıca yer verilme üstünlüğü “konu edinen” kategorisinde kendini göstermektedir.

“Konu edinen” diğer dergileri ise, Dış Politika (6 metin); Hareket (3 metin); Sebil (2 metin); Tevhid (2 metin); İslami Hareket (2 metin); Maveria (1 metin); Pınar (1 metin); Girişim (1 metin); İslam (1 metin); Hicret (1 metin); Hilal (1 metin) ve Akıncılar (1 metin) şeklinde sıralayabiliriz.

Grafik 11. “Konu Edinen” Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı

Devrimi “konu edinen” kaynaklar arasında Yeniden Milli Mücadele ve Time ilk sıralarda yer alırken; devrimi “konu edinen” yazarlar bakıldığında ise Fehmi Kuru, H. Bayraktaroğlu, Şükrü Hanioğlu, Ergun Balcı, Necati Güneyceli, Doğan Koloğlu, Bülent Erandaç, Fahir Armaoğlu, James A. Bill gibi isimler öne çıkmaktadır.

6.3.4. “Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinler

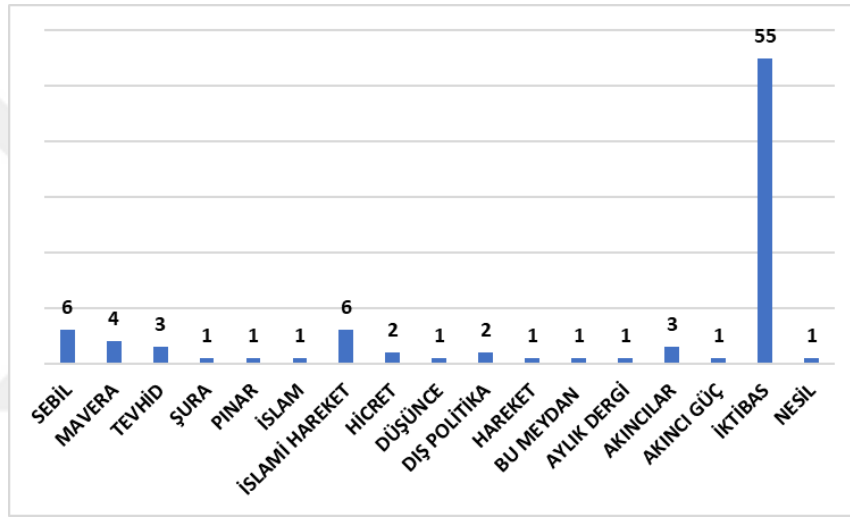
Çalışmaya dahil edilen haber/makale metinleri arasından toplam 90 metinde devrime karşı “olumlu” yaklaşım sergilendiği tespit edilmiştir. Devrime karşı “olumlu” şeklinde sınıflandırılabilen ifadelerin yer verildiği metinlerin dergilere ve yazarlara göre dağılımında en fazla metne sahip olan dergi de kaynak da İktibas olmuştur.

Devrime karşı “olumlu” şeklinde kodlanan ifadeler aşağıdaki gibi örneklendirilmiştir;

“Görünen odur ki İran’daki Hareket Müslümanların kontrolündedir ve bu hareket başarılırsa dünya değişik olaylara gebe dir. Bizim için İran Mücadelesindeki azimlilik, disiplin ve itaatiyle başlı başına bir numunedir.”

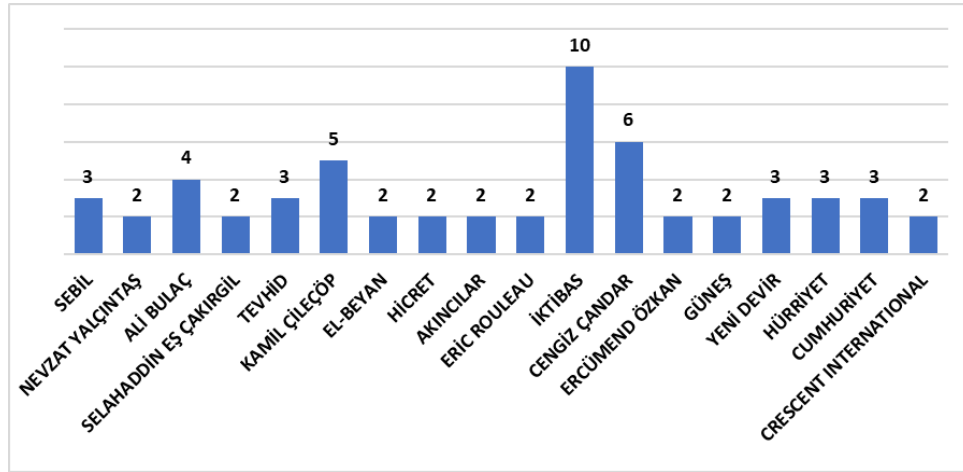
“Amerikan bayraklarının yakılmasına vesile olan hadise”

“Siz haklısınız. Biz de ‘Devrim’inizin daha derin ve kendisine has özellikler taşıdığından haberdarız. Daha fazla konular üzerinde siz ve diğer yetkililer ile görüşüp, incelemeler yapmaları için bir grup araştırmacı ve bilirkişinin İran’a gönderilmesini istiyoruz”

Grafik 12. “Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Devrime karşı “olumlu” bir tutum sergilenen metinlere İktibas dergisinde toplam 55 haber/makale metni olarak yer verilirken; “olumlu” ifadeler içeren metinlerin diğer dergilere göre dağılımında ise, İslami Hareket ve Sebil’de 6’şar metin; Maver’a da 4 metin; Tevhid ve Akıncılar dergilerinde 3’er metin; Hicret ve Dış Politika dergilerinde 2’şer metin tespit edilmiştir. Ayrıca Şura, Pınar, İslam, Düşünce, Hareket, Bu Meydan, Aylık Dergi, Akıncı Güç ve Nesil dergilerinde de 1’er metinde devrime karşı “olumlu” yaklaşım sergilenen ifadelerin yer aldığı haber/makale metinlerinin bulunduğu saptanmıştır.

Grafik 13. “Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı

“Olumlu” ifadeler içeren metinleri kaleme alan yazarların başında Cengiz Çandar (6 metin); Kamil Çileçöp (5 metin) ve Ali Bulaç (4 metin) gelmektedir.

“Olumlu” yaklaşım sergilenen metinlerin yazar ve kaynaklarına ilişkin grafik hazırlanırken 2 ve üstü “olumlu” yazı kaleme alan yazarlara grafikte yer verilmiş olup, 2 ve 1’er metni bulunan kaynak ve yazarların isimleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

Nevzat Yalçintaş (2 metin), Z.A. Suleri (1 metin), El-Eman (1 metin), Mehmet Çağlar (1 metin), Taha Dinçer (1 metin), Fehmi Muzafferoglu (1 metin), Selahaddin Eş Çakırgil (2 metin), Erol Güngör (1 metin), Tevhid (3 metin), Şura (1 metin), İran Kültür Evi (1 metin), El-Beyan (2 metin), Milliyet (1 metin), Time (1 metin), Sami Adil (1 metin), Hicret (2 metin), Ahmet Taha (1 metin), Hareket (1 metin), Aylık Dergi (1 metin), Ahmet Yaman (1 metin), Akıncılar (2 metin), Akıncı Güç (1 metin), Eric Rouleau (2 metin), Tanju Cılızoğlu (1 metin), Nicholas Bethell (1 metin), Ali Abbud (1 metin), Marvin Zonis (1 metin), Sabah (1 metin), Yeni Nesil (1 metin),ERCÜMEND ÖZKAN (2 metin), Son Havadis (1 metin), Günaydın (1 metin), Keyhan (1 metin), İttılaat Gazetesi (1 metin), Maveria (1 metin), Güneş (1 metin), Forum (1 metin), Crescent International (1 metin), Nokta (1 metin), Hamle (1 metin), Günaydın (1 metin), Mehmet Barlas (1 metin), Yeni Asır (1 metin), Yalçın Doğan (1 metin), Emre Aygen (1 metin), Örsan Öymen (1 metin), Ajanslar (1 metin), Crescent International (2 metin), Mehmet Erkal (1 metin).

6.3.5. “Çok Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinler

Çalışma kapsamında devrime karşı “çok olumlu” şeklinde değerlendirilebilen ifadeler içeren metinler incelendiğinde toplam 116 haber/makale metninde devrime yönelik “çok olumlu” ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu sayı çalışma kapsamında “çok olumsuz”, “olumsuz”, “konu edinen”, “olumlu” kategorilerindeki sonuçlarla karşılaştırıldığında aralarında yüksek oranda bir fark olduğu tespit edilmektedir. Bu durum Türkiye’deki İslami duyarlılığa sahip dergilerde devrime karşı “çok olumlu” bir tutumun sergilenme oranının diğer tutumlara kıyasla daha yaygın bir tutum olduğunun önemli bir göstergesidir.

Devrime karşı “çok olumlu” şeklinde kodlanan ifadeler aşağıdaki gibi örneklendirilmiştir;

“Kafir dünyası şaşkın”

“İran’da Gerçekleşen Şanlı Devrim”

Allahu Ekber’li sancağın gölgesinde”

“Allah’a İmanın İlk Şartı Tağutlara İsyan Etmektir”

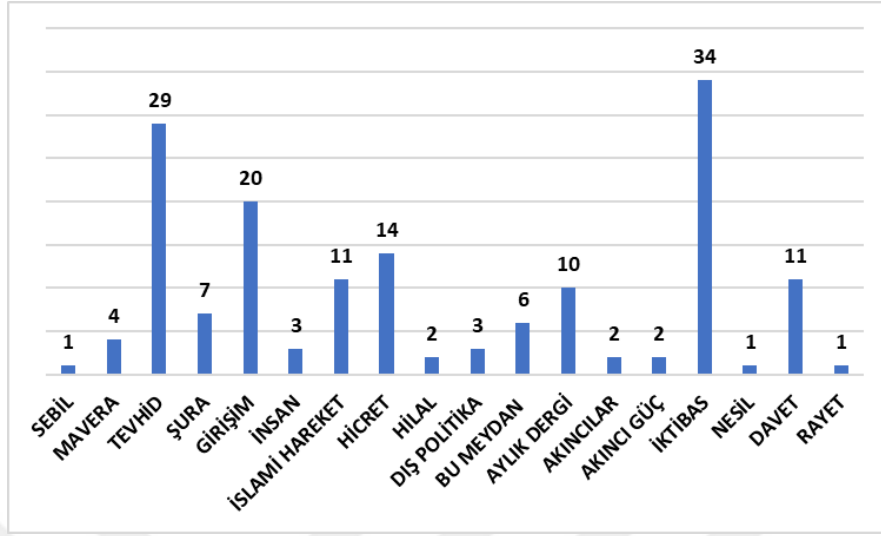
“İran yeryüzünün her yanında sürünen İslam’ı, yeryüzünün İran kadar yerinde de olsa, yerden kaldırıp tozunu kirini silmeye, İslam’ı kendine ait mutena mevkii olan insan ve toplum hayatına kazandırmaya çalışmaktadır”

“İslam devrimi çağımızın en önemli olaylarından, hatta tarihin dönüm noktalarından biri”

“İslam’ın İran’da aldığı netice”

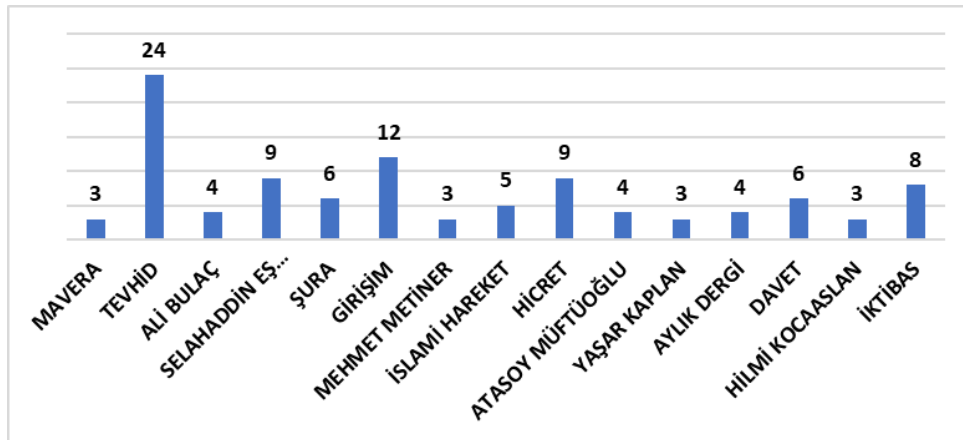
“Kokuşmuş Batı reddediliyor”

“İran İslam Devrimi bence 20. yüzyılın en önemli iki üç olayı arasında mütalaa edilmesi gereken bir gelişmedir. İran İslam Devrimi özellikle bugün sayısı 1 milyara bakan İslam dünyasının “Kış uykusundan” çıktığını ifade eden bir büyük olay...”

Grafik 14. “Çok Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“Çok olumlu” içeriklere sahip metinlerin dergilere göre dağılımında, en fazla “çok olumlu” ifadelerle sahip metnin 34 metin olarak İktibas dergisinde yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Tevhid (29 metin), Girişim (20 metin) ve Hicret (14 metin) dergilerinde de “çok olumlu” ifadeler içeren metinlere yer verildiği saptanmıştır. Bu dergileri, İslami Hareket (11 metin), Davet (11 metin), Aylık Dergi (10 metin), Şura (7 metin), Bu Meydan (6 metin), Maveria (4 metin), İnsan (3 metin), Dış Politika (3 metin), Hilal (2 metin), Akıncılar (2 metin), Akıncı Güç (2 metin), Sebil (1 metin), Nesil (1 metin) ve Rayet (1 metin) dergileri izlemektedir.

Grafik 15. “Çok Olumlu” Yaklaşım Sergilenen Metinlerin Yazar/Kaynaklara Göre Dağılımı

Devrime karşı “çok olumlu” yaklaşım sergileyen yazılara imza atan isimlerin başında ise, Selahaddin Eş Çakırgil, Atasoy Müftüoğlu, Ali Bulaç, Mehmet Metiner, Yaşar Kaplan, Hilmi Kocaaslan gibi yazarlar gelmektedir.

Devrime karşı “çok olumlu” yaklaşım sergileyen kaynak ve yazarlardan 3 ve üzerinde haber/makale metni kaleme alanlara grafikte yer verilmiş olup 3 metinden az yazı sayısına sahip olan isimler ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

Hüseyin Hatemi (1 metin), Süleyman S. Kalkan (1 metin), A. İmran (1 metin), Milli Gazete (2 metin), Le Monde (1 metin), Metin Aydın (1 metin), İhsan Nur (1 metin), Metin Kızmaz (1 metin), Kelim Sıddıki (2 metin), Hüseyin Erdem (1 metin), Murat Doğu (1 metin), Said Hakim (1 metin) Yaşar Ömeroğlu (1 metin), Ahmed Davudoğlu (1 metin), Mehmet Mengüç (2 metin), Ali Ekber Mehdişpur (1 metin), Hilal (1 metin), Ramazan Nazlı (1 metin), Cengiz Çandar (1 metin), Bu Meydan (2 metin), Ümit Aktaş (1 metin), Cihan Aktaş (1 metin), Mustafa Yaşar (1 metin), Akıncılar (2 metin), Akıncı Güç (2 metin), Haluk Gerger (1 metin), İslam Ümmeti (1 metin), İttılaat Gazetesi (2 metin), Tehran Times (1 metin), Keyhan (2 metin), Güneş (1 metin), BHA (1 metin), Tercüman (2 metin), Yeni Devir (2 metin), Haluk Ülman (1 metin), Mehmed Selim (1 metin), Yankı (1 metin), Impact International (1 metin), Süleyman Arslantaş (1 metin), İ.İ.C.S. Radyosu (2 metin), Nesil (1 metin), Bilal Coşkun (1 metin), Hizbullah Hakverdi (1 metin), Rayet (1 metin).

6.4. Devrime İlişkin Tanımlamalar/Kavramsallaştırmalar

Çalışmanın bu bölümünde haber/makale metinlerinde devrimin nasıl tanımlandığı ve nasıl kavramsallaştırılarak ele alındığı üzerinde durulacaktır. Dergi ve yazarların devrime ilişkin yaklaşımları tespit edilirken, öncelikle incelenen haber ve makale metinlerinde derginin ya da yazarın İran’da gerçekleşen devrim için hangi ifadeyi, tanımlamayı kullandığı belirlenmiştir.

Metinlerde devrim tanımlanırken, “İran Devrimi”, “İran İslam Devrimi”, “İslami İnkılap”, “İran Hadisesi”, “İran İhtilali”, “Halk ihtilali”, “Humeyni Devrimi” ifadelerinin kullandığı tespit edilmiştir. Dergi ya da yazarın kullanmayı tercih ettiği ifade, incelenen yayın organının ve yazarın devrime yaklaşımının tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Devrim için yukarıda sıralanan tanımlamaların/ifadelerin, devrime ve Ayetullah Humeyni'ye yaklaşımın tahlil edildiği metinlerde hangi bağlamlarda kullanıldığı ortaya konulmuştur. Dergi ve yazarların birbirinden farklı anlamlar taşıyan bu ifadeleri birlikte kullandıkları metinler de incelenmiş ve ifadelere yüklenen varsa farklı anlamların da tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Metinlerde “İran İslam Devrimi” ifadesine yer verilmeden ya da metnin bütününde devrimin İslami özelliklerine değinilmeden yalnızca “İran Devrimi” ve “İran İhtilali” ifadelerinin kullanılması, devrime “milli” bir kimlik kazandırma, devrimi İran ile sınırlandırma şeklinde değerlendirilmiştir. “İran İslam Devrimi” ifadesinin kullanılması, devrimin İslami bir karakteristiğe sahip olduğunun dergi ve yazar tarafından onaylandığı ve devrimin ardından kurulan yeni rejimin kendini ifade ettiği haliyle dergi ve yazar tarafından kabul görüldüğü şeklinde ele alınmıştır.

“İslami İnkılap” ifadesini kullanmayı tercih eden dergi veya yazarlar, İran’da gerçekleşen devrimin tüm Müslüman ülkeler için bir rol model alınması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Bu yüzden “İslami İnkılap” tanımlaması devrimin rol model alınması gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. Devrimi “İslami İnkılap” şeklinde tanımlayan dergi ve yazarlar devrimin özellikle İslami karakteristiğinin öne çıkarılması ve devrimin İran sınırları dışına çıkarılması gerektiği yaklaşımına taraf olmuşlardır.

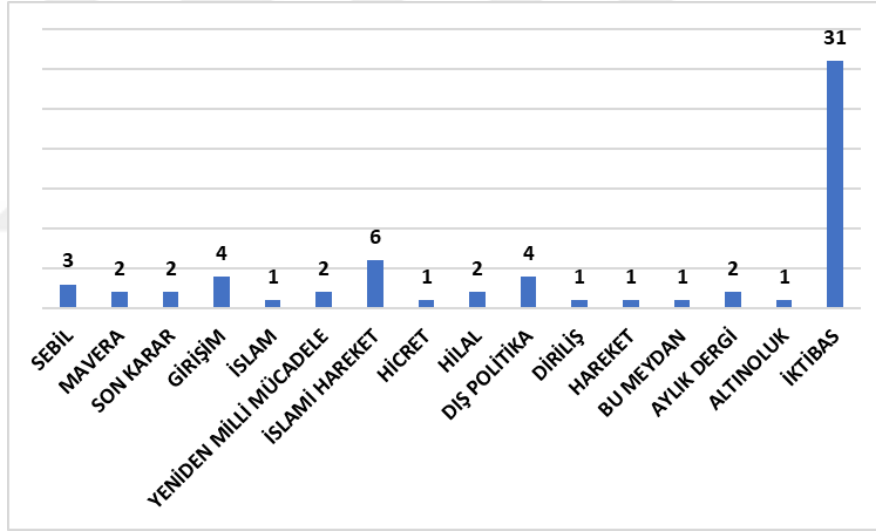
İran’da gerçekleşen devrimi, “İran Hadisesi” şeklinde değerlendiren dergi ve yazarların ise, gerçekleşen toplumsal hareketin devrim niteliği taşımadığı kanısında oldukları görülmektedir. “İran Hadisesi” tanımlamasının yapıldığı bazı metinlerde devrime karşı olumsuz ifadelerin de yer alması “İran Hadisesi” tanımlamasının “çok olumsuz” şeklinde kodlanmasına neden olmuştur.

“Humeyni Devrimi” tanımlamasını tercih eden dergi ve yazarların devrimi Ayetullah Humeyni ile özdeşleştirildikleri belirlenmiştir. Söz konusu özdeşleştirmede, metnin bütünü göz önünde bulundurulduğunda devrime karşı olumsuz bir tavrın benimsendiği belirginleşmektedir. “Humeyni Devrimi” ifadesine yer veren dergi ve yazarlar, devrimin başat aktörünün Ayetullah Humeyni olduğunu savunmuşlardır. Hem devrim öncesi süreçte hem de devrim ardı süreçte İran’daki toplumsal hareketin Ayetullah Humeyni önderliğindeki din alimleri tarafından gerçekleştirildiği savunulmuştur.

Ayrıca kullanılan ifadenin, tanımlamanın metin içerisinde ne sıklıkla geçtiği de SPSS programı kullanılarak elde edilen sıklık (frekans) analiziyle birlikte yer verilmiştir.

6.4.1. “İran Devrimi” İfadesinin Kullanımı

Çalışmada analiz edilen 492 haber/makale metni arasından 65 metinde İran’da gerçekleşen devrim için “İran Devrimi” ifadesi kullanılmıştır. Bu yazıların 23 tanesinde ise “İran Devrimi” ve “İran İslam Devrimi” ifadeleri birlikte kullanılmıştır. “İran Devrimi” tanımlaması ile aynı kategoride değerlendirilen “İran İhtilali” tanımlamasının ise Diriliş dergisi tarafından ve Sebil dergisi yazarları Nevzat Yalçıntaş ile Emrehan Selim tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir.

Grafik 16. “İran Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Yazıların Dergilere Dağılımı

“İran Devrimi” ifadesinin yer verildiği metinler arasından en fazla metnin İktibas dergisinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca İslami Hareket, Dış Politika, Girişim, Sebil, Maveria gibi dergilerde de İran’da gerçekleşen devrim “İran Devrimi” şeklinde tanımlanmıştır.

“İran Devrimi” tanımlamasının yer verildiği metinler arasından Son Karar (2 metin) ve Dış Politika (1 metin) dergisinde yer verilen metinlerde devrime karşı “çok olumsuz” bir yaklaşım sergilenirken; Yeniden Milli Mücadele (1 metin), Hilal (1 metin), Diriliş (1 metin) ve İktibas (1 metin)’da devrime karşı “olumsuz” bir yaklaşım söz konusu olmuştur.

“İran Devrimi” ifadenin kullanıldığı Sebil (2 metin), Maveria (1 metin), İslami Hareket (1 metin), Dış Politika (1 metin) ve İktibas (14 metin) dergilerinde devrime karşı “olumlu” bir tutum; Maveria (1 metin), Girişim (3 metin), İslami Hareket (5 metin), Hicret (1 metin), Hilal (1 metin), Bu Meydan (1 metin), Aylık Dergi (2 metin) ve İktibas (7 metin) dergilerinde ise devrime yönelik “çok olumlu” bir tutum sergilenmiştir.

“İran Devrimi” ifadesinin kullanıldığı 18 metinde ise devrime karşı açıkça olumlu veya olumsuz şeklinde değerlendirilebilecek bir yaklaşım sergilenmediği, yalnızca devrimin “İran Devrimi” şeklinde ifade edilerek dergilerde konu edinilip, okuyucuya aktarıldığı tespit edilmiştir.

“İran Devrimi” ile “İran İslam Devrimi” ifadeleri Sebil, Maveria, Girişim, İslami Hareket, Hicret, Hilal, Aylık Dergi, İktibas dergilerinde birlikte kullanılmıştır. Bu dergilerde her iki ifadenin birlikte kullanıldığı metinlerin tamamında devrime ve Ayetullah Humeyni’ye karşı olumlu bir tutum söz konusudur. “İran Devrimi” ile “İran İslam Devrimi” tanımlamalarını birlikte kullanan yazarlar Cengiz Çandar, Fehmi Muzafferoğlu, Mehmet Metiner, Ferhat Boratav, Ali Bulaç,ERCÜMEND ÖZKAN, Nilüfer Yalçın, Yalçın Doğan, Emre Aygen, Yaşar Kaplan gibi isimler olurken, İktibas, Hürriyet, Cumhuriyet, İslami Hareket, Hilal, Maveria, El-Eman, BHA gibi kaynaklar ise her iki ifadeyi birlikte kullanan kaynaklar olmuşlardır.

“İran Devrimi” ve “İran İhtilali” ifadesinin dışında devrim için yine benzer şekilde anlamlandırılan “halk ihtilali” ifadesine de yer verildiği saptanmıştır. “İran’la Amerika Arasında Bir Yer!..” başlıklı yazıda Emrehan Selim, İran’da gerçekleşen devrim için “halk ihtilali” ifadesini kullanmıştır. Resmi mezhebin “Şia” olduğuna dikkat çekilerek bu nedenden dolayı İran’ın bütün Müslümanları temsil etmeye yetkinliğinin bulunmadığı söylemiştir³²⁸. Emrehan Selim, İran’da İslamcı düşüncenin başarıya ulaştığı belirtilerek, devrimin İslami karakteristiğine vurgu yapılmıştır.

³²⁸ Emrehan Selim, “İran’la Amerika Arasında Bir Yer!..”, **Sebil Dergisi**, Haziran 1988, s.10.

6.4.1.1. “İran Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

“İran Devrimi” ifadesinin kullanıldığı metin içeriklerine incelendiğinde, Ali Hışıroğlu, kaleme aldığı “*İran Devrimi Diyor Ki...*” başlıklı yazısında “Bazı zavallıların, Humeyni hayranlığı veya Şia yanlısı olmakla “devrimci” olduğunu zannetmeler...”³²⁹ şeklindeki ifadeleriyle devrime yönelik yaklaşımını açıkça ortaya koymuştur. Hışıroğlu yazısında devrimi değerlendirirken Şia’nın sahip olduğu şehitlik şuurunun İran’da devrimin gerçekleşmesinde sahada önemli bir rol oynadığını ileri sürmüş ve bu şuurun devrimin kadroları üzerinden Şii bir karakteristiği ön plana çıkarma amacı güttüğünü ileri sürmüştür. Ali Hışıroğlu, devrimin kadrolarını dini kökenli gruplar, milliyetçiler ve solcular olarak üç başlık altında toplamış ve dini kökenli grupları Şia üzerinden okuma yoluna gitmiştir.

Diriliş dergisinde yer alan “*Gündem: İran*” başlıklı yazıda devrim yerine “ihtilal” ifadesi kullanılarak, İran’da gerçekleşen devrimin mahiyetine dair bir değerlendirme yapılmış ve devrim şu ifadelerle dergi okurlarına aktarılmıştır³³⁰;

“Sathi bir bakışla beklenir ki Şah’ı bir asker devirsin. Ama öyle olmadı. Şahın son anda tasfiye etmek istediği Din Teşkilatı yaptı. Din adamları tehlikeyi sezip Şah’tan önce davrandılar. Tabii ki, dediğimiz gibi, din adamlarının tek başlarına, hatta halkla birlikte böyle bir ihtilali gerçekleştirmeleri imkansızdı. Çoğu Batı’da eğitim görmüş, belki farklı düşüncelere sahip bir kadro Ayetullahların gölgesinde yaptı ihtilali. Sonra din adamları ve onların aydın kadrosu halkla bütünleşerek solcu ve batıcı aydınları bir an için tesirsiz bıraktı. Ancak onların tam tasfiye olduklarını sanmak da yanıltıcı olur. Onlar içerde ve dışarda fırsat beklemektedirler. Zaten edebiyat, öyle anlaşıyor ki, daha çok solcuların elinde, devrim terminolojisi, daha çok sol ifadeli.”

Son Karar dergisinde yer verilen, Muhittin Tufan imzalı “*Humeyni Öldü*” başlıklı yazıda da “İran Devrimi” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Muhittin Tufan, Ayetullah Humeyni’nin vefatı üzerine kaleme aldığı yazısında devrime yönelik kullandığı, “Humeyni ile İran bir ihtilal örneği sergiledi. Fakat bu ihtilal Doğunun Batı karşısındaki boynu büküklüğünü giderecek cinsten

³²⁹ Ali Hışıroğlu, “İran Devrimi Diyor ki...”, **Son Karar Dergisi**, Kasım 1988, s.2.

³³⁰ Diriliş, “Gündem: İran”, **Diriliş Dergisi**, 9 Haziran 1989, s.1.

değil.”³³¹ şeklindeki ifadeleriyle devrime ilişkin bir tür “yetersizlik” değerlendirmesinde bulunmuştur.

İktibas dergisinde devrime ve Ayetullah Humeyni’ye karşı hem “olumlu” içerikli yazıların hem de “olumsuz” olarak değerlendirilebilecek içeriklere sahip yazılara yer verilmiştir. İktibas’ta “İran Devrimi” ifadesi Cumhuriyet kaynaklı yazılarda “olumsuz” olarak değerlendirilebilecek içeriklere sahipken; arda kalan diğer kaynak ve yazarlar tarafından ise bazen yalnızca “konu edinen” şeklinde bazı yazılarda ise “olumlu” ya da “çok olumlu” olarak sınıflandırılabilir ifadeler taşımıştır.

İktibas dergisinde James A. Bill’in kaleme aldığı, “*Devrimci İran’da iktidar ve Din*” başlığı ile çevrilerek okuyucuya aktarılan makalede devrim, “İran Devrimi, İran’da ve bütün Üçüncü Dünya’da peşinde yeni ve artan talepler, endişeler ve güvensizlikler bırakarak dünya sahnesinde patlak veren bir toplumsal ve siyasal olay” ve “İran devrimi, yoğun asker ve polis kuvvetleriyle korunan az kişiden müteşekkil krallık ailesine karşı ayaklanan İranlılar bütün sınıf ve gruplardan olduğu için klasik devrim anlamında bir ulusal ayaklanmaydı” şeklindeki tanımlamalar ile okurlara aktarılmıştır. Devrim sürecinde devrimi yönlendiren, kontrol altında tutan gücün “Şia dini kurumları” olduğu üzerinde ayrıca durulmuştur³³².

Girişim dergisinde de “İran Devrimi” ve “İran İslam Devrimi” ifadeleri birlikte kullanılmıştır. Fakat Girişim’de “İran Devrimi” 2 defa zikredilmişse aynı yazı içerisinde “İran İslam Devrimi” ifadesinin 6 defa kullanıldığı görülmektedir³³³. Metin içerikleri ve kullanım sıklıkları göz önünde bulundurulduğunda, Girişim dergisinde her ne kadar “İran Devrimi” ifadesiyle devrim tanımlanmış olsa da devrimin “İslam Devrimi” şeklinde değerlendirilerek aktarıldığı tespit edilmektedir.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde “İran Devrimi” ifadesinin kullanıldığı metinlerde yeni kurulan rejimin İslam Cumhuriyeti olduğu kabul edilmiş fakat yeni rejime adını oluşturan ifadelere devrime

³³¹ Muhittin Tufan, “Humeyni Öldü”, **Son Karar Dergisi**, Temmuz 1989, s.15.

³³² James A. Bill, “Devrimci İran’da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Mart 1986, s.8.

³³³ İhsan Nur, “7. Yıl dönümünde İran İslam Devrimi”, **Girişim Dergisi**, Şubat 1986, s.12.

ilişkin tanımlamalarda yer verilmemiştir. Hatta İran’da İslam Cumhuriyeti’nin kurulduğu ve bunun ilerici bir adım olmadığı ifadesi kullanılmıştır³³⁴.

Mavera’da devrime ilişkin değerlendirmenin yapıldığı bir yazıda Amerika’daki Müslüman grupların İran’da yaşananlara karşı tutumları şu ifadeler ile eleştirilmiştir³³⁵;

“Burada (Amerika’da) sesini Müslüman çevrelere duyurabilen küçük bir “Nurcu” grup var. Bu grup yayı organları olan “Light” adlı dergide İran olayları üzerine yaptıkları yorumla Amerikadaki bütün Müslümanların öfkelerini üzerlerine çektiler. Bunlar İran’a Başkan Carter’ın gözlüğü ile bakıyorlar. Onlara göre İran’daki hareketi komünistler yürütüyor, Müslümanlar Şah’ı tutmalı imiş. Buradaki Müslümanlar bu duruma çok üzüliyorlar. Çünkü İran’da her gün yüzlerce Müslüman ölüyor. (...) Her Müslüman İran için kıvranıp dururken, onların zaferi için dua ederken Nurcu geçinen küçük bir grubun Şah’ın CIA’nın ve Carter’ın sözcülüğünü yapması, yayınladıkları dergiyi Amerika’daki bütün Müslüman kuruluşlara gönderdikleri göz önüne alınırsa çok üzücü bir durum ortaya çıkıyor. Çünkü Amerikadaki Müslümanlar, sanki Türkiye’deki Müslümanlar İran olaylarını böyle değerlendiriyorlar zehabına kapılıyorlar. Nereden bilsinler ki bu grup “Risale Cemaati” içinde bile küçük bir azınlığı temsil ederler!”

Yine Maveria’da devrimin dördüncü yılı münasebeti ile kaleme alınan bir başka yazıda devrimin ardından geçen süreçte İran’da ve İran toplumunda nelerin değiştiği konusu ele alınmıştır. Fehmi Muzafferoglu, İran’da gerçekleşen devrim ile her şeyden önce devrim teorilerinin o güne kadar Marksist açıdan yapmakta olduğu tahlillerin mutlak olmadığının açıkça ortaya konulduğunu vurgulamış, devrimin mevcut şablonlardan hiçbirine uymadığına dikkat çekmiştir. Ayrıca devrimi gerçekleştiren grubun başından beri iç ve dış müdahaleler ile uğraşmak zorunda bırakıldığı da hatırlatılarak devrimin zor şartlarda gerçekleştiği ve zorlu süreçler geçirmekte olduğu üzerinde durulmuştur³³⁶.

Fedai dergisinde, “İran ve Cahil Mollalar” başlıklı yazıda devrim “İran’da cereyan eden olayların Afganistan’ın Rus baskısı altında sosyalist rejime geçişinden sonra karışıklığın İran’a sıçraması” şeklinde değerlendirilmiş, İran halkının olup bitenin farkında olmadığı, “üç beş cahil mollanın

³³⁴ Time, “İran Devrimi Azerbaycan’ı Etkileyecek Mi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 24. Temmuz 1979, s.2.

³³⁵ Mehmet Çağlar, “İran’a Bakış”, **Mavera Dergisi**, Ocak 1979, s.48.

³³⁶ Fehmi Muzafferoglu, “İran’da Devrim Dört Yılına Doldurdu”, **Mavera Dergisi**, Nisan 1984, s.1-3.

komünist ajanların aleti” olduğu ileri sürülmüştür. Devrime karşı “çok olumsuz” ve Ayetullah Humeyni’ye yönelik yaklaşımın ise “çok muhalif” şeklinde tespit edildiği yazıda, “Ey cahil mollalar, bilin ki bu ayaklanmanın amacı, İran’da dini bir devlet kurmak değil ülkeye komünizmi getirmektir.” ifadelerine yer verilmiştir³³⁷.

Hilal dergisinden Nizami Sakallıoğlu imzalı yazıda, İran’daki sürece yer verilirken normal şartlarda günlük olaylara eğilmediklerini fakat “Türkiye’deki basında yer bulduğu için” İran’daki sürece değinmek istedikleri ifade edilmiştir. “Olaylara” dair değerlendirmeye geçilirken ise “tarihi gerçeklere” değinilerek meselenin ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye’deki basının İran’ı “Şii” olarak damgalamaya çalıştığı ve bu tutuma Türkiye’den bazı din alimlerinin de katıldığı belirtilerek, İran’da verilen mücadelenin “İslam inancı uğruna” verildiği görüşü savunulmuştur³³⁸.

Kriter dergisinde İran’daki devrim sürecine ilişkin Aralık 1978 tarihli sayıda “*İran*” başlığı ile yer verilen yalnızca 1 makaleye rastlanmıştır. Makale metni incelendiğinde devrim öncesi süreçte İran’ın içinde bulunduğu duruma dikkat çekildiği, ülkenin geleceğine dair muhtelif spekülasyonların yapıldığı bilgisinin paylaşıldığı görülmektedir. Metinde ayrıca gazete ve dergilerin İran’da yaşananlara ilişkin yaptıkları değerlendirmeler de “Ün yapmış bazı Batı gazete ve mecmuaları İran’daki olaylarla Müslüman ülkelerde intibah hareketleri arasında paralellik kurarak adeta sözbirliği etmişçesine Militan İslam’ın harekete geçişinden dem vurmaktadırlar.” şeklindeki ifadelerle eleştirilmiştir³³⁹. “Militan İslam” ifadesi ile devrim sürecinde etkili grupların İslami karakteristiğine olumsuz bir anlam yüklenmiştir. İran’daki İslami hareket, diğer Müslüman ülkelerdeki İslami hareketlerden ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Metnin tamamı ele alındığında İran’daki toplumsal hareketliliğe ve süreçteki etkin gruplara taraftar olunmayan bir tutum sergilendiği görülmektedir.

Pınar dergisinde “*Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm ve İran İhtilali*” başlıklı yazıda İran’daki devrim süreci ve bu gelişmelerin bölgeye yansımaları analiz edilmiştir. İran’da gerçekleşen devrim

³³⁷ Fedai, “İran ve Cahil Mollalar”, **Fedai Dergisi**, Ocak 1979, s.15.

³³⁸ Nizami Sakallıoğlu, “İran Olayları ve Türkiye’deki Basın”, **Hilal Dergisi**, Şubat 1979, s.1.

³³⁹ Kriter, “İran”, **Kriter Dergisi**, Aralık 1978, s.13.

için başlıkta “İran İhtilali” ifadesine yer verilirken, yazının girişinde “İran olayı” ifadesi kullanılmıştır³⁴⁰.

Sebil dergisinde yer verilen Nevzat Yalçıntaş imzalı “*İran İhtilali Üzerine*” başlıklı yazıda, İran’da gerçekleşen devrim için “İran İhtilali” ifadesi kullanılmıştır. Devrimin İran’ın genelinde sokaklara dökülen erkek, kadın, yaşlı, genç geniş çaplı kitlelerce gerçekleştirildiği belirtmiştir. Yazıda ayrıca “İran ihtilali her şeyden önce İran halkının zaferi” olduğu ileri sürülmüştür.³⁴¹

Sebil’de Z.A. Suleri imzalı “*İran Devrimi Batı’nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirdi*” başlıklı iki bölümden oluşan yazıda, İran’da gerçekleşen devrimin ardından Batı’da ciddi bir korkunun oluşmaya başladığı ileri sürülmüş ve bu durumun oluşmasında hem İran’daki devrimin hem de Afganistan ve Pakistan’daki gelişmelerin etkili olduğuna değinilmiştir. Yazının ikinci bölümünde İran’da gerçekleşen devrim için “İslam Devrimi” ifadesi kullanılırken, İslam devriminin uygulamalarına gölge düşürülmeye çalışıldığı ve İran iç siyasetinde endişe yaratılmak istendiği de ayrıca belirtilmiştir³⁴².

Hüseyin Hatemi’nin görüşlerinin yer aldığı, “*Batı basını ve yerli uşakları İran Müslümanlarının şanlı zaferini çarpıtır, yerli sağ basın komünistleri desteklerken, Hatemi İran’da gerçek durumu özetledi: İran’da Gerçekleşen Zafer İslamındır!*” başlığı ile okurlara sunulurken devrime ve devrim sürecindeki gruplara yaklaşım açıkça belirtilmiştir³⁴³. İran’daki devrim ile İslam’ın bir zafer elde ettiğine de başlıkta ve metnin diğer bölümlerinde vurgu yapılmıştır. Hatemi’nin görüşlerine kapsamlı bir şekilde yer veren Sebil dergisi, haberin başlığında yerli basının sol, komünist partileri desteklediğine dikkat çekmiştir. Fakat sözü edilen metinde basının aktardıklarının İran’daki gerçek durumu yansıtmadığı, -Hüseyin Hatemi’nin ifadelerini destekler bir biçimde- zaferin İslam’ın olduğu yönündeki görüş ön plana çıkarılmıştır.

³⁴⁰ H. Bayraktaroğlu, “Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm ve İran İhtilali”, **Pınar Dergisi**, Mart 1979, s.5.

³⁴¹ Nevzat Yalçıntaş, “İran İhtilali Üzerine”, **Sebil Dergisi**, 05.02.1979, s. 3.

³⁴² Z.A. Suleri, “İran Devrimi Batı’nın yüreğine Allah korkusunu yerleştirdi”, **Sebil Dergisi**, 04.05.1979, s.16.

³⁴³ Hüseyin Hatemi, “İran’da Gerçekleşen Zafer İslamındır!”, **Sebil Dergisi**, 05.02.1979, s.11.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde Time'dan alınan “*İran Devrimi Azerbaycan'ı Etkileyecek Mi?*” başlıklı yazıda ise herhangi bir editöryal müdahalede bulunulmadan sürek değerlendirilirken, devrim için “İran Devrimi” tanımlamasına yer verilmiştir³⁴⁴.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde “*Humeyni de Aynı Oyunun İçinde Mi?*” başlıklı yazıda, İran'da yaşananların “emperyalizmin oyunu” olabileceği ihtimali gündeme getirilmiş ve devrim için “İslam Devrimi” diye propaganda edilen hareket” ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca, “Şii lider Humeyni bu hareketi nasıl gerçekleştirmişti? Yalnız mıydı? Kimler destek oluyordu? Sonra Şii lider, hiçbir siyasi faaliyet yapmama şartı ile kabul etmiş bulunan Fransa nasıl olmuştu da, Onun İran'daki olaylara yön vermesine müsaade etmişti?”³⁴⁵ şeklindeki açıklamaya da yer verilerek devrimin “İslami Devrim” şeklinde propagandasının yapıldığı fakat süreçte etkili grupların ülke dışından desteklendiği görüşü ön plana çıkarılmıştır. Ayetullah Humeyni için “Şii lider” ifadesi kullanılarak, Fransa'da geçirdiği süreç göz önünde bulundurulmuş ve Fransa'da kalma durumu olumsuz çağrışımlara zemin hazırlayacak şekilde okuyucuya hatırlatılmıştır.

Yeniden Milli Mücadele'nin 13-20 Şubat 1979 tarihli sayısının kapağında da İran'da gerçekleşen devrim “*Emperyalizmin İran Oyunu*” başlığıyla Amerikan bayrağı ile resmedilerek okurlara sunulmuştur³⁴⁶.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen bir çok metinde devrim “empeyalizm oyunu” şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Örneğin, “*Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?*” başlıklı yazıda, “*Senaryo Aynı Oyuncu Değişik*” alt başlığı ile “Kim ne derse desin biz Humeyni hareketinin Batı kaynaklı ve güdümlü olduğuna inanıyoruz. Emperyalizm, İran'daki oyununun gerçekleştirmek için Humeyni'yi kullanmaktadır.” ifadeleri kullanılarak devrime karşı olumsuz yaklaşım bir kez daha belirtilmiştir³⁴⁷.

³⁴⁴ Time, “İran Devrimi Azerbaycan'ı Etkileyecek Mi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 24 Temmuz 1979, s.2.

³⁴⁵ Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni de Aynı Oyunun İçinde Mi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 17 Nisan 1979, s.6.

³⁴⁶ Yeniden Milli Mücadele, “Emperyalizmin İran Oyunu”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 13-20 Şubat 1979, s.1.

³⁴⁷ Yeniden Milli Mücadele, “Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 20 Şubat 1979, s.4.

Dış Politika dergisinde H. Hüseyin Ceylan'ın Fehmi Kuru ile gerçekleştirdiği röportajda Fehmi Kuru, İran'da gerçekleşen devrim ve Irak-İran Savaşı'nı gündemleştiren yazar ve yayın organları için Türkiye'de İran konusunda "kraldan fazla kralcı kesilenler"in olduğunu ileri sürmüştür. Kuru, ümmetin bir parçası olması hasebiyle İran'la ilgilenebileceği fakat bunun ileri bir seviyeye taşınmasının "İran'dan fazla İrancılık" olacağını ifade etmiştir³⁴⁸.

Metin Aydın Girişim dergisinde yer verilen "*İran Müslümanların 'Moskova'sı Mıdır?'*" başlıklı yazısında İsmet Özel'in devrime ilişkin değerlendirmelerine* yanıt vermiştir. Metin Aydın, Özel'in yanlışa sürüklendiğini, tashihe muhtaç görüşler ileri sürdüğünü ifade ederek, İranlı Müslümanların ellerinde Ayetullah Humeyni resmi taşımalarının onların önderlerine duydukları derin saygı ve bağlılıklarının bir simgesi olduğunu belirtmiştir. Aydın, bu durumun "kişiye tapma" olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğunu söylemiştir. Metin Aydın yazısında İsmet Özel'e 12 Eylül öncesinde bir kısım Müslümanların meydanlarda ellerinde liderlerinin portrelerini taşıyanlara karşı neden "kişiye tapma" davranışı sergilediklerini dile getirmedeğini sormuş ve "Özel, İran'ı Müslümanların 'Moskovası' olduğu yolunda eleştirirken şöyle sanıyoruz ki, tekelci ve tek tipçi bir anlayışı eleştirmek istemiştir. Ancak bu eleştirinin 'Moskova' nitelemesiyle yapılması ayrıca yakışksız kaçmıştır." ifadeleriyle tepki göstermiştir³⁴⁹.

Dış Politika dergisinde "*Irak-İran Savaşı ve...*" başlıklı, Ahmet Taha imzalı yazıda, devrimin savaş şartlarında dahi heyecanını diri tuttuğuna dikkat çekilmiş, Irak'a diğer ülkelerden açıkça yardım yapılmasına rağmen İran'ın devrim henüz gerçekleştiği halde güçlü bir şekilde ayakta kalmayı başardığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca İran'ın içinde bulunduğu ekonomik güçlüklerle, içerde ve dışarda maruz kaldığı sorun ve baskılara rağmen "çökertme girişimleri"nin başarılı olamadığı belirtilmiştir. Ahmet Taha, devrimin diğer devrimler ile kıyaslandığında ne kadar başarılı bir

³⁴⁸ H. Hüseyin Ceylan, "Körfez Üzerinde Oyunlar ve Irak-İran Savaşının Geleceği", **Dış Politika Dergisi**, Temmuz 1988, s.128.

* İsmet Özel 22 Kasın 1985'te Yeni Asır gazetesinde "Tarikatlar Ne Yapmak İstiyor?" başlıklı bir yazı dizisinde kendisiyle yapılan röportajda "Humeyni hareketini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna şöyle yanıt vermiştir; "Ben daha başarıya ulaşmadan önce de tam bir İslami hareket olarak görmüyordum. İran'da İran'da sokağa dökülen insanlar ellerinde Humeyni resmi taşıyorlardı. Siyasi bir hareket, niye bir insanda cisimleşiyordu? Kişiye tapma insanlığı çürütür. Ayrıca İslamiyet bunu reddeder (...) Pür İslami endişelerden, İran devrimine muhalefet ettim. Humeyni başa geçince 'nihayet Müslümanların da bir Moskova'sı oldu diye' düşündüm. Dünya komünist hareketinde Moskova'nın yeri ne oldu ise, çok kısa bir zamanda Tahran'ın yeri de o oldu."

³⁴⁹ Metin Aydın, "İran Müslümanların 'Moskova'sı mıdır?", **Girişim Dergisi**, Ocak 1986, s.12.

devrim olduğunun açıkça ortaya çıktığına değinmiştir. Taha ayrıca, “hatta Batı demokrasisinin doğuşuna yol açan Fransız devrimi ile kıyaslandığında bile ahlaki temelleri açısından çok daha sağlıklı bir yapılanma”nın söz konusu olduğunu ve devrimin şahıslarla muyakket olmayan manevi bir alanının olduğunu vurgulamıştır³⁵⁰.

Mehmet Metiner de İran İslam Devrimi’nin manevi bir yönünün olduğuna dikkat çekmiş ve bu manevi yönün çok derinlikli ve kapsamlı olduğunu; fakat zikir, dua, nafile ibadetler, huşu, merhamet, iyi ahlak, takva... gibi özelliklerin yansımaları Türkiye’deki “sözde devrimciler” üzerinde henüz bulamadığını ifade etmiştir³⁵¹.

Şura dergisi, 18 Mayıs 1978 tarihli sayısının kapağına İran’daki gelişmeleri “*İran Şeriat İstiyor*” başlığı ile taşımıştır*. Şura, aynı sayının 7. sayfasında ise İran’da devrime giden süreçte yaşananları okuyucularına aktarırken, İran Müslümanlarının binlerce şehit vermelerine rağmen “ABD emperyalizminin jandarması Şah’a” karşı kıyamın devam ettiği belirtilmiştir³⁵².

Şura’da yer verilen bir başka haberde ise İran’da devrime zemin hazırlanan süreç için “Müslümanlar ayağa kalkıyor, akli olan bu kavgaya baş kor!” başlığı kullanılmıştır. Akıncıların İran’daki sürece yönelik değerlendirmelerinin yer verildiği haberde yeni bir nizamın bekleyişi içinde oldukları ve sürecin de bu manada önem arz ettiği ifade edilmiştir³⁵³. Ayrıca yine Akıncıların açıklamalarının yer aldığı “Fatih Akıncıları: İran’daki savaş, bizim savaşımızdır” başlıklı bir diğer haberde de dünya çapında büyük bir mücadele içinde bulunduğu, “İran’daki kurtuluş mücadelesi”ni diğer ülkelerdeki kurtuluş mücadelelerinin izleyeceği ileri sürülmüştür³⁵⁴. Tevhid dergisinde “*İran’da Zafere Duacıyız!..*”³⁵⁵, “*Allah’ın Yardımı İle Hareket Zafere Ulaşacak*”³⁵⁶, “*İran’daki*

³⁵⁰ Ahmet Taha, “Irak-İran Savaşı Ve...”, **Dış Politika Dergisi**, Mart 1988, s.152.

³⁵¹ Girişim, “İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu Çerçevesinde”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989, s.3.

* Şura Dergisinin 18 Mayıs 1978 tarihli sayısının kapağına EK-1’de yer verilmiştir.

³⁵² Şura, “İran Şeriat İstiyor”, **Şura Dergisi**, 18 Mayıs 1978, s.7.

³⁵³ Şura, “Müslümanlar Ayağa Kalkıyor, Akli Olan Bu Kavgaya Baş Kor!”, **Şura Dergisi**, 26 Ekim 1978, s.4.

³⁵⁴ Şura, “Fatih Akıncıları: İran’daki Savaş, Bizim Savaşımızdır”, **Şura Dergisi**, 18 Eylül 1978, s.4.

³⁵⁵ Tevhid, “İran’da Zafere Duacıyız!..”, **Tevhid Dergisi**, 17 Aralık 1978, s.3.

³⁵⁶ Tevhid, “Allah’ın Yardımı İle Hareket Zafere Ulaşacak”, **Tevhid Dergisi**, 8 Ocak 1979, s.3.

Zafer Bütün Müslümanların Zaferidir”³⁵⁷ başlıkları kullanılarak devrim sürecinde İran’daki İslami kimlikleri ön plana çıkan grupların açıkça desteklendiği ve İran’daki hareketin İslami özellikler taşıyan yeni bir yapılanmanın temenni edildiği görülmektedir.

Ali Bulaç, *Tevhid* dergisinde İran’daki devrim sürecini ve Türkiye’deki belli grupların bu sürece yaklaşımlarını ele aldığı yazısında, İran’da devrime giden süreçteki gelişmeleri “rejim aleyhtarı İslami ayaklanma” şeklinde tanımlamıştır. Bulaç, laik-liberal-kapitalist ve laik-sosyalist-marksist çevrelerin hareketlenmelerin başladığı ilk dönemde bu ayaklanmanın İslam dışı gayrı memnun halk kitleleri veya komünist gençlerce tezgahlandığı öne sürdüklerini belirtmiş fakat çok geçmeden de İran’daki hareketi “molla-şii” güçlerin hakimiyeti olarak tanımlamaya başladıklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca bu çevrelerin böylelikle İran’da yaşananları çok az ya da hiç bir şekilde basın yayın organlarında yer vermediklerini, kimi grupların ise yer verdikleri haberlerde “Şii”liği ön plana çıkardıklarına değinmiştir. Ali Bulaç, Türkiye’deki çevrelerin bu tutumu sergilemelerindeki temel problemin İslami değer ölçülerine dayanarak bir belirleme, izah etme alışkanlığının yoksunluğundan kaynaklandığını ileri sürmüştür³⁵⁸.

El- Beyan’ın İran’daki İslami hareketleri yakından izleyen bir akademisyenle devrim öncesi süreçte İran’da yaşananların tahlil edildiği röportajı, Süleyman Kalkan tarafından Türkçe’ye tercüme edilerek *Düşünce* dergisinde yer verilmiştir. Röportajda 15 Hordad olayları değerlendirilirken, Ayetullah Humeyni’nin önderlik ettiği geniş çaplı halk ayaklanmalarına dikkat çekilmiş, devrim öncesi süreçte Ayetullah Humeyni’nin rolünün son derece önemli olduğu ön plana çıkarılmıştır³⁵⁹.

Hicret dergisinde yer verilen haber/makale metnlerinin bir kısmında “İran Devrimi” ifadesi kullanılırken, bazı metinlerde ise “İran İslam Devrimi” ve “İslam İnkılabı” gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. “İran Devrimi” tanımlamasının yapıldığı metinler incelendiğinde devrimin “milli” bir karakteristiğe büründürülmekten ziyade İslami karakteristiğinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ayrıca devrimin antiemperyalist özelliğine de birçok yazıda dikkat

³⁵⁷ *Tevhid*, “İran’daki Zafer Bütün Müslümanların Zaferidir”, *Tevhid Dergisi*, 19 Şubat 1979, s.10.

³⁵⁸ Ali Bulaç, “İran Hadiseleri ve Türkiye Müslümanları”, *Tevhid Dergisi*, 25 Aralık 1978, s.7.

³⁵⁹ El-Beyan, “İran Mücadelesinin Tarihi”, *Düşünce Dergisi*, Eylül 1978, s.22.

çekilmiştir. Örneğin, Hicret dergisi “*Amerikan Emperyalizmi Geri Vites’e Taktı!*” başlıklı haberinde İran-ABD arasında “casusluk” olayına ilişkin Hüsnü Aktaş, Ali Bulaç ve Selahaddin Eş’in görüşlerine yer vermiştir. Haber metninde ABD’nin İran’a yönelik tutumunu Selahaddin Eş “İran İslam toprağıdır, İslam toprakları üzerine girişilecek böyle bir alçak saldırı dünya Müslümanları tarafından herhalde çiçekle karşılanmayacaktır.”³⁶⁰ şeklindeki sözler ile eleştirmiştir.

İran izlenimlerini aktardığı röportajında Recep Yumuk, İran’da gerçekleşen devrim için “son asırlarda yeryüzünün hiç beklenmeyen bir coğrafi bölgesinde en büyük devrimlerden bir devrim” şeklindeki ifadeleri kullanılmıştır. Recep Yumuk, devrimi belli aşamalara ayırarak tahlil etmiştir. Birinci aşamayı 650 yıllarından (Kerbela’dan) 1906’ya kadar ki dönem şeklinde ifade etmiş ve bu dönemde özellikle Tütün protestolarına dikkat çekilmiştir. İkinci aşamayı 1950-53 yılları arası olarak alan Recep Yumuk, Musaddık dönemini ikinci aşama olarak ifade etmiş ve bu süreçte en etkili isimlerin başında Ayetullah Kaşani’yi zikretmiştir. Üçüncü aşamayı 1963-1977 arasındaki süreç olarak almış ve bu ve bundan sonraki dönemler ise “İmam Humeyni Dönemi” şeklinde ifade edilmiştir. Yazar bu dönemi “İmam Humeyni Dönemi” olarak tanımlamasının nedenini şu ifadeler ile desteklemektedir; “Zira bu yıllarda artık İmam Humeyni, Şah’a ve Amerika’ya karşı onurlu, yılmaz ve ödünsüz uzun yürüyüşüne başlıyor.” Dördüncü aşama ise 1977-1979 arasındaki dönem olarak gruplandırılmış ve bu süreçte “sayısız şehid verildiği için” şehitlik ve şehadetten söz edilmesi” gerektiği belirtilmiştir³⁶¹.

³⁶⁰ Hicret, “*Amerikan Emperyalizmi Geri Vites’e Taktı!*”, **Hicret Dergisi**, 10 Aralık 1979, s.10-11.

³⁶¹ Aylık Dergi, “Recep Yumuk’la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi”, **Aylık Dergi**, Temmuz 1982, s.105.

Tablo 31. "İran Devrimi" İfadesinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	29	5,9
2	14	2,8
3	8	1,6
4	4	0,8
5	2	0,4
6	1	0,2
7	2	0,4
8	2	0,4
9	2	0,4
10	1	0,2
TOPLAM	65	13,2

“İran Devrimi” ifadesinin sıklıkla yer verildiği haber/makale metinlerine bakıldığında, Maveria dergisindeki 1 metinde 10 defa; Bu Meydan ve İktibas dergilerinde yer verilen 1’er metinde 9’ar defa; Dış Politika ve İktibas dergilerindeki 1’er metinde 8’er defa; Son Karar ve İktibas’taki 1’er metinde 7’şer defa; yine İktibas dergisindeki 1 metinde 6 defa, 2 metinde 5’er defa, 3 metinde ise 4’er defa, 5 metinde 3’er defa, 5 metinde 2’şer defa geçmiştir.

Aylık Dergi’deki 1 metinde 4 defa; Dış Politika ve Sebil dergilerindeki 1’er metinde 3 defa; Girişim dergisindeki 3 metinde 2’şer defa; İslam, İslami Hareket, Son Karar, Maveria ve Sebildeki 1’er metinde 2’şer defa “İran Devrimi” ifadesinin kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca İktibas’taki 12 metinde, Yeniden Milli Mücadele’deki 2 metinde, Sebil, Girişim, Aylık Dergi Hicret ve Maveria’da 1’er metinde, Hilal ve Dış Politikadaki 2’şer metinde, “İran Devrimi” ifadesinin 1’er defa geçtiği tespit edilmiştir. “İran Devrimi” ifadesini en sık kullanan kaynaklar Maveria ve Bu Meydan dergileri olurken; ifadeyi en sık kullanan yazarlar ise Ahmet Taha, Tanju Cılızoğlu, Ali Hışıroğlu, Haluk Gerger, Eric Rouleau, Cengiz Çandar, Necati Güneyceli, Abdurrahman Dilipak, Yalçın Doğan, Emre Aygen gibi isimler olmuşlardır.

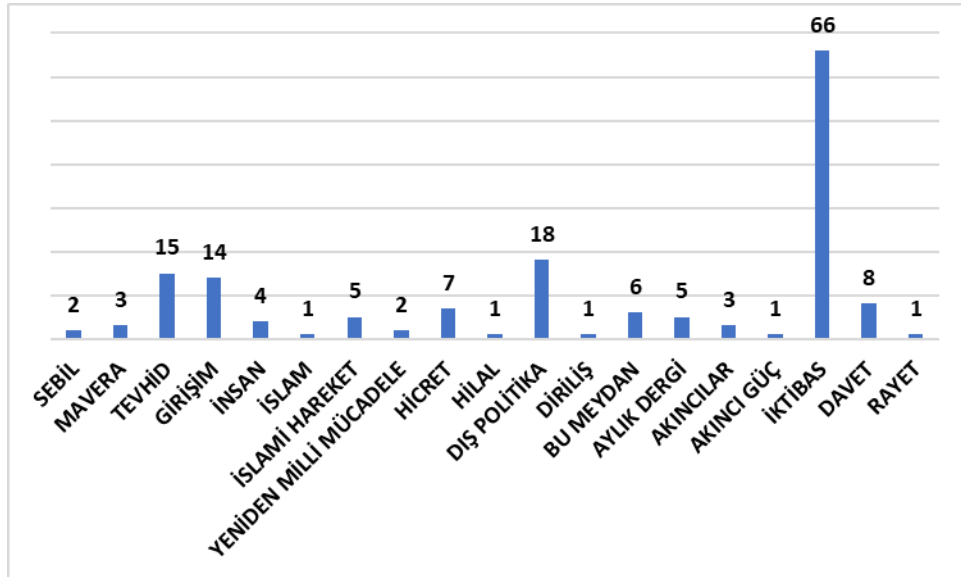
“İran Devrimi” ifadesini kullanıldığı haber/makale metinlerine ait künye bilgilerine EK-2’de yer verilmiştir.

6.4.2. “İran İslam Devrimi” İfadesinin Kullanımı

İran İslam Cumhuriyeti’nin kuruluşu itibarıyla rejimin kendisine atfettiği ‘İslamilik’ özelliği devrimin içkin olarak İran İslam Devrimi şeklinde ifade edilmesine zemin hazırlamıştır³⁶². Çalışmada “İran İslam Devrimi” ifadesinin kullanımı, İran İslam Cumhuriyeti rejiminin, kurucularının gerçekleştiren devrimi tanımladığı halinin kabul görülmesi şeklinde kodlanmıştır.

İçerik analizine tabi tutulan haber/makale metnlerinin 157 tanesinde devrim için “İran İslam Devrimi” ifadesi kullanılmıştır. Çalışma kapsamındaki haber/makale metnlerinden Yeniden Milli Mücadele, Dış Politika ve İktibas dergilerinde yer verilen bazı metinler dışında kalan diğer tüm metinlerde “İran İslam Devrimi” tanımlaması yapılmıştır. Sözü edilen metinlerin devrime ve Ayetullah Humeyni’ye yaklaşımın “olumlu” veya “çok olumlu” olarak değerlendirilebilecek içeriklere sahip oldukları görülmektedir.

“İran İslam Devrimi” tanımlamasının yapıldığı haber/makale metinlerde kimi zaman devrim için “İran Devrimi” tanımlamasının yapıldığı da tespit edilmiştir. Bu tür metinlerde “İran Devrimi” ifadesi salt anlamda “milli” karakteristiğın ön plana çıkarılmasının hedeflenmediğı, devrimin gerçekleştiğı ülke olması nedeniyle “İran Devrimi” şeklinde adlandırıldığı fark edilmektedir.

Grafik 17. “İran İslam Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

³⁶² Fekri, *Marksizm ve İran Devrimi Deneyimi*, s.185-198.

Devrimin “İran İslam Devrimi” ifade edildiği metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında, İktibas dergisinin “İran İslam Devrimi” ifadesine en fazla yer verilen dergi olduğu saptanmıştır. İktibas dergisini 18 metin ile Dış Politika, 15 metin ile Tevhid ve 14 metin ile Girişim dergileri takip etmiştir. Ayrıca Davet (8 metin), Hicret (7 metin), İslami Hareket (5 metin), Aylık Dergi (5 metin), İnsan (4 metin), Akıncılar (3 metin), Maveria (3 metin), Sebil (2 metin), Yeniden Milli Mücadele (2 metin) ve İslam (1 metin), Hilal (1 metin), Diriliş (1 metin), Akıncı Güç (1 metin) ve Rayet (1 metin) dergilerinde de devrim için “İran İslam Devrimi” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

“İran İslam Devrimi” ifadesinin kullanıldığı Yeniden Milli Mücadele ve İktibas dergisinde yer verilen 3 metinde devrime “çok olumsuz”, Yeniden Milli Mücadele, Dış Politika, Diriliş, ve İktibas dergilerinde yer verilen 7 metinde ise devrime karşı “olumsuz” bir yaklaşım sergilenmiştir.

İfadenin yer verildiği Sebil, Maveria, Tevhid, İslam, İslami Hareket, Dış Politika, Bu Meydan, Akıncılar, Akıncı Güç ve İktibas dergilerinde toplam 40 metinde devrime ilişkin yaklaşım “olumlu” şeklinde değerlendirilmiş; Maveria, Tevhid, Girişim, İnsan, İslami Hareket, Hicret, Dış Politika, Bu Meydan, Aylık Dergi, Akıncılar, İktibas, Davet ve Rayet dergilerinde yer verilen toplam 88 haber/makale metninde ise devrime “çok olumlu” bir tutum sergilenmiştir.

İnsan dergisinde “*İslam ve İnkılap Düşmanları*”³⁶³ başlıklı yazıda toplam 15 kez, Dış Politika dergisinde ise “*İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hataya Dönüyor*”³⁶⁴ başlıklı yazıda 54 kez kullanılmıştır. Benzer şekilde “İran İslam Devrimi” ifadesinin sıklıkla kullanıldığı bir diğer metin ise İktibas dergisinde yer verilen “*Cengiz Çandar’la Söyleşi*”³⁶⁵ başlıklı yazıda 13 kez zikredilmiştir. Arda kalan diğer metinlerde ise “İran İslam Devrimi” ifadesi doğrudan ve dolaylı olarak devrime ilişkin olumlu ya olumsuz olarak kodlanabilecek herhangi bir içeriğe rastlanmamıştır.

³⁶³ Said Hakim, “İslam ve İnkılap Düşmanları”, **İnsan Dergisi**, 1990, s.33.

³⁶⁴ Atasoy Müftüoğlu, “İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor”, **Dış Politika Dergisi**, Nisan 1980, s.85.

³⁶⁵ İktibas, “Cengiz Çandar’la Söyleşi”, **İktibas Dergisi**, 15 Kasım 1982, s.20.

6.4.2.1. “İran İslam Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

İran’da gerçekleşen devrimin nasıl ifade edilmesi gerektiği konusunda Diriliş dergisinde derinlikli bir analize yer verilmiştir. Diriliş’te devrime yaklaşım şu ifadeler ile açıklanmıştır;

“Bir yanıyla Fransız İhtilalinin özgürlük düşüncesini yani hükümdar önünde kişinin de bir hakkı olduğu düşüncesini getiren, bir yanıyla da İran’da Şiiliğin din teşkilatının nefis müdafaası sebebiyle devlet el koyması olan, gerçekte İran milliyetçiliğine dayalı 1979 devrimini, evrensel İslam devrimi gibi göstermek, yine İranlılara mahsus bir mübalağadan çağa da uygun dışa yönelik bir propagandadan başka bir şey değildir.”³⁶⁶

Diriliş, “Şiiliğin din teşkilatının nefis müdafaası” ifadesi ile İran’da gerçekleşen devrime “Şiilik” kimliğini, “İran milliyetçiliğine dayalı 1979 devrimi” ifadesi ile ise devrime “milliyetçi” bir kimlik atfetmiştir. Yazının devamında ise devrim için “İran İslam Devrimi” ifadesine de yer verilmiştir. Süleyman S. Kalkan’ın kaleme aldığı “İran” başlıklı yazıda da metin içerisinde doğrudan “İran İslam Devrimi” tanımlamasına yer verilmese de metnin bütünü ele alındığında İran’daki gelişmelerin İslami boyutuna göndermeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira yazarın İranlı Müslüman Öğrenciler Örgütü’nün 27 Ağustos 1978 (22 Ramazan 1398) da Ramazan Bayramı dolayısıyla yayınladıkları bildiriye ilişkin “İşte bakın biz bu bildiriye değil Ramazan Bayramı’nda, Kurban Bayramı’nda bile yayınlamadık. Kitle haberleşme araçlarının bu kadar geliştiği bir çağda, yanı başımızda Müslümanların verdiği mücadeleden haberimiz olmuyor. Kopuğuz bütün kardeşlerimizden.”³⁶⁷ şeklindeki ifadelerle yer vermesi de devrime yönelik olumlu yaklaşımı göstermektedir. Maveria’nın Aralık 1978 sayısında İranlı Müslüman Öğrenciler Örgütü’nün bu bildirisine herhangi bir editöryal müdahalede bulunmadan doğrudan yer verildiği görülmektedir³⁶⁸.

Benzer yaklaşım A. İmran imzalı “İran ve Büyüyen Korku” başlıklı metinde de karşımıza çıkmaktadır. Yazar, İran’da verilen mücadelenin İran’daki Müslümanların modernleşmeye karşı verdikleri mücadele olduğu çünkü modernleşme adı altında Müslüman ülkelerde batı zihniyeti, batı hayat tarzı, batı düşüncesi yerleştirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. A. İmran yazısında, İran’daki

³⁶⁶ Diriliş, “Gündem: İran”, **Diriliş Dergisi**, 9 Haziran 1989, s.1.

³⁶⁷ Süleyman S. Kalkan, “İran”, **Maveria Dergisi**, Aralık 1978, s.31.

³⁶⁸ Organization Of Iranian Muslem Students, "Bismillahi Kasım'ıl Cabbarin" Zalimlerin Yok Edicisi Allah'ın Adıyla, **Maveria Dergisi**, Aralık 1978, s.32-34.

Müslüman yürekleri selamlayarak devam etmiş ve İran Müslümanlarının tüm dünyaya herkesin anlayabileceği bir dilden gerçek gücün iman olduğunu gösterdiğine dikkat çekmiştir. Yazar ayrıca İran’da Müslümanların Allah dışında otorite ve hüküm sahibi tanımadıklarının da altını çizmektedir³⁶⁹.

Mavera’da devrimin dördüncü yılında kaleme alınan Fehmi Kuru imzalı “*İran*” başlıklı yazıda devrim için “İran İslam Devrimi” tanımlaması yapılmış, “yeni kurulan rejimin İslami karakterine gölge düşüren eski dönemin son kalıntılarının” yasa, yönetmelik ve uygulamalardaki köklü değişiklik ile nihayetlendirildiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca yeni kurulan rejimin İslami karakterine de vurgu yapılmıştır³⁷⁰.

Ali Bulaç, İran’da gerçekleşen devrimin İslam devrimi olması hasebiyle dönemin mevcut statükosu için tehdit oluşturduğuna dikkat çekmiştir³⁷¹. Ali Bulaç, İslami Hareket dergisinde kaleme aldığı yazısında ise İran’da “İslami bir ayaklanma” olduğu vurgusu yapılmış ve “bütün küfür kuvvetlerini hedef seçti”ğini belirtmiştir³⁷².

Ahmet Sağlam, Akıncılar dergisindeki yazısında devrimi İslami bir devrim olarak ifade etmiş ve bu hareketin Irak’taki Şiilerce desteklendiğine değinmiştir³⁷³. Cengiz Çandar ise, devrime yaklaşımı, “İran İslam Devrimi bence 20. yüzyılın en önemli iki üç olayı arasında mütalaa edilmesi gereken bir gelişmedir. İran İslam Devrimi özellikle bugün sayısı 1 milyara bakan İslam dünyasının “Kış uykusundan” çıktığını ifade eden bir büyük olay...” şeklindeki sözleri ile ifade etmiştir³⁷⁴.

³⁶⁹ A. İmran, “İran ve Büyüyen Korku”, **Mavera Dergisi**, Şubat 1979, s.38-40.

³⁷⁰ Fehmi Kuru, “İran”, **Mavera Dergisi**, Nisan 1983, s.7-9.

³⁷¹ Ali Bulaç, “Orta Doğu Kan Revan”, **Mavera Dergisi**, Şubat 1987, s.2-4.

³⁷² Ali Bulaç, “İran Üzerine”, **İslami Hareket Dergisi**, 10 Şubat 1979, s.8.

³⁷³ Ahmet Yaman, “Bağdat’ın Yeni Beyi: Batıya Daha Batıya”, **Akıncılar Dergisi**, 3 Ağustos 1979, s.7.

³⁷⁴ Cengiz Çandar, “İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı”, **Dış Politika Dergisi**, Nisan 1989, s.77.

Mehmet Mengüç, İran’da gerçekleşen devrim ile Doğu ve Batı’nın İslam’ın kapitalist ve komünist sistemler dışında mütalaa edilmesi gereken orijinal nev’i şahsına münhasır bir dünya görüşü olduğunu belirtmiştir³⁷⁵.

“Suriye İkinci Bir İran Olacak mı?” başlıklı yazıda Suriye’de Hafız Esad’ın Müslüman Kardeşler teşkilatı ve diğer örgütlü yapıdaki gruplara yönelik baskıları karşısında Suriyeli Müslümanların mücadelesi okurlara aktırılırken, Suriye’de de İslami hareketlerin İran’dakine benzer bir reaksiyon göstererek söz sahibi olup olamayacağı konusu tartışılmıştır. Metinde İran’da gerçekleşen devrimin İslami bir devrim olduğu, Suriye’de de benzer karakteristik özelliklere sahip bir toplumsal kalkışmanın İslami özellik taşıyabileceği, Müslüman Kardeşler Teşkilatı üzerinden inşa edilebileceği fikri ön plana çıkarılmaktadır³⁷⁶.

“İslama Dayanan Hareketler ve Batı’nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı” başlıklı yazıda Kamil Çileçöp “Nihayet İslam Uyanır” ara başlığı ile İran’daki gelişmelere göndermede bulunmuş, devrim için “İslam’ın İran’da aldığı netice” ifadesini kullanmıştır. “Kokuşmuş Batı reddediliyor” ara başlığı ile okurlara sunulan yazıda ayrıca yabancı basın mensuplarının gözlemlerine ve değerlendirmelerine de değinilerek yabancı basının dilinden “Humeyni, İslam’a dönüşü başlattı” ifadelerine yer verilmiştir³⁷⁷. Yazar, doğrudan “İslam Devrimi” ya “İslami İnkılap” tanımlamalarını kullanmasa da İran’da gerçekleşen devrimi İslam’a dönüş ile özdeşleştirmiştir.

Sebil dergisinde 21 Nisan 1980 tarihli sayıda derginin “İslam Aleminden” bölümü altında yer verilen “İran’da Neler Yapıldı?” başlıklı yazıda, devrim ardı süreçte hangi adımların atıldığı sıralanmıştır. El-Eman dergisi tarafından hazırlanan yazıda, devrimin üzerinden geçen 1 yıl içerisinde Şahlık rejimi ile ilişkisi bulunan tüm kuruluşların dağıtıldığı, Amerika ile tüm ilişkilerin kesildiği, devrimin devamı için gerekli teşkilatların kurulduğu, yabancı bankaların millileştirildiği ve toplumsal, sosyal sorunları çözüm noktasında çeşitli adımların atıldığı bilgisine yer

³⁷⁵ Mehmet Mengüç, “Humeyni’nin Kitabının Getirdiği Yeni Yorumlar ve İran Meselesine Bakış Tarzımız”, **Pınar Dergisi**, 20 Haziran 1979, s.4.

³⁷⁶ Akıncılar, “Suriye İkinci Bir İran Olacak mı?”, **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979, s. 9.

³⁷⁷ Kamil Çileçöp, “İslama Dayanan Hareketler ve Batı’nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı”, **Pınar Dergisi**, Haziran 1980, s.19-23.

verilmiştir³⁷⁸. Yer verilen gelişmelerle İran’da gerçekleşen devrim ve devrim ardı süreçte kurulan yeni yapının dışarıdan bağımsız bir şekilde inşa edildiği görüşü ön plana çıkmaktadır.

Girişim dergisi, 1988 ve 1989 yıllarındaki yayınlarında devrimin üzerinden 10 yıl gibi uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, devrime dair kapsamlı değerlendirmelere yer vermiştir. Girişim dergisindeki birçok yazar, devrim sürecinde de devrim ardı süreçte de birbirinden farklı yayın organlarında konuya ilişkin yazılar kaleme almışlardır.

Girişim’de yer verilen yazılarda İran’da gerçekleşen devrim için “İran İslam Devrimi” ifadesi kullanılmış³⁷⁹, “*İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu*” çerçevesinde ise Mehmet Metiner, devrime yaklaşım ele alırken, İran’da kurulan rejimin “milli devlet” mi yoksa “İslam devleti” mi olduğu üzerinde kapsamlı bir tartışmaya yer vermiştir. Metiner, İran İslam Cumhuriyeti’ni “milli bir devlet” haline dönüştürmek isteyenlerin- Laricani gibi- “tasfiye” edildiklerini belirtmiştir³⁸⁰.

Devrimin 7. Yıl dönümünde kaleme alınan “*7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi*” başlıklı yazıda İhsan Nur, devrimin “İslam devrimi çağımızın en önemli olaylarından, hatta tarihin dönüm noktalarından biri” olduğu ve 7 yıldan beri devrim ateşinin sönmediği, gerçekleştiği ülkenin 7 yıldır dünyanın uluslararası gündeminde en ön sıralarda bulunmasından anlaşılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca İran’da halk hareketi ile İslam devrimi gerçekleştirildiği üzerinde durulmuştur³⁸¹.

İktibas dergisinde devrime yaklaşım hususunda birbirinden oldukça farklı özellikler taşıyan haber/makale metinlerinde yer verilmiştir. Devrime yönelik “olumlu” ve “çok olumlu” ifadelerin yer aldığı yazılarla birlikte “olumsuz” ve “çok olumsuz” içeriklerin yer aldığı yazılar da söz konusu olmuştur. Örneğin, dönemin SSCB Büyükelçisinin devrimi olumlayan ifadelerinin ön plana çıkarıldığı bir haber dikkat çekmektedir. İktibas’ta yer alan haberde İran Başbakanı Muhammed Ali Recai ile SSCB büyükelçisi arasında geçen diyaloga yer verilirken, Recai kendilerine İran’da

³⁷⁸ Sebil, “İran’da Neler Yapıldı?”, **Sebil Dergisi**, 21.04.1980, s.8.

³⁷⁹ Girişim, “İran’daki Son Gelişmeler ve Munteziri Meselesi”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989, s.30.

³⁸⁰ Girişim, “İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu Çerçevesinde”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989, s.3.

³⁸¹ İhsan Nur, “7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi”, **Girişim Dergisi**, Şubat 1986, s.12.

gerçekleşen devrimin kendine has özellikleri olduğunu ve devrimin taraflarınca henüz tam olarak anlaşılmadığını ifade etmesi üzerine, SSCB büyükelçisi ise Recai'nin söylediklerini destekler nitelikte şu sözlere yer vermektedir; “Siz haklısınız. Biz de ‘Devrim’inizin daha derin ve kendisine has özellikler taşıdığından haberdarız. Daha fazla konular üzerinde siz ve diğer yetkililer ile görüşüp, incelemeler yapmaları için bir grup araştırmacı ve bilirkişinin İran’a gönderilmesini istiyoruz”³⁸². Taif’te toplanan İslam ülkeleri üçüncü zirvesi konferansında Ayetullah Humeyni’ye hitaben kullanılan bu sözler, söz konusu konferansa katılan İslam ülkelerinin İran’da gerçekleşen devrime ve Humeyni’ye dair yaklaşımlarını ortaya koymaktadır; “Girişimlerimizde başarılı olmamız için lütuflarınızı talep ediyoruz. İnsanlar küçük, İslam ise yücedir. İran’daki İslami mücadelenin tüm Müslümanların saadeti için olduğunu biliyoruz.”

Yine İktibas’ta yer verilen haberde Londra’dan kalkan İran Havayollarına ait uçağın Tahran semalarına girince yaptığı anonsa yer verilmiştir. Anonsta “Şu anda İran semalarındayız. Eğer yere indikten sonra çevre ile uyum sağlamak istiyorsanız, lütfen saatlerinizi 1.400 yıl geriye alınız” şeklindeki ifadelerden müteşekkildir. İktibas bu yaklaşımının, bu ifadelerin aslında bazı yabancı diplomatların İran’a dair peşin fikirlerinin bir simgesi şeklinde değerlendirmektedir. Haberde ayrıca Avrupalı iş adamlarının İran’a geldikten sonra İran’a ilişkin önyargılarının değiştiği, İran’ın güvenli, İranlıların ise dostça oldukları bilgisine yer verilmiştir³⁸³.

İttılaat gazetesinin İdris Barzani ile yaptığı röportaja yer veren İktibas, İdris Barzani’nin Baas rejimine karşı İran İslam Devrimi’ni ve devrim neticesinde kurulan İslam Cumhuriyeti yönetimine olan ilgi ve bağlılığı noktasındaki görüşlerine yer verilmiştir. Metinde Iraklı Kürtlerin İran’a olan bağlılığı ve olumlu yaklaşımı ön plana çıkarılmıştır³⁸⁴.

İktibas dergisinin sahibi ve yayıncısı Ercümen Özkan ile Aylık Dergi’nin gerçekleştirdiği röportajda Ercümen Özkan, İran’da gerçekleşen devrimi ilişkin, devrimin “...İran’daki inkılabın gerçek hüviyeti hakkında neler düşündüğümüzü belirtmeye çalışmış ve anı anına izlemeye

³⁸² İktibas, “İran Başbakanı Recai İle Sovyet Elçisinin Görüşmesi”, **İktibas Dergisi**, 15 Mart 1981, s.24.

³⁸³ Sabah, “Eğer Uçakla Londra’dan İran’a Gidiyorsanız Saatlerinizi Lütfen 1400 Yıl Geriye Alınız”, **İktibas Dergisi**, 1 Mayıs 1981, s.8.

³⁸⁴ İttılaat Gazetesi, “İdris Barzani’nin İttılaat Gazetesi Muhabiri İle Röportaj”, **İktibas Dergisi**, 1 Haziran 1981, s.30.

çalıştığımız tüm olayları İslam'ın ışığında değerlendirmeye tabi tutarak 'Asr-ı Saadet'te cari anlayıştan bizlere esintiler getirdiğini görmüşüzdür. (...) İran yeryüzünün her yanında sürünen İslam'ı, yeryüzünün İran kadar yerinde de olsa, yerden kaldırıp tozunu kirini silmeye, İslam'ı kendine ait mutena mevkii olan insan ve toplum hayatına kazandırmaya çalışmaktadır.”³⁸⁵ ifadelerini kullanmıştır.

İktibas dergisi her ne kadar genel olarak Ayetullah Humeyni ve İran'da gerçekleşen devrime ilişkin olumlayıcı içeriklere sahip haberlere yer vermişse de dergideki Hürriyet gazetesi kaynaklı haberlerde İran'da “bir korku imparatorluğu” kurulduğu hissi uyandırıldığı görülebilmektedir³⁸⁶.

İslami Hareket dergisi İran'da gerçekleşen devrime yaklaşımını yer verdiği şu ifadeler ile okuyucusuna sunmuştur; “Görünen odur ki İran'daki Hareket Müslümanların kontrolündedir ve bu hareket başarılırsa dünya değişik olaylara gebe. Bizim için İran Mücadelesindeki azimlilik, disiplin ve itaatıyla başlı başına bir numunedir.”³⁸⁷ İslami Hareket dergisinde El-Beyan kaynaklı “İslami Hakimiyete Doğru” başlıklı yazıdan da anlaşılacağı üzere İran'da devrimin İslami bir karaktere sahip olduğu ön plana çıkmaktadır³⁸⁸. Devrim sürecinde yaşananların da İslami Hareket dergisi muhabiri M. Evhadi tarafından dergi okurlarına aktarıldığı görülmektedir³⁸⁹.

İnsan dergisinde devrim, “İran İslam Devrimi” şeklinde tanımlanmıştır. “İran İslam Devrimi” tanımlanması yapılmakla beraber dünya Müslümanlarının gündemine “imamet” konusundaki tartışmalara dikkat çekilmiştir. “İmam Humeyni bütün ümmetin imamı mıdır?” sorusunu yöneltenlere, öncelikle Ayetullah Humeyni'nin yanıtlaması gereken bir soru olduğu belirtilmiştir. Ayetullah Humeyni'nin meseleye şimdiye kadar haddi aşmayan, itidalli ve bilinçli bir yaklaşımla karşılık verdiği hatırlatılmıştır. Yazının devamında ise Said Hakim, bölgesel vahdet sağlanmadan evrensel bir vahdetin sağlanamayacağını belirtmiş ve yaşanan şartların tabi bir neticesi olarak bu birliği sağlayabilecek bir imamla henüz karşılaşmadığı, içinde bulundukları toplumun

³⁸⁵ Aylık Dergi, “İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Arcümen Özkân İle Bir Söyleşi”, **İktibas Dergisi**, 15 Ocak 1984, s.13.

³⁸⁶ Hürriyet Gazetesi, “Humeyni'nin Hostesleri Tek Tip”, **İktibas Dergisi**, 1 Eylül 1982, s.9.

³⁸⁷ İslami Hareket, “İran Yön Değiştiriyor”, **İslami Hareket Dergisi**, 10 Şubat 1979, s.8.

³⁸⁸ İslami Hareket, “İran'da İslami Hakimiyete Doğru”, **İslami Hareket Dergisi**, 1 Ocak 1979, s.6.

³⁸⁹ İslami Hareket, “İran İnkılabının Muhasebesi”, **İslami Hareket Dergisi**, 1 Eylül 1980, s.12.

kültüründen etkilenererek bazı konularda bu kültüre göre şekil alabilen imamların olduğu, ve bu özellikleri nedeniyle kuşatıcı evrensel nitelik taşımadıklarına değinmiştir³⁹⁰.

İnsan dergisinde Said Hakim imzalı yazıda, İran’da gerçekleşen devrimin mezhebi kriterleri ne olursa olsun İslam’ın temel dinamiklerini esas aldığı ve kelime-i tevhid gerçeğini bayraklaştırdığı için şüphe duyulmaması gereken bir “İslam Devrimi” olduğu belirtilmiştir. Hakim ayrıca, İran’daki devrimin İslami hakikatler olup, bütün dünya Müslümanlarının örnek almaları ve sahiplenmeleri gerektiğini vurgulamıştır³⁹¹.

Bu Meydan dergisinde Atasoy Müftüoğlu imzalı, “İslam’ın İfadesi Olmak” başlıklı yazıda İran’da gerçekleşen devrim için “İslam Devrimi” ifadesi kullanılmış, bu hareketin emperyalist mekanizmalara karşı verilmiş son zamanların en önemli yanıt olduğuna değinilmiştir³⁹².

İran’da gerçekleşen devrim için “İran İslam Devrimi” ifadesini kullan Hicret dergisi, gazetelerden devrime ilişkin haberlere yer verirken, Ayetullah Humeyni’nin sözlerini özellikle ön plana çıkarmıştır. Ayetullah Humeyni’nin “Müslümanlara tahakküm eden baskı düzenleri kalksa, bütün Müslümanların bizi desteklediği anlaşılır.” şeklindeki sözleri haberde ön plana çıkarılmıştır. Gövde metinde ise Humeyni’nin hem bu fikir birlikteliğine vurgusu hem de Müslüman toplulukların İran İslam Devrimi’ne yönelik olumlu tavırları³⁹³;

“İran’a yapılacak bir müdahalenin bir çılgınlık olabileceğini düşünmeye başlamıştı. Dünya’nın her yanındaki Müslüman topluluklar, Müslümanlara karşı takınılacak herhangi bir düşmanlık tavrını öyle kuzu kuzu seyretmeyeceklerini hissettirmekteydiler. Hatta Şah’tan daha güçlü şekilde batıcı-laik bir düzen kurabilmiş Türkiye’de bile son zamanlarda İzmir, Samsun, Bursa, Konya, Erzurum ve İstanbul Yüksek İslam Enstitülerinde beliren ve Amerikan bayraklarının yakılmasına vesile olan hadiseler gerçekte Müslüman halk kitlelerinin bir anda son derece aksülametlere girişebileceğinin işaretlerini taşıyor.”

şeklindeki ifadeler ile güçlendirilmiştir.

³⁹⁰ Said Hakim, “İmamet Sorunu”, **İnsan Dergisi**, 1989, s.13.

³⁹¹ Said Hakim, “İslam ve İnkılap Düşmanları”, **İnsan Dergisi**, 1990, s.33.

³⁹² Atasoy Müftüoğlu, “İslam’ın İfadesi Olmak”, **Bu Meydan Dergisi**, Temmuz 1989, s.15.

³⁹³ Hicret, “Demirel Humeyni’ye esef etti”, **Hicret Dergisi**, 24 Aralık 1979, s.12.

Hicret “*Allah’u Ekber’li Sancağın Gölgesinde*” başlığı altında devrimin ardından İran’ın yeni bayrağının görseli paylaşılmıştır. Bayrak fotoğrafının yanına ise “Yapılanlarıyla, yapılmayan ve yapılamayanlarıyla, İran’daki İslami İnkılab Müslümanlar için bir laboratuvar mahiyetinde” ifadesi eklenerek İslam Devrimi’nin metod ve yöntem itibarıyla bir örneklik teşkil edeceği algısı güçlendirilmiştir. Yani bir tür rol model kabul etme durumunun söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Metnin ana başlığında ise “*Bizi ancak İslam İnkılabı Kurtarır!*” ifadesi kullanılmıştır. Aynı ifade derginin kapağında manşeti de oluşturmuştur. Metinde İran’ın içinde bulunduğu süreçte ciddi problemlerle karşı karşıya olduğu imajının çizilmeye çalışıldığı fakat bunun gerçeği yansıtmadığı bilgisi paylaşılmıştır. “İslam güçlenmesin ve İran’a imrenilmesin diye bütün bu yalanlar” ifadesi ara başlık olarak kullanılarak ileri sürülen görüş güçlendirilmeye çalışılmıştır. Benzer görüş Hicret’in Prof. Hamid Algar ile gerçekleştirdiği röportaj okurlara aktarılırken de ortaya konulmuştur. Algar’ın “Ben şahsen, İslam’ın İslam’ın günümüzde devlet sistemi olarak ortaya çıkabileceğine dair ümidlerimi kaybetmek üzere idim ki İran’daki İslam İnkılabı imdadıma yetişti.” şeklindeki sözleri üst manşete çekilerek İslam Devrimi’nin tüm Müslüman topluluklar için bir devlet modeli sunduğu tezini desteklenmiştir³⁹⁴.

Tablo 32. "İran İslam Devrimi" İfadesinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	63	12,8
2	39	7,9
3	25	5,1
4	8	1,6
5	1	0,2
6	5	1
7	3	0,6
8	3	0,6
9	3	0,6
13	1	0,2
15	2	0,4
19	2	0,4
54	1	0,2
TOPLAM	156	31,7

³⁹⁴ Hicret, “Prof. Hamid Algar’la Mülakat”, **Hicret Dergisi**, 21 Ocak 1980, s.8.

“İran İslam Devrimi” ifadesinin sıklıkla kullanıldığı metinler incelendiğinde, Dış Politika dergisinde Atasoy Müftüoğlu imzalı yazıda 54 defa; Girişim dergisindeki 2 metinde 19’ar defa; İnsan ve Bu Meydan dergilerinde bulunan 1’er metinde 15’er defa; İktibas’ta yer verilen 1 metinde 13 defa kullanıldığı yazılar öne çıkmaktadır.

Dış Politika’da 1 Davet dergisinde ise 2 metinde 9’ar defa; Bu Meydan, İktibas ve Dış Politika dergilerindeki 1’er metinde 8’er defa; Davet dergisinde 1 İktibas dergisinde ise 2 metinde 7’şer defa; Maveria, Dış Politika, İktibas dergilerindeki 1 metinde Girişim’deki 2 metinde 6’şar defa; İktibas’taki 1 metinde 5, 5 yazıda ise 4’er defa “İran İslam Devrimi” ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca “İran İslam Devrimi” ifadesinin yine İktibas, Girişim, Dış Politika, Bu Meydan, Aylık Dergi’lerinde 3’er defa; Tevhid, Girişim, Maveria, Hicret, İslami Hareket, Akıncılar, Akıncı Güç gibi dergilerde ise 2’şer ve 1’er defa geçtiği metinlere yer verildiği görülmektedir.

“İran İslam Devrimi” ifadesini en sık kullanan kaynakların başında Girişim, İktibas, Maveria, Tevhid, Hicret, Dış Politika, İslami Hareket, Davet, Aylık Dergi gibi dergiler gelirken; “İran İslam Devrimi” ifadesine kaleme aldıkları yazılarda en sık kullanan yazarlar ise Atasoy Müftüoğlu, Mehmet Metiner, Said Hakim, Cengiz Çandar, Hilmi Kocaaslan, Bilal Coşkun, Ercümen Özkan, Hizbullah Hakverdi, İhsan Nur, Mehmet Metiner, Süleyman Arslantaş, Murat Doğu, Cihan Aktaş, Yaşar Kaplan, Şükrü Hanioglu, Nevzat Yalçıntaş gibi isimler olmuşlardır.

“İran İslam Devrimi” ifadesini kullanıldığı haber/makale metinlerinin künye bilgilerine EK-3’te yer verilmiştir.

6.4.3. “Humeyni Devrimi” İfadesinin Kullanımı

Türkiye’de muhafazakâr inançlı bir kimse Müslüman aydınının uzlaşmaz kültürel eleştirilerine tepki gösterirken “radikal”, “Humeynici” ya da hatta “Şii” olarak ifade edilmiştir³⁹⁵. Çalışma

³⁹⁵ Michael E. Meeker, “Müslüman Aydın ve Okuyucuları: Türkiye Cumhuriyeti’ndeki İnananlar Arasında Yeni Bir Yazar Ve Okur Biçimi”, Ortadoğu’da Kültürel Geçişler, (Ed. Şerif Mardin), Doğu Batı Yayınları, 2019, s.214.

kapsamındaki dergiler incelendiğinde de devrimin Ayetullah Humeyni ile birlikte anıldığı, ifade edildiği görülmektedir.

Çalışmada “Humeyni Devrimi” ifadesinin Yeniden Milli Mücadele dergisinde kullanıldığı görülmektedir. “Humeyni Devrimi” ifadesinin geçtiği haber/makale metinlerinde Ayetullah Humeyni için “Şii lider” sıfatı sıklıkla kullanılarak devrim Şiilik ile özdeşleştirilmeye ve sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

Yeniden Milli Mücadele kaynaklı, “*İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?*” ve “*İran’da Son Söz Kimin Olacak?*” başlıklı yazılarda devrim için “Humeyni Devrimi” tanımlaması yapılmış, devrim süreci etkin din alimleri üzerinden yapılan bir tahlil ile okuyucuya sunulmuştur. Metinlerin içeriklerine bakıldığında devrime ilişkin “olumsuz” şeklinde değerlendirilebilecek bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde devrimin birinci yılının değerlendirmesinin yapıldığı yazıda³⁹⁶ ülkenin iç karışıklık içinde olduğu ve ülke bütünlüğünün ciddi şekilde tehlikede olduğu ifade edilmiştir. Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer alan metinlerin neredeyse tamamında İran’da sürekli bir kargaşa ve kaosun olduğu, yeni kurulan rejimin muktedir olamadığı, bir otorite boşluğunun söz konusu olduğu algısı oluşturulmuştur.

Yeniden Milli Mücadele’de “eskiden emperyalizmin güdümünde olan Şah Rıza Pehlevi yine aynı emperyalizm tarafından düşürülmüş ve Humeyni başa geçmiştir”³⁹⁷ şeklindeki ifadeye yer verilerek kurulan yeni rejimin de emperyalizmin güdümünde olduğu ileri sürülmüştür.

³⁹⁶ Yeniden Milli Mücadele, “İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 18 Mart 1980, s.7.

³⁹⁷ Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Son Söz Kimin Olacak?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 14 Temmuz 1979, s.6.

Tablo 33. Dergilerde “Humeyni Devrimi” İfadesinin Kullanıldığı Metinler

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar	“Humeyni Devrimi” ifadesinin kullanım sıklığı
Yeniden Milli Mücadele	İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?	18 Mart 1980	7	Yeniden Milli Mücadele	1
	İran’da Son Söz Kimin Olacak?	14 Temmuz 1979	6	Yeniden Milli Mücadele	1

6.4.4. “İran Hadisesi” İfadesinin Kullanımı

İran’da gerçekleşen devrim için “İran Hadisesi” tanımlamasının Nesil dergisi tarafından yapıldığı görülmektedir. Nesilde yer verilen yazıda İran’da başarıya ulaşan devrim süreci “devrim” olarak tanımlanmamış ve okuyucuya herhangi bir toplumsal hareketlilik şeklinde aktarılmıştır.

Nesil dergisinde İran İslam Devrimi, “İran Hadisesi” şeklinde tanımlanarak, devrim şu ifadeler ile değerlendirilmiştir³⁹⁸;

“Yarım asırdır Müslüman cemaatler bu gayretler içindeyken son aylarda ortaya çıkan enteresan bir hadise bütün dünyanın dikkatini üzerine çekmiştir: İran Hadisesi. (...) Şüphe yok ki “Allah nezdinde yegâne hak din olan İslam”ın payidar kılınması, yani hakkın yaşanması, yaşatılması ve temsil edilmesi, bunun metod, strateji ve taktiği konusunda ilgilenen, bunu bir dava ve ideal edinen kişiler için pek cazip ve heyecan verici bir hadise olmuştur, İran hadisesi.”

Tablo 34. Dergilerde “İran Hadisesi” İfadesinin Kullanıldığı Metinler

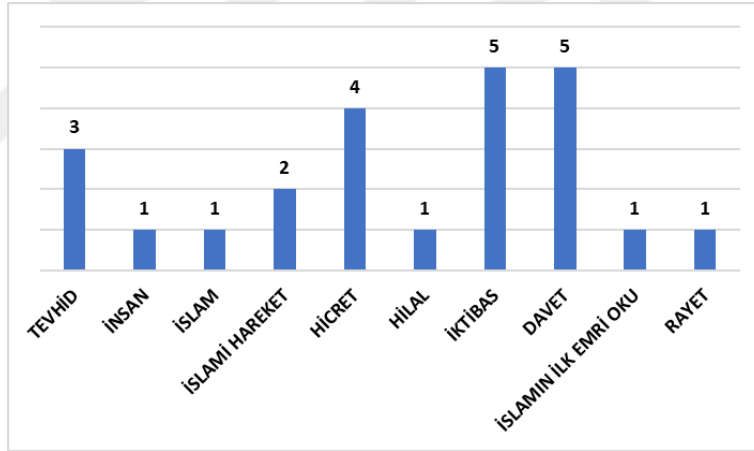
Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Sayfa	Yazar	“İran Hadisesi” ifadesinin kullanım sıklığı
Nesil	Anarşiye Bir Bakış: Ehl-i Sünnet Açısından Şiilik ve İran Hadiseleri	Ağustos 1979	3	Nesil	2

³⁹⁸ Nesil, “Anarşiye Bir Bakış: Ehl-i Sünnet Açısından Şiilik ve İran Hadiseleri”, **Nesil Dergisi**, Ağustos 1979, s.3.

6.4.5. “İslam İnkılabı” İfadesinin Kullanımı

İran’da gerçekleşen devrim için “İslam İnkılabı” ifadesinin kullanıldığı metinlerde, devrimin doğrudan İslami kimliği üzerinden okuyuculara aktarıldığı görülmektedir. “İslam İnkılabı” tanımlaması üzerinden devrimin İran ile sınırlandırılmayacağı şeklindeki görüş savunulmuştur. Ayrıca İran İslam Devrimi’nin Müslüman ülkeler için rol model şeklinde anlamlandırıldığı tespit edilmiştir.

“İslam İnkılabı” ifadesi, devrime karşı “çok olumlu” bir tutumun sergilendiği haber/makale metinlerinde yer verilmiştir. Çalışma kapsamındaki haber/makale metnlerinin toplam 23’ünde “İslam İnkılabı” ifadesi geçmektedir. “İslam İnkılabı” tanımlamasının yapıldığı metinlerin yer aldığı dergilerin başında Tevhid, İnsan, İslam, İslami Hareket, Hicret, Hilal, İktibas, Davet, Rayet gibi dergiler gelmektedir.

Grafik 18. “İslam İnkılabı” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“İslam İnkılabı” ifadesinin en fazla İktibas, Davet ve Hicret dergisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu dergileri Tevhid, İslami Hareket, İslam, İnsan, Hilal, İslamın İlk Emri Oku ve Rayet dergileri takip etmişlerdir. Sözü edilen yazıların hepsinde devrime karşı “çok olumlu” bir tutumun sergilendiği görülmektedir. Ayrıca Ayetullah Humeyni için sıklıkla “İmam” sıfatının kullanılmıştır.

“İslam İnkılabı” ifadesini kullanan yazarların başında, Selahaddin Eş Çakırgil, Atasoy Müftüoğlu, Ali Bulaç, Hilmi Kocaaslan, Bilal Coşkun ve Hizbullah Hakverdi gibi isimler gelmektedir.

6.4.5.1. “İslam İnkılabı” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

Hilal dergisi Ağustos 1979 tarihli sayısında derginin kapağına “*Humeyni ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!*” başlığını taşımıştır. Dergide Mevdudi’nin Ayetullah Humeyni ve devrime ilişkin görüşleri herhangi bir editöryal müdahaleye uğratılmadan okurlara sunulmuştur³⁹⁹. İslam dergisinde devrim için “İslam İnkılabı” ifadesinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir⁴⁰⁰. Girişim dergisinde ise Kelim Sıddıki imzalı yazılarda devrim için “İslam İnkılabı” ifadesinin sıklıkla tercih edildiği tespit edilmiştir⁴⁰¹.

Devrimin ardından 10 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra yayın hayatına başlayan Davet dergisindeki tüm haber/makale metinlerinde devrime yönelik “çok olumlu” bir yaklaşımın sergilendiği ve devrimin “İslam İnkılabı” şeklinde tanımlandığı görülmektedir⁴⁰².

Rayet dergisinde devrimin 1. yılının değerlendirilmesi yapılmış, devrim için “İran İslam İnkılabı” tanımlaması kullanılmıştır. “Yüzbinlerin canı pahasına gerçekleşen” üst başlığı ile yer verilen yazıda “Kafir dünyası şaşkın” ifadesi ön plana çıkarılmış ve devrim, “asrın en büyük halk hareketi” şeklinde nitelendirilmiştir. Yazıda ayrıca devrim sürecinde kadının rolüne “içinde bizzat Müslüman kadının bayraklaşan örtüsüne bürünen yer İran’daki İslam İnkılabı” şeklindeki ifade ile değinilmiştir. Derginin kapağında ise çarşafly kadınların görüntüsü “Örtümüz Devrimin Simgesidir” ifadesi ile birlikte verilerek devrimin İslami kimliğine göndermede bulunulmuştur⁴⁰³.

Selahaddin Eş Çakırgil, Hicret dergisinde devrimin birinci yılını şu sözlerle özetlemiştir⁴⁰⁴; “Humeyni, olması gereken bir inkılabı komünistlerin elinden kapmış ve komünistler “bu mollayı kullanırsınız” diye düşünürken, kendileri kullanılmışlar...”. Hicret Dergisi, Selahaddin Eş’in açıklamalarını “*Allahu Ekber’li Sancağın Gölgesinde*” üst başlığı ve “*Allah’a İmanın İlk Şartı Tağutlara İsyan Etmektir*” ana başlığı ile okurlarına aktarmıştır. Gövde metinde ise yazarın İran

³⁹⁹ Hilal, “Humeyni ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!”, **Hilal Dergisi**, Ağustos 1979, s.15.

⁴⁰⁰ İran Kültür Evi, “İran’da”, **İslam Dergisi**, Ağustos 1985, s.42.

⁴⁰¹ Kelim Sıddıki, “Hizbullah’ın Zaferi ve Yeni Bir Dönem Açan İmam’ın Fetvası”, **Girişim Dergisi**, Ağustos 1988, s.42.

⁴⁰² Bilal Coşkun, “İslam İnkılabı, Tarihinin En Güçlü ve En Heyecanlı Günlerini Yaşıyor!..”, **Davet Dergisi**, Mart 1990, s.14.

⁴⁰³ Rayet, “İran’da İnkılabın Birinci Yılı”, **Rayet Dergisi**, Ocak 1980, s.12.

⁴⁰⁴ Selahaddin Eş Çakırgil, “Allah’a İmanın İlk Şartı Tağutlara İsyan Etmektir”, **Hicret Dergisi**, 1979, s.8.

halkının neden Ayetullah Humeyni'nin arkasından gitmeyi tercih ettiklerini açıklayan ifadelerine yer verilmiştir. Başlığın tırnak içerisinde kullanılmadan doğrudan yer verilmesi de söz konusu ifadenin Hicret dergisi tarafından da desteklendiğini göstermektedir.

Benzer bir tutum Hicret dergisinde yer verilen bazı diğer yazılarda da söz konusu olmuştur. Selahaddin Eş Çakırgil, devrime dair görüşlerini Hicret okurları için kaleme alırken, “Harcını, mustaz’afiyn’in gözyaşlarıyla şehid kanlarının yoğurduğu İslam İnkılabı, bu iki unsura ihanet edilmedikçe, kolay kolay tökezletilemez.” şeklindeki sözler ile ifade etmiştir⁴⁰⁵.

“İslam İnkılabı” ifadesini kullanıldığı haber/makale metinlerinin künye bilgilerine EK-4’te yer verilmiştir.

6.4.6. “İslam Cumhuriyeti” Kavramına Yaklaşım ve Kullanımı

Entelektüeller, İslam Cumhuriyeti şeklinde ortaya çıkan anayasal yapının dünya görüşünün şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. İslam Cumhuriyeti’nin yapısı şekillendirilirken ulema kendi sınıfı dışındaki dini entelektüeller ile gayri resmi bir ittifak kurmuştur. Bununla birlikte Ayetullah Muhammed Beheştî, Ayetullah Murteza Mutahharî ve Ayetullah Mahmud Talegani gibi entelektüel yönü ön plana çıkan siyasal şahsiyetlerin ölümü ise ulema için ciddi bir entelektüel boşluk doğurmuştur. Bu durum yeni rejimin gayri resmi ideologu şeklinde ifade edilebilecek Rıza Daveri Ardakani ve Abdülkerim Suruş isimlerini ön plana çıkarmıştır⁴⁰⁶. İslam Cumhuriyeti’nin kavramsal olgunluk kazanması aşamasında da Suruş ve Daveri’nin görüşleri son derece önem arz etmiştir.

Böylesine bir süreçte, Şia inancının temeli ve ulemanın toplumun resmi yöneticileri olduğu fikri üzerine temellendirilen İslam Cumhuriyeti fikri “Yeni Şiilik” (neo-Shi’ism) şeklinde ifade edilmiştir. Bill’e göre, “Yeni Şiilik” İran İslam Devrimi’nin birer parçası olan siyasal ve toplumsal güçlerin bir ürünü olarak ortaya konulmuş ve süreç içerisinde gelişmiştir. Devrim öncesi dönemde din adamları her ne kadar günlük siyasetin içinde olmayacaklarını ileri sürdükleri açıklamalarda

⁴⁰⁵ Selahaddin Eş Çakırgil, “Hedefimiz: Sınıfsız ve sınıfsız tek İslam Devleti!”, **Hicret Dergisi**, Nisan 1980, s.12.

⁴⁰⁶ Boroujerdi, s.305.

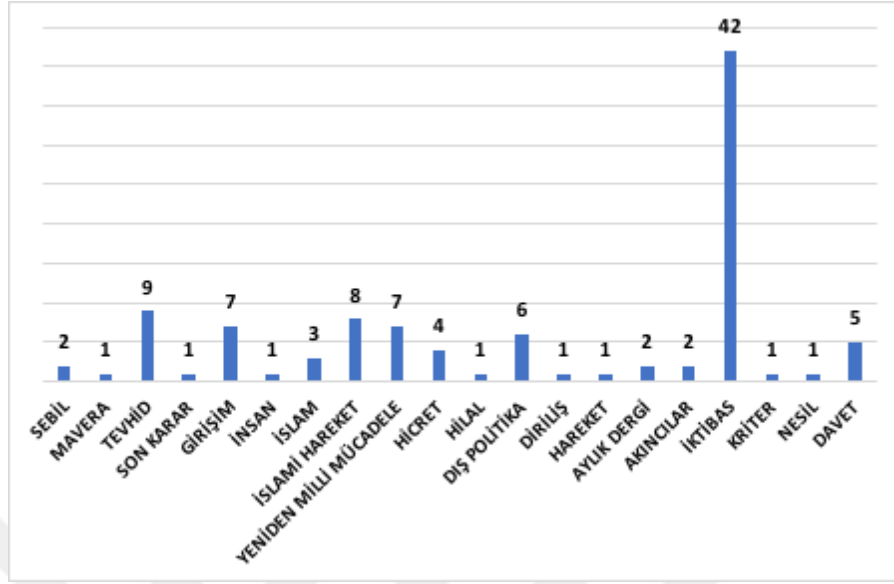
bulsalar da yeni rejimin kurulma aşamasından itibaren doğrudan ve asli olarak hükümetin günlük işleri içinde bulunmuşlardır. 1980 yılına gelindiğinde ilk İran İslam Meclisi'nde toplam 213 sandalye yer almış ve kimliği tespit edilen 200 milletvekilinden 43'ü din adamları/mollalardan oluşmuştur. Bu rakamlar 1981'deki bombalama olayında öldürülen milletvekillerinden boşalan sandalyeler için yapılan seçimlerden sonra ve yeni bir Cumhurbaşkanı ile birlikte 55'e yükselmiştir. Ali Hüseyin Hamaney'in 1981'de Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle de ulemanın iç siyasetteki nüfuzu giderek artmıştır⁴⁰⁷. Böylelikle din adamlarının resmi-ulusal siyasette yer almalarının etkisiyle İran İslam Devrimi'nin doğrudan bir sonucu olarak "İslam Cumhuriyeti" yapısı karşımıza çıkmaktadır.

İran İslam Cumhuriyeti'nin resmen kurulmasından önce de 19 Ocak 1979'da Tahran'da 1 milyonu aşkın kişinin katıldığı gösterilerde özgür İslami bir cumhuriyetin istenildiği Tahran Ruhaniyet Örgüt Komitesinin hazırladığı bildiri okunup yayınlanmıştır⁴⁰⁸.

Dergi ve yazarların devrime karşı tutumları tespit edilmeye çalışılırken, devrim ardı süreçte kurulan yeni rejime yönelik yaklaşımları da tahlil edilmiştir. Bu bağlamda "İslam Cumhuriyeti" ifadesinin geçtiği metinler tespit edilerek, "İslam" ve "Cumhuriyet" kavramlarından mütevellit bu yeni oluşumun nasıl yorumlandığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca devrim ardı süreçte yeni kurulan rejimin kendini "İran İslam Cumhuriyeti" şeklinde tanımlamasının ardından Türkiye'deki dergilerin ve yazarların yeni kurulan rejimin kendini tanımlama biçimine yönelik nasıl bir yaklaşım sergiledikleri de incelenmiştir.

⁴⁰⁷ James A. Bill, "Devrimci İran'da İktidar ve Din", **İktibas Dergisi**, Ankara: Mart 1986, s.8.

⁴⁰⁸ Fekri, *İran Devrimi*, s.182.

Grafik 19. “İslam Cumhuriyeti” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

İçerik analizi neticesinde, “İslam Cumhuriyeti” ifadesinin en fazla yer verildiği derginin İktibas olduğu saptanmıştır. İktibas dergisini Yeniden Milli Mücadele, Sebil, Maveria, Tevhid, Son Karar, Girişim, İnsan, İslam, İslami Hareket, Hicret, Dış Politika, Hilal, Diriliş, Hareket, Aylık Dergi, Akıncılar, İktibas, Kriter, Nesil ve Davet gibi dergiler takip etmişlerdir. Ayrıca İktibas, Girişim, Sebil, Tevhid ve İslami Hareket dergilerinde yeni kurulan rejimin yapısal ve taşıdığı ideolojik özelliklerinin derinlikli olarak tahlil edildiği yazılara yer verildiği görülmektedir.

“İslam Cumhuriyeti” ifadesinin kullanıldığı Yeniden Milli Mücadele, Son Karar, İktibas* ve Dış politika dergilerindeki bazı haber/makale metinlerinde** devrime ve Ayetullah Humeyni’ye yönelik olumsuz bir yaklaşım sergilenirken; Sebil, Maveria, Tevhid, Girişim İnsan, İslami Hareket, Hicret, Akıncılar, Aylık Dergi, İktibas, Davet ve Dış politika derginde yer verilen bazı metinlerde*** ise devrime ve Ayetullah Humeyni’ye karşı olumlu bir tutum söz konusudur.

* İktibas dergisinde Bulvar Gazetesi kaynaklı haberde, Kasım 1986 tarihli sayının 13. Sayfasında yer verilen “Yeni Bir İslam Cumhuriyetine Doğru” başlıklı Hürriyet kaynaklı haberde olumsuz bir yaklaşım söz konusu olmuştur.

** Dış Politika dergisinde Toktamış Ateş imzalı yazı.

*** Dış Politika dergisinde Mehmet Metiner, Nevzat Yalçıntaş ve Cengiz Çandar imzalı “İslam Cumhuriyeti” ifadesinin kullanıldığı yazılar.

6.4.6.1. “İslam Cumhuriyeti” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

Akıncılar dergisinde Ahmet Yaman, İran’daki yeni rejimi ifade ederken, “İran’da yeni kurulan İslami rejim” tanımlamasında bulunmuştur⁴⁰⁹. Akıncılar’da ayrıca yeni kurulan rejiminin konu edinildiği metinler incelendiğinde rejimin özellikle emperyalizm, siyonizm ve komünizm karşısına konumlandırılması dikkat çekmektedir⁴¹⁰.

Fedai dergisi, devrim sürecinde henüz yeni bir anayasal yapı kurulmamışken, kurulması planlanan rejimin “Sosyalist İslam Cumhuriyeti” olacağını ileri sürmüş ve “İslam Sosyalizmi” diye bir tabirin olamayacağını, sadece “İslam’ın olacağı ve Humeyni samimi olsa bile bu işin yine hedefe ulaşamayacağı” görüşünü ileri sürmüştür. Fedai ayrıca, Ayetullah Humeyni’nin Kerim Sencabi ile ilişkisini eleştirerek “müstakbel bir İslam devleti kurucusu Humeyni, laik muhalefet lideri ile nasıl iş birliği yapabileceğini açıklamalı...” şeklindeki ifadelerle yer vermiştir⁴¹¹. Fedai dergisinde İran’da kurulacak rejimin hangi özellikleri taşıyacağı üzerinde sıkça öngörülerde bulunulmuş ve süreçte dönem dönem etkili olan özellikle sol çizgideki isim ve gruplar üzerinden yeni rejime karşı olumsuz bir ön yargı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Pınar dergisinde İran’da kurulan yeni rejimin özelliği ve gayesine Ayetullah Humeyni’nin şu sözleri ile yer verilmiştir⁴¹²;

“Tüketim toplumunun iğrenç yaşantısını reddediyoruz. Yapmak istediğimiz, teknolojiyi inkâr etmeden, iman esaslarına dayalı bir iktisadi düzen kurmaktır. Bizim cemiyetimiz, ne Marksist, ne kapitalist, ne Rusçu, ne Amerikancı olacaktır. Gayemiz, asr-ı saadet döneminin havasına girmektir.”

Pınar dergisinde ayrıca “İslam Devletinin Temel Müessesesi İmamet Üzerine Bir Araştırma” başlıklı yazıda ise bir İmama tabi olmanın mecburi olup olmadığı, kimlerin İmam olabileceği,

⁴⁰⁹ Ahmet Yaman, “Bağdat’ın Yeni Beyi: Batıya Daha Batıya”, **Akıncılar Dergisi**, 3 Ağustos 1979, s.7.

⁴¹⁰ Akıncılar, “İran İslam Devriminde 60 Bin Şehit Verdik”, **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979, s.15.

⁴¹¹ Fedai, “İran Olayları, Şah ve Humeyni”, **Fedai Dergisi**, Şubat 1979, s.3.

⁴¹² Kamil Çileçöp, “İslama Dayanan Hareketler ve Batı’nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı”, **Pınar Dergisi**, Haziran 1980, s.19-23.

imama itaat usulü, seçim yolu ile imam tayini, imamet için gerekli şartlar gibi soruların yanıtları “İmam” bir devlet başkanı konumunda değerlendirilerek yanıtlanmaya çalışılmıştır⁴¹³.

Diriliş dergisinde İran’daki düzenin pratikte Şiiliğe dayalı olduğu ifade edilerek, devletin adının İslam Devleti değil, “İran İslam Cumhuriyeti”; devrimin adının ise “İran İslam Devrimi” olması nedeniyle milliyetçi bir kimliğe sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Yazının devamında ise “İran Devrimi”nin çok kanlı geçtiği, kan dökülmeden İslam düzenine geçilmesinin arzu edildiği belirtilerek, yazıya şu ifadeler ile devam edilmiştir⁴¹⁴; “Ve yine gönül istiyor ki, İran bundan böyle daha geniş bir İslam anlayışıyla, gerçekten bir İslam devrimi yapmak için uzun vadeli bir planla işe girişsin.”

İslam dergisinin Ağustos 1985 tarihli sayısında “*İran’da*” başlığı ile okurlara sunulan metinde İran İslam Cumhuriyeti’nde Hacc’a gitmenin şartları üzerine bir değerlendirme yapılmış ve Hacc’a giden İranlı Müslüman sayısındaki artışa dikkat çekilmiştir⁴¹⁵. Metinde özellikle devrim ardı süreçte kurulan İslam Cumhuriyeti dönemiyle birlikte böyle bir artışın gerçekleştiği ön plana çıkarılmak istenmiştir.

Sebil dergisinde 22 Haziran 1979 tarihli sayıda İran’daki gelişmeler dergi okurlarına aktarılırken, birbirinden ayrı değerlendirilebilecek birçok gelişme “*İran’da Şarap Küpleri Kırıldı!..*” başlığı kullanılarak dergide yer verilmiştir. Söz konusu haber metninde Sebil dergisi yeni kurulacak rejimin toplumsal hayattaki uygulamalarına dikkat çekmiş ve içki kullanımı konusunda atılacak adımların nasıl olacağına dikkat çekmeyi amaçlamıştır⁴¹⁶.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde “*Humeyni: Bağımsız ve Bağlantısız Bir Cumhuriyet Kuracağız*” başlığı ile Ayetullah Humeyni’nin yeni kurulacak İslam Cumhuriyeti rejimi için

⁴¹³ Ömer Köse, “İslam Devletin Temel Müessesesi İmamet Üzerine Bir Araştırma”, **Pınar Dergisi**, Haziran 1980, s.24-35.

⁴¹⁴ Diriliş, “Gündem: İran”, **Diriliş Dergisi**, 9 Haziran 1989, s.1.

⁴¹⁵ İran Kültür Evi, “İran’da”, **İslam Dergisi**, Ağustos 1985, s.42.

⁴¹⁶ Sebil, “İran’da Şarap Küpleri Kırıldı!..”, **Sebil Dergisi**, 22.06.1979, s.2.

L'Express'e verdiği röportajdan bir bölüme yer verilmiştir. Yazıda Ayetullah Humeyni, kurulacak yeni rejimin özelliklerini ve izleyeceği politikaları şu sözler ile özetlemektedir⁴¹⁷;

“Genelgede İslamiyet bütün özgürlükleri kapsamaktadır. Biz halkın yararına olan ve insanın özüne aykırı özgürlükleri kısıtlayacağız. Halktan görmüş olduğumuz destek, düşüncelerimizin benimsendiğini göstermektedir. Şah rejiminin etkisiyle halk her şeyi meta ile ölçmeye kalkışmış, dinden uzaklaşmıştır. Bunun yanında İran toplumu tam bir tüketici haline gelmiştir. Biz halkın gerçek yolunu bulmasına yardımcı olacağız. Savurganlığı önleyeceğiz. Ve sadece kendileri için çalışan zenginlerin elinden mallarını alacağız. Bütün uğraşmamız, şahsiyetli, kutsal ve namuslu bir topluma doğru.

(...)

İslam hükümeti özgür ve bağımsız olacaktır. Dünyanın bu bölgesinde güçler dengesinin büyük ölçüde zorlanacağını sanmıyorum. Batıya, doğudan daha fazla yakınlık duyacağız diye bir şey yok. Bağımsız ve bağlantısız bir cumhuriyet olmak istiyoruz. Bizim iç işlerimize karışmadıkları sürece, bütün ülkelerle dostça ilişki kurmak istiyoruz.”

Yeniden Milli Mücadele'nin İslam Cumhuriyeti rejimine yaklaşımını Ayetullah Humeyni ve “Beyin Takımı”nın konu edinildiği metin üzerinden tespit etmek mümkündür. Zira Ayetullah Humeyni'ye danışmanlık yapan İbrahim Yezdi, Muhammed Mukri, İlyas Gari, Sadık Gazabi gibi isimlere karşı kullanılan ifadeler oldukça dikkat çekicidir. Yazıda sözü edilen isimler üzerinden ise yeni kurulacak yönetime yönelik bir çerçeve çizilmiştir⁴¹⁸. Sadık Gazabi için “Amerika'nın ünlü dergisi Newsweek'e göre KGB ajanıdır” şeklindeki ifade paylaşılmıştır. Ayrıca Gazabi'nin Fransız Komünist Partisi ile İran'daki Marksistler arasında irtibat sağladığı ileri sürülmüştür. Muhammed Mukri için ise “mevcut bilgiler çerçevesinde kişiliklerine temas ettiğimiz danışmanları çeşitli endişeleri davet edici özelliklere sahip” şeklinde sözlere yer verilmiştir. İbrahim Yezdi'nin Teksas Üniversitesi geçmişine atıfta bulunulmuş ve Şah karşıtı birçok gösteriyi Yezdi'nin organize ettiği hatırlatılarak, Amerika'nın neden bu faaliyetlere göz yumduğu sorusu gündeme getirilmiştir.

Cengiz Çandar Dış Politika dergisinde yer verilen “İran-Irak Savaşı” başlıklı yazısında İran'da yeni kurulan rejimin İslami kimliğine dikkat çekmiş ve rejimi İran İslam Cumhuriyeti şeklinde

⁴¹⁷ L'Express, “Humeyni: Bağımsız ve Bağlantısız Bir Cumhuriyet Kuracağız”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 6 Şubat 1979, s.2.

⁴¹⁸ Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni ve “Beyin Takımı””, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 13 Şubat 1979, s.6.

ifade etmiştir⁴¹⁹. Toktamış Ateş ise, Dış Politika dergisinde yayımlanan röportajında İran'ın dış yardım almadan kendi başına ayakta durabilen önemli bir örnek olduğunu, kurulan yeni rejim ile birlikte ise dünyada yirminci yüzyılda ilk defa bir İslam Devleti modeli sunulduğuna dikkat çekmiştir⁴²⁰.

İhsan Nur, devrimi değerlendirdiği yazısında kurulan yeni rejimin kendine has özelliklere sahip olması hasebiyle kendinden bu kadar söz ettirdiğine değinmiş ve İran'da gerçekleşen devrimin üzerinden yıllar geçmesine rağmen hala kendinden söz ettirebildiği üzerinde durmuştur. Devrimin gerçekleşmesinde etkili olan grupların yalnızca Şahlık rejimine son vermek için değil, ülkede İslam Cumhuriyeti yönetiminin kurulması gayesi güttüklerini belirtmiş ve bu yüzden hareketin liderinin önde gelen İslami şahsiyetlerden oluştuğuna dikkat çekilmiştir. İhsan Nur, devrimin yetkililerce "İslam Devrimi" olarak ilan edildiği, kurulan yeni rejimin ise "İslam Cumhuriyeti" olduğuna vurgu yapılarak devrimin "Şii devrimi" olduğu yönünde propaganda yapanlara karşı çıkmıştır⁴²¹. İhsan Nur ayrıca, Girişim'de yer alan yazısında ise İslam Cumhuriyeti'nin herhangi bir destek ve yardım kabul etmeden, "Ne Doğu Ne Batı İslam Cumhuriyeti" ifadesini tam anlamı ile yerine getirdiğini savunmuştur⁴²².

Mehmet Metiner, İran'da İslami düzenin iç oluşumunun mezhebi karakterli olduğu vurgusunu yaptıktan sonra Müslümanların genelini ilgilendiren siyasal ve toplumsal meselelerde İranlı yetkililerin mezhebi kriterlerin aşılması gerektiği şeklinde görüş bildirdikleri bilgisine yer vermiştir. Metiner, bu yüzden İran İslam Cumhuriyeti'nin belirleyici ögesinin bütünüyle mezhebi olduğunu gündeme getiren anlayışın devrimi de doğru tanımlayamayan bir anlayış olduğunun altını çizmiştir⁴²³. Girişim dergisinde Kelim Sıddıki imzalı metinlerde, devrim ardı süreçte kurulan "İslam Cumhuriyeti" için "İslam Devleti" ifadesi kullanılmıştır⁴²⁴.

⁴¹⁹ Cengiz Çandar, "İran-İrak Savaşı", **Dış Politika Dergisi**, Ekim 1988, s.223-225.

⁴²⁰ Toktamış Ateş, "Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor", **Dış Politika Dergisi**, Nisan 1989, s.78.

⁴²¹ İhsan Nur, "7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi", **Girişim Dergisi**, Şubat 1986, s.12.

⁴²² İhsan Nur, "7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi", **Girişim Dergisi**, Şubat 1986, s.12.

⁴²³ Girişim, "İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu Çerçevesinde", **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989, s.3.

⁴²⁴ Kelim Sıddıki, "Hizbullah'ın Zaferi ve Yeni Bir Dönem Açan İmam'ın Fetvası", **Girişim Dergisi**, Ağustos 1988, s.42.

İktibas'ta yer verilen “*Sürgündeki İranlılara Amerika Destek Sağlıyor*” başlıklı haberde İran’da kurulan yeni rejim; İran İslam Cumhuriyeti’ne Amerika’nın karşıt olduğu ve bu yeni rejimi yıkmak için ise İran sınırları dışında yaşayan İranlılara destek sağlandığı bilgisi paylaşılmaktadır. Haberde ayrıca “Humeyni rejimi” ifadesi ile Ayetullah Humeyni ve yeni rejim arasındaki ilişki olumsuz çağrışımlar barındıracak şekilde kurgulanmıştır⁴²⁵.ERCÜMEND ÖZKAN ise, İran’da kurulan yeni rejim için dünyadaki Müslümanların Kitap ve Sünnet ışığında tek devlet, yekvücut olmalarından başka bir şey düşünmeyen bir çizgide olduklarını belirtmiştir⁴²⁶.

Şura dergisinde “*Komeyni: İdealimiz, İran’da İslami Bir Devlet Kurulmasıdır*” başlıklı haberde devrime giden süreçte Ayetullah Humeyni’nin İran’da ideallerinin İslami bir devlet kurmaktan yana olduğunu belirttiği mülakatına yer verilmiştir⁴²⁷. Ayetullah Humeyni’nin bu ifadeleri devrim ardı süreçte kurulacak yeni rejimin sahip olacağı özelliklerin önceden ifade edilmeye başlandığını göstermektedir. “*İran Halkı Demokrasi Değil, Şeriat İstiyor!..*” başlığını kapağına taşıyan Tevhid dergisi de, İran’da yeni kurulacak rejimin kimliğine göndermede bulunmuştur⁴²⁸.

Selahaddin Eş Çakırgil, Hicret Dergisi’nin ilk sayısı için kaleme aldığı “*Niçin Bu Ayrılık-Gayrılıklar?*” başlıklı yazısında dünya üzerindeki Müslümanların kendi aralarındaki ayrılıkların nedenini sorgulamış ve bu ayrılıkların temelini ise herkesin kendi anlayışı göre bir şeriat modeli ortaya çıkardığı böylelikle de ihtilafların vücut bulduğunu belirtmiştir. Çakırgil, İslam’ın münferit hareket etmeyi kabul etmediğini ifade ederek cemaatleşmenin İslamlaşmanın ilk merhalesi olduğunu vurgulamıştır⁴²⁹. Çakırgil, bunun için de bir İslam devletine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Dönemin önemli gelişmelerini göz önünde bulundurduğumuzda İran İslam Devrimi’nin bu türden sorgulamaları perçinlediğini söylemek mümkündür. Çakırgil’in sürece ilişkin değerlendirmeleri “*Hedefimiz: Sınıfsız ve sınıfsız tek İslam Devleti!*” başlığı ile sunulmuştur. Metnin tırnak işareti kullanılmadan doğrudan veriliyor olması yayın organının söz konusu ifadeyi doğrudan desteklediğini göstermektedir.

⁴²⁵ New York Times, “Sürgündeki İranlılara Amerika Destek Sağlıyor”, **İktibas Dergisi**, 15 Mart 1982, s.28.

⁴²⁶ Aylık Dergi, “İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı ERCÜMEND ÖZKAN İLE BİR SÖYLEŞİ”, **İktibas Dergisi**, 15 Ocak 1984, s.13.

⁴²⁷ Le Monde, “Komeyni: İdealimiz, İran’da İslami Bir Devlet Kurulmasıdır”, **Şura Dergisi**, 14 Ağustos 1978, s.11.

⁴²⁸ Tevhid, “İran Halkı Demokrasi Değil, Şeriat İstiyor!..”, **Tevhid Dergisi**, 23 Ocak 1979, s.1.

⁴²⁹ Selahaddin Eş Çakırgil, “Niçin Bu Ayrılık-Gayrılıklar?”, **Hicret Dergisi**, Eylül 1979, s.2.

Gövde metinde ise Selahaddin Eş Çakırgil'in Alman bir kadın gazeteci ile olan diyaloguna uzunca yer verilmiştir. Çakırgil'in yazısında Alman gazetecinin devrim sürecindeki İranlı kadınlara karşı duyduğu hayranlık ifadeleri ön plana çıkarılmıştır. Özellikle İranlı kadınlar için sarf ettiği “Aslında onlar bu çağda bütün dünya kadınlarının şerefini kurtarıyorlar, bütün dünya kadınlarının namuslarını, haysiyetlerini kurtarıyorlar... bu kadınlardaki şuur seviyesini hiçbir yerde görmedim. İmam’a gelince... İmam çok büyük insan... Ben O’na hayranım...” şeklindeki ifadeler ön plana çıkarılarak devrime yönelik örnek alınması gereken toplumsal bir hareket olduğu algısı güçlendirilmek istenmiştir. Çakırgil'in devrimin birinci yılına yönelik kaleme aldığı yazılarının “tarafsız olmayan bir gözle” ifadesi üst başlığa çekilerek yer veriliyor olması da sürece ilişkin yayın organının tutumunu konusunda önemli bir ipucu olarak karşımıza çıkmaktadır⁴³⁰.

İran’da devrime zemin hazırlanan süreçte, İslamın İlk Emri Oku dergisinde de benzer yaklaşım görülmüştür. Dergide “İslami İnkılab Hazırlık” başlıklı yazıya yer verilerek, İslam nizamına hazır olunması gerektiği konusu üzerinde durulmuş, bu hazırlık sürecinin ise yoğun ilmi ve kültürel çalışmalarla geçirilmesi gerektiği, bunun mümkün olabilmesi için ise birlikte ve haberli hareket etmenin önemi belirtmiştir⁴³¹.

Tablo 35. “İslam Cumhuriyeti” İfadesinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	61	12,4
2	20	4,1
3	9	1,8
4	1	,2
5	7	1,4
6	5	1,0
9	3	,6
20	1	,2
TOPLAM	107	21,7

⁴³⁰ Selahaddin Eş Çakırgil, “Hedefimiz: Sınıfsız Ve Sınıfsız Tek İslam Devleti!”, **Hicret Dergisi**, Nisan 1980, s.12.

⁴³¹ İslamın İlk Emri Oku, “İslami İnkılab Doğru”, **İslamın İlk Emri Oku Dergisi**, Haziran 1978, s.2.

Çalışma kapsamındaki metinler içerik analizine tabi tutulduğunda “İslam Cumhuriyeti” ifadesinin 107 defa tekrar edildiği görülmektedir. “İslam Cumhuriyeti” ifadesinin en sık Dış Politika dergisindeki 1 metinde 20, 1 metinde 9 defa; Girişim ve Davet dergilerindeki 1’er metinde ise 9’ar defa kullanıldığı tespit edilmiştir.

“İslam Cumhuriyeti” ifadesi, Tevhid dergisindeki 3 metinde, Hilal ve İktibas dergilerinde ise 1’er metinde 6’şar defa zikredildiği; yine İktibas dergisindeki 4 metinde 5’er defa; Girişim, Sebil ve Yeniden Milli Mücadele dergilerindeki 1’er metinde da 5’er defa yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Girişim’deki 1 metinde 4 defa; 2 metinde 3’er defa; 3 metinde ise 1’er defa; “İslam Cumhuriyeti” ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. İktibas dergisinde de yine 2 metinde 3’er defa; 9 metinde 2’şer defa; 25 metinde ise 1’er defa “İslam Cumhuriyeti” ifadesine yer verilmiştir. İslami Hareket, Tevhid, Girişim, Yeniden Milli Mücadele, Hicret, Akıncılar, Dış Politika, Davet gibi dergilerde de “İslam Cumhuriyeti” ifadesinin 1’er ve 2’şer defa geçtiği metinlere yer verildiği görülmektedir.

“İslam Cumhuriyeti” ifadesini en sık kullanan yazarları ise, Hilmi Kocaaslan, Mehmet Metiner, İhsan Nur, Erol Güngör, Ramazan Nazlı, Nevzat Yalçıntaş, Selahaddin Eş Çakırgil, Ahmed Davudoğlu, Ali Bulaç, Halis Turan, James A. Bill, Taha Dinçer, Murat Doğu, Yaşar Ömeroğlu şeklinde sıralayabiliriz.

“İslam Cumhuriyeti” ifadesini kullanıldığı haber/makale metinlerinin künye bilgilerine EK-5’te yer verilmiştir.

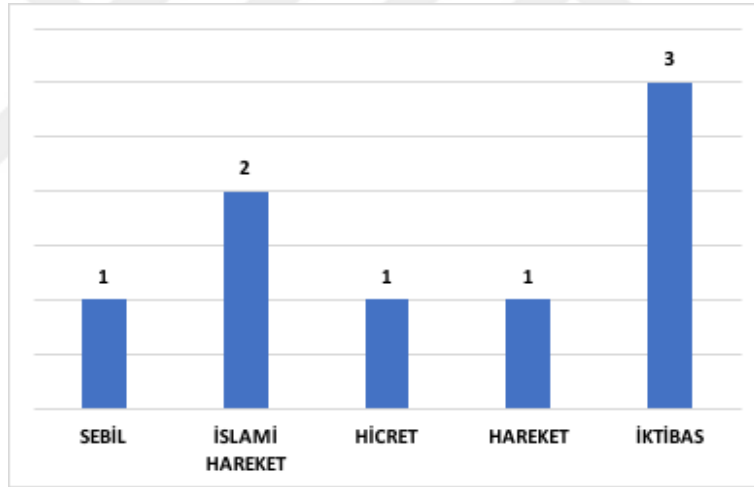
6.4.7. “İslami Anayasa” Kavramına Yaklaşım ve Kullanımı

İran’da İslami anayasa, dönemin yerleşik düzeninin devrimle ortadan kaldırılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1979’daki yeni anayasa, İslami yeni siyasal düzen adına bir dayanak oluşturmak, devrimci hareket ideolojisini temellendirmek adına oluşturulmuştur. Dolayısıyla oluşturulan İslami anayasa, velayet-i fakih görüşünü esas alan, teokratik bir anayasa

olma özelliği taşımaktadır. Halk referandumuyla tasdiklenen İslami anayasa, kendisinin yol gösterici ilkeleri olan İslam devriminin hedeflerini belirgin hale getiren ideolojik bir anayasadır⁴³².

Çalışmada dergi ve yazarların devrime ilişkin yaklaşımları tespit edilirken, devrim ardı süreçte oluşturulan yeni anayasanın nasıl yorumlandığı üzerinde durulmuştur. “İslami anayasa” kavramının kullanıldığı yazılar incelenmiş ve İran’ın yeni anayasasının konu edinildiği yazıların çoğunda devrime ve Ayetullah Humeyni’ye yönelik olumlu bir yaklaşımın sergilendiği görülmüştür. Yazıların bir kısmında ise yeni anayasa yalnızca hukuksal çerçevede ele alınmıştır.

“İslami Anayasa” kavramını Sebil, İslami Hareket, Hicret, Hareket, İktibas gibi dergiler ve Hüseyin Hatemi, Ali Ekber Mehdiপুর, Sami Adil, Necati Güneyceli, Eric Rouleau gibi yazarlar tarafından ele alınmıştır.

Grafik 20. “İslami Anayasa” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“İslami anayasa” ifadesinin en fazla İktibas ve İslami Hareket dergilerinde tekrar edildiği saptanmıştır. Hicret, Sebil ve Hareket dergilerinde yer verilen yazılarda da “İslami anayasa” ifadesine rastlanmaktadır. İfadenin geçtiği metinlerde devrime ve Ayetullah Humeyni’ye karşı genel olarak olumlu bir tutum sergilenmiştir.

⁴³² Said Emir Ercümen, “Anayasalar ve Politik Düzen Mücadelesi: Politik Geleneğin Modernleşmesi Üzerine Bir Çalışma”, Ortadoğu’da Kültürel Geçişler, (Ed. Şerif Mardin), Doğu Batı Yayınları, 2019, s.18-74.

6.4.7.1. “İslami Anayasa” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

Mavera dergisinin Temmuz 1980 tarihli sayısında Taha Dinçer’in Hüseyin Hatemi ile İran İslam Cumhuriyeti Anayasası üzerine gerçekleştirdiği röportajına yer verilmiştir. Bu röportajda Hüseyin Hatemi, İslam toplumunun her şeyden önce tek anayasası kabul edilebilecek Nass diye ifade edilen “Kur’an” ve “Sünnet”e ihtiyacı duyduğunu belirtmiş, İran Anayasasının da bu esasa muhalif olmadığını anayasanın dördüncü maddesine işaret ederek savunmuştur⁴³³.

İran Anayasasının dördüncü maddesinde ve ayrıca önsözünde bu konu üzerinde önemle durulmuş ve yönetim ilkelerinin açıklayacak olan yasama; Kur’an ve Sünnet yörüngesinde şekilleneceği belirtilmiştir. Böyle bir üst anayasa mevcut iken beşeri bir anayasanın hazırlanmasına neden ihtiyaç duyulduğu sorusuna ise Hatemi, devletin ana hedeflerini çizme bakımından, Nass’ın yorumunda hangi ilkelerin benimsendiğini göstermesi bakımından gerekli olduğu yanıtını vermiştir. Hatemi ayrıca İran’ın Pehlevi dönemi anayasası ve İran İslam Cumhuriyeti anayasası arasındaki benzerlik ve farklılıklara da değinerek, yeni anayasa ile ilahi hukuk kurallarının beşeri kanunun üzerine çıktığına işaret etmiştir. Hatemi, İran anayasasında kadının yerine ilişkin “Muhakkak ki, taguti nizamda zulüm görmüş, hakları sömürülmüş, nesne olarak kalmış kadın, bu anayasa ile gerçek yerini bulmuş, daha geniş oranda haklara kavuşmuştur.” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Sebil dergisinde yayımlanan “İran’da Neler Yapıldı?” başlıklı yazıda, İslam’a uygun bir anayasanın yapılabilmesi için gerekli çalışmaların yapıldığı, Anayasa taslağı hazırlanarak halk oyuna sunulduğu ve halkın yüzde doksan oyu alınarak İslami bir anayasanın kabul edildiği ifadelerine yer verilmiştir⁴³⁴.

Ali Ekber Mehdipur’un “Anayasamızın kaynağı Kur’an Olacaktır” ifadelerini Tevhid dergisi 19 Şubat 1979 tarihli sayısının kapağında, “İstanbul’daki İran Müslümanları’nın sözcüleri” ile

⁴³³ “İran Anayasasının dördüncü maddesinde, “Medeni, cezai, mali, iktisadi, idari, kültürel, askeri, siyasi ve yasa Nass’ın yorumundan çıkartılan temel ilkeleri ifade eder. Yoksa diğer bütün kanun ve kararlar, İslami ölçülere dayanmalıdır. Bu madde kayıtsız şartsız olarak Anayasasının bütün maddelerinin ve diğer kanun ve mukarreatın üstündedir ve bu hususun tesbiti ve belirlenmesi...” demektir.” (Taha Dinçer, “İran İslam Cumhuriyeti Anayasası Üzerine Doç. Dr. Hüseyin Hatemi İle Bir Konuşma”, **Mavera Dergisi**, Temmuz 1980, s.25.)

⁴³⁴ Sebil, “İran’da Neler Yapıldı?”, **Sebil Dergisi**, 21.04.1980, s.8.

görüşükleri bilgisiyle yer vermiştir. Ali Ekber Mehdipur'un, "İran halkı İslam nizamında yaşamak istiyor, sosyalizmde, kapitalizmde değil..." ve "Mücadelemizde İranlı çarşafli Müslüman hanımların büyük hissesi vardır."⁴³⁵ şeklindeki ifadeleri ön plana çıkarılarak, oluşturulacak yeni anayasanın neden İslami özellikler taşıması gerektiği sorusuna yanıt verilmek istenmiştir. Ayrıca "Sistemin Temeli Tevhid İnancıdır"⁴³⁶ ifadesinin ön plana çıkarıldığı haber metninde ise yeni anayasal sistem ile esas alınacak noktanın "tevhid" yaklaşımı olduğuna dikkat çekilmiştir.

Tablo 36. "İslami Anayasa" İfadesinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	6	1,2
3	1	,2
8	1	,2
TOPLAM	8	1,6

"İslami anayasa" ifadesini, çalışma kapsamındaki metinlerde Sami Adil müstear ismi ile Sami Şener imzalı, İslami Hareket dergisinde yer verilen metinde 8 defa; Ali Ekber Mehdipur imzalı metinde ise 3 defa tekrar edilmiştir. Sebil, Hicret ve Hareket dergilerindeki 1 metinde; İktibas'ta ise 3 metinde "İslami anayasa" ifadesine yer verildiği görülmektedir. İfadeyi en sık kullanan yazarları ise Sami Şener, Hüseyin Hatemi, Necati Güneyceli, Eric Rouleau şeklinde sıralayabiliriz.

Tablo 37. "İslami Anayasa" İfadesinin Kullanıldığı Metinler

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Sebil	İran'da Gerçekleşen Zafer İslamındır!	5.Şub.1979	Hüseyin Hatemi
İslami Hareket	İnkılap Sonrası İran	1.Oca.80	Ali Ekber Mehdipur
	İslam Anayasası Üzerine	15.Haz.80	Sami Adil
Hicret	Şeriatmedari-Humeyni İhtilafı	10.Ara.79	Hicret
Hareket	Ali Şeriatî Ve "İslam Sosyolojisi Üzerine"	1.Nis.80	Necati Güneyceli
İktibas	Humeyni'nin İran'ı II	15.Oca.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı III	1.Şub.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı V	1.Mar.81	Eric Rouleau

⁴³⁵ Tevhid, "Mehdipur: Anayasamızın Kaynağı Kur'an-ı Kerim Olacaktır", **Tevhid Dergisi**, 19 Şubat 1979, s.11.

⁴³⁶ Tevhid, "Sistemin Temeli Tevhid İnancıdır", **Tevhid Dergisi**, 23 Temmuz 1979, s.11.

6.5. Dergi ve Yazarların Ayetullah Ruhullah Humeyni'ye Karşı Yaklaşımı

İran İslam Devrimi sürecinde teşkilatlanma konusunda ulema hayati bir öneme sahip olurken, Şiiilik ise devrimi biçimlendiren ideoloji olmuştur. Mirasını Hz. Ali'ye dayandıran, Hz. Ali'nin torunlarını birer temsilci olarak gören ve bu temsilcilerin “İmam” olarak ifade edildiği bir İslam mezhebi olan Şiiilik'te, onikinci yani sonuncu İmam kayıptır ve kayıp İmam gelinceye kadar toplumsal, siyasal ve dini konularda kararlar almaya yetkili olan kişiler ise müçtehitlerdir. Şii inancında müçtehitler İmamların özelliklerini taşırlar ve en bilgin müçtehitlere ise Naib-i İmam yani İmamın temsilcisi denmektedir. Müçtehitlerin önde gelen sınıfı ise “Ayetullahlar” olarak bilinir⁴³⁷.

Ayetullahlık müçtehitlerin önde gelenleri için kullanılan ve saygı belirten bir unvandır. Bu ifadenin zaman zaman 14. yy.'daki çok bilgili müçtehitler için kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Ayetullah Hasan İbn Yusuf (1325 yılının Aralık ayında ölen)⁴³⁸. Başka bir kaynak ise Ayetullahlık ifadesinin ilk defa 1905-1906 Anayasa hareketi döneminde, dönemin liberalleri tarafından Seyyid Muhammed Tabatabai ve Seyyid Abdullah Behbehani için kullanıldığını ileri sürmektedir⁴³⁹.

Ruhullah Humeyni için Ayetullahlık ifadesinin kullanılmaya başlanması ise 1349 (1970) yılında mümkün olmuştur. Ruhullah Humeyni 1323 (1944)'te Harici Usul derslerini vermiş ve 1330 (1951) yılında ise Harici Fıkıh derslerini vermeye başlamıştır. 1340 (1961) yılında Ayetullah Burucerdî'nin vefatından sonra merci⁴⁴⁰ olmaması nedeniyle Ruhullah Humeyni'nin mukallidleri (takipçileri) olmamıştır. 1349 (1970) yılına gelindiğinde yani Harici Usul ve Harici Fıkıh derslerinde 15 yılı ulaşmışken, usul ve fıkıh alanlarındaki 10 ciltlik kitabın yazımını bitirince ilk

⁴³⁷ James A. Bill, “Devrimci İran'da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Mart 1986, s.8.

⁴³⁸ Mirza Muhammed Ali Müderris, Reyhanat El Adab, Cilt 1. S.66-67 'den aktaran, James A. Bill, “Devrimci İran'da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Mart 1986, s.8.

⁴³⁹ Lügatname-i Dekhhoda, Cilt 1. 1325/1946, s.231'den aktaran James A. Bill, “Devrimci İran'da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Mart 1986, s.8

⁴⁴⁰ İmâmiyye Şîası'nda fetvasına başvurulmuş en yetkili müctehid anlamına gelmektedir. (Hamid Algar, “Merci-i Taklid”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 29, 2004, s.172-174.)

olarak Kum'daki ulema tarafından Merceiyyet ve caizultaklid yani taklit mercii ilan edilmiştir. Ayetullah Muntezari bu konuda Ruhullah Humeyni'ye ciddi bir destekte bulunmuştur⁴⁴¹.

İran'da dini otoritenin temsilcisi konumunda olan 'Ayetullah'lığın gücü ve temsiliyetinden kaynaklı önem sebebiyle, özellikle devrim öncesi ve devrim ardı süreçte Ruhullah Humeyni'nin kitleleri harekete geçirici gücü kendisine sağlaması nedeniyle "Ayetullah"lık unvanı devrim sürecinde ayrıca önem arz etmektedir.

Çalışmada, devrimde kitleleri harekete geçirici güç, kitlelerin tanıdığı bir unvan olması hasebiyle ve belli bir eğitim ve birikimin sonucu olarak kazanılabilen bir unvan olmasından dolayı Ruhullah Humeyni için "Ayetullah" ifadesi kullanılmıştır.

Çalışma kapsamındaki haber ve makale metinlerinde Ayetullah Humeyni için sıklıkla kullanılan bir diğer ifade ise "İmam" ifadesi olmuştur. İran'da devrime giden süreçte ve geçen 40 yıl içerisinde yalnızca Ayetullah Humeyni için "İmam" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

"İmam" ifadesinin Ruhullah Humeyni için ilk olarak İranlı yazar Muhammed Rıza Hekim'in 1963 yılında kaleme aldığı *Surud'e Ceheshha* adlı kitabında kullanıldığı görülmektedir. Bir yıl sonra ise Nimetullah Mirzazade kendi gazellerinde Ruhullah Humeyni için "İmam" sıfatını kullanmıştır. Ruhullah Humeyni'nin oğlu Mustafa'nın vefatından sonra ise Hasan Ruhani'nin Mescid-e Erk'e Tehran'da gerçekleştirdiği konuşmasında "İmam" ifadesini kullanmıştır⁴⁴². Ruhani'nin Ayetullah Humeyni'ye "İmam" şeklinde hitap etmesinin ardından halk arasında Ayetullah Humeyni için "İmam" ifadesinin kullanımı yaygınlık kazanmaya başlamıştır⁴⁴³.

⁴⁴¹ Muhsin Kediver, "Muerrife Esliye Merceiyete Agaye Khumeyni" <https://kadivar.com/wp-content/uploads/2016/01/-معرف-اصلی-مرجعیت-آقای-خمینی.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

⁴⁴² Hasan Ruhani, *Hatirat'e Doktor Hasan Ruhani- Engelage Eslami (1341-1357)*, Merkeze Esnade Engelage Eslami, Tahran, 2008, s.416-422.

⁴⁴³ Jamaran.ir, "Ayetollah Khumeyni Chegune Be İmam Khumeyni Molgeb Shod", <https://www.jamaran.ir/-آیت-19904/14-بخش-اخبار> (Erişim Tarihi: 10.08.2019), (الله-خمینی-چگونه-به-امام-خمینی-ملقب-شد)

Çalışmanın bu bölümünde İran İslam Devrimi'ne liderlik eden ve İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucu lideri olan Ayetullah Humeyni'ye dergi ve yazarların tutumu tahlil edilmiştir. İncelenen metinlerde devrim sürecindeki yayınlarda Ayetullah Humeyni'nin gruplar üzerindeki etkisi ve gücünün nasıl yansıtıldığı üzerinde durulmuştur. Devrim ardı süreçteki yayınlarda ise yeni rejimin kurucusu olarak Ayetullah Humeyni'ye karşı yaklaşım anlamlandırılırken kendisi için kullanılan sıfatlara dikkat çekilmiştir.

Çalışmada analiz edilen metinlerde Ruhullah Humeyni için en sık kullanılan unvan/sıfatlar “Ayetullah” ve “İmam” ifadeleri olduğundan dolayı içerik analizine tabi tutulan metinlerde hangi dergi ve yazar tarafından ne kadar sıklıkla ve hangi bağlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca metin içeriklerinde “Ayetullah” ve “İmam” unvan/sıfatlarının “dini alim” mi yoksa “devlet başkanı” şeklinde mi anlamlandırıldığı da belirlenmiştir.

Bununla birlikte incelenen makale ve haber metinlerinde Ruhullah Humeyni için “Ayetullah” ve “İmam” sıfatlarının yanında “lider”, “Şii lider”, “devrimin lideri”, “dini lider”, “muhalif molla”, “İran'ın önderi” gibi ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir.

Metin içeriklerinde Ayetullah Humeyni'ye karşı tutum tespit edilirken aynı metin içerisinde İran İslam Devrimi'ne yaklaşım da tahlil edilmiştir. Belli dergilerin devrimi “Humeyni Devrimi” şeklinde ifade ederek, devrimi Ayetullah Humeyni ile özdeşleştirip okuyuculara yansıttıkları görülmektedir. Zira devrim sürecinde Ayetullah Humeyni, “devrime içkin ve devrim Humeyni ile özdeş” sayılmıştır⁴⁴⁴.

Bununla birlikte Ayetullah Humeyni'nin Şii inancına mensup oluşu üzerinden “Şii lider”, “Şiilerin başı” gibi tanımlamalar kullanılarak Ayetullah Humeyni'nin şahsiyetinin bazı özellik ve tercihleri üzerinden de İran İslam Devrimi'ne göndermelerin ve anlamlandırmaların yapıldığı anlaşılmaktadır.

⁴⁴⁴ Fekri, *İran Devrimi*, s.172.

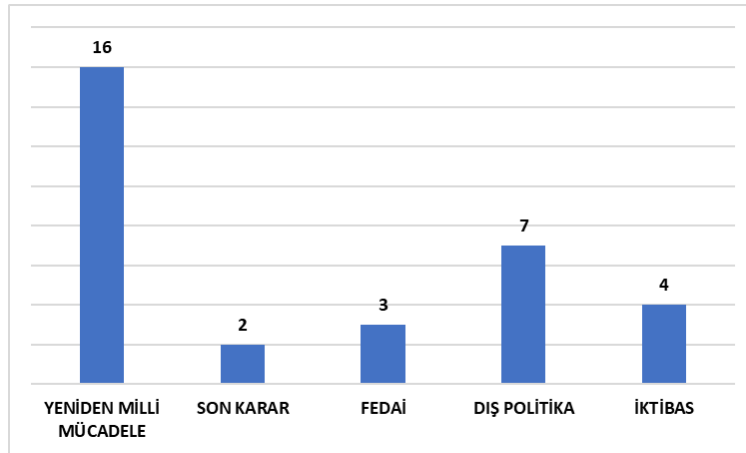
6.5.1. Ayetullah Humeyni'ye Karşı Yaklaşımların Sınıflandırılması

Çalışma kapsamındaki haber/makale metinlerinde Ayetullah Humeyni'ye karşı “Ayetullah” ve “İmam” sıfatlarının kullanılmasının dışında ayrıca Ayetullah Humeyni'nin şahsına ilişkin sarf edilen ifadeler de kendi aralarında 5'li likert ölçeği kullanılarak sınıflandırılmıştır. Çalışma kapsamındaki metinler bütüncül bir şekilde ele alınmış ve Ayetullah Humeyni için tercih edilen unvan/sıfatların hangi bağlamlarda kullanıldığı tanımlanmıştır. Böylelikle Ayetullah Humeyni'ye karşı “çok taraftar”, “taraftar”, “konu edinen”, “muhalif” ve “çok muhalif” şeklinde kodlanan ölçümle sistemi ile dergi ve yazarların tutumları tespit edilmiştir. Bu bağlamda ölçümleme yapılırken hem metin içeriklerinin çözümlenmesinde hem de kodların tanımlanmasında ölçüt olarak alınan ifadeler kodlama cetvelinde ayrıca örneklendirilerek yer verilmiştir.

6.5.1.1. “Çok Muhalif” Tutum Sergilenen Metinler

Ayetullah Humeyni'ye karşı “çok muhalif” yaklaşım sergileyen dergilerin başında Yeniden Milli Mücadele dergisi gelmektedir. Dış Politika dergisinde yer verilen 7 metinde, İktibas'ta 4 metinde, Fedai dergisinde 3 metinde, Son Karar dergisinde ise 2 metinde Ayetullah Humeyni'ye karşı “çok muhalif” bir yaklaşımın sergilendiği saptanmıştır.

“Çok Muhalif” şeklinde kodlanan ifadelere örnek olarak “emperyalizmin güdümünde”, “emperyalizm tarafından başa geçirilmiş”, “Şiilerin başı”, “muhalif molla” şeklindeki ifadeler gösterilmiştir.

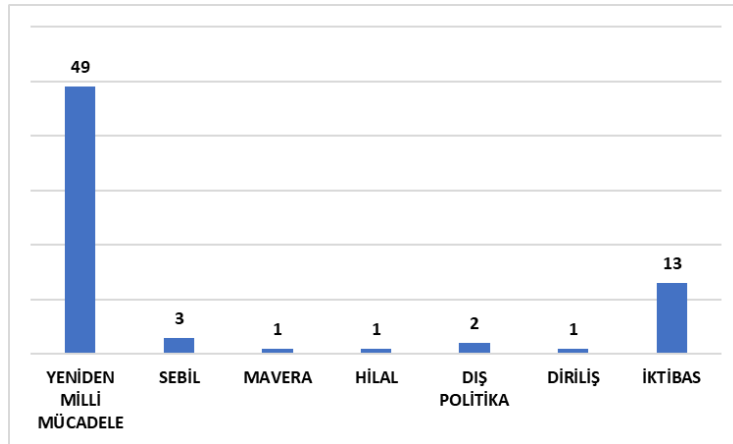
Grafik 21. Ayetullah Humeyni'ye “Çok Muhalif” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“Çok muhalif” şeklinde tanımlanabilecek metinler, Yeniden Milli Mücadele, Fedai, Time, Hürriyet gibi kaynaklar ile; Ali Hışıroğlu, Muhittin Tufan, Talat Halman, Metin Toker, Frankfurter Allgemeine gibi yazarlar tarafından kaleme alınmıştır.

6.5.1.2. “Muhaliif” Tutum Sergilenen Metinler

Ayetullah Humeyni’ye karşı “muhalif” ifadelerin yer verildiği metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında tıpkı “çok muhalif” içerikli metinlerde olduğu gibi yine en fazla metne Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verildiği görülmektedir. İktibas dergisinde 13 metinde, Sebil’de 3 metinde, Dış Politika’da 2 metinde, Maveria, Hilal ve Diriliş dergilerinde ise 1’er metinde “muhalif” şeklinde değerlendirilebilecek ifadeler yer verildiği tespit edilmiştir.

“Muhaliif” şeklinde kodlanan ifadeler örnek olarak “yaşlı imam”, “Şii lider” şeklindeki ifadeler gösterilmiştir. Örnek olarak gösterilen ifadelerin geçtiği metinlerde Ayetullah Humeyni’nin şahsının küçümsendiği ve güçsüz bir şekilde gösterildiği anlaşılmaktadır.

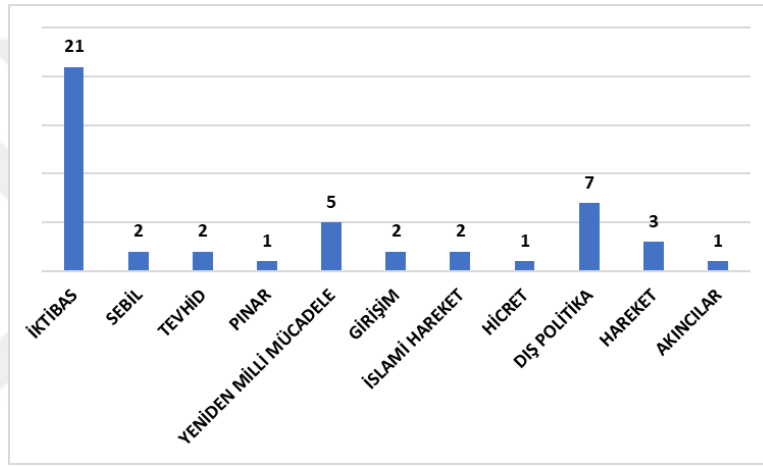
Grafik 22. Ayetullah Humeyni’ye “Muhaliif” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

6.5.1.3. “Konu Edinen” Metinler

“Konu Edinen” şeklinde kodlanan metinler, Ayetullah Humeyni’ye karşı doğrudan muhalif veya taraftar şeklinde anlamlandırılacak ifadelerin yer almadığı haber/makale metinleridir. Bu tür

metinler en fazla İktibas dergisinde yer almıştır. Ayrıca benzer içerikli metinler; Dış Politika dergisinde 7 metin, Yeniden Milli Mücadele dergisinde 5 metin, Hareket dergisinde ise 3 metin şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sebil, Tevhid, Girişim, İslami Hareket gibi dergilerde 2’şer metin yer alırken, Pınar, Hicret ve Akıncılar dergilerinde ise 1’er metnin yer aldığı görülmektedir.

“Konu edinen” kategorisinde Ruhullah Humeyni için “Ayetullah” ya da “İmam” ifadesi kullanırken bu unvan/sıfatların herhangi bir olumlu ya da olumsuz içerikle desteklemeden konu edilmesi şeklinde değerlendirilmiştir.

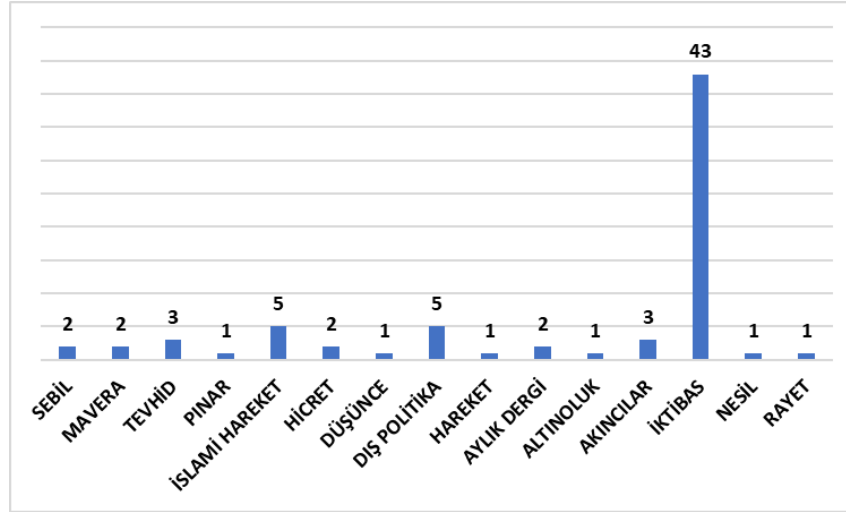

Grafik 23. Ayetullah Humeyni’yi “Konu Edinen” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

6.5.1.4. “Taraftar” Tutum Sergilenen Metinler

“Taraftar” ifadelerin yoğun olarak yer verildiği metinlere sıklıkla İktibas dergisinde rastlanmıştır. İslami Hareket ve Dış Politika dergilerinde 5’er metinde, Tevhid ve Akıncılar dergilerinde 3’er metinde, Sebil, Maveria, Hicret, Aylık Dergi’de 2’şer metin, Pınar, Düşünce, Hareket, Altınoluk, Nesil ve Rayet dergilerinde ise 1’er metinde “taraftar” şeklinde kodlanan ifadeler yer verildiği görülmektedir.

“Taraftar” şeklinde kodlanan ifadeler örnek olarak “İran devriminin lideri Humeyni”, “İran İslam Devriminin lideri” şeklindeki ifadeler gösterilmiştir.

Grafik 24. Ayetullah Humeyni’ye “Taraftar” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

6.5.1.5. “Çok Taraftar” Tutum Sergilenen Metinler

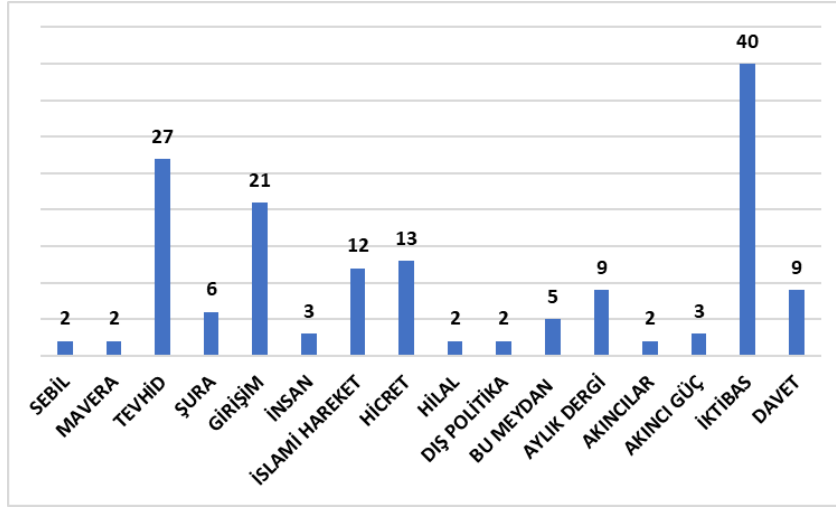
“Çok taraftar” içeriklere sahip metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında, “taraftar” içerikleri metinlerin dağılımında olduğu gibi yine en fazla metne İktibas dergisinde yer verildiği görülmektedir. İktibas’ı, Tevhid ve Girişim dergileri takip etmiştir. İslami Hareket ve Hicret dergilerinde de sıklıkla “çok taraftar” içeriklerin yer verildiği metinlere rastlanmaktadır. Davet, Aylık dergi, Şura ve Bu Meydan dergilerinde de 5’in üzerinde metne yer verilmiştir. İnsan ve Akıncı Güç dergilerinde 3’er; Sebil, Maveria, Hilal, Dış Politika, Akıncılar dergilerinde 2’şer metin yer almıştır.

“Çok taraftar” ifadelerin Şura-Tevhid-Hicret-Girişim dergilerinde yazılarına sıklıkla yer verilen yazarlar tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu isimlerin başında Selahaddin Eş Çakırgil, Ali Bulaç, Mehmet Metiner, Atasoy Müftüoğlu, Hilmi Kocaaslan gibi isimler gelmektedir.

“Çok Taraftar” şeklinde kodlanan ifadelere örnek olarak, “Bazıları, Humeyni’yi İran’da kurduğu rejimden dolayı eleştiriyorsa da karizması ve itibarı hala çok büyük.”

“Humeyni’nin hayattayken düşürülebileceğini sanmıyorum. Humeyni kitleleri gerçek bir devrim için harekete geçirebilir.”, “Bugün sahnede, O’nun gibi kimse yok.”

“İran İslam Devriminin önderi İmam Humeyni’nin dini konumu gereği bütün Müslümanlara kol ve kanat germe görevi olduğunu” şeklindeki ifadeler gösterilmiştir.

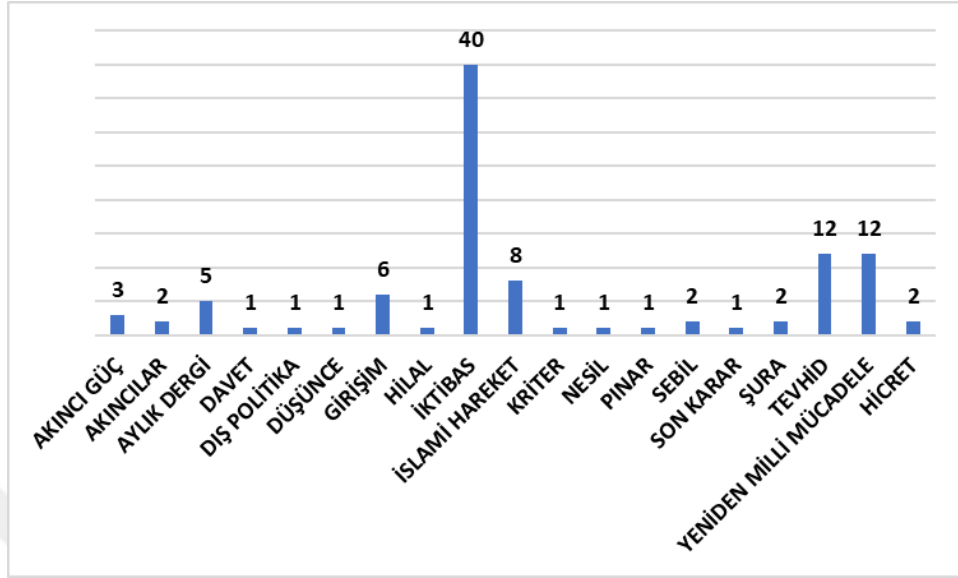
Grafik 25. Ayetullah Humeyni’ye “Çok Taraftar” Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

6.5.2. “Ayetullah” Unvan/Sıfatının Kullanılması

Çalışma kapsamındaki dergi ve yazarların Ayetullah Humeyni’ye karşı yaklaşımları, yazı içerikleri tahlil edilirken, ön plana çıkarılan olay ve ifadeler dikkate alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda “Ayetullah” sıfatının bazı metinlerde “dini lider” olarak kullanıldığı, bazılarında ise “devlet başkanı” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Ayetullah Humeyni için “en güçlü dini lider” ifadesinin Ayetullah unvanı ile birlikte kullanıldığı metinlerde⁴⁴⁵ Ayetullah Humeyni’nin yalnızca bir “devlet başkanı” ya da “devrim lideri” değil İran için “dini lider” kimliğini taşıdığına dikkat çekilmiştir.

⁴⁴⁵ Akıncı Güç, “Talegani Öldü”, *Akıncı Güç Dergisi*, Eylül 1979, s.1.

Grafik 26. “Ayetullah” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“Ayetullah” sıfatına en sık İktibas dergisinde yer verilirken, İktibas dergisini Tevhid ve Yeniden Milli Mücadele dergileri takip etmiştir. İslami Hareket, Girişim ve Aylık Dergi’de ise 5’in üzerindeki haber/makale metninde “Ayetullah” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

Akıncı Güç dergisinde 3 metinde; Akıncılar, Sebül, Şura ve Hicret dergilerinde 2’şer metinde; Davet, Dış Politika, Düşünce, Hilal, Kriter, Nesil, Pınar ve Son Karar dergilerinde ise 1’er metinde “Ayetullah” ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

“Ayetullah” ifadesi, Yeniden Milli Mücadele ve İktibas dergilerinde yer verilen haber/makale metnlerinin bir kısmında devrime karşı “çok olumsuz”, Ayetullah Humeyni’ye karşı ise “çok muhalif” bir tutumun söz konusu olmuştur. Tevhid, Girişim, İslami Hareket, Aylık Dergi ve İktibas’ta yer verilen devrime karşı “çok olumlu”, Ayetullah Humeyni’ye karşı ise “çok taraftar” bir yaklaşımın söz konusu olduğu metinlerde de “Ayetullah” unvanının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

6.5.2.1. “Ayetullah” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

Mavera’nın Ayetullah Humeyni’ye yönelik yaklaşımını Ayetullah Humeyni’nin vefatı münasebetiyle yayımladıkları taziye mesajında açıkça görmek mümkündür⁴⁴⁶;

“Yeryüzü Müslümanlarını yirminci yüzyıl gibi zifiri bir çağda İslam’ın sofrasına toplama, kardeşlik hukukuna, dostluk ve ümmet olma şuuruna çağırma ödevini son nefesine değin sürdüren, değerli insan, kıymetli lider, Ayetullah Humeyni’nin nefsi de ölümü tadmıştır. İslam ümmetine sabırlar diler, ışıklı yolunun sürmesini umut ederiz.”

Mavera dergisinde Ahmet Sağlam tarafında kaleme alınan yazıda ise, Ayetullah Humeyni için “lider” sıfatı kullanmıştır⁴⁴⁷.

Fedai dergisinde Ayetullah Humeyni’ye dair ifadelerin yer aldığı metinlerin tamamında “çok muhalif” şeklinde değerlendirilebilecek bir tutum sergilemiştir. Fedai dergisinin Ayetullah Humeyni’ye İran’daki laik ve komünist gruplar ile ittifak kurduğu iddialarını gündeme taşıdığı görülmektedir. Bu iddialar ile birlikte “İran’da Türk Katliamı” başlıklı yazıda “Humeyni’nin cübbesi altında kanlanan canlanan komünistler şimdi Humeyni’ye karşı cephe almaya başlamışlardır. Humeyni bir taraftan onlarla, Kürt kabileleri ile uğraşırken asıl silahlarını Türkmenlerin Azeri Türklerinin üzerine çevirmiş bulunmaktadır.”⁴⁴⁸ şeklindeki ifadelerle hem “komünistlerin” Ayetullah Humeyni himayesinde güçlendiği ileri sürülmüştür hem de kendisi için “Türkleri katleden” bir imaj çizilmiştir.

Hilal dergisinde Safa Haeri’nin kaleme aldığı ve Davut Dursun tarafından “Devrim Yolunda İran” başlığı ile çevirisi yayımlanan yazıda Ayetullah Humeyni ve Şah dönemi karşılaştırması yapılarak, Şah döneminde gerçekleştirilen işkencelerin benzerlerinin Ayetullah Humeyni zamanında da sürdürüldüğü ileri sürülmüştür. Yazıda ayrıca Ayetullah Humeyni için birkaç kez “Yaşlı İmam” ifadesi kullanılmıştır⁴⁴⁹. Yazı bütüncül olarak değerlendirildiğinde ise devrime karşı “olumsuz” ve

⁴⁴⁶ Mavera, “Humeyni’yi Kaybettik”, **Mavera Dergisi**, Temmuz 1989, s.1.

⁴⁴⁷ Ahmet Sağlam, “İran Irak Savaşında Gelişmeler”, **Mavera Dergisi**, Mayıs 1982, s.5-7.

⁴⁴⁸ Fedai, “İran’da Türk Katliamı”, **Fedai Dergisi**, Mayıs 1979, s.10.

⁴⁴⁹ Safa Haeri, “Devrim Yolunda İran”, (Çev. Davut Dursun), **Hilal Dergisi**, Şubat 1983, s.8.

Ayetullah Humeyni'ye yönelik ise “muhalif” bir tavır sergilendiği açıkça görülmektedir. Sözü edilen olumsuz ve muhalif tavra karşın Hilal dergisinin Mart 1979 tarihli sayısında Ayetullah Humeyni'nin Hacc mevsimi dolayısıyla yayımladığı bildiriye “*İranlı Bir Mücahid Sesleniyor*” başlığı ile yer verildiği görülmektedir⁴⁵⁰.

Altınoluk dergisinde çalışmaya dahil edilen yalnızca 1 metin mevcuttur. Sözü edilen metne, Ağustos 1989 tarihli sayıda Altınoluk imzası ile yer verilmiştir. “İran-Sovyet Yakınlaşması” başlığı ile okurlara sunulan metnin içeriğinde Ayetullah Humeyni için “İran devriminin lideri Humeyni” ifadesi kullanılmıştır⁴⁵¹. Metnin tamamı incelendiğinde Ayetullah Humeyni için kullanılan ifadelerin “tarafar” kategorisinde değerlendirilebilen ifadeler olduğu görülmektedir.

Akıncı Güç dergisinde dönemin Suriye Dışışleri Bakanı Abdülhalim Kaddam ile Ayetullah Humeyni'nin görüştükleri bilgisinin yer verildiği haber metninde Ayetullah Humeyni için “İran İslam Devriminin lideri” ifadesi kullanılmıştır⁴⁵². Haber metninde Ayetullah Humeyni'nin Kaddam'ı “kabul ederek” görüşmenin gerçekleştirildiği bilgisi paylaşılmıştır. Haber metni Ayetullah Humeyni'yi merkez alan bir dil ile inşa edilmiştir. Akıncı Güç dergisinden çalışma kapsamına alınan diğer 3 yazıda da yine Ayetullah Humeyni'ye karşı “tarafar” ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

Bu Meydan dergisinin Temmuz 1989 tarihli sayısında Ayetullah Humeyni'nin fotoğrafını elinde taşıyan bir çocuk görseli, “SİZ OLSAYDINIZ NE YAPARDINIZ? İslam'ı tarihin derinliklerine gömülmüş bir din olmaktan çıkarıp evrensel bir kültür ve varoluş kavgası haline dönüştüren, emperyalizmle hesaplaşmayı toplumsal bir bilinç haline getiren bir insan, siz olsaydınız ne yapardınız?” ifadeleri ile birlikte derginin kapağında yer verilmiştir⁴⁵³. Kapakta yer verilen ifadeler ve görsel incelendiğinde Ayetullah Humeyni'ye karşı “çok tarafar” bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir*.

⁴⁵⁰ Ayetullah Humeyni, “İranlı bir Mücahid Sesleniyor”, **Hilal Dergisi**, Mart 1979, s.3.

⁴⁵¹ Altınoluk, “İran-Sovyet Yakınlaşması”, **Altınoluk Dergisi**, Ağustos 1989, s.35.

⁴⁵² Akıncı Güç, “Humeyni Kaddam'la Görüştü”, **Akıncı Güç Dergisi**, Eylül 1979, s.6.

⁴⁵³ Bu Meydan, “Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?”, **Bu Meydan Dergisi**, Temmuz 1989, s.1.

* Bu Meydan dergisinin Temmuz 1989 tarihli sayısının kapağına EK-6'da yer verilmiştir.

Sebil dergisinde Ayetullah Humeyni, İran’da devrimi gerçekleştiren hareketin lideri şeklinde ifade edilmiştir⁴⁵⁴. Sebil’de ayrıca “İstikbal İslamındır!” başlıklı yazıda Ayetullah Humeyni’nin başlangıçtan itibaren hiçbir tezada düşmeden sadece İslam’ı dava ettiği ve bu şekliyle de -her şeye rağmen- takdir edilmesi gerektiği belirtilmiştir⁴⁵⁵.

Devrim öncesi süreçte İran’da sokak gösterilerinin başladığı dönemde yaşananlar Yeniden Milli Mücadele okurlarına aktarılırken, Ayetullah Humeyni için “Şii lider”, “muhalif molla” ifadeleri kullanılmıştır⁴⁵⁶. Yine Milli Mücadele’de yer verilen bir başka metinde ise “Humeyni’nin yolundan şaşmayan Şiilik hiyerarşisi” ifadesi dikkat çekmektedir⁴⁵⁷.

“İran’da, Bunalım Ülkeyi Nereye Sürüklüyor?” başlıklı yazıda da Ayetullah Humeyni için “Şii lider” sıfatı kullanılmış ve devamında ise “Humeyni’ye Karşı Çıkan Gazete Kapatılacak” ara başlığına yer verilerek Ayetullah Humeyni için otoriter ve baskıcı bir lider imajı çizilmiştir⁴⁵⁸. “Humeyni de Aynı Oyun İçinde Mi?” başlıklı yazıda da Ayetullah Humeyni için “Şii lider” sıfatının kullanıldığı görülmektedir⁴⁵⁹. Ayetullah Humeyni’ye bir başka metinde ise “Şii lider” kimliği atfedilmekle birlikte ayrıca Fransa’nın “gösterilerin yönetici pozundaki Humeyni’nin” güvenliğini sağladığı ileri sürülmüş ve Ayetullah Humeyni’nin “iplerinin tamamen başkalarının elinde” olduğu iddia edilmiştir⁴⁶⁰.

“İran’da Son Söz Kimin Olacak?” başlıklı metinde ise Ayetullah Humeyni için, “emperyalizmin güdümünde”, “emperyalizm tarafından başa geçirilmiş” ve “Humeyni’nin gelişi ile İran’ın güllük gülistanlık olacağını savunanlar, yanıldıklarını anlamaya başlamış bulunmaktadır”⁴⁶¹ şeklindeki ifadeler yer verilerek, Ayetullah Humeyni’ye karşı “çok muhalif” bir yaklaşım sergilenmiştir.

⁴⁵⁴ Z.A. Suleri, “İran Devrimi Batı’nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirdi”, **Sebil Dergisi**, 04.05.1979, s.16.

⁴⁵⁵ Sebil, “İstikbal İslamındır!”, **Sebil Dergisi**, 30.03.1979, s.8.

⁴⁵⁶ Time, “Şah’ın İkinci Krizi”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 5 Aralık 1978, s. 2.

⁴⁵⁷ Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Ülke Bütünlüğü Tehlikede”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 25 Aralık 1979, s.6.

⁴⁵⁸ Yeniden Milli Mücadele, “İran’da, Bunalım Ülkeyi Nereye Sürüklüyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 28 Ağustos 1979, s.5.

⁴⁵⁹ Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni de Aynı Oyun İçinde Mi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 17 Nisan 1979, s.6.

⁴⁶⁰ Yeniden Milli Mücadele, “İran’daki Olaylar Türkiye’nin Güvenliğini Tehdit Ediyor”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 30 Ocak 1979, s.4.

⁴⁶¹ Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Son Söz Kimin Olacak?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 14 Temmuz 1979, s.6.

Cengiz Çandar, “*Ortadoğu Rüzgarları*” başlıklı yazı dizisinde Filistinli mülteciler ile arasında geçen konuşmalara yer vermiştir. Çandar, bulunduğu kampta konuştuğu mültecilere Filistin halkının Ayetullah Humeyni’yi sevip sevmediğini sormuş, bunun üzerine ise “Bu ne biçim soru? Türk halkı sevmiyor mu yani?” sorusuyla karşılaşmıştır. Çandar, Filistinlilerin Humeyni’yi neden sevdiğini sorduğunda ise “O, Arap liderler gibi değildi, sadece konuşmuyor. Konuştuğunu uyguluyor. Üstelik mustazafî’nin (ezilenlerin) hakkını savunuyor. Amerika’ya dünyanın büyük güçlerine karşı bu bölgenin küçük görülen insanlarının kişiliğini yüceltti. Kişilik kazandırdı. Hepimizin maneviyatını yükseltti.” şeklinde yanıt almıştır. Cengiz Çandar yazısında ayrıca devrime zemin hazırlanan süreçte etkinlik gösteren akımları sınıflandırmış, Ayetullah Humeyni’yi “Önce İslam” akımının temsilcisi olarak konumlandırmıştır. Çandar, “Önce İslam” akımının süreçteki en güçlü akım olduğuna dikkat çekerek, bu akım için İran ile başka bir İslam ülkesi arasında fark olmadığını belirtmiştir⁴⁶². Cengiz Çandar, bu akımın mensupları için Müslüman ya da mustazaf olmanın İranlı olmaktan daha önemli olduğunu belirtmiştir. Çandar’ın dikkat çektiği bu tutum, Ayetullah Humeyni’nin İran İslam Devrimi’ni gerçekleştirirken ümmetçi bir yaklaşım sergilediğinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Chicago Üniversitesi’nin İran konuları uzmanı Prof. Marvin Zonis, Şubat 1981’de İran’daki gelişmeleri değerlendirirken, İran’ın içinde bulunduğu güçlükler karşısında Ayetullah Humeyni’nin durumunu, “Bazıları, Humeyni’yi İran’da kurduğu rejimden dolayı eleştiriyorsa da karizması ve itibarı hala çok büyük. Humeyni’nin hayattayken düşürülebileceğini sanmıyorum. Humeyni kitleleri gerçek bir devrim için harekete geçirebilir. Bugün sahnede, O’nun gibi kimse yok.”⁴⁶³ şeklindeki sözler ile ifade etmiştir. Bu ifadeler ile Ayetullah Humeyni’nin karizma ve itibarını ön plana çıkarılmış, Ayetullah Humeyni’nin benzeri başka bir ismin olmadığı belirtilmiştir. Zonis’in bu tutumu Ayetullah Humeyni’ye karşı yaklaşımlar tahlil edilirken “çok taraftar” şeklinde kodlanmıştır.

İktibas dergisinde James A. Bill imzalı yazı dizisinin çevirisine yer verilmiştir. Bu yazıların ikincisinde James A. Bill, Ayetullah Humeyni’nin bir siyasi lider olarak ele alınması gerektiğine

⁴⁶² Cengiz Çandar, “Ortadoğu Rüzgarları (2)”, *İktibas Dergisi*, 1 Mart 1981, s.18.

⁴⁶³ Marvin Zonis, “İran Nereye Gidiyor?”, *İktibas Dergisi*, 1 Mart 1981, s.26.

değinerak, Ayetullah Humeyni'nin devrimi müteakip süreçte temel siyasal katkısının İran'ın birliğinin sağlanmasında oynadığı role ve devrimin ilk iki yılında çetin şartlar altında İran'ı yönlendiren temel güç olduğuna dikkat çekmiştir⁴⁶⁴.

İktibas dergisinde yine James A. Bill'in kaleme aldığı ve “*Devrimci İran'da İktidar ve Din*” başlığı ile çevirisine yer verilen makalede ise, Ayetullah Humeyni'nin etkinliği Şiiiliğin toplumsal ve dini kültürüne dayandırılmış, tarihin akış yönünü değiştirebilecek bazı kişisel özelliklerine dikkat çekilmiştir. Makalede, Ayetullah Humeyni'nin siyasal bir lider olarak ele alınması gerektiği belirtilmiş ve Ayetullah Humeyni'nin süreçteki siyasal katkısı, devrimi müteakip ülke, parçalanma tehlikesiyle yüz yüze geldiğinde ülkenin birliğini sağlamak şeklinde olduğuna değinilmiştir. Ayrıca “devrimin ilk iki çetin yılında İran'ı yönlendiren temel güç” olduğu da ifade edilmiştir⁴⁶⁵.

İktibas dergisinde Ayetullah Humeyni'nin Hac Mesajı⁴⁶⁶, Hacc'ın siyasi bir ibadet olduğunu ileri sürdüğü konuşması⁴⁶⁷, İran halkına hitaben yaptığı konuşma⁴⁶⁸ ve devrimin 3. yılında yapmış olduğu konuşmalar⁴⁶⁹ yine kendisine yönelik “tarafar” ve “çok tarafar” şeklinde değeriendirilebilecek ifadeler ile okuyucuya sunulmuştur.

İktibas'ta dönemin çok konuşulan isimlerinden olan eski Adana müftüsü Cemalettin Kaplan'ın Tercüman gazetesi tarafından “*Humeyni'yi Kesinlikle Örnek Almıyoruz*” başlığı ile verilen açıklaması da Ayetullah Humeyni'ye yaklaşımları tespit etme konusunda önem arz etmektedir. İktibas'ın Tercüman gazetesini kaynak göstererek yer verdiği haberde, Kaplan'ın Hollanda televizyonundaki bir programda, “Ne İran'dan talimat alırız ne de İran'dan emir alırız. Kaynağımız Kur'an, örneğimiz peygamberdir.”⁴⁷⁰ şeklindeki sözlerinin “Humeyni'yi kesinlikle örnek almıyoruz” başlığı ile okuyucuya sunulması dikkat çekicidir.

⁴⁶⁴ James A. Bill, “Devrimci İran'da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Nisan 1986, s.8.

⁴⁶⁵ James A. Bill, “Devrimci İran'da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Nisan 1986, s.8.

⁴⁶⁶ İktibas, “Humeyni: Müslümanlar, Allah'ın İpine Sarılmanın Zamanı Gelmedi Mi?” **İktibas Dergisi**, 1 Kasım 1981, s.10.

⁴⁶⁷ İktibas, “İmam Humeyni: Hacc Siyasi Bir İbadettir”, **İktibas Dergisi**, 1 Aralık 1981, s.16.

⁴⁶⁸ İktibas, “İmam Humeyni'nin Konuşması”, **İktibas Dergisi**, 15 Kasım 1981, s.18.

⁴⁶⁹ Keyhan, “İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması”, **İktibas Dergisi**, 1 Nisan 1982, s.17.

⁴⁷⁰ Tercüman, “Humeyni'yi Kesinlikle örnek Almıyoruz”, **İktibas Dergisi**, Nisan 1987, s.22.

Şura dergisinde Ayetullah Humeyni için “İran Müslümanları’nın lideri” sıfatının kullanıldığı görülmektedir⁴⁷¹. Hicret dergisinde ise Ayetullah Humeyni’nin konu edinildiği çeşitli gazete haberlerine de yer verildiği görülmüştür. Le Figaro’dan alıntılanan metinde “Humeyni: İslami olmayan iktidarları devirmeliyiz” başlığı ile dergi okuyucularına sunulmuştur. Humeyni’nin adalet anlayışının ve toplumsal anlamda yeni bir yaşam biçiminin gerekliliklerine, sosyal hayat ile dini ilkeler arasındaki uyumun çok iyi ayarlanması gerektiğine yer verilerek,⁴⁷² Humeyni’nin dini kimliğinin ön plana çıkarıldığı bir içerik oluşturulmuştur.

Rayet dergisinde, devrimin 1. yılının muhasebesinin yapıldığı “İran’da İnkılabın Birinci Yılı” başlıklı yazıda, Ayetullah Humeyni için, “İran’ın önderi” sıfatı kullanılmıştır⁴⁷³.

Tablo 38. “Ayetullah” Unvan/Sıfatının Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	65	13,2
2	16	3,3
3	11	2,2
4	3	,6
5	1	,2
6	4	,8
7	1	,2
9	1	,2
TOPLAM	102	20,7

Çalışma kapsamındaki metinler içerik analiziyle incelendiğinde “Ayetullah” ifadesinin toplamda 102 defa zikredildiği tespit edilmiştir. “Ayetullah” ifadesinin sıklıkla kullanıldığı metinler incelendiğinde, İslami Hareket dergisinde yer verilen 1 metinde 9 defa; Şura dergisindeki 1 metinde 7 defa; Girişim ve İktibas dergilerinde yer verilen 4 metinde 6’şar defa; Tevhid dergisinde yer verilen 1 metinde 5 defa “Ayetullah” ifadesinin geçtiği görülmektedir.

⁴⁷¹ Le Monde, “Komeyni: İdealimiz, İran’da İslami Bir Devlet Kurulmasıdır”, **Şura Dergisi**, 14 Ağustos 1978, s.11.

⁴⁷² Hicret, “Humeyni: “İslami olmayan iktidarları devirmeliyiz””, **Hicret Dergisi**, 17 Eylül 1979, s.18.

⁴⁷³ Rayet, “İran’da İnkılabın Birinci Yılı”, **Rayet Dergisi**, Ocak 1980, s.12.

Ayrıca, Pınar ve İktibas dergilerinde yer verilen 3 metinde 4'er defa; Tevhid, Son Karar, İslami Hareket, Hicret, Hilal, Düşünce ve İktibas dergilerinde yer verilen 11 metinde 3'er defa; Yeniden Milli Mücadele, Tevhid, Girişim, İslami Hareket, Akıncılar, Akıncı Güç ve İktibas dergilerinde yer verilen toplam 16 metinde ise 2'şer defa; Yeniden Milli Mücadele, Sebil, Tevhid, Şura, Girişim, İslami Hareket, Hicret, Dış Politika, Aylık Dergi, Akıncılar, Akıncı Güç, İktibas, Kriter, Nesil ve Davet dergilerinde yer verilen 65 metinde ise 1'er defa "Ayetullah" ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

"Ayetullah" ifadesini en sık kullanan kaynaklar İslami Hareket ve Şura olurken; ifadeyi en sık kullanan yazarlar ise Abdurrahman Dilipak, Eric Rouleau, Nicholas Bethell, James A. Bill ve Kamil Çileçöp olmuşlardır.

"Ayetullah" ifadesinin kullanıldığı haber/makale metinlerinin künye bilgilerine EK-7'de yer verilmiştir.

6.5.3. "İmam" Unvan/Sıfatının Kullanılması

İmamiye Şiiliği, Hz. Muhammed'in ardından Hz. Ali ve soyunun Allah tarafından imamete yani devlet başkanlığına getirildiği bir otorite anlayışının söz konusu olduğu inanç temeline dayanmaktadır. Bu görüşün bir sonucu olarak ise imamlar peygamberlere özgü bir nitelik olan "günahsızlık" özelliği ile kutsallaştırılmışlardır. Şiiler tarih boyunca azınlık olmanın kazandırdığı bir bilinçle liderlik makam ve kişiliğinde siyasal, sosyal ve ilahi olanı bir arada tutmayı hedefleyen bir doktrin geliştirmişlerdir. Şiilik inancında "İmam" cemaatin dinsel ve siyasal bir lideri olmanın yanında aynı zamanda manevi konular söz konusu olduğunda da en etkin kurum olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁷⁴.

Hasan Ruhani'nin Tahran'da bulunan Mescid-i Erk'te gerçekleştirdiği bir konuşmasında Ayetullah Humeyni için "İmam" sıfatını kullanmasıyla birlikte halk arasında da Ayetullah Humeyni için "İmam" unvan/sıfatının kullanımı yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Seyyid Ali Hamaney de 11 Kasım 1980'de Tahran Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında Ayetullah Humeyni için "İmam"

⁴⁷⁴ Serpil Üşür, **Din, Siyaset ve Kadın**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1991.

sıfatını kullanmaya başlamıştır. Söz konusu süreçte Ayetullah Humeyni'nin radikal sesi ve eli haline gelen Hamaney, konuşmasında Ayetullah Humeyni için “Sözleri Allah’ın bir ilhamı ve Allah’ın sesidir” demiştir⁴⁷⁵. Hamaney bu sözleri ile Hasan Ruhani'den sonra Ayetullah Humeyni'yi “İmam”lığına doğrudan dikkat çeken bir diğer isim olmuştur.

Çalışma kapsamındaki metinler incelendiğinde Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatı, “dini lider” manasında kullanılmasının yanında, “toplumun lideri”, “devlet başkanlığı” gibi anlamlar da taşıdığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışma kapsamındaki metinlerde “İmam” unvan/sıfatının “dinsel” ve “siyasal” olarak iki farklı bağlamda kullanıldığı görülmektedir.

İncelenen haber/makale metinlerinde “İmam” unvan/sıfatının toplam 15 farklı dergide yer verilen 121 haber/makale metninde kullanıldığı saptanmıştır. “İmam” sıfatının sıklıkla kullanıldığı yazılara İktibas, Girişim ve Davet dergilerinde yer verilmiştir.

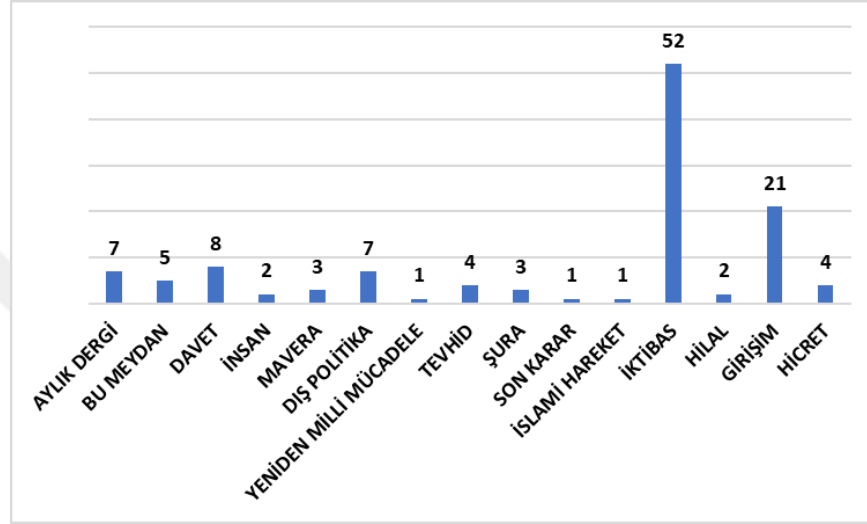
Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatını kullanan yazıların içerikleri incelendiğinde ise devrime karşı “çok olumsuz” içeriğe sahip hiçbir yazıya rastlanmamış, yalnızca Yeniden Milli Mücadele, Son Karar, Hilal ve Dış Politika dergilerinde 1'er metinde “olumsuz” içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

“İmam” sıfatının kullanıldığı diğer yazıların 18 tanesinde devrime karşı “olumlu”, 75 yazıda ise “çok olumlu” bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Buradan hareketle Ayetullah Humeyni için “İmam” ifadesinin kullanımı ile devrime karşı “olumlu” ve “çok olumlu” yaklaşım arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Benzer durumun dergi ve yazarların Ayetullah Humeyni'ye karşı sergiledikleri tutum noktasında da söz konusu olmuştur. “İmam” ifadesinin kullanıldığı 121 yazıdan 78 tanesinde Ayetullah Humeyni'ye karşı “çok taraftar”, 22'sinde ise “taraftar” bir yaklaşım ortaya konulmuştur.

⁴⁷⁵ 21 Kasım 1980'de İran Radyosundan bildirildiğine göre (Aktaran James A. Bill, “Devrimci İran'da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi** Nisan 1986, s.11.)

Çalışma kapsamındaki 8 metinde ise Ayetullah Humeyni için “İmam” ifadesi bir sıfat olarak kullanılmak yerine, kendisinden bahsedilirken doğrudan “İmam” şeklinde bahsedildiği görülmektedir. Bu durumun söz konusu olduğu metinlere Şura, Girişim, Davet ve İktibas dergilerinde yer verilmiştir.

Grafik 27. “İmam” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“İmam” ifadesinin kullanıldığı metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında, sıklıkla kullanıldığı dergilerin başında İktibas ve Girişim dergileri gelmektedir. Davet dergisinde 8 metinde, Aylık ve Dış Politika dergilerinde 7’şer metinde, Bu Meydan dergisinde 5 metinde, Tevhid ve Hicret dergilerinde 4’er metinde, Maveria ve Şura dergilerinde 3’er metinde, İnsan ve Hilal dergilerinde 2’şer metin ve Yeniden Milli Mücadele, Son Karar, İslami Hareket dergilerinde ise 1’er metinde “İmam” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

“İmam” ifadesinin kullanıldığı Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen “Brejnev: İran’a Yapılacak Bir Müdahaleyi Hoş Karşılamayız” başlıklı yazıda devrime karşı “olumsuz”, Ayetullah Humeyni’ye karşı ise “muhalif” bir tavır sergilenmiştir. Benzer şekilde Maveria dergisinde ise devrime karşı “olumlu”, Ayetullah Humeyni’ye karşı ise “tarafdar” bir yaklaşım sergilenirken, “İmam” ifadesini kullanan dergi ve yazarların devrim ile Ayetullah Humeyni’ye yaklaşımları arasında tüm metinlerde paralel bir ilişki olduğu görülmektedir. Fakat Hilal dergisinde yer verilen metinlerde ise birbirine karşıt iki yaklaşım söz konusu olmuştur. Hilal kaynaklı metinde devrim

“çok olumlu”, karşılanıp Ayetullah Humeyni’ye karşı “çok taraftar” bir tutum sergilenirken, Safa Haeri/L’Express kaynaklı metinde ise devrime karşı “olumsuz”, Ayetullah Humeyni’ye karşı ise “muhalif” içeriklerin yer aldığı iki farklı özellikteki yazıya birlikte yer verilmesi dikkat çekmektedir.

6.5.3.1. “İmam” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

Akıncılar dergisinde “*Çağımıza Damgasını Vuran Üç Büyük Lider: Hasan El Benna, Eb’ul Alel-Mevdudi, Ayetullah Humeyni*” başlıklı metinde Ayetullah Humeyni’ye yaklaşım Akıncılar tarafından şu cümleler ile ifade edilmiştir⁴⁷⁶; “İran Müslümanları Şah’ın zulmü sırasında imanlarını diri tutabilmişler ve sonunda tam bir bağlılıkla peşinde yürüdükleri imamları Ayetullah Humeyni liderliğinde kıyam ederek İran’dan küfrü ve uşaklarını kovalamışlar ve İran İslam Cumhuriyeti’ni ilan etmişlerdir.”

Akıncılar’da yer verilen bu ifadeler ile Ayetullah Humeyni’ni için “İmam” ifadesinin kullanımıyla birlikte Ayetullah Humeyni’nin hem devrim sürecindeki etkinliği hem de devrim ardı süreçte kurulan yeni rejime liderliği ön plana çıkarılmıştır. Akıncılar dergisinin 19 Eylül 1979 tarihli sayısında ise Ayetullah Humeyni için “İmam” ifadesi, “İran’ın dini lideri” ifadesine yer verilerek, dini lider kimliğine vurguda bulunulmuştur⁴⁷⁷.

Girişim dergisinde yer verilen metinlerin tamamında Ayetullah Humeyni’ye karşı “taraftar” ve “çok taraftar” şeklinde yorumlanabilen bir tutum göze çarpmaktadır. İran’daki gelişmelerin ele alındığı metinlerde Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.⁴⁷⁸ İran iç siyasetini ilgilendiren meseleler ele alınırken Ayetullah Humeyni’ye “taraftar” kabul edilebilecek ifadelerle yer verilmiştir.

⁴⁷⁶ Akıncılar, “Çağımıza Damgasını Vuran Üç Büyük Lider: Hasan El Benna, Eb’ul Alel-Mevdudi, Ayetullah Humeyni”, **Akıncılar Dergisi**, 21 Ekim 1979, s.4.

⁴⁷⁷ Le Figaro, “Humeyni: ‘İslami Olmayan İktidarları Devirmeliyiz’”, **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979, s.11.

⁴⁷⁸ Girişim, “İran’daki Son Gelişmeler ve Munteziri Meselesi”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989, s.30.

Selahaddin Eş Çakırgil ise “*Mücadele ve Niyetler, Metodlar, Şartlar..*” başlıklı yazısında İslami hareket için bir İmam’a, bir lidere bağlanmanın, biat etmenin zarureti üzerinde durmuştur. Bu noktada İran örneğini vermektedir. Çakırgil, biat etmeye ilişkin görüşlerin şu şekilde açıklamıştır; “Humeyni’nin arkasında yürüyen halk, bizim liderimizin arkasından da yürüse aynı şeyler olabilir, ama o halk yok! Bunun için de burada İmam’a nasıl biat ediliyorsa, bizde de o biat gerçekleştirilmelidir!”. Biat konusunda Ayetullah Humeyni’nin kişisel özelliklerine de dikkat çeken Selahaddin Eş Çakırgil, Ayetullah Humeyni’ye yönelik olumlayıcı bir dil kullanıp imamet ve biat’ın İslam toplumlarının sağlıklı bir şekilde harekete geçirilmeleri hususunda mutlaka düşünülmesi gereken ve bütün İslam toplumlarında fiiliyata dönüştürülmesi gereken bir müessese olduğunu vurgulamıştır⁴⁷⁹.

Çakırgil’in söz konusu yazısı Hicret Dergisi’nin İran İslam Devrimi’nden hangi yönleriyle, nasıl etkilendiği ve devrimin dergi okurlarına nasıl yansıtıldığı noktasında önemli ip uçları vermektedir. Selahaddin Eş, yine Hicret dergisinde kaleme aldığı, “*Dayanılmaz Sancılar, Yeni Arayışlara Zorlamıyor Mu?*” başlıklı yazısında ise İran’da Humeyni’nin Müslümanca yaşayabilmek için verilecek mücadelenin usul, zaman ve mekanını yine Müslümanların ve İslam’ın öğrettiği şekilde tespit etmesi gerçeğini dünyaya haykırdığını belirtmiştir⁴⁸⁰.

İnsan dergisinde imamet konusunun ele alındığı yazıda Said Hakim, evrensel vahdetin sağlanabilmesi için gerekli özellikleri taşıyan bir imamın henüz olmadığını belirtmekle birlikte Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatını kullanmıştır. Said Hakim tarafından “İmam” unvan/sıfatı din alimi anlamında kullanılmıştır⁴⁸¹.

Girişim’de yer verilen İhsan Nur imzalı yazıda, Ayetullah Humeyni için kullanılan “İmam” sıfatı, din alimi anlamında kullanılmış ve Ayetullah Humeyni’nin hem din alimliği hem de devrim

⁴⁷⁹ Selahaddin Eş Çakırgil, “Mücadele ve Niyetler, Metodlar, Şartlar”, **Hicret Dergisi**, 25 Şubat 1980, s.16.

⁴⁸⁰ Selahaddin Eş Çakırgil, “Dayanılmaz Sancılar, Yeni Arayışlara Zorlamıyor mu?”, **Hicret Dergisi**, 12 Mart 1979, s16.

⁴⁸¹ Said Hakim, “İmamet Sorunu”, **İnsan Dergisi**, 1989, s.13.

önderliği ön plana çıkarılmıştır⁴⁸². Girişim dergisinde Kelim Sıddıki imzalı metinlerde ise, Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatı “devlet başkanı” anlamında kullanılmıştır⁴⁸³.

Mehmet Metiner ise Ayetullah Humeyni için “İmam-ı Ümmet” ifadesinin manevi bir şemsiye hükmünde olduğunu belirterek, “İran İslam Devriminin önderi İmam Humeyni’nin dini konumu gereği bütün Müslümanlara kol ve kanat germe görevi olduğunu” ileri sürmüştür⁴⁸⁴. Metiner’in sözlerinden de anlaşılacağı üzere Ayetullah Humeyni’ye karşı “çok taraftar” bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Mehmet Metiner başka bir yazısında ise, Ayetullah Humeyni’ye yaklaşım hususunda kendisine yöneltilen eleştirilere karşı “Müslüman İran’ı ve İmam Humeyni’yi bugünkü halleri üzerinde kaldıkları sürece sever ve destekleriz. Bunun adı Humeynicilik ise bundan da gocunmayız. Ama biz Müslümanız ve Müslüman olan herkesi de severiz, biline!”⁴⁸⁵ şeklinde yanıt vermiştir.

Girişim dergisinde Abdurrahman Dilipak’ın kaleme aldığı “*İran’da Ne Oldu?*” başlıklı yazıda ise Ayetullah Humeyni için “İmam” ifadesinin “devlet başkanı” şeklinde değerlendirilebilecek anlamda kullanıldığı saptanmıştır⁴⁸⁶. Metinde ayrıca İran halkının Ayetullah Humeyni’ye bağlılığı ve çeşitli durumlarda çağrılarını üzerine hızlıca harekete geçtiklerine değinilerek Ayetullah Humeyni’nin devlet başkanlığının etkililiği ön plana çıkarılmıştır. Ahmet Taha, Dış Politika dergisi için kaleme aldığı yazısında Ayetullah Humeyni için “imam” sıfatını kullanarak, devrimin “İmam” Humeyni’nin koruyucu şemsiyesi ve ismi etrafında oluşan güven halesinin halkı bir arada tutmaya yettiğini belirtmiştir⁴⁸⁷.

Ayetullah Humeyni’nin vefatı üzerinde kaleme alınan yazıda, kendisi için “İmam” sıfatı ile birlikte “çağın soylu mücahidi”, “Humeynli pir” gibi ifadeler kullanılmıştır. Ayetullah Humeyni’nin ölümünü bekleyenler için cenaze merasimine katılan “on milyonluk deryanın şiddetli bir şamar”ı olduğu, Müslümanlar için ise büyük bir kayıp olduğu belirtilmiştir. Metnin devamında ise diğer

⁴⁸² İhsan Nur, “7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi”, **Girişim Dergisi**, Şubat 1986, s.12.

⁴⁸³ Kelim Sıddıki, “Hizbullah’ın Zaferi ve Yeni Bir Dönem Açan İmam’ın Fetvası”, **Girişim Dergisi**, Ağustos 1988, s.42.

⁴⁸⁴ Girişim, “İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu Çerçevesinde”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989, s.3.

⁴⁸⁵ Girişim, “İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu”, **Girişim dergisi**, Mayıs 1989, s.3.

⁴⁸⁶ Abdurrahman Dilipak, “İran’da Ne Oldu?” **Girişim Dergisi**, Ağustos 1988, s.4.

⁴⁸⁷ Ahmet Taha, “İrak-İran Savaşı Ve...” **Dış Politika Dergisi**, Mart 1988, s.152.

Müslüman ülkelerde Ayetullah Humeyni'nin vefatının ardından yayımlanan taziye mesajları ve gelişmelere yer verilirken, İran İslam Devrimi'nin “taze bir kan, yeni bir ruh” niteliği taşıdığına değinilmiştir⁴⁸⁸.

İktibas dergisinde Ayetullah Humeyni'ye yaklaşımın incelendiği metinlerde “tarafdar” ve “muhalif” şeklinde farklı yaklaşımlar sergileyen yazılarda “İmam” sıfatının kendisi için “din alimi” ya da “devlet başkanı” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. İktibas dergisinin yalnızca Nokta dergisinden kaynak göstererek yer verdiği yazılarda Ayetullah Humeyni için ne din alimliği anlamında olsun ne de devlet başkanlığı anlamında, hiçbir şekilde “İmam” sıfatının kullanılmadığı dikkat çekmektedir.

İktibas dergisinde İktibas kaynaklı metinlerde, Ayetullah Humeyni'den söz edilirken, “İran İslam Devrimi Lideri ve İslam Cumhuriyetinin kurucusu İmam Humeyni”⁴⁸⁹ ifadeleri kullanarak Ayetullah Humeyni'nin devlet başkanlığı ve din alimliği ön plana çıkarılarak vurgu yapıldığı görülmektedir. İktibas ayrıca Ayetullah Humeyni'nin mesajlarını yayımlarken kendisi için, “İslam Cumhuriyeti'nin kurucusu ve devrim lideri İmam Humeyni” sıfatlarını kullanmış ve “mesajın bir bölümünde şöyle buyurulmaktadır.” şeklindeki girizgâh ile Ayetullah Humeyni'nin mesajlarına dergide yer verilmiştir⁴⁹⁰. İktibas dergisi, Ayetullah Humeyni'nin gençlere tavsiyelerini sıralarken, aşağıdaki ifadeler ile içeriği aktarmıştır; “İran İslam Cumhuriyeti Lideri olan İmam Humeyni tüm Müslümanlara, bilhassa kendilerini yanıltan batı ve doğunun ektiği fitne tohumlarına karşı, her zaman uyanık olmalarını isteyen Müslüman gençliğe Allah (c.c.)'ın yolundaki İslami tavsiyeleri”⁴⁹¹. Aktarılan tavsiyelere ve İktibas'ın Ayetullah Humeyni için sarf ettiği ifadelere bakıldığında, Ümmet bilincinin diri tutulması gerektiği fikrinin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir.

⁴⁸⁸ Girişim, “İmam Humeyni'nin Vefatı”, **Girişim Dergisi**, Eylül 1989, s.14.

⁴⁸⁹ İktibas, “İmam Humeyni'nin İslam Zirvesi İyi Niyet Heyetine Yaptığı Konuşmanın Özeti”, **İktibas Dergisi**, 15 Mart 1981, s.32.

⁴⁹⁰ İktibas, “Humeyni'nin Mesajı”, **İktibas Dergisi**, 15 Mayıs 1981, s.12.

⁴⁹¹ İslam Ümmeti, “İran İslam Cumhuriyeti Lideri İmam Humeyni'nin Tüm Müslümanlara Ve Müslüman Gençliğe İslami Tavsiyeri”, **İktibas Dergisi**, 15 Mayıs 1981, s.22.

Aylık Dergi’de, Yaşar Kaplan’ın Recep Yumuk ve Ercümend Özkan ile yaptığı röportajlarda⁴⁹² Ayetullah Humeyni’nin ümmetçi yaklaşımına önemli örnekliklerin okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Recep Yumuk, İran izlenimlerini aktarırken İran toplumunun dindarlığından söz etmiş, İslam konusunda keskin çizgilere sahip olmasında Ayetullah Humeyni’nin Kur’ani anlayışının etkisinden söz etmiş ve Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatı din alimi anlamında kullanılmıştır⁴⁹³. Aylık dergide ayrıca, Ayetullah Humeyni’nin konuşmaları “İmam Humeyni’den Ehli Sünnet Alimlerine ve Bütün Müslümanlara”, “İran İslam Devrimi’nin ve İslam Cumhuriyeti’nin Kurucusu İmam Humeyni” şeklindeki ifadeler ile okuyucuya sunulmuştur⁴⁹⁴. Ali Şeriatî’nin yaşamının konu edinildiği yazıda da Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatının kullanıldığı görülmektedir.

Davet dergisinde İran İslam Devrimi ve Ayetullah Humeyni’ye yer verilen yazılarda Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatının kullanıldığı görülmektedir. “İmam” sıfatının hem “devlet başkanlığı” hem de “din alimi” anlamlarında kullanıldığı yazılarda Ayetullah Humeyni’nin gençler için öğütlerine, hayatına⁴⁹⁵ ve yaptığı konuşmalar ve vefatı üzerine yazılan yazılara⁴⁹⁶ geniş yer verilmiştir. Ayrıca Ayetullah Humeyni’nin kaleme aldığı şiirlere de Davet dergisinde yer verilmiştir. İnsan dergisinde 1988’deki yayımlanan sayıda, 1987’de Kabe’de çok sayıda insanın yaşamını kaybettiği olaylara dikkat çekilerek, Ayetullah Humeyni’nin konuya ilişkin 20 Temmuz 1988 tarihli açıklamasına kendisi için “İmam” sıfatı kullanılarak dergide yer verilmiştir⁴⁹⁷.

Mavera’daki metinlerde Fehmi Kuru, Ayetullah Humeyni için “İmam” sıfatını devlet başkanı manasında ifade edilebilecek bir sıfat olarak kullanmıştır⁴⁹⁸. Bu Meydan dergisinde de Ayetullah Humeyni için “İmam” ifadesinin devlet başkanı manasında kullanıldığı görülmektedir. Yazıda

⁴⁹² Aylık Dergi, “Recep Yumuk’la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi”, **Aylık Dergi**, Temmuz 1982, s.105; Aylık Dergi, “İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümend Özkan İle Bir Söyleşi”, **Aylık Dergi**, Temmuz 1982, s.101.

⁴⁹³ Aylık Dergi, “Recep Yumuk’la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi”, **Aylık Dergi**, Temmuz 1982, s.105.

⁴⁹⁴ Mustafa Yaşar, “Ehli Sünnet Alimlerine ve Bütün Müslümanlara”, **Aylık Dergi**, Kasım 1981, s.1.

⁴⁹⁵ Davet, “İmam Humeyni’nin Hayatından Parıltılar”, **Davet Dergisi**, Haziran 1990, s.16.

⁴⁹⁶ Hilmi Kocaaslan, “İmam Humeyni (R.A.)’nın Fani Dünyadan Dar-ı Ukbaya Refik-i Alaya Vasıl Oluşunun 1. Yıldönümünü Hüzünle Hicranla İdrak Ederken!..”, **Davet Dergisi**, Haziran 1990, s.10 ; Davet, “İmam Humeyni”, **Davet Dergisi**, Şubat 1990, s.39.

⁴⁹⁷ İmam Humeyni, “İmam Humeyni’nin Konuşmasından”, **İnsan Dergisi**, 1988, s.18.

⁴⁹⁸ Fehmi Kuru, “İran”, **Mavera Dergisi**, Nisan 1983, s.7-9.

ayrıca Ayetullah Humeyni'ye İran halkının bağlılığına vurguda bulunularak, İslami mücadeledeki istikrarın temelinde bu bağlılığın olduğu ifadelerine yer verilmiştir⁴⁹⁹.

Ayetullah Humeyni'nin vefatı üzerine Ümit Aktaş'ın kaleme aldığı “*Her Nefis Ölümü Tadacaktır*” başlıklı yazıda, Ayetullah Humeyni için “İslam aleminin son yüzyıllarda yetiştirmiş olduğu en önemli şahsiyetlerden biri olan İmam Humeyni” ifadesi kullanılmıştır⁵⁰⁰. Yazıda Ayetullah Humeyni'nin din alimliğine vurgu yapılarak, devrim önderliğine de ayrıca değinilmiştir. Cihan Aktaş ise Ayetullah Humeyni'nin vefatının ertesi günü İran'da başlayan yolculuğundan notlar paylaşarak, sokaklarda milyonların “İmam Humeyni'ye gözyaşı döktüğünü” okurları ile paylaşmıştır⁵⁰¹.

Tablo 39. “İmam” Unvan/Sıfatının Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	48	9,8
2	17	3,5
3	12	2,4
4	8	1,6
5	4	,8
6	5	1,0
7	2	,4
8	1	,2
9	4	,8
11	3	,6
13	3	,6
14	2	,4
15	2	,4
16	1	,2
17	1	,2
18	2	,4
27	1	,2
31	1	,2
34	1	,2
36	1	,2
41	1	,2
54	1	,2
TOPLAM	121	24,6

⁴⁹⁹ Bu Meydan, “Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?”, Bu Meydan dergisi, İstanbul: Temmuz 1989, s.13

⁵⁰⁰ Ümit Aktaş, “Her Nefis Ölümü Tadacaktır”, Bu Meydan dergisi, İstanbul: Temmuz 1989, s.18

⁵⁰¹ Cihan Aktaş, “İran’da Yas Günleri”, Bu Meydan dergisi, İstanbul: Ağustos 1989, s.30

“İmam” ifadesinin sıklıkla kullanıldığı metinlere bakıldığında; Davet dergisinde yer verilen 1 metinde 54 defa, 1 metinde 36 defa, 1 metinde ise 27 defa; Girişim dergisinde yer verilen 1 metinde 41 defa ve 1 metinde ise 31 defa; Bu Meydan dergisinde yer verilen Cihan Aktaş imzalı yazıda ise 34 defa kullanıldığı görülmektedir.

Aylık Dergi ve Davet dergilerinde yer verilen 2 metinde 18’er defa; Bu Meydan dergisinde yer verilen 1 metinde 17 defa; Girişim’de yer verilen 1 metinde 16 defa; İnsan ve Girişim dergilerinde yer verilen 2 metinde 15’er defa; yine Girişim dergisinde yer verilen 2 metinde 14’er defa “İmam” ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca “İmam” ifadesinin kullanıldığı arda kalan metinlerden 3’ünde 13’er defa; 3’ünde 11’er defa; 4’ünde 9’ar defa; 1’inde 8 defa; 2 tanesinde 7’şer defa sıklıkla “İmam” ifadesine yer verilirken, 5 metinde 6’şar defa; 4 metinde 5’er defa; 8 metinde 4’er defa; 12 metinde 3’er defa; 17 metinde 2’şer defa; 48 metinde ise 1’er defa “İmam” ifadesine yer verildiği görülmektedir.

“İmam” ifadesini en sık kullanan kaynaklar Davet, Girişim ve Aylık Dergi olurken; ifadeyi en sık kullanan yazarlar ise Hilmi Kocaaslan, Cihan Aktaş, Atasoy Müftüoğlu, Kelim Sıddıki, Said Hakim, Ümit Aktaş Eric Rouleau, Mehmet Metiner ve Bilal Coşkun gibi yazarlar olmuşlardır.

Ruhullah Humeyni için “İmam” unvan/sıfatının kullanıldığı haber/makale metinlerine ait künye bilgilerine EK-8’da yer verilmiştir.

6.6. Şah’a ve Şahlık Rejimine Yaklaşım

Şah ve Şahlık kurumunun devrim sürecinde ve sonrasında hangi yönleriyle eleştirildiği ve karşı çıkılan uygulamalarına yönelik eleştirilere devrimin nedenleri ve devrime giden sürecin tahlil edildiği başlıklarda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

İran İslam Devrimi'nin bir sonucu olarak Şahlık rejiminin çökmesiyle İranlılar siyasallaşmış ve toplumun entelektüel uyumunu değiştirmeye başlamıştır⁵⁰². Çalışmanın bu başlığında İran'da gerçekleşen devrimi anlama ve anlamlandırma aşamasında devrim öncesinde İran'da hakimiyet kuran Şahlık rejimine ilişkin Türkiye'deki dergi ve yazarların yaklaşımları incelenmiştir. Şah'a ve Şahlık rejimine karşı tutum tahlil edilirken, Şah ve Şahlık rejimi için kullanılan ifadelerle dikkat çekilerek, dergilerin devrim öncesi süreçte nasıl bir tutum sergiledikleri ve devrim ardı süreçte söz konusu tutumdaki olası değişimler üzerinde durulmuştur.

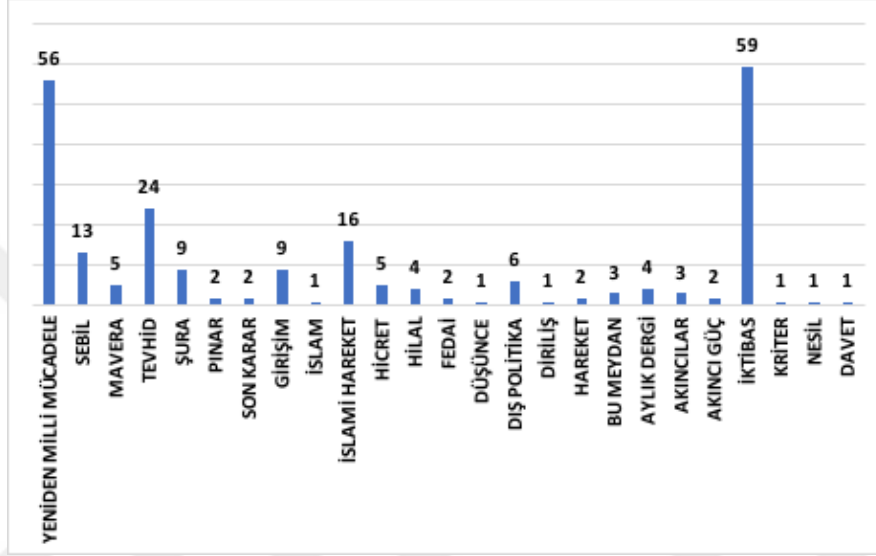
Çalışma kapsamında içerik analizine dahil edilen haber/makale metnlerinin toplam 232 tanesinde Şah'ın ve şahlık rejiminin yer verildiği görülmektedir. Bu metnlerin 16 tanesinde Şah'tan, "Muhammed Rıza Pehlevi" şeklinde söz edilirken, arda kalan metinlerde ise "İran Şahı", "Şah", "devrik Şah" şeklindeki ifadelerle yer verilmiştir. Şahlık rejimi için ise, "gayr-ı İslami rejim", "kokuşmuş rejim", "müşrik rejim", "monarşik rejim" gibi ifadeler kullanılmıştır.

Şah ve Şahlık rejiminin yer verildiği metinlerde Şah'ın ve Şahlık rejiminin "emperyalizm" ifadesi ile birlikte sıklıkla geçtiği görülmektedir. Devrime karşı "olumlu" ve "çok olumlu" tutum sergileyen dergi ve yazarlar, Şah'ı ve Şahlık rejimini ele alırken emperyalizm ile ilişkilendirerek, Şah'a ve Şahlık rejimine karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir. Şah'ın bölgede Batılı güçlerin bir uzantısı şeklinde ifade edildiği metinlerde, devrim ile birlikte "Batı'nın Ortadoğu'daki jandarması"nı kaybettiği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte metin çözümlemelerinde Şahlık rejimi ile din ilişkisi konusunda da dergilerin yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Zira birçok metinde Şahlık rejimi İran'da çok güçlü olan din kurumunun karşısında konumlandırılarak okurlara sunulmuştur.

Çalışmada Şah ve Şahlık rejimi ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı metnlerin dergilere ve yazarlara göre dağılımı yapılarak, dergi ve yazarların devrimi değerlendirirken Şah ve Şahlık meselesine ne kadar değindikleri tespit edilmiştir. Ayrıca Şah ve Şahlık ifadelerinin yıllara göre dergilerde kullanım sıklığı da tespit edilerek, devrim sürecindeki bir taraf olarak mı ele alındığı yoksa devrim ardı süreçte de devrimi anlamlandırma noktasında başvuru bir aktör şeklinde mi konumlandırıldığı üzerinde durulmuştur.

⁵⁰² Boroujerdi M., s.303.

Metinlerde Şah ve Şahlık rejimi ifadelerinin Ayetullah Humeyni ifadesi ile birlikte yer verildiğinde metnin ana aktörünün kim olduğu, Ayetullah Humeyni'nin ve Şah'ın şahsının süreçte nasıl konumlandırılıp bahsedildiği hususuna da dikkat çekilmiştir.

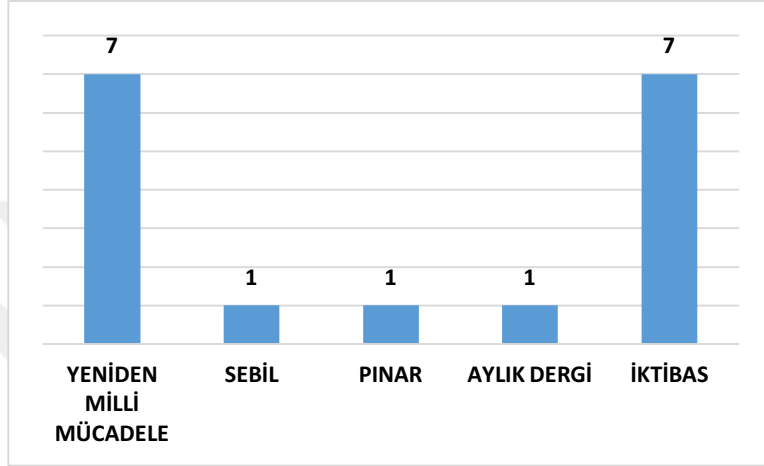

Grafik 28. “Şah” ve “Şahlık Rejimi” İfadelerinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“Şah” ve “şahlık rejimi” ifadelerinin kullanıldığı metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında bu ifadelerin en fazla geçtiği metinlere İktibas, Yeniden Milli Mücadele, Tevhid, İslami Hareket ve Sebül dergilerinde rastlanmıştır. Şura ve Girişim dergilerinde 9’ar metinde Şah ve Şahlık rejimi ifadelerine yer verilirken; Dış Politika dergisinde 6 metinde; Maveria ve Hicret dergilerinde ise 5’er haber/makale metninde bu ifadelerin geçtiği görülmektedir.

Hilal ve Aylık Dergi’de 4’er haber/makale metninde; Akıncılar dergisinde 3 metinde; Pınar, Son Karar, Fedai, Hareket, Akıncı Güç dergilerinde 2’şer metinde; İslam, Düşünce, Diriliş, Kriter, Nesil ve Davet dergilerinde ise 1’er metinde “Şah” ve “Şahlık rejimi”ne yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca ifadelerin geçtiği metinlerin Yeniden Milli Mücadele, Son Karar, Fedai ve İktibas dergisinde yer verilen metinlerin 13 tanesinde devrime karşı “çok olumsuz”; Yeniden Milli Mücadele, Sebül, Son Karar, Hilal, Dış Politika, Diriliş ve İktibas’ta yer verilen metinlerin 48 tanesinde ise “olumsuz” bir yaklaşım sergilenmiştir.

İslami Hareket, Aylık Dergi, Akıncılar, İktibas, Şura, Sebil, Pınar dergilerinde yer verilen 47 yazıda devrime karşı “olumlu”; Maver, Tevhid, Şura, Girişim, İslami Hareket, Hicret, Bu Meydan, Aylık Dergi, Akıncı Güç, Akıncılar, Davet ve İktibas gibi dergilerdeki toplam 75 metinde ise devrime karşı “çok olumlu” bir yaklaşımın sergilendiği görülmektedir.

Grafik 29. “M. Rıza Pehlevi” İfadesinin Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Şah ve Şahlık rejimine yaklaşımın tahlil edildiği metinlerde Muhammed Rıza Pehlevi için “Şah” ifadesinin yerine ismi ile ifade edildiği metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında ise Yeniden Milli Mücadele ve İktibas dergilerindeki 7’şer metinde, Sebil, Pınar ve Aylık Dergi’de ise 1’er metinde Şah’a ismi ile hitap edildiği metinlere yer verilmiştir. M.Rıza Pehlevi ifadesinin kullanımının yazarlara göre dağılımına incelendiğinde ise Eric Rouleau, Time, Yeniden Milli Mücadele, James A. Bill imzalı haber/makale metinleri öne çıkmaktadır.

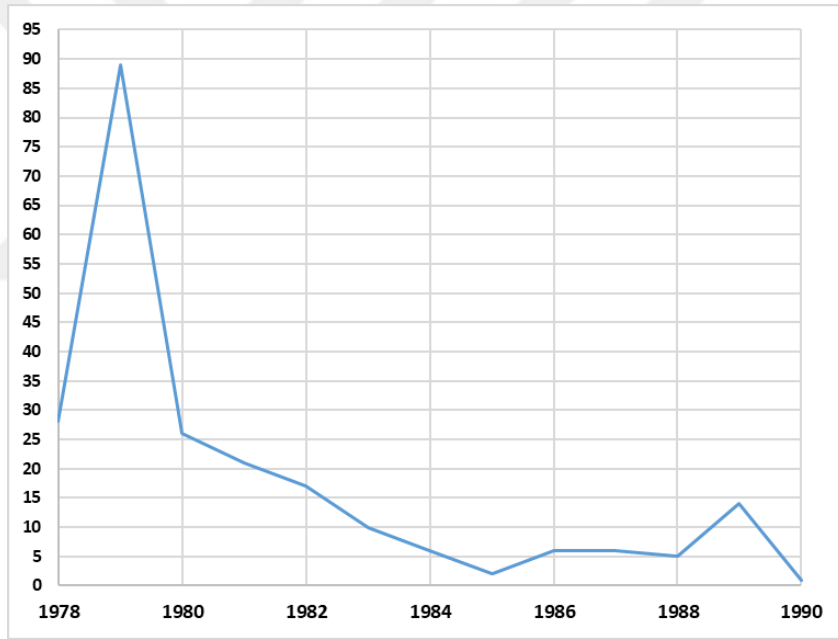
İfadenin yer verildiği Yeniden Milli Mücadele dergisindeki 3 metinde devrime karşı “çok olumsuz”, 2 tanesinde “olumsuz” yaklaşım söz konusu iken; İktibas dergisindeki 4 metinde devrime karşı “olumlu” bir tutum ortaya konulmuştur. Aylık Dergi’deki 1 metinde ise devrime ilişkin “çok olumlu” bir tutum sergilenmiştir. Ayrıca Şah’a ismi ile hitap edildiği metinlerin 16 tanesinde aynı zaman “Şah” ifadesine de yer verildiği görülmektedir. Bu tür metinlere Yeniden Milli Mücadele, Sebil, İktibas ve Pınar dergilerinde yer verilmiştir.

“Muhammed Rıza Pehlevi” ifadesinin kullanıldığı haber/makale metinlerine ait künye bilgilerine EK-9’da yer verilmiştir.

6.6.1. “Şah/Şahlık” İfadelerinin Kullanımının Yıllara Göre Dağılımı

“Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı metinlerin yıllara göre dağılımı göz önünde bulundurulduğunda ifadelerin en fazla 1979 yılında yani devrimin gerçekleştiği yıl kullanıldığı görülmektedir.

1978 yılından 1979’a geçilirken ifadelerin kullanımında ciddi bir artış görülürken; 1979’dan 1980 yılına geçilirken ise ciddi bir düşüş söz konusu olmuştur. 1980 yılından 1985’e kadar ki süreçte Şah ve şahlık rejimi ifadelerinin kullanımında düzenli bir düşüş gerçekleşirken, 1986 yılında ve 1989 yıllarında ise küçük de olsa söz konusu ifadelerin kullanımında bir artış olduğu görülmektedir.

Grafik 30. “Şah” Ve “Şahlık Rejimi” İfadelerinin Kullanımının Yıllara Göre Dağılımı

Yeniden Milli Mücadele dergisinde 1979-1980 yıllarında Şah ve Şahlık rejimi ifadelerinde yer verilirken, Sebil dergisinde 1979-1982; Maver'a'da 1978-1987; Tevhid dergisinde 1978-1979; Pınar 1979-1980; Girişim 1986-1989; İslami Hareket dergisinde 1978-1980; Hicret dergisinde 1979-1980, Hilal dergisinde 1979-1983; Dış Politika 1988-1989; Aylık Dergi'de 1979-1983 ve İktibas dergisinde ise 1981-1987 yılları arasında yayımlanan metin içeriklerinde “Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Şura dergisinde 1978 yılında, Son Karar'da 1988, Son Karar dergisinde 1988, İslam'da 1985, Fedai dergisinde 1979, Düşünce'de 1978,

Diriliş'te 1989, Hareket dergisinde 1979, Bu Meydan'da 1989, Akıncılar ve Akıncı Güç dergilerinde 1979, Kriter'de 1978, Nesil dergisinde 1980 ve Davet dergisinde ise 1990 yıllarında “Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı metinlere dergilerde yer verilmiştir.

6.6.2. “Şah” ve “Şahlık rejimi” İfadelerinin Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

Fedai dergisi kadrosu Şah'a karşı yaklaşımını aslında Şah'ı sevmediklerini belirttiği “*İran Olayları, Şah ve Humeyni*” başlıklı yazıda aşağıdaki sebepler ile gerekçelendirerek sıralamışlardır⁵⁰³:

“-Şah bir defa Anadolu'da Türk milliyetçiliği hareketinden korkar. Politika icabı Birleşmiş Milletler'de bizi desteklemişse de Türk dostu değildir.

-Azeri Türklerine ve Kaşkai denilen Oğuz aşiretlerine zulüm yapmış, onlara daima üvey evlat muamelesinde bulunmuştur.

-Bir zamanlar “Ak Devrim” diye giriştiği toprak reformunda toprakları alınanlar hemen hemen Türkler olmuşlardır.

-“Savak” teşkilatıyla doğuda Kürtçülük hareketlerini zaman zaman desteklemiştir.”

Hilal dergisinde Nizami Sakallıoğlu, Şahlık rejimine karşı yaklaşımını şu ifadelerle ortaya koymuştur; “Şahlık rejimi- krallık rejimi gibi idare şekillerinin Cumhuriyetle demokrasiyle ilgisi yoktur. Adı geçen rejimler, idaresi altında bulundukları insanları ancak köle kabul ederler”. Sakallıoğlu ayrıca İran Şah'ının Amerikan güdümünde olduğunu, Şah'ın idaresi altında bulundurduğu insanların tamamına yakınının Müslüman olmasını hazmedemediğini ve “uydurucu” anayasalarla İslam'ı ortadan kaldırmak icraatlarına giriştiğini ileri sürülmüştür⁵⁰⁴.

İslam dergisinde Şah ve Şahlık rejimine ilişkin değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda Şah ve Şahlık rejimi için “gayrı-İslami” sıfatının kullanıldığı görülmektedir⁵⁰⁵. Akıncı Güç dergisinde ise Şah için “devrik Şah” ifadesi kullanılmış ve SAVAK için Şah döneminin işkence

⁵⁰³ Fedai, “İran Olayları, Şah ve Humeyni”, Fedai dergisi, İzmir: Şubat 1979, s.3.

⁵⁰⁴ Nizami Sakallıoğlu, “İran Olayları ve Türkiye'deki Basın”, Hilal dergisi, Ankara: Şubat 1979, s.1.

⁵⁰⁵ İran Kültür Evi, “İran'da”, İslam dergisi, Ankara: Ağustos 1985, s.42

ajanları nitelendirilmesinde bulunarak Şah ile SAVAK arasında da doğrudan bir bağ kurulup Şah’a yönelik olumsuz bir yaklaşım sergilenmiştir⁵⁰⁶.

“*Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm ve İran İhtilali*” başlıklı yazıda CIA uzmanı Copeland’ın The Game of Nation isimli eserinde “Orta Doğu’da geri kalmış ülkelerin başına kendi çıkarlarımızı koruyacak adamlar getirmek için gayret sarfediyor ve bunları getiriyoruz, ama aradan bir süre geçince ya bu adamlar kendi ülkelerinin çıkarlarını korumaya ve milli lider olmaya başlıyorlar ya da bizim çıkarlarımızı korumaya devam ettikleri için etkilerini yitirip devriliyorlar.”⁵⁰⁷ şeklindeki ifadelerle yer verilerek Şah’a yönelik görüşler paylaşılmıştır.

Pınar dergisinde bir başka metinde ise Şah için şu ifadeler kullanılmıştır⁵⁰⁸; “Humeyni kötülük ve ahlaksızlığın timsali, bu soysuz, bu köpek Şah’a karşı ilk beddualarını, akik ve kan işareti altında, Hz. Hüseyin adına etmiştir.”

Sebil dergisinde İran’da gerçekleşen devrime ilişkin hem olumlu hem de olumsuz olarak değerlendirilebilecek farklı yaklaşımların söz konusu olduğu metinlere yer verilmiştir. Nevzat Yalçıntaş imzalı “İran İhtilali Üzerine” başlıklı yazıda, Şahlık totaliter bir rejim olarak ifade edilmiştir. Halkın bu totaliter rejim içinde baskı altında tutulduğu ileri sürülmüştür⁵⁰⁹. Sebil dergisinin 22 Ocak 1979 tarihli sayısında ise Şah’ın fotoğrafının yanına “ŞAH MAH OLDU!..” ifadesi eklenerek İran’da yaşanan devrim süreci derginin kapağından okurlara aktarılmıştır⁵¹⁰.

Sebil’de Z.A. Suleri imzalı “*İran Devrimi Batı’nın yüreğine Allah korkusunu yerleştirdi*” başlıklı yazıda Şah’ın İran’da insanları Müslümanlık ile hiçbir ilgisi olmayan bir hayat tarzına ittiği belirtilerek, Şah döneminde Müslümanlık öncesi İran tarihine ağırlık verildiği, İslam’ın Şahlık rejimi tarafından çirkinleştirilmeye çalışıldığı vurgulanmıştır⁵¹¹. Pehlevi dönemi İran dış politikası

⁵⁰⁶ Akıncı Güç, “Taleğani Öldü”, Akıncı Güç dergisi, İstanbul: Eylül 1979, s.1

⁵⁰⁷ H. Bayraktaroğlu, “Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm ve İran İhtilali”, Pınar dergisi, İstanbul: Mart 1979, s.5.

⁵⁰⁸ Kamil Çileçöp, “İslama Dayanan Hareketler ve Batı’nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı”, Pınar dergisi, İstanbul: Haziran 1980, s.19-23.

⁵⁰⁹ Nevzat Yalçıntaş, “İran İhtilali Üzerine”, Sebil dergisi, İstanbul: 05.02.1979, s. 3.

⁵¹⁰ Sebil, “Şah Mat Oldu!..”, Sebil dergisi, İstanbul: 22.01.1979, s.1.

⁵¹¹ Z.A. Suleri, “İran Devrimi Batı’nın yüreğine Allah korkusunu yerleştirdi”, Sebil dergisi, İstanbul: 04.05.1979, s.16.

incelendiğinde de İranlılık kimliğinin dış politikada öncelik verilen bir kimlik olması Suleri'nin görüşlerini destekler niteliktedir.

İslami Hareket dergisinde El-Beyan kaynaklı “*İslami Hakimiyete Doğru*” başlıklı yazıda Şahlık rejimi için “Şah’ın kokuşmuş rejimi” ifadesine yer verilirken, Şahlık rejimi tarafından yüzlerce öğrencinin şehit edildiği bilgisi paylaşılmıştır⁵¹².

Şura dergisinde Türkiye’deki İranlı öğrencilerin İran’da yaşananları değerlendirdikleri bir mülakata yer verilmiştir. Mülakatta öğrencilerin verdiği cevaplarda ise Şah’ın “diktacı laik rejimi” ifadeleri ön plana çıkarılmıştır⁵¹³.

Şura’nın 24 Eylül 1978 tarihli sayısında ise “*Askerler Küfür Rejimine İsyan Edin!..*” şeklindeki ifadeler haberin başlığına taşınmış ve sözü edilen ifade tırnak içinde verilmeden kullanılarak dergi tarafından da desteklenmiştir⁵¹⁴. Aylık Dergi’de yer verilen, Ali Şeriatî’nin yaşamının anlatıldığı yazıda da Şahlık rejimi, “küfür rejimi” olarak ifade edilmiştir⁵¹⁵.

Devrim öncesi süreçte İran’daki hareketliliklerin tahlil edildiği El-Beyan’dan tercüme edilen röportajda Ayetullah Humeyni’nin sürgünde olduğu dönemde Şah rejiminin dini hayattan ayırmak için yoğun bir faaliyette bulunduğuna, “İslam dışı mücadeleyle ilgili olmayan ve kitlelere afyon olabilecek batıl bir din” oluşturmaya çalışıldığına değinilmiştir⁵¹⁶.

⁵¹² İslami Hareket, “İran’da İslami Hakimiyete Doğru”, İslami Hareket dergisi, İstanbul: 1 Ocak 1979, s.6.

⁵¹³ Şura, “İran Şeriat İstiyor”, Şura dergisi, Ankara: 18 Mayıs 1978, s.7

⁵¹⁴ Şura, “Komeyni’nin Beyannamesi: Askerler Küfür Rejimine İsyan Edin!..”, Şura dergisi, İstanbul: 24 Eylül 1978, s.9

⁵¹⁵ Aylık Dergi, “Ali Şeriatî’nin Yaşam Öyküsü”, Aylık dergi, Ankara: Aralık 1979, s.8

⁵¹⁶ El-Beyan, “İran Mücadelesinin Tarihi”, Düşünce dergisi, İstanbul: Eylül 1978, s.22

Tablo 40. "Şah / Şahlık" İfadelerinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	68	13,8
2	49	10,0
3	27	5,5
4	18	3,7
5	14	2,8
6	4	,8
7	9	1,8
8	6	1,2
9	4	,8
10	3	,6
11	6	1,2
12	2	,4
13	1	,2
14	3	,6
15	2	,4
16	3	,6
17	3	,6
18	2	,4
19	1	,2
20	2	,4
23	1	,2
24	1	,2
29	2	,4
58	1	,2
TOPLAM	232	47,2

“Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadesinin kullanım sıklığına bakıldığında Şura dergisindeki 1 metinde 58 defa, 1 metinde 29 defa, 1 metinde ise 23 defa tekrar edildiği görülmektedir. Sebül dergisindeki 1 metinde 29, Yeniden Milli Mücadele dergisindeki 1 metinde ise 24 defa “Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadelerinin kullanıldığı saptanmıştır.

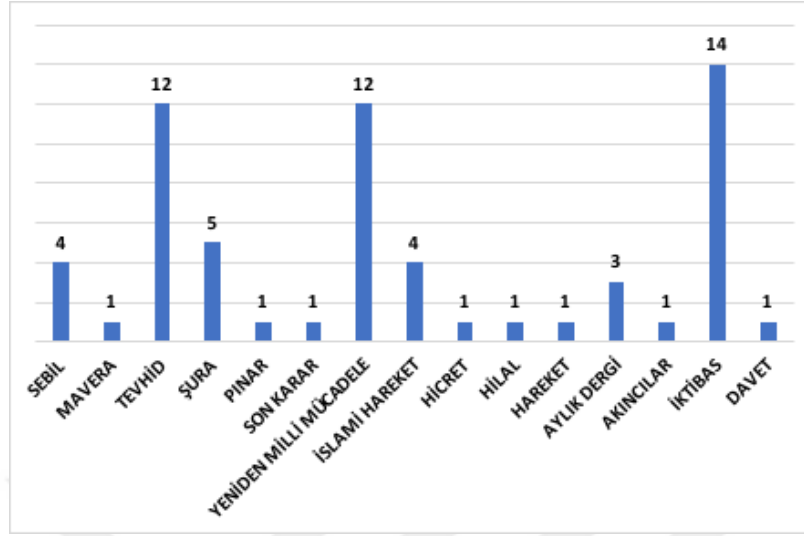
Yine Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen 2 yazıda da 20’şer defa, 1 yazıda 19 defa kullanıldığı görülmektedir. İslami Hareket dergisinde 1 yazıda 18 defa, 2 yazıda ise 17’şer defa Son Karar dergilerindeki 1’er yazıda ise 18’er defa “Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadesine yer verilmiştir.

Yeniden Milli Mücadele, Şura, İktibas, Davet, Hilal, Düşünce gibi dergilerde yer verilen metinlerde “Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadeleri 10’ar defanın üzerinde kullanılırken; Yeniden Milli Mücadele, Sebil, Tevhid, Maverâ, İktibas, Girişim, İslami Hareket, Akıncı Güç, Aylık Dergi, Son Karar gibi dergilerdeki bazı metinlerde ise 10’ar defanın altındaki sıklıklarla kullanıldığı tespit edilmiştir.

6.6.3. Haber/Makale Metinlerinde Şahlık ve Emperyalizm İlişkisi

Çalışma kapsamında incelenen metinlerin bir kısmında İran’da gerçekleşen devrimi olumlamak için Şahlık ile emperyalizm arasında doğrudan bir ilişki kurulmaya çalışıldığı saptanmıştır. Özellikle Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen metinler göz önünde bulundurulduğunda bazı metinlerde hem şahlık rejiminin hem de devrim ardı süreçte kurulan yeni rejim için emperyalizm ile ilişkili oldukları algısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Şahlık rejimi ile emperyalizm arasında doğrudan bir bağ kurarak devrimi olumlamaya çalışan dergilerin başında Tevhid, Şura ve İslami hareket dergileri gelirken, iki kavramın birlikte en fazla yer verildiği metinlere ise İktibas ve Yeniden Milli Mücadele dergilerinde rastlanmıştır.

Grafik 31. “Şahlık” Ve “Emperyalizm” İfadelerinin Birlikte Kullanıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Metin içerikleri göz önünde bulundurulduğunda “Şahlık rejimi” ile “emperyalizm”in metinlerde sıklıkla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Çalışma kapsamındaki 64 haber/makale metninde “Şah”, Şahlık rejimi” ifadeleri ile “emperyalizm” ifadelerine birlikte yer verilmiştir.

Bu metinlerin 4 tanesinde devrime yaklaşım “çok olumsuz”, 6 tanesinde “olumsuz”; 10 metinde “olumlu”, 33 tanesinde ise “çok olumlu” şeklinde değerlendirilebilecek içerikler ile devrim okurlara sunulmuştur.

Devrimi olumlayan yazar ve dergilerde Şah ve Şahlık rejiminin emperyalizm ile özdeşleştirilmeye çalışıldığı görülürken, bu durumdan farklı olarak devim ile emperyalizm arasında bağlantı kurarak devrime yönelik “çok olumsuz” bir yaklaşım sergileyen dergiler de karşımıza çıkmaktadır. Bu dergilerin başında Yeniden Milli Mücadele ve Sebil dergileri gelmektedir.

Şahlık rejimi ile emperyalizm arasında doğrudan bir ilişki kurma yoluna giderek devrimi “çok olumlu” bir yaklaşım ile yansıtan dergiler ise Maveria (1 metin), Tevhid (12 metin), Şura (4 metin), İslami Hareket (3 metin), Girişim (2 metin), Aylık Dergi (3 metin), İktibas (5 metin) ve Davet (1 metin) dergileri olmuştur.

6.6.3.1. “Şahlık” ve “Emperyalizm” İfadelerinin Birlikte Kullanıldığı Metinlerin Çözümlemesi

Pınar dergisinde H. Bayraktaroğlu imzalı yazıda Amerika’nın Şah’ı neden korumaya çalıştığı noktasında emperyalizm vurgusu yapılarak İran’daki Şahlık rejimi için “Batı emperyalistleri, piyonları” göndermesinde bulunulmuştur⁵¹⁷.

Diriliş dergisinde Şah’ın neden devrildiği sorusuna yanıt aranmış ve gerekçe olarak ise 200 yıldır tüm İslam ülkelerine olduğu gibi İran’a da ihraç edilmek istenen devrimin, her seferinde Şahlar tarafından başarısızlığa uğratılmasına rağmen sonunda nihayete kavuşturulduğu ifade edilmiştir. Şah’ın başarısızlığına bir diğer gerekçe olarak ise “çok partili düzeni, az çok demokratik olan düzeni” yıktığı için böyle bir sonuçla karşılaştığı ileri sürülmüştür⁵¹⁸.

Kadir Mısıroğlu ise Sebil’deki yazısında Şah için “İskoç teşkilatına bağlı bir mason” ifadesini kullanmıştır⁵¹⁹. Yazıda Şah ve Şahlık rejimi için emperyalizmin güdümünde olduğu imajı çizilmiştir.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde 1977 Ağustosundan bu yana İran’da karmaşanın başladığı, böylelikle Şah’ın ne zaman “mat” olacağı sorusunun yanıt bulduğu ve Şah’ın “kesin biçimde mat” olduğu ifade edilmiştir⁵²⁰. Yazıda Şah’ın İran’dan çıkış haberi ise Şah’ın her ne kadar dinlenmek için İran’dan ayrıldığı iddia edilmiş olsa bile “bu çıkışın geriye dönüşsüz bir yolculuk” olduğu ileri sürülmüştür. Şah’ın ülkeyi terk etmesinin nedeni olarak ise, Şah’ın ABD tarafından yeterince kullanıldığı ve gözden düştüğü için yerine yenisinin getirileceği, Şah’ın Batı çıkarlarına ters düşen düşlerinin peşinde koşmaya başlaması ve Şah’ın yeniden Pers imparatorluğunu kurma düşüncesi gibi gelişmelere işaret edilmiştir.

⁵¹⁷ H. Bayraktaroğlu, “Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm ve İran İhtilali”, Pınar dergisi, İstanbul: Mart 1979, s.5.

⁵¹⁸ Diriliş, “Gündem: İran”, Diriliş dergisi, İstanbul: 9 Haziran 1989, s.1.

⁵¹⁹ Kadir Mısıroğlu, “Irak-İran Savaşı ve Yahudi Silah Tacirleri”, Sebil dergisi, İstanbul: 18.12.1980, s.3.

⁵²⁰ Yeniden Milli Mücadele, “İran’daki Olaylar Türkiye’nin Güvenliğini Tehdit Ediyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 30 Ocak 1979, s.4.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde, Şah için ayrıca “Şah dünya kamuoyunda “Amerika’nın adamı” diye tanınmasına tanınmıştır ama yerine göre İran’ın çıkarlarını koruması ve ABD isteklerini kulak ardı etmesini bilmiştir.” şeklindeki ifadeler yer verilmiştir⁵²¹.

“Batı’nın Desteği Şah’ı Yerinde Tutabilecek Mi?” başlıklı yazıda “ABD Şah’ı Destekliyor” ara başlığı ile dönemin ABD Başkanı Carter’ın yaptığı açıklama ile Şah’ı destekledikleri bilgisine yer verilmiş ve Şah’ın ülkede başlatmış olduğu reform hareketlerini memnuniyetle karşıladıkları bilgisi paylaşılarak Şah-ABD ilişkisine dikkat çekilmiştir⁵²².

Şura’da yer verilen haber/makale metinlerinde Şah ve Şahlık rejimi ile emperyalizm arasında doğrudan ilişki kurulduğu da görülmektedir⁵²³. Ayrıca Şura’da yer verilen diğer metinlerde de yine Şah ve Şahlık rejimi için “Şah yine cinayetlere başladı”,⁵²⁴ Şah’ın Müşrik rejimi...”⁵²⁵ gibi ifadeler yer verildiği görülmektedir.

Tevhid dergisinde Şahlık rejimi için “monarşik rejim” ifadesine yer verildiği ve Şahlık rejiminin “İran’da artık dini liderleri katlettiği” haberinin paylaşıldığı görülmektedir. İran’da halkın Şah rejimine karşı çıktığı belirtilmiş, “Şah’ın tahtının” ise Amerika tarafından korunmaya çalışıldığı ileri sürülmüştür⁵²⁶.

Tevhid dergisinde yer alan bir diğer metinde ise “Hıyanet Belgelendi” başlığı ile Şah’ın İran’dan gitmeden önce subayları ile gizli görüşmelerin yapıldığı ve gizli bir toplantıda “Rusya, İsrail ve Güney Afrika’dan destek gördüğünü, bunun karşılığında ise bu ülkelere petrol gönderdiğini”, “İslami hareketleri ise bastırmaya” muvaffak olamadıkları belirttiği kayıtlara yer verilmiştir⁵²⁷. Selahaddin Eş Çakırgil ise Şahlık rejimine devrim ile son verilmesi üzerine Tevhid’de yer alan

⁵²¹ Yeniden Milli Mücadele, “İran’daki Olaylar Türkiye’nin Güvenliğini Tehdit Ediyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 30 Ocak 1979, s.4.

⁵²² Yeniden Milli Mücadele, “Batı’nın Desteği Şah’ı Yerinde Tutabilecek Mi?” Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 28 Kasım 1978, s.6.

⁵²³ Le Monde, “Komeyni: İdealimiz, İran’da İslami Bir Devlet Kurulmasıdır”, Şura dergisi, Ankara: 14 Ağustos 1978, s.11.

⁵²⁴ Şura, “Şah yine cinayetlere başladı”, Şura dergisi, Ankara: 2 Mart 1978, s.4.

⁵²⁵ Şura, “Şah’ın müşrik rejimine karşı şeriatçıların 17 yıllık kanlı mücadelesi...”, Şura dergisi, Ankara: 5 Haziran 1978, s.8.

⁵²⁶ Tevhid, “İran’da Artık Dini Liderler Katlediliyor”, Tevhid dergisi, İstanbul: 17 Aralık 1978, s.4.

⁵²⁷ Tevhid, “Hıyanet Belgelendi”, Tevhid dergisi, İstanbul: 1 Şubat 1979, s.2.

yazısında şu ifadeler yer vermiştir⁵²⁸; “Evet, İran Şahı gerçekten de şahane gitti. (...) Bu yolda mukaddes İslam Şeriatı uğrunda canını vermekten çekinmeyen, ölüme seve-seve koşan Müslümanlara da rahmet niyaz edelim.”

Tablo 41. “Şah/Şahlık” İle “Emperyalizm” İfadelerinin Birlikte Kullanıldığı Metinler Ve Kullanım Sıklıkları

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	“Şah/Şahlık” [*]	“Emperyalizm” ^{**}
Yeniden Milli Mücadele	İran Nereye Sürükleniyor?	30.May.78	12	3
	İran Kaynayan Bir Kazan Durumunda	29.Ağu.78	1	1
	Şah'ın İktidarını Sarsan Kim?	5.Eyl.78	19	1
	Batı'nın Desteği Şah'ı Yerde Tutabilecek Mi?	28.Kas.78	20	2
	Brejnev: İran'a Yapılacak Bir Müdahaleyi Hoş Karşılamayız	5.Ara.78	5	1
	İran Üzerine Pazarlık	2.Oca.79	10	1
	Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?	20.Şub.79	3	2
	"Abd'li Diplomatlar Humeyni Ve Bahtiyar'la Temasta"	20.Şub.79	2	2
	Türkiye İran'daki İç Savaş Tehlikesi Karşısında Uyanmalıdır!	1.May.79	7	2
	Humeyni "Emperyalist" Dediği Amerika İle İlişki Kuruyor	22.May.79	7	3
	İran'da Son Söz Kimin Olacak?	14.Tem.79	4	1
	Gelişmeler, İran'ı Nasıl Bir Akıbete Sürüklüyor?	20.Kas.79	3	2
Sebil	İran'da Gerçekleşen Zafer İslamındır!	5.02.1979	5	1
	İran Devrimi Batı'nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirmiştir	4.05.1979	4	1
	Rusların Oyunu	10.12.1979	1	5
	İran'da Neler Yapıldı?	21.04.1980	2	2
Mavera	İran	Ara.78	8	4
Tevhid	İran'da Zafere Duacıyız!	17.Ara.78	3	1
	İran Hadiseleri Ve Türkiye Müslümanları	25.Ara.78	4	5
	Ali Ekber Mehdişur, "Abd, Rusya Ve Çin Şah'ı Desteklemektedir..."	25.Ara.78	2	1
	"Allah'ın Yardımıyla Hareket Zafere Ulaşacak"	8.Oca.79	9	2
	Şah'ın Şahane Gidişi Ve Sonrası...	23.Oca.79	11	3
	İslam, Dünya Dengesini Bozarken...	1.Şub.79	5	1
	"İran Halkı İslam Ümmetinin Bir Parçasıdır"	19.Şub.79	1	1
	İran'dan Türkiye'ye	26.Şub.79	2	2
	Humeyni: İslam, Ezilenleri Kurtarmak İçindir!	26.Mar.79	1	1
	İran'da Parazit Sınıf Temizleniyor	23.Nis.79	2	1
	Ehl-İ Sünnet İle İmamiye Arasında İtikadi Ve Fıkhi Görüşlerin Mukayesesi	30.Nis.79	1	4
	Mehdişur: "Hz. Ömer'e Sünni Kardeşlerimiz Gibi Hürmet Ederiz!"	28.May.79	3	1

⁵²⁸ Selahaddin Eş Çakırgil, “Şah'ın Şahane Gidişi ve Sonrası...”, Tevhid dergisi, İstanbul: 23 Ocak 1979, s.3.

^{*} “Şah/Şahlık” ifadelerinin metinlerde kullanım sıklığı.

^{**} “Emperyalizm” ifadesinin metinlerde kullanım sıklığı.

Şura	Şah Yine Cinayetlere Başladı	2.Mar.78	3	1
	İran Şeriat İstiyor	18.May.78	23	5
	Şah'ın Müşrik Rejimine Karşı Şeriatçıların 17 Yıllık Kanlı Mücadelesi	5.Haz.78	58	9
	Komeyni: İdealimiz, İran'da İslami Bir Devlet Kurulmasıdır"	14.Ağu.78	29	1
	Fatih Akıncıları: İran'daki Savaş, Bizim Savaşımızdır	18.Eyl.78	3	2
Pınar	Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm Ve İran İhtilali	Mar.79	15	1
Son Karar	İran Devrimi Diyor Ki...	Kas.88	18	1
Girişim	Mehmet Metiner: Türkiye'deki İran, İran'daki İran Değil..."	Mar.89	2	3
	Humeyni Kimdi?	Tem.89	3	1
İslami Hareket	İran'ın Geleceği Ve Emperyalistler	1.Oca.79	11	13
	İran Üzerine	10.Şub.79	1	1
	Humeynicilik Mi, Yoksa İslamın Yeniden Dirilişi Mi?	1.Oca.80	1	1
	Hür Bir Tartışma Örneği	15.Nis.80	1	2
Hicret	İran'daki Son Gelişmeler Üzerine...	19.Kas.79	2	3
Hilal	İranlı Bir Mücahid Sesleniyor	Mar.79	4	1
Hareket	İran Muamması	1.Mar.79	4	1
Aylık Dergi	Recep Yumuk'la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi	1.Tem.82	4	2
	Ehli Sünnet Alimlerine Ve Bütün Müslümanlara	1.Kas.81	1	1
	İhvan Ve İran İlişkileri Üzerine	1.Şub.83	1	5
Akıncılar	İran İslam Devriminde 60 Bin Şhit Verdik	19.Eyl.79	1	1
İktibas	Humeyni'nin İran'ı	1.Oca.81	5	4
	İran Devrimi 1. Yılı	15.Oca.81	4	4
	Humeyni'nin İran'ı Iı	15.Oca.81	7	1
	Humeyni'nin İran'ı Iıı	1.Şub.81	8	1
	İran'da Neler Oluyor?	15.Şub.81	6	1
	Humeyni: "Sovyetlere De Abd'ye Yaptığımı Yaparım" Dedi	15.Şub.81	1	1
	İran Olaylarının Gerçekleri	1.Eki.81	5	2
	Irak-İran Savaşı Yakın Ve Uzak Sonuçları	1.Nis.82	1	1
	İhvan Ve İran	1.Tem.82	1	5
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	15.Kas.82	3	1
	İslam Devrimi Ve İran İslam Cumhuriyeti'nin Kurucusu İmam Humeyni'nin Dünya Müslümanlarına Hitaben Yayınladığı 1983 Yılı Hac Mesajı	1.Eki.83	1	1
	Irak-İran Savaşı Ve Etrafındaki Gerçekler	15.May.84	2	1
	İran, İstanbul Başkonsolosu'nun Açıklaması	15.Ağu.84	1	1
	Beşinci Yılıni Dolduran Irak-İran Savaşı	Eki.85	2	1
Davet	Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şumul İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine	Şub.90	14	1

6.7. Irak-İran Savaşı ve İran İslam Devrimi İle İlişkisi

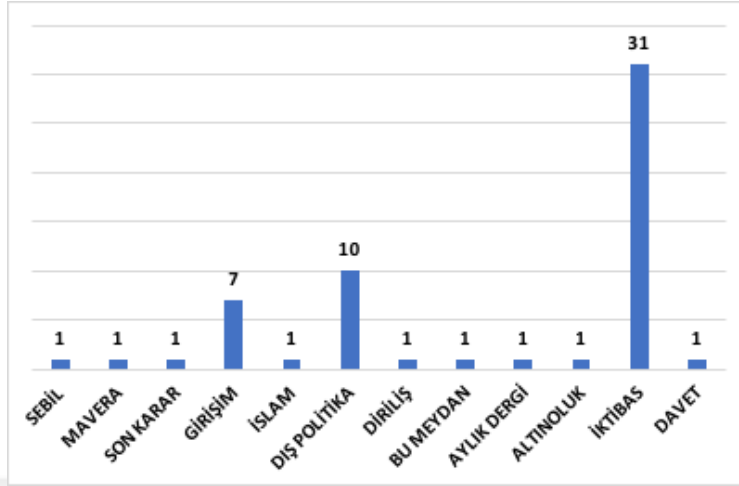
İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinden çok kısa bir süre sonra başlayan Irak-İran Savaşı, 1980-1990 yılları arasındaki dönemde Ortadoğu ülkelerinin birbirleriyle ilişkilerini belirleyici başat faktörlerden olmuştur. Irak-İran Savaşı'nın devrim ihracının önünü geçmek için başlatıldığı⁵²⁹ tezinin sıklıkla gündeme getirildiği Türkiye'de, savaş sürecinin Şiilik ve Sünnilik üzerinden ele alındığı da dikkat çeken bir aktarımdır.

Çalışma kapsamındaki dergilerde İran'da gerçekleşen devrimin dergi ve yazarlar tarafından okuyucuya aktarılma biçiminin tespiti açısından Ayetullah Humeyni döneminin en önemli gelişmelerinden olan Irak-İran Savaşı'nın dergiler tarafından nasıl ele alındığı önemli bir konudur. Haber ve makale metinlerinde İran ile Irak arasında yıllarca devam eden savaş sürecinde dergi ve yazarların savaşın taraftarları olan Ayetullah Humeyni ve Saddam Hüseyin'e yaklaşımları, savaşın seyrinin aktarımı ve savaşın nedenlerini tahlil etme biçimleri irdelenmiştir.

Ana temanın Irak-İran Savaşı olduğu metinlerde devrime yaklaşımın (çok olumlu-olumlu-konu edinen-olumsuz-çok olumsuz) ne yönde değiştiği tespit edilerek, savaşın hangi dergilerde ve hangi yazarlar tarafından, hangi tarihlerde ve ne sıklıkla yer verildiği de değişkenler üzerinde belirleyici olduğu düşünülen diğer olay ve gelişmelerle birlikte tahlil edilmiştir. Ayrıca devrim ihracı, Şiilik, Sünnilik ve emperyalizm konularının da Irak-İran Savaşı ile birlikte hangi dergilerde ve hangi yazarlar tarafından işlendiği üzerinde durulmuştur.

Çalışmaya dahil edilen metinlerin toplam 57 tanesinde Irak-İran Savaşı'na yer verildiği görülmektedir. Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği haber/makale metinlerinden Son Karar ve İktibas'ta yer alan iki yazıda devrime karşı “çok olumsuz” bir yaklaşım söz konusu iken, Dış Politika ve İktibas'ta yer verilen iki yazıda ise devrime dair “olumsuz” bir tutum sergilenmiştir. Buna karşın Dış Politika ve İktibas'ta yer verilen 12 metnin bazılarında devrime karşı “olumlu” ve bir kısmında ise “çok olumlu” bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Girişim, Bu Meydan, Aylık Dergi, Davet gibi dergilerde ise Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği dergilerde devrime karşı “çok olumlu” ifadelerle yer verilmiştir.

⁵²⁹ Cengiz Çandar, Irak-İran Savaşı”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Ekim 1988, s.223-225.

Grafik 32. Irak-İran Savaşı'na Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Irak-İran Savaşı'nın yer verildiği metinlerin dergilere göre dağılımına baktığımızda en fazla metnin İktibas dergisinde (31 metin) yer aldığı görülmektedir. Dış Politika (10 metin) ve Girişim (7 metin) dergilerinde de Irak-İran Savaşına sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Sebil, Maveria, Son Karar, İslam, Diriliş, Bu Meydan, Aylık Dergi, Altınoluk ve Davet dergilerindeki 1'er metinde de "Irak-İran Savaşı" ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği bu yazılarda "Irak-İran Savaşı" ifadesinin sıklıkla Şiilik, Sünnilik, emperyalizm ve devrim ihracı konuları ile birlikte ele alındığı görülmektedir.

Tablo 42. Irak-İran Savaşı'nın Sıklıkla Birlikte Yerildiği İsim ve Kavramlar

Kullanılan İsim/Kavram	"Irak-İran Savaşı" İle Birlikte Kullanıldığı Metin Sayısı:
İran İslam Devrimi	27
Humeyni	43
Saddam Hüseyin	27
Şiilik	21
Sünnilik	15
Devrim ihracı	7
Emperyalizm	10

Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği metinlerin 37 tanesinde ana aktör Ayetullah Humeyni olmuştur. 27 metinde ise Ayetullah Humeyni ile birlikte Saddam Hüseyin'e ve Saddam Hüseyin'in açıklamalarına yer verilmiştir. Sözü edilen metinlerin büyük çoğunluğunda İran'da gerçekleşen devrim için "İran İslam Devrimi" ifadesi kullanılırken, 57 metnin 7 tanesinde "devrim ihracı" konusunun Irak-İran Savaşı ile birlikte yer verildiği görülmektedir. 10 metinde ise Irak-İran Savaşı emperyalizm konusu ile birlikte okuyucuya sunulmuştur. Şiilik ifadesi 21 metinde, Sünnilik ifadesi ise 15 metinde Irak-İran Savaşı ile birlikte kullanılmıştır.

Irak-İran Savaşı'nın Şiilik ve Sünnilik üzerinden okuyucuya aktarıldığı metinlerde, savaş sürecinde Arap ülkelerin İran'a karşı hem ırkçılık duygularını kışkırttığı hem de ehli Sünnet ve Şia tartışmaları ile İslam dünyasının İran'a olan sempatisini kırmaya çalıştığına dikkat çekmektedir⁵³⁰.

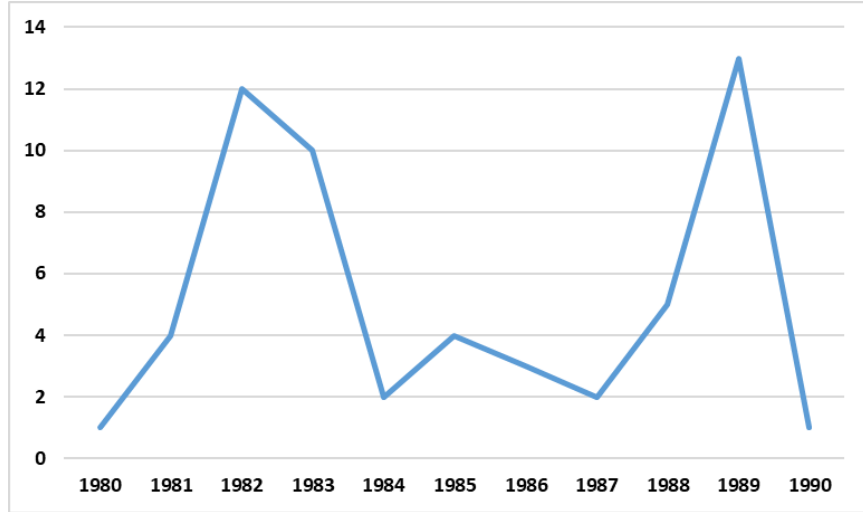
Irak-İran Savaşı'nın devrim ihracı ile ilişkilendirilerek aktarıldığı haber ve makale metinlerinde ise savaşın devrim ihracı hedefiyle bağlantılı olduğuna özellikle dikkat çekilmiştir. Devrim ihracının önüne geçen gücün ise uluslararası statüko olduğu, "1980-82 arası savaş Irak'ın saldırış ile başlayıp İran topraklarında sürerken harekete geçmeyen uluslararası vicdan, 1982'den itibaren İran'ın inisiyatifi ele geçirmesiyle birlikte, harekete geçmiş ve "ateşkes" ve "barış" sesleri işitilmiş olmuştur. Amaç, İran'ın şahsındaki İslami kabarışı önlemek ve uluslararası statükoyu korumaktır." şeklindeki ifadelerle yer verilerek ileri sürüldüğü görülmektedir⁵³¹.

6.7.1. Irak-İran Savaşı'nın Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı

"Irak-İran Savaşı" ifadesinin geçtiği metinlerin yayın tarihleri incelendiğinde fazla haber/makale metninin savaşın başladığı yılın ertesi olan 1981 yılında ve savaşın bitişinin bir sonraki senesi olan 1989 yılında dergilerde yer verildiği tespit edilmiştir.

⁵³⁰ Abdurrahman Dilipak, "Irak-İran Savaşı Bitti Mi?", Dış Politika dergisi, İstanbul: Ekim 1988, s.220.

⁵³¹ Cengiz Çandar, Irak-İran Savaşı", Dış Politika dergisi, İstanbul: Ekim 1988, s.223-225.

Grafik 33. Irak-İran Savaşı'nın Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı

Ayrıca yine Irak-İran Savaşı'nda önemli gelişmelerin yaşandığı 1985 yılında da “Irak-İran Savaşı” ifadesinin sıklıkla dergilerde yer aldığı görülmektedir. Toplamda 57 metinde savaşın konu edinildiği saptanmıştır. Bu metinlerin 12 tanesinin 1982 yılında, 13 tanesinin ise 1989 yılında kaleme alınmıştır.

6.7.1.1. “İran-Irak Savaşı” İfadesinin Yer Verildiği Metinlerin Çözümlemesi

Mavera dergisinde Fehmi Muzafferoğlu, devrimin dördüncü yılının muhasebesini yaparken, Irak-İran Savaşı'nın aslında İslam'a karşı güçlerin işi nereye kadar vardırabileceklerini gösteren önemli bir olay olduğunu, Irak-İran Savaşı ile asıl amacın devrimi içerden çökertebileceklerinden umutsuzluğa düşenlerin bir komşu devleti devreye sokarak devrimcilerin hizaya getirilmek istenmesi olduğu belirtmiştir⁵³².

“İran-Irak Savaşında Gelişmeler” başlıklı yazısında Ahmet Sağlam, bölgedeki devletler ile İsrail ve Amerika'nın İran İslam Devrimi'ne karşı başından beri reaksiyonlar gösterdiklerine değinerek, Irak-İran Savaşı sürecinde körfez ülkelerinin “ırkçı-sosyalist Saddam rejimini” takviye etme ihtiyacı hissettiklerine dikkat çekmiştir. Sağlam, yazısında savaşın seyrine ilişkin ayrıntılara yer verirken, 21 Mart'ta başlayan İran taarruzunun içteki bazı diğer problemler çözüme kavuşturularak

⁵³² Fehmi Muzafferoğlu, “İran'da Devrim Dört Yılı Doldurdu”, *Mavera Dergisi*, Nisan 1984, Ankara, s.1-3.

atılabilen bir adım olduğunu belirtmiştir. Ahmet Sağlam yazısında ayrıca, “bölgedeki Kürt topluluklara muhtariyet tanınacağına dair vaadlerde bulunulduğu” iddialarına da değinmiştir⁵³³.

Çalışma kapsamında Irak-İran Savaşı’nın konu edinildiği metinlerin neredeyse tamamında savaş süreci, İran tarafının bakış açısı ve Ayetullah Humeyni’nin ana aktör şeklinde konumlandırıldığı bir yaklaşım ile dergi okuyucularına aktarılmıştır. Bu yaklaşımdan farklı olarak ise Hilal dergisi Şubat 1983 tarihli sayısında kapak fotoğrafına “*Saddam Hüseyin’le Bir Konuşma*” başlığını taşımıştır. Saddam Hüseyin ile yapılan röportajda İran ve Irak arasındaki ilişkinin tarihi arka planı ve içinde bulunulan savaş sürecine dair bir değerlendirme yapılmıştır. Saddam Hüseyin İran’ın savaşta ısrarcı olduğunu ileri sürmüş ve İran’ın bunu yayılmacı bir politika izlediği için sürdürdüğünü savunmuştur⁵³⁴.

Altınoluk dergisinde “*İran-Sovyet Yakınlaşması*” başlıklı yazıda Irak-İran Savaşında Irak’a ilk yardım eden ülkelerin başında Sovyetlerin geldiği fakat geline nokta Sovyetlerin İran’la iyi ilişkiler kurmayı kendi açısından faydalı ve gerekli gördüğü bilgisi paylaşılmıştır. Yazının girişinde ise “Rafsanjani’den yorumlar: Gorbaçov eski hatalarını telafi etti. Afganistan’dan çekildi. Irak’ı desteklemekten vazgeçti.” ifadeleri ön plana çıkarılmış ve İran’ın Sovyetler ile yeni dönemdeki ilişkilerine zemin hazırlayan gelişmelerin neler olduğu okuyucuya ön bilgi olarak sunulmuştur⁵³⁵.

Diriliş dergisinde İran-Irak Savaşı’yla ilgili değerlendirmenin yapıldığı metinde, “hangi uluslararası şeytan aklına girdiyse..” ifadesiyle savaşı başlatan tarafın “uluslararası güçlerce desteklenen” Irak olduğu görüşü ön plana çıkarılmıştır. Metnin devamında ise savaşın temelinde aslında Körfez ülkelerinin hegemonya meselesi olduğu ileri sürülmüştür⁵³⁶.

Irak-İran Savaşı sürecinde İran’ın attığı adımların İran lehine sonuçlanması İslam dergisinde “İran’ın Başarısı” şeklindeki yazı başlığı ile derginin okuyucularına aktarılmıştır⁵³⁷. Ayrıca “*İranlı*

⁵³³ Ahmet Sağlam, “İran Irak Savaşında Gelişmeler”, *Mavera Dergisi*, Mayıs 1982, Ankara, s.5-7.

⁵³⁴ Mecelle, “Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’le Bir Konuşma”, *Hilal dergisi*, İstanbul: Şubat 1983, s.20.

⁵³⁵ Altınoluk, “İran-Sovyet Yakınlaşması”, *Altınoluk dergisi*, İstanbul: Ağustos 1989, s.35.

⁵³⁶ Diriliş, “İran-Irak Savaşı”, *Diriliş dergisi*, İstanbul: 8 Ağustos 1988, s.1.

⁵³⁷ İslam, “İran’ın Başarısı”, *İslam dergisi*, Ankara: Nisan 1986, s.41.

Komutan Bacı” başlıklı yazıda⁵³⁸ da savaş sürecinde İranlı kadınların kahramanlık hikayelerine yer verilerek, savaş sürecinde kahramanlık mitleri oluşturulması amaçlanmıştır.

“İran- Irak Savaşı ve Yahudi Silah Tacirleri” başlıklı yazıda Kadir Mısıroğlu, Irak-İran Savaşı’nın çok önceden planlandığını, Şah’ın başarısızlığı neticesinde Şah yerine Saddam Hüseyin’in ikame edilmeye çalışıldığını ileri sürmüştür⁵³⁹.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde Irak-İran Savaşı’na zemin hazırlayan gelişmelerin yer verildiği metinlerde Irak’ın Kuzistan’da ayaklanan Araplara destek olduğu ve iki ülke arasındaki ilişkilerin giderek gerginleştiği bilgisi paylaşılmıştır⁵⁴⁰. Bir başka metinde ise Irak’ın Khuzistan üzerinde hak iddia ettiğine vurgu yapılarak, Bağdat-Tahran ilişkilerinin İran’da meydana gelen yönetim değişikliğine kadar iyi olduğu fakat yeni rejimle birlikte iki ülke arasındaki geçici yumuşamanın son bulduğu ifade edilmiştir. Yeniden Milli Mücadele, iki ülke arasındaki gerginlik konusunda “İran Kürtlerinin özerklik kazanma amacıyla giriştikleri silahlı hareketler, Irak kesimindeki Kürtler üzerinde de etkili olması” ve Irak’taki Kürtlerin de Irak ordusuna karşı eyleme giriştikleri, Bağdat hükümetinin Irak’taki “Şii dini liderleri” sınır dışı etmesi gibi gelişmeleri gerekçe olarak sunmuştur⁵⁴¹.

Irak-İran Savaşı’nda Irak’ın umudunun İran’daki İslam rejimini devirmek ve İran’ı parçalamak olduğunu ileri süren Toktamış Ateş, savaş süresince Kuveyt, Arabistan ve Batılı ülkelerin Irak’ı açıkça desteklediklerine dikkat çekmiştir⁵⁴².

Girişim dergisinde Irak-İran Savaşı’nın 6. yılında kaleme alınan yazıda Irak-İran Savaşı süresince Türkiye basınında Bağdat kaynaklı haberlere Tahran kaynaklı haberlerin iki katı oranında yer

⁵³⁸ İslam, “İranlı Komutan Bacı”, İslam dergisi, Ankara: Nisan 1986, s. 13.

⁵³⁹ Kadir Mısıroğlu, “İran- Irak Savaşı ve Yahudi Silah Tacirleri”, Sebül dergisi, İstanbul: 18.12.1980, s.3.

⁵⁴⁰ Yeniden Milli Mücadele, “İran’daki İç Kargaşa ve Irak’ın Müdahalesi”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 19 Haziran 1979, s.8.

⁵⁴¹ Yeniden Milli Mücadele, “İran-Irak Çekişmesinin Sonu Nereye Varacak?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 17 Temmuz 1979, s.8.

⁵⁴² Toktamış Ateş, “Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Nisan 1989, s.78.

verildiği bilgisi paylaşılmış ve Türkiye basınında İran aleyhtarı propagandalara geniş yer verildiğine, bu haberler ile savaşın “kardeş savaşı” ve “aptalca bir savaş” olarak gösterilmeye çalışıldığına dikkat çekilmiştir. Yazıda ayrıca Irak-İran Savaşı’nı emperyalizm lehine sonuçlandırmak isteyenlerin yaymaya çalıştıkları propagandalar; bu savaşın bir “Arap-Acem savaşı” olduğu, Irak-İran Savaşı’nın bir “Şii-Sünni Savaşı” olduğu, barışı engelleyen tarafın İran olduğu şeklinde sıralanmıştır⁵⁴³.

Girişim dergisinde Abdurrahman Dilipak İran’da yaşananları değerlendirirken, savaşın bir galibinin olmadığını belirtmiş ve bu savaşın asıl sorumlularının “emperyalizm ve onların yerli işbirlikçileri” olduğunu ileri sürmüştür. Dilipak ayrıca savaşın devam ettiği süre boyunca ve savaştan sonraki süreçte de İslami hareket üzerinde olumsuz bir etki bırakılmadığını, inananlara umutsuzluk ve yılgınlığın aşılanamadığını eklemiştir⁵⁴⁴. Dilipak, bu değerlendirmeleri ile savaştan İran’ın sorumlu tutulamayacağına dikkat çekmiş ve İran’da devrim ardı süreçte kurulan yeni rejimi destekleyici, taraftar şeklinde değerlendirilebilen ifadeler yer vermiştir.

İktibas dergisinde Irak-İran Savaşı’na ilişkin kapsamlı bir değerlendirmenin yapıldığı, Irak-İran Savaşı’nın dördüncü ayında Ali Abbud tarafından kaleme alınan yazıda, savaşın kısa sürede bitmeyeceği ve uzun bir süre devam ettiği taktirde ise her iki ülke ekonomisinin kanayan bir yara gibi yok olacağı ifade edilmiştir. Ali Abbud, devam edecek olan bu savaşın kazananını ise İsrail olarak ilan etmektedir. Abbud yazısında Saddam Hüseyin’in tutumunu ve her iki tarafa yönelik düşüncelerini ise şu sözlerle ifade etmektedir⁵⁴⁵; “Saddam Hüseyin, Irak’ı Arap Kurtuluş Savaşından ihraç etmekle kalmadı, aynı zamanda Arap milletine dost olan ve Siyonizme karşı cihad ilan eden diğer bir kuvveti de (İran’ı) ezmeye çalışmaktadır.”

Ali Abbud, her iki ülkenin güç kaybının İsrail’in işine yarayacağını belirtmiş ve İsrail’in bu durumdan faydalanarak dünya kamuoyunun dikkatini bu yöne çektiğini ve bu esnada ise Gazze ve Batı Kıyısı halkına karşı baskılarını arttırdığını belirtmiştir. Yazıda ayrıca günümüzde de Golan tepelerine ilişkin girişimlerini Irak-İran Savaşı döneminde de sürdüren İsrail’in, söz konusu

⁵⁴³ Girişim, “Irak-İran Savaşı ve Düşündürdükleri”, Girişim dergisi, Konya: Ekim 1985, s.8.

⁵⁴⁴ Abdurrahman Dilipak, “İran’da Ne Oldu?” Girişim dergisi, Konya: Ağustos 1988, s.4.

⁵⁴⁵ Ali Abbud, “Irak-İran Savaşından Kazananlar Ve Kaybedenler”, İktibas dergisi, Ankara: 15 Şubat 1981, s.27.

dönemde Golan tepelerini kendisine ilhak etmek için meclise kanun tasarısı sunduğu, yeni bölgeler elde etmek amacıyla yerli halkı göçe zorlayarak Güney Lübnan’a hava akımlarını arttırdığı bilgisi de paylaşılmıştır. Abbud, savaşın bir diğer kazanını ise ABD olarak ilan etmiştir. Savaş sürecinde Basra Körfezi bölgesine yeniden dönen ABD’ye bazı Arap ülkelerindeki topraklarda askeri üsler kurulmasına dair de vaatlerde bulunulduğu ifade edilmiştir. ABD’nin asıl amacının bölgede tek bir kazanan ilan etmeden bir savaşın sürdürülmesi gerektiği yönünde olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte ABD ayrıca stratejisini tekrar kurarak İran’daki karşı-devrim unsurlarını tahrik etmeye yöneldiğine dikkat çekilmiştir⁵⁴⁶.

Irak-İran Savaşı’na yaklaşımın tespiti açısından “*İran-Irak Kavgasında İslam İyi Niyet Heyeti Tarafları Uzlaştıramadı*” başlıklı haber de önem arz etmektedir. Sözü edilen haberde Irak-İran Savaşı’nın taraflarının tutumları değerlendirilirken, Saddam Hüseyin’e yalnızca ismi ile hitap edildiği, Ayetullah Humeyni’nin ise “İmam Humeyni” şeklinde hitap edildiği dikkat çekmektedir. Haberde ayrıca yalnızca Ayetullah Humeyni’nin “Müslüman olduğunun söyleyen bir topluluk diğer Müslüman topluluğa saldırırsa, saldırıya uğrayanın yardımına koşmak Kur’an’ı Kerim’e göre bir vecibedir. İslam ile doğru yolda sapıklık arasında sulh bir şey ifade etmez, İslam sancağı altında İran ve Irak HALKI KARDEŞTİR VE HER İKİ TOPLUM DA ZORBA İDARECİLERİN DÜŞMANIDIR.” şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir⁵⁴⁷. Bir diğer metinde ise dönemin İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Musavi’nin sözleri ön plana çıkarılmıştır. Musavi dünyanın her neresinde olursa olsun zulme karşı mücadele edeceklerini belirtmiş ve hürriyet hareketlerine yardım etmenin, İslam devriminin görevi olduğunu vurgulamıştır⁵⁴⁸. İktibas ayrıca Paris-Match Dergisi’nin Saddam Hüseyin ile yaptığı röportaja da yer vermiştir. Röportaj Saddam Hüseyin’in “Irak yenilirse Humeyni Hun hükümdarı Atilla gibi Avrupa’yı titretir.” şeklindeki sözleri haber metninin başlığına çekilerek okuyucuya sunulmuştur⁵⁴⁹. İktibas dergisinde Irak-İran Savaşı’na dair

⁵⁴⁶ Abbud, a.g.m., s.27.

⁵⁴⁷ Le Monde, “İran-Irak Kavgasında İslam İyi Niyet Heyeti Tarafları Uzlaştıramadı”, İktibas dergisi, Ankara:15 Ağustos 1981, s.10.

⁵⁴⁸ Yeni Nesil, “Musavi: Dünyadaki Hürriyet Hareketlerine Yardım Edeceğiz”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Ağustos 1981, s.14.

⁵⁴⁹ Günaydın, “Irak Yenilirse Humeyni Hun Hükümdarı Atilla Gibi Avrupa’yı Titretir”, İktibas Dergisi, Ankara: 15 Temmuz 1983, s.20.

değerlendirmelerde İran'ın haklı gösterildiği yazılara yer verildiği kadar meselenin Irak tarafından değerlendirilerek ele alındığı içeriklere de büyük oranda yer verildiği görülmektedir.

Tablo 43. “İran-Irak Savaşı” İfadesinin Kullanım Sıklığı *

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	29	5,9
2	14	2,8
3	8	1,6
4	1	,2
5	3	,6
8	2	,4
TOPLAM	57	11,6

“İran-Irak Savaşı” ifadesinin çalışma kapsamındaki haber/makale metnlerinin toplamda 57 tanesinde yer verildiği görülmektedir. İfadenin en sık kullanıldığı dergiler Dış Politika ve Girişim dergileri olmuştur. Dış Politika dergisindeki 1 metinde 8 defa; 3 metinde 5’er defa; 1 metinde 4 defa; 1 metinde 3 defa; 3 metinde 2’şer defa; 1 metinde ise 1 defa “İran-Irak Savaşı” ifadesine yer verildiği saptanmıştır.

Girişim’de 1 metinde 8’er defa, 6 metinde ise 1’er defa; Sebil’deki 1 metinde 3 defa; Diriliş ve Aylık Dergi’deki 1’er metinde 2 defa; Maveria dergisindeki 1 metinde 1 defa; Son Karar’daki 1 metinde 1 defa; Bu Meydan ve Altınoluk dergilerindeki 1’er metinde de 1’er defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca İktibas’taki 6 metinde 3’er defa; 9 metinde 2’şer defa; 16 metinde ise 1’er defa yer verilmiştir.

“İran-Irak Savaşı” ifadesini kullanan yazarlar ise, Nevzat Yalçıntaş, Toktamış Ateş, Şükrü Hanioğlu, Atasoy Müftüoğlu, Cengiz Çandar, Kadir Mısıroğlu, Mehmed Selim, Ahmet Taha, Abdurrahman Dilipak, Haluk Gerger, Haluk Ülman, Emre Aygen, Ahmet Sağlam, Muhittin Tufan, Metin Aydın, İhsan Nur, Bülent Erandaç, Abdurrahman Dilipak, Yalçın Doğan, Süleyman Arslantaş, Bilal Coşkun, James A. Bill, Fahir Armaoğlu, Yalçın Doğan gibi isimler olmuşlardır. “İran-Irak Savaşı” ifadesinin kullanıldığı haber/makale metinlerine ait künye bilgilerine EK-10’da yer verilmiştir.

* Irak ile İran arasındaki savaş dergilerde sıklıkla “İran-Irak Savaşı” şeklinde ifade edilmiştir. Kodlama yapılırken “İran-Irak Savaşı” ifadesi esas alınarak sıklık analizi yapılmıştır.

6.8. İran İç Siyaseti: Devrim Konseyi Geçici Hükümeti ve Anayasal Cumhuriyet Dönemi

İran’da devrim ardı süreçte etkili olan gruplar, en az İran İslam Devrimi sürecinde etkili olan gruplar kadar önemlidir. Devrim ardı süreçte etkili olan gruplara ve İran iç siyasetinin konusu olan gelişmelere Türkiye’deki belirli dergilerde* sıklıkla yer verilmiştir. Sözü edilen süreçte etkili olan isimlere yaklaşım aslında devrimden sonra İran’da nasıl bir rejimin kurulacağına yönelik yaklaşıma ilişkin de önemli ipuçları sunmaktadır.

Çalışmanın bu başlığında İran iç siyasetinin konusu olan gelişmelere çalışma kapsamındaki dergilerin ne sıklıkla yer verdiği, gelişmelerin ana aktörü olarak konumlandırılan isim ve gruplara ilişkin tutum, İran iç siyasetinin konusu olan gelişmeler değerlendirilirken devrim ile hangi bağlamlarda ilişkilendirildiği üzerinde durulmuştur.

İçerik analizine dahil edilen haber/makale metinlerinde özellikle Mehdi Bazergan ve Beni Sadr üzerinden yürütülen tartışmalarla birlikte kurulan yeni rejime yaklaşım tespit edilirken, sözü geçen isimlerin temsil ettikleri gruplara karşı dergi ve yazarların tutumu da tahlil edilmiştir. Bu bağlamda devrim ardı süreçte İran iç siyasetinin konusu olan gelişmeler Devrim Konseyi Geçici Hükümeti ve Anayasal Cumhuriyet Dönemi şeklinde iki başlıkta ele alınmıştır.

6.8.1. Devrim Konseyi Geçici Hükümeti

5 Ocak 1979’da Ayetullah Humeyni’nin Geçici Hükümet’in Mehdi Bazergan başkanlığında kurulduğunu ilan etmesinin ardından, siyasal iktidarın Şahpur Bahtiyar’dan geçici hükümete devrediliyor olması çeşitli karmaşıklıkları da beraberinde getirmiştir. 11 Ocak’ta Evin Hapishanesi ve ordunun komuta merkezinin tamamen halkın eline geçmesiyle birlikte devrim tam olarak gerçekleşmiş ve Bahtiyar İran’dan kaçmıştır⁵⁵⁰. Bu süreçte devrim gerçekleştirildiğinde devrimci gruplar ilk olarak Radyo Televizyon Kurumu’nu kendi denetimlerine almışlardır. Böylelikle buradan tarihe geçen şu cümleyi tüm İran halkına iletmişlerdir; “İn sedaye Englabe rastine müllete

* Çalışma kapsamında İran iç siyasetine yer veren dergilerin başında Yeniden Milli Mücadele, İktibas, Tevhid, Maveria, Dış Politika gibi dergiler gelmektedir.

⁵⁵⁰ Fekri, *İran Devrimi*, s.184.

İran est”⁵⁵¹. Özellikle bu gelişme dikkate alındığında İran’ın yakın tarihi açısından önem arz eden olayların gerçekleşmesi ve sonrasında kitle iletişim araçlarının etkin olarak kullanılan propaganda araçları oldukları görülmektedir.

Mehdi Bazergan başkanlığında kurulan ulusalcı ve İslami unsurları bir araya getiren bir özellik taşıyan koalisyon yönetimi, on aylık süre zarfında devrim kurumlarının olgunlaşması ve solun muhalefeti karşısında işlevini yitirmiş ve sona ermiştir. Bu yönetim ilk ve geçici olması sebebiyle hiçbir grubun olmadığı ayrıcalıklara sahip olmuştur. Bazergan hükümeti Yeni Şiiliğin ve diğer taraftan yükselmekte olan İran nasyonalizminin adeta temsilcisi konumunda olmuştur. 1979 senesinin Kasım ayında Amerikan elçiliği rehine krizi sürecinin ardından Bazergan, geçici hükümetin başkanlığından istifa etmiştir⁵⁵².

Ayetullah Humeyni, devrim sürecinde sahip olduğu liderlik konumunu, devrim ardı süreçte kurulan geçici hükümet ile birlikte de siyasal iktidarın ve gücün elden ele dolaşmasının önüne geçmiş ve İran’da iktidara sahip olan tek isim olarak varlığını koruyabilmiştir. Geçici hükümet süreci içinde kendi taraftarları ile yeniden bir örgütlenme ve yapılanmaya giden Ayetullah Humeyni, kendi öğrencilerinden birçok ismi Cuma İmamı olarak ülkenin çeşitli yerlerine göndermiştir⁵⁵³.

6.8.2. Anayasal Cumhuriyet Dönemi

1978’den başlanarak devrim ardı süreçte İran’daki yeni rejimin yapısının şekillenmesinde özellikle ilk üç yılda Yeni Şiilik (neo-Shi’ism) yaklaşımı ve Ayetullah Humeyni etkili olmuştur. İran bu dönem boyunca etnik ayaklanmalar, ekonomik sorunlar, devrim sürecinde etkin gruplar arasında baş gösteren siyasal mücadeleler, komşu ve diğer ülkelerden gelen saldırı ve tehditler gibi çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmıştır.

⁵⁵¹ “İn sedaye Englobe rastine müllete İran est”: Bu ses İran halkının (gerçekleştirmiş olduğu) doğru devrimin sesidir.

⁵⁵² Mehdi Bazergan, Englobe İran Der Do Hareket, Mezahiri Yayınları, Tahran, 1984.

⁵⁵³ Amir Ahmad Fekri, İran Devrimi, Mızrak İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.185-186.

Özellikle devrimin ilk üç yılında Şah'ın Amerika'ya girişi ve Amerikalıların rehin alınması gibi gelişmelerden dolayı ABD'nin İran'a yönelik baskısı yoğunlaşmıştır. Ayetullah Humeyni bu süreçte İran içindeki farklı grupları karşı karşıya getiren bir siyaset izlemenin yerine dışardan İran'a tehdit olarak görünen taraflara karşı ülke içindeki safların sıkılaşma gerektiğini savunmuştur. Irak'ın İran'a saldırısı da Ayetullah Humeyni'nin uyarılarına ciddi bir itibar kazandırmıştır. Ayetullah Humeyni'nin izlediği söz konusu siyasetlerinin yanında karizmatik bir liderlik özelliğine sahip olması da toplumda itibar sahibi olmasına zemin hazırlamıştır.

“Evrin ve Yeniden Yapılanma” şeklinde ifade edilen dönemde 30 Mart 1979 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile birlikte Şahlık rejimi son bulmuş ve yerine İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. 3 Ağustos 1979'da Uzmanlar Meclis'inin (Mecles-e Khobregan) kurulması ve Kasım 1979'da ise Yeni Anayasa'nın hazırlanıp halk tarafından onaylanması, ardından ise 25 Ocak 1980'de Abolhasan Beni Sadr'ın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi “Evrin ve Yeniden Yapılanma” sürecinin başlıca gelişmelerinden olmuştur⁵⁵⁴.

Ayetullah Humeyni ilk etapta günlük siyasetin dışında kalarak öncelikle İran'daki siyasal gelişmelerin merkezindeki kişi ve meselelere dair geniş bilgi edinmiş, taraflar arasında devrimin ilk iki yılında azami siyasal bir hoşgörüye sahip olmuş ve bunların yanında siyasal başarısızlıkları ise politikacıların hanesine yazılmasını sağlayabilmiştir. Fakat bu özelliklerinin yanında ülke siyasetindeki ılımlılara karşı güvensizliğinin bir neticesi olarak 1981 yazında dönemin Cumhurbaşkanı Beni Sadr'ı görevinden alıp ılımlı merkezin önde gelen isimlerinden birini daha saf dışı bırakması, Halkın Mücahidlerince temsil edilen radikal sol ile İslami Cumhuriyetçi Parti'nin karşı karşıya gelmelerine zemin hazırlamıştır⁵⁵⁵. Beni Sadr'ın gidişi aslında Ayetullah Humeyni'nin İran iç siyasetindeki gruplar arasında yönettiği belli dengelerin de tahrip olmasına neden olmuştur.

1981'in Ekim ayında dönemin radikallerinden olan Seyyid Ali Hamaney'in İran İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte İran'ın iç siyasetinde ciddi kırılmalar yaşanmaya başlanmıştır.

⁵⁵⁴ Amir Ahmad Fekri, İran Devrimi, Mızrak İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.189.

⁵⁵⁵ James A. Bill, “Devrimci İran'da İktidar ve Din”, İktibas Dergisi, İstanbul: Mart 1986, s.7.

Sözü edilen süreçte İran iç siyasetinde etkili olan isimler için üç kaba sınıf ayrımı yapılabilir. Hamaney'in Cumhurbaşkanlığına gelmesiyle birlikte gücü artan radikaller; bu grup siyasal ve toplumsal olaylar karşısında oldukça derin bir muhafazakâr refleks gösteren gruptur. Bu grubun önde gelen isimleri Ali Ekber Haşimi Rafsancani, Ali Hüseyin Hamaney, Muhammed Rıza Mahdavi-Kani, Hadi Gafuri, Muhammed Yezdi şeklinde sıralanabilir. Bir diğer grup ise ılımlılar olarak adlandırılan, toplumsal ve siyasal meselelerde radikallere nispeten daha esnek olan daha toleranslı yaklaşım sergileyebilen mollalardan oluşmaktadır. İlimli tipin en önemli örneği olarak Ayetullah Mahmud Talegani'nin son dönemleri verilebilir. İlimli mollaların önde gelen diğer isimlerini ise Ali Gülzade-Gafuri, Muhammed Cevad Hucceti-Kermani, Hasan Lahuti, Nasır Mükerrerem- Shirazi, Muhammed Müctehid Şabastori'dir. Bir diğer grup ise pragmatistlerdir. Bu grup içerisinde sıralanabilecek isimlere bakıldığında farklı siyasal ve toplumsal meseleler karşısında pragmatist bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Pragmatistlerin önde gelen isimlerini Muhammed Cevad Bahonar, Muhammed Hüseyin Beheştî, Muhammed Rıza Gulpeygani, Kazım Şeriatmedari, Hasan Tabatabai-Kummi şeklinde sıralamak mümkündür⁵⁵⁶.

Ayetullah Humeyni ilk olarak her ne kadar bu üç kanadın birbirilerine galip gelmelerinin önüne geçen bir siyaset izlese de radikal din adamları şeklinde sınıflandırılan dindar sağdan yana bir tutum sergileyerek İran iç siyasetine doğrudan ve şahsen girmek durumunda kalmıştır. Ayetullah Humeyni'nin bu tutumu ulema arasındaki radikallerin de yönetimde aktif rol almak için çeşitli girişimlerde bulunmalarına neden olmuş ve İran siyasal sisteminde Yeni Şiilik böylelikle kök salmaya başlamıştır⁵⁵⁷.

6.8.3. İran İç Siyasetinde Dönemsel İki Aktör: Mehdi Bazergan ve Beni Sadr

İran'ın iç siyaseti açısından çalkantılı olan Devrim Konseyi Geçici Hükümeti ve Anayasal Cumhuriyet Dönemi Türkiye'deki İslami gruplarca yayımlanan dergilerde yoğun olarak ele alınmıştır. Dergilerde yer verilen gelişmelere bakıldığında olayların sıklıkla Mehdi Bazergan ve Beni Sadr üzerinden ele alındığı saptanmıştır.

⁵⁵⁶ James A. Bill, "Devrimci İran'da İktidar ve Din", İktibas Dergisi, İstanbul: Mart 1986, s.7.

⁵⁵⁷ Fekri, *İran Devrimi*, s.163-213.

Çalışmanın bu bölümünde Mehdi Bazergan ve Beni Sadr'ın konu edinildikleri metinler dikkate alınarak İran iç siyasetinin dergilerde yer alış biçimleri tahlil edilmiştir. Mehdi Bazergan ve Beni Sadr'ın temsil ettikleri siyasal statü ve ilişkilendirildikleri gruplar⁵⁵⁸ göz önünde bulundurularak çalışma kapsamındaki dergilerin İran iç siyasetinin birbirinden farklı özellikler gösteren grup ve aktörlerine karşı sergiledikleri tutum/yaklaşım tespit edilmiştir.

Mehdi Bazergan'ın ana aktör olarak konumlandırıldığı Devrim Konseyi Geçici Hükümeti döneminde ağırlıklı olarak *“Humeyni-Bazergan İhtilafı Büyürken Komünistler İktidara Oynuyor”*, *“İran İçin İç Savaş Tehlikesi Geçerliliğini Koruyor”*, *“Humeyni İle Hükümet Arasındaki İhtilaf Giderilemiyor”*, *“İran'ı Kimler İdare Ediyor?”*, *“İran Yönetiminde İkilik”*, *“Türkiye İran'daki İç Savaş Tehlikesi Karşısında Uyanmalıdır!”*, *“İran'daki Kaos Sürüyor”*, *“İran'ı Bir Çok Kuruluş Aynı Anda Yönetiyor”*, *“Humeyni- Bazergan İhtilafı Tekrar Büyüyor”*, *“İran Yönetimi Hala Çıkmazda”*, *“İran'da Karmaşık Görüntü”* şeklindeki başlıkları içeren İran'ın yönetsel olarak içinden geçtiği sürecin sorunlarının gündeme getirildiği haber ve makalelere dergilerde yer verilmiştir.

Beni Sadr'ın ana aktör olarak konumlandırıldığı Anayasal Cumhuriyet Dönemi şeklinde ifade edilen süreçte ise *“ABD-İran İlişkileri Sürüşmeye Dönüştü”*, *“İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede”*, *“İran'da Etnik Grupların Öfkesi”*, *“Beni Sadr'ın Devlet Başkanı Seçilmesi İran'daki Bunalımı Ne Yönde Etkileyecek?”*, *“Beni Sadr Ve Rehineler İçin Artan "Ümitler"”*, *“İran İslam İnkılabına Karşı Beni Sadr Kürtçülerle Birleşti...”*, *“Beni Sadr'ın Yazgısı Bir Buçuk Yılda Söndü”* şeklindeki haber ve makale başlıkları ile İran'daki yeni rejimin muhalefetteki gruplar ve etnik azınlıklar ile ilişkileri ve bu ilişkide Beni Sadr'ın rolü üzerinde durulmuştur. Ayrıca İran'ın Irak ve ABD ile ilişkilerinin seyri gibi konuların da bu çerçevede ele alındığı görülmektedir.

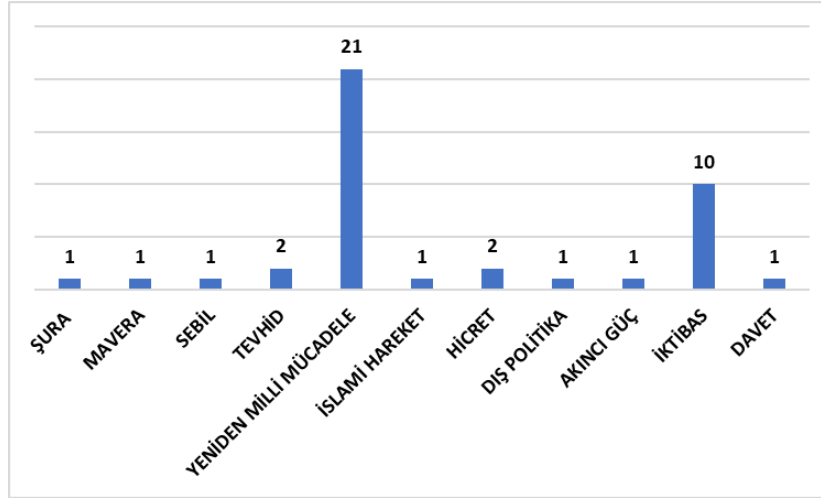
Çalışma kapsamında İran iç siyasetinin konusu olan gelişmeler Beni Sadr'ın ve Mehdi Bazergan'ın ana aktör olarak konumlandığı yazılar olarak iki başlık altında incelenmiştir. Sözü edilen haber ve makale metinlerinde Beni Sadr'ın toplam 47 metinde, Mehdi Bazergan ise 42 metinde ana aktör olarak konumlandığı saptanmıştır. Her iki ismin birlikte yer verildiği toplam 12 metinde ise,

Beni Sadr'ın isminin yazılarda yer verilme sıklığının Mehdi Bazergan'a nazaran daha fazla olduğu görülmektedir.

İran'da devrim ardı süreçte yeni rejimin kuruluş aşamasında ve sonrasında İran iç siyasetiyle ilgili gelişmelerin değerlendirildiği metinlere en fazla Yeniden Milli Mücadele ve İktibas dergilerinde yer verilmiştir. Mehdi Bazergan'ın isminin en fazla İktibas dergisinde, Beni Sadr'ın ise Yeniden Milli Mücadele dergisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Mehdi Bazergan'ın konu edinildiği Yeniden Milli Mücadele dergisindeki tüm metinlerde devrime yönelik “olumsuz” bir tutum sergilenirken; İktibas dergisinde yer verildiği metinlerde ise devrime karşı “olumlu” bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir.

6.8.3.1. Mehdi Bazergan'ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

İran iç siyasetinin konusu olan metinlerde Mehdi Bazergan'ın ana aktör olarak konumlandırıldığı metinlerin dergilere göre dağılımda Yeniden Milli Mücadele (21 metin) ve İktibas (10 metin) dergilerinde en sık yer verildiği tespit edilmektedir.

Grafik 34. Mehdi Bazergan'ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Mehdi Bazergan'ın ana aktör olarak konumlandırıldığı diğer metinlere ise Tevhid ve Hicret dergilerinde 2'şer metinde yer verilirken; Şura, Sebil, Maveria, İslami Hareket, Dış Politika, Akıncı Güç ve Davet dergilerinde ise 1'er metinde Mehdi Bazergan'ın ismine yer verildiği görülmektedir.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen, Mehdi Bazergan'ın isminin geçtiği metinlerde devrime karşı “olumsuz” ve “çok olumsuz” şeklinde değerlendirilen içerikler ile karşılaşılrken; İktibas dergisinde yer verilen ve Mehdi Bazergan'ın adının zikredildiği metinlerde ise devrime karşı “olumlu” ve “çok olumlu” bir tutum sergilenmiştir. İktibas'taki söz konusu metinlerde Ayetullah Humeyni'ye karşı ise “tarafdar” ve “çok tarafdar” ifadelerine yer verildiği tespit edilmiştir.

Mehdi Bazergan'ın zikredildiği metinlerin kaynak ve yazarlarına bakıldığında ise, kaynak olarak Yeniden Milli Mücadele, İktibas, Time, Sebil dergiler ve Selahaddin Eş Çakırgıl, Cengiz Çandar, Eric Rouleau, Ercümen Özkan, Haluk Ülman, Hilmi Kocaaslan gibi yazarlar ön plana çıkmaktadır. Sıralanan dergi ve yazarlar aslında İran iç siyasetini yazılarına taşıyan kaynak ve yazarlar olarak da ifade edilebilir.

Tablo 44. "Mehdi Bazergan/Bazergan" İfadelerinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	23	4,7
2	8	1,6
3	1	,2
4	3	,6
5	1	,2
6	1	,2
7	1	,2
8	3	,6
10	1	,2
TOPLAM	42	8,5

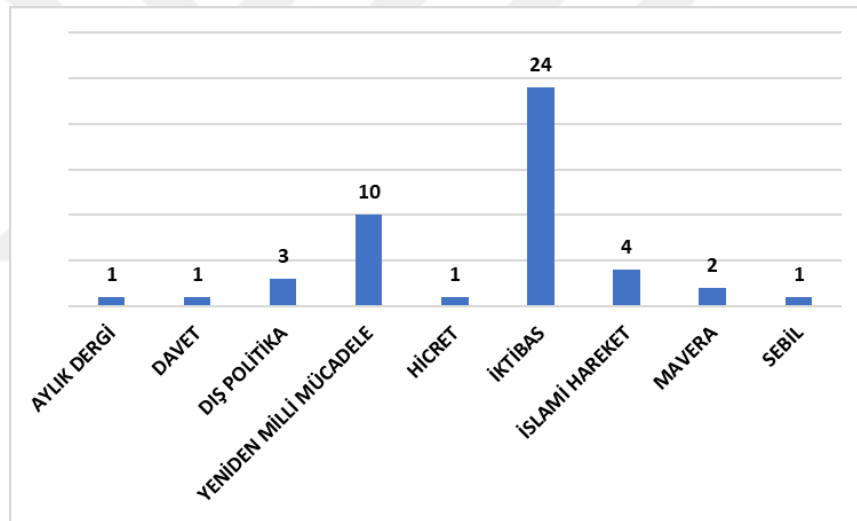
Çalışma kapsamındaki yazı ve haber metinlerinde “Mehdi Bazergan” ya da “Bazergan” ifadelerinin en sık İktibas ve Yeniden Milli Mücadele dergilerinde kullanıldığı görülmektedir.

İktibas dergisinde yer verilen 1 metinde 10 defa, 2 metinde 8'er defa, 1 metinde 5 defa, 2 metinde 2'ser defa, 4 metinde ise 1'er defa “Mehdi Bazergan” ya da “Bazergan” ifadesi kullanılmıştır. Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen 1 metinde 8 defa, 1 metinde 7 defa, 1 metinde 6 defa, 3 metinde 4'er defa, 5 metinde 2'ser defa, 10 metinde ise 1'er defa Mehdi Bazergan isminin geçtiği tespit edilmiştir.

Ayrıca Hicret dergisindeki 1 metinde 3 defa; Şura dergisindeki 1 metinde 2 defa; Sebil, Maverâ, Hicret, Dış Politika Akıncı Güç dergilerindeki 1'er metinde 1'er defa; Tevhid dergisinde ise 2 metinde 1'er defa Mehdi Bazergan'ın zikredildiği görülmektedir.

6.8.3.2. Beni Sadr'ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

İran iç siyasetinin konusu olan yazılarda Beni Sadr'ın ana aktör olarak konumlandırıldığı metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında en fazla Yeniden Milli Mücadele (10 metin) ve İktibas (24 metin) dergilerinde yer verildiği tespit edilmektedir.

Grafik 35. Beni Sadr'ın Ana Aktör Olarak Konumlandırıldığı Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Beni Sadr'ın ana aktör olarak konumlandırılıp İran iç siyasetinin yer verildiği yazılara Aylık Dergi, Davet, Dış Politika, Hicret, İktibas, İslami Hareket, Maverâ ve Sebil gibi dergilerde de yer verildiği görülmektedir. Bu yazılar, İslami Hareket dergisinde 4, Dış Politika dergisinde 3, Maverâ dergisinde 2, Aylık Dergi, Davet, Hicret ve Sebil dergilerinde ise 1 haber/makale metni olacak şekilde dergilerde dağılım göstermiştir.

Metin içeriklerine bakıldığında Beni Sadr'ın isminin geçtiği Yeniden Milli Mücadele dergisindeki yazılarda devrime karşı olumsuz ve çok olumsuz; Ayetullah Humeyni'ye karşı ise “muhalif” ve “çok muhalif” olarak değerlendirilen metinler oldukları anlaşılmaktadır.

Beni Sadr'ın isminin zikredildiği diğer dergilerdeki yazılarda ise devrime karşı genel olarak olumlu, Ayetullah Humeyni'ye karşı ise taraftar bir tutum söz konusu olmuştur.

Tablo 45. "Beni Sadr" İfadesinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	15	3,0
2	12	2,4
3	3	,6
4	3	,6
5	4	,8
6	3	,6
7	1	,2
8	2	,4
9	2	,4
10	1	,2
11	1	,2
TOPLAM	47	9,6

Çalışma kapsamına içerik analizine dahil edilen yazı ve haber metinlerinde Beni Sadr ifadesinin en sık Hicret, İktibas ve Yeniden Milli Mücadele dergilerinde kullanıldığı görülmektedir.

İktibas dergisinde yer verilen 1 metinde 10 defa, 2 metinde 9'ar defa, 1 metinde 8 defa, 1 metinde 6 defa, 3 metinde 5'er defa, 2 metinde 4'er defa, 2 metinde 3'er defa, 4 metinde 2'şer defa, 8 metinde ise 1'er defa "Beni Sadr" ifadesinin geçtiği görülmektedir. Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen 1 metinde 8 defa, 1 metinde 7 defa, 1 metinde 6 defa, 1 metinde 4 defa, 1 metinde 3 defa, 2 metinde 3'şer defa, 2 metinde ise 1'er defa Beni Sadr'ın ismi zikredilmiştir.

Beni Sadr ifadesi, Hicret dergisinde yer verilen 1 metinde 11 defa; İslami Hareket dergisindeki 1 metinde ise 6 defa, 1 metinde ise 5 defa kullanılmıştır. Sebil, Aylık Dergi, Maveria ve Dış Politika dergilerinde yer verilen 1'er metinde 2'şer defa Beni Sadr ifadesine yer verilirken; Dış Politika dergisindeki 2 metinde, Davet ve Maveria dergilerindeki ise 1'er metinde 1'er defa Beni Sadr'ın isminin geçtiği tespit edilmiştir.

6.8.4. İran İç Siyasetinin Konu Edildiği Metinlerin Çözümlemesi

İran iç siyasetinin konusu olan gelişmeler çalışma kapsamındaki dergilerde birbirinden farklı bakış açıları ile okuyucuya aktarılmıştır. Yer verilen haber/makale metinlerinde devrim sürecinde ve devrim ardı süreçte etkili olan isimler ile temsil ettikleri grupların ideolojik yaklaşımları göz önünde bulundurularak gelişmeler ele alınıp, farklı tutumlar geliştirilmiştir.

Dergi ve yazarlar destekledikleri grup ve isimleri haber ve makale metinlerinde ön plana çıkarılıp, görüşlerine taraftar olurken; karşı çıkılan grup ve isimlere yönelik ise muhalif bir tutum içerisinde olmuşlardır. Hatta çoğu zaman muhalif olunan grup ve şahıslar haber/makale metinlerinin ana aktörü şeklinde konumlandırılmadan, kendilerine yöneltilen olumsuz eleştiri ve iddialar ön plana çıkarılarak okuyucuya sunulmuştur.

Metin içerikleri incelendiğinde, Sebil dergisinde yer verilen “*İran’da Şarap Küpleri Kırıldı!..*” başlıklı haberin son bölümünde İran iç siyasetini ilgilendiren konulara yer verildiği görülmektedir. Haberde dönemin Başbakanı Mehdi Bazergan ile Ayetullah Humeyni arasındaki ilişkinin “iyi gitmediği” ifade edilmiş, Ayetullah Humeyni’nin Bazergan’dan istifasını istediği iddiasına yer verilmiştir⁵⁵⁹.

“*Rusların Oyunu*” başlıklı yazıda ise, “Rusların Humeyni vasıtasıyla ABD’ye savaş açtığı” ve İran iç siyasetinde Tudeh’in etkili bir güç olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Tudeh Partisi’nin yayımladığı deklarasyon maddelerine de ayrıntılı olarak yer verilmiştir⁵⁶⁰.

“*İran İslam İnkılabına Karşı Beni Sadr Kürtçülerle Birleşti...*” başlıklı yazıda İran’ın devrimden sonra halk olarak “kırk parçaya bölündü”ğü ileri sürülmüştür. Haberde Beni Sadr ile “Kürtçülük” yaptığı ileri sürülen grupların birlikte hareket ederek Kürdistan Demokrat Partisi’nin “Milli Mukavemet Konsülü”ne bağlandığını bildiren beyannamenin dağıtılmaya başlandığı bilgisi

⁵⁵⁹ Sebil, “İran’da Şarap Küpleri Kırıldı!..”, Sebil dergisi, İstanbul: 22.06.1979, s.2.

⁵⁶⁰ Sebil, “Rusların Oyunu”, Sebil dergisi, İstanbul: 10.12.1979, s.2.

paylaşmıştır⁵⁶¹. Bu gelişme parçalanmanın ilk adımı olarak değerlendirilmiş ve Sebil, daha önce de Beni Sadr'ı sol temayüllü olarak ifade ettiğini yinelemiştir.

“İran-Irak Savaşı ve Yahudi Silah Tacirleri” başlıklı yazısında Kadir Mısıroğlu, rehine kriziyle ilgili olarak sol grupların inkılap kadrolarına sızdığı ve bu grupların neden olduğu sorunlar dolayısıyla İran'ın yalnızlığa itildiği belirtilmiştir⁵⁶². Metin içeriğinde inkılap kadrolarına sızan sol gruplardan Beni Sadr'ın çevresindeki isimler olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Yeniden Milli Mücadele dergisi incelendiğinde İran'da gerçekleşen devrime ilişkin yer verilen toplam 77 metnin yaklaşık 50 tanesinde doğrudan dönemin İran iç siyasetini ilgilendiren konuların değerlendirildiği görülmektedir. Yeniden Milli Mücadele dergisi, *“İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede”*, *“İran Kaynayan Bir Kazan Durumunda”*, *“İran'daki Kaos Sürüyor”*, *“İran Yönetimi Hala Çıkmazda”*, *“İran, İç Savaş Eşiğinde”*, *“İran'daki Kaosun Önü Alınamıyor”* gibi başlıklar ile devrim sürecinde İran'daki geçici hükümet dönemi gelişmeleri okura aktarılmıştır.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde devrim sürecine ilişkin yer verilen yazıların neredeyse tamamında İran iç siyasetinde etkili olmaya başlayan sol grupların iktidarı ele geçireceği korkusuna yer verilmiştir. Devrimin henüz gerçekleşme aşamasında olduğu dönemlerden başlanarak, yeni rejimin kuruluş aşaması da dahil olmak üzere “Humeyni İktidarı Yıpranırken Sol Partilerin Durumu” şeklindeki ifadeler yazı başlıklığına çekilerek, devrim ardı süreçte Ayetullah Humeyni'nin etki gücünün kırıldığı şeklinde bir algı oluşturabilecek yazılara sıklıkla yer verilmiştir⁵⁶³.

“İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede” başlıklı yazıda devrim sürecinde Pakistan sınırına yakın 600 bin kadar Beluci ve Bahtiyari'nin “Humeyni'ye karşı” harekete geçmeye hazırlandıkları ifadelerine yer verilmiştir. Haberin gövde metninde Ayetullah Humeyni için yalnızca “Şiilerin lideri” olduğu imajı çizilerek, Sünni olan grupların Ayetullah Humeyni'ye ve yeni kurulması planlanan rejime muhalif oldukları algısı oluşturulmuştur. Aynı haberin devamında İran içindeki diğer grupların

⁵⁶¹ Sebil, “İran İslam İnkılabına Karşı Beni Sadr Kürtçülerle Birleşti...”, Sebil dergisi, İstanbul: Ocak 1982, s.13.

⁵⁶² Kadir Mısıroğlu, “İran-Irak Savaşı ve Yahudi Silah Tacirleri”, Sebil dergisi, İstanbul: 18.12.1980, s.3.

⁵⁶³ Time, “Humeyni İktidarı Yıpranırken Sol Partilerin Durumu”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 8 Ocak 1980, s.2.

önde gelen isimlerinin görüşlerine yer verilmiştir. Görüşlerine başvurulmuş isimler okur nezdinde olumlu bir imaj oluşturacak görseller ile sunulurken, Ayetullah Humeyni ise eli yüzünde düşünür vaziyette, karamsarlık çağrıştıran bir görsel* ile birlikte dergide yer verilmiştir. Haberin devamında ise Beni Sadr'ın ABD elçiliğinde rehine krizi üzerine kullandığı ifadeler paylaşılmış ve öğrenciler “işgalci” sıfatı ile nitelendirilmişlerdir. Beni Sadr'ın öğrencilerin hareket tarzını yanlış bulduğu vurgusu yapılarak, ABD-İran arasındaki gerginliğin yumuşamaya eğilimli olmasında Yeniden Milli Mücadele'nin “batıcı ve ılımlı kesim” şeklinde nitelendirdiği Beni Sadr ve diğer isimlerin etkili olduğu ileri sürülmüştür⁵⁶⁴.

Yeniden Milli Mücadele'de Beni Sadr'a karşı genel olarak olumlu bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Beni Sadr'ın devlet başkanlığına seçilmesinin ardından kendisi için “İran Devlet Başkanı” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır⁵⁶⁵. Beni Sadr, diğer haber metinlerinde yer verilen görsellerdeki gibi okuyucu zihninde olumlu imaj oluşturacak şekilde resmedilirken, Ayetullah Humeyni ise diğer tüm haber ve yazılarda olduğu gibi karamsarlık ve olumsuzluk çağrıştıran bir görselle yer verilmiştir.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde İran'da kutuplaşmanın derinleştiği haber başlıklarına taşınmış ve Kürtlerin özerklik talebi⁵⁶⁶,

“1-Hükümet kuvvetleri daha fazla ilerlemesin

2-Bölgedeki kendilerinden olmayan Devrim Muhafızları bölge dışındaki kendi üstlerine çekilsin

3-Ayaklanan Kürt militanı olduğu ileri sürülerek bazı kişilerin idam edilmeleri olayına son verilsin

4-Sözü geçen Kürt liderleriyle meseleye kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla görüşmelere hemen başlanması”

şeklindeki maddeler ile sıralanarak dergi okurlarına sunulmuştur. Kürtler ile “Humeyni'ye rağmen” Şeriat Medari tarafından anlaşma sağlanmaya çalışıldığı iddia edilmiştir. Haberde İran'ın

* Yeniden Milli Mücadele Dergisi'nde Ayetullah Humeyni'nin sıklıkla kullanılan fotoğrafı EK-16'dadır.

⁵⁶⁴ Yeniden Milli Mücadele, “İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 25 Aralık 1979, s.6.

⁵⁶⁵ Yeniden Milli Mücadele, “İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 26 Şubat 1980, s.7.

⁵⁶⁶ Yeniden Milli Mücadele, “İran'da Kutuplaşma Derinleşiyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 11 Eylül 1979, s.5.

içindeki etnik gruplar ile anlaşma sağlanması noktasında Ayetullah Humeyni'nin ayaklanan gruplar ile uzlaşmadığı yönünde bir tutum sergilediği ileri sürülmüştür.

“İran’da Son Söz Kimin Olacak?” başlıklı yazıda “Kürtler Bağımsızlık Yolunda Savaşa Hazır” ara başlığı ile İran’da Kürtlerin bağımsızlıklarını ilan ettikleri ileri sürülmüştür. Amir Gazi’nin açıklamaları ise “Kürdistan Demokrat Parti liderlerinden” ifadesi kullanılarak, yaptığı açıklamaların İran’da 4 milyon Kürt adına olduğu belirtilmiştir. Amir Gazi için kullanılan sıfat ve yaptığı açıklamalar için haber metninde kullanılan ara başlık göz önünde bulundurulduğunda Yeniden Milli Mücadele dergisinin İran’daki farklı etnik ve mezhepsel grupların “bağımsızlık mücadelelerini” desteklediği sonucuna varılabilmektedir. Ayrıca İran’ın eski Şah’ının ifadelerine de yer verilen haberde, Şah için “devrik” ifadesi kullanılarak, Şah’ın “İran rejimi kendi yeteneksizlik, güçsüzlüğünün altında ezilmektedir. Benim yönetimimin üzerine yeni binalar inşa edecekken canlı ve dinamik bir toplum yapısını mahvetmeye çalışmaktadırlar.” şeklindeki ifadeleri “İran’ı Sorumsuzca Mahvediyorlar” ara başlığı tırnak kullanılmadan verilerek Şah’ın devrim ardı süreçte kurulan yeni rejim için kullandığı ifadelerin dergi tarafından desteklendiği görülmektedir⁵⁶⁷. Aynı haber metninde Ulusal Birlik Partisi’nden Kerim Sencabi’nin “biz askeri diktatörlüğe ve yabancı sultasına karşı mücadele verdik. Fakat biz Müslümanlığı kabul etmeden önce İranlıydık ve İranlı kalacağız.” şeklindeki ifadelerine yer verilerek, İran’ın giderek daha karmaşık ve parçalı yapıdaki bir duruma geleceği algısı oluşturulmuştur.

Devrimin ilk yıllarında İran ile komşu ülkelerde akraba toplulukları bulunan Sünni Kürtler, Belüciler, Araplar ve Türkmenler gibi sınırlardaki azınlıklar arasında çeşitli muhalif hareketler görülmeye başlanmıştır. Etnik azınlıkların siyasal, kültürel olarak canlılık kazanmaya başlaması yeni kurulan rejim için tehdit riski oluşturmuştur⁵⁶⁸. “İran’da Belüciler de Ayaklanıyor” başlıklı yazıda Ayetullah Humeyni’nin İran’a dönünce ilk olarak İran’daki farklı etnik gruplara özerklik vereceği vaadinde bulunduğu ileri sürülerek, yeni hazırlanan anayasaya göre, yalnızca Şiilerin devlet başkanı seçilebilmesi durumundan dolayı Kürtler’den sonra Belücilerin de ayaklanma hazırlığında oldukları, güvensiz ortamın kaygı verici olduğu belirtilmiştir⁵⁶⁹. Bir başka haber

⁵⁶⁷ Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Son Söz Kimin Olacak?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 14 Temmuz 1979, s.6.

⁵⁶⁸ Hamid Ahmedi, İran: Ulusal Kimlik İnşası, (Çev.) Hakkı Uygur, Küre Yayınları, İstanbul:2019, s. XIII.

⁵⁶⁹ Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Belüciler de Ayaklanıyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 2 Ekim 1979, s.5.

metninde ise “*Araplar da Özerklik Peşinde*” ara başlığı ile Arapların da merkezi hükümetten kendilerine özerklik verilmesini istedikleri belirtilmiştir.⁵⁷⁰ Yeniden Milli Mücadele dergisinde, İran’ın iç siyasetini konu edindiği yazı ve haber metinlerinde azınlık grupların yeni rejim ile yaşadıkları ve yaşayabilecekleri olası problemler Belüciler ve Kürtlerin Sünni kimlikleri, Arapların ise etnik kimlikleri üzerine temellendirilerek aktarılmıştır.

Yeniden Milli Mücadele’de birçok yazıda Ayetullah Humeyni ile Mehdi Bazergan arasındaki “ihtilafa” dikkat çekilmiştir. Dergide yer verilen metinlerde ileri sürülen “ihtilafa” neden olarak ise Mehdi Bazergan’ın Halkın Fedaileri grubuna olan yakınlığı ve Şah taraftarlarına verilen idam kararları gösterilmiştir. “Humeyni-Bazergan İhtilafı Büyürken Komünistler İktidara Oynuyor” başlıklı metinde “Humeyni, Halkın Fedaileri örgütünü, “İslam düşmanı oportünistler” diye suçlarken, Başbakan Bazergan, Halkın Fedaileri ile komünist partisinin devrimdeki rolünün inkâr edilemeyeceğini söylemektedir.” şeklindeki ifadeler ile Ayetullah Humeyni ile Bazergan arasındaki ilişki özetlenmiştir.⁵⁷¹

“*İran’da, Bunalım Ülkeyi Nereye Sürüklüyor?*” başlıklı yazıda ise “*Otorite Boşluğu Yönetimi Sarsıyor*” ara başlığı ile İran yönetiminde devrim ardı süreçte bir başıboşluğun olduğu ileri sürülmüş ve İran hükümetinin “Körfez ülkelerinin jandarması” olamayacağı belirtilmiştir.⁵⁷²

“*İran Nereye Sürükleniyor?*” başlıklı yazıda devrim sürecinde gösterilerin greve dönüştüğü bilgisi ön plana çıkarılmış ve “İran Durulacak Mı?” sorusuna yanıt olarak, çözüm için “Ne zaman ki Şah halkının bütün problemlerini halledebilecek bir mesaj ve Komünizme karşı en tesirli güç olan İslam’ı benimser; ve ülkede ona göre uygulamada bulunursa o zaman emperyalist güçler ülkede istismar edecek bir imkan bulamayacak ve İran’ın geleceği emniyet altına girecektir.” şeklinde öneri niteliğindeki ifadelere yer verilmiştir.⁵⁷³

⁵⁷⁰ Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni Yönetimi Tehdit Altında”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 15 Mayıs 1979, s.8.

⁵⁷¹ Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni-Bazergan İhtilafı Büyürken Komünistler İktidara Oynuyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 13 Mart 1979, s.6.

⁵⁷² Yeniden Milli Mücadele, “‘İran’da, Bunalım Ülkeyi Nereye Sürüklüyor?”, Yeniden Milli Mücadele, İstanbul: 28 Ağustos 1979, s.5.

⁵⁷³ Yeniden Milli Mücadele, “İran Nereye Sürükleniyor?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 30 Mayıs 1978, s.11.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde ayrıca İran'da Devrim Mahkemeleri ile hükümetin birbirine ters düştüğü ileri sürülerek, “İran Yönetiminde İkilik” başlığı kullanılarak dergi okurlarına aktarılmıştır. “Humeyni yönetiminde ikilik sürüyor” şeklindeki mesaj ise “İran'da İşsizlik Had Safhada”⁵⁷⁴ alt başlığı ile yer verilerek devrim ardı süreçte henüz kurulma aşamasında olan yeni rejim için başarısızlık tablosu çizilmiştir.

İktibas dergisinde İran'ın devrim ardı süreçte iç siyasetinin konusu olan meselelere geniş yer vermediği, yalnızca belli gruplar ve isimlerle ilgili gelişmelere ana teması başka gelişmeler olan haber/makale içeriklerinde kısaca değinildiği görülmektedir.

Cengiz Çandar'ın Nokta dergisine verdiği röportajda İran iç siyasetine dair yaptığı yorumlara bakıldığında Türkiye'deki “milliyetçi” olarak ifade edilebilecek basın yayın organlarının İran'daki belli sol grupları ön plana çıkararak olası bir Sovyet tehdidinin söz konusu edilemeyeceği görüşünün desteklendiğine dikkat çekmiştir. Çandar özellikle TUDEH'in rolünün abartıldığı ve durumun aslında basın yayın organları tarafından aktarıldığı gibi olmadığına şu ifadeler ile açıklık getirmiştir⁵⁷⁵:

“TUDEH'in bu hareketteki rolünü abartmamak gerekir. Çünkü, İran'da 1953'te Musaddık rejiminin devrilmesinden ve Şah'ın geri dönmesinden sonra, ülkedeki solculara ve özellikle İran Komünist Partisi (TUDEH)'e karşı büyük bir operasyona girildi. (...) Ayrıca, TUDEH'in devrim sırasındaki rolünün kamuoyuna yanlış bir biçimde yansımalarının bir nedeni de Amerikalılardır. Amerikalılar, İran devrimini klasik anti-komünizm mantığı içinde izah etmeye çalıştılar. Oysa TUDEH'in lider kadroları İran'a devrimden sonra döndü. Üstelik TUDEH'in devrimden sonra da İran'da fazla bir gücü olduğunu sanmıyorum.”

İktibas dergisinde ayrıca Ayetullah Humeyni'nin Ramazan ayında Beni Sadr'a yapmış olduğu çağrıya yer verilmiştir. Ayetullah Humeyni, eski Cumhurbaşkanı Beni Sadr'a “gel tövbe et, gerçekleri benim yanımda millete açıkla, Allah tövbe edenleri, ben de seni affedeceğim” ifadelerini kullanmıştır. Haberde Ayetullah Humeyni'nin “Kanlı Pazar” gününü hatırlattığı sözleri ve yeni rejime karşı gelen “karşı devrimcilerin” tamamının dış güçlerce organize edildiğini ileri sürdüğü sözlerine dikkat çekilmiştir. Haberde ayrıca bu durumla mücadele konusunda ise Ayetullah

⁵⁷⁴ Yeniden Milli Mücadele, “İran Yönetiminde İkilik”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 27 Nisan 1979, s.5.

⁵⁷⁵ Nokta, “TUDEH'in Rolü Abartılıyor”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Haziran 1983, s.13.

Humeyni'nin tüm İranlıları bilinçli davranmaya davet ettiği, bundan sonraki cumhurbaşkanlığı için adaylığını koyacak olan adaylardan tahsil sahibi olmaları özelliğini değil dindar olmaları gerektiği özelliğini ekleyecekleri şeklindeki açıklamaları ile gelişmeler okuyucuya aktarılmıştır⁵⁷⁶.

İslami Hareket dergisi muhabiri M. Evhadi'nin devrim sürecinde yaşananları dergi okurlarına aktardığı “*İran İnkılabının Muhasebesi*” başlıklı yazıda “*Tabansız Komünistler*” ara başlığı ile komünist grupların tabanda karşılık bulamadığı, halkın İslam'ın yanında durmayı tercih ettiğini aktarmıştır⁵⁷⁷. İslami Hareket'te yer verilen bir başka metinde ise Ayetullah Humeyni'nin kuracağı hükümetin Marksist gruplarla iş birliği yapmayacağı üzerinde durulmuştur⁵⁷⁸. İslami Hareket dergisindeki yazı ve haberler incelendiğinde İran'daki İslami kimliği ön plana çıkan grupları desteklediği açıkça anlaşılmaktadır.

Hicret dergisi ilk sayısında Selahaddin Eş Çakırgil'in İran'daki gelişmeleri değerlendirdiği röportaj, “*Kürdistan Müslümanları da İslam Dışı Her Düzeni Reddediyor!*” başlığı ile dergi okurlarına aktarılmıştır. Selahaddin Eş Çakırgil, İran içerisindeki Kürtlere ilişkin bir tür kavmiyetçiliğin nüksettirilmeye çalışıldığına dikkat çekerek, gelişmeler karşısındaki görüşlerini, Ayetullah Humeyni'nin bu konuda yapmış olduğu “ İran'da Acem devleti değil, İslam devleti olduğuna göre ve bu İslam devleti de henüz idaresi altında yaşayan insanlara, hele etnik grup olarak hususi bir düşmanlık göstermek için makul sebeplere sahip olmadığına göre, Kürkçülerin adeta zulme ayaklanıyorlarmış gibi kıyam etmelerinin makul hiçbir tarafı yoktur.” şeklindeki açıklamalarını destekleyerek ifade etmiştir⁵⁷⁹.

Hicret, devrim sürecinde İran Kürdistanı'ndaki olaylara karşı tavrını “*Kürdistan Müslümanları dağlarda saklanan komünist Kürtçülere yiyecek yardımı yapmıyor...*” ifadelerini gelişmeleri aktardığı metnin başlığı şeklinde kullanarak belirginleştirmiştir. Ayetullah Humeyni, İran'da Talegani'nin vefatıyla birlikte aslında Kürdistan bölgesi üzerinde derin nüfuzu olan bir ismi kaybetmiştir. Talegani'nin vefatın ardından Ayetullah Humeyni'nin İran'daki Kürt nüfus ile

⁵⁷⁶ Bülent Erandaç, “İran'da Devlet Başkanı İçin “Dindar”lık Şartı Aranıyor”, İktibas dergisi, Ankara: 15 Ağustos 1981, s.22.

⁵⁷⁷ İslami Hareket, “İran İnkılabının Muhasebesi”, İslami Hareket dergisi, İstanbul: 1 Eylül 1980, s.12.

⁵⁷⁸ Milliyet, “Bu Adam Ne Diyor?”, İslami Hareket dergisi, İstanbul: 10 Şubat 1979, s.9.

⁵⁷⁹ Hicret, “Kürdistan Müslümanları da İslam Dışı Her Düzeni Reddediyor!”, Hicret dergisi, İstanbul: 17 Eylül 1979, s.13.

arasında sorunların giderek artacağı şeklindeki iddiaları Selahaddin Eş Çakırğil ve Ali Bulaç Hicret dergisinde değerlendirmişlerdir. Selahaddin Eş ve Ali Bulaç'ın gelişmelere ilişkin görüşlerinin yer aldığı röportaj metninde Ayetullah Humeyni'nin "Gevşeme yok! İslam'a karşı çıkana müsamaha gösterilemez." şeklindeki ifadeleri ön plana çıkarılarak okurlara sunulmuştur. "Gevşeme yok!" ifadesinin tırnak içerisinde verilmeden doğrudan başlığa taşınması, yayın organının ifadeyi desteklediğinin önemli bir göstergesidir⁵⁸⁰. Hicret dergisinin Ayetullah Humeyni'nin uyarısını desteklemesinin yanında ayrıca, 24 Eylül 1979 tarihli sayısında İran'da kurşuna dizilme sahnelerinden birinin fotoğrafı paylaşılarak "Bunlar Fars, Türk, Arap, Kürt diye kavimlerine bakılmadan, suçlarına göre cezalandırıldıkları halde kafirler bunların hepsini Kürt diye göstererek Kürdistan Müslümanlarını tahrik etmek istediler." şeklindeki açıklamaya yer verilmiştir.

Selahaddin Eş Çakırğil İran'da devrim ardı süreçte gelişmeleri değerlendirirken "Mes'ud Barzani Humeyni'yle anlaştı" başlığı ile verilen haberde Selahaddin Eş'in "İran'ı kafirler yıkamayacak..." şeklindeki ifadeleri ile yeni rejimi yönelik destek açıkça ifade edilmiştir⁵⁸¹. Ayrıca Çakırğil, Ayetullah Humeyni'nin kavmiyetçilik ile nasıl mücadele edilebileceğine dair Türkiye için de örneklik teşkil eden tutumlar benimsediğini vurgulamıştır. Devrimci kadroların karar ve faaliyetlerine yönelik yayın organının önde gelen isimlerinin destekleyici tutumları ve sözü edilen gelişmelerin aktarılma biçimi editöryal müdahaleyi göstermektedir.

İran iç siyasetinin konusu olan gelişmeler Hicret dergisinde İran'da kurulan rejimin İslami kimliği ön plana çıkarılarak okurlara sunulmuştur. Dergisinde yer verilen haber/makale metinlerinde etnik herhangi bir ayrımın yapılmadığı görüşü desteklenmiştir.

Recep Yumuk'un İran İslam Devrimi'nin derinlikli bir analizini yaptığı röportajında devrim ardı sürecin tahlili yapılırken, ilk aşamada liberal eğilimli isimlerin işbaşına getirildiği belirtilmiştir. İkinci dönemde ise 1980-1981 arası Beni Sadr ve çevresinin ön planda olduğu dönem olarak sınıflandırılmıştır. Bu dönem "Beni Sadr ve arkadaşlarının ayak oyunlarına girince Beheşti ve arkadaşları devrimi rayına oturtmak için liberal veya sosyalist kimliklerin kalplerini halkın bilincine sunmaya başladılar." şeklinde ifade edilmiştir. 1981-1982 arası dönem olan üçüncü aşama

⁵⁸⁰ Hicret, "Humeyni: Gevşeme yok!", Hicret dergisi, İstanbul: 1979, s.13.

⁵⁸¹ Hicret, "Mes'ud Barzani Humeyni'yle anlaştı", Hicret dergisi, İstanbul: 1 Ekim 1979, s.13.

ise, “İran İslam Devrimi’nin önde gelen tüm yiğit insanlarını şehid verdiği dönem” şeklinde tanımlanmıştır. Bu dönemin “Şehidler ve Aydınlanma dönemi” olarak da tanımlanabileceği belirtilmiştir. Sözü edilen dönemde Şehid Beheştî ve arkadaşları ile Şehid Recai ve arkadaşı Bahuner’in önemine dikkat çekilmiştir⁵⁸².

“Beni Sadr” ifadesinin kullanıldığı haber/makale metinlerine ait künye bilgilerine EK-11’de; “Mehdi Bazergan/Bazargan” ifadesinin kullanıldığı metinlerin künye bilgilerine ise EK-12’de yer verilmiştir.

6.9. İran İslam Devrimi ve Mezhep

İran İslam Devrimi’nin Türkiye’ye etkileri ve Türkiye’deki İslami gruplar tarafından nasıl yorumlandığı hususunda mezhep konusu belirleyici bir rol oynamıştır. Zira dönem dergileri incelendiğinde devrimin tanımlanma ve anlamlandırılması açısından belli İslami gruplar tarafından mezhepsel bir yaklaşımın sergilendiği görülmektedir. Devrimin ve Ayetullah Humeyni’nin salt Şiilik üzerinden temellendirilen bir bakış açısı ile değerlendirildiği ve Türkiye Sünnileri açısından tehdit olarak tablolaştırıldığı metinlerle⁵⁸³ karşılaşmıştır. Buna karşın devrimin ve Ayetullah Humeyni’nin Şiilik kimliği üzerinden ziyade bütüncül bir İslami perspektif ile ele alınarak mezhepsel kaygıların bir kenara bırakıldığı metinlerde mevcuttur⁵⁸⁴.

Çalışmanın bu bölümünde araştırma kapsamındaki dergilerde devrim ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilendirilen haber ve makale metinlerinde mezhep konusunun devrim ile ilişkilendirilme biçimi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda 1978-1990 yılları arasında çalışma kapsamındaki dergilerde yer verilen haber ve makale metinlerinde Şiilik ve Sünnilik konusuna ne sıklıkla yer verildiği içerik analizi yöntemi ile belirlenmiştir.

Ana tema olarak mezhep konusunu ele alan metinlerin dergilere ve yazarlara göre dağılımı tespit edilerek, bu dağılımın yıllara göre gösterdiği artış ve azalış noktalarına dikkat çekilmiştir. Mezhep

⁵⁸² Aylık Dergi, “Recep Yumuk’la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi”, Aylık dergi, Ankara: Temmuz 1982, s.105.

⁵⁸³ Bu metinlere yoğun olarak Yeniden Milli Mücadele, Son Karar ve Sebil dergilerinde rastlanmaktadır.

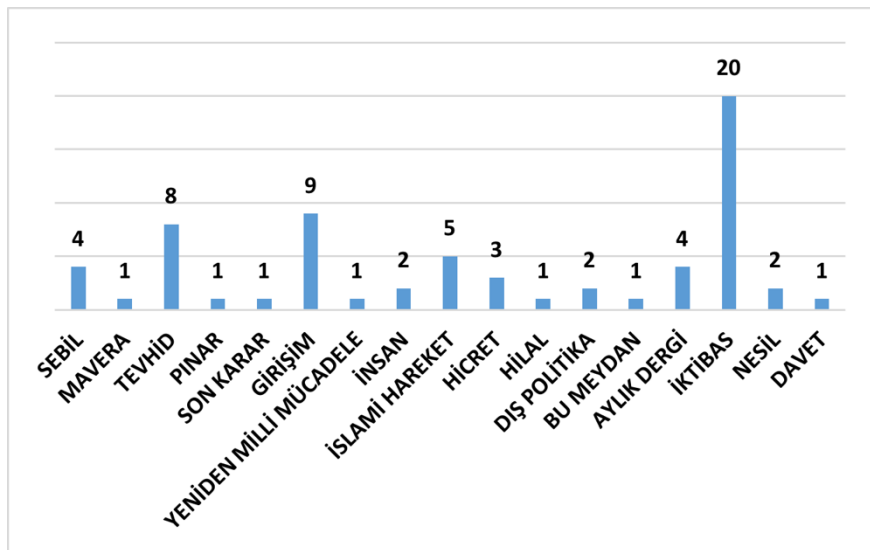
⁵⁸⁴ Bu tür metinlere sıklıkla Hicret, İslami Hareket, Tevhid, Dış Politika dergilerinde yer verilmiştir.

konusunun yer verildiği metinlerdeki artışı ve azalışı tetikleyen diğer gelişmelerin neler olduğu üzerinde de ayrıntılı bir biçimde durulmuştur.

Mezhep konusunun işlendiği metinlerde devrime yaklaşım tahlil edilirken “çok olumlu”, “olumlu”, “konu edinen”, “olumsuz” ve “çok olumsuz” şeklindeki değerlendirmelerin hangi bağlamlarda ele alındığı belirtilmiştir. Ayrıca Şiilik ve Sünnilik konusunun ele alındığı haber ve makale metinlerinde mezhep konusunun Irak-İran Savaşı ve emperyalizm konularıyla değerlendirildiği de tespit edilmiştir. Metin içerikleri çözümlendiğinde ise mezhep faktörü üzerinden devrime yaklaşımın ne yönde değişiklik gösterdiği daha anlaşılır kılınmış ve Türkiye’deki İslami grupların Şii mezhebine konusundaki görüşlerine ilişkin de önemli göstergeler saptanmıştır.

6.9.1. Ana Temanın Mezhep Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Çalışma kapsamında haber ve makale metinleri incelendiğinde 66 metinde mezhep konusuna yer verildiği görülmektedir. İncelenen dergiler arasında mezhep konusunun sıklıkla İktibas, Girişim ve Tevhid dergilerinde ele alındığı tespit edilmiştir.

Grafik 36. Ana Temanın Mezhep Konusu Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

İktibas dergisinde 20 haber/makale metninde, Girişim dergisinde 9 metinde, Tevhid dergisinde 8 metinde, İslami Hareket dergisinde 5 metinde, Aylık Dergi ve Sebil dergilerinde ise 4’er metinde

mezhep konusunun ana tema olarak işlenmiştir. Ayrıca İnsan, Dış Politika ve Nesil dergilerinde 2’şer metinde; Maveria, Pınar, Hilal, Yeniden Milli Mücadele, Son Karar, Bu Meydan ve Davet dergilerinde ise 1’er metinde mezhep konusuna yer verilmiştir.

Metin içeriklerine göz önünde bulundurulduğunda Yeniden Milli Mücadele (1 metinde), İktibas (1 metinde) ve Son Karar (1 metinde) dergilerinde mezhep konusu değerlendirilirken devrime karşı “çok olumsuz” bir yaklaşım sergilenirken; Sebil (2 metinde), Dış Politika (1 metinde) ve İktibas (2 metinde) dergilerinde ise devrime karşı “olumsuz” bir yaklaşım söz konusudur.

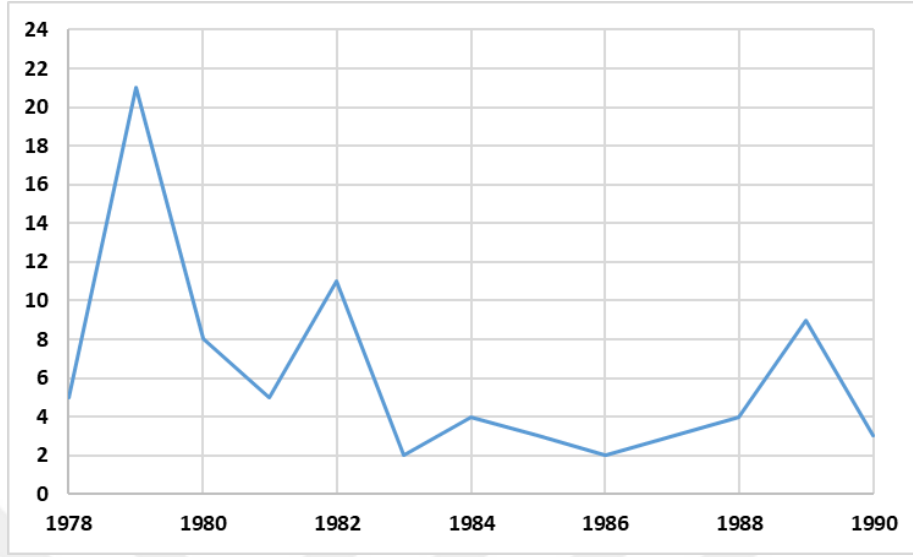
Buna karşın mezhep konusunun yer verildiği Sebil, Maveria, Pınar, İslami Hareket, Hicret dergilerindeki 1’er metinde ve İktibas dergisindeki 4 metinde devrime karşı “olumlu” bir yaklaşım saptanmıştır. Ayrıca Sebil, Dış Politika, Nesil, Bu Meydan ve Davet dergilerindeki 1’er metinde, İnsan ve Hicret dergilerindeki 2’şer metinde, İslami Hareket’ ve Aylık Dergi’deki 4 metinde, Tevhid dergisindeki 8 metinde, Girişim dergisindeki 7 metinde, İktibas dergisindeki 11 metinde ise devrime karşı “çok olumlu” bir tutum sergilenmiştir.

Mezhep konusunun ele alındığı haber/makale metinlerinin çoğunda sıklıkla Ayetullah Humeyni için “İmam” ifadesinin kullanılması; devrim için ise “İran İslam Devrimi” tanımlamasının tercih edilmesi de dikkat çekmektedir. Metin içeriklerinde mezhep konusunun İran iç siyasetinin dışında tutularak dergilerde yer verildiği görülmektedir. Buna karşın mezhep konusunun birlikte konu edinildiği temaların başında “İrak-İran Savaşı” ve “emperyalizm”in geldiği tespit edilmiştir.

6.9.2. Mezhep Konusunun Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışma kapsamındaki yazı ve haber metinlerinde mezhep konusunun yer verildiği metinlerin yıllar göre dağılımına bakıldığında en sık yer verildiği yıl 1979 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mezhep konusunun en az yer verildiği yıllar 1983 ve 1986 yılları olurken, 1987 yılında ise dergilerde mezhep konusunun ele alındığı hiçbir yazıya rastlanmamıştır.

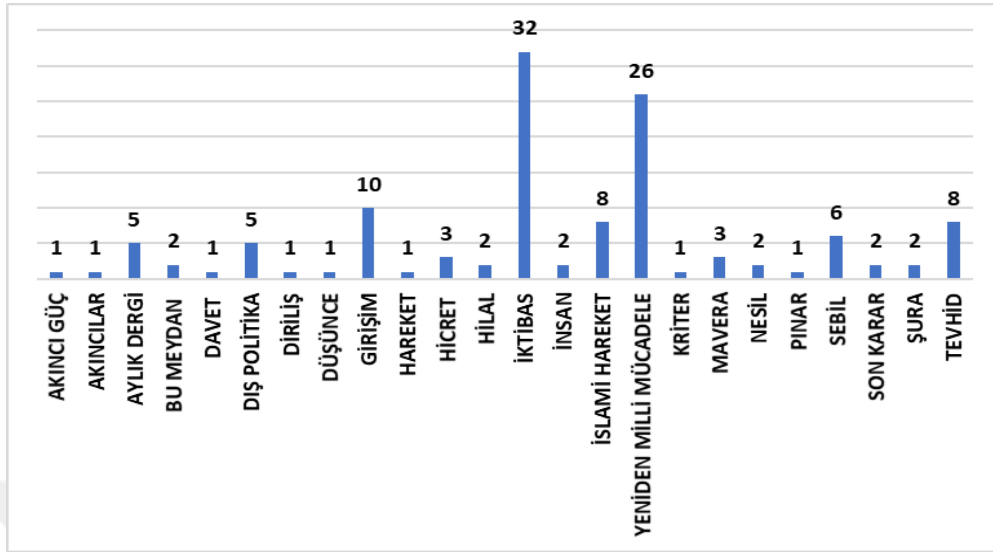
Grafik 37. Mezhep Konusunun Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 37. incelendiğinde 1978 yılı ile 1979 yılı arasında ciddi bir artış göze çarpmaktadır. 1978 yılında 5 haber/makale metninde mezhep konusu ele alınırken, 1979 yılında toplam 21 metinde mezhep konusuna yer verilmiştir. Ciddi artışların gerçekleştiği diğer yılları ise 1982 ve 1989 olarak sıralayabiliriz.

1980 yılında 8 metinde mezhep konusu ele alınırken, 1981 yılında 5 metinde, 1982 yılında 11 metinde, 1983 yılında 2 metinde, 1984 yılında 4 metinde, 1985 yılında 3 metinde, 1986 yılında 2 metinde, 1988 yılında 4 metinde, 1989 yılında 9 metinde ve 1990 yılında ise 3 metinde mezhep konusuna yer verildiği tespit edilmiştir.

6.9.3. Ana Temanın Şiilik Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Çalışmaya dahil edilen haber/makale metinlerinde mezhep konusu kapsamında “Şia-Şii-Şiilik” ifadelerinden en az birine toplam 126 metinde yer verildiği tespit edilmiştir. Bu ifadelerden en az birinin yer verildiği yazıların dergilere göre dağılımına bakıldığında en fazla İktibas, Yeniden Milli Mücadele, Girişim ve Tevhid dergilerinde yer verilen haber/makale metinlerinde geçtiği görülmektedir.

Grafik 38. “Şia- Şii-Şiilik” İfadelerinden En Az Birine Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

İktibas dergisindeki 32 metinde, Yeniden Milli Mücadele dergisindeki 26 metinde, Girişim dergisindeki 10 metinde ve Tevhid dergisindeki 8 metinde Şia-Şii-Şiilik ifadelerinden en az birine yer verildiği tespit edilmiştir. Sebül dergisindeki 6 metinde, Aylık Dergi ile Dış Politika’daki 5’er metinde ve Hicret ile Maverâ dergilerindeki 3’er metinde Şia-Şii-Şiilik ifadelerinden en az birine rastlanmaktadır. Ayrıca Bu Meydan, Hilal, İnsan, Nesil, Son Karar ile Şura dergilerindeki 2’şer metinde ve Akıncı Güç, Akıncılar, Davet, Diriliş, Düşünce, Hareket, Kriter ve Pınar dergilerindeki 1’er metinde da Şia-Şii-Şiilik ifadelerinden en az birine yer verildiği görülmektedir.

Doğrudan mezhep konusu ele alınmadan devrim sürecindeki gelişmelerin Şia-Şiilik üzerinden aktarılması dikkat çekmektedir. Metin içerikleri göz önünde bulundurulduğunda Yeniden Milli Mücadele dergisinde “Sünni-Sünnet” ifadelerinin yalnızca 1 metinde “Şia-Şiilik” ile birlikte kullanılarak yer verildiği görülmektedir.

“Şia-Şii-Şiilik” ifadelerinden en az birine yer verilen metinlerde devrime yaklaşım Yeniden Milli Mücadele’de 9 metinde, Son Karar’da 2 metinde, İktibas’ta ise 1 metinde “çok olumsuz”; Yeniden Milli Mücadele’de 15 metinde, Sebül’de 2 metinde, Hilal, Dış Politika ve Diriliş dergilerinde 1’er metinde, İktibas’ta ise 4 metinde “olumsuz” şeklindedir.

Buna karşın Sebül, Maverâ, Şura, Dış Politika Nesil ve Davet dergilerindeki 1’er metinde; İnsan Hicret ve Bu Meydan dergilerindeki 2’şer metinde; Aylık Dergi ve İslami Hareket’teki 5’er

metinde; Tevhid ve Girişim dergilerinde 8'er metinde ve İktibas'taki 13 metinde devrime karşı "çok olumlu" bir tutum görülmektedir. Ayrıca İktibas dergisindeki 9 metinde; İslami Hareket ve Sebil'deki 3 metinde; Maver'a'daki 2 metinde; Pınar, Hicret, Düşünce, Akıncılar, Akıncı Güç dergilerinde ise 1'er metinde devrime karşı "olumlu" bir yaklaşım sergilenmiştir.

Tablo 46. "Şia-Şii-Şiilik" İfadelerinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	47	9,6
2	34	6,9
3	14	2,8
4	8	1,6
5	4	,8
6	4	,8
7	5	1,0
8	4	,8
10	1	,2
14	1	,2
17	1	,2
19	2	,4
20	1	,2
TOPLAM	126	25,6

Çalışma kapsamındaki haber ve makale metinlerinde Nesil dergisindeki 1 metinde 20 kez, İnsan ve Tevhid dergilerindeki 1'er metinde ise 19'ar defa, Tevhid dergisindeki 1 metinde 17 kez "Şia-Şii-Şiilik" ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.

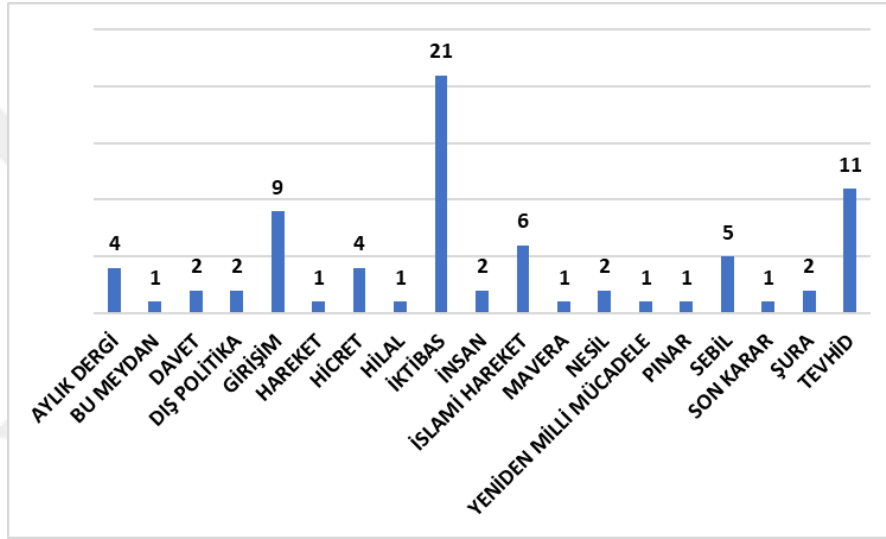
"Şia-Şii-Şiilik" ifadelerinin aynı metinde sıklıkla kullanıldığı dergilerin başında Nesil, İnsan ve Tevhid dergileri gelirken; sözü edilen farklı metinlerde en fazla ele alındığı dergiler ise İktibas, Yeniden Milli Mücadele, Girişim, Tevhid, Aylık Dergi, İslami Hareket ve Dış Politika dergileri olmuştur.

Çalışmaya dahil edilen haber ve makale metinlerinden 1 metinde 14 defa, 1 metinde 10 defa, 4 metinde 8'er defa, 5 metinde 7'şer defa, 4 metinde 6'şar defa, 4 metinde 5'er defa, 8 metinde 4'er defa "Şia-Şii-Şiilik" ifadelerinden en az birine yer verildiği saptanmıştır. Ayrıca 14 metinde 3'er

defa, 34 metinde 2’şer defa, 47 metinde ise 1’er defa "Şia-Şii-Şiilik" ifadelerinden birinin tekrar edildiği görülmektedir.

6.9.4. Ana Temanın Sünnilik Olduğu Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

“Sünni-Sünnet-Sünnilik” ifadelerinin çalışma kapsamında toplam 77 metinde yer verildiği tespit edilmiştir. “Sünni-Sünnet-Sünnilik” ifadelerinden en az birinin yer verildiği metinlerin dergilere göre dağılımında ise İktibas, Tevhid ve Girişim dergileri ön plana çıkmaktadır.

Grafik 39. “Sünni-Sünnet-Sünnilik” İfadelerinden En Az Birine Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

İktibas dergisindeki 21 metinde, Tevhid dergisindeki 11 metinde ve Girişim dergisinden 9 metinde Sünni- Sünnet ifadelerinden en az birinin kullanıldığı saptanmıştır. İslami Hareket dergisindeki 6 metinde, Sebil dergisindeki 5 metinde, Aylık Dergi ve Hicret’teki 4’er metinde sözü edilen ifadelere yer verilmiştir. Ayrıca Davet, Dış Politika, İnsan, Nesil ve Şura dergilerinde 2’şer metinde; Bu Meydan, Hareket, Hilal, Maveria, Yeniden Milli Mücadele, Pınar ve Son Karar dergilerinde ise 1’er metinde “Sünni-Sünnet-Sünnilik” ifadelerinden en az birinin kullanıldığı görülmektedir.

Sünni- Sünnet ifadelerine yer verilen yazılardan Yeniden Milli Mücadele, İktibas ve Son Karar dergilerindeki 1’er metinde devrime karşı “çok olumsuz”; Sebil ile İktibas dergilerindeki 2’şer metinde ve Dış Politika dergisindeki 1 metinde ise “olumsuz” bir yaklaşım sergilenmiştir.

Buna karşın Sebil, Şura, Dış Politika, Nesil, Bu Meydan dergilerindeki 1'er metinde; Davet ve İnsan dergilerindeki 2'şer metinde; Tevhid ve İktibas dergilerindeki 11 metinde; Girişim dergisindeki 7 metinde; İslami Hareket dergisindeki 5 metinde; Hicret dergisindeki 3 metinde; Aylık Dergi'deki 4 metinde ise devrime karşı "çok olumlu" bir tutum sergilendiği görülmektedir. Ayrıca Sünni- Sünnet ifadelerine yer verilen yazılardan İktibas dergisindeki 4 metinde; Sebil, Maveria, Şura, Pınar, İslami Hareket, Hicret ve Hareket dergilerinde 1'er metinde devrime karşı "olumlu" ifadelere yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında "Sünni-Sünnet-Sünnilik" ifadelerinden en az birine yer verilen 77 metinden 50 tanesinde devrime karşı "çok olumlu" bir yaklaşımın sergilendiği saptanmıştır. Dolayısıyla metin içerikleri de göz önünde bulundurulduğunda, mezhep konusu ele alınırken aslında İran İslam Devrimi'ne karşı ileri sürülen "Şiilik kimliği" üzerinden devrime karşı olumsuz yargıların önüne geçilmesi amacının gözetildiği ortaya çıkmaktadır. Sünnilik konusunun ele alındığı 77 haber/makale metninin 66 tanesinde "Sünni-Sünnet-Sünnilik" ifadelerinden en az birinin mutlaka Şia-Şii-Şiilik ifadelerinden biri ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 47. "Sünni-Sünnet-Sünnilik" İfadelerinin Kullanım Sıklığı

Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	30	6,1
2	19	3,9
3	6	1,2
4	11	2,2
5	3	,6
6	2	,4
9	1	,2
11	1	,2
12	1	,2
15	2	,4
16	1	,2
TOPLAM	77	15,7

Çalışmaya dahil edilen haber/makale metinlerinde "Sünni-Sünnet-Sünnilik " ifadelerinin kullanım sıklıklarına bakıldığında ifadelerin en sık Tevhid ve İnsan dergilerinde yer verilen metinlerde tekrar edildiği tespit edilmiştir.

Tevhid dergisindeki 1 metinde 16 defa, 1 metinde ise 15 defa; İnsan dergisindeki 1 metinde ise 15 defa "Sünni-Sünnet-Sünnilik" ifadelerinden en az birinin tekrar edildiği görülmektedir. Bu dergileri Nesil dergisi 1 metinde 12 defa sözü edilen ifadelerden en az birini tekrar ederek takip etmiştir.

Yine Tevhid dergisinde yer verilen 1 metinde 11 defa; Girişim dergisindeki 1 metinde 9 defa; Tevhid ve İktibas dergilerindeki 1'er metinde 6'şar defa "Sünni-Sünnet-Sünnilik" ifadelerinden en az birinin tekrar edildiği görülmektedir.

Ayrıca yine çalışma kapsamındaki haber ve makale metinlerinde 3 metinde 5'er defa; 11 metinde 4'er defa; 6 metinde 3'er defa; 19 metinde 2'şer defa; 30 metinde ise 1'er defa sözü edilen ifadelerin tekrarlandığı saptanmıştır.

6.9.5. Mezhep Konusunun Yer Verildiği Metinlerin Çözümlemesi

“Şia Üzerine” başlıklı Halis Turan imzalı yazıda, Şiiliğin tarihinden bahsedilirken rejimin din adamları ile olan ilişkisine değinilmiş ve bu bağlamda Rıza Şah ile Ayetullah Humeyni arasındaki ilk sürtüşmenin 1963'te Şah'ın Ak Devrimi başlatmasıyla ortaya çıktığı belirtilmiştir. Ayetullah Humeyni'nin Ak devrimin yabancılar için yapıldığını İran halkının yararına olmadığını ileri sürmesiyle Şah ve dönemin din adamları arasındaki sürtüşmenin giderek arttığı hatırlatılmıştır. Öte yandan devrim sonrası İran İslam Cumhuriyeti anayasasında Ayetullah-ı uzma İmam Humeyni'dir ifadesine dikkat çekilmiş, anayasada resmi dinin İslam, mezhebin ise isna-aşeriyye olduğuna göndermede bulunularak mevcut rejimin Şiiliği ne denli önemseydiğine gönderme yapılmıştır⁵⁸⁵.

⁵⁸⁵ Halis Turan, “Şia Üzerine”, Son Karar dergisi, Kasım 1988, İstanbul, s.11.

Haziran 1980 tarihli Pınar dergisinde İran’da gerçekleşen devrim ve devrim ardı süreç değerlendirilirken, gelişmelerin mezhebi boyutu şu ifadeler ile ortaya konulmuştur⁵⁸⁶;

“Dini açıdan bakıldığında, bu sefer karşımıza mezhep çatışmaları çıkıyor. Bir tarafta geleneklere bağlı sünniiler, diğer tarafta heyecanlı ve giderek büyüyen Hz. Ali’nin fanatik takipçileri, yani şiiler, İran Ayetullahları şiidir.

Bugün İran’da bazı Ayetullahlar, mesela Talegani, fetiş yerine firuze giyen, barış ve rahatın insanı Hz. Hasan taraftarlarıdır. Humeyni ve çevresi ise, savaşı ve şehit Hz. Hüseyin yanlısıdır ve akik tercih ederler.

(...)

Geçen yaz, Türkiye’nin Kahraman Maraş şehrinde, sünnilerle aleviler arasında kanlı bir çatışma oldu. Alevilik, Şiiliğin Türkiye’de aldığı isimdir. Burada da firuze’nin akik’e saldırısına şahit oluyoruz. Bir yanda 35 milyon sünniü diğer yanda 7 milyon alevi.”

Cihan Aktaş, Ayetullah Humeyni’nin vefatının ardından İran’daki izlenimlerini paylaştığı yazısında İran’da Şia-Sünni ayrımı gözetmeden tüm Müslümanların İmam Humeyni’ye sevgi beslediği ve vefatının ardından gözyaşı döktükleri ifade edilmiştir⁵⁸⁷.

Hilal dergisinde ise İranlı Müslümanlar “ehl-i Sünnet” olarak kabul edilmiş, verilen mücadelenin de inançları uğruna olduğu savunulmuştur⁵⁸⁸.

Yeniden Milli Mücadele dergisinde Şiilik ve Sünnilik meselesine dair daha çok Ayetullah Humeyni’nin şahsı üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Ayetullah Humeyni birçok yazıda “Şii lider” sıfatıyla nitelendirilmiştir. Ayrıca devrimden sonra yapılan yeni anayasa tasarısına ilişkin ise “en önemli özellik” olarak İran devlet başkanının Şii olması şartının hükme bağlanması olduğu değişikliği ön plana çıkarılmıştır. Sünnilerin cumhurbaşkanı seçilemeyeceği, devlet yönetiminin eskiden olduğu gibi yine Şiilerin denetimi altında tutulacağı üzerinde durulmuştur⁵⁸⁹.

⁵⁸⁶ Kamil Çileçöp, “İslama Dayanan Hareketler ve Batı’nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı”, Pınar dergisi, İstanbul: Haziran 1980, s.19-23.

⁵⁸⁷ Cihan Aktaş, “İran’da Yas Günleri”, Bu Meydan dergisi, İstanbul: Ağustos 1989, s.30.

⁵⁸⁸ Nizami Sakallıoğlu, “İran Olayları ve Türkiye’deki Basın”, Hilal dergisi, Ankara: Şubat 1979, s.1.

⁵⁸⁹ Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni Yönetimi Tehdit Altında”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 15 Mayıs 1979, s.8.

Yeniden Milli Mücadele'nin aktardığına göre yeni oluşturulan Anayasaya “Humeyni'nin isteği ile”, “devletin resmi dini Şii Caferi mezhebidir” maddesi eklendiği belirtilmiştir. Bu madde gerekçe olarak sunularak İran içerisinde Şii-Sünni ayrımı yapıldığı ileri sürülmüştür⁵⁹⁰.

Girişim dergisinde İhsan Nur imzası ile yer verilen yazıda, Batı basını yardımıyla İran'ı İslam dünyasının Sünni kesiminden tecrit amacının güdüldüğüne dikkat çekilmiş ve İran'da gerçekleşen devrimin “Şii devrim” olduğu yönündeki iddialara şu sözler ile karşı çıkmıştır⁵⁹¹; “Bu iddialara karşı devrim lideri İmam Humeyni, birçok konuşmasında Şii-Sünni ayrımını yapanların İslam düşmanı olduklarını belirtti ve Müslümanların bu konuda uyanık bulunmasını istedi.”

Girişim dergisinde, Ayetullah Cenneti ile gerçekleştirilen röportaj “*Cenneti: Herkes Bulunduğu Mezhebi Takib Etmelidir*” başlığı kullanılmış ve Cenneti'nin İslami vahdet noktasındaki çağrıları ön plana çıkarılmıştır⁵⁹².

Girişim dergisinde Kelim Sıddıki imzalı metinde ise, İran anayasası incelendiğinde İslam'da liderlik, devlet ve siyaset konularında Şii ve Sünni ekolleri arasındaki mevcut küçük farklılıkların nihai olarak ortadan kalktığını ileri sürülmüştür. Sıddıki ayrıca, “İmam'ın Ferman-ı Hükümeti İslam'daki Şii ve Sünni siyasi düşünce ekollerinin birbirine yaklaşım sürecinde son nokta olarak görülebilir. Bu açılarından bu Ferman-ı Hükümet, İslam Devriminin olduğu kadar İslam Tarihi için de çok anlamlı bir yere sahiptir.” ifadelerine yer verilmiştir⁵⁹³. Sıddıki, Ayetullah Humeyni'nin açıklamalarını kaynak göstererek Şii ve Sünni mezhep arasındaki ayrılıkların İslam Devrimi ile birlikte İslam tarihinde daha önce rastlanmamış bir biçimde birliği kavuşturulduğu yönündeki görüşlerini desteklemiştir.

⁵⁹⁰ Yeniden Milli Mücadele, “Beni Sadr'ın Devlet Başkanı Seçilmesi İran'daki Bunalımı Ne Yönde Etkileyecek?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 12 Şubat 1980, s.6.

⁵⁹¹ İhsan Nur, “7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi”, Girişim dergisi, Konya: Şubat 1986, s.12.

⁵⁹² Metin Kızmaz, “Cenneti: Herkes Bulunduğu Mezhebi Takib Etmelidir”, Girişim dergisi, Konya: Haziran 1988, s.22.

⁵⁹³ Kelim Sıddıki, “Hizbullah'ın Zaferi ve Yeni Bir Dönem Açan İmam'ın Fetvası”, Girişim dergisi, Konya: Ağustos 1988, s.42.

Hüseyin Erdem, Girişim dergisindeki yazısında Selman Rüşdi olayı ile Şii-Sünni farklılığının ortaya çıkarıldığını belirtmiş, “emperyalistler ve onların işbirlikçilerinin yerli din anlayışları” devreye sokularak meselenin sadece İran’a has kılınmaya çalışıldığına dikkat çekilmiştir⁵⁹⁴.

Metiner ise, İran İslam Cumhuriyeti’nin halihazırdaki politikalarının zahiren gözlemlenen kimi yetersizliklere ve yanlışlıklara rağmen mezhepçi bir özellik taşımadığını belirtmiş, İran İslam Cumhuriyeti’nin İslam’a ve Müslümanlara yönelik saldırılara karşı koyma konusunda ‘mezhepler üstü’ bir özellik taşıdığına dikkat çekmiştir. Metiner ayrıca, “Şii İslam Devleti” ya da “İslam Devleti” şeklindeki ayrımlarda da mezhepler konusundaki zihinlerdeki olumsuz kanaatlerden dolayı bu tür ayrımların keskin bir biçimde öne çıkarılmaya çalışıldığını eklemiştir⁵⁹⁵.

İktibas dergisinde mezhepsel farklılıklar üzerinden tartışmaların sürdürüldüğü içeriklere çok fazla yer verilmediği görülmektedir. İran İslam Cumhuriyeti tarafından “*Şii-Sünni İstismarı*”⁵⁹⁶ başlığı ile mezhepçilik tartışmalarında İran’ın yeni kurulan rejiminin açıklamasına yer verilmiştir. Ayrıca Ayetullah Humeyni’nin Şiilik ve Sünnilik konusundaki görüşlerinin yer aldığı “*İmam Humeyni’nin Nosud Savaş Bölgesinden Kaçan Ehli Sünnet Müslümanlarına Yaptığı Konuşmadır*”⁵⁹⁷ ve “*Humeyni: Hala Şii-Sünni Ayrımı Yapmak İsteyenler Var*”⁵⁹⁸ başlıklı yazılara da İktibas dergisinde yer verilmiştir.

Ercümen Özkan ise, İran’da olup bitenlerin “‘Amin’ denecek esasta çok önemli” gelişmeler olduğunu belirterek, gelişmelere mezhepçi bir tavırla yaklaşanları “mezhebini din edinenler” şeklindeki sözler ile eleştirmiştir. Özkan, İran’da yaşananları Şiilik-Sünnilik penceresinden değerlendirenlere şu sözler ile yanıt vermiştir⁵⁹⁹;

⁵⁹⁴ Hüseyin Erdem, “Şeytan, Şeytanın Ayetleri Ve Hizbü’ş-Şeytan”, Girişim dergisi, Konya: Nisan 1989, s.26.

⁵⁹⁵ Girişim, “İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu Çerçevesinde”, Girişim dergisi, Konya: Mayıs 1989, s.3.

⁵⁹⁶ İktibas, “Şii-Sünni İstismarı”, İktibas dergisi, Ankara: 15 Şubat 1982, s.30.

⁵⁹⁷ İttılaat Gazetesi, “İmam Humeyni’nin Nosud Savaş Bölgesinden Kaçan Ehli Sünnet Müslümanlarına Yaptığı Konuşmadır”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Ekim 1981, s.36.

⁵⁹⁸ Yeni Devir, “Humeyni: Hala Şii-Sünni Ayrımı Yapmak İsteyenler Var”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Eylül 1982, s.10.

⁵⁹⁹ Aylık Dergi, “İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümen Özkan İle Bir Söyleşi”, İktibas dergisi, Ankara: 15 Ocak 1984, s.13.

“Mezhebinin din edinmek derken belirtmeden geçmek istemiyoruz ki, bugün bilinen mezheplerin hiç birisi yok iken, İslam var idi. Ve kıyamet günü insanlar mezheplerden değil dinden, İslam’dan suale çekileceklerdir. (...) Elbette insanların birer mezhebi olacaktır, ama mezhep her şey olmayacak, ancak her şey İslam olacaktır. (...) Biz hepimiz İslami doğruların tümüne sahip çıkar, yanlışların, bid’atların tümüne de karşı çıkar isek bu konuda omuz omuza verir isek, yanlış veya eksikliğin Şiisi de Sünnisi de bize bir şey edemez. Mes’eleyi bu espri içinde kavramaya çalışmak hem İslam’ın ruhuna uygun hem de İran’da olup bitenleri anlaşılır hale getirecektir.”

İslami Hareket dergisi Ayetullah Humeyni’nin Hacc mevsimi dolayısı ile yayımladığı mesajında “Ehl-i Sünnet kardeşleriminiz cemaat namazlarına iştirak ediniz!” ifadesini ön plana çıkarmış ve mezhep konusundaki ayrılıkların önüne geçilmesi gerektiği hususunda tavrını açıkça belirtmiştir⁶⁰⁰.

Mezhep tartışmaları hususunda Şura dergisinin yaklaşımı “Mezhepleri Caferi olmakla birlikte yine İslam çizgisi içerisinde bulunan İran halkı, Tevhid bayrağını yüceltmek için kanını dökmekte, baskı ve katliam arttıkça, İslami devlet kurma yolundaki mücadeleleri kuvvet kazanmaktadır.”⁶⁰¹ şeklinde olmuştur.

Mezhep tartışmaları konusunda Tevhid dergisinde Ali Ekber Mehdişpur’un “İslami inançların hiçbirisinde, ehl-i sünnet ile arasında ayrım yoktur. Bazı Batini mezhep ve tarikatlar hakkında Türkiye’de doğru veya yanlış rivayet edilen şeylerle bu mezhebin uzaktan yakından hiçbir ilişkisi yoktur.”⁶⁰² şeklindeki açıklamasına yer verilmiştir.

Ayrıca Selahaddin Eş Çakırşıl ise Ehl-i Sünnet’in İslam’ın içinde olmakla birlikte “bizden farklı olan birilerine itibar etmekten ve yardımcı olmaktansa küfür düzenlerine, İslam-dışı düzenlere boyun eğmeyi”⁶⁰³ tercih etmeyeceğini belirtmiştir. Tevhid dergisinde “İslam’a Davette, Şii, Sünni

⁶⁰⁰ Ayetullah Humeyni, “Humeyni’nin Hac Mevsimi Dolayısıyla Dünya Müslümanlarına Yayınladığı Mesajı”, İslami Hareket dergisi, İstanbul: 20 Ekim 1979, s.6.

⁶⁰¹ Şura, “Fatih Akıncıları: İran’daki Savaş, Bizim Savaşımızdır”, Şura dergisi, İstanbul: 18 Eylül 1978, s.4.

⁶⁰² Tevhid, “Ali Ekber Mehdişpur, “ABD, Rusya ve Çin Şah’ı Desteklemektedir. Hareketimizde Hiçbir Dış Gücün Tesiri Yoktur”, Tevhid dergisi, İstanbul: 25 Aralık 1978, s.12.

⁶⁰³ Selahaddin Eş Çakırşıl, “İslam, Dünya Dengesini Bozarken...”, Tevhid dergisi, İstanbul: 1 Şubat 1979, s.3.

Tek Ses Olmalıyız!”⁶⁰⁴ ve *“İran’da Sünni ve Şii İmamlar Elele Verdi”*⁶⁰⁵ başlıklı haber ile de Sünnilik ve Şiilik üzerinden İran içinde ve dışında Müslümanlar arasındaki ayrılıkların son bulması temennisinde bulunulmuştur.

Hicret Dergisi 4. sayısında Ayetullah Humeyni’nin Hac mesajını “Humeyni kendinden beklenen çağırışı yaptı” üst başlığı ile okurlarına duyurmuştur. *“Tevhid Çağırışı”* başlığı “Şii’ler cahili emellere sakınıp Ehl-i Sünnet kardeşlerimizin cemaat namazlarına katılmalı” şeklindeki cümle ile desteklenerek sunulmuştur. Derginin 4. sayısında 3. sayfasının tamamı Ayetullah Humeyni’nin Hac mesajına ayrılmıştır. Mesajda Şii Sünni ayrımının yapılmaksızın Müslüman birliğine engel her türlü cahili emelden sakınılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayetullah Humeyni’nin “Kur’an-ı Kerim ve Sünnet-i Hazreti Peygamberi’ye dayalı hükümeti, adl-i İslami’yi kurmaktan başka gayemiz yoktur.” şeklindeki sözleri haber metninde ön plana çıkarılmıştır⁶⁰⁶. Dergisi yazarlarının sıkça üzerinde durdukları Şii-Sünni taassubunun kırılmasını destekler nitelikte olması, habere dergide genişçe yer verilmesi, İslam Devrimi’ne yönelik oluşturulması hedeflenen olumlu algıya katkı sağlamıştır.

Hicret dergisi, Ayetullah Humeyni’nin Hind Müslümanlarının katliamına karşı kendi el yazısıyla gönderdiği mesajı Hüsnü Aktaş aracılığıyla dergi okurlarına aktarmıştır. Röportajda Hüsnü Aktaş’ın aktardığı üzere Ayetullah Humeyni’nin Kahire’de basılan El Davet mecmuasında El-Ahbar isimli bültende yayınlanan mesajın tam metni de yer almaktadır. Humeyni’nin mesajında yer alan “Küfür karşısında Sünni-Şii diye ayrılmayın” ifadesi de ön plana çıkarılarak metnin başlığı oluşturulmuştur⁶⁰⁷. Ayetullah Humeyni’nin bu mesajının ön plana çıkarılması Türkiye içerisinde bazı gruplar tarafında İran İslam Devrimi’ne yönelik Şii bir karakteristiğinin olduğu yönündeki iddialara karşı hem bir yanıt hem de yayın organının devrime ilişkin olumlu tavrı açısından önemli bir gösterge şeklinde de değerlendirilebilir.

⁶⁰⁴ Tevhid, “İslam’a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!”, Tevhid dergisi, İstanbul: 28 Mayıs 1979, s.3.

⁶⁰⁵ Tevhid, “İran’da Sünni ve Şii İmamlar Elele Verdi”, Tevhid dergisi, İstanbul: 26 Mart 1979, s.3.

⁶⁰⁶ Hicret, “Tevhid Çağırışı”, Hicret dergisi, İstanbul: 8 Ekim 1979, s.3.

⁶⁰⁷ Hicret, “Küfür karşısında Sünni-Şii diye ayrılmayın”, Hicret dergisi, İstanbul: Ekim 1979, s.14.

Atasoy Müftüoğlu İnsan dergisindeki yazısında Müslümanların farklı gruplara bölünmüş olma halini, Kur'an ve Sünnet'in anlaşılması yolunda geleneksel kültür ve din mirasının belirlediği çerçeveler içerisinde çıkamamalarına bağlamıştır. Türkiye'de ise Rabıta ve bağlı grupların "İmam Humeyni'yi de Şii olduğu için tekfir etmek" ve hatta "İmam Humeyni Müslüman değildir" şeklinde bir tutum sergilemelerinin bu bölünmüşlük halini tetiklediğini belirtmiştir⁶⁰⁸.

Ayetullah Humeyni, 1987 yılında Kabe'de yaşananlar üzerine açıklamalarda bulunduğu konuşmasında Amerika ve Suudilerin Mekke'de gerçekleşen olayı Şiiler ve Sünniler arasında bir güç çatışması şeklinde tanımlamaya çalıştıklarını ve amaçlarının İran'ın büyük bir imparatorluk hayali ile topraklarını genişletmeye çalıştığı düşüncesini yaymak olduğuna dikkat çekmiştir⁶⁰⁹.

Said Hakim, İran İslam Devrimi'ni Şiiliğe nispet etmenin ve devrimi Şii devrimi olarak lanse etmenin, dünya müstekbirlerinin öncelikli hedefi olduğuna dikkat çekmiş, devrimin Şiiliğe nisbet edildiği zaman dünya Müslümanları arasında devrime karşı ilk bölünmenin meydana geleceğini ileri sürmüştür. Said Hakim ayrıca Sünni grupların devrime karşı olumsuz tavır alacaklarını ve Şiiliğin şahsında devrimi yargılayacaklarına, bunun önüne geçmek için ise dünya Müslümanlarının meseleye bilinçli yaklaşımları ve ihtilafların kontrol altına alınması gerektiğine değinmiştir⁶¹⁰.

İran'da devrim ardı süreçte Şiiliğin sıklıkla gündeme getirilen bir konu olduğuna dikkat çeken Abdullah Efendi, Nesil'de "*Sünni-Şii İttifakına Doğru*" başlığı ile yer verilen yazısında, İran ile Osmanlı devletinin Nadir Şah dönemi münasebetleri, Hz. Ali ve hilafet tartışmalarına yer verirken iki mezhep arasındaki ilişkiler üzerine yapıcı bir tutum sergilemiştir⁶¹¹.

Nesil'de Başyazı bölümünde "*Anarşiye Bir Bakış: Ehl-i Sünnet Açısından Şiilik ve İran Hadiseleri*" başlığı ile İran'da gerçekleşen devrim Şiilik üzerine temellendirilen bir yaklaşımla okuyucuya sunulmuştur. Devrimin "*İran Hadisesi*" şeklinde tanımlandığı yazıda, sürecin

⁶⁰⁸ Atasoy Müftüoğlu, "Soruşturma", İzmir: Ekim 1988, s.18.

⁶⁰⁹ İmam Humeyni, "İmam Humeyni'nin Konuşmasından", İnsan dergisi: İzmir: 1988, s.18.

⁶¹⁰ Said Hakim, "İslam ve İnkılap Düşmanları", İnsan dergisi, İzmir: 1990, s.33.

⁶¹¹ Abdullah Efendi, "Sünni-Şii İttifakına Doğru", Nesil dergisi, İstanbul: Temmuz 1979, s.33.

hazırlayıcısı ve yürütücüleri bulunan Müslümanların Şii kimlikleri ön plana çıkarılmış ve mesele yalnızca Şiilik ve Sünnilik ekseninde aktarılmıştır⁶¹².

6.10. İran İslam Devrimi Ve Devrim İhracı

İran İslam Devrimi, Türkiye ve bölgeye etkileri hususunda tahlil edilirken üzerinde durulan önemli noktalardan biri de devrim ihracı konusudur. Bölge ülkeleri üzerinde ciddi etkiye neden olan İran İslam Devrimi Libya, Tunus, Irak, Lübnan, Afganistan, Mısır ve Türkiye gibi Müslüman ülkeler ile ilişkilerinde özellikle devrim ihracı konusunda doğrudan etkileşimlere zemin hazırlamıştır.

Ayetullah Humeyni'nin İran'daki devrimin İslami kimliğine işaret ederek, tüm Müslüman ülkeleri bu yönüyle etkileyebileceğine ilişkin açıklamalarda bulunması, Türkiye'de devrim ihracı düşüncesinin yaygınlık kazanmasına güçlü bir zemin hazırlamıştır. Ayrıca, "Biz Müslüman bir millet olsun istiyoruz. Mısır, Irak ve Türkiye'deki Müslümanlar için de İslami ve adil bir rejimin olmasını istiyoruz."⁶¹³ şeklindeki sözleri de devrim ihracıyla birlikte Türkiye'deki rejim açısından tehdit olarak görülmeye başlanmıştır.

Buna karşın Ayetullah Humeyni sonrası süreçte ise devrim sürecinin önemli ideologlarından olan Abdülkerim Suruş, "Ben İran İslam Cumhuriyeti gibi bir din devletinin, bütün dünyayı İslam'a ve İslam devletine döndürmek gibi bir niyetinin olduğuna (ya da olması gerektiğine) inanmıyorum. Atılacak ilk adım, dünyanın dört bir yanındaki dini düşüncüyü –her ne tür olursa olsun- desteklemek ve ona saygı göstermek olmalıdır..."⁶¹⁴ şeklindeki sözleri ile "devrimin ihracı" konusundaki görüşlerini açıkça dile getirmiştir.

İran'da devrimin ardından siyasal kültürdeki değişim ve dönüşümler, entelektüel açıdan üzerinde yoğun olarak durularak, *İslam Cumhuriyeti dünyanın geri kalanına ne verebilir ve/veya laikliğin yükselen ilerleyişi nasıl durdurulabilir?*⁶¹⁵ şeklindeki sorulara yanıt aranan bir süreci beraberinde getirmiştir.

⁶¹² Nesil, "Anarşiye Bir Bakış: Ehl-i Sünnet Açısından Şiilik ve İran Hadiseleri", Nesil dergisi, İstanbul: Ağustos 1979, s.3.

⁶¹³ Ayetullah Ruhullah Humeyni, *Sahifeye Nur*, Cilt 1, Tahran: 1984, s.50-57.

⁶¹⁴ Gofteguye Adyan ve Tarafhum'e Hozehaye Ferhangi, Namehaye Ferhang, Cilt 2, Sayı 4, 1992, s.10.

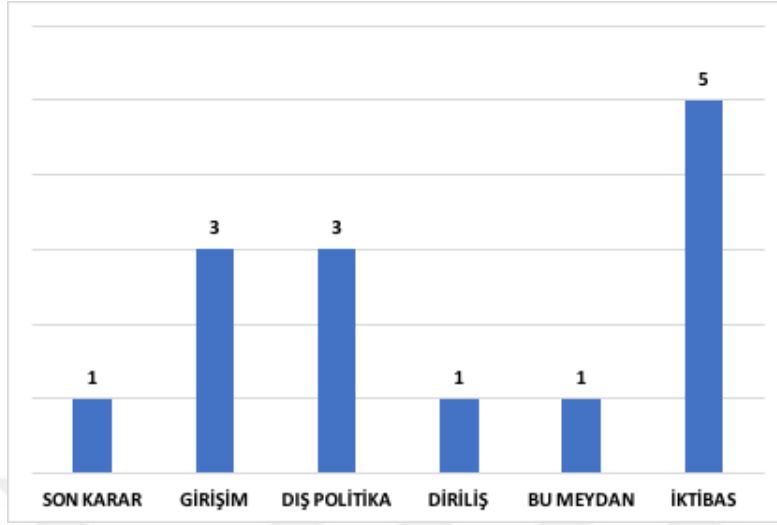
⁶¹⁵ Mehrzad Boroujerdi, "İran'da Devrim Sonrası Düşüncenin Hegel, Heidegger Ve Popper İle Karşılaştırılması", *Ortadoğu'da Kültürel Geçişler*, (Ed. Şerif Mardin), Doğu Batı Yayınları, 2019, s.302-332.

Devrim ardı İran'ın dış politikasının önde gelen İslam kimliği de devrim ihracı tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Söz konusu dönemde Türkiye-İran ilişkilerde de belirleyici olan devrim ihracı konusu, çalışmanın bu başlığı altında devrimin ardından Türkiye'de yayımlanan dergiler tarafından nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur.

İçerik analiziyle tahlil edilen haber/makale metinlerinde İran'da gerçekleşen devrime Türkiye'deki İslami grupların yaklaşımları dikkate alınarak, Türkiye'de de benzer niteliklere sahip bir devrimin gerçekleşmesi yönündeki istek ve olasılık araştırılmıştır. İran'da kurulan yeni rejimin devrimi ihraç etme hususundaki tutumu da ayrıca araştırılan hususlar arasında olmuştur.

Bu bağlamda çalışmaya dahil edilen dergilerde devrim ihracının konu edinildiği metinlerde devrim ihracının Irak-İran Savaşı ve Şiilik özelindeki mezhep konuları ile birlikte ele alındığı görülmektedir. “Devrim ihracı” ifadesinin kullanıldığı metinlerde “Irak-İran Savaşı” ve “Şiilik” ifadelerin birlikte kullanıldığı metinler tespit edilmiş ve bu ifadelerin birlikte kullanım sıklıkları nicelleştirilen tablolarla birlikte yer verilmiştir. Metin içerikleri çözümlenirken ise “Irak-İran Savaşı” ve “Şiilik” ifadelerinin hangi zeminde ele alındığı, devrim ihracı ile hangi noktada bağdaştırıldıkları üzerinde de durulmuştur.

Ayrıca devrim öncesi süreçte Ali Şeriatî'nin eserlerinin yoğun olarak çevirilerinin yapılmaya başlanmasının yanında devrim ardı süreçte ise Ali Şeriatî'nin eserlerinin tanıtım yazılarına, Ali Şeriatî'nin sosyolojik yaklaşımlarına, yaşantısı ve İslami görüşlerine yoğunlaşarak, dergilerde konuya dair çok sayıda yazıya yer verilmiştir. Dolayısıyla devrim ihracı başlığı altında Ali Şeriatî'nin eser ve görüşleri üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulmuştur. “Ali Şeriatî” ifadesinin geçtiği metinler tespit edilmiş, ifadenin kullanım sıklığı ve hangi konular ile ele alındığı ortaya konulmuştur.

Grafik 40. “Devrim İhracı” İfadesinin Kullanımının Dergilere Göre Dağılımı

Çalışma kapsamındaki dergilerde “devrim ihracı” ifadesinin en fazla kullanıldığı metinlerin İktibas, Girişim ve Dış Politika dergilerinde yer verildiği görülmektedir. Bu dergileri Bu Meydan, Diriliş ve Son Karar dergileri takip etmiştir.

İktibas dergisindeki 5 metinde, Dış Politika ve Girişim dergilerindeki 3’er metinde, Son Karar, Diriliş ve Bu Meydan dergilerinde ise 1’er metinde devrim ihracı konusunun ele alındığı tespit edilmiştir.

Son Karar, Diriliş ve İktibas dergilerinde “devrim ihracı” ifadesinin yer verildiği metinlerde devrime karşı “olumsuz” bir yaklaşım sergilenmiştir. Buna karşın Girişim, Dış Politika ve Bu Meydan dergilerinde “devrim ihracı” ifadesinin geçtiği metinlerde ise devirme yönelik “olumlu” bir tutumun söz konusu olduğu görülmektedir. Benzer durum Ayetullah Humeyni’ye karşı yaklaşımda da karşımıza çıkmaktadır. Son Karar, Diriliş ve İktibas dergilerinde devrim ihracı ifadesinin kullanıldığı metinlerde Ayetullah Humeyni’ye karşı “çok muhalif” ve “muhalif” söylemlere yer verilirken; Girişim, Dış Politika ve Bu Meydan dergilerinde özellikle Cengiz Çandar ve Atasoy Müftüoğlu imzalı yazılarda ise Ayetullah Humeyni’ye karşı “tarafdar” ve “çok tarafdar” şeklinde sınıflandırılabilir söylemlere rastlanmaktadır.

“Devrim ihracı” ifadesini en sık kullanan yazarları ise Cengiz Çandar, Atasoy Müftüoğlu, Metin Aydın, Samim Lütfü, Ali Hışiroğlu, Ferhat Boratav, Marvin Zonis şeklinde sıralayabiliriz.

Tablo 48. "Devrim İhracı" İfadesinin Kullanım Sıklığı

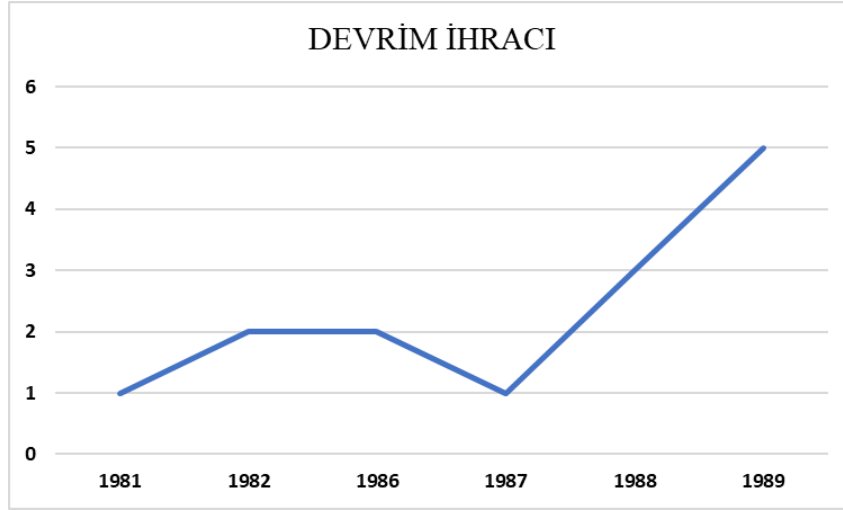
Sıklık	Metin Sayısı	Yüzde (%)
1	7	1,4
2	2	,4
3	2	,4
4	1	,2
5	1	,2
10	1	,2
TOPLAM	14	2,8

“Devrim ihracı” ifadesinin kullanıldığı toplam 14 metin içerisinde ifadenin en sık Girişim dergisinde yer verilen 1 metinde 10 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. İktibas dergisinde yer verilen 1 metinde 5 defa tekrar edilen “devrim ihracı” ifadesi, Bu Meydan dergisindeki Cengiz Çandar imzalı metinde ise 4 defa tekrar edilmiştir.

“Devrim ihracı” ifadesi ayrıca çalışma kapsamındaki 2 metinde 3’er defa; 2 metinde 2’şer defa; 7 metinde ise 1’er defa tekrar edilmiştir.

6.10.1. Devrim İhracının Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışma kapsamındaki haber ve makale metinlerinde devrim ihracının ele alındığı metinlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında “devrim ihracı” ifadesinin en fazla 1989 yılında, en az ise 1981 ve 1987 yıllarında konu edinildiği görülmektedir.

Grafik 41. Devrim İhracı'nın Yer Verildiği Metinlerin Yıllara Göre Dağılımı

Devrim ihracı konusu 1981 yılında 1 metinde, 1982 ve 1986 yıllarında 2'şer metinde, 1987 yılında 1 metinde, 1988 yılında 3 metinde ve 1989 yılında ise 5 metinde ele alınmıştır.

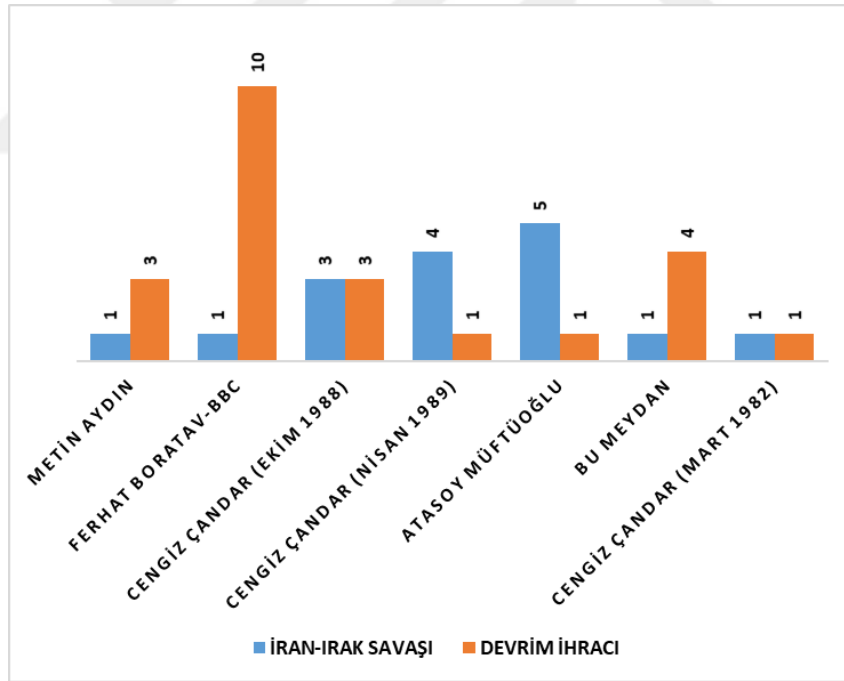
1981 yılından 1982'ye ve 1987 yılından 1989'a geçilinceye değin devrim ihracı konusunun yer verildiği metinlerde artışlar söz konusu iken; 1986 yılından 1987'ye geçilirken ise devrim ihracının yer verildiği metinlerde bir düşüş gözlemlenmektedir. Irak-İran Savaşı'nın başlayıp şiddetli bir şekilde devam ettiği yıllarda devrim ihracı konusunun yer verildiği metinlerde ciddi bir artış söz konusu olmazken, savaşın bitişine yakın devrim ihracının yeniden gündemleştirildiği görülmektedir.

“Devrim ihracı” ifadesinin çalışma kapsamındaki tarih sınırlaması dikkate alındığında devrim ardı süreçteki 1980, 1983, 1984 ve 1985 yıllarında neşredilen hiçbir dergide yer verilmediği görülmektedir. Sözü edilen tarih aralığı Irak-İran Savaşı'nın en yoğun olarak yaşandığı yıllardır. Bu durum çalışmanın varsayımlarından olan Irak-İran Savaşı'nın İran'da kurulan yeni rejimin gücünü kırmak ve devrim ihracının önünü kesmek için başlatıldığı yönündeki görüşleri destekler bir tablo ortaya koymaktadır.

6.10.2. Devrim İhracı ve Irak-İran Savaşı İlişkisi

Çalışma kapsamındaki metinlerde devrim ihracı konusu sıklıkla Irak-İran Savaşı ile birlikte ele alınmıştır. Irak-İran Savaşı'nın devrim ihracının önüne geçmesi için gerçekleştirildiğinin ileri sürüldüğü metinlerde, Irak'ın Şii nüfusunun yoğunluğu nedeniyle devrimin Irak'a rahatlıkla ihraç edilebileceği fikrinin desteklendiği, ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu bağlamda İran ile Irak arasındaki savaş bu bağlamda değerlendirilerek, devrimin etkisinin kırmaya çalışıldığı ileri sürülmüştür.

Çalışma kapsamındaki haber ve makale metinleri arasından “devrim ihracı” ifadesinin “Irak-İran Savaşı” ifadesi ile birlikte ele alındığı metinler tespit edilmiş, metinlerde devrim ihracı ile Irak-İran Savaşı arasında doğrudan bir ilişki kurarak gelişmelere dair değerlendirmelere yer verilmiştir.

Grafik 42. Devrim İhracını Irak-İran Savaşı İle Birlikte Değerlendiren Yazarlar

Cengiz Çandar, Ekim 1988’de Dış Politika’da kaleme aldığı yazısında; Nisan 1989 yılında yine Dış Politika dergisi için kaleme aldığı bir diğer yazısında ve Mart 1982 yılında İktibas dergisinde yer verilen yazısında devrim ihracı konusunu Irak-İran Savaşı ile birlikte değerlendirerek okuyuculara aktarmıştır.

Çandar, 1988 yılında kaleme aldığı yazısında “devrim ihracı” ve “Irak-İran Savaşı” ifadelerini 3’er defa; 1982 tarihli yazısında ise her iki ifadeyi de 1’er defa kullanmıştır. 1989’daki yazısında ise 4 defa “Irak-İran Savaşı” ifadesine yer verirken 1 defa ise “devrim ihracı” ifadesini kullanmıştır.

Metin Aydın, Ferhat Boratav, Atasoy Müftüoğlu gibi yazarlar ve Bu Meydan dergisi kaynaklı yazılarda da devrim ihracının Irak-İran Savaşı ile birlikte ele alındığı tespit edilmiştir.

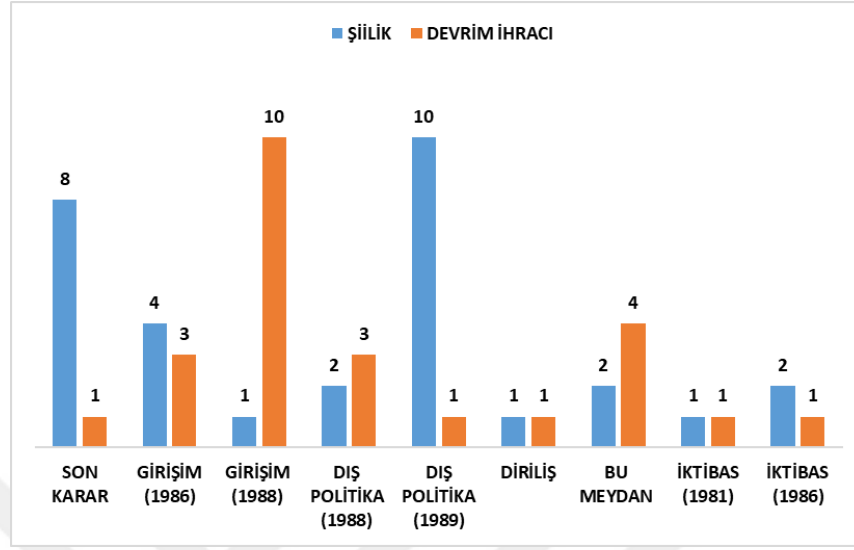
Metin Aydın yazısında “Irak-İran Savaşı” ifadesini 1 defa, “devrim ihracı” ifadesini ise 3 defa kullanmıştır. Ferhat Boratav “Irak-İran Savaşı” ifadesini 1 defa, “devrim ihracı” ifadesine ise 10 defa yer vermiştir. Atasoy Müftüoğlu kaleme aldığı yazısında 5 defa “Irak-İran Savaşı” ifadesine, 1 defa ise “devrim ihracı” ifadesine yer vermiştir. Bu Meydan imzalı yazıda ise “Irak-İran Savaşı” 1 defa, “devrim ihracı” ifadesi ise 4 defa zikredilmiştir.

6.10.3. Devrim İhracı ve Şiilik İlişkisi

Çalışma kapsamındaki metinlerde yazar ve dergiler devrim ihracı konusunu değerlendirirken, devrim ihracını Şiilik ile birlikte ele almışlardır. Devrim ihracı meselesi tahlil edilirken devrimin neden ihraç edilemeyeceği konusunda İran’ın Şii nüfusuna dikkat çekilmiş ve hatta bazı yazarlar doğrudan devrimin Şii İslami karakteristiğe sahip bir devrim olduğu tezini ileri sürmüşlerdir.

Türkiye-İran ilişkilerinde de dönemsel olarak belirleyici bir faktör özelliğine sahip olan devrim ihracının, Türkiye’deki bazı İslami gruplar tarafından Türkiye Sünniliği için tehdit oluşturabileceği fikri savunulmuştur. Böylelikle devrime ve devrim ihracına karşı çıkan bir tutum benimsenmiştir. Bu yaklaşıma karşın bazı İslami grupların yayın organları tarafından ise devrim ve devrim ardı süreçte kurulan yeni rejimin Türkiye ve bölgeye ideal rol model olabileceği görüşü savunularak, devrimin ihracı hususundaki istek ve beklenti açıkça dile getirilmiştir.

Çalışmanın bu başlığı altında devrim ihracının mezhep konusu, özelde ise Şiilik ile ele alınıp değerlendirildiği metinlerin içerik çözümlemelerinde devrim ihracı ve mezhep konusu arasında ilişkiye açıklık getirilmiştir.

Grafik 43. “Şiilik” ve “Devrim İhracı” İfadelerinin Birlikte Yer Verildiği Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Şiilik ve devrim ihracı konusunun birlikte yer ele alındığı haber/makale metinlerinin yoğun olarak Son Karar, Girişim, Dış Politika, Diriliş, Bu Meydan ve İktibas dergilerinde yer aldığı görülmektedir.

Son Karar dergisindeki metinde Şiilik ifadesi 1 defa, devrim ihracı ifadesi ise 8 defa kullanılırken; Girişim dergisindeki 1 metinde Şiilik 4 defa, devrim ihracı ise 3 defa zikredilmiştir. Yine Girişim dergisindeki bir metinde Şiilik 1 defa zikredilirken devrim ihracı 10 defa zikredilmiştir.

Dış Politika dergisindeki metinlerde ise 1 yazıda Şiilik 2 defa, devrim ihracı 3 defa kullanılırken; bir diğer metinde ise Şiilik 10 defa, devrim ihracı ise 1 defa tekrar edilmiştir. Diriliş ve İktibas dergilerinde yer verilen 1’er metinde ise hem Şiilik ifadesinin hem de devrim ihracı ifadesinin 1’er defa tekrar edildiği tespit edilmiştir.

İktibas dergisinde 1986 yılında yer verilen başka bir metinde ise Şiilik 2 defa, devrim ihracı ifadesi ise 1 defa tekrar edilmiştir. Bu Meydan dergisinde yer verilen 1 metinde ise Şiilik 2 defa, devrim ihracı ifadesi ise 4 defa kullanılmıştır.

Dış Politika ve İktibas dergilerinde özellikle devrim ihracına engel teşkil edebilecek bir unsur olarak değerlendirilen Şiilik konusuna dikkat çekilmiş ve devrime “Şii” bir karakteristik atfedilerek devrim ihracının önüne geçilmeye çalışıldığı tezi ileri sürülmüştür. “Devrim ihracı” ifadesinin en yoğun kullanıldığı dergiler Girişim ve Bu Meydan dergileri olmuşlardır.

Metin içeriklerinde, Cengiz Çandar devrim ihracının gerçekleştirilememesinin en önemli sebeplerinden biri olarak İran’ın Şii olgusunu işaret ederek, duruma şu ifadeler ile dikkat çekmiştir; “Şia, İslam dünyasında bir azınlıktır ve Şia üslubuyla değişim ve dönüşüme İslam dünyasına uzak kalmıştır. Bu tarihi olgunun hala geçerliliğini koruduğu gözüküyor.”⁶¹⁶.

Bu Meydan dergisinde yer verilen, Cüneyd Koral’ın Cengiz Çandar ile yaptığı röportajda Çandar’ın “*Devrim, ihraç etmek için yapılır*” ifadeleri manşete çekilerek röportaj okurlara sunulmuştur. Ayrıca Çandar’ın, “Dünyada devrim olduğunu söyleyip de, devrimin şeklindeki ifadeleri de tırnak içine alınmadan Bu Meydan tarafından röportajın girişinde yer verilerek devrimin ihracının yapılması gerektiği fikri dergi tarafından desteklenmiştir”⁶¹⁷. Röportajın tamamı ele alındığında devrime ve Ayetullah Humeyni’ye yaklaşımın “çok olumlu” şeklinde değerlendirilen ifadeler barındırdığı görülmektedir. Cengiz Çandar’ın devrim ihracı konusundaki görüşlerine İktibas dergisinde de genişçe yer verilmiştir⁶¹⁸.

Girişim dergisinde Ali Ekber Haşimi Rafsancani ile gerçekleştirilen röportaja yer verilmiştir. Röportajda Rafsancani, devrim ihracına ilişkin, bugüne kadar yanıltıcı birçok propaganda yapıldığını, Müslümanlar olarak İslam’ın kurallarının egemen olmasını temenni ederken zor kullanmayı ve başkalarının işlerine karışmayı düşünmedikleri belirterek bugüne kadar hiçbir ülkeye ideolojik görüşlerini taşıma eyleminde olmadıklarını söylemiştir⁶¹⁹.

⁶¹⁶ Cengiz Çandar, Irak-İran Savaşı”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Ekim 1988, s.223-225

⁶¹⁷ Bu Meydan, “Cengiz Çandar: “Devrim İhrac Etmek İçin Yapılır”, Bu Meydan dergisi, İstanbul: Eylül 1989, s.48.

⁶¹⁸ Cengiz Çandar, “İslam Devrimi Kendi Kendini İhraç Eder”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Mart 1982, s.30.

⁶¹⁹ Girişim, “Rafsancani "Saddam Hüseyin Irak Kürtlerine Zulmediyor", Girişim dergisi, Konya: Haziran 1988, s.26.

Metin Aydın, İsmet Özel'in İran'da gerçekleşen devrime ilişkin açıklamalarını⁶²⁰ ele aldığı yazısında Özel'in devrim ihracı hususundaki sözlerine şu şekilde yanıt vermiştir⁶²¹;

“Sahi, hangi ülke şu veya bu ölçüde olsun ideolojisini aktarmak sevdasında değildir ki? Hem ne yapsındı İran? Kendisine bağlılık ilan eden Iraklı Şii Müslümanlara ‘haydi siz gidiniz işinize bakınız’ mı demesi gerekirdi? Hem Humeyni iktidara gelmeden önce de bilebildiğimiz kadarıyla Irak’ta Şii Müslümanlar üzerinde, özellikle Saddam’la uyuşmayan alimler üzerinde bir baskı vardı. İran bu baskıyı eleştirmişse suç mu işlemiştir yani? Hangi din devleti kendi dindaşlarına şurada burada yapılan zulümlere göz yummuştur ki tarihte?”.

Metiner ise “devrim ihracı” konusunda devrimi zoraki/fiziki müdahaleler ile ihraç etmenin mümkün olamayacağını, devrim ihracının olanaksız olduğunu, bu durumun Irak-İran Savaşıyla çarpıcı bir biçimde ortaya konulduğunun altını çizmiştir. Aynı yazıda Taha Akyol’un “devrim ihracı” konusundaki sözleri* de eleştirilmiştir⁶²².

Hicret’in 19. sayısında yer alan “İslam İnkılabçıları: Muvaffak Olmaya Mecbur ve Hatta Mahkumuz!.. Çünkü Devlet, İslam’ın Elinde Çıkarsa Yine Tağut Gelir!” başlıklı haberde İran’daki radyo yayınlarının içeriğine dair bilgiler paylaşılmış ve devrim sürecinde kaleme alınan marşlara yönelik bir incelemede bulunulmuştur⁶²³. Bu marşların ilerde Türkiye’de bir İslam Devrim’i gerçekleştirilmesi durumunda kitleler için heyecan verici, harekete geçirici olabileceği, İslam şuur

⁶²⁰ İsmet Özel, 22 Kasın 1985’te Yeni Asır gazetesinde “Tarikatlar Ne Yapmak İstiyor?” başlıklı bir yazı dizisinde kendisiyle yapılan röportajda “devrim ihracı”na ilişkin kendisine yöneltilen soruya, “...İran Türkiye’de devrim ihraç edebilecek bir ayak yerine sahip değil. Şii çok az, Alevileri tam Şii saymıyorum. Humeyni istiyor diye, Türk halkı bir şey yapmaz. Müslüman olduğu kadar Türktür. Türkler başa bağlıdır.” şeklindeki sözler ile yanıt vermiştir.

⁶²¹ Metin Aydın, “İran Müslümanların ‘Moskova’sı mıdır?”, Girişim dergisi, Konya: Ocak 1986, s.12.

* Taha Akyol’un devrim ihracı noktasındaki sözleri; “İran, tarihteki bütün büyük halk devrimleri gibi kendi devrimini ihraç etmek için çalışıyor. Bu ihraç politikasında Türkiye önemli bir rol oynuyor. Eğer devrim Türkiye’ye ihraç edilirse şeriat devrimi, laik bir rejimi devirmiş olmak gibi kendilerine göre çok prestijli bir sonuç almış olacak. Türkiye’de bir şeriat devriminin gerçekleşmesi Ortadoğu’daki dengeleri İran’daki devrimden daha fazla etkileyecektir. Bu bakımdan İran’ın Türkiye’ye devrim ihraç etmek için çaba gösterdiği kanaatindeyim.” şeklindedir. (Ferhat Boratav-BBC, “Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum”, Girişim dergisi, Konya: Mayıs 1989, s.46)

⁶²² Ferhat Boratav-BBC, “Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum”, Girişim dergisi, Konya: Mayıs 1989, s.46.

⁶²³ Selahaddin Eş Çakırgil, “İslam İnkılabçıları: Muvaffak Olmaya Mecbur ve Hatta Mahkumuz!.. Çünkü Devlet, İslam’ın Elinde Çıkarsa Yine Tağut Gelir!”, Hicret dergisi, İstanbul:24 Mart 1980, s.14.

seviyesi yüksek ve akide olarak bozuk şeylerde de tekil etmeksizin sunabilecek marşlar olduğu üzerinde durulmuştur. Söz konusu tahlil, İran İslam Devrimi'nin hangi yönleriyle Hicret kadrosu için örneklik teşkil ettiğinin bir diğer göstergesi olarak da okunabilmektedir.

Ali Bulaç'ın değerlendirmelerinde de görüldüğü üzere Hicret kadrosu, İran İslam Devrimi'nin yapı ve işleyişine dair dönemin İslamcı gruplarınca bir metod, bir tür yol haritası olabileceği konusunda görüş ve tutumlarını yayın organları aracılığı ile açıkça yansıtmışlardır.

Bu tartışmaların yanında özellikle Tevhid Dergisi'nde “*İran'ın Bayrağında Ne Olsun?*” başlıklı yazıda⁶²⁴,

“Gazetemiz bu sayısında orta sahifesinden takdimle binlerce Müslümanın canı ve kanı pahasına gerçekleşmiş İran İslam İnkılabı'nın, İslami nizama geçiş planında hazırladığı “Anayasa” - İran'daki kardeşlerimiz buna Farsça aynen Kanun-u Esasi, demektelerler- taslağını tartışmaya açmış bulunuyor:

(...)

Biz “anayasa taslağı”nın tartışılmasının yanı sıra, İran İslam Devleti'nin bayrağında yer alacak “remz”in nasıl olması gerektiği hususundaki teklifleri almak üzere Türkiye Müslümanlarına duyurmak istiyoruz. İran İslam Devleti'nin bayrağında nasıl bir motifin bulunmasını istersiniz? Sorumuz bu... Bu sualimize alacağımız cevapları tasnif edecek, üzerinde ittifaklar sağlanmış teklifleri aynen, gazetemiz vasıtasıyla İran yetkililerine ileteceğiz.”

şeklindeki ifadeler ile İran'ın yeni bayrağının nasıl olması gerektiğine dair okurlardan teklifler sunmaları istenmiştir. Bu tür bir öneri beklentisi içinde olunmasının yanında söz konusu teklifin doğrudan İranlı yetkililere iletilecek olması da devrimin gerçekleştirildiği süreçte Hicret kadrosunun İran'daki devrimci kadro ile doğrudan irtibatlı olduğunun önemli bir göstergesidir. Öte yandan dergi okurlarından öneri beklentisi de Hicret'in Türkiye'deki Müslümanlar ile İran İslam Devrimi arasında doğrudan bir bağ kurma gayretini görünür hale getirmektedir.

Said Hakim, devrimin etkisini kırmak için “İran İslam Devrimi'nin bazı mezhebi kriterlerle savunulması bunu da ötesinde bu kriterler ile birlikte ithal edilme çalışıldığı” şeklinde bir senaryo hazırlandığını belirtmiştir. Said Hakim, bu tutumun ise yalnızca müstebkir kökenli gruplarca değil,

⁶²⁴ Tevhid dergisi, “İran'ın bayrağında ne olsun?”, İstanbul: 1979.

kendilerini “Hattı İmam” olarak tanıtanların da Müslümanların zihinlerini bulandırdıklarını ve Müslümanları çelişkiye düşürdüklerini ileri sürmüştür⁶²⁵.

Ali Hışıroğlu, devrimin ithal edilemeyeceğini savunmuştur. Gerekçe olarak ise devrimlerde çok yakın benzerliklerin bulunmasının mümkün olduğunu fakat her birinin özelleştikçe aralarındaki farklılıkların devrimin kopya edilemeyeceği gerçeğini ortaya çıkardığını ileri sürmüştür. Hatta Sovyet Rusya’nın bile yıllardır devrim ihracı politikasını sürdürmekten vazgeçtiğini, her ülkenin devriminin kendine has olduğunu eklemiştir⁶²⁶.

“İran’la Amerika Arasında Bir Yer!..” başlıklı yazısında Emrehan Selim, İran’ın devrim ihracı konusunda başarılı olamayacağını şu ifadelerle dile getirmiştir⁶²⁷; “İran’ın mezhebe müteallik hassasiyeti kendi tatbikatında açıkça görülmektedir. Bu hassasiyet, diğer İslam ülkelerinin İran tecrübesini bütünüyle örnek almalarını önlemekte ve bizleri temkinli davranmaya mecbur bırakmaktadır.”

Toktamış Ateş, Türkiye’de İran’dakine benzer bir İslam Devrimi’nin gerçekleşip gerçekleşmemesine dair görüş paylaşırken, Türkiye’de halkın çok büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğunu fakat insanların kendilerini yönetme hakkını din adamlarıyla paylaşabileceklerine inanmadığını belirtmiştir⁶²⁸.

Şükrü Hanioğlu ise devrim ihracına ilişkin, “İslam’ı yaymaya çalıştığımız zaman İran’ın temsil ettiği İslam’da, geri kalanların temsil ettiği İslam değil mi? şeklinde bir soru ortaya çıkıyor. Ben şunu söyleyeyim. Belli bir görüşü asıl gerçek İslam deyip yayıp, diğer İslami görüşlere ise bu asıl İslam değildir, dediğinizde asıl problem başlıyor.” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur⁶²⁹.

⁶²⁵ Said Hakim, “İslam ve İnkılap Düşmanları”, İnsan dergisi, İzmir: 1990, s.33.

⁶²⁶ Ali Hışıroğlu, “İran Devrimi Diyor Ki...”, Son Karar dergisi, Kasım 1988, İstanbul, s.2.

⁶²⁷ Emrehan Selim, “İran’la Amerika Arasında Bir Yer!..”, Sebül dergisi, İstanbul: Haziran 1988, s.10.

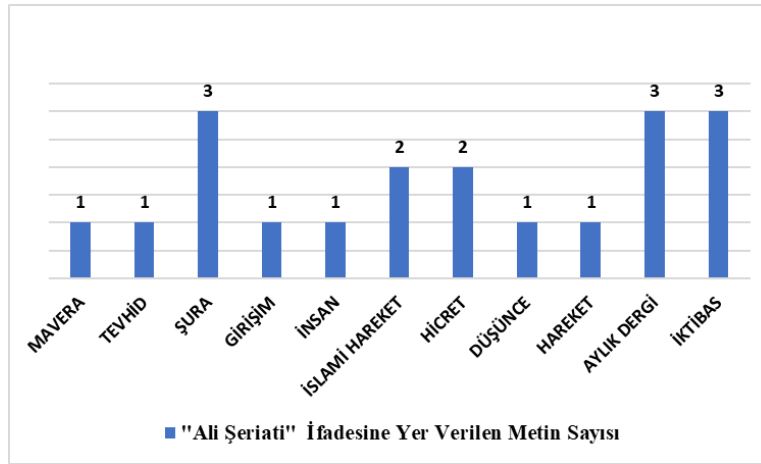
⁶²⁸ Toktamış Ateş, “Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Nisan 1989, s.78.

⁶²⁹ Şükrü Hanioğlu, “Savaş Yeniden Başlayabilir”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Nisan 1989, s.82.

6.10.4. Devrim İhracı ve Ali Şeriatî'nin Düşünceleriyle İlişkisi

İran'da 1970'lerin entelektüel çevreleri üzerinde etkili bir isim olan ve devrimin ideoloğu şeklinde zikredilen Ali Şeriatî, siyasi düşüncelerini genç nesle aktarırken İslami düşünceyi devrimci bir yaklaşım ile temellendirmiştir. Şahlık rejiminin savunduğu nasyonalizme karşı İran'ın İslami mirasını bir antitez olarak ortaya atan Şeriatî'nin bu görüşleri yalnızca İran'da değil, İran dışındaki ülkelerde de ilgi görmüştür. Özellikle Türkiye'de Şeriatî'nin eserlerinden çeviriler yapılarak Batılı ideolojiler karşısında İslami bir karşı koyuş geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Türkiye'de devrim ihracı konusunda devrimin ihraç edilmesinden yana olan dergi yazarları tarafından ise devrime zemin hazırlayacak söylemler geliştirilirken, Ali Şeriatî'nin eser ve görüşlerine başvurulmuştur. Zira Ali Şeriatî, devrim öncesi süreçte devrime uygun ortamın hazırlanması için, Hüseyiniye'yi İrşad'a yaptığı konuşmalarında ve kaleme aldığı eserlerinde marksizmin bazı kavramlarını İslami bir forma büründürmüş, İslami öze dönüş düşüncesini devrim ideolojisi ile bir araya getirmiştir.

Dolayısıyla 1978-1990 yılları arasında özellikle Türkiye ile İran ilişkilerinde belirleyici bir role sahip olan devrim ihracı konusu ele alınırken Ali Şeriatî'nin eserlerinin rolü önem taşımaktadır. Zira sözü edilen dönemde çalışma kapsamındaki metinlerde Ali Şeriatî'nin fikirlerinin konu edildiği, eser ve görüşlerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir.

Grafik 44. “Ali Şeriatî” İfadesine Yer Verilen Metinlerin Dergilere Göre Dağılımı

Çalışma kapsamındaki dergilerde “Ali Şeriatî” ifadesine yer verilen metinlerin dergilere göre dağılımına bakıldığında Şura, Aylık Dergi ve İktibas dergilerinde sıklıkla Ali Şeriatî'nin hayatının,

görüşlerinin ve eserlerinin ele alındığı metinlere yer verildiği görülmektedir. Şura, Aylık Dergi ve İktibas dergilerinde 3'er metinde; İslami Hareket ve Hicret dergilerinde ise 2'şer metinde Ali Şeriatî'nin farklı bağlamlarda ele alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca Maverâ, Tevhid, Girişim, İnsan, Düşünce ve Hareket dergilerinde ise 1'er metinde Ali Şeriatî'ye ilişkin yazılara yer verildiği saptanmıştır. "Ali Şeriatî" ifadesinin geçtiği metinlerde devrime yönelik yaklaşımın genel olarak "olumlu" ve "çok olumlu" şeklinde olduğu da tespit edilmiştir.

Tablo 49. "Ali Şeriatî" İfadesinin Kullanıldığı Metinler

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Mavera	İran Ve Büyüyen Korku	Şub.79	A. İmran
Tevhid	Mehdipur: Anayasamızın Kaynağı Kur'an-I Kerim Olacaktır	19.Şub.79	Tevhid
Şura	İran Şeriat İstiyor	18.May.78	Şura
	Şah'ın Müşrik Rejimine Karşı Şeriatçıların 17 Yıllık Kanlı Mücadelesi	5.Haz.78	Şura
	İran'da Şaha Karşı 40 Günde Bir Gösteri Yapılıyor	19.Haz.78	Şura
Girişim	Şehadetinin 10. Yıldönümünde Ali Şeriatî	Haz.87	Ali Tuna
İnsan	Yalnızlık Ve Selam	1989	Ali Şeriatî
İslami Hareket	Humeynicilik Mi, Yoksa İslamın Yeniden Dirilişi Mi?	1.Oca.80	Mehmet Mengüç
	Ali Şeriatî Ve İslami Sosyoloji Işığında Meselelerimiz	15.May.80	Sami Adil
Hicret	Amerika'nın İran'da İslam'dan Yediği Darba, Vietnam'daki Yenilgisinden Daha Ağır Oldu!	25.Şub.80	Hicret
	Beni Sadr: "İnşallah, Bir Gün İslam Toprakları Üzerinde Kafirlerin Çizdiği Sınırlar Yok Olacak!.."	3.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
Düşünce	İran Mücadelesinin Tarihi	1.Eyl.78	El-Beyan
Hareket	Ali Şeriatî Ve "İslam Sosyolojisi Üzerine"	1.Nis.80	Necati Güneyceli
Aylık Dergi	Ali Şeriatî'nin Yaşam Öyküsü	1.Ara.79	Aylık Dergi
	Papa Ve Marx Olmasaydı	1.Ara.80	Ali Şeriatî
	Recep Yumuk'la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi	1.Tem.82	Aylık Dergi
İktibas	İstanbul'da Ortadoğu'nun Batı Karşısındaki Yeni Uyanışı Tartışıldı	1.Şub.81	Cengiz Çandar
	Hac / Ali Şeriatî	15.Tem.82	Ali Şeriatî
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Mar.86	James A. Bill

Metin içeriklerine bakıldığında, Şura dergisinde Türkiye’deki İranlı öğrencilerin İran’da yaşananları değerlendirdikleri mülakatta Ali Şeriatî’nin kim olduğu üzerine sorulan soruya, öğrenciler şu yanıtı vermişlerdir⁶³⁰;

“Dr. Ali Şeriatî, Cezayir İstiklal harbinde savaşmış, İranlı bir münevverdir. Tabii Müslüman bir münevver. İslami dirilişin, bilhassa üniversite ve gençlik içinde liderliğini yaptı. Çevresi o kadar genişledi ki, İslami hareket silahlandı ve gizli teşkilatlara kavuşturuldu. Bunun üzerine, Şeriatî hapsedildi.”

İnsan dergisinde “Düşünürlerden Seçmeler” bölümünde Ali Şeriatî’den “Yalnızlık ve Selam” başlıklı yazıya yer verilmiştir⁶³¹.

Aylık Dergi’de Recep Yumuk, İran izlenimlerini aktardığı röportajında Ali Şeriatî için “1977’de Devrim’in en büyük teorisyenlerinden” olduğunu vurgulamıştır⁶³². Aylık Dergi’de ayrıca Ali Şeriatî’nin biyografisine ve bir şiirine de yer verilmiştir. Hayatının konu edinildiği yazıda, Şeriatî’nin eserlerine, ilmi serüvenine yer verilirken, Şah döneminde Şeriatî’nin savunduğu düşüncelere sayısız iftiralarda bulunulduğuna yer verilmiştir⁶³³.

Hareket dergisinde Necati Güneyceli imzalı “Ali Şeriatî ve ‘İslam Sosyolojisi Üzerine’” başlıklı yazıda devrim “İran Devrimi” şeklinde tanımlanmış ve Ali Şeriatî’nin sosyolojik yaklaşımı üzerine bir değerlendirmede bulunulmuştur. Metinde devrime ya da Ayetullah Humeyni’ye yönelik herhangi bir “olumlu” ya da “olumsuz” içeriğe yer verilmeden, Ali Şeriatî ve devrimin doğrudan konu edinildiği görülmektedir.

⁶³⁰ Şura, “İran Şeriat İstiyor”, Şura dergisi, Ankara: 18 Mayıs 1978, s.7. (Şura dergisinin 18 Mayıs 1978 Tarihli Sayısının Kapak Fotoğrafına EK- 1’de yer verilmiştir.)

⁶³¹ Ali Şeriatî, “Yalnızlık ve Selam”, İzmir: 1989, s.21.

⁶³² Aylık Dergi, “Recep Yumuk’la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi”, Aylık dergi, Ankara: Temmuz 1982, s.105.

⁶³³ Aylık Dergi, “Ali Şeriatî’nin Yaşam Öyküsü”, Aylık dergi, Ankara: Aralık 1979, s.8.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada İran İslam Devrimi'nin 1978-1990 yılları arasında Türkiye'deki İslami gruplarca yayımlanan dergiler tarafından nasıl ele alındığı, devrime yer veren dergilerdeki temel kavram ve temalar aracılığıyla tahlil edilmiştir. Böylelikle devrim ve devrime ilişkin değerlendirme ve tartışmaların mezkûr yayın organlarına yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada basın -çalışma kapsamındaki dergilerin- toplumsal bilinç ve ülkeler arası ilişkiler üzerindeki yönlendirici gücünün belirginlik kazandığı görülmektedir. Dergiler, bir devrin nabzını tutan özelliklere sahip olmakla beraber, Devrim'in 40. yılının değerlendirilmesi söz konusu olduğunda da hâlâ temel bir başvuru kaynağı olma işlevini sürdürmektedirler. Bu nedenle İran ve Türkiye arasındaki ilişkilerde meydana gelen önemli gelişmelerin dergilerdeki yansımasına önem kazanmıştır. Zira toplumsal kolektivitinin etki gücünün artmasında, toplumsal olayların kitlelere ulaştırılması aşamasında basının –çalışma bağlamında dergilerin- önemi yadsınamaz.

Basın aracılığıyla devrim, devrimle ilişkili gelişmeler ve aktörler Türkiye'de okur kitlesine aktarılırken adeta yeniden bir kimliklendirme ve imaj yaratmayla karşı karşıya kalınmıştır. Devrim sürecindeki toplumsal ve siyasal aktörler yeniden kurgulanmış, kimlikler yeniden tanımlanmış ve imajlar yeniden üretilmiştir. Bu “üretilme” süreci bir açıdan da “bir yeni yorumlama süreci” olmuştur.

Türkiye'de İran-Türkiye ilişkileri ve İran İslam Devrimi ile ilişkili çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak Batı merkezli eserlerin ve tercümelerinin kaynak olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Çalışmamızda ise devrimin nedenleri ve süreçte aktif rol alan isim ve gruplar tahlil edilirken hem Batılı kaynaklar incelenmiş hem de İranlı yazar ve akademisyenlerin eserlerinden faydalanılmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde Türkiye'de devrime dair değerlendirmelere kapsamlı bir şekilde yer verilmiştir.

Devrim sürecindeki siyasal gruplar ve aktörler taşıdıkları kimlik özellikleri açısından birbirinden farklı niteliklere sahi olsalar da milliyetçi kimliği ön plana çıkan dergilerde bütünlüklü ve tekdüze biçimde yansıtıldıkları görülmüştür. Öte yandan gruplar ve aktörlerin rolleri incelendiğinde, Türkiye’deki yaygın algının aksine süreçte *Ruhaniler (Ayetullahlar)* kadar *Halkın Mücahidleri*, *Tudeh*, *Milli/Ulusal Cephe* ve *İran Özgürlük Hareketi*’nin de aktif rol aldıkları görülmektedir.

İran İslam Devrimi henüz gerçekleşmeden, Türkiye’deki 1978 tarihli bazı dergilerde, bir devrim beklentisi oluşmuş ve 1979’da ise devrim dergilerde sıklıkla yer edinmiştir. Dergilerdeki haber ve makalelerde kaynak olarak en fazla yer verilen yazarlar; Cengiz Çandar, Ayetullah Humeyni, Selahaddin Eş Çakırgil, Ali Bulaç, Atasoy Müftüoğlu, Eric Rouleau olurken; en fazla kaynak gösterilen dergi ve gazeteler ise Yeniden Milli Mücadele, Tevhid, İktibas, Hicret, Girişim, Güneş, Sebil, Şura, Time, Cumhuriyet ve Tercüman olmuştur.

Milliyetçi kimliği ön plana çıkan, tasavvufa dayalı ve Nakşibendiliğin Halidiye koluna bağlı gruplar tarafından neşredilen dergilerde devrime karşı olumsuz yaklaşım söz konusu iken; Akıncılar, Müslüman Gençlik, Hizbullah ve Hizbu’t-Tahrir gibi gruplara yakın isimlerin çıkardığı dergilerde ise devrime karşı olumlu bir yaklaşım sergilenmektedir.

Çalışma kapsamında “çok olumsuz” ve “olumsuz” olarak kodlanan içeriklere sahip metinlerin büyük çoğunluğuna Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilirken; “olumlu” şeklinde sınıflandırılabilen metinlerin dergi ve yazarlara göre dağılımında ise en fazla metne İktibas dergisinde rastlanmıştır. “Olumlu” ifadeler içeren metinleri kaleme alan yazarların başında Cengiz Çandar, Kamil Çileçöp ve Ali Bulaç gelirken; “çok olumlu” yaklaşım sergileyen isimlerin başında ise, Selahaddin Eş Çakırgil, Atasoy Müftüoğlu, Ali Bulaç, Mehmet Metiner, Yaşar Kaplan, Hilmi Kocaaslan gibi yazarlar gelmektedir.

“Çok olumlu” kategorisindeki metinlerin oranı diğer kategoriler ile karşılaştırıldığında aralarında yüksek oranda bir fark olduğu tespit edilmektedir. Bu durum Türkiye’deki İslami duyarlılığa sahip dergilerde devrime karşı “çok olumlu” bir tutumun sergilendiğinin önemli bir göstergesidir.

İncelenen dergilerde devrime ilişkin tanımlamalar yapılırken; “İran Devrimi”, “İran İslam Devrimi”, “İslami İnkılap”, “İran Hadisesi”, “İran İhtilali”, “Halk ihtilali”, “Humeyni Devrimi” ifadelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. “İran Devrimi” ve “İran İhtilali” gibi tanımlamaların kullanılması, devrime “millî” bir kimlik kazandırma, devrimi İran ile sınırlandırma yönünde bir tercih şeklinde değerlendirilmiştir. “İslami İnkılap” ifadesini kullanmayı tercih eden dergi veya yazarlar ise, İran’da gerçekleşen devrimin tüm Müslüman ülkeler için bir model olarak alınması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Devrimin bilhassa İslami karakteristiğinin öne çıkarılması gerektiği yaklaşımına taraf olmuşlardır.

İran’da gerçekleşen devrimi, “İran Hadisesi” şeklinde değerlendiren dergi ve yazarların, gerçekleşen toplumsal hareketin devrim niteliği taşımadığı kanısında oldukları görülmektedir. Bu tanımlamanın yapıldığı bazı metinlerde devrime karşı olumsuz ifadelerin yer alması “İran Hadisesi” tanımlamasının “çok olumsuz” şeklinde kodlanmasına sebebiyet vermiştir.

“Humeyni Devrimi” tanımlamasını tercih eden dergi ve yazarların devrimi Ayetullah Humeyni ile özdeşleştirdikleri saptanmıştır. Söz konusu özdeşleştirmede, ilgili metinlerin bütünü göz önünde bulundurulduğunda devrime karşı olumsuz bir tavrın benimsendiği görülmüştür. “Humeyni Devrimi” ifadesine yer veren dergi ve yazarlar, devrimin başat aktörünün Ayetullah Humeyni olduğunu savunmuşlardır. Sözü edilen kimliklendirmede Ayetullah Humeyni için yoğunlukla “olumsuz” ifadelere yer verildiği görülmektedir.

Dergilerde Ruhullah Humeyni’ye karşı yaklaşım tahlil edilirken, sıklıkla “Ayetullah” ve “İmam” sıfatlarının kullanıldığı saptanmıştır. Söz konusu sıfatların tercih edildiği metinlerde devrime yönelik tutum incelendiğinde; “İmam” sıfatının kullanıldığı metinlerde devrime karşı “çok olumsuz” hiçbir ifadeye rastlanmamakla birlikte, yalnızca Yeniden Milli Mücadele, Son Karar, Hilal ve Dış Politika dergilerinde 1’er metinde “olumsuz” içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca Ayetullah Humeyni’ye karşı “çok muhalif” ve “muhalif” yaklaşım sergileyen dergilerin başında da yine Yeniden Milli Mücadele dergisi gelmektedir.

“İmam” sıfatının sıklıkla kullanıldığı metinlere en fazla İktibas, Girişim ve Davet dergilerinde yer verilmiştir. “İmam” sıfatının kullanıldığı metinlerde devrime yönelik “olumlu” ve “çok olumlu”

bir yaklaşımın sergilendiği görülmektedir. Buradan hareketle Ayetullah Humeyni için “İmam” ifadesinin tercihi ile devrime karşı “olumlu” ve “çok olumlu” yaklaşım arasında doğrusal bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır.

“Taraftar” şeklinde kullanılan ifadelerin yoğun olarak yer verildiği metinlere İktibas dergisinde rastlanırken; “çok taraftar” ifadelerin ise Şura, Tevhid, Hicret ve Girişim dergilerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu isimlerin başında Selahaddin Eş Çakırgil, Ali Bulaç, Mehmet Metiner, Atasoy Müftüoğlu, Hilmi Kocaaslan gibi isimler gelmektedir.

Devrim ile ilişkili olarak “Şah” ve “Şahlık rejimi” ifadelerine yer verilen metinlerde bu ifadelerin “emperyalizm” ifadesi ile birlikte sıklıkla geçtiği görülmektedir. Devrime karşı “olumlu” ve “çok olumlu” tutum sergileyen dergi ve yazarlar, Şah’ı ve Şahlık rejimini ele alırken emperyalizm ile ilişkilendirmiş, Şah’a ve Şahlık rejimine karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir. Özellikle Yeniden Milli Mücadele dergisinde yer verilen metinler göz önünde bulundurulduğunda bazı metinlerde hem Şahlık rejimi hem de devrim ardı süreçte kurulan yeni rejim için emperyalizm ile ilişkili oldukları algısının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Şahlık rejimi ile emperyalizm arasında doğrudan bir bağ kurarak geçmiş rejimi olumsuzlayan ve devrimi ise olumlamaya çalışan dergilerin başında Tevhid, Şura ve İslami hareket dergileri gelirken, iki kavramın birlikte en fazla yer verildiği metinlere İktibas ve Yeniden Milli Mücadele dergilerinde rastlanmıştır.

İran İslam Devrimi’nin gerçekleşmesinden çok kısa bir süre sonra başlayan Irak-İran Savaşı, 1980-1990 yılları arasındaki dönemde Ortadoğu ülkelerinin birbirleriyle ilişkilerini belirleyici başat faktörlerden olmuştur. Irak-İran Savaşı’nın devrim ihracının önüne geçmek için başlatıldığı tezinin sıklıkla gündeme getirildiği Türkiye’de, savaş sürecinin Şiilik ve Sünnilik üzerinden ele alındığı da dikkat çeken bir aktarımdır.

Irak-İran Savaşı’nın yer verildiği metinlerin dergilere göre dağılımında en fazla metne İktibas, Dış Politika ve Girişim dergilerinde yer verildiği görülmektedir. Irak-İran Savaşı’nın konu edinildiği

bu metinlerde ilgili savaşı sıklıkla “Şiilik”, “Sünnilik”, “emperyalizm” ve “devrim ihracı” ile birlikte ele alındığı görülmektedir.

Irak-İran Savaşı’nın Şiilik ve Sünnilik üzerinden okuyucuya aktarıldığı metinlerde, savaş sürecinde Arap ülkelerinin İran’a karşı hem ırkçılık duygularını kışkırttığına hem de Ehl-i Sünnet ve Şia karşıtlığı üzerinden İslam dünyasının İran’a olan sempatisini kırmaya çalıştığına dikkat çekilmektedir. Irak-İran Savaşı’nın devrim ihracı ile ilişkilendirilerek aktarıldığı metinlerde ise savaşın devrim ihracı hedefiyle bağlantılı olduğuna özellikle dikkat çekilmiştir.

Buraya kadar bahsedilenlerin yanı sıra, İran iç siyasetinin konusu olan gelişmeler çalışma kapsamındaki dergilerde, birbirinden farklı bakış açıları ile okuyucuya aktarılmıştır. Yer verilen haber/makale metinlerinde devrim sürecinde ve devrim ardı süreçte etkili olan isimler ile temsil ettikleri grupların ideolojik yaklaşımları göz önünde bulundurularak devrim bağlamındaki gelişmeler ele alınıp, farklı tutumlar geliştirilmiştir. Dergi ve yazarlar, destekledikleri grup ve isimleri ön plana çıkarırken, taraftar görüşler ile desteklerken; karşı çıkılan grup ve isimlere yönelik ise muhalif bir tutum sergilenmiştir. Hatta çoğu zaman muhalif olunan grup ve şahıslar haber/makale metinlerinde ana aktörü şeklinde konumlandırılmadan, kendilerine yöneltilen olumsuz eleştirilerle okuyucuya sunulmuşlardır.

Sözgelimi, Mehdi Bazergan’ın ana aktör olarak konumlandırıldığı Devrim Konseyi Geçici Hükümeti döneminde ağırlıklı olarak Ayetullah Humeyni ve Mehdi Bazergan arasındaki ilişkinin seyri üzerinden iç politikadaki gelişmeler yorumlanmıştır. Fakat akabinde bu iki isim arasında başgösteren anlaşmazlık üzerinden İran’ın yönetsel olarak içinden geçtiği süreç “kaos”, “karışıklık”, “karmaşa” ve hatta “iç savaş” şeklinde aktarılmıştır.

Dergilerde Beni Sadr’ın ana aktör olarak konumlandırıldığı Anayasal Cumhuriyet Dönemi şeklinde ifade edilen süreçte ise ağırlıklı olarak İran ile ABD ilişkiler ve İran’daki yeni yönetim ile etnik gruplar arasındaki ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. İran’daki yeni rejimin muhalefetteki gruplar, etnik azınlıklarla ilişkileri ve bu ilişkide Beni Sadr’ın rolü üzerinde durulmuştur. Öte yandan İran’ın Irak ve ABD ile ilişkilerinin seyri gibi konuların da bu çerçevede ele alındığı görülmektedir.

Dönemin Cumhurbaşkanı Beni Sadr'ın Belüci ve Kürt grup liderleri ile görüşmeler yapması, Beni Sadr'ın dönem dergilerinde “Kürtçü” ve “sol temayüllü” şeklinde ifade edilmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca yine Beni Sadr'ın ve kendisine yakın isimlerin “inkılap kadrolarına sızan sol gruplar” olarak tanımlandıkları görülmektedir. Beni Sadr'ın ABD Elçiliği rehine krizi sürecindeki tutumu ise, “Batıcı ve ılımlı kesim” tanımlaması eşliğinde yorumlanmıştır.

Denilebilir ki, İran İslam Devrimi'nin Türkiye'ye etkileri ve Türkiye'deki İslami gruplar tarafından nasıl yorumlandığı hususunda mezhep konusu belirleyici bir rol oynamıştır. Zira dönem dergileri incelendiğinde devrimin tanımlanma ve anlamlandırılması açısından belli İslami gruplar tarafından mezhepsel bir yaklaşımın ön planda olduğu görülmektedir. Devrimin ve Ayetullah Humeyni'nin yalnızca Şiilik üzerinden temellendirilen bir bakış açısıyla değerlendirildiği ve Türkiye Sünnileri açısından tehdit olarak tanımlandığı metinlerle karşılaşmıştır. Buna karşın devrimin ve Ayetullah Humeyni'nin Müslümanları birleştirici bir İslami perspektifi temsil ettiğinin ifade edildiği, mezhepsel kaygıların bir kenara bırakıldığı metinler de mevcuttur. İncelenen dergiler arasında mezhep konusunun bu minvalde sıklıkla İktibas, Girişim ve Tevhid dergilerinde ele alındığı tespit edilmiştir.

Devrim tahlil edilirken devrimci kadroların Şii mezhebine mensup olmaları ve kurdukları yeni rejimde ve anayasal yapıda mezhebin önemli bir faktör olması hususu da dergilerde yoğun olarak ele alınmıştır. Devrime olumlu yaklaşım sergileyen dergilerde İran'da resmi mezhebin Caferilik olmasıyla birlikte bu mezhep mensuplarının İslam çizgisi üzerinde bulunduklarından bahisle tevhidî bilince sıklıkla işaret edilmiştir. Ayrıca devrimin Şiiliğe nisbet edilmesi halinde dünya Müslümanları arasında devrime karşı ilk bölünmenin meydana geleceği ileri sürülmüştür. Devrime karşı olumsuz yaklaşıma sahip dergilerde ise Şiilik ve Sünnilik arasındaki farklılıklara dikkat çekilerek devrim, mezhep ekseninde olumsuzlanarak okurlara aktarılmıştır.

Bir başka açıdan, İran'da gerçekleşen devrimin İslami bir kimlik taşıyor olması Türkiye'deki Müslümanları da etkilemiş ve olası bir devrim ihracına dergilerde yoğun olarak yer verilmiştir. Ayetullah Humeyni'nin de devrimin İslami kimliğine işaret ederek, tüm Müslüman ülkeleri bu yönüyle etkileyebileceğine ilişkin açıklamalarda bulunması, Türkiye'de devrim ihracı

düşüncesinin gerek menfî gerekse müspet manada yaygınlık kazanmasına güçlü bir zemin hazırlamıştır. Türkiye-İran ilişkilerinde de dönemsel olarak belirleyici bir faktör olma özelliğine sahip olan devrim ihracının, Türkiye’deki bazı İslami gruplar tarafından Türkiye’deki Sünnilik için tehdit oluşturabileceği fikri savunulmuştur. Böylelikle devrime ve devrim ihracına karşı çıkan bir tutum benimsenmiştir. Bu yaklaşıma karşın Akıncılar, Müslüman Gençlik, Hizbu’t Tahrir ve Hizbullah gibi gruplarla bağlantılı yayın organları tarafından ise devrim ve devrim ardı süreçte kurulan yeni rejimin Türkiye ve bölgeye ideal bir model teşkil edebileceği görüşü savunularak, devrim ihracı hususundaki istek ve beklenti açıkça dile getirilmiştir.

Bununla birlikte, mezkûr dergilerde devrim ihracı sıklıkla Irak-İran Savaşı ile birlikte ele alınmıştır. Irak-İran Savaşı’nın devrim ihracının önüne geçmesi için gerçekleştirildiğinin ileri sürüldüğü metinlerde, Irak’ın Şii nüfusunun yoğunluğu nedeniyle devrimin Irak’a rahatlıkla ihraç edilebileceği fikrinin desteklendiği ve ön plana çıkarıldığı görülmektedir. İran ile Irak arasındaki savaş sözü edilen bağlamda değerlendirilerek, devrimin etkisinin bölge ülkeleri üzerindeki etkisinin kırılmaya çalışıldığı ileri sürülmüştür. Çalışma kapsamındaki dergilerde devrim ihracı değerlendirirken, sıklıkla Şiilik ile birlikte ele alındığı da tespit edilmiştir.

İncelenen dergilerde “devrim ihracı” ifadesinin en fazla kullanıldığı metinlere İktibas, Girişim ve Dış Politika dergilerinde yer verildiği görülmektedir. Bu dergileri Bu Meydan, Diriliş ve Son Karar dergileri takip etmiştir. Son Karar, Diriliş ve İktibas dergilerinde “devrim ihracı” ifadesinin yer verildiği metinlerde devrime karşı “olumsuz” bir yaklaşım sergilenirken; Girişim, Dış Politika ve Bu Meydan dergilerinde ise devirme yönelik “olumlu” bir tutum söz konusu olmuştur. Devrim ihracı konusunu sıklıkla gündeme alan yazarlar ise Cengiz Çandar, Atasoy Müftüoğlu, Metin Aydın, Samim Lütfü, Ali Hışıroğlu, Ferhat Boratav, Marvin Zonis olmuştur.

Devrim öncesi süreçte Ali Şeriatî’nin eserlerinin yoğun olarak çevirilerinin yapılmaya başlanmasının yanında devrim ardı süreçte de Ali Şeriatî’nin eserlerinin tanıtım yazılarına, sosyolojik yaklaşımına, yaşantısı ve İslami görüşlerine yoğunlaşarak, dergilerde onunla ilgili çok sayıda yazıya yer verilmiştir. İlgili metinler incelendiğinde, Şahlık rejiminin savunduğu nasyonalizme karşı İran’ın İslami mirasını bir antitez olarak ortaya atan Şeriatî’nin görüşlerinin yalnızca İran’da değil, İran dışındaki ülkelerde de ilgi gördüğü saptanmıştır. Özellikle Türkiye’de

Şeriatî'nin eserlerinden çeviriler yapılarak Batılı ideolojiler karşısında İslami bir karşı koyuş geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca Türkiye'de devrim ihracı konusunda, devrimin ihracından yana olan dergi yazarları tarafından ise kendi yerelliklerinde devrime zemin hazırlayacak söylemler geliştirilirken, Ali Şeriatî'nin eser ve görüşlerine başvurulmuştur. Zira Ali Şeriatî, devrim öncesi süreçte devrime uygun ortamın hazırlanması için, Hüseyiniye'î İrşad'da yaptığı konuşmalarında ve kaleme aldığı eserlerinde Marksizmin bazı kavramlarını İslami bir forma büründürmüş, İslami öze dönüş düşüncesini devrim ideolojisi ile bir araya getirmiştir.

Dolayısıyla 1978-1990 yılları arasında özellikle Türkiye ile İran ilişkilerinde belirleyici bir role sahip olan devrim ihracı konusu ele alınırken Ali Şeriatî'nin eserlerinin rolü büyük önem arz etmektedir. Zira sözü edilen dönemde çalışma kapsamındaki metinlerde Ali Şeriatî'nin fikirlerinin konu edinildiği, eser ve görüşlerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Onun hayatının, görüşlerinin ve eserlerinin ele alındığı metinlere Şura, Aylık Dergi ve İktibas dergilerinde sıklıkla yer verildiği görülmektedir.

Çalışmamızda Türkçe kaynak açısından literatürde kimi kısıtlarımız olsa da ulaşabildiğimiz Farsça, İngilizce ve Türkçe kaynakların hemen tamamından yararlanmaya çalıştık. Ayrıca İran'da yaptığımız yüz yüze görüşmeler çalışmanın konusu içerisinde değerlendirebileceğimiz oldukça yararlı bilgiler edinmemizi sağladı. Bütün bunlardan sonra çalışmamızın sonucuna ilave olarak alanyazına katkı sunmak ve konuyla doğrudan ya da dolaylı olarak çalışmalar yapmayı planlayan araştırmacılara aşağıda belirttiğimiz öneriler ile bir yol açabileceğimizi düşünmekteyiz;

(a) Dergiler üzerinde yapılan bu çalışmanın arşiv kaynakları güçlendirilerek, dönem gazetelerinde özellikle sürecin aktörleri belli dönemlendirmeler yapılarak derinlikli olarak ele alınmalıdır. Bu tür çalışmaların günümüzde İran'ın merkezinde olduğu gelişmelerin anlaşılması konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

(b) Devrim ve devrim ile ilişkili başlıklar ideolojik olarak kendilerini “sol” şeklinde ifade eden basın-yayın organları üzerinden de tahlil edilmelidir.

(c) Devrim, kavramsal olarak ele alınırken sol terminoloji dışında İran'daki süreç göz önünde bulundurularak anlamlandırılabilirdir.

(d) Devrimin Türkiye'ye etkileri tahlil edilirken basın-yayın organları dışında toplumsal tabandaki etkinin tahlili açısından süreçteki aktörler ile mülakatlar gerçekleştirilmelidir.

(e) Devrim, devrimin aktörleri ve devrim süreci tahlil edilirken yoğun olarak Batılı kaynakların referans alındığı tespit edilmiştir. Benzer durum Türkiye-İran ilişkilerinin konu edinildiği çalışmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sosyal bilimlerin her alanında İran ve İran ilişkili akademik çalışmalarda Farsça temel kaynakların incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

(f) Devrim sürecinde İran'da ideolojik aygıt olarak kullanılan araçlar üzerine çalışmalar çeşitlendirilebilir.

EKLER

EK-1: Şura Dergisinin 18 Mayıs 1978 Tarihli Sayısının Kapağı

EK-2: “İran Devrimi” İfadesini Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerine Ait Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	İran Devrimi Azerbaycan'ı Etkileyecek Mi?	24.Tem.79	Time
	İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede	25.Ara.79	Yeniden Milli Mücadele
Sebil	İran Devrimi Batı'nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirmiştir	4.05.1979	Z.A. Suleri
	"Farrah, Kocasını Öldürürse Affolur"	11.02.1980	Sebil
	İran'da Neler Yapıldı?	21.04.1980	El-Eman
Mavera	İran İslam Devrimi Üzerine	May.82	Mavera
	İran'da Devrim Dört Yılını Doldurdu	Nis.84	Fehmi Muzafferoğlu
Son Karar	İran Devrimi Diyor Ki...	Kas.88	Ali Hışiroğlu
	Humeyni Öldü	Tem.89	Muhittin Tufan
Girişim	İran Müslümanların "Moskova'sı" Mıdır?	Oca.86	Metin Aydın
	7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi	Şub.86	İhsan Nur
	Mehmet Metiner: Türkiye'deki İran, İran'daki İran Değil..."	Mar.89	Mehmet Metiner
	Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum	May.89	Ferhat Boratav-Bbc
İslam	İran-Abd Silah Satışında İki Farklı Görüş	Oca.87	İslam
İslami Hareket	Humeyni'nin Kitabının Getirdiği Yeni Yorumlar Ve İran Meselesine Bakış Tarzımız	20.Haz.79	Mehmet Mengüç
	Humeynicilik Mi, Yoksa İslamın Yeniden Dirilişi Mi?	1.Oca.80	Mehmet Mengüç
	İran Dış İşleri Bakanı Kubizade İle Bir Konuşma	1.Oca.80	Time
	İslami İnkılabın Birinci Yılında İran	15.Mar.80	Ali Bulaç
	Hür Bir Tartışma Örneği	15.Nis.80	İslami Hareket
	İslam İnkılabının Muhasebesi	1.Eyl.80	İslami Hareket
Hicret	İran'daki Son Gelişmeler Üzerine...	19.Kas.79	Ali Bulaç
Hilal	Humeyni Ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!	Ağu.79	Hilal
	Devrim Yolunda İran	Şub.83	Safa Haeri / L'express
Dış Politika	İran- Irak Savaşı Ve...	1.Mar.88	Ahmet Taha
	İran- Irak Savaşı Bitti Mi?	1.Eki.88	Abdurrahman Dilipak
	Barış Ve Gazab	1.Nis.89	Talat Halman
	Ayetler Ve İran'daki Dengeler	1.Nis.89	Cengiz Çandar
Diriliş	Gündem: İran	9.Haz.89	Diriliş
Hareket	Ali Şeriatı Ve "İslam Sosyolojisi Üzerine"	1.Nis.80	Necati Güneyceli
Bu Meydan	Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?	1.Tem.89	Bu Meydan
Aylık Dergi	İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümen Özkın İle Bir Söyleşi	1.Tem.82	Aylık Dergi
	Atasoy Müftüoğlu İle Bir Söyleşi	1.Oca.84	Yaşar Kaplan
Altınoluk	İran-Sovyet Yakınlaşması	1.Ağu.89	Altınoluk

İktibas	Humeyni'nin İran'ı	1.Oca.81	Eric Rouleau
	Ortadoğu'da Devrim Ve Karşı Devrim	1.Oca.81	Haluk Gerger
	İran Devrimi 1. Yılı	15.Oca.81	Tanju Cılızoğlu
	Kissinger: İslam'dan Bir Şey Anlamıyorum	1.Şub.81	İktibas
	Humeyni: Türkiye'deki Amerikan Üslerinin Kullanılmasına İzin Vermeyin	1.Şub.81	İktibas
	İstanbul'da Ortadoğu'nun Batı Karşısındaki Yeni Uyanışı Tartışıldı	1.Şub.81	Cengiz Çandar
	İran'da Neler Oluyor?	15.Şub.81	Cengiz Çandar
	Irak-İran Savaşından Kazananlar Ve Kaybedenler	15.Şub.81	Ali Abbud
	İran Rusya'nın Askeri Yardımını Reddetti	15.Şub.81	Türkiye
	Ortadoğu Rüzgarları (2)	1.Mar.81	Cengiz Çandar
	Ortadoğu Rüzgarları (3)	15.Mar.81	Cengiz Çandar
	Humeyni Korkusu	1.Mar.82	Haluk Ülman
	İran İslam Devrimi Üzerine	1.Haz.82	Mavera
	İran İslam Devrimi Üzerine	15.Haz.82	Mavera
	Ayetullah Beheştî'nin Biyografisi	15.Haz.82	Bha
	Devrimin Yıldönümü Nedeniyle İmam Humeyni'nin Müslümanlara Çağrısı	1.Şub.83	Yeni Devir
	Sermedi: Irak'taki Rejimi Devirip, İsrail İle Savaşacağız	1.Şub.83	Tercüman
	Hadi Gaffari: Şah'ın Heykelini İlk Kıran Din Adamı	15.Nis.83	Cumhuriyet
	İmam Humeyni'nin Genelgesi	1.May.83	Crescent International
	Tudeh'in Rolü Abartılıyor	1.Haz.83	Nokta
	Irak-İran Savaşındaki Son Gelişme "Acil Müdahale Gücü" Nü Gündeme Getirdi	15.Ağu.83	Cumhuriyet
	İran Ve Dünya	15.Eyl.83	Hamle
	Türkmen: İran'la İlişkilerimize Büyük Önem Vermeliyiz	1.Eki.83	Nilüfer Yalçın
	İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümen Özkan İle Bir Söyleşi	15.Oca.84	İktibas
	İran Devrimi 5 Yaşında	1.Nis.84	Haluk Ülman
	Özal: İran'da Devrim Oturdu	Oca.85	Yalçın Doğan
	Turgut Özal: İran'da Başka Alternatif Yok	Şub.85	Emre Aygen
	İran, Şii: Sünni Ayrımına Karşı	Haz.85	Hürriyet
	İran, İslam'ı Değiştirdi	May.87	Cengiz Çandar
	İran'da Askeri Rejimi Yeğlerdik	Ağu.87	Cumhuriyet
	İran Devrimi Kuşatılmalı	Kas.89	Zaman
	İran Sykes-Picot'a Karşı Cihanşumül Sistemi Yaşıyor	Ara.89	Crescent International

EK-3: “İran İslam Devrimi” İfadesini Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerine Ait Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarih	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	Humeyni De Aynı Oyun İçinde Mi?	17.Nis.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni "Emperyalist" Deddiği Amerika İle İlişki Kuruyor	22.May.79	Yeniden Milli Mücadele
Sebil	İran'da Neler Yapıldı?	21.04.1980	El-Eman
	İran İslam İnkılabına Karşı Beni Sadr Kürtçülerle Birleşti...	1.01.1982	Sebil
Mavera	İran İslam Devrimi Üzerine	May.82	Mavera
	İran'da Devrim Dört Yılını Doldurdu	Nis.84	Fehmi Muzafferoğlu
	Orta Doğu Kan Revan	Şub.87	Ali Bulaç
Tevhid	"Allah'ın Yardımıyla Hareket Zafere Ulaşacak"	8.Oca.79	Tevhid
	"İran Halkı İslam Ümmetinin Bir Parçasıdır"	19.Şub.79	Tevhid
	Mehdipur: Anayasamızın Kaynağı Kur'an-I Kerim Olacaktır	19.Şub.79	Tevhid
	İran'dan Türkiye'ye	26.Şub.79	Ali Bulaç
	Şimdi Sıra Filistin'de	26.Şub.79	Tevhid
	İran'da Sünni Ve Şii İmamlar Elele Verdi	26.Mar.79	Tevhid
	İran Türkiye İle Münasebetlerini Askıya Aldı	16.Nis.79	Tevhid
	Şeriatmedari Türkiye Müslümanlarını Birlik Ve Beraberliğe Çağırıyor	23.Nis.79	Tevhid
	İran'da Parazit Sınıf Temizleniyor	23.Nis.79	Tevhid
	Humeyni: "Ulema'nın Vazifesi Haddleri Tatbik Etmektir-Bir Köşeye Çekilmek Değil!"	30.Nis.79	Tevhid
	Ehl-i Sünnet İle İmamiye Arasında İtikadi Ve Fıkhi Görüşlerin Mukayesesi	30.Nis.79	Tevhid
	İran'dan Daha Çok Söz Edin!	30.Nis.79	Tevhid
	"İslam'a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!"	28.May.79	Tevhid
	Humeyni Stili İçki Partisi	11.Haz.79	Tevhid
	"Sistemin Temeli Tevhid İnancıdır"	23.Tem.79	Tevhid
	İran'ın Bayrağında Ne Olsun?	23.Tem.79	Tevhid
Girişim	Irak-İran Savaşı Ve Düşündürdükleri	Eki.85	Girişim
	7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi	Şub.86	İhsan Nur
	Rafsancani "Saddam Hüseyin Irak Kürtlerine Zulmediyor"	Haz.88	Girişim
	Cenneti: "Herkes Bulunduğu Mezhebi Takib Etmelidir."	Haz.88	Metin Kızmaz
	Hizbullah'ın Zaferi Ve Yeni Bir Dönem Açan İmam'ın Fetvası	Ağu.88	Kelim Sıddıki
	Mehmet Metiner: Türkiye'deki İran, İran'daki İran Değil..."	Mar.89	Mehmet Metiner
	İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu	Mar.89	Mehmet Metiner
	10. Yılında İran İslam Devrimi	Nis.89	Kelim Sıddıki
	"İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu" Çerçevesinde	May.89	Girişim
	İran'daki Son Gelişmeler Ve Munteziri Meselesi	May.89	Girişim

Girişim	Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum	May.89	Ferhat Boratav-Bbc
	İmam Humeyni'nin Vefatı	Eyl.89	Girişim
	"İmam Humeyni'nin Vefatını Fırsat Bildiler"	Tem.89	Murat Doğu
	Humeyni Kimdi?	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'nin Yaşamı	Tem.89	Girişim
İnsan	İmam Humeyni'nin Konuşmasından	1988	İmam Humeyni
	İmamet Sorunu	1989	Said Hakim
	İslam Ve İnkılap Düşmanları	1990	Said Hakim
	Soruşturma	Eki.88	Atasoy Müftüoğlu
İslam	İran'da	Ağu.85	İran Kültür Evi
İslami Hareket	İran Raporu	1.Oca.80	İslami Hareket
	İnkılap Sonrası İran	1.Oca.80	Mehdi Pur
	İslami İnkılabın Birinci Yılında İran	15.Mar.80	Ali Bulaç
	Hür Bir Tartışma Örneği	15.Nis.80	İslami Hareket
	Ali Şeriatı Ve İslami Sosyoloji Işığında Meselelerimiz	15.May.80	Sami Adil
Hicret	İran'daki Son Gelişmeler Üzerine...	19.Kas.79	Ali Bulaç
	Humeyni: "Biz Casuslara, Ajanlara Eman Vermedik!"	19.Kas.79	Hicret
	Demirel Humeyni'ye Esef Etti	24.Ara.79	Hicret
	Sovyetler Birliği'nde "İslam Rahatsızlığı" Doğdu	21.Oca.80	Hicret
	Amerika'nın İran'da İslam'dan Yediği Darba, Vietnam'daki Yenilgisinden Daha Ağır Oldu!	25.Şub.80	Hicret
	Beni Sadr: "İnşallah, Bir Gün İslam Toprakları Üzerinde Kafirlerin Çizdiği Sınırlar Yok Olacak!..."	3.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
	Hedefimiz: Sınırsız Ve Sınıfsız Tek İslam Devleti!	1.Nis.80	Selahaddin Eş Çakırgil
Hilal	Humeyni Ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!	Ağu.79	Hilal
Dış Politika	İran- Irak Savaşı	1.Eki.88	Cengiz Çandar
	Barış Sürecinde İran-Irak	1.Nis.89	Dış Politika
	"İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı	1.Nis.89	Cengiz Çandar
	Batılı Ülkeler Ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor	1.Nis.89	Toktamış Ateş
	Savaş Yeniden Başlayabilir	1.Nis.89	Şükrü Hanioglu
	İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor	1.Nis.89	Atasoy Müftüoğlu
	İran-Irak Harbinin Devamı İsrail'in Lehine Olmuştur	1.Nis.89	Nevzat Yalçıntaş
	Şeytan Ayetleri Ve Akla Gelen Bazı Sorular	1.Nis.89	Ergun Balcı
	10. Yılında İran İslam Devrimi	1.Nis.89	Mehmet Metiner
Diriliş	Gündem: İran	9.Haz.89	Diriliş
Bu Meydan	İslam'ın İfadesi Olmak	1.Tem.89	Atasoy Müftüoğlu
	Her Nefis Ölümü Tadacaktır	1.Tem.89	Ümit Aktaş
	Devrimi Kimler Yaptı?	1.Tem.89	Ali Bulaç
	Yükselen Bir Çizgi Üzerinde	1.Ağu.89	Atasoy Müftüoğlu
	İran'da Yas Günleri	1.Ağu.89	Cihan Aktaş
	Cengiz Çandar: "Devrim İhrac Etmek İçin Yapılır"	1.Eyl.89	Bu Meydan

Aylık Dergi	Ulemanın Politikaya Karışmaması Emperyalistlerin Düşüncesidir	1.Tem.81	Ayetullah Humeyni
	İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümen Özman İle Bir Söyleşi	1.Tem.82	Aylık Dergi
	Recep Yumuk'la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi	1.Tem.82	Aylık Dergi
	İhvan Ve İran İlişkileri Üzerine	1.Şub.83	Aylık Dergi
	Atasoy Müftüoğlu İle Bir Söyleşi	1.Oca.84	Yaşar Kaplan
Akıncılar	Bağdat'ın Yeni Beyi: Batıya Daha Batıya	3.Ağu.79	Ahmet Yaman
	Suriye İkinci Bir İran Olacak Mı?	19.Eyl.79	Akıncılar
	İran İslam Devriminde 60 Bin Şhit Verdik	19.Eyl.79	Akıncılar
Akıncı Güç	Sıra Irak'ta	25.Haz.79	Akıncı Güç
İktibas	Humeyni'nin İran'ı III	1.Şub.81	Eric Rouleau
	İran Devlet Başkanı İle Görüşüm	1.Şub.81	Doğan Koloğlu
	İran'da Neler Oluyor?	15.Şub.81	Cengiz Çandar
	Ortadoğu Rüzgarları (2)	1.Mar.81	Cengiz Çandar
	İran Başbakanı Recai İle Sovyet Elçisinin Görüşmesi	15.Mar.81	İktibas
	İmam Humeyni'nin İslam Zirvesi İyi Niyet Heyetine Yaptığı Konuşmanın Özeti	15.Mar.81	İktibas
	Savcı: İran Devlet Başkanı Beni Sadr'ın Dokunulmazlığı Yoktur	15.Nis.81	Yeni Nesil
	Eğer Uçakla Londra'dan İran'a Gidiyorsanız Saatlerinizi Lütfen 1400 Yıl Geriye Alınız	1.May.81	Sabah
	Humeyni'nin Mesajı	15.May.81	İktibas
	İdris Barzani'nin İttılaat Gazetesi Muhabiri İle Röportaj	1.Haz.81	İttılaat Gazetesi
	İran'da Birşeyler Mi Oluyor	15.Haz.81	İktibas
	Beni Sadr'ın Yazgısı Bir Buçuk Yılda Söndü	1.Tem.81	Cengiz Çandar
	Ayetullah Muntazari "İslam'ı Her Yere Yayacağız" Dedi	15.Eyl.81	İktibas
	İran Olaylarının Gerçekleri	15.Eki.81	Ercümen Özman
	İmam Humeyni'nin Konuşması	15.Kas.81	İktibas
	Şii-Sünni İstismarı	15.Şub.82	İktibas
	İslam Devrimi Kendi Kendini İhraç Eder	1.Mar.82	Cengiz Çandar
	İslam Devriminin Üçüncü Yılı Kutlanıyor	1.Mar.82	İktibas
	Ayetullah Murtazari	15.Mar.82	İran İslam Cumhuriyeti
	Irak-İran Savaşı Yakın Ve Uzak Sonuçları	1.Nis.82	İktibas
	İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması	1.Nis.82	Keyhan
	Her Gün Aşure Her Yer Kerbela	15.Nis.82	Cengiz Çandar
	Şeriatmedari Mi Basiret Mi?	1.May.82	İktibas
	İran Bölge Ülkelerinin Dikkatini Çekiyor	15.May.82	İttılaat Gazetesi
	İran İslam Devrimi Üzerine	15.May.82	Mavera
	İran Irak'ı Yenerse Ne Olur?	1.Haz.82	Güneş
	İran İslam Devrimi Üzerine	1.Haz.82	Mavera
	İran, Irak'a Girerse Ne Olabilir	1.Haz.82	Cengiz Çandar

İktibas	İran'ı Doğru Değerlendirmek	1.Haz.82	Güneş
	Ayetullah Beheştî'nin Biyografisi	15.Haz.82	Bha
	İran İsrail'e Karşı Gönüllü Topluyor	15.Haz.82	Milliyet
	Avrupa'daki İran	1.Tem.82	Tercüman
	İhvan Ve İran	1.Tem.82	Aylık Dergi
	Humeyni: İran Halkı Kendi Doğru Yolunu Bulmuştur	15.Tem.82	Ayetullah Humeyni
	İşte Yeni İran	1.Eki.82	Hayat
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	15.Kas.82	İktibas
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	1.Ara.82	İktibas
	İran'da Yönetim Tudeh'e Karşı	1.Oca.83	Hürriyet
	Irak-İran Savaşı İslam-Küfür Savaşıdır	15.Şub.83	Yeni Devir
	Humeyni Garaudy'nin Aklını Çeldi	15.Mar.83	Nokta
	İran'ın Bitmeyen Savaşı	15.Mar.83	Nokta
	İslam Devrimi Ve İran İslam Cumhuriyeti'nin Kurucusu İmam Humeyni'nin Dünya Müslümanlarına Hitaben Yayınladığı 1983 Yılı Hac Mesajı	1.Eki.83	Bha
	Türkmen: İran'la İlişkilerimize Büyük Önem Vermeliyiz	1.Eki.83	Nilüfer Yalçın
	İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümen Özkan İle Bir Söyleşi	15.Oca.84	İktibas
	Dinleme Servisi	1.Mar.84	İktibas
	Türkiye-İran İlişkileri	1.May.84	İktibas
	İslam Devrimi, İran Pazarını Türkiye'ye Açtı	1.May.84	Hürriyet
	Irak-İran Savaşı Ve Etrafındaki Gerçekler	15.May.84	Mehmed Selim
	İran, İstanbul Başkonsolosu'nun Açıklaması	15.Ağu.84	Yankı
	Özal: İran'da Devrim Oturdu	Oca.85	Yalçın Doğan
	Turgut Özal: İran'da Başka Alternatif Yok	Şub.85	Emre Aygen
	İran, Şii: Sünni Ayrımına Karşı	Haz.85	Hürriyet
	Beşinci Yılı Dolduran Irak-İran Savaşı	Eki.85	Süleyman Arslantaş
	Humeyni'nin En Büyük "Şeytanı" 1	Oca.86	Samim Lütfü
	Rafsanjani: İslam Devrimi S.S.C.B'yi De Korkutuyor	Şub.86	Cumhuriyet
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Mar.86	James A. Bill
	İranlı Komutan Bacı	Nis.86	Cumhuriyet
	Humeyni Konuşuyor	Nis.86	İ.İ.C.S. Radyosu
	Humeyni'nin Rüyası Türkiye'de İran Tipi Bir Rejim Kurulmasıdır	Mar.87	Bulvar Gazetesi
	İslam Devrimine İzin Yok	Mar.87	Güneş
	Humeyni Sapasağlam	Nis.87	İktibas
	İslami Devlet Planı	Nis.87	Örsan Öymen
	İran'da Askeri Rejimi Yeğlerdik	Ağu.87	Cumhuriyet
	İran Sykes-Picot'a Karşı Cihanşümül Sistemi Yaşıyor	Ara.89	Crescent International

İktibas	İran'ın Durumu Dünya Çapında Etkili Olan Büyük Suikast Nedeniyle Kötüleşti	Ara.89	Crescent International
	Rafsanjani: Biz Her Türlü Baskı Ve Sultaya Karşıyız	Ara.89	İ.İ.C.S. Radyosu
	İran İslam Cumhuriyeti Çizgisinden Bir Zerre Bile Sapmayacaktır	Ara.89	İ.İ.C.S. Radyosu
Davet	Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şümül İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine	Şub.90	Hilmi Kocaaslan
	İslam İnkılabı, Tarihinin En Güçlü Ve En Heyecanlı Günlerini Yaşıyor!...	Mar.90	Bilal Coşkun
	Ayetullah Hamene'in İnkılabın 11. Yıldönümü Münasebetiyle Yaptığı Konuşmanın Tam Metni	Mar.90	Davet
	Hama Olayı Ve İran İslam İnkılabı	Mar.90	Hizbullah Hakverdi
	İran İslam Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken...	Nis.90	Hilmi Kocaaslan
	İmam Humeyni (R.A)'nın Fani Dünyadan Dar-ı Ukbaya Refik-İ Alaya Vasil Oluşunun 1. Yıldönümünü Hüzünle Hicranla İdrak Ederken!...	Haz.90	Hilmi Kocaaslan
	İmam Humeyni'nin Hayatından Parıltılar	Haz.90	Davet
	Vefatından Önce Merhum İmam Humeyni'nin Son Günleri	Haz.90	Davet
Rayet	İran'da İnkılabın Birinci Yılı	Oca.80	Rayet

EK-4: “İslam İnkılabı” İfadesini Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerine Ait Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Tevhid	İran Türkiye İle Münasebetlerini Askıya Aldı	16.Nis.79	Tevhid
	Şeriatmedari Türkiye Müslümanlarını Birlik Ve Beraberliğe Çağırırdı	23.Nis.79	Tevhid
	"İslam'a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!"	28.May.79	Tevhid
İnsan	Soruşturma	Eki.88	Atasoy Müftüoğlu
İslam	İran'da	Ağu.85	İran Kültür Evi
İslami Hareket	İnkılap Sonrası İran	1.Oca.80	Ali Ekber Mehdipur
	İslami İnkılabın Birinci Yılında İran	15.Mar.80	Ali Bulaç

Hicret	Amerika'nın İran'da İslam'dan Yediği Darbe, Vietnam'daki Yenilgisinden Daha Ağır Oldu!	25.Şub.80	Hicret
	Sinemalar İnkılabi Olmuş, Bütün Meyhaneler Kapanmış, Heykeller Yüz Üstü!..	24.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
	İslam İnkılabçıları: "Muvaffak Olmaya Mecbur Ve Hatta Mahkumuz!.. Çünkü Devlet, İslam'ın Elinden Çıkarsa Tagut Gelir!"	24.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
	Hedefimiz: Sınırsız Ve Sınıfsız Tek İslam Devleti!	1.Nis.80	Selahaddin Eş Çakırgil
Hilal	Humeyni Ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!	Ağu.79	Hilal
İktibas	Ayetullah Murtaziri	15.Mar.82	İran İslam Cumhuriyeti
	İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması	15.Nis.82	Keyhan
	İslami Devlet Planı	Nis.87	Örsan Öymen
	Rafsanjani: Biz Her Türlü Baskı Ve Sultaya Karşıyız	Ara.89	İ.İ.C.S. Radyosu
	İran İslam Cumhuriyeti Çizgisinden Bir Zerre Bile Sapmayacaktır	Ara.89	İ.İ.C.S. Radyosu
Davet	Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şumul İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine	Şub.90	Hilmi Kocaaslan
	İslam İnkılabı, Tarihinin En Güçlü Ve En Heyecanlı Günlerini Yaşıyor!..	Mar.90	Bilal Coşkun
	Ayetullah Hamene'in İnkılabın 11. Yıldönümü Münasebetiyle Yaptığı Konuşmanın Tam Metni	Mar.90	Davet
	Hama Olayı Ve İran İslam İnkılabı	Mar.90	Hizbullah Hakverdi
	İran İslam Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken...	Nis.90	Hilmi Kocaaslan
İslamın İlk Emri Oku	İslami İnkılabı Doğru	Haz.78	İslamın İlk Emri Oku
Rayet	İran'da İnkılabın Birinci Yılı	Oca.80	Rayet

EK-5: “İslam Cumhuriyeti” İfadesini Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerine Ait Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?	20.Şub.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni Yönetimi Ele Geçirdi Ama Ülkedeki Kargaşa Yeni Boyutlar Kazanıyor	27.Şub.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'da Komünistler Humeyni Yönetimini Zorluyor	6.Mar.79	Yeniden Milli Mücadele
	Batı "İslami Birikimi" Kullanma Peşinde	17.Nis.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni "Emperyalist" Dediği Amerika İle İlişki Kuruyor	22.May.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran Hükümetinin Başı Dertte	11.Eyl.79	Time
	İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede	25.Ara.79	Yeniden Milli Mücadele
Sebil	İran İhtilali Üzerine	5.02.1979	Nevzat Yalçıntaş
	İran'da Gerçekleşen Zafer İslamındır!	5.02.1979	Hüseyin Hatemi
Mavera	İran İslam Cumhuriyeti Anayasası Üzerine Doç. Dr. Hüseyin Hatemi İle Bir Konuşma	Tem.80	Taha Dinçer
Tevhid	İran Hadiseleri Ve Türkiye Müslümanları	25.Ara.78	Ali Bulaç
	"İran Halkı İslam Ümmetinin Bir Parçasıdır"	19.Şub.79	Tevhid
	İran Müslümanı "Kıyas'da Hayat Vardır" Diyor	12.Mar.79	Selahaddin Eş Çakırgil
	Humeyni: Birlik Olun Ki Anayasamızın Kaynağı Kur'an Olsun!"	19.Mar.79	Tevhid
	Humeyni: İslam, Ezilenleri Kurtarmak İçindir!	26.Mar.79	Tevhid
	İslam Cumhuriyeti	9.Nis.79	Erol Güngör
	İran'da Parazit Sınıf Temizleniyor	23.Nis.79	Tevhid
	İran'dan Daha Çok Söz Edin!	30.Nis.79	Tevhid
	Ahmed Davutoğlu: "İran İslam Hareketi Desteklenmelidir"	28.May.79	Milli Gazete
	"Sistemin Temeli Tevhid İnancıdır"	23.Tem.79	Tevhid
Son Karar	Şia Üzerine	Kas.88	Halis Turan
Girişim	7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi	Şub.86	İhsan Nur
	İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu	Mar.89	Mehmet Metiner
	"İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu" Çerçevesinde	May.89	Girişim
	Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum	May.89	Ferhat Boratav-Bbc
	"İmam Humeyni'nin Vefatını Fırsat Bildiler"	Tem.89	Murat Doğu
	Humeyni Kimdi?	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'nin Yaşamı	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'den Sonraki İran	Tem.89	Girişim
İnsan	İmam Humeyni'nin Konuşmasından	1988	İmam Humeyni
İslam	Şiraz'da İslami Cihad Eğitimi	Şub.85	İslam
	İran'da	Ağu.85	İran Kültür Evi
	İran-Abd Silah Satışında İki Farklı Görüş	Oca.87	İslam

İslami Hareket	İran'ın Geleceği Ve Emperyalistler	1.Oca.79	Yaşar Ömeroğlu
	İran Üzerine	10.Şub.79	Ali Bulaç
	"İran İslam Cumhuriyeti Desteklenmeli!"	20.Nis.79	Ahmed Davudoğlu
	Humeyni'nin Hac Mevsimi Dolayısıyla Dünya Müslümanlarına Yayınladığı Mesaj	20.Eki.79	Ayetullah Humeyni
	İnkılap Sonrası İran	1.Oca.80	Mehdi Pur
	İslami İnkılabın Birinci Yılında İran	15.Mar.80	Ali Bulaç
	İran Notları	15.May.80	İslami Hareket
	İslam İnkılabının Muhasebesi	1.Eyl.80	İslami Hareket
Hicret	Tevhid Çağrısı	8.Eki.79	Hicret
	İran'da Akl-ı Selim Galip Geldi	17.Ara.79	Hicret
	Humeyni Fukara Yığınların Bir Ferdi Ve En Çok Onların Lideri!	12.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
	İslam İnkılabçıları: "Muvaffak Olmaya Mecbur Ve Hatta Mahkumuz!.. Çünkü Devlet, İslam'ın Elinden Çıkarsa Tagut Gelir!"	24.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
Hilal	Ortadoğu'da Oynanan Son Oyunlar	May.80	Ramazan Nazlı
Dış Politika	Barış Sürecinde İran-Irak	1.Nis.89	Dış Politika
	"İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı	1.Nis.89	Cengiz Çandar
	Batılı Ülkeler Ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor	1.Nis.89	Toktamış Ateş
	İran-Irak Harbinin Devamı İsrail'in Lehine Olmuştur	1.Nis.89	Nevzat Yalçıntaş
	Şeytanın İşi	1.Nis.89	Uğur Mumcu
	10. Yılında İran İslam Devrimi	1.Nis.89	Mehmet Metiner
Diriliş	Gündem: İran	9.Haz.89	Diriliş
Hareket	Devrim Ve Devlet	1.Eyl.79	Hareket
Aylık Dergi	Ulemanın Politikaya Karışmaması Emperyalistlerin Düşüncesidir	1.Tem.81	Ayetullah Humeyni
	İhvan Ve İran İlişkileri Üzerine	1.Şub.83	Aylık Dergi
Akıncılar	İran İslam Devriminde 60 Bin Şhit Verdik	19.Eyl.79	Akıncılar
	Çağımıza Damgasını Vuran Üç Büyük Lider: Hasan El Benna, Eb'ul Alel-Mevdudi, Ayetullah Humeyni	21.Eki.79	Akıncılar
İktibas	Humeyni'nin İran'ı III	1.Şub.81	Eric Rouleau
	Ayetullah'a Ödeyeceğimiz Bedel	15.Şub.81	Nicholas Bethell
	Humeyni'nin İran'ı IV	15.Şub.81	Eric Rouleau
	Eğer Uçakla Londra'dan İran'a Gidiyorsanız Saatlerinizi Lütfen 1400 Yıl Geriye Alınız	1.May.81	Sabah
	Humeyni'nin Mesajı	15.May.81	İktibas
	İran İslam Cumhuriyeti Lideri İmam Humeyni'nin Tüm Müslümanlara Ve Müslüman Gençliğe İslami Tavsiyesi	15.May.81	İslam Ümmeti
	Humeyni Adliye Teşkilatında Tasviye İstedi	15.Tem.81	Le Monde
	İran'da Yedi Bahai Lideri Daha Öldürüldü	1.Ağu.81	Türkiye
	Humeyni: Müslümanlar, Allah'ın İpine Sarılmanın Zamanı Gelmedi Mi?	1.Kas.81	Humeyni
	İmam Humeyni: Hacc Siyasi Bir İbadettir	1.Ara.81	İktibas
	İran Başbakanıyla Görüşme: Hüseyin Musavi	15.Ara.81	İktibas
	İmam Humeyni'nin Kral Halid'e Cevabı	1.Şub.82	Humeyni
	Humeyni'nin Darbesi	1.Mar.82	İktibas
	İran Bölge Ülkelerinin Dikkatini Çekiyor	15.May.82	İttılaat Gazetesi
	İran, Irak'a Girse Ne Olabilir	1.Haz.82	Cengiz Çandar
	Humeyni: Allah İçin Savaşta Yenilgi Yoktur	15.Haz.82	Milli Gazete
	Avrupa'daki İran	1.Tem.82	Tercüman
	İhvan Ve İran	1.Tem.82	Aylık Dergi
	Humeyni: İran Halkı Kendi Doğru Yolunu Bulmuştur	15.Tem.82	Ayetullah Humeyni

İktibas	Humeyni: Hala Şii-Sünni Ayrımı Yapmak İsteyenler Var	1.Eyl.82	Yeni Devir
	İranlı Ve Diğer Müslüman Hacılar Kafirleri Lanetliyor	15.Eyl.82	Bha
	İşte Yeni İran	1.Eki.82	Hayat
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	15.Kas.82	İktibas
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	1.Ara.82	İktibas
	Sermedi: Irak'taki Rejimi Devirip, İsrail İle Savaşacağız	1.Şub.83	Tercüman
	İran'ın Kaderini Kadınlar Çizecek	1.Şub.83	Bulvar Gazetesi
	İmam Humeyni'nin Genelgesi	1.May.83	Crescent International
	İslam Devrimi Ve İran İslam Cumhuriyeti'nin Kurucusu İmam Humeyni'nin Dünya Müslümanlarına Hitaben Yayınladığı 1983 Yılı Hac Mesajı	1.Eki.83	Bha
	Dinleme Servisi	1.Mar.84	İktibas
	İran Devrimi 5 Yaşında	1.Nis.84	Haluk Ülman
	İslam Devrimi, İran Pazarını Türkiye'ye Açtı	1.May.84	Hürriyet
	İran Devriminin Bugünkü Durumu	1.Kas.84	Impact International
	Humeyni Basına Kızdı	Eki.85	Sabah
	Humeyni Türkiye'yi Uyardı	Kas.85	Günaydın
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Mar.86	James A. Bill
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Nis.86	James A. Bill
	Humeyni, Ordu-Devrim Muhafızları Sürtüşmesinden Tedirgin	Ağu.86	Cumhuriyet
	Yeni Bir İslam Cumhuriyetine Doğru	Kas.86	Hürriyet
	İran'da Gazetecilerin Adı: Haber Neferi	Kas.86	Milliyet
	İran Sykes-Picot'a Karşı Cihanşümül Sistemi Yaşıyor	Ara.89	Crescent International
	İran İslam Cumhuriyeti Çizgisinden Bir Zerre Bile Sapmayacaktır	Ara.89	İ.İ.C.S. Radyosu
Kriter	İran	Ara.78	Kriter
Nesil	İslam Ülkeleri: İran	Mar.80	Mehmet Erkal
Davet	1. Yıldönümü Münasebetiyle İmam Humeyni'nin Gorbacov'a Gönderdiği Mesajın Tam Metni	Oca.90	Davet
	Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şumul İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine	Şub.90	Hilmi Kocaaslan
	Ayetullah Hamene'in İnkılabın 11. Yıldönümü Münasebetiyle Yaptığı Konuşmanın Tam Metni	Mar.90	Davet
	İran İslam Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken...	Nis.90	Hilmi Kocaaslan
	Vefatından Önce Merhum İmam Humeyni'nin Son Günleri	Haz.90	Davet

EK-6: Bu Meydan Dergisinin Temmuz 1989 Tarihli Sayısının Kapağı

EK-7: “Ayetullah” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerinin Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	Batı, İran'ı Ortadoğu'nun Jandarması Olarak Görüyor	28.Kas.78	Yeniden Milli Mücadele
	Şah'ın İkinci Krizi	5.Ara.78	Time
	İran Karışıkça Karışıyor	12.Ara.78	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni: Bağımsız Ve Bağlantısız Bir Cumhuriyet Kuracağız	6.Şub.79	Yeniden Milli Mücadele
	"Abd'li Diplomatlar Humeyni Ve Bahtiyar'la Temasta"	20.Şub.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'da Komünistler Humeyni Yönetimini Zorluyor	6.Mar.79	Yeniden Milli Mücadele
	Tarih Tekerrür Ediyor	13.Mar.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'ı Kimler İdare Ediyor?	10.Nis.79	Yeniden Milli Mücadele
	Türkiye İran'daki İç Savaş Tehlikesi Karşısında Uyanmalıdır!	1.May.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran Hükümetinin Başı Dertte	11.Eyl.79	Time
	Gelişmeler, İran'ı Nasıl Bir Akıbeta Sürüklüyor?	20.Kas.79	Yeniden Milli Mücadele
	Beni Sadr Ve Rehineler İçin Artan "Ümitler"	18.Mar.80	Time
Sebil	Şah Mat Oldu!	22.01.1979	Sebil
	Rusların Oyunu	10.12.1979	Sebil
Tevhid	İran Hadiseleri Ve Türkiye Müslümanları	25.Ara.78	Ali Bulaç
	Ali Ekber Mehdişur, "Abd, Rusya Ve Çin Şah'ı Desteklemektedir..."	25.Ara.78	Tevhid
	"Allah'ın Yardımıyla Hareket Zafere Ulaşacak"	8.Oca.79	Tevhid
	İran Müslümanları Hedefe Yaklaştı	23.Oca.79	Tevhid
	Humeyni Kürtlere Seslendi	1.Şub.79	Tevhid
	"İran Halkı İslam Ümmetinin Bir Parçasıdır"	19.Şub.79	Tevhid
	Mehdişur: Anayasamızın Kaynağı Kur'an-I Kerim Olacaktır	19.Şub.79	Tevhid
	Humeyni: Ölsek De Ölmesek De Cennete Gideriz	26.Şub.79	Time
	Şimdi Sıra Filistin'de	26.Şub.79	Tevhid
	Humeyni: Birlik Olun Ki Anayasamızın Kaynağı Kur'an Olsun!"	19.Mar.79	Tevhid
	Mehdişur: "Hz. Ömer'e Sünni Kardeşlerimiz Gibi Hürmet Ederiz!"	28.May.79	Tevhid
	Humeyni Stili İçki Partisi	11.Haz.79	Tevhid
Şura	Şah'ın Müşrik Rejimine Karşı Şeriatçıların 17 Yıllık Kanlı Mücadelesi	5.Haz.78	Şura
Pınar	İslama Dayanan Hareketler Ve Batı'nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı	Haz.80	Kamil Çileçöp
Son Karar	Şia Üzerine	Kas.88	Halis Turan
Girişim	7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi	Şub.86	İhsan Nur
	İran'da Ne Oldu?	Ağu.88	Abdurrahman Dilipak
	İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu	Mar.89	Mehmet Metiner

Girişim	Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum	May.89	Ferhat Boratav- Bbc
	"İmam Humeyni'nin Vefatını Fırsat Bildiler"	Tem.89	Murat Doğu
	Humeyni Kimdi?	Tem.89	Girişim
İslami Hareket	İran'ın Geleceği Ve Emperyalistler	1.Oca.79	Yaşar Ömeroğlu
	İran'da İslami Hakimiyete Doğru	1.Oca.79	İslami Hareket
	İran Üzerine	10.Şub.79	Ali Bulaç
	Bu Adam Ne Diyor?	10.Şub.79	Milliyet
	Humeyni'nin Hac Mevsimi Dolayısıyla Dünya Müslümanlarına Yayınladığı Mesaj	20.Eki.79	Ayetullah Humeyni
	Humeynicilik Mi, Yoksa İslamın Yeniden Dirilişi Mi?	1.Oca.80	Mehmet Mengüç
	İran Raporu	1.Oca.80	İslami Hareket
	İnkılap Sonrası İran	1.Oca.80	Mehdi Pur
	İran-Abd İlişkileri Kopma Noktasında	11.Kas.79	Hicret
Hicret	İran'daki Son Gelişmeler Üzerine...	19.Kas.79	Ali Bulaç
Hilal	Devrim Yolunda İran	Şub.83	Safa Haeri / L'express
Düşünce	İran Mücadelesinin Tarihi	1.Eyl.78	El-Beyan
Dış Politika	İran-Irak Harbinin Devamı İsrail'in Lehine Olmuştur	1.Nis.89	Nevzat Yalçıntaş
Aylık Dergi	Müslümanlar İslam'ı Bulmalıdırlar	1.Şub.81	Ayetullah Humeyni
	Müslüman Ülkeler Dünyadaki Özgürlükçü Tüm Örgütleri Savunmalıdırlar	1.Mar.81	Ayetullah Humeyni
	Ülkemizi Ve İslam'ı Kanımızın Son Damlasına Değın Savunacağız	1.May.81	Yaşar Kaplan
	Ulemanın Politikaya Karışmaması Emperyalistlerin Düşüncesidir	1.Tem.81	Ayetullah Humeyni
	Arayınız Ve Doğu'yu Bulunuz	1.Eyl.81	Yaşar Kaplan
Akıncılar	Suriye İkinci Bir İran Olacak Mı?	19.Eyl.79	Akıncılar
	Çağımıza Damgasını Vuran Üç Büyük Lider: Hasan El Benna, Eb'ul Alel-Mevdudi, Ayetullah Humeyni	21.Eki.79	Akıncılar
Akıncı Güç	Talegani Öldü	15.Eyl.79	Akıncı Güç
	Humeyni Kaddam'la Görüştü	1.Eyl.79	Akıncı Güç
	Sıra Irak'ta	25.Haz.79	Akıncı Güç
İktibas	Humeyni'nin İran'ı Iı	15.Oca.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı Iıı	1.Şub.81	Eric Rouleau
	Ayetullah'a Ödeyeceğimiz Bedel	15.Şub.81	Nicholas Bethell
	Humeyni: "Sovyetlere De Abd'ye Yaptığımı Yaparım" Dedi	15.Şub.81	Hergün
	Humeyni'nin İran'ı Vı	15.Mar.81	Eric Rouleau
	Eğer Uçakla Londra'dan İran'a Gidiyorsanız Saatlerinizi Lütfen 1400 Yıl Geriye Alınız	1.May.81	Sabah
	Humeyni Hiç Kimseye Muhtaç Olmayacağız	1.May.81	İktibas
	İran'da Devlet Başkanı İçin Dindarlık Şartı Aranıyor	15.Ağu.81	Bülent Erandaç
	Humeyni, "Şehadet Hepimizin Seçmesi Gereken Yoldur"	15.Kas.81	Milliyet
	İmam Humeyni: Hacc Siyasi Bir İbadettir	1.Ara.81	İktibas
	Humeyni: Saddam Hüseyin Paris'te, Sürgünde Hükümet Kursun	1.Oca.82	İktibas

İktibas	İslam Devriminin Üçüncü Yılı Kutlanıyor	1.Mar.82	İktibas
	Şeriatmedari Mi Basiret Mi?	1.May.82	İktibas
	İran'ı Doğru Değerlendirmek	1.Haz.82	Güneş
	Humeyni: Allah İçin Savaşta Yenilgi Yoktur	15.Haz.82	Milli Gazete
	Humeyni: Irak'ı Destekleyen Arap Ülkeleri Hatalarını Anlayıp Hemen İslam'a Dönmelidir	15.Haz.82	Milliyet
	İran İslam İlkelerine Uymayan Şah Döneminin Kanunlarını İptal Etti	15.Ağu.82	Milli Gazete
	Humeyni'nin Hostesleri Tek Tip	1.Eyl.82	Hürriyet
	İran, Şah Dönemine Ait, Tüm Yasaları İptal Etti	15.Eyl.82	Cumhuriyet
	İran'ın Kaderini Kadınlar Çizecek	1.Şub.83	Bulvar Gazetesi
	İran'ın Bitmeyen Savaşı	15.Mar.83	Nokta
	Humeyni: Irak'a Yardım Edilirse Petrol İhracatını Durdururuz	1.Eki.83	Hürriyet
	Hilafet Yeniden Mi Hortluyor?	15.Ara.83	Frankfurter Allgemeine
	Humeyni: Amerika İran'ı Korkutmak İçin Gürültü Çıkartıyor	1.Haz.84	Güneş
	İran, İstanbul Başkonsolosu'nun Açıklaması	15.Ağu.84	Yankı
	Humeyni'ye Göre Sabotajcılar Çatapatçı	1.Eyl.84	Hürriyet
	İran Devriminin Bugünkü Durumu	1.Kas.84	Impact International
	Humeyni Turp Gibi	Nis.85	Hürriyet
	Humeyni Basına Kızdı	Eki.85	Sabah
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Mar.86	James A. Bill
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Nis.86	James A. Bill
	İranlı Komutan Bacı	Nis.86	Cumhuriyet
	Humeyni Konuşuyor	Nis.86	İ.İ.C.S. Radyosu
	Humeyni, Ordu-Devrim Muhafızları Sürtüşmesinden Tedirgin	Ağu.86	Cumhuriyet
	Batı Ve İran	Oca.87	Financial Times
	Humeyni Sapasağlam	Nis.87	İktibas
	Humeyni Tam Destek	Kas.89	Ajanslar
	Humeyni'den 6 Vasiyet	Ara.89	Tercüman
	İran'ın Durumu Dünya Çapında Etkili Olan Büyük Suikast Nedeniyle Kötüleşt	Ara.89	Crescent International
Kriter	İran	Ara.78	Kriter
Nesil	İslam Ülkeleri: İran	Mar.80	Mehmet Erkal
Davet	1. Yıldönümü Münasebetiyle İmam Humeyni'nin Gorbaçov'a Gönderdiği Mesajın Tam Metni	Oca.90	Davet

EK-8: “İmam” Unvan/Sıfatının Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerinin Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	Brejnevi: İran'a Yapılacak Bir Müdahaleyi Hoş Karşılamayız	5.Ara.78	Yeniden Milli Mücadele
Mavera	İran İslam Devrimi Üzerine	May.82	Mavera
	İran	Nis.83	Fehmi Kuru
	İran'da Devrim Dört Yılımı Doldurdu	Nis.84	Fehmi Muzafferoğlu
Tevhid	"Allah'ın Yardımıyla Hareket Zafere Ulaşacak"	8.Oca.79	Tevhid
	"İran Halkı İslam Ümmetinin Bir Parçasıdır"	19.Şub.79	Tevhid
	Humeyni, "Fakir Halkın Yediğinden Farklı Yemeyeceksiniz"	30.Nis.79	Tevhid
	İran'dan Daha Çok Söz Edin!	30.Nis.79	Tevhid
Son Karar	Şia Üzerine	Kas.88	Halis Turan
Girişim	7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi	Şub.86	İhsan Nur
	Cenneti: "Herkes Bulunduğu Mezhebi Takib Etmelidir."	Haz.88	Metin Kızmaz
	Hizbullah'ın Zaferi Ve Yeni Bir Dönem Açan İmam'ın Fetvası	Ağu.88	Kelim Sıddıki
	Mehmet Metiner: Türkiye'deki İran, İran'daki İran Değil..."	Mar.89	Mehmet Metiner
	İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu	Mar.89	Mehmet Metiner
	Şeytan, Şeytanın Ayetleri Ve Hizbü's-Şeytan	Nis.89	Hüseyin Erdem
	10. Yılında İran İslam Devrimi	Nis.89	Kelim Sıddıki
	"İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirmemek Sorunu" Çerçevesinde	May.89	Girişim
	İran'daki Son Gelişmeler Ve Munteziri Meselesi	May.89	Girişim
	İmam Humeyni'nin Vefatı	Eyl.89	Girişim
	Türkiye Müslümanları İmam Humeyni'nin Gıyabi Cenaze Namazını Kıldılar	Tem.89	Hüseyin Erdem
	"İmam Humeyni'nin Vefatını Fırsat Bildiler"	Tem.89	Murat Doğu
	Humeyni Kimdi?	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'nin Yaşamı	Tem.89	Girişim
	O Gece Cemeran'da Neler Oldu?	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'nin Konuşmalarından Kesitler...	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'den Sonraki İran	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'den İslam Gençliğine Öğütler	Tem.89	Girişim
	İmam Humeyni'den Bir Şiir	Tem.89	Girişim
	Haşimi Rafsancani: "Rehberlik Meselesi Nizamın En Önemli Meselesidir."	Tem.89	Girişim

İnsan	İmamet Sorunu	1989	Said Hakim
	Soruşturma	Eki.88	Atasoy Müftüoğlu
İslami Hareket	İran Notları	15.May.80	İslami Hareket
Hicret	Mısır Firavunu Sedat Humeyni'ye "Deli" Diyor	19.Kas.79	Hicret
	Amerika'nın İran'da İslam'dan Yediği Darba, Vietnam'daki Yenilgisinden Daha Ağır Oldu!	25.Şub.80	Hicret
	Humeyni Fukara Yığınların Bir Ferdi Ve En Çok Onların Lideri!	12.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
	Hedefimiz: Sınırsız Ve Sınıfsız Tek İslam Devleti!	1.Nis.80	Selahaddin Eş Çakırgil
Hilal	Humeyni Ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!	Ağu.79	Hilal
	Devrim Yolunda İran	Şub.83	Safa Haeri / L'express
Dış Politika	İran- Irak Savaşı Ve...	1.Mar.88	Ahmet Taha
	Barış Sürecinde İran-Irak	1.Nis.89	Dış Politika
	Batılı Ülkeler Ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor	1.Nis.89	Toktamış Ateş
	İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor	1.Nis.89	Atasoy Müftüoğlu
	Şeytani Ayetler Üzerine	1.Nis.89	Abdurrahman Dilipak
	Ayetler Ve İran'daki Dengeler	1.Nis.89	Cengiz Çandar
	10. Yılında İran İslam Devrimi	1.Nis.89	Mehmet Metiner
Bu Meydan	Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?	1.Tem.89	Bu Meydan
	İslam'ın İfadesi Olmak	1.Tem.89	Atasoy Müftüoğlu
	Her Nefis Ölümü Tadacaktır	1.Tem.89	Ümit Aktaş
	İran'da Yas Günleri	1.Ağu.89	Cihan Aktaş
	Cengiz Çandar: "Devrim İhrac Etmek İçin Yapılır"	1.Eyl.89	Bu Meydan
Aylık Dergi	Ali Şeriatî'nin Yaşam Öyküsü	1.Ara.79	Aylık Dergi
	Ülkemizi Ve İslam'ı Kanımızın Son Damlasına Değın Savunacağız	1.May.81	Yaşar Kaplan
	Ulemanın Politikaya Karışmaması Emperyalistlerin Düşüncesidir	1.Tem.81	Ayetullah Humeyni
	Recep Yumuk'la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi	1.Tem.82	Aylık Dergi
	Ehli Sünnet Alimlerine Ve Bütün Müslümanlara	1.Kas.81	Mustafa Yaşar
	İhvan Ve İran İlişkileri Üzerine	1.Şub.83	Aylık Dergi
	Atasoy Müftüoğlu İle Bir Söyleşi	1.Oca.84	Yaşar Kaplan
İktibas	Humeyni'nin İran'ı	1.Oca.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı Iı	15.Oca.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı Iıı	1.Şub.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı Iv	15.Şub.81	Eric Rouleau
	Ortadoğu Rüzgarları (2)	1.Mar.81	Cengiz Çandar
	Humeyni'nin İran'ı V	1.Mar.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı VI	15.Mar.81	Eric Rouleau
	Ortadoğu Rüzgarları (3)	15.Mar.81	Cengiz Çandar

İktibas	İmam Humeyni'nin İslam Zirvesi İyi Niyet Heyetine Yaptığı Konuşmanın Özeti	15.Mar.81	İktibas
	Humeyni'nin Mesajı	15.May.81	İktibas
	İran İslam Cumhuriyeti Lideri İmam Humeyni'nin Tüm Müslümanlara Ve Müslüman Gençliğe İslami Tavsiyeri	15.May.81	İslam Ümmeti
	İdris Barzani'nin İttılaat Gazetesi Muhabiri İle Röportaj	1.Haz.81	İttılaat Gazetesi
	Humeyni Adliye Teşkilatında Tasviye İstedi	15.Tem.81	Le Monde
	İran-İrak Kavgasında İslam İyi Niyet Heyeti Tarafları Uzlaştıramadı	15.Ağu.81	Le Monde
	İmam Humeyni'nin Nosud Savaş Bölgesinden Kaçan Ehli Sünnet Müslümanlarına Yaptığı Konuşmadır	1.Eki.81	İttılaat Gazetesi
	İran'da İdamları Eleştiren Eski Başbakan Bazargan Aleyhine Gösteriler Yapıldı	15.Kas.81	İktibas
	İmam Humeyni'nin Konuşması	15.Kas.81	İktibas
	İmam Humeyni: Hacc Siyasi Bir İbadettir	1.Ara.81	İktibas
	İran Başbakanıyla Görüşme: Hüseyin Musavi	15.Ara.81	İktibas
	İmam Humeyni'nin Kral Halid'e Cevabı	1.Şub.82	Humeyni
	Humeyni'nin Son Fetvaları	15.Şub.82	Yeni Asır
	İslam Devrimi Kendi Kendini İhraç Eder	1.Mar.82	Cengiz Çandar
	Ayetullah Murtazari	15.Mar.82	İran İslam Cumhuriyeti
	İran'dan Kısa Haberler	1.Nis.82	Tehran Times
	İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması	1.Nis.82	Keyhan
	İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması	15.Nis.82	Keyhan
	Devrim Muhafızlarına Poliitika Yasağı	15.Nis.82	Yeni Asır
	News Week Dergisinin İran Cumhurbaşkanı Sayın Seyyid Ali Hamaney İle Yaptığı Röportajın Tam Metni	1.May.82	Keyhan
	İrak-İran Ve İngiltere-Arjantin Savaşları Amerikan Gücünün İflasını Gösteriyor	15.Haz.82	Güneş
	İran İslam Devrimi Üzerine	15.Haz.82	Mavera
	Ayetullah Beheştî'nin Biyografisi	15.Haz.82	Bha
	İhvan Ve İran	1.Tem.82	Aylık Dergi
	Humeyni: İran Halkı Kendi Doğru Yolunu Bulmuştur	15.Tem.82	Ayetullah Humeyni
	Ayetullah Muntazari: Petrolümüz Müslümanların	15.Tem.82	Yeni Devir
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	15.Kas.82	İktibas

İktibas	Cengiz Çandar'la Söyleşi	1.Ara.82	İktibas
	İran	1.Oca.83	Al Akhbar
	Devrimin Yıldönümü Nedeniyle İmam Humeyni'nin Müslümanlara Çağrısı	1.Şub.83	Yeni Devir
	İran'da Devrim Rayına Oturdu	1.Nis.83	Milli Gazete
	İran'da İstikrara Doğru	15.Nis.83	Forum
	İmam Humeyni'nin Genelgesi	1.May.83	Crescent International
	İran Ve Dünya	15.Eyl.83	Hamle
	İslam Devrimi Ve İran İslam Cumhuriyeti'nin Kurucusu İmam Humeyni'nin Dünya Müslümanlarına Hitaben Yayınladığı 1983 Yılı Hac Mesajı	1.Eki.83	Bha
	Dinleme Servisi	1.Mar.84	İktibas
	İran, İstanbul Başkonsolosu'nun Açıklaması	15.Ağu.84	Yankı
	İran Devriminin Bugünkü Durumu	1.Kas.84	Impact International
	İran, Şii: Sünni Ayrımına Karşı	Haz.85	Hürriyet
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Mar.86	James A. Bill
	Rafsanjani: Biz Her Türlü Baskı Ve Sultaya Karşıyız	Ara.89	İ.İ.C.S. Radyosu
Davet	Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şumul İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine	Şub.90	Hilmi Kocaaslan
	İslam İnkılabı, Tarihinin En Güçlü Ve En Heyecanlı Günlerini Yaşıyor!...	Mar.90	Bilal Coşkun
	Hama Olayı Ve İran İslam İnkılabı	Mar.90	Hizbullah Hakverdi
	İmam Humeyni (R.A)'Nın Fani Dünyadan Dar-I Ukbaya Refik-İ Alaya Vasıl Oluşunun 1. Yıldönümünü Hüzünle Hicranla İdrak Ederken!...	Haz.90	Hilmi Kocaaslan
	İmam Humeyni'nin Ağabeyi Ayetullah Pasendide İmam'ı Anlatıyor...	Haz.90	Davet
	İmam Humeyni'nin Hayatından Parıltılar	Haz.90	Davet
	Vefatından Önce Merhum İmam Humeyni'nin Son Günleri	Haz.90	Davet

EK-9: “Muhammed Rıza Pehlevi” İfadesinin Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerinin Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	İran Nereye Sürükleniyor?	30.May.78	Yeniden Milli Mücadele
	İran Kaynayan Bir Kazan Durumunda	29.Ağu.78	Yeniden Milli Mücadele
	Şah'ın İkinci Krizi	5.Ara.78	Time
	İran Karışıkça Karışıyor	12.Ara.78	Yeniden Milli Mücadele
	Gelişmeler, İran'ı Nasıl Bir Akıbeta Sürüklüyor?	20.Kas.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'da Karşmaşık Görüntü	2.Oca.80	Yeniden Milli Mücadele
	Eski Şah: "Beni Abd Petrol Firmaları Devirdi"	5.Şub.80	Yeniden Milli Mücadele
Sebil	"Farrah, Kocasını Öldürürse Affolur"	11.02.1980	Sebil
Pınar	Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm Ve İran İhtilali	Mar.79	H.Bayraktaroğlu
Aylık Dergi	Arayınız Ve Doğu'yu Bulunuz	1.Eyl.81	Yaşar Kaplan
İktibas	Humeyni'nin İran'ı	1.Oca.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı II	15.Oca.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı III	1.Şub.81	Eric Rouleau
	Irak-İran Savaşından Kazananlar Ve Kaybedenler	15.Şub.81	Ali Abbud
	Humeyni'nin İran'ı V	1.Mar.81	Eric Rouleau
	İmam Humeyni'nin Konuşması	15.Kas.81	İktibas
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Mar.86	James A. Bill

EK-10: “İran-İrak Savaşı” İfadesinin Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerinin Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Sebil	İrak-İran Savaşı Ve Yahudi Silah Tacirleri	18.12.1980	Kadir Mısıroğlu
Mavera	İran Irak Savaşında Gelişmeler	May.82	Ahmet Sağlam
Son Karar	Humeyni Öldü	Tem.89	Muhittin Tufan
Girişim	İrak-İran Savaşı Ve Düşündürdükleri	Eki.85	Girişim
	İran Müslümanların "Moskova'sı" Mıdır?	Oca.86	Metin Aydın
	7. Yıldönümünde İran İslam Devrimi	Şub.86	İhsan Nur
	İran'da Ne Oldu?	Ağu.88	Abdurrahman Dilipak
	Mehmet Metiner: Türkiye'deki İran, İran'daki İran Değil..."	Mar.89	Mehmet Metiner
	İran'daki Son Gelişmeler Ve Munteziri Meselesi	May.89	Girişim
	Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum	May.89	Ferhat Boratav-Bbc
İslam	İran-Abd Silah Satışında İki Farklı Görüş	Oca.87	İslam
Dış Politika	İran- Irak Savaşı Ve...	1.Mar.88	Ahmet Taha
	İran- Irak Savaşı Bitti Mi?	1.Eki.88	Abdurrahman Dilipak
	İran- Irak Savaşı	1.Eki.88	Cengiz Çandar
	Barış Sürecinde İran-Irak	1.Nis.89	Dış Politika
	"İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı	1.Nis.89	Cengiz Çandar
	Batılı Ülkeler Ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor	1.Nis.89	Toktamış Ateş
	Savaş Yeniden Başlayabilir	1.Nis.89	Şükrü Hanioglu
Dış Politika	İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor	1.Nis.89	Atasoy Müftüoğlu
	İran-İrak Harbinin Devamı İsrail'in Lehine Olmuştur	1.Nis.89	Nevzat Yalçıntaş
	10. Yılında İran İslam Devrimi	1.Nis.89	Mehmet Metiner
Diriliş	İran- Irak Savaşı	8.Ağu.88	Diriliş
Bu Meydan	Cengiz Çandar: "Devrim İhrac Etmek İçin Yapılır"	1.Eyl.89	Bu Meydan
Aylık Dergi	İhvan Ve İran İlişkileri Üzerine	1.Şub.83	Aylık Dergi
Altınoluk	İran-Sovyet Yakınlaşması	1.Ağu.89	Altınoluk
İktibas	Ortadoğu'da Devrim Ve Karşı Devrim	1.Oca.81	Haluk Gerger
	İmam Humeyni'nin İslam Zirvesi İyi Niyet Heyetine Yaptığı Konuşmanın Özeti	15.Mar.81	İktibas
	İran'da Devlet Başkanı İçin Dindarlık Şartı Aranıyor	15.Ağu.81	Bülent Erandaç
	İran Başbakanıyla Görüşme: Hüseyin Musavi	15.Ara.81	İktibas
	Humeyni Korkusu	1.Mar.82	Haluk Ülman
	İrak-İran Savaşı Yakın Ve Uzak Sonuçları	1.Nis.82	İktibas

İktibas	İran Irak'ı Yenerse Ne Olur?	1.Haz.82	Güneş
	İran, Irak'a Girerse Ne Olabilir	1.Haz.82	Cengiz Çandar
	Haig: Irak-İran Savaşı Batının Çıkarları İçin Tehlikeli Oluyor	1.Haz.82	Cumhuriyet
	Irak-İran Ve İngiltere-Arjantin Savaşları Amerikan Gücünün İflasını Gösteriyor	15.Haz.82	Güneş
	Humeyni: Allah İçin Savaşta Yenilgi Yoktur	15.Haz.82	Milli Gazete
	Ortadoğu'da Üç Boyutlu Bunalım	1.Tem.82	Cumhuriyet
	İhvan Ve İran	1.Tem.82	Aylık Dergi
	İran, Şah Dönemine Ait, Tüm Yasaları İptal Etti	15.Eyl.82	Cumhuriyet
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	1.Ara.82	İktibas
	Irak-İran Savaşı İslam-Küfür Savaşıdır	15.Şub.83	Yeni Devir
	Irak-İran Savaşında Abd Irak'ı Tutuyor	15.Mar.83	Milli Gazete
	İran'da İstikrara Doğru	15.Nis.83	Forum
	Tudeh'in Rolü Abartılıyor	1.Haz.83	Nokta
	İran Ve Komünizm	15.Haz.83	Fahir Armaoğlu
	Irak Yenilirse Humeyni Hun Hükümdarı Atilla Gibi Avrupa'yı Titretir	15.Tem.83	Günaydın
	Irak-İran Savaşındaki Son Gelişme "Acil Müdahale Gücü" Nü Gündeme Getirdi	15.Ağu.83	Cumhuriyet
	Humeyni: Komşularımız İhtiyatlı Davranmalı	15.Eyl.83	Güneş
	Velayeti: İran'da Türkiye Aleyhindeki Faaliyetlere İzin Verilmeyecek	1.Eki.83	Cumhuriyet
	İran Devrimi 5 Yaşında	1.Nis.84	Haluk Ülman
	Irak-İran Savaşı Ve Etrafındaki Gerçekler	15.May.84	Mehmed Selim
	Özal: İran'da Devrim Oturdu	Oca.85	Yalçın Doğan
	Turgut Özal: İran'da Başka Alternatif Yok	Şub.85	Emre Aygen
	Beşinci Yılıni Dolduran Irak-İran Savaşı	Eki.85	Süleyman Arslantaş
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Nis.86	James A. Bill
	Humeyni Korkusu	Tem.87	Haluk Ülman
Davet	İslam İnkılabı, Tarihini En Güçlü Ve En Heyecanlı Günlerini Yaşıyor!...	Mar.90	Bilal Coşkun

EK-11: “Beni Sadr” İfadesinin Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerinin Künye Bilgileri

Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	Abd-İran İlişkileri Sürtüşmeye Dönüştü	27.Kas.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'ı Kimler Yönetiyor?	25.Ara.79	Time
	İran'da Ülke Bütünlüğü Tehlikede	25.Ara.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'da Karşmaşık Görüntü	2.Oca.80	Yeniden Milli Mücadele
	İran'da Etnik Grupların Öfkesi	22.Oca.80	Time
	Beni Sadr'ın Devlet Başkanı Seçilmesi İran'daki Bunalımı Ne Yönde Etkileyecek?	12.Şub.80	Yeniden Milli Mücadele
	"İran Devrim Konseyi'nde Görüş Ayrılıkları Var"	19.Şub.80	Yeniden Milli Mücadele
	Beni Sadr Batı-İran İlişkilerini Yumuşatacak Mı?	19.Şub.80	Yeniden Milli Mücadele
	İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?	26.Şub.80	Yeniden Milli Mücadele
	Beni Sadr Ve Rehineler İçin Artan "Ümitler"	18.Mar.80	Time
Sebil	İran İslam İnkılabına Karşı Beni Sadr Kürtçülerle Birleşti...	1.01.1982	Sebil
Mavera	İran İslam Devrimi Üzerine	May.82	Mavera
	İran'da Devrim Dört Yılımı Doldurdu	Nis.84	Fehmi Muzafferoğlu
İslami Hareket	İslami İnkılabın Birinci Yılında İran	15.Mar.80	Ali Bulaç
	İran Notları	15.Nis.80	İslami Hareket
	Hür Bir Tartışma Örneği	15.Nis.80	İslami Hareket
	İran Notları	15.May.80	İslami Hareket
Hicret	Beni Sadr: "İnşallah, Bir Gün İslam Toprakları Üzerinde Kafirlerin Çizdiği Sınırlar Yok Olacak!..."	3.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
Dış Politika	İran- Irak Savaşı Ve...	1.Mar.88	Ahmet Taha
	Beni Sadr İle	1.Eki.88	Dış Politika
	10. Yılında İran İslam Devrimi	1.Nis.89	Mehmet Metiner
Aylık Dergi	Recep Yumuk'la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi	1.Tem.82	Aylık Dergi
İktibas	Beni Sadr, Mısır Halkını Başkan Sedat'a Karşı Ayaklanmaya Çağırdı	15.Oca.81	Tercüman
	İran Devlet Başkanı İle Görüşüm	1.Şub.81	Doğan Koloğlu
	Ayetullah'a Ödeyeceğimiz Bedel	15.Şub.81	Nicholas Bethell
	Humeyni'nin İran'ı Iv	15.Şub.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı V	1.Mar.81	Eric Rouleau
	İran Nereye Gidiyor	1.Mar.81	Marvin Zonis
	Savcı: İran Devlet Başkanı Beni Sadr'ın Dokunulmazlığı Yoktur	15.Nis.81	Yeni Nesil
	İran'da Birşeyler Mi Oluyor	15.Haz.81	İktibas
	Beni Sadr'ın Yazgısı Bir Buçuk Yılda Söndü	1.Tem.81	Cengiz Çandar

İktibas	Humeyni Adliye Teşkilatında Tasviye İstedi	15.Tem.81	Le Monde
	İran'da Devlet Başkanı İçin Dindarlık Şartı Aranıyor	15.Ağu.81	Bülent Erandaç
	İran Olaylarının Gerçekleri	1.Eki.81	Ercümend Özkan
	İran Olaylarının Gerçekleri	15.Eki.81	Ercümend Özkan
	Humeyni: Saddam Hüseyin Paris'te, Sürgünde Hükümet Kursun	1.Oca.82	İktibas
	İslam Devriminin Üçüncü Yılı Kutlanıyor	1.Mar.82	İktibas
	Her Gün Aşure Her Yer Kerbela	15.Nis.82	Cengiz Çandar
	İran İslam Devrimi Üzerine	15.May.82	Mavera
	Ayetullah Muntazari: Petrolümüz Müslümanların	15.Tem.82	Yeni Devir
	Cengiz Çandar'la Söyleşi	15.Kas.82	İktibas
	Hadi Gaffari: Şah'ın Heykelini İlk Kırın Din Adamı	15.Nis.83	Cumhuriyet
	İran Devrimi 5 Yaşında	1.Nis.84	Haluk Ülman
	İran Muhalefeti Bölündü	1.May.84	Cumhuriyet
	İran Devriminin Bugünkü Durumu	1.Kas.84	Impact International
	Devrimci İran'da İktidar Ve Din	Nis.86	James A. Bill
Davet	İmam Humeyni'nin Hayatından Parıltılar	Haz.90	Davet

EK-12: “Mehdi Bazergan/Bazargan” İfadesinin Kullanıldığı Haber/Makale Metinlerinin Künye Bilgileri

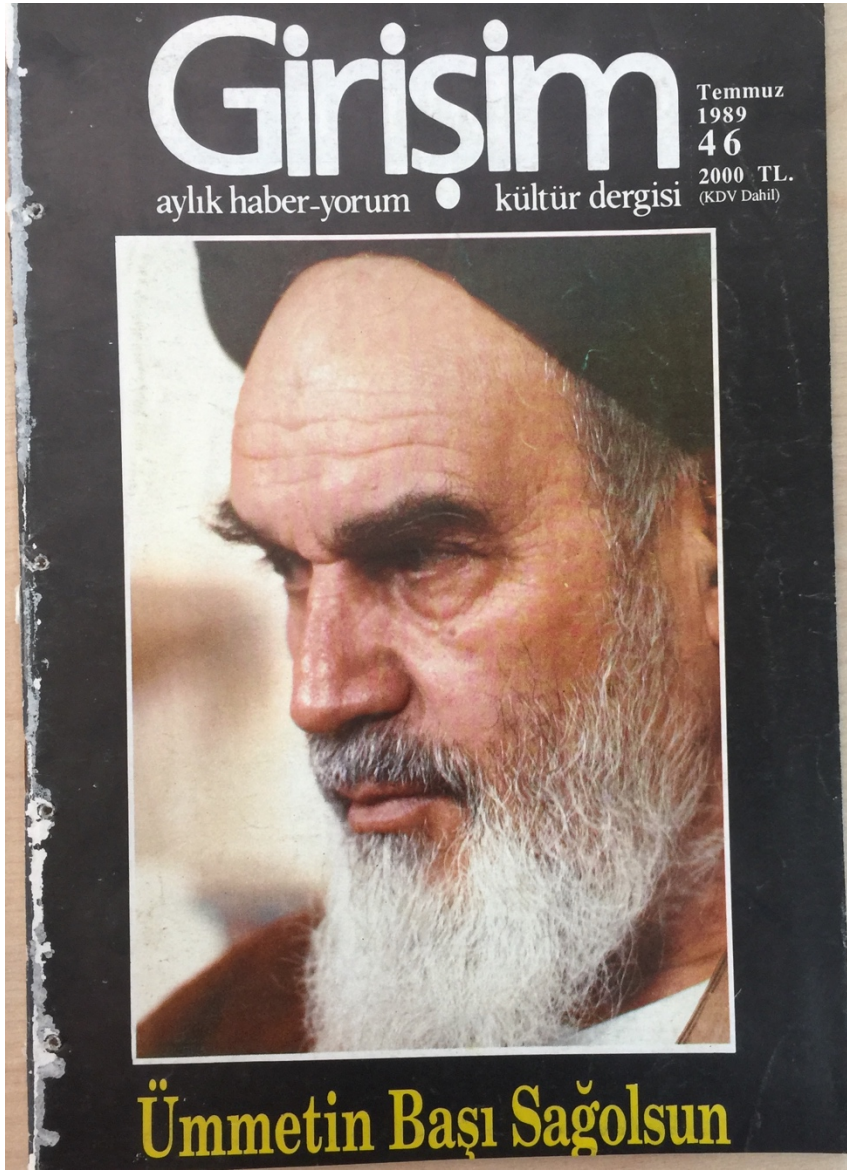
Dergi Adı	Konu Başlığı	Yayın Tarihi	Yazar
Yeniden Milli Mücadele	Humeyni-Bazergan İhtilafı Büyürken Komünistler İktidara Oynuyor	13.Mar.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran İçin İç Savaş Tehlikesi Geçerliliğini Koruyor	20.Mar.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni İle Hükümet Arasındaki İhtilaf Giderilemiyor	27.Mar.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'ı Kimler İdare Ediyor?	10.Nis.79	Yeniden Milli Mücadele
	Batı "İslami Birikimi" Kullanma Peşinde	17.Nis.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran Yönetiminde İkilik	27.Nis.79	Yeniden Milli Mücadele
	Türkiye İran'daki İç Savaş Tehlikesi Karşısında Uyanmalıdır!	1.May.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'daki Kaos Sürüyor	8.May.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni Yönetimi Tehdit Altında	15.May.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni "Emperyalist" Deddiği Amerika İle İlişki Kuruyor	22.May.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'ı Bir Çok Kuruluş Aynı Anda Yönetiyor	12.Haz.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni- Bazergan İhtilafı Tekrar Büyüyor	24.Tem.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran Yönetimi Hala Çıkmazda	7.Ağu.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran Hükümetinin Başı Dertte	11.Eyl.79	Time
	İran'da Belüciler De Ayaklanıyor	2.Eki.79	Yeniden Milli Mücadele
	Humeyni Genelkurmay Başkanlığını Da Üstlendi	30.Eki.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran "Devrim Konseyi" Parçalanma Noktasında	13.Kas.79	Yeniden Milli Mücadele
	Abd-İran Gerginliği Bölgeyi Nasıl Etkileyecek?	4.Ara.79	Yeniden Milli Mücadele
	İran'ı Kimler Yönetiyor?	25.Ara.79	Time
	İran'da Karşmaşık Görüntü	2.Oca.80	Yeniden Milli Mücadele
	Beni Sadr Batı-İran İlişkilerini Yumuşatacak Mı?	19.Şub.80	Yeniden Milli Mücadele
Sebil	Rusların Oyunu	10.12.1979	Sebil
Mavera	İran'da Devrim Dört Yılını Doldurdu	Nis.84	Fehmi Muzafferoğlu
Tevhid	İran Türkiye İle Münasebetlerini Askıya Aldı	16.Nis.79	Tevhid
	Humeyni, "Fakir Halkın Yediğinden Farklı Yemeyeceksiniz"	30.Nis.79	Tevhid
Şura	Şah'ın Müşrik Rejimine Karşı Şeriatçıların 17 Yıllık Kanlı Mücadelesi	5.Haz.78	Şura
İslami Hareket	İran Raporu	1.Oca.80	İslami Hareket
Hicret	İran-Abd İlişkileri Kopma Noktasında	11.Kas.79	Hicret
	Beni Sadr: "İnşallah, Bir Gün İslam Toprakları Üzerinde Kafirlerin Çizdiği Sınırlar Yok Olacak!..."	3.Mar.80	Selahaddin Eş Çakırgil
Dış Politika	Beni Sadr İle	1.Eki.88	Dış Politika

Akıncı Güç	Taleгани Öldü	15.Eyl.79	Akıncı Güç
İktibas	Humeyni'nin İran'ı Iı	15.Oca.81	Eric Rouleau
	Humeyni'nin İran'ı Iıı	1.Şub.81	Eric Rouleau
	İran'da Neler Oluyor?	15.Şub.81	Cengiz Çandar
	Humeyni'nin İran'ı Iv	15.Şub.81	Eric Rouleau
	Ortadoğu Rüzgarları (2)	1.Mar.81	Cengiz Çandar
	Humeyni'nin İran'ı V	1.Mar.81	Eric Rouleau
	İran'da Birşeyler Mi Oluyor	15.Haz.81	İktibas
	İran Olaylarının Gerçekleri	1.Eki.81	Ercümen Özkın
	İran Devrimi 5 Yaşında	1.Nis.84	Haluk Ülman
	İran Devriminin Bugünkü Durumu	1.Kas.84	Impact International
Davet	Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şümul İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine	Şub.90	Hilmi Kocaaslan

EK-13: Rayet Dergisi-Ocak 1980 Tarihli Sayı

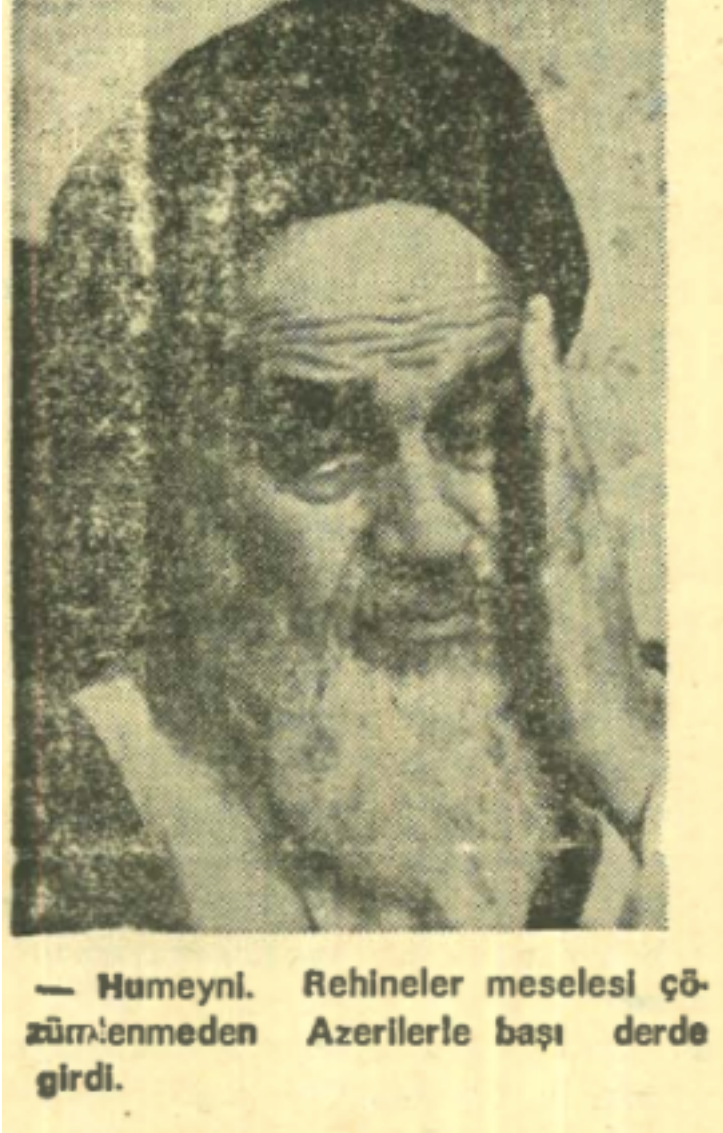

EK-14: Girişim Dergisi- Temmuz 1989 Tarihli Sayı

EK-15: Yeniden Milli Mücadele Dergisi- 25 Aralık 1979 Tarihli Sayı-

Yeniden Milli Mücadele Dergisi'nde Ayetullah Humeyni'nin Sıklıkla Kullanılan Fotoğraf.

KAYNAKÇA

Abbud, Ali. “İrak-İran Savaşından Kazananlar Ve Kaybedenler”, **İktibas dergisi**, Ankara: 15 Şubat 1981, s.27.

Abd al Aziz, Fathi. **Khomeini: al-Badil al-İslam** (Cairo: Dar al- Itisam, 1979). 48-49-59, Cited in Machpur and Rousillon.

Abrahamian, Ervand. **Humeynizm: İslam Cumhuriyeti Üzerine Denemeler**. Mehmet Toprak (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

Abrahamian, Ervand. **Iran Between two Revolution**. Princeton: Princeton University Press, 1981.

Abrahamian, Ervand. **İran Beyne Do Engelab**. Ahmed Golmuhammedi (çev.), Tahran: Neşre Ney, 2005.

Ağırakça, Ahmet. “Türkiye’de İslami Uyanışa Dergilerin Katkısı”. **Haksöz Dergisi**, Sayı:101, Temmuz-1999.

Ahmedi, Hamid. İran: Ulusal Kimlik İnşası, (Çev.) Hakkı Uygur, İstanbul: Küre Yayınları, 2019.

Ahmedi, Hamid. **Revabite Ferhengiye Cumhuriye Eslamiye İran ve Emsayegan (Mutalehe Moridi: Keşvere Torkiye)**, Tahran: Pejoyeşgahe Ferhenge Honer ve İrtibatat, 2011.

Akdevelioğlu, Atay ve Kürkcüoğlu, Ömer. **Orta Doğu İle İlişkiler**. Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Akhavi, Şahrüh. “Bastabe Engelbe İran Ber Mesr”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Akıncı Güç. “Humeyni Kaddam’la Görüştü”, **Akıncı Güç Dergisi**, Eylül 1979.

Akıncı Güç. “Taleгани Öldü”, **Akıncı Güç Dergisi**, Eylül 1979.

Akıncılar. “Çağımıza Damgasını Vuran Üç Büyük Lider: Hasan El Benna, Eb'ul Alel-Mevdudi, Ayetullah Humeyni”, **Akıncılar Dergisi**, 21 Ekim 1979.

Akıncılar. “İran İslam Devriminde 60 Bin Şehit Verdik”, **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979.

Akıncılar. “Suriye İkinci Bir İran Olacak Mı?”, **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979.

Akıncılar. “Sudan'da Er Geç İslam Devleti Kurulacaktır”, **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979.

Akıncılar. “Suriye İkinci Bir İran Olacak Mı?”, **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül, 1979.

Aktaş, Cihan. “İran’da Yas Günleri”, **Bu Meydan Dergisi**, Ağustos 1989.

Aktaş, Ümit. “Her Nefis Ölümü Tadacaktır”, **Bu Meydan Dergisi**, Temmuz 1989.

Aktaş, Ümit. “İttihad-ı İslam ve İslami Hareket(ler): Bir Kriz Sürecinde Strateji Arayışları”. **Özgün Düşünce Dergisi**, İstanbul, Sayı:1, 2009.

Aktay, Yasin. “Halife Sonrası Durumdan Vatandaşlık Siyasetine: İslamcı Politik Teolojinin Seyri Notları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Dönemler ve Zihniyetler**, (9), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Algar, Hamed. **Islam and Revolution: Writings and Declarations of Imam Khomeini**. Berkeley: Mizan Press, 1981.

Algar, Hamid. “Merci-i Taklid”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 29, 2004, s.172-174.)

Algar, Hamid. **Nakşibendiyye**. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Altınoluk. “İran-Sovyet Yakınlaşması”, **Altınoluk Dergisi**, Ağustos 1989.

Altınoluk. “İran-Sovyet Yakınlaşması”, Altınoluk dergisi, İstanbul: Ağustos 1989, s.35.

Anderson, Lisa. “Tunis ve Libi: Vakonuşa’i Be Terikate Eslami”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Atabek, Gülseren Şendur. **Medya Metinlerini Çözümlemek**. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007.

Atalar, Kürşad. **Çağdaş Müslüman Düşünce/Sembol Şahsiyetler**. “Ercümen Özkan: Türkiye’de ‘Radikal İslam’ın Öncüsü (1938-1995)”, Pınar Yayınlar, 2015.

Ateş, Toktamış. “Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor”, **Dış Politika dergisi**, İstanbul: Nisan 1989.

Ateş, Toktamış. “Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor”, **Dış Politika Dergisi**, Nisan 1989.

Aydın, Metin. “İran Müslümanların ‘Moskova’sı mıdır?’”, **Girişim Dergisi**, Ocak 1986.

Aykut, Said. “Salih Mirzabeyoğlu ve İBDA”, **Akademya**, Sayı 9, 1989.

Aylık Dergi. “Ali Şeriatî’nin Yaşam Öyküsü”, Aylık dergi, Ankara: Aralık 1979.

Aylık Dergi. “İktibas Dergisi Sahibi Ve Yayımcısı Ercümen Özkan İle Bir Söyleşi”, **İktibas Dergisi**, 15 Ocak 1984.

Aylık Dergi. “Recep Yumuk’la İran İzlenimleri Üstüne Bir Söyleşi”, **Aylık Dergi**, Temmuz 1982.

Aytepe, Mahsum. “Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi”, **Muş Alparaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, Cilt:4, Muş, 2016.

Aziz, Aysel. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

Balcı, Ali. **Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.

Bayraktaroğlu, H. “Ortadoğuya Yerleşen Emperyalizm Ve İran İhtilali”, **Pınar Dergisi**, Mart 1979.

Bazergan, Mehdi. **Engelabe İran Der Do Hareket**. Tahran: Mezahiri Yayınları, 1984.

Berelson, Bernard. **Content Analysis In Communication Research**. New York: Hefner, 1952.

Bill, James A. “Devrimci İran’da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Mart 1986.

Büyükaslan, Ali. **İletişim Yazıları-Dil Kültür İletişim**. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018.

Boratav, Ferhat. “Türkiye-İran İlişkilerinde Son Durum”, Girişim dergisi, Konya: Mayıs 1989.

Boroujerdi, Mehrzad. “İran’da Devrim Sonrası Düşüncenin Hegel, Heidegger Ve Popper İle Karşılaştırılması”, **Ortadoğu’da Kültürel Geçişler**, (Ed. Şerif Mardin), Doğu Batı Yayınları, 2019.

Bu Meydan. “Cengiz Çandar: “Devrim İhrac Etmek İçin Yapılır”, Bu Meydan dergisi, İstanbul: Eylül 1989.

Bu Meydan. “Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?”, Bu Meydan dergisi, İstanbul: Temmuz 1989.

Bulaç, Ali. “İran Hadiseleri ve Türkiye Müslümanları”, **Tevhid Dergisi**, 25 Aralık 1978.

Bulaç, Ali. “İran Üzerine”, **İslami Hareket Dergisi**, 10 Şubat 1979.

Bulaç, Ali “Orta Doğu Kan Revan”, **Mavera Dergisi**, Şubat 1987.

Bulaç, Ali. “Devrimi Kimler Yaptı?”, **Bu Meydan Dergisi**, Temmuz 1989.

Burucerdî, Mirzade. **Rushenfikran’e İrani ve Garb**. Cemşid Şirazi (çev.), Tahran: Furuzane Ruz, 1999.

Ceylan, H. Hüseyin. “Körfez Üzerinde Oyunlar ve Irak-İran Savaşının Geleceği”, **Dış Politika Dergisi**, Temmuz 1988.

Cleveland, William L. “**Modern Ortadoğu Tarihi**”. Mehmet Harmancı (çev.), Agora Kitaplığı, 2008.

Coşkun, Bilal. “İslam İnkılabı, Tarihinin En Güçlü ve En Heyecanlı Günlerini Yaşıyor!..”, **Davet Dergisi**, Mart 1990.

Cumhuriyet, “Tunus’ta Humeyni Gölgesi”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 09.10.1987.

Çağlar, Mehmet. “İran’a Bakış”, **Mavera Dergisi**, Ocak 1979.

Çakır, Ruşen. **Ayet ve Slogan**, İstanbul: Metis Yayınları, 1990.

Çakırgil, Selahaddin Eş. “Dayanılmaz Sancılar, Yeni Arayışlara Zorlamıyor mu?”, **Hicret Dergisi**, 12 Mart 1979.

Çakırgil, Selahaddin Eş. “Allah’a İmanın İlk Şartı Tağutlara İsyan Etmektir”, **Hicret Dergisi**, 1979.

Çakırğil, Selahaddin Eş. “Hedefimiz: Sınıfsız ve sınıfsız tek İslam Devleti!”, **Hicret Dergisi**, Nisan 1980.

Çakırğil, Selahaddin Eş. “İslam İnkılabçıları: Muvaffak Olmaya Mecbur ve Hatta Mahkumuz!.. Çünkü Devlet, İslam'ın Elinde Çıkarsa Yine Tağut Gelir!”, **Hicret Dergisi**, İstanbul:24 Mart 1980.

Çakırğil, Selahaddin Eş. “İslam, Dünya Dengesini Bozarken...”, Tevhid dergisi, İstanbul: 1 Şubat 1979.

Çakırğil, Selahaddin Eş. “Mücadele ve Niyetler, Metodlar, Şartlar”, **Hicret Dergisi**, 25 Şubat 1980.

Çakırğil, Selahaddin Eş. “Niçin Bu Ayrılık-Gayrılıklar?”, **Hicret Dergisi**, Eylül 1979.

Çakırğil, Selahaddin Eş. “Şah’ın Şahane Gidişi ve Sonrası...”, Tevhid dergisi, İstanbul: 23 Ocak 1979.

Çandar, Cengiz “İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı”, **Dış Politika Dergisi**, Nisan 1989.

Çandar, Cengiz. “Ayetler Ve İran'daki Dengeler”, **Dış politika Dergisi**, Nisan 1989.

Çandar, Cengiz. “İrak-İran Savaşı”, **Dış Politika Dergisi**, Ekim 1988.

Çandar, Cengiz. “İslam Devrimi Kendi Kendini İhraç Eder”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Mart 1982.

Çandar, Cengiz. “Ortadoğu Rüzgarları (2)”, **İktibas Dergisi**, 1 Mart 1981.

Çandar, Cengiz. Irak-İran Savaşı”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Ekim 1988.

Çatı. “Her Müslüman Şeriatçı Olmak Zorundadır”. **Çatı Dergisi**, 18 Ocak 1997.

Çetinsaya, Gökhan. “Rafsancani’den Hatemi’ye İran Dış Politikasına Bakışlar”, **Türkiye’nin Komşuları**, (Der. Mustafa Türkeş, İlhan Uzel), Ankara: İmge Kitabevi, 2002.

Çileçöp, Kamil. “İslama Dayanan Hareketler ve Batı’nın Bu Hareketler Karşısındaki Tavrı”, **Pınar Dergisi**, Haziran 1980.

Dağı, İhsan, **Ortadoğu’da İslam ve Siyaset**. İstanbul: Boyut Kitapları, 1998.

Davet. “İmam Humeyni’nin Hayatından Parıltılar”, **Davet Dergisi**, Haziran 1990.

Davet. “İmam Humeyni”, **Davet Dergisi**, Şubat 1990.

Derakhshan, Mohammad Rigi. **Berresi Tetbikhe’ye Zemine’a’ye Siyasi’ye Buruze Engelabe Meşrute ve Eslami**, Tahran: Daneşgah’e Tehran Merkez Daneşkede’ye Ulume Siyasi, 2011.

Dilipak, Abdurrahman. “İrak-İran Savaşı Bitti Mi?”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Ekim 1988.

Dilipak, Abdurrahman. “İran’da Ne Oldu?” **Girişim Dergisi**, Ağustos 1988.

Dinçer, Taha. “İran İslam Cumhuriyeti Anayasası Üzerine Doç. Dr. Hüseyin Hatemi İle Bir Konuşma”, **Mavera Dergisi**, Temmuz 1980.

Diriliş, “Gündem: İran”, **Diriliş Dergisi**, 9 Haziran 1989.

Diriliş. “İrak-İran Savaşı”, **Diriliş Dergisi**, 8 Ağustos 1988.

Dorman, William A. ve Farhang, Mansur. “Reporting Iran The Shah’s Way”, **Columbia Journalism Review**, January-February, 1979.

Durgun, Şeyhmus. “İslam İnkılabının Bileşenleri”, **Çatı Dergisi**, 10 Haziran 1977.

Efendi, Abdullah. “Sünni-Şii İttifakına Doğru”, **Nesil dergisi**, İstanbul: Temmuz 1979.

El-Beyan, “İran Mücadelesinin Tarihi”, **Düşünce Dergisi**, Eylül 1978.

Emini, Ali Ekber. **Gofteman’e Edebiyat’e Siyasi Der Astane’ye Do Engelab**. Tahran: Sireng, 2001.

Emrehan Selim. “İran’la Amerika Arasında Bir Yer!..”, **Sebil Dergisi**, Haziran 1988.

Eralp, Atilla ve Tür, Özlem. “İran’la Devrim Sonrası İlişkiler”, **Türkiye ve Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik**, Meliha B. Altunışık (Der.), İstanbul: Boyut Yayınları, 1999.

Erandaç, Bülent. “İran’da Devlet Başkanı İçin “Dindar”lık Şartı Aranıyor”, **İktibas dergisi**, Ankara: 15 Ağustos 1981.

Ercümend, Said Emir. “Anayasalar ve Politik Düzen Mücadelesi: Politik Geleneğin Modernleşmesi Üzerine Bir Çalışma”, **Ortadoğu’da Kültürel Geçişler**, (Ed. Şerif Mardin), Doğu Batı Yayınları, 2019.

Erdem, Hüseyin. “Şeytan, Şeytanın Ayetleri Ve Hizbü’ş-Şeytan”, **Girişim dergisi**, Konya: Nisan 1989.

Eresta, Muhammed Cevad. **Negayi be Mebani’ye Tahliliye Nizam’e Cumhuriye Eslamiye İran**. Tahran: Bustane Kitap, 2012.

Erken, Mehmet. “Bir Yayıncılık Menbaı Olarak Düşünce Dergisi”, Vahdettin Işık (Ed.), **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Erkilet, Alev. “II. Dünya Savaşı Sonrası Şartlarda “Arı-Duru” Bir İslâm Arayışı: Ercümend Özkan, İktibas ve İslâm Partisi Deneyimi”, **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri**, (Ed. İsmail Kara, Asım Öz), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, Kitap No:31, 1.Baskı, Aralık 2013.

Erkilet, Alev. **Orta Doğu’da Modernleşme ve İslami Hareketler**. Ankara: Hece Yayınları, 2010.

Eryarsoy, Beşir. “Sedat Yenigün Niçin Şehid Edildi?”, **Haksöz Dergisi**, Sayı: 28, Temmuz 1993.

Esedî, Nasır. “Charcubî Tehlîlî Beraye Berresiye Goftemane Siyasete Kharicî Emam Khomeynî”, **Felnameye Rabordî Siyaset**, 2015.

Eshghi, Leyli. **Zemânî Miyâne Zemanha (Emam, Şîa Ve İran)**. Ahmed Negibzade (Çev.), Tahran: Bazşinasiye Eslam Ve İran, 2000.

Esposito, John ve Piscatori James P. “Bastabe Cehaniye Engelabe İran: Çeşmendaz Hetme Şîa”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modîrşaneçî (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Esposito, John. **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modîrşaneçî (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Fairbanks, Stephen C. “Iran: No Easy Answers”, **Journal of International Affairs**, Vol: 54, No: 2, 2001.

Fedai. “İran Olayları, Şah ve Humeyni”, Fedai dergisi, İzmir: Şubat 1979.

Fedai. “İran’da Türk Katliamı”, **Fedai Dergisi**, Mayıs 1979.

Fedai. “İran ve Cahil Mollalar”, **Fedai Dergisi**, Ocak 1979.

Fedai. “Yolumuz”, **Fedai Dergisi**, Ağustos 1963.

Fekri, Amir Ahmad. “Marksizm ve İran Devrimi Deneyimi”, **Tezkire Dergisi**, Sayı: 31-32, 2003.

Fekri, Amir Ahmad. **Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi**. İstanbul: Mızrak Yayıncılık, 2011.

Fischer, Micheal M.J. **Iran: From Religious Dispute to Revolution**. Cambridge MA: Harvard University Press, 1980.

Fox, David J. **The Research Process in Education**. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1969.

Furan, John. **Mogavemet’e Shikenende; Tarikhe Tevolute İctimayi (Ez Sefevi Ta Engelabe Eslam)**. Ahmed Tedeyyun (çev.), Tahran: Neşre Rısa, 2015.

Furan, John. **Taking Power: On the Origins of Third World Revolutions**. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Gergozlu, Nasır. **Ez Engelebe Sefid Ta Engelabe İslami**. Paris: Daire Mina Yayınları, 2006.

Girişim, “İmam Humeyni’nin Vefatı”, **Girişim Dergisi**, Eylül 1989.

Girişim. “İran İslam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu Çerçevesinde”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989.

Girişim. “İrak-İran Savaşı ve Düşündürdükleri”, **Girişim dergisi**, Konya: Ekim 1985.

Girişim. “İran’daki Son Gelişmeler ve Munteziri Meselesi”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989.

Girişim. “Rafsanjani "Saddam Hüseyin Irak Kürtlerine Zulmediyor", **Girişim dergisi**, Konya: Haziran 1988.

Girişim. “İran İşlam Devrimini Doğru Değerlendirememek Sorunu Çerçevesinde”, **Girişim Dergisi**, Mayıs 1989.

Gofteguye Adyan ve Tarafhum’e Hozehaye Ferhangi, Namehaye Ferhang, Cilt 2, Sayı 4, 1992.

Goldschmidt JR., Arthur. ve Davidson, Lawrence. **Kısa Ortadoğu Tarihi**, Aydemir Güler (çev.), İstanbul: Doruk Yayımcılık, 2008.

Göç, Macide. “Çok Partili Sisteme Geçerken İşlamcı Dergiler”. **Haksöz Dergisi**, Sayı:28, Temmuz 1993.

Gökçe, Orhan. **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.

Günaydın. “İrak Yenilirse Humeyni Hun Hükümdarı Atilla Gibi Avrupa’yı Titretir”, İktibas Dergisi, Ankara: 15 Temmuz 1983.

Güneyceli, Necati. “Ali Şeriatı Ve "İşlam Sosyolojisi Üzerine", **Hareket Dergisi**, Nisan 1980.

Haeri, Safa. “Devrim Yolunda İran”, (Çev. Davut Dursun), **Hilal Dergisi**, Şubat 1983.

Hakim, Said. “İmamet Sorunu”, **İnsan Dergisi**, 1989.

Hakim, Said. “İşlam ve İnkılap Düşmanları”, **İnsan dergisi**, İzmir: 1990.

Hanioğlu, Şükrü. “Savaş Yeniden Başlayabilir”, Dış Politika dergisi, İstanbul: Nisan 1989.

Hareket. “Devrim Ve Devlet”, **Hareket Dergisi**, Eylül 1979.

Hareket. “İran Muamması”, **Hareket Dergisi**, Mart 1979.

Hareket. “İran Ve Yeni Ortadoğu”, **Hareket Dergisi**, Nisan 1979.

Haşimi, Seyyid Muhammed. **Hukuk'e Esasi Cumhuri İslami İran**. Tahran: Neşre Mizan, 2005.

Hatemi, Hüseyin. "İran'da Gerçekleşen Zafer İslamındır!", **Sebil Dergisi**, 05.02.1979.

Hışıroğlu, Ali. "İran Devrimi Diyor ki...", **Son Karar Dergisi**, Kasım 1988.

Hicret. "Amerikan Emperyalizmi Geri Vites'e Taktı!", **Hicret Dergisi**, 10 Aralık 1979.

Hicret. "Demirel Humeyni'ye esef etti", **Hicret Dergisi**, 24 Aralık 1979.

Hicret. "Humeyni: "İslami olmayan iktidarları devirmeliyiz"", **Hicret Dergisi**, 17 Eylül 1979.

Hicret. "Humeyni: Gevşeme yok!", Hicret dergisi, İstanbul: 1979.

Hicret. "Küfür karşısında Sünni-Şii diye ayrılmayın", Hicret dergisi, İstanbul: Ekim 1979.

Hicret. "Kürdistan Müslümanları da İslam Dışı Her Düzeni Reddediyor!", Hicret dergisi, İstanbul: 17 Eylül 1979.

Hicret. "Mes'ud Barzani Humeyni'yle anlaştı", Hicret dergisi, İstanbul: 1 Ekim 1979.

Hicret. "Prof. Hamid Algar'la Mülakat", **Hicret Dergisi**, 21 Ocak 1980.

Hicret. "Tevhid Çağrısı", Hicret dergisi, İstanbul: 8 Ekim 1979.

Hilal. "Humeyni ve İran İslam İnkılabı Hakkında Mevdudi Diyor Ki!", **Hilal Dergisi**, Ağustos 1979.

Hilal. "Çıkarken", **Hilal Dergisi**, 1958, Sayı:1.

Horremşad, Muhammed Bager. **Bastabe Engelabe Eslami İran Der Nezariyaye Engelab.** Tahran: Mecelle Cameşinasi İran, 2011.

Horremşad, Muhammed Bager. **Foucault ve Engelabe Eslami: Meneviyet Gerayi Der Siyaset.** Tahran: Metin, 1998.

Hoveyda, Fereydoun. **Iranian Mythology and Islamic Revolution: The Shah And The Ayatollah.** Westport: Praeger Publishers, 2003.

Humeyni, Ayetullah Ruhullah. **Sahifeye Nur.** Cilt 4, Tahran: 1984.

Humeyni, Ayetullah. “Humeyni’nin Hac Mevsimi Dolayısıyla Dünya Müslümanlarına Yayınladığı Mesajı”, İslami Hareket dergisi, İstanbul: 20 Ekim 1979.

Humeyni, Ayetullah. “İranlı Bir Mücahid Sesleniyor”, **Hilal Dergisi**, Mart 1979.

Humeyni, İmam. “İmam Humeyni’nin Konuşmasından”, **İnsan Dergisi**, İzmir, 1988.

Humeyni, Ruhullah Musavi. **Keşf’ul Esrar.** Kum, 1944.

Hürriyet Gazetesi. “Humeyni’nin Hostesleri Tek Tip”, **İktibas Dergisi**, 1 Eylül 1982.

İktibas. “Cengiz Çandar’la Söyleşi”, **İktibas Dergisi**, 15 Kasım 1982.

İktibas. “Humeyni: Müslümanlar, Allah’ın İpine Sarılmanın Zamanı Gelmedi Mi?” **İktibas Dergisi**, 1 Kasım 1981.

İktibas. “Humeyni’nin Mesajı”, **İktibas Dergisi**, 15 Mayıs 1981.

İktibas. “İmam Humeyni: Hacc Siyasi Bir İbadettir”, **İktibas Dergisi**, 1 Aralık 1981.

İktibas. “İmam Humeyni'nin İslam Zirvesi İyi Niyet Heyetine Yaptığı Konuşmanın Özeti”, **İktibas Dergisi**, 15 Mart 1981.

İktibas. “İmam Humeyni'nin Konuşması”, **İktibas Dergisi**, 15 Kasım 1981.

İktibas. “İran Başbakanı Recai İle Sovyet Elçisinin Görüşmesi”, **İktibas Dergisi**, 15 Mart 1981.

İktibas. “Şii-Sünni İstismarı”, İktibas dergisi, Ankara: 15 Şubat 1982.

İmran, A. “İran Ve Büyüyen Korku”, **Mavera Dergisi**, Şubat 1979.

İran Kültür Evi, “İran’da”, **İslam Dergisi**, Ağustos 1985.

İslam Ümmeti. “İran İslam Cumhuriyeti Lideri İmam Humeyni'nin Tüm Müslümanlara Ve Müslüman Gençliğe İslami Tavsiyeri”, **İktibas Dergisi**, 15 Mayıs 1981.

İslam. “İran’ın Başarısı”, İslam dergisi, Ankara: Nisan 1986.

İslam. “İranlı Komutan Bacı”, İslam dergisi, Ankara: Nisan 1986.

İslam. “Şiraz’da İslami Cihad Eğitimi”, **İslam Dergisi**, Şubat 1985.

İslamın İlk Emri Oku. “İslami İnkılabı Doğru”, **İslamın İlk Emri Oku Dergisi**, Haziran 1978.

İslami Hareket. “İran İnkılabının Muhasebesi”, İslami Hareket dergisi, İstanbul: 1 Eylül 1980.

İslami Hareket. “İran Yön Değiştiriyor”, **İslami Hareket Dergisi**, 10 Şubat 1979.

İslami Hareket, “İran’da İslami Hakimiyete Doğru”, **İslami Hareket Dergisi**, 1 Ocak 1979.

İslami Hareket, “İran’da İslami Hakimiyete Doğru”, İslami Hareket dergisi, İstanbul: 1 Ocak 1979.

İttılaat Gazetesi, “İdris Barzani'nin İttılaat Gazetesi Muhabiri İle Röportaj”, **İktibas Dergisi**, 1 Haziran 1981.

İttılaat Gazetesi, “İmam Humeyni'nin Nosud Savaş Bölgesinden Kaçan Ehli Sünnet Müslümanlarına Yaptığı Konuşmadır”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Ekim 1981.

Kalkan, Süleyman S. “İran”, **Mavera Dergisi**, Aralık 1978.

Kamrava, Mehran. **The Political History of Modern Iran: From Tribalism to Theocracy**. London: Praeger Publishers, 1992.

Kara, İsmail. **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketleri Sempozyum Tebliğleri**, (Ed. İsmail Kara), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

Katouzian, Homayoun. **Tezate Dovlet ve Mellet Der İran**. Ali Rıza Teyyip (çev.), Tahran: Neşre Ney, 2001.

Kediver, Cemile. **Ruyaruyi; Engelabe Eslami İran ve Amerika**. Tahran: Neşre İttılaat, 1990.

Kepel, Gilles. **İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**. İstanbul: Doğan Yayınları, 2001.

Keskin, Ertan Z. “Türkiye’de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi”, **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**. Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınları, 2004.

Keyhan, “İmam Humeyni'nin Devrimin 3. Yıldönümü Törenlerine Gelen Misafirlere Konuşması”, **İktibas Dergisi**, 1 Nisan 1982.

Khosrokhavar, Farhad ve Roy, Oliver. **İran: Bir Devrimin Tükenişi**. İsmail Yerguz (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

Kızmaz, Metin. “Cenneti: Herkes Bulunduğu Mezhebi Takib Etmelidir”, Girişim dergisi, Konya: Haziran 1988.

Kocaaslan, Hilmi “Eyyamullah'ın Büyük Ve Önemli Günlerinden Olan Cihan-Şümul İslam İnkılabı'nın Kuruluş Yıldönümü Üzerine”, Davet Dergisi, Şubat 1990.

Kocaaslan, Hilmi. “İmam Humeyni (R.A.)’nın Fani Dünyadan Dar-ı Ukbaya Refik-i Alaya Vasıl Oluşunun 1. Yıldönümünü Hüzünle Hicranla İdrak Ederken!..”, **Davet Dergisi**, Haziran 1990.

Koru, Fehmi. “İran”, **Mavera Dergisi**, Nisan 1983.

Köroğlu, Ahmet. “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak”, **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler**, (Ed. Vahdettin Işık vd.), İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2016.

Köse, Ömer. “İslam Devletinin Temel Müessesesi İmamet Üzerine Bir Araştırma”, **Pınar Dergisi**, Haziran 1980.

Krippendorff, Klaus. **Content Analysis (An Introduction to Its Methodology)**. Beverly Hills: Sage Publication, 1984.

Kriter. “İran”. **Kriter Dergisi**, Aralık 1978.

Kutluer, İlhan. “Rene Guenon’dan Seyid Hüseyin Nasr’a Gelenekçi Ekol’e Ait Öğretilerin Türkiye’ye İntikali Ve Algılanma Biçimleri”, **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi: Sempozyum Tebliğleri**, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür, 2011.

Küçükköy, İrfan. **Bir Uyanışın Anatomisi Mücadele Birliği**, Konya: Alagöz Ofset, 2011.

L’Express, “Humeyni: Bağımsız ve Bağlantısız Bir Cumhuriyet Kuracağız”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 6 Şubat 1979.

Lake, C.M. "The Problems Encountered in Establishing an Islamic Republic in Iran 1979-1981".
Bulletin (British Society for Middle East Studies), Cilt 9, Sayı 2, 1982.

Le Figaro, "Humeyni: 'İslami Olmayan İktidarları Devirmeliyiz'", **Akıncılar Dergisi**, 19 Eylül 1979.

Le Monde, "İran-İrak Kavgasında İslam İyi Niyet Heyeti Tarafları Uzlaştıramadı", İktibas dergisi, Ankara:15 Ağustos 1981.

Le Monde, "Komeyni: İdealimiz, İran'da İslami Bir Devlet Kurulmasıdır", **Şura Dergisi**, 14 Ağustos 1978.

Limbert, John W. **Iran at War with History**. Boulder, Colo: Westview Press, 1987.

Long, David E. "Bastabe Engelabe İran Ber Şebe Cezire Erebian ve Keşverhaye Khalice Fars",
Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan, Mohsen Modirşaneçi çev), Tahran: Merkezi Bazşinasi'ye Eslam ve İran, 2003.

Lügatname-i Dekhhoda, Cilt 1. 1325/1946.

Mavera. "Humeyni'yi Kaybettik", **Mavera Dergisi**, Temmuz 1989.

Mavera. "İran Irak Savaşında Gelişmeler", **Mavera Dergisi**, Mayıs 1982.

Mecelle. "İrak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'le Bir Konuşma", Hilal dergisi, İstanbul: Şubat 1983.

Meeker, Michael E. “Müslüman Aydın ve Okuyucuları: Türkiye Cumhuriyeti’ndeki İnananlar Arasında Yeni Bir Yazar Ve Okur Biçimi”, **Ortadoğu’da Kültürel Geçişler**, (Ed. Şerif Mardin), Doğu Batı Yayınları, 2019.

Melekutiyan, Mustafa. **Tesirate Mentegeyi ve Caniye Engelabe Eslami İran**. Daneşgahe Tahran, Hukuk ve Ulum Siyasi, 2005.

Mengüç, Mehmet. “Humeyni’nin Kitabının Getirdiği Yeni Yorumlar ve İran Meselesine Bakış Tarzımız”, **Pınar Dergisi**, 20 Haziran 1979.

Mennah, Bahsir Abu. **1826’da Nakşibendi Müceddidi ve Bektaşî Tarikatları, Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler**. (Ed.: İslami İlimler Araştırma Vakfı), İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.

Metiner, Mehmet. “10. Yılında İran İslam Devrimi”, **Dış politika Dergisi**, Nisan 1989.

Mısıroğlu, Kadir. “Irak-İran Savaşı ve Yahudi Silah Tacirleri”, **Sebil dergisi**, İstanbul: 18.12.1980.

Milani, Mohsen. **Shekl’giriye Engelabe Eslami: Az Pahlavi Ta Comhuriye Eslami**. Mocteba Attarzade (çev.), Tahran: Game Now Yayınları, 2006.

Milliyet. “Bu Adam Ne Diyor?”, **İslami Hareket dergisi**, İstanbul: 10 Şubat 1979.

Mirsepasi, Ali. **Teammül’i der Modernite’ye İrani**. Celal Tevekkulyan (çev.), Tahran: Terhe Nove, 2005.

Muhammedi, Menuçer. **Bastabe Caniye Engelabe Eslami**. Tahran: Ferheng Ve Endişe, 2006.

Muhammedi, Menuçer. **Tehlil’e Ber Engelabe Eslami**. Tahran: Emir Kebir, 1987.

Muzafferoğlu, Fehmi. “İran’da Devrim Dört Yılını Doldurdu”, **Mavera Dergisi**, Nisan 1984.

Müderriş, Mirza Muhammed Ali. *Reyhanat El Adab*, Cilt 1. S.66-67 ‘den aktaran, James A. Bill, “Devrimci İran’da İktidar ve Din”, **İktibas Dergisi**, Mart 1986.

Müftüoğlu, Atasoy. “İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor”, **Dış Politika Dergisi**, Nisan 1980.

Müftüoğlu, Atasoy. “İslam’ın İfadesi Olmak”, **Bu Meydan Dergisi**, Temmuz 1989.

Müftüoğlu, Atasoy. “Soruşturma”, İzmir: Ekim 1988.

Necati, Gulam Rıza. **Tarikhe Bist u Penç Sal’e İran (Ez Kudeta ta Engelab)**. Tahran: Rısa Yayınevi, 1994.

Nesil. “Anarşiye Bir Bakış: Ehl-i Sünnet Açısından Şiilik ve İran Hadiseleri”, **Nesil Dergisi**, Ağustos 1979.

New York Times. “Sürgündeki İranlılara Amerika Destek Sağlıyor”, **İktibas Dergisi**, 15 Mart 1982.

Neyzet’e Azadi; Sefehati Ez Tarihi Muasire İran 1. Cilt, Esnade Neyzet’e Azadi İran, Raika, 1982.

Nokta, “TUDEH’in Rolü Abartılıyor”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Haziran 1983.

Norton, Augustus Richard. “Lübnan: Cidale Dakhili ve İrtibat Ba İran, Engelabe” **İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Nur, İhsan. “7. Yıl dönümünde İran İslam Devrimi”, **Girişim Dergisi**, Şubat 1986.

Olcott, Martha Brill. “Asya’ye Merkezi Şurevi: Aya Moskov Ez Nufuze İran Mi Herased?”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Olson, Robert. **Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004 (Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik)**. Kezban Acar (çev.), Ankara: Babil Yayıncılık, 2005.

Onat, Hasan. **Yirminci Asırda Şiilik ve İran İslam Devrimi**. Ankara: Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı Yayınları, 1996.

Organization Of Iranian Muslem Students. "Bismillahi Kasım'ıl Cabbarin" Zalimlerin Yok Edicisi Allah'ın Adıyla. **Mavera Dergisi**, Aralık 1978.

Özkan, Ercümen. “Aylık Dergi: İktibas Dergisi Sahibi ve Yayımcısı Ercümen Özkan ile Bir Söyleşi”, **İktibas**, Cilt: 4, Sayı: 74, 1984.

Özşahin, M. Cüneyt. “Soğuk Savaş Yıllarında MTTB’nin Batı Algısına Dair Bir Değerlendirme”, **“Bir Başka Hayata Karşı” 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler**, (Ed. Lütfi Sunar), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.

Pehlevi, Muhammed Rıza. **Pasokh be Tarikh**. Huseyin Ebuturabian (çev.), Tahran: Mütercim Yayınları, 1993.

Porbonab, Gehreman. “Tesire Engelabe Eslami Ber Torkiye”, **Feslname Mutalaete Khavermiyane**, Sayı 4, Tahran, 2000.

Punch, Keith F. **Sosyal Araştırmalara Giriş**. Dursun Bayrak & vd. (çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.

Rad, Mehdi Moseniyane. **Engelab Metbuat ve Erzeşha**. Tahran: Neşre Engelabe Eslami, 1996.

Ramazani, Ruhullah Karger. “Sudure Engelabe İran: Siyaset, Hed’af ve Vesayel”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, 2003.

Rayet, “İran’da İnkılabın Birinci Yılı”, **Rayet Dergisi**, Ocak 1980.

Recai, Ferheng. **İdeoloji ve Cehanbiniye İrani: Sudure Ferhengiye Engelab**. Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Robins, Philip. “İrak: Tedithaye Nezami ve Parsokhaye Rejim”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Roy, Olivier. “Mucahidin ve Ayendeye Afganistan”, **Engelabe İran ve Bastabe Cehaniyan**, Mohsen Modirşaneçi (çev.), Tahran: Merkeze Bazşinasi’ye Eslam ve İran, 2003.

Ruhani, Hasan. **Hatırat’e Doktor Hasan Ruhani- Engelabe Eslami (1341-1357)**, Merkeze Esnade Engelabe Eslami, Tahran, 2008.

Sabah, “Eğer Uçakla Londra'dan İran'a Gidiyorsanız Saatlerinizi Lütfen 1400 Yıl Geriye Alınız”, **İktibas Dergisi**, 1 Mayıs 1981.

Sağlam, Ahmet. “İran Irak Savaşında Gelişmeler”, **Mavera Dergisi**, Ankara, Mayıs 1982.

Saka, Mustafa. “Zaruri Bir Konum Netleştirmesi”, **Ak Doğu Dergisi**, Sayı 3, İstanbul, Ocak 1990.

Sakallıoğlu, Nizami. “İran Olayları ve Türkiye’deki Basın”, **Hilal Dergisi**, Ankara: Şubat 1979.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih 1918 – 1994**. İstanbul: İmge Kitabevi, 1998.

Sebil, “İran İslam İnkılabına Karşı Beni Sadr Kürtçülerle Birleşti...”, **Sebil dergisi**, İstanbul: Ocak 1982.

Sebil, “İran’da Neler Yapıldı?”, **Sebil Dergisi**, 21.04.1980.

Sebil, “İran’da Şarap Küpleri Kırıldı!..”, Sebil dergisi, İstanbul: 22.06.1979.

Sebil, “İstikbal İslamındır!”, **Sebil Dergisi**, 30.03.1979.

Sebil, “Rusların Oyunu”, Sebil dergisi, İstanbul: 10.12.1979.

Sebil, “Şah Mat Oldu!..”, Sebil dergisi, İstanbul: 22.01.1979.

Sebil. “İran Nereye Gidiyor?”, **Sebil Dergisi**, 05.02.1979.

Selim, Emrehan. “İran’la Amerika Arasında Bir Yer!..”, Sebil dergisi, İstanbul: Haziran 1988.

Sıddıki, Kelim. “Hizbullah’ın Zaferi ve Yeni Bir Dönem Açan İmam’ın Fetvası”, **Girişim Dergisi**, Ağustos 1988.

Skocpol, Theda. “Renties state and Shia Islam in Iranian Revolution”, **Theory and Society**, Vol.11, No.3, 1982.

Stempel, John D. **Derune Engelabe İran**. Menuçer Şocayı (çev.), Tahran: Rısa Yayınları, 1999.

Subaşı, Necdet. “1980’lerde İslamcıların Okuma Serüveni”, **“Bir Başka Hayata Karşı” 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler**, (Ed. Lütü Sunar), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.

Suleri, Z.A. “İran Devrimi Batı’nın Yüreğine Allah Korkusunu Yerleştirdi”, **Sebil Dergisi**, 04.05.1979.

Suruş, Abdulkerim. **Dini Düşüncenin Yeniden Kurulması ve Ali Şeriati**. Sabah Kara (çev.), Ankara: Kıyam Yayıncılık, 1989.

Şentürk, Hulusi. **İslamcılık-Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset**, İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.

Şeriati, Ali. “Yalnızlık ve Selam”, İzmir: 1989.

Şeriati, Ali. **Bazşinasiye Huviyeti İrani-İslami**. Tahran: Elham Yayınevi, 1983.

Şura. “Şah Yine Cinayetlere Başladı”, **Şura Dergisi**, 2 Mart 1978.

Şura, “Fatih Akıncıları: İran’daki Savaş, Bizim Savaşımızdır”, **Şura Dergisi**, 18 Eylül 1978.

Şura, “İran Şariat İstiyor”, Şura dergisi, Ankara: 18 Mayıs 1978.

Şura, “Komeyni’nin Beyannamesi: Askerler Küfür Rejimine İsyan Edin!..”, Şura dergisi, İstanbul: 24 Eylül 1978.

Şura, “Müslümanlar Ayağa Kalkıyor, Akıllı Olan Bu Kavgaya Baş Kor!”, **Şura Dergisi**, 26 Ekim 1978.

Şura, “Şah yine cinayetlere başladı”, Şura dergisi, Ankara: 2 Mart 1978.

Şura. “Müslümanlar Ayağa Kalkıyor, Akıllı Olan Bu Kavgaya Baş Kor”, **Şura Dergisi**, 16 Ekim 1978.

Şura. “Şah'ın Müşrik Rejimine Karşı Şariatçıların 17 Yıllık Kanlı Mücadelesi”, **Şura Dergisi**, 5 Haziran 1978.

Tabriz, Asghar Alam. “Aydınlar, Dini Liderler ve Esnafın İran’ın Yakın Dönem Toplumsal Hareketlerindeki ve Devrimlerindeki Rollerinin İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2004.

Taflıoğlu, M.Serkan. **Humeyni- İran İslam Devrimi (Şah Nasıl Mat Oldu?)**. İstanbul: Kripto Yayınları, 2010.

Taha, Ahmet. “İrak-İran Savaşı Ve...” **Dış Politika Dergisi**, Mart 1988.

Tercüman, “Humeyni’yi Kesinlikle örnek almıyoruz”, **İktibas Dergisi**, Nisan 1987.

Tevhid dergisi, “İran’ın bayrağında ne olsun?”, İstanbul: 1979.

Tevhid, “Ali Ekber Mehdipur, "ABD, Rusya ve Çin Şah’ı Desteklemektedir. Hareketimizde Hiçbir Dış Gücün Tesiri Yoktur", Tevhid dergisi, İstanbul: 25 Aralık 1978.

Tevhid, “Allah’ın Yardımı İle Hareket Zafere Ulaşacak”, **Tevhid Dergisi**, 8 Ocak 1979.

Tevhid, “Hıyanet Belgelendi”, Tevhid dergisi, İstanbul: 1 Şubat 1979.

Tevhid, “İran Halkı Demokrasi Değil, Şeriat İstiyor!..”, **Tevhid Dergisi**, 23 Ocak 1979.

Tevhid, “İran’da Artık Dini Liderler Katlediliyor”, Tevhid dergisi, İstanbul: 17 Aralık 1978.

Tevhid, “İran’da Sünni ve Şii İmamlar Elele Verdi”, Tevhid dergisi, İstanbul: 26 Mart 1979.

Tevhid, “İran’da Zafere Duacıyız!..”, **Tevhid Dergisi**, 17 Aralık 1978.

Tevhid, “İran’daki Zafer Bütün Müslümanların Zaferidir”, **Tevhid Dergisi**, 19 Şubat 1979.

Tevhid, “İslam’a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!”, Tevhid dergisi, İstanbul: 28 Mayıs 1979.

Tevhid, “Mehdipur: Anayasamızın Kaynağı Kur’an-ı Kerim Olacaktır”, **Tevhid Dergisi**, 19 Şubat 1979.

Tevhid, “Sistemin Temeli Tevhid İnancıdır”, **Tevhid Dergisi**, 23 Temmuz 1979.

Tevhid. “İslam'a Davette, Şii, Sünni Tek Ses Olmalıyız!”, **Tevhid Dergisi**, 28 Mayıs 1979.

Tevhid. “İran'da Sünni Ve Şii İmamlar Elele Verdi”, **Tevhid Dergisi**, 26 Mart 1979.

Time, “Humeyni İktidarı Yıpranırken Sol Partilerin Durumu”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 8 Ocak 1980.

Time, “Şah’ın İkinci Krizi”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 5 Aralık 1978.

Time. “İran Devrimi Azerbaycan’ı Etkileyecek Mi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 24. Temmuz 1979.

Tufan, Muhittin. “Humeyni Öldü”, **Son Karar Dergisi**, Temmuz 1989.

Turan, Halis. “Şia Üzerine”, Son Karar dergisi, İstanbul: Kasım 1988.

Tülümen, Turgut. **İran Devrimi Hatıraları**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998.

Tülümen, Turgut. **Türk-İran İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1994.

Türkmen, Hamza, “Yeniden Milli Mücadele”, **Haksöz Dergisi**, Sayı: 40, Temmuz 1994.

Türkmen, Hamza. “Aylık Dergi: Sanatta Kur'an Merkezli Bilinçlenme Arayışı”, **Haksöz Dergisi**, Sayı:112, Temmuz 2000.

Türkmen, Hamza. “Türkiye'deki Tevhidi Uyanışa Verilen Hizmet: Düşünce Dergisi”, **Haksöz Dergisi**, Sayı:106, Ocak 2000.

Türkmen, Hamza. **Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştir**i, İstanbul: Ekin Yayınları, 2008.

Ümidvar, Muhammed. “İran TUDEH Partisi’nin Kısa Tarihçesi”, Tahir Silahtaroglu (Çev.), Ürün Sosyalist Dergi, Mayıs-Haziran 2000.

Üstün, İsmail Safa. **Humeyni’den Hamaney’e İran İslam Cumhuriyeti Yönetim Biçimi**. İstanbul: Bileşik Yayıncılık, 1999.

Üşür, Serpil. **Din, Siyaset ve Kadın**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1991.

Yalçıntaş, Nevzat. “İran İhtilali Üzerine”, Sebil dergisi, İstanbul: 05.02.1979.

Yaman, Ahmet. “Bağdat’ın Yeni Beyi: Batıya Daha Batıya”, **Akıncılar Dergisi**, 3 Ağustos 1979.

Yaşar, Mustafa. “Ehli Sünnet Alimlerine ve Bütün Müslümanlara”, **Aylık Dergi**, Kasım 1981.

Yeni Devir, “Humeyni: Hala Şii-Sünni Ayrımı Yapmak İsteyenler Var”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Eylül 1982.

Yeni Nesil, “Musavi: Dünyadaki Hürriyet Hareketlerine Yardım Edeceğiz”, İktibas dergisi, Ankara: 1 Ağustos 1981.

Yeniden Milli Mücadele Dergisi, 1. Sayı, 3 Şubat 1970.

Yeniden Milli Mücadele, ““İran’da, Bunalım Ülkeyi Nereye Sürüklüyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 28 Ağustos 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 20 Şubat 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “Batı’nın Desteği Şah’ı Yerinde Tutabilecek Mi?” Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 28 Kasım 1978.

Yeniden Milli Mücadele, “Beni Sadr’ın Devlet Başkanı Seçilmesi İran’daki Bunalımı Ne Yönde Etkileyecek?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 12 Şubat 1980.

Yeniden Milli Mücadele, “Emperyalizmin İran Oyunu”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 13-20 Şubat 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni de Aynı Oyun İçinde Mi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 17 Nisan 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni ve “Beyin Takımı””, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 13 Şubat 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni Yönetimi Tehdit Altında”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 15 Mayıs 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “Humeyni-Bazergan İhtilafı Büyürken Komünistler İktidara Oynuyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 13 Mart 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran Devrimi Bir Yılda Ülkeyi Nereye Getirdi?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 18 Mart 1980.

Yeniden Milli Mücadele, “İran Nereye Sürükleniyor?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 30 Mayıs 1978.

Yeniden Milli Mücadele, “İran Yönetiminde İkilik”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 27 Nisan 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran-Irak Çekişmesinin Sonu Nereye Varacak?”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 17 Temmuz 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Belüciler de Ayaklanıyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 2 Ekim 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Kutuplaşma Derinleşiyor”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 11 Eylül 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Son Söz Kimin Olacak?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 14 Temmuz 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran’da Ülke Bütünlüğü Tehlikede”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 25 Aralık 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran’daki İç Kargaşa ve Irak’ın Müdahalesi”, Yeniden Milli Mücadele dergisi, İstanbul: 19 Haziran 1979.

Yeniden Milli Mücadele, “İran’daki Olaylar Türkiye’nin Güvenliğini Tehdit Ediyor”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 30 Ocak 1979.

Yeniden Milli Mücadele. “Batı Humeyni Hareketini Niçin Destekliyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 20.02.1979.

Yeniden Milli Mücadele. “İran Karışıkça Karışıyor”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 12.12.1978.

Yeniden Milli Mücadele. “İran Kaynayan Bir Kazan Durumunda”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 29.08.1978.

Yeniden Milli Mücadele. “İran Nereye Sürükleniyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 30 Mayıs 1978.

Yeniden Milli Mücadele. “İran'da Komünistler Humeyni Yönetimini Zorluyor”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 6.03.1979.

Yeniden Milli Mücadele. “İran'ı Kimler İdare Ediyor?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 10.04.1979.

Yeniden Milli Mücadele. “Şah'ın İktidarını Sarsan Kim?”, **Yeniden Milli Mücadele Dergisi**, 5.09.1978.

Yergin, Daniel. **Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**. Kamuran Tuncay (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.

Yezdi, Menuşcher. **Kalbod Shkafi Roshenfikran'e Siyasi'ye İran**. Tahran: Payegahe Siyavesh, 2009.

Yorgancılar, Serkan. “Milli Türk Talebe Birliği ve Milli Gençlik Dergisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler, Toparlanma ve Çeşitlenme**, (Ed.: Vahdettin Işık vd.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Zare, Muhammedrıza. “Elele Rosde İslamgerayi Der Torkiye”. **Muesseseye Mutalaate Endişesazane Nur**, Tahran, 2008.

Zencani, Abbas Ali Emid. **Engelabe İslami ve Risheaye An**, Tahran: Neşre Kitabe Siyasi, 1988.

Zibakelam, Sadık. **Mukaddeme-e Ber Engelabe Eslami**. Tahran: Ruzene Yayınları, 1996.

Zonis, Marvin. “İran Nereye Gidiyor?”, **İktibas Dergisi**, 1 Mart 1981, s.26

Kişisel Görüşme ve İnternet Kaynakları

Mehr News, “Tebyine Engelabe İslami; Ez Tehlile Cameshenakhti Ta Tehlile Erfani”,
<https://www.mehrnews.com/news/4218999/> (12.10.2018)

Parstoday.com, “Düşünürlerin Bakışında İslam İnkılabı”, 2017,
Http://Parstoday.Com/Tr/Radio/Programs-İ61304-Düşünürlerin_Bakışında_İslam_İnkılabı_9
(10.12.2018).

ilam.ac.ir, “Ruz Shomare Vagayiye Engelabe İslami Der Yek Nega”,
<https://www.ilam.ac.ir/news/show/?ihwfszuzh-نگاه-یک-در-اسلامی-انقلاب-وقایع-شمار-روز> (17.05.2019)

herat.icro.ir, “Nezame Cumhuriyet İslamiye İran”,
http://herat.icro.ir/uploads/321713_نظام_جمهوری_اسلامی_ایران.pdf (Erişim 15.10.2018)

kadivar.com, “Evvelin Nezeriye Ostad Muntezeri Derbareye Velayet’e Fakih”
https://kadivar.com/?p=5568#_Toc297131000 (Erişim: 19.12.2018)

İranhr.net, “Sherte Sonni Reh Dehendigan”, <https://iranhr.net/fa/print/5/2890/>, (Erişim Tarihi: 8 Mart 2019)

www.huseynisevda.biz (Erişim: 03.04.2019)

Muhsin Kediver, “Muerrife Esliye Merceiyete Agaye Khumeyni”, <https://kadivar.com/wp-content/uploads/2016/01/معرف-اصلى-مرجعیت-آقای-خمینی.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

Jamaran.ir, “Ayetollah Khumeyni Chegune Be İmam Khumeyni Molgeb Shod”,
<https://www.jamaran.ir/بخش-اخبار-19904/14-آیت-الله-خمینی-چگونه-به-امام-خمینی-ملقب-شد>, (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

Davet Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/196/davet> (Erişim Tarihi: 09.03.2019)

Hareket Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/73/hareket> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

Düşünce Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/14/dusunce> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

İslam Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/371/islam> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

Yeniden Milli Mücadele Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/103/yeniden-milli-mucadele> (Erişim Tarihi: 12.06.2019)

İslami Hareket Dergisi, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/48/islami-hareket> (Erişim Tarihi: 14.06.2019)

Atasoy Müftüoğlu, İstanbul, 10 Şubat 2018, Kişisel Görüşme.